Blauwe en rode jeugd

G. J. HARMSEN

€7,-

BLAUWE EN RODE JEUGD

De uitgave van dit werk werd mogelijk gemaakt door een subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.)

Blauwe en rode jeugd

EEN BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS
VAN DE NEDERLANDSE JEUGDBEWEGING
TUSSEN 1853 EN 1940

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van
doctor in de letteren en wijsbegeerte
aan de universiteit van Amsterdam,
op gezag van de Rector Magnificus, Dr. J. Kok,
Hoogleraar in de faculteit der wiskunde en natuurwetenschappen,
in het openbaar te verdedigen in de aula der universiteit
op dinsdag 4 juli 1961,
des namiddags te 13.30 uur door

GERRIT JAN HARMSEN

geboren te Amsterdam

TE ASSEN BIJ

VAN GORCUM & COMP. N.V. - DR. H.J. PRAKKE & H.M.G. PRAKKE

PROMOTOR: PROF. DR. J. PRESSER

... jeugd overwint
Legers van pijn en neemt de sterke stad
Der toekomst hopend in ...

HERMAN GORTER

Het zal zeer zeker voor de latere historieschrijver ondoenlijk zijn de geschiedenis onzer dagen te behandelen zonder te spreken over wat wij kortheidshalve aanduiden als de Jeugdbeweging en wel, omdat het zelfstandig en georganiseerd optreden van de jeugd tot de merkwaardigste verschijnselen van onze tijd behoort en ook, omdat uit de Jeugdbeweging een belangrijk aantal volwassenen zijn voortgekomen, die geroepen tot leidende functies in het organisatie-leven der volwassenen, daarin iets van de geest der jeugdbeweging medebrengen en daardoor het ganse maatschappelijke woelen en strijden op bijzondere wijze bevruchten.

KOOS VORRINK *in*
De Daad, *jan.* 1921

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK I: ONDERWERP, OPZET EN METHODE

Generatieprobleem . . . 1
Aanvankelijke probleemstelling . . . 2
Voorlopige definitie van jeugd en jeugdbeweging . . . 2
De verhouding tussen de vrije en de politieke jeugdorganisaties . . . 3
Uitbreiding van het onderzoek tot de linkse jeugdbeweging . . . 4
Beperking van het onderzoek tot Nederland . . . 5
Afgrenzing in de tijd . . . 5
Geen geschiedenis van de jeugd maar van de jeugdbeweging . . . 5
Andere aspecten die buiten beschouwing bleven . . . 6
De wijze waarop de bonden beschreven werden . . . 7
Methodologische problemen . . . 9
Terminologische problemen . . . 10
De stand van de geschiedschrijving der vrije en linkse jeugdbeweging . 11
Het bronnenonderzoek . . . 13
Interview en enquête . . . 14

HOOFDSTUK II: REVEIL EN NEDERLANDSCH JONGELINGS VERBOND

De corpsstudent . . . 16
Het eerste begin . . . 17
Het NJV door sociale of religieuze krachten gedreven? . . . 17
Buitenlandse inspiratie . . . 18
Studenten laten verstek gaan . . . 19
De pioniersgeest . . . 20
De sociale functie van het NJV in het emancipatieproces van de kleine burgerij . . . 20
De organisatorische opbouw en ontwikkeling . . . 21
Het NJV en het socialisme . . . 22
De scheuring . . . 22

HOOFDSTUK III: DE SOCIALISTISCHE JONGELIEDEN-BONDEN IN DE 19E EEUW

De drie drijfkrachten van de socialistische jeugdbeweging . . . 24
a. Leerlingenuitbuiting . . . 24
b. Socialistische jeugdopvoeding . . . 25
c. De strijd tegen het militarisme . . . 25
Het ontstaan en het verloop van de SJB's in ons land . . . 27
De strijd tegen de kinderarbeid . . . 30

De honger naar kennis en cultuur 31
Geheelonthouding als voorwaarde van de socialistische „bewustwording" 32
In verzet tegen geloof en kerk 33
Domela Nieuwenhuis, de held van de SDJB 33
De strijd tegen de „slang" van het militarisme 34
Het optreden van de SDJB'ers in het leger 36
Hoe was het bondsleven in die tijd? 38
De verhouding tussen jeugd en volwassenen 40
Wat er van de leden werd 41
Bijlage I. Tabel van het verloop van het aantal afdelingen der SDJB en SJB van 1885 tot 1899 42

HOOFDSTUK IV: DE ARBEIDERSJEUGDBEWEGING VAN 1900 TOT 1914

Par. 1. *De Socialistische Jongelieden Bonden (1898-1908)* 45
Banden met de tolstojanen 46
Het antimilitarisme hoofdzaak 46
Algemene ontwikkeling 47
Het bondsleven 47
Het café als trefpunt 48
Omvang en ontwikkeling 48
Par. 2. *,De Zaaier' voor de Eerste Wereldoorlog (1901-1914)* 50
De SDAP en de jeugdbeweging 50
De Algemeene Bond van Nederlandsche Marinematrozen 51
De voorgeschiedenis van *De Zaaier* 52
De Zaaier in zijn eerste bestaan (1901-1903) 54
Antimilitaristische activiteit 55
De Zaaier meet zich een nieuw pak aan 57
De strijd om de zelfstandigheid 58
De vorming van het *Internationale Jeugdbureau* 61
Tussen Scylla en Charybdis 62
Toch hulp van buitenaf 64
Par. 3. *Het kroost blijft onwillig. (De Jeugdorganisatie der SDAP 1911-1914)* . . 65
De SDAP waagt een nieuwe poging 65
De nieuwe richtlijnen in de praktijk 67
Het beste jeugdblad: *Het Jonge Leven* 68
De stand van de JO aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog . . 68

HOOFDSTUK V: ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN DE VRIJE JEUGDBEWEGING (1897-1914)

Par. 1. *De kwekelingenbeweging van 1897 tot 1914* 70
a. Analyse van het milieu 70
De sociale functie van de rijkskweekscholen 70
De sociale afkomst van de kwekelingen 71
Kosthuismisère en kweekschoolregime 71
De levensstijl van de kwekeling 72
Het bijzondere van het rijkskwekelingenmilieu 72
Het samentreffen met de geestelijke ommekeer in de jaren negentig . . 73
b. Het ontstaan van ,Baknieuws' 75
Het Bunderlebnis 75
De generatietegenstelling 76

De ernst van *Baknieuws* 78
c. Het ontstaan van de ,Kweekelingen-Bode' 79
De strijd tegen de „nieuwe richting" 80
Wandeltochten en „vrije omgang" 81
Zwerftochten en trektochten 82
De verdere ontwikkeling van de KB en het „zwarte boek" 83
De KB wordt een bond met een „doel" 84
De „Wij Jongeren"-mythe 85
Het einde van de KB 86
Wat de KB de leden gaf 87
d. Ontstaan en ontwikkeling van de ,Kweekelingen Geheelonthouders Bond' 87
De functie van het beginsel der geheelonthouding 88
De begintijd van de KGOB 89
De voogdij van de NOPC en de achteruitgang van de KGOB 90
De strijd voor de zelfstandigheid van de KGOB 92
De strijd om de hegemonie tussen KGOB en KB 92
De jonge „reus" wordt groot 93
Moet de KGOB „algemeen" worden? 94
Uitbreidingsplannen 94
e. Stijl en ideologie van de kwekelingenbeweging 96
Uiterlijke kentekenen: kleding en kamerinrichting 96
Nogmaals de geheelonthouding 96
Houding tegenover kerk en maatschappij 97
De invloed van het tolstojanisme 98
Het artistieke niveau van de kwekelingenbeweging 99
Het elitebesef van KB en KGOB 100
Bijlage II. Tabel van het verloop van ledental en aantal afdelingen der KGOB 101

Par. 2. Het ontstaan van een algemene blauwe jeugdbond (De JGOB van 1912 tot 1914) 102
De NV en de blauwe jeugdorganisatie 102
Het bestaan van jeugdclubs voor abstinentie 102
De oprichting van de JGOB 104
De JGOB en de ouderen 105
De kwekelingen en de arbeidersjeugd 107
De sociale samenstelling van de JGOB 108
Bijlage III. Beroepenstatistiek van de leden der JGOB 109
De vaststelling van de leeftijdsgrens 110
Verspreiding en groei van het ledental 110
Wat de JGOB bezielde: 112
a. Geheelonthouding 112
b. Algemene ontwikkeling 112
c. Het humanitaire karakter van de JGOB 113
d. Vrije omgang 114
e. Het religieuze karakter van de JGOB 115
f. Samenvatting van het karakter der JGOB 115
De stijl van het bondsleven 115

HOOFDSTUK VI: DE JEUGDBEWEGING IN DE JAREN VAN OORLOG EN REVOLUTIE (1914-1919)

Par. 1. ,De Zaaier' tijdens oorlog en revolutie 118
Geen eigen politieke rol voor *De Zaaier* 118

De voorbereiding van een nieuwe jeugdinternationale 120
Een wassende stroom en het vastgehaakte bootje van *De Zaaier* 123
Politiek en nog eens politiek... 124
De Zaaier en de dienstweigeraars 124
De Zaaier te midden van de revolutionair gezinde jeugd 125
De communistische zondagsscholen 128
De „groei" van *De Zaaier* 130

Par. 2. De Jeugdorganisatie der SDAP tijdens de Eerste Wereldoorlog 132

Par. 3. Blauw of rood? De JGOB in de branding 134
De JGOB en het uitbreken van de oorlog 134
De „Noordelijke JGOB" 135
Het zelfstandigheidsbeginsel wint terrein 136
Een paar stellingen over „leiding van ouderen" 137
Groeiend antimilitarisme 138
De JGOB, de revolutie en de „nieuwe richting" 140
Het *Verbond van Revolutionair-Socialistische Jongeren* en zijn onverwachte einde 142
De strijd tussen de „oude" en de „nieuwe" richting 146

HOOFDSTUK VII: DE RODE JEUGDBEWEGING IN DE JAREN TWINTIG

Par. 1. De anarchistische jeugd van 1916 tot 1930 151
a. De Syndicalistische Arbeidersjeugd Organisatie 151
De scheuring 153
b. De Sociaal-Anarchistische Jeugdorganisaties 154
Voor of tegen de vakbeweging 154
Tegen het communisme 155
De rol van *Alarm* 156
Het anarchisme van de daad 156
De „Herman Groenendaal"-zomer 157
Verbreiding, scheuring en einde van de SAJO 158
c. Het Vrije Jeugd Verbond. 158
Oprichting en consolidatie 158
De ideologie van het VJV 159
De inzinking van 1922 160
Het blad *Vrije Jeugd* 161
Tweedracht in het VJV 161
d. De Kreet der Jongeren 162
e. De Moker 163
De organisatie 164
Sociale samenstelling 164
De ideologie van *De Moker* 165
a. Antikapitalisme 166
b. Antimilitarisme 168
c. Antistaat. 168
Het geestelijk klimaat. 169
Problemen rond het uitgeven van *De Moker* 170
f. De verdere ontwikkeling van het VJV 171
Het VJV anarchistisch 172
De *Anarchistische Jeugd Internationale* 172
Het einde van *De Moker* 172

Par. 2. Ontstaan en ontwikkeling van de AJC 173
De sociaal-democratische jongeren in het defensief 174
De rol van het NVV bij de totstandkoming van de AJC 176
De AJC een dam tegen het communisme: Stichting der SJI 177
Op zoek naar de juiste man 179
Het Jong-Socialisme 181
Hendrik de Man en het socialisme als cultuurbeweging 182
De AJC en de klassenstrijd 182
De kennismaking met de Duitse stijl 185
De veldtocht tegen banaliteit en wansmaak 186
Tot in de details toe 188
De „Nieuwe Cultuur" 189
Het eiland der socialistische jeugdgemeenschap 190
De AJC als brenger van een nieuwe cultuur 191
De proletarische inhoud gegoten in een Germaanse vorm 192
De AJC en de kunst 194
Elite en massa 195
De uittocht der aspirant-vakbondsleden 196
Bijlage IV. Verloop van ledental, percentage meisjes-leden en aantal deelnemers aan pinksterfeest en zomerkamp van de AJC 197
De moeilijkheden met het NVV 198
Bijlage V. Beroepenstatistiek van de leden der sociaal-democratische jeugdorganisatie 198
Vorrink op het matje 200
De problemen rond de *Nederlandse Arbeiders Sport-Bond* 202
Het optreden van de AJC naar buiten 203
De AJC en de andere jeugdorganisaties 205
Samenscholingen van zwakke en overigens brave naturen 206
De AJC en de JVO 207
De AJC en de JGOB 208
De AJC en de „middenstands"-jeugdbeweging 209
De AJC en het antimilitarisme 209
De dakloze AJC'er 211
Het elan verzwakt 212

Par. 3. ,De Zaaier' wordt communistisch 214
De aansluiting bij de KJI 215
De CJB en de volwassenen 216
De CJB standvastig tegen radicalistische verleiding 217
Weifelingen tegenover het anarchisme 218
De averechtse uitwerking van de royementsbijl 218
Strubbelingen met het NAS en ontstaan van de RJB 220
Van „propaganda"- naar „strijd"-organisatie 222
De delegatie van zeven jonge arbeiders naar Rusland 223
Milicien Jan Zonderland 224
De CJB en de JVA 224

HOOFDSTUK VIII: DE BLOEITIJD VAN DE VRIJE JEUGDBEWEGING (1918-1930)
De jongeren uit de gegoede kringen 228
Par. 1. De Nederlandse Bond van Abstinent Studerenden 229
De fusie tussen KGOB en NBAS 230
Een paar statistische gegevens over de NBAS 231

De ontwikkeling van het jeugdidealisme in de NBAS 232
Het geestelijk voedsel 234
Elite en zelfstandigheid 234

Par. 2. De Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie 235
Het hechter worden van de organisatorische band 237
De toenemende spanningen met de NNV 237
De NJN en het jeugdbewegingsidealisme 238

Par. 3. De Prakties Idealisten Associatie 239
De organisatievorm van de PIA 240
De ideologische ontwikkeling van de PIA 241
Tegen het edel-Germanendom 242
Strijd om het leiderschap 243

Par. 4. De achteruitgang van de JGOB in de jaren twintig 243
Fusiepogingen 244
De „daklooosheid" der oud-jeugdbewegers 245
Stijlveranderingen in het bondsleven 246
Groeiende afkeer van dansvloer en voetbalveld 248

HOOFDSTUK IX: HET ONTSTAAN VAN EEN JONGEREN-BEWEGING

Par. 1. Nieuwe vormen van Jongeren-antimilitarisme 249
Ontstaan en oorsprong van de VCSB en VCJB 250
Het ontstaan van de JVA 253
Het Wereldcongres van Jongeren voor de Vrede 254
De communisten in Ommen 256
De betekenis van „Ommen" 258
Het vredesverlangen wordt algemeen 259
De vredesscouts in conflict met de NPV 259
De *Commissie voor Vredesactie in het* NJV 260
Tegen eenzijdige ontwapening; het *Nationaal Jongeren Verbond* 260

Par. 2. De Jonge Gids-beweging en haar voorlopers 261
De Brug 262
De Pionierskampen 263
De Jonge Gids 264
Op de bres voor de eenheid in de jeugdbeweging 266
De Jonge Gids en de crisis in de jeugdbeweging 268
De besluiten van het tweede *Jonge Gids*-congres 270

HOOFDSTUK X: OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

Par. 1. Jeugdbeweging en jeugdherberggedachte 272
De verbreiding van de jeugdherbergidee in Nederland 274
Initiatieven van de NBAS 275
Het NBAS-Bondshuis 275
De Jonge Gids-propaganda voor de jeugdherberg 276
Het verzet van kerkelijke zijde tegen de jeugdherberg 277
De strijd rond de oprichting van de jeugdherbergcentrale 278
Het conflict tussen NJI en vrije jeugdbewegers 278
De strijd om het karakter van de jeugdherberg 282

Par. 2. De NBAS *in de ,Branding' (1928-1930)* 284
De *Drude*-cultus 285

De *Vrije-Lichaams-Kultuur* 287
„Het wasbare oppervlak van een gezond mens" 290
De strijd om een nieuwe doelstelling 293

Par. 3. De NJN en de crisis in de jeugdbeweging (1928-1930) 295

HOOFDSTUK XI: DE RODE JEUGDBEWEGING IN DE JAREN VAN WERKLOOSHEID EN OORLOGSDREIGING (1930-1940)

Par. 1. De AJC geconfronteerd met crisis en fascisme 298
De AJC-stijl verliest terrein 299
De AJC en de jeugdwerkloosheid 300
Werkkampen voor jonge werklozen 302
De AJC in de arena van de politieke strijd 304
Royementen 305
De AJC en de Sowjet-Unie 307
De uittocht van de linkse oppositie 307
De jongeren willen daden; *Liga*-romantiek 308
De confrontatie met het fascisme 311
Voor vorstin en vaderland 312
De scheidingslijnen vervagen 313
De gedwongen opheffing 313

Par. 2. De radicaal-socialistische jeugdbeweging in de jaren dertig 314
De oprichting van het *Socialistische Jeugd Verbond* 314
De binding met de OSP 314
Sympathie voor de Sowjet-Unie 316
Toenadering tot de RJB 316
Een kortstondig huwelijk: fusie SJV-RJB 318
De *Leninistische Jeugd Garde* 320

Par. 3. De communistische jeugdorganisatie van 1930 tot 1940 . . . .
a. De ‚Communistische Jeugdbond' in de crisisjaren 322
Jeugdstakingen 323
De CJB en de jeugdbondsstijl 325
b. Opheffing en herrijzing 326
Het zesde congres der KJI te Moskou (1935) 326
Voor het „eenheidsfront van de werkende jeugd" 328
De CJB verdwenen... 329
De tijd van de dansclubs 330
Het ontstaan van de *Nederlandse Jeugd Federatie* 331
De Spanje-vrijwilligers 332
Omschakeling op illegaliteit 333

HOOFDSTUK XII: DE ONDERGANG VAN DE VRIJE JEUGD- EN JONGERENBEWEGING (1930-1940)

Bijlage VI. De achteruitgang van de blauwe en rode jeugdbeweging na 1930 in cijfers 335

Par. 1. De radicalisering van ‚De Jonge Gids' (1930-1934) 336
Het derde *Jonge Gids*-congres 337
Het einde van *De Jonge Gids* 338
Par. 2. Radicalisering van het jongeren-pacifisme 340
De JVA en andere vormen van jongeren-pacifisme 342

De JVA en het socialisme 344
Het nieuwe pacifisme 345
Spanningen in de JVF 346
De JVA en de nationale gedachte 347
De pacifistische volksverdediging 348

Par. 3. De vrije jeugdbeweging in de jaren van werkloosheid en oorlogsdreiging . . 349
Levenshervorming verdrongen door politiek 349
De vrije omgang in het geding 349
Van vrije tot vrijende omgang; invloed van Börger 350
De vrije jeugdbeweging en het socialisme 351
De vrije jeugdbeweging en de nationale gedachte 353
Ideologische verstarring 354
De NJN in een uitzonderingspositie 355
De reactie op het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog 357
a. NBAS 357
b. JGOB 357
c. NJN 358
Bijlage VII. Tabel van ledenverloop afdelingenaantal en congresbezoek van de JGOB (1912-1947) 359

HOOFDSTUK XIII: SAMENVATTING, BESCHOUWINGEN EN CONCLUSIES

De herkomst van de Nederlandse Jeugdbeweging 360
De sociale achtergrond van Scoutbeweging en *Wandervogel* 361
Het ontstaan der vrije jeugdbeweging 363
De invloed van de Eerste Wereldoorlog en zijn gevolgen 364
Afsplitsing van een jongerenbeweging 365
Het nieuwe generatiebesef 366
Het einde der vrije jeugdbeweging 367
De verschillen tussen vrije en linkse jeugdbeweging 368
Een typologie van de rode bonden. 369
De ontwikkelingswet van de vrije jeugdbeweging 370
De uitsluitende ontwikkeling naar links 371
Verdere verschillen tussen Nederlandse en Duitse jeugdbeweging . . . 373
De nationale jeugdbeweging als het normale type 374
Nadere definitie van jeugdbeweging 375
Het ideaaltype van de vrije jeugdbeweging 376
Doorwerking van de jeugdbeweging in de maatschappij 379
Prognose 381

Noten 383

Personenregister 469

Register van organisaties enz. 477

Zakenregister 484

Lijst van afkortingen 493

Hoofdstuk I

ONDERWERP, OPZET EN METHODE

> Er is een weg van utopie naar wetenschap. Er is ook een weg van wetenschap naar ideologie, die niet alleen tot verkeerde generalisaties leidt, maar onszelf aantast.
>
> H. PLESSNER[1]

Generatieprobleem

Voor een juist begrip van de jeugdbeweging – het hier te onderzoeken verschijnsel – duiden wij eerst het maatschappelijke kader waarin het zijn plaats heeft, kort aan.

In het natuurverschijnsel der generatiewisseling ligt de jeugdbeweging als mogelijkheid besloten. De uit deze generatiewisseling voortvloeiende spanning is op zichzelf zo oud als de menselijke samenleving en inherent aan de geestelijke en lichamelijke verschillen tussen jeugd en volwassenen. Maar de snelheid waarmee de industrialisatie en de hiermee gepaard gaande ingrijpende sociale veranderingen zich in de tweede helft van de negentiende eeuw doorzetten, komt tot uiting in een groeiende tegenstelling tussen de generaties, die onder bijzondere omstandigheden zelfs de vorm aanneemt van een conflict. Ook in ons land leidde deze industrialisatie tot het ontstaan van nieuwe maatschappelijke verhoudingen waarvoor urbanisatie, secularisatie, democratisering, het opkomen van een arbeidersbeweging en andere emancipatiestrevingen als die van de vrouw, van de calvinistische kleine luyden en van het katholieke volksdeel, kenmerkend zijn.

Juist ten gevolge van het steeds toenemend tempo waarmee deze tendensen zich doorzetten, verloor de overgeleverde cultuur een deel van haar zin en betekenis, waar nog bij kwam dat het gezin, de beslissende factor bij het overdragen van deze traditie, door de gesignaleerde maatschappelijke ontwikkeling aan sociale en economische betekenis inboette. De traditie werd in toenemende mate het correlaat van een andere wereld als waarin de jongeren tot rijpheid kwamen. Dit maakte de overgeleverde levensstijl en wereldbeschouwing problematisch en lokte verzet uit, vooral van de kant van de jongeren. Daar, waar door een geforceerd tempo der ontwikkeling deze disharmonie tussen het gedragspatroon van gisteren en de feitelijke sociaal-economische situatie van het heden op de spits ge-

dreven werd en daarbij een aantal volwassenen een oppositioneel geluid liet horen, voerde de natuurlijke tegenstelling tussen de generaties tot een directe breuk en een conflict. In het kort is dit wat de sociologie ons leert omtrent het generatieconflict[2]. We zullen nog nader zien in hoeverre deze opvatting in alle onderdelen houdbaar is.

Aanvankelijke probleemstelling

In ons land nam dit generatieconflict omstreeks 1900 de concrete vorm aan van de vrije jeugdbeweging[3]. Het is juist deze organisatorische gedaante van het conflict die in eerste instantie onze belangstelling had. De aanvankelijke probleemstelling was: hoe vormden en ontwikkelden zich deze groepen van jeugdigen die – zichzelf distantiërend van de volwassenen en hun wereld – gegrepen werden door humanitaire en sociale idealen en – gedreven door romantische sentimenten – voor deze idealen gingen ijveren? Zowel historisch als sociaal-pedagogisch leek het van belang deze schijnbaar spontaan optredende idealistische jeugdbewogenheid in haar evolutie te onderzoeken en dit zo snel mogelijk te doen, nu vele hiervoor onontbeerlijke gegevens nog niet verloren zijn gegaan.

Voorlopige definitie van jeugd en jeugdbeweging

Een omschrijving van de term jeugdbeweging dient vooraf te gaan aan de afgrenzing van het terrein van onderzoek. Een beweging van de jeugd dus; alleen: wat verstaan we onder jeugd? Hoe vaag begrensd en wisselend van inhoud het woord jeugd ook mag zijn, voor ons lost de moeilijkheid om hiervan een definitie te geven zich zonder meer op door de grenzen die de jeugdorganisaties zelf bij de leeftijden trekken en die meestal van circa 14 tot 23 jaar reiken. Ligt het zwaartepunt van 23 tot ruim 30 dan spreken wij van jongerenbeweging. De inhoud van het begrip jeugdbeweging is minder eenvoudig aan te geven daar deze, evenals de term jeugd trouwens, een historische ontwikkeling doormaakte. In tegenstelling met de in later jaren gebruikelijke gewoonte de jeugdbeweging zo ruim op te vatten dat alle vormen van jeugdorganisatie er onder vallen, hanteren wij het woord in zijn oude, oorspronkelijke, beperkte zin. Het bezwaar van B. A. Knoppers, die in zijn bekende handboek schrijft dat bij een zo pregnante opvatting van het woord „in ons land jeugdbeweging bijna niet bestaat, omdat vrijwel alles jeugdzorg is"[4], delen wij niet. Want al is het waar dat de jeugdbeweging in kwantitatief opzicht bij de jeugdzorg vergeleken in het niet verzinkt, kwalitatief gaat het hier om een volkomen eigen en andersoortig verschijnsel.
Hoewel pas in de loop van dit boek het begrip jeugdbeweging zoals

wij dit opvatten, in al zijn aspecten verduidelijkt kan worden, willen we toch een voorlopige definitie geven. Deze specifieke, aan bepaalde historische omstandigheden gebonden, jeugdbewogenheid die in uiterste consequentie, uit onbehagen over de maatschappelijke toestanden en verhoudingen, een verlangen inhield naar een nieuwe mens en een nieuwe gemeenschap, wordt in zijn optimale vorm gekenmerkt door een zich afgrenzen van en soms zelfs door een verzet tegen de oudere generatie en derhalve door het niet accepteren en dus ontbreken van volwassen leiders. Terwijl het kenmerk van de onder jeugdzorg vallende organisaties is, dat volwassenen het initiatief nemen en als leiders optreden met de opzet bepaalde pedagogische doeleinden (zoals lichamelijke ontwikkeling, karaktervorming en verdieping van het godsdienstige besef) te verwezenlijken, gaat het initiatief bij de jeugdbeweging van de jeugd zelf uit. Samenvattend kunnen we dus zeggen dat de door ons aangelegde criteria ter afgrenzing van het begrip jeugdbeweging bestaan in: het ontbreken van oudere leiders, de organisatorische zelfstandigheid en het jeugdidealisme. Deze uit onze aanvankelijke probleemstelling voortvloeiende definitie sloot de eigenlijke jeugdzorg, het overgrote deel van de door volwassenen geleide jeugdorganisaties, buiten het terrein van onderzoek. Hoe waardevol dit werk ook is en hoezeer het ook kwantitatief de vrije jeugdbeweging vele malen overtreft, het is een principieel andere zaak met naar onze mening meer pedagogische dan historische aspecten. De in een latere periode gedeeltelijk overgenomen stijl der vrije jeugdbewegers schept slechts een uiterlijke overeenkomst.

De verhouding tussen de vrije en de politieke jeugdorganisaties

Met de naast jeugdzorg en jeugdbeweging bestaande politieke jeugdorganisaties ligt de zaak anders. De op gezette tijden uit de jeugdbeweging voortgekomen en zich ervan afsplitsende jongerenbewegingen namen een overwegend politiek karakter aan. Theoretisch kon het jeugdidealisme in twee politiek diametraal tegenovergestelde richtingen evolueren: het gemeenschapsideaal kon de gedaante aannemen van een nationale en/of volkse wereldbeschouwing, maar ook van een humanistisch of socialistisch getinte wereldbroederschap. In Duitsland ging de ontwikkeling van de jeugdbeweging inderdaad zowel naar links als naar rechts. Een geschiedenis van de *Wandervogel* zou zeker afgerond moeten worden met een overzicht van de nationalistische jeugdorganisaties, die trouwens voor een deel ook door de jongeren zelf geleid werden[5]. In Nederland zijn vermoedelijk de sterke humanistische, kosmopolitische en pacifistische tradities onder

die lagen van de bevolking waar de jeugdbeweging uit voortgekomen is, er de oorzaak van dat het vrije jeugdidealisme in zijn verdere evolutie uitsluitend de weg ging die voerde naar een antimilitaristische en socialistische ideologie. Hierdoor ontstond een zo nauwe vervlechting van de vrije en de rode jeugdorganisaties, dat deze moeilijk te scheiden vielen.

Uitbreiding van het onderzoek tot de linkse jeugdbeweging

Al ging onze aandacht in de eerste plaats uit naar de geheelonthoudersjeugdbeweging (of de blauwe jeugdbeweging, zoals zij kortheidshalve genoemd werd) in ons land, die het beste aan de gestelde criteria voldoet en als het ideaaltype kan gelden van de vrije zelfstandige jeugdbeweging, door de innige verweving van het abstinentiebeginsel met een sterk sociaal idealisme, stuitten we bij ons onderzoek steeds weer op talloze banden van ideologische, persoonlijke en zelfs organisatorische aard tussen de blauwe en de rode jeugdorganisaties. Bovendien kende een deel van de rode jeugdbonden, dit in tegenstelling met de nationalistische jeugdorganisaties in Nederland, geen oudere leiding, zodat dit deel daardoor ook principieel binnen de grenzen van ons onderzoek viel.

Deze overwegingen waren voor ons aanleiding de in de historische realiteit optredende band tussen de blauwe en rode jeugdorganisaties te handhaven door de laatste in ons onderzoek te betrekken. Hierdoor ontstond een ideologisch en cultureel afgerond geheel. Dezelfde historische overwegingen, waarvan wij spraken, deden ons besluiten de nationalistische bonden niet te behandelen en alleen dan terloops ter sprake te brengen waar een vergelijking of een controverse met de blauwe en rode jeugdbonden dit nodig maakte. Tot de rechts politieke jeugdorganisaties rekenen we ook de vooroorlogse padvinderij en wel onder meer op grond van het in een dissertatie samengevatte onderzoek, dat H. L. F. J. Deelen verrichtte naar de oorsprong en de achtergrond van deze organisatie[6].

Zo verruimde zich dus het aanvankelijke object van ons onderzoek tot de gehele vrije en linkse jeugdbeweging. Maar bij de precieze afbakening van het te bestuderen terrein wogen concreet-historische argumenten ons altijd zwaarder dan abstract-principiële. Derhalve maakten wij een uitzondering voor het NJV (CJMV) in zijn eerste periode én omdat het de eerste jongerenorganisatie was én omdat het initiatief van de jongeren zelf uitging. Ook de vrijzinnig christelijke bonden konden niet buiten beschouwing blijven door de nauwe banden met de vrije jeugdbeweging en de antimilitaristische jongerenorganisaties.

Beperking van het onderzoek tot Nederland

Wij beperken ons tot de jeugdbeweging in Nederland. Geestverwante buitenlandse organisaties komen alleen ter sprake voor zover dit het inzicht in de eigen jeugdbeweging verheldert en op de herkomst van bepaalde verschijnselen en denkbeelden licht werpt. Alleen in het slothoofdstuk wagen we ons aan een vergelijkende beschouwing van de Duitse en Nederlandse jeugdbeweging om het eigen karakter van de laatste beter te doen uitkomen en enkele misvattingen uit de weg te ruimen.

Afgrenzing in de tijd

Hadden wij volstaan met de behandeling van de vrije jeugdbeweging dan was de afgrenzing in de tijd eenvoudig. Tussen 1900 en 1940 voltrekt zich de gehele cyclus van het ontstaan tot de ondergang toe. De uitbreiding tot de rode jeugdbonden maakte het nodig tot 1885 terug te gaan, het jaar dat er voor het eerst in ons land van socialistische jongeliedenbonden melding wordt gemaakt. Maar de eerste maal dat jongeren zich eigenmachtig organiseerden was reeds in 1853. Om dit feit verdienen de christelijke jongelingsbonden uit dat jaar onze aandacht. Het beginjaar van onderzoek is derhalve 1853 en het eindjaar 1940. In feite zette de teruggang reeds kort voor 1930 in en bracht de oorlog alleen het formele einde. Want ondanks de juist weer door de oorlog veroorzaakte korte nabloei na 1945, heeft de huidige jongerengeneratie op grond van de door haar opgedane ervaringen en van de nu werkzame omstandigheden, een gedragspatroon en een generatiebesef ontwikkeld waar de idealistische jeugdbeweging te enenmale niet in past[7].

Geen geschiedenis van de jeugd maar van de jeugdbeweging

Een moeilijkheid die zich bij het opzetten van een geschiedenis der jeugdbeweging voordoet, is het ontbreken van een geschiedenis der jeugd. En toch zou een beschrijving van de levensomstandigheden en de geestelijke gesteldheid van de jonge generaties die elkaar de laatste honderd jaar opgevolgd zijn, de basis moeten vormen van een geschiedenis der jeugdbeweging[8]. Zelfs afzonderlijke verschijnselen, voor ons van bijzonder belang, zoals de kinderarbeid, de jeugdwerkloosheid, de pogingen om tot een arbeidsdienst te komen, de veranderingen in de sociale herkomst van de leerlingen der middelbare scholen, de ontwikkeling van de sport en het kamperen wachten nog op een bevredigende historische bewerking. Wij hebben gemeend ons op deze punten tot enkele aanduidingen te moeten beperken en niet te proberen een van deze leemten op te vullen, niettegenstaande wij er ons

van bewust zijn, dat niet alleen de geschiedenis van de jeugdbeweging wortelt in die van de jeugd, maar ook dat de habitus van de vrije en rode jeugdbeweger pas duidelijk uitkomt naast die van de niet georganiseerde jeugd in het algemeen[8].

Andere aspecten die buiten beschouwing bleven

Een veelzijdig fenomeen als de jeugdbeweging kan van verschillende kanten uit benaderd worden zonder het terrein van de geschiedschrijving te verlaten. Daarom een enkel woord over wat men in dit werk niet vindt.

De oud-jeugdbeweger legt dit boek misschien teleurgesteld weg als hij bemerkt dat de intense belevingen en gevoelsdiepte die voor hem identiek zijn met het woord jeugdbeweging, alleen terloops vermeld worden. Als er eens gepoogd zal worden naast de geschiedenis van het denken ook een geschiedenis van de menselijke gevoelens te concipiëren, dan zal zeker de wijze waarop de jeugdbeweging emotioneel beleefd werd, hierin een aparte plaats innemen. Wel zullen er bijzondere gaven voor nodig zijn zo iets specifieks en vergankelijks als gevoelens en stemmingen onder woorden te brengen[10]. Hoezeer echter de jeugdbeweging voor het individuele lid een overwegend en soms zelfs uitsluitend emotionele aangelegenheid is geweest, ons doel was allerminst een adequate descriptie te leveren van dit aspect der jeugdbeweging. Wij hebben ons bepaald tot de meer voor onderzoek toegankelijke cultuurhistorische en politiek-sociale aspecten. Dit houdt in dat, hoewel de historicus de psychologische kanten van een verschijnsel nu eenmaal nooit geheel kan buitensluiten, hierop bij dit onderzoek geenszins de nadruk viel. Een psychologische analyse van het type jeugdbeweger en van de jeugdbeweging als een naar positieve of negatieve maatstaven geselecteerde groep zoals Jungmann dit zo verhelderend doet[11], bleef achterwege omdat wij hiertoe niet competent zijn. Hetzelfde geldt voor het sociaalpsychologische vraagstuk van de betrekkingen tussen jeugdleider en volgelingen, maar, omdat de structuur van de Nederlandse vrije jeugdbeweging op dit punt van de Duitse sterk afweek, is dit hier minder dringend en kan het charismatisch leiderschap een bijkomstig verschijnsel genoemd worden. Hoewel de Nederlandse jeugdbeweging enkele tientallen markante persoonlijkheden heeft gekend die de beweging gemaakt en gedragen hebben, was de binding tussen hen en de leden niet van zo uitsluitend persoonlijke aard als dit bij de *Wandervogel* en *Bündische Jugend* het geval is geweest. De meer democratische structuur van de beweging hier gaf aan de binding tussen de deelnemers een meer collectief en ideologisch karakter. Aan het leveren van een indringende psychologische beschrijving, aan ka-

rakterschetsen en het opsporen van de diepste innerlijke drijfveren, zoals Hans Blüher dit in zijn eerste werk zo aangrijpend heeft gedaan[12], hebben wij ons nauwelijks gewaagd.

Daar ons onderzoek van historische en niet van pedagogische gezichtspunten uitging (al menen wij dat deze studie voor de pedagoog niet zonder belang is) viel ook de wisselwerking tussen de opkomst van de jeugdbeweging enerzijds en de onderwijsvernieuwing en groeiende bemoeienis van de regering met het jeugdwerk anderzijds, hoe belangrijk deze ook is, buiten het bestek van dit boek en wordt deze niet anders dan in het voorbijgaan vermeld. De weerspiegeling van de jeugdbeweging in het optreden van volwassenen zoals ouders, pedagogen en overheid is een op zichzelf staand thema en een onderzoek meer dan waard.

Tot slot zal men in dit boek vergeefs zoeken naar praktische aanwijzingen voor de jeugdleider. Kwesties van methodiek en technisch-organisatorische aard bleven buiten beschouwing.

De wijze waarop de bonden beschreven worden

Na het afgrenzen van ons thema in ruimte en tijd en na aangegeven te hebben tot welke bonden we ons beperken, ging onze aandacht uit naar de aspecten die we wel en niet behandelen. Nu komen we toe aan wat we wel onderzochten en aan de wijze waarop de bonden beschreven en geanalyseerd worden.

Natuurlijk beschreven wij niet alle vrije en linkse bonden. Dan waren eindeloze herhalingen onvermijdelijk geweest. Er is een keuze gemaakt waarbij we ons door een reeks overwegingen hebben laten leiden zoals: de mate waarin een bond illustratief is voor een verschijnsel, de eerste in zijn soort was of een bepaald aspect vóór alle anderen vertoonde[13], omvang en bestendigheid van de organisatie, betekenis voor de culturele en sociale geschiedenis in het algemeen enz.

Bij de wel behandelde bonden is allerminst gestreefd naar een zo volledig mogelijk overzicht van het feitelijke gebeuren. Onze bedoeling was een geschiedenis te schrijven en geen kroniek. Alleen dat wat karakteristiek leek en het totale beeld van de jeugdbeweging verduidelijkte of nuanceerde, kreeg een plaats. In het algemeen gaan wij uitvoerig in op het ontstaan, de vorming en de achtergrond van de diverse bonden, periodieken, bewegingen en stijlvormen. Juist bij de oorsprong blijkt het duidelijkst hoe deze verschijnselen wortelen in de algemene sociale en politieke situatie. Maar nadat een organisatie zich een ideologie, traditie, stijl en jargon heeft eigen gemaakt die het gedragspatroon der leden verder bepalen, wordt zij zelfstandig ten opzichte van het sociale gebeuren en rolt in de tijd

voort door haar eigen zwaarte. In jeugdbewegingsterminologie: de beweging wordt organisatie. Na de voltooiing van de institutionalisatie komt een bond alleen dan nog ter sprake, als er in het licht van het gehele verloop van de jeugdbeweging aanleiding toe is. Een enkele keer kan bij bijzonder krachtige, van buiten komende impulsen een inwendige spanning en zelfs een crisis optreden, waaruit iets nieuws te voorschijn komt. Een bond wordt slechts zolang in zijn ontwikkeling gevolgd als hij een stempel drukt op de gehele jeugdbeweging. Gaat de hegemonie op een andere bond of beweging over, dan laten wij hier het volle licht op vallen.

Om de etappen die de jeugdbeweging in haar geheel doorliep, tot hun recht te doen komen, is niet bond voor bond afgehandeld, maar periode na periode. Op deze wijze kwam de samenhang tussen de ontwikkeling van de bonden onderling en de wisselwerking met het politiek-sociale leven beter tot zijn recht. Wij hielden echter vast aan een *historische* behandeling van de stof. Het was immers mogelijk geweest de bonden vergelijkenderwijs te behandelen door de verschillende aspecten stuk voor stuk bij elk der daarvoor in aanmerking komende bonden na te gaan. Op deze wijze hadden wij het ideaaltype van de klassieke jeugdbeweging uit de veelheid van feiten kunnen uitpellen. Maar bij een dergelijke meer sociologische verwerking van het materiaal waren de dynamiek, de wording, de samenhang met de historische ontwikkeling in haar geheel en de verschillende verschijningsvormen niet voldoende tot hun recht gekomen. Daarom kozen wij voor een historische benadering van het onderwerp niettegenstaande deze het nadeel meebracht dat ook bij een zich beperken tot het wezenlijke, de overzichtelijkheid minder groot en herhalingen onvermijdelijk werden. In een slothoofdstuk hebben we echter geprobeerd juist het overeenkomstige bij de verschillende bonden op te sporen om zo enigermate de bezwaren te ondervangen die uit de verbrokkeling van de stof voortvloeien.

Bij de beoordeling van de lotgevallen van een bepaalde bond en de daden van de leidende figuren confronteerden wij deze met de doelstellingen, de ideologie en het streven de bond te doen voortbestaan en uit te breiden. Een voorkeur voor een bepaalde bond hebben wij niet, al komen wij zelf uit één van deze, nl. de NJN, voort. Het komt ons voor dat zij alle op een eigen wijze, tot in hun dwalingen toe, een bijdrage hebben geleverd tot het kleurige beeld van de vooroorlogse vrije en linkse jeugdbeweging. Bij de beoordeling in haar geheel gingen wij na in hoeverre zij in staat was een passend antwoord te geven op de grote historische vragen en later in het bijzonder op de grote gevaren die ons volk speciaal in de jaren dertig bedreigden. Maar ook haar falen toen houdt geen veroordeling zonder meer in,

daar zij onder andere historische omstandigheden en als antwoord op andere problemen ontstaan was.

Methodologische problemen

Met deze enkele opmerkingen over de wijze waarop wij bij de descriptie en analyse van de diverse bonden te werk gingen, zijn wij er natuurlijk niet. Bij het verwezenlijken van ons doel: de jeugdbeweging op grond van de feiten niet alleen in haar ontwikkeling te schetsen maar ook te plaatsen in het politiek-sociale en cultuurhistorische gebeuren van haar tijd, deden zich verschillende fundamentele moeilijkheden voor. De grond hiervoor lag zowel in de aard van het bronnenmateriaal als in onze instelling ten opzichte van het te onderzoeken verschijnsel. Immers als wij onderscheid maken tussen het beeld dat de jeugdbeweging van zichzelf en van de sociale realiteit had, en deze verschijnselen zelf, dan bleek het materiaal ons meer over het eerste dan over het laatste te leren. Soms leverden de beschikbare gegevens alleen een beeld op dat de jeugdbewegers zich van de jeugdbeweging vormden en was het niet mogelijk door te dringen tot de historische realiteit zelf. In die gevallen konden we niet anders doen dan hierin berusten.

Anderzijds was er het gevaar dat wij, zelf voortgekomen uit de vrije jeugdbeweging in haar nadagen, de historische feiten geheel of gedeeltelijk zouden zien en verklaren vanuit het standpunt der vrije en linkse jeugdbeweger. Naarmate wij meer Nederlandse en vooral Duitse literatuur over dit onderwerp doorwerkten die, hoewel afkomstig van gezaghebbende historici en sociologen, een overwegend apologetisch standpunt innam, werd dit gevaar eerder groter dan kleiner. Een gelukkige omstandigheid was echter dat wij dit, reeds tien jaar geleden begonnen onderzoek, enige malen lange tijd moesten laten rusten, en het pas kort geleden konden beëindigen. Wij begonnen dit werk met een zekere ideologische en dogmatische vooringenomenheid; naarmate wij ons langer en grondiger in het steeds omvangrijker wordende materiaal verdiepten en er steeds opnieuw afstand van namen, maakte menig vooroordeel plaats voor een meer empiristische benadering, een zich openstellen voor het feitelijk gegevene en een groeiende skepsis ten aanzien van abstracte bespiegelingen. Het is aan de lezer te beoordelen in hoeverre wij erin geslaagd zijn ons van onze bevangenheid te ontdoen.

Tegelijk week naarmate wij de tekst herschreven de analyse verder terug voor de descriptie, want bij toetsing van de stoutmoedige en op het eerste gezicht aannemelijke theorieën over het ontstaan en het wezen van de jeugdbeweging, waarvan speciaal de Duitse literatuur overloopt, aan de veelvormigheid en rijkdom der historische werke-

lijkheid, bleken deze rationele constructies niet vaak stand te houden[14]. Het leggen van een solide fundering leek ons zinvoller dan het bouwen van kaartenhuizen.

Terminologische problemen

Een ander vraagstuk is dat van de terminologie. Het ruime gebruik dat wij maakten van woordelijke aanhalingen, diende in hoofdzaak om een getrouwer beeld van de jeugdbeweging op te roepen. Sfeer, kleur en taalgebruik worden vaak duidelijker uit citaten dan uit omschrijvingen met eigen woorden. Een bijkomende overweging was dat het geciteerde materiaal voor de lezer veelal moeilijk toegankelijk is. Wij menen niet dat een bepaald citaat iets bewijst over een of ander verschijnsel; wel heeft het illustratieve waarde. Bij het aanhalen van een uitspraak uit een boek of tijdschrift ter typering hebben wij er natuurlijk zorg voor gedragen dat het inderdaad kenmerkend is voor het gehele geschrift of blad. En dit viel ons niet zwaar, daar wij steeds minder de drang voelden iets te moeten bewijzen.

Niet alleen dat wij de jeugdbewegers vaak zelf aan het woord lieten, maar ook in onze eigen terminologie hebben wij gemeend specifieke uitdrukkingen als „de bewuste jeugd", „de strijd voor de vrede" enz. ondanks hun ideologische en affectieve lading, niet telkens te moeten omschrijven met neutrale woorden. Het zou én omslachtig zijn én afbreuk doen aan de leesbaarheid. Uiteraard geldt dit voor de beschrijving en niet voor de analyse van de verschijnselen. Tot zover over het gebruik van specifieke en in de jeugdbeweging zelf gangbare woorden.

Een andere vraag was in hoeverre bij de historische processen waar wij mee te maken hadden, gebruik gemaakt diende te worden van de sociologische vaktermen. Vele in dit werk behandelde verschijnselen kunnen bijvoorbeeld gezien worden als institutionalisaties. Toch hebben we deze processen zelf zo goed mogelijk beschreven in plaats van ze met een vakterm af te doen, daar anders het eigene en onherhaalbare, het toch telkens weer anders zijn, te weinig zou zijn uitgekomen. Gaat het de socioloog meer om dat wat de verschijnselen gemeen hebben, de historicus zoekt het specifieke. Wij hebben daarom de sociologische vaktermen zoveel mogelijk vermeden op gevaar af dat men ons verwijt omslachtige beschrijvingen te brengen van processen die met een enkel woord genoegzaam aangeduid hadden kunnen worden.

Een probleem was, welke persoonsnamen wel en niet genoemd moesten worden. Wij hebben gemeend zo min mogelijk, zelfs niet die van de bestuurders. Alleen dan als deze ook baanbrekers en leiders

waren. Met opzet hebben wij alle personen aangeduid op de wijze zoals in de jeugdorganisatie gebruikelijk was, hoewel het op het eerste gezicht wat vreemd aandoet bijv. prof. dr. W. Banning als Wim Banning te ontmoeten. Het toevoegen van later verworven titels en waardigheden lieten wij niet alleen achterwege om de sfeer van de jeugdbeweging geen geweld aan te doen, maar ook omdat dit aan de uitspraken en daden van de desbetreffende jongeren een gewicht zou geven dat er niet aan toegekend mag worden. Wat de aangehaalde uitspraken betreft, deze kozen wij alleen omdat zij bepaalde opvattingen pregnant formuleerden of zekere verschijnselen voor het eerst signaleerden en raak typeerden. Nimmer gebeurde dit om iemand onaangenaam te zijn of om de wereld te herinneren aan wat destijds vurige jeugdbewegers misschien nu voelen als „jeugdzonden".

Een apart probleem vormden de lettercombinaties waarmee de talrijke bonden aangeduid werden en die de jeugdbewegers van weleer zo vertrouwd aandeden. Hoewel wij gepoogd hebben het aantal afkortingen te beperken, zal het de lezer van nu wellicht af en toe duizelen, maar de speciale afkortingenlijst kan hem dan misschien staande houden.

De literatuurverwijzingen en bronvermeldingen zijn uitsluitend in de noten te vinden. Daar overwegend gebruik gemaakt werd van directe bronnen of van terloopse opmerkingen in autobiografieën of werken die een totaal ander gebied bestrijken, zagen wij af van een aparte literatuurlijst. De speciaal aan de geschiedenis van de jeugdorganisaties gewijde Nederlandse literatuur vindt de lezer hieronder vermeld. De eerste maal dat een bepaalde bron geciteerd wordt, zetten wij de titel voluit in de noot, later alleen in verkorte vorm.

De stand van de geschiedschrijving der vrije en linkse jeugdbeweging

Na omschrijving en afgrenzing van ons onderwerp en na enige methodologische, compositorische en terminologische problemen die zich voordeden te hebben aangestipt, komen we nu aan de feitelijke basis van dit boek toe. Wat stond ons aan gegevens ter beschikking en wat moesten wij zelf nog opsporen?

De sterke uitbreiding die de jeugdbeweging na 1918 onderging, trok in een brede kring van opvoeders, predikanten en autoriteiten de aandacht. Als gevolg hiervan zagen een aantal boeken het licht die zich met de jeugdbeweging bezighielden. Maar slechts bij enkele is sprake van een geheel of gedeeltelijk historische opzet. Het eerste overzicht, wanneer we althans afzien van de gedenkboeken die enkele jeugdbonden het licht deden zien, is van de hand van J. P. A. Eernstman: *Jeugdbeweging in Nederland* (Amsterdam 1926) . Het met warmte

en begrip voor de jeugd geschreven boekje besteedt de meeste aandacht aan de christelijke organisaties. Eveneens geldt dit voor het vierde deel van de *Practische Sociologie* dat J. H. F. Kohlbrugge onder de titel *De zorg voor de jeugd* (Groningen/Den Haag 1927) aan dit onderwerp wijdde. Ook hier moet de vrije en rode jeugdbeweging zich met een wel heel bescheiden plaatsje tevreden stellen. Een bijzonder systematisch en omvangrijk werk is het reeds geciteerde (blz. 2, n. 4) boek van de gereformeerde predikant B. A. Knoppers. De opzet van deze materiaalverzameling, voorzien van een uitvoerige literatuuropgave, is veeleer pedagogisch dan historisch. Tot een samenvattend beeld komt de schrijver niet en in overeenstemming met zijn overtuiging concentreert zijn aandacht zich op de jeugdzorg met een voorkeur voor de christelijke organisaties. De dissertatie van H. F. L. J. Deelen over de padvinderij noemden we reeds (blz. 4, n. 6). Voor de in 1932 verschenen Nederlandse editie van H. Hartmann: *Die Junge Generation in Europa* (Berlin 1930)[15], schreef de AMVJ'er Ed. v. Cleeff een speciaal hoofdstuk over de geschiedenis van de Nederlandse jeugdbeweging en maakte hierbij melding van enkele feiten die in de reeds genoemde werken ontbreken. De enige vooroorlogse, zich juist tot de vrije en rode jeugdbeweging beperkende studie is die van Jelle Boersma, als artikelenserie verschenen onder de titel *Iets over de geschiedenis van de Nederlandse jeugdbeweging* (1927)[16]. Maar het door de schrijver nagestreefde politieke doel doet afbreuk aan de historische waarde.

De oogst na 1945 beperkt zich tot twee geschriften. Ten eerste het boekje: *Jeugdbeweging* (Assen 1946) van M. J. Hartgerink dat zich meer kenmerkt door onvoorzichtige beweringen dan door historisch feitenmateriaal[17]. Nieuwe gegevens brengt het niet aan het licht en algemene beschouwingen over het verschijnsel jeugdbeweging vormen de hoofdschotel. Bovendien verscheen het te kort na de oorlog om door vergelijking met de mentaliteit van de naoorlogse jeugd het wezen van de jeugdbeweging scherper te kunnen omlijnen en het fenomeen in zijn totaliteit, historisch te plaatsen. Tot slot maakt de voorkeur voor de padvinderij dat ook deze auteur te weinig oog heeft voor de vrije en rode jeugdbeweging. Het tweede naoorlogse geschrift is de uiterst waardevolle studie van H. J. Prakke: *De groepskrantjes der opkomende voorhoede* (Assen 1956), die zich echter tot de kwekelingenbonden beperkt.

Dit overzicht van de bestaande literatuur bevestigt de mening van K. J. L. M. Peters:

> Een goede geschiedenis van de jeugdbeweging in Nederland, waarbij deze vernieuwingsstrevingen in het kader van de gehele cultuurhistorische ontwikkeling geplaatst worden, is nog niet geschreven[18].

En met name geldt dit voor het door ons afgebakende terrein der vrije en linkse jeugdbeweging. Door deze bijkomende omstandigheid is de keuze en afgrenzing van ons thema niet alleen theoretisch maar ook praktisch gerechtvaardigd.

Het bronnenonderzoek

Na het binnenhalen van de bovengenoemde schrale oogst aan historische overzichten, verzamelden wij als aanvulling van deze gegevens allereerst de gedenkboeken die sommige bonden uitgegeven hebben. Op grondslag hiervan konden wij een voorlopig overzicht opstellen. Speciaal de in kroniekvorm gebrachte feiten uit de gedenkboeken bleken soms niet alleen gekleurd, onnauwkeurig en partijdig, maar ook gekozen volgens gezichtspunten die niet die van de historicus zijn.

De eigenlijke basis van ons onderzoek vormden jeugdperiodieken, congresverslagen, brochures, berichten in de grote pers en in enkele gevallen ook correspondenties, notulenboeken enz. Het bijeenbrengen van dit materiaal was geen eenvoudige opgave, daar het meeste in de hiervoor in aanmerking komende bibliotheken niet aanwezig bleek. Alleen in het *Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis* (ISG) te Amsterdam was relatief veel te vinden. Het meeste moest echter bij particulieren opgespoord worden.

Toch liet zich het eigenlijke leven van de bonden onvoldoende uit deze gegevens reconstrueren. Veel wat voor de jeugdbeweging wezenlijk was geweest, had in deze schriftelijke bronnen geen weerslag gevonden. Men moet het leven in de jeugdbeweging meegemaakt hebben, om te weten hoe groot de kloof kan zijn tussen de inhoud van de met één op de buitenwacht gericht oog geschreven krantjes en wat zich werkelijk in de jeugdbeweging afspeelde. Victor Engelhardt, die een geschiedenis der Duitse jeugdbeweging schreef, zegt na gewezen te hebben op de moeilijkheid om werkelijk essentieel materiaal bijeen te brengen, zelfs:

So bleibt nur ein nicht allzu verlockender Weg: Die Jugendbewegung nach ihrem Schrifttum zu schätzen... Das wahre Leben der Jugend (liegt) ganz sicher nicht in ihrem Schrifttum enthalten – ja, dies wahre Leben kann gar nicht in Worte gefasst werden...[19].

Overigens verhinderde dit Engelhardt niet toch zijn boek over dit onderwerp te schrijven. Doch bij alle overdrijving steekt er ongetwijfeld een kern van waarheid in zijn woorden.

Afgezien nog van de gesignaleerde kloof tussen het door de jeugdpers gewekte beeld en de realiteit van de jeugdbeweging zelf, leren we ook het *feitelijke* verloop onvolledig uit het schriftelijke materiaal kennen, vooral wanneer het gaat om spanningen, conflicten of andere

moeilijkheden in het bondsleven. Zolang een bond zich gunstig ontwikkelt, vindt dit in het algemeen uitvoerige en nadrukkelijke vermelding, maar zodra er van teruggang sprake is, vloeien de berichten schaarser. Natuurlijk waren moeilijkheden van deze aard bij het beschrijven van de ene bond veel groter dan van de andere. Over het algemeen kan men zeggen: al vertoonde het materiaal van de vrije jeugdbeweging grotere hiaten, het was toch van betere kwaliteit dan het zorgvuldiger bewaarde materiaal der linkse jeugdorganisaties. Het schetsen bijvoorbeeld van de ontwikkelingsgang van AJC of CJB wordt bemoeilijkt door een geringe betrouwbaarheid der periodieken en door meer tegenwerking dan medewerking bij het opsporen van de nodige gegevens. De sterke partijpolitieke binding zal hier niet vreemd aan zijn[20].

Interview en enquête

Het lag voor de hand aanvullend materiaal te verzamelen door het opsporen en interviewen van oud-jeugdbewegers. Een paar honderd personen, zoveel mogelijk gekozen uit alle onderzochte bonden, werden in een meestal een hele avond durend vrij gesprek ondervraagd, met de bedoeling van tevoren opgestelde en alleen aan ons bekende vragen in een van de loop van het gesprek afhankelijke volgorde beantwoord te krijgen[21]. Tot de ondervraagden behoorden met opzet zowel leidende figuren als gewone leden. Het beeld dat de laatste categorie ons verschafte, hielp mee vertekeningen op te sporen die in onze voorstelling ontstonden, doordat leidende figuren de neiging hadden de door hen gespeelde rol te rechtvaardigen, te accentueren of, als zij intussen afwijzend tegenover hun jeugdbondsverleden stonden, te verdoezelen. Tot de vertekening droegen natuurlijk de tijdsafstand die varieerde van 15 tot 70 jaar en de onvermijdelijke vermenging van de huidige met de toenmalige meningen der ondervraagden, het hunne bij. Niet zelden moesten allerlei weerstanden overwonnen worden voor een gesprek tot stand kwam. Een aantal ondervraagden die bij zekere gebeurtenissen in de rode jeugdbeweging betrokken waren geweest, vreesde dat het hun reputatie en positie zou schaden, als hun namen in dit verband genoemd werden. In enkele gevallen had ook de partijpolitieke binding een remmende invloed op het gesprek. Deze bedenkingen waar wij volledig begrip voor konden hebben, waren voor ons aanleiding zonder uitzondering geheimhouding te verzekeren. Om deze redenen achten wij het onze plicht niet de bron van de verwerkte mondelinge inlichtingen te vermelden[22].

De langs deze weg verkregen feitelijke gegevens waren uiteraard bijzonder onnauwkeurig, maar waar het ons op aankwam was, dat op

deze wijze meer inzicht verkregen werd in de samenhang van vele schijnbaar los van elkaar staande feiten en de ideologische en culturele sfeer waarin deze hun plaats hadden. Bovendien kon door het toetsen van de mondelinge gegevens onderling, een aantal gebeurtenissen geboekstaafd worden die in het gedrukte materiaal nergens voorkwamen. Op deze wijze bleek een reconstructie mogelijk van de anarchistische jeugdbeweging, waar nauwelijks iets over geschreven was.

Een bijkomend resultaat dat de interviews opleverden, maar niettemin zeer belangrijk, was, dat veel materiaal aan het licht kwam en dat wij op bewegingen en bonden attent gemaakt werden die, wanneer wij anders te werk waren gegaan, licht aan onze aandacht ontsnapt zouden zijn, daar zij in de literatuur ontbraken.

De door interviews verkregen gegevens bleken te ongelijksoortig om voor statistische bewerking in aanmerking te komen. Toch leek het gewenst een aantal aspecten zoals: sociale herkomst, godsdienstige gezindheid, lectuur, sportbeoefening, latere stijging op de maatschappelijke ladder, huidige opvattingen, aan de hand van statistisch verwerkt materiaal nauwkeuriger te omlijnen. Door de grote kosten die aan enquêtes verbonden zijn, was het niet mogelijk deze op grotere schaal onder oud-jeugdbewegers te houden. Slechts eenmaal, en pas na het afsluiten van deze studie, gelukte het een schriftelijke enquête door te voeren onder oud-JGOB'ers[23]. De hierbij verkregen gegevens die in een afzonderlijke studie verwerkt worden, rechtvaardigen de mening dat langs deze weg nog iets te bereiken valt.

Hoofdstuk II

REVEIL EN NEDERLANDSCH JONGELINGS VERBOND

Evangelisatie onder jonge mensen – door jonge mensen!

GEORGE WILLIAMS[24].

De corpsstudent

De oudste jongerenorganisaties in onze samenleving vormen de gezellenbonden en studentencorpora. In deze beide bonden vinden we de scherpe scheiding in een burgerlijke en proletarische jeugdbeweging terug, zoals die met name in Duitsland zo duidelijk aan de dag treedt.

In de gedragingen van de corpsstudent kent ons land van oudsher een algemeen aanvaarde vorm van het generatieconflict. Immers dit „verzet" tegen de burgerij – ouderlijk huis en professoren inbegrepen – kan gezien worden als een maatschappelijk instituut ter voorbereiding van de volledige aanpassing aan diezelfde burgermaatschappij. Geen moment komt de geldigheid van de culturele en sociale tradities zelf in het geding. Dit door de oudere generatie geaccepteerde conflict is verweven in het cultuurpatroon van de gegoede stand[25]. Voortreffelijk tekent Klikspaan hoe het verzet van de Leidse student tegen het burgerdom samengaat met een asociale instelling:

Leiden is het paradijs der armen; bedelarij steekt er vermetel het hoofd omhoog. Bern houdt beren, 's-Gravenhage ooievaars: zo houdt Leiden armen. En wie zou daar niet van de bedeelde klasse willen zijn? Elke dag uw soepje, uw brood, uw turf, klederen, schoudermantels, dekens, hemden, krijgt gij kosteloos thuis. De grote lui spannen samen met de regering om beduidende sommen ten gerieve der gunstelingen bijeen te brengen. En om al die weldaden te genieten behoeft men alleen maar te zeggen dat men arm is en in zijn eigen onderhoud niet voorzien kan. Kijk, 't is een baantje om te benijden, 't is een Eldoradootje van belang[26]!

Niet alleen met de geest van de latere jeugdbeweging vormt deze mentaliteit een scherp contrast, maar ook met die van de buitenlandse student[27].

Door het ontbreken van een revolutionair-idealistische of politieke achtergrond is de weerzin van de corpsstudent tegen de burgerij in geen enkel opzicht een ondermijning van de gevestigde verhoudingen. Een verschijnsel van een geheel andere orde is de jeugdbeweging.

Het eerste begin

In zijn artikel *History and Sociology of the Youth Movement* deelt Jousselin de geschiedenis der jeugdbeweging in drie perioden in (zie n. 14). De eerste periode die in 1850 aanvangt, kenmerkt zich door het ontstaan van een christelijke jongerenbeweging. Ook in ons land is dit het geval en sluiten jongeren zich op grond van een gemeenschappelijke innerlijke drang aaneen.

Wie meent dat jeugdbeweging onverbrekelijk verbonden is met trekken, kamperen, volksdansen en reformkleding, zal in het *Nederlands Jongelings Verbond* (NJV) dat op zondag 23 oktober 1853 in Amsterdam werd opgericht, niet veel van een jeugdbeweging kunnen ontdekken[28]. In de wil van de zich hier organiserende jongeren andere paden te bewandelen als de ouderen en met name als de kerk, in hun felle onvrede met de bestaande geestelijke toestanden, in hun gloeiende ijver anderen evenzeer van de heilige geest te doordringen, uit zich niettemin een zekere emotionele verwantschap met de latere jeugdbeweging. Beslissend hierbij was, dat deze jongelingen *SAMEN* iets beleefden en wilden doen, zich daarmee *afgrenzend* van de *ouderen.*

Het NJV *als deel van het antiliberale verzet*

Welke geestelijke en maatschappelijke stromingen of stemmingen weerspiegelt het NJV? In de richting van het liberalisme of modernisme behoeven we niet te zoeken. Wel bij het verzet hiertegen, dat zich reeds direct na de Franse tijd aftekent. Maar de afkeer van vlakke, poëzieloze burgerlijkheid, zelfgenoegzame verstandsverlichting, braafheidsvertoon, goedkoop optimisme, van een alleen in schijn bestaande eensgezindheid in kerkelijke zaken met haar afschuw van extreme opvattingen enz., heeft van de aanvang af een dubbel karakter gehad: *sociale* bewogenheid en *religieuze* gegrepenheid.

De sociale bewogenheid kwam tot uiting in de Zwijndrechtse broederschap (een in de verte aan Saint-Simon herinnerend christensocialisme); in het plan van Johannes van den Bosch tot oprichting van een *Maatschappij van Weldadigheid* „om aan de talrijke klassen van behoeftige ingezetenen arbeid te verschaffen"[29] en in het sociale werk van O. G. Heldring.

De religieuze gegrepenheid uitte zich in de Afscheiding en in de belangrijkste vertegenwoordigers van het Reveil: de protestantse romantiek.

Het NJV *door sociale of religieuze krachten gedreven?*

Werd het karakter van het NJV nu door het sociale of religieuze aspect van het antiliberalisme bepaald? De stichters voelden zich in de eerste plaats kinderen van het Reveil. Wat zij onder Reveil verstonden,

heeft de bij de oprichting 24-jarige Willem van Oosterwijk Bruijn zelf later als volgt geformuleerd:

Reveil betekent een ontwaken, een opstaan uit de slaap. Als het geluid der bazuin wordt gehoord, maakt zich een leger op. Hier wordt van een geestelijke opwekking gesproken; een leven uit de doden, gelijk de profeet Ezechiël het zo treffend schoon beschrijft in het 37e hoofdstuk zijner profetieën. Een tijd waarin het Gode behaagt door zijn Heilige Geest nieuw leven te scheppen in de verstorven en verdorven christenheid; waardoor zijn uitverkoornen te voorschijn komen en dit leven openbaren op de door Hem bepaalde, Hem welbehaaglijke wijze[30].

Bij het Reveil leeft het gevoel, dat de uiterste grens van verwijdering tussen God en de mensheid bereikt is. De aanhangers verkeren in een messiaanse verwachting. Het godsrijk schijnt aanstaande. „Ongeloof en revolutie" zijn er de tekenen van. In conventikels ontvluchten gelijkgezinden de realiteit, die voor ware christelijkheid geen plaats laat. Hoezeer ook de stichters van het NJV meenden in het laatst der dagen te leven en hoezeer zij de wederkomst van Christus verwachtten, leren uitspraken als:

Wezen daarop niet de omwentelingen, waarvan ze hoorden, rampen, die de mensheid troffen; watersnood en aardappelziekte en cholera en allerlei andere ellenden waardoor ze bezocht werden, bovenal de toenemende goddeloosheid[31]?

Maar vóór alles richtte het NJV zich tegen de revolutionaire geest van het jaar 1848:

Ze waren allen tegen het schrikbeeld van hun tijd: de revolutie, meer contra- dan antirevolutionair, hoe helder hun voornaamste aanvoerder op het staatkundige terrein, Groen van Prinsterer, het onderscheid tussen die beide begrippen ook in het licht stelde. Van de grote Franse revolutie hadden ze alleen gehoord, die van 1830 en die van 1848 maakten ze zelf mee. Geen wonder, dat voor hen het toen pas opkomend socialisme (het Communistisch Manifest van Karl Marx was eveneens van 1848), staatsvijand no. 1 was[32].

Het typeert de gematigdheid, huisbakkenheid en geringe geestelijke en emotionele diepgang van het vaderlandse liberalisme (waaraan iedere Franse barricadenromantiek vreemd was) dat het niet in staat bleek de jongeren in geestdrift te ontsteken[33]. Het NJV maakte daarom front tegen socialisme en liberalisme. De jeugdbeweging, die te allen tijde geestelijk wortelt in de romantiek, opgevat als een streven tot „het aankweken van de ontvankelijkheid, het gemeenschappelijk genieten van de dingen des geestes, de exaltatie, de gevoeligheid, de vriendschappen"[34] ontstond in ons land alleen in de sfeer van het Reveil.

Buitenlandse inspiratie

Het NJV kan niet zonder meer een Nederlandse beweging genoemd

worden. Buitenlandse voorbeelden hebben inspirerend gewerkt. In Duitsland bestonden reeds sedert de jaren dertig van de vorige eeuw *Missionsjünglingsvereine*[35]. Directere, althans aantoonbare, invloed ging er uit van de *Young Men's Christian Association*. Deze organisatie was ontstaan uit de bijbellezingen, die de Londense winkelbediende George Williams voor zijn eveneens jonge collega's op een zolderkamer in 1844 organiseerde[36]. In 1855 werd in Parijs de *Wereldbond van Christelijke Jongemannen Vereenigingen* gesticht. Door een rechtstreeks contact met George Williams vatte W. v. Oosterwijk Bruijn het plan op voor een organisatie in de geest van het NJV[37].

Reeds voor de stichting van het NJV bestonden er in Amsterdam kransjes van gegoede jongelingen, die naar religieuze verdieping streefden. Op een bijeenkomst die in 1850 te Amsterdam plaatsvond, gaf de toen pas uit Engeland teruggekeerde Van Vollenhoven een schets van het werk van George Williams[38]. Hieruit ontstond 1 oktober 1851 naar Engels model een vereniging van jonge kooplieden.

Onafhankelijk hiervan verenigden zich in 1852 jonge handwerkslieden. Twee jonge typografen, gestimuleerd door J. P. Hasebroek en J. de Liefde, huurden in de Warmoesstraat te Amsterdam een lokaal en de *Christ. Jongelingsvereeniging onder de Handwerkstand* begon haar werk[38]. Bij de jonge handwerkers lag het accent meer op het godsdienstige dan op het sociale. Dit zou op Duitse invloed kunnen wijzen[39]. Het uit deze beide verenigingen door samengaan ontstane NJV ontwikkelde zich meer in Duits-stichtelijke dan in Engels-sociale geest[40].

Studenten laten verstek gaan

De leidende figuren bij de oprichting van het NJV waren de reeds genoemde W. v. Oosterwijk Bruijn, zijn zwager Hedemar Grelinger, de twee bevriende typografen Jean Baptiste van de Puttelaar en Wildeboer en de onderwijzer F. C. Wijle uit de kring van de predikant Jan de Liefde[41]. Kooplieden, handwerkers en een onderwijzer! We missen in dit gezelschap de studenten. Noch onder de verdedigers noch onder de bestrijders van de geest van 1848 spelen zij een rol van betekenis. In tegenstelling met Leiden leefde er in Amsterdam aan de universiteit wel iets van verzet tegen liberalisme en materialisme. Quack vertelt hoe hij onder invloed kwam van het mystieke platonisme van de hoogleraar M. des Amorie van der Hoeven. Er ontstond een scheuring in het corps en de *Ridders van de Geest* scheidden zich af om tegen de platvloerse studentenvermaken de strijd aan te binden[42]. Een grote belangstelling leefde er in deze kring voor sociale vraagstukken, maar de afstand tot het volk was toch te groot, dan dat dit tot contact met het NJV had kunnen leiden.

De pioniersgeest

De kleine burgerij vormde derhalve de sociale basis van het Verbond[43]. Het verenigingsleven kreeg een bijna uitsluitend godsdienstig karakter. Door plotselinge bekeringen, door het onverwachts over hen komen van de Heilige Geest gloeiden zij van ijver anderen hetzelfde te laten ervaren. Een extatisch-mystieke grondtoon kenmerkte hun optreden. De sfeer in die eerste jaren van het NJV geeft het Gedenkboek ons in beeldrijke en gekleurde taal:

Wondere kracht ging er toch van deze mannen uit. Met haast kinderlijke dankbaarheid aanvaardden zij de hulp van wie maar mee wou werken in des Heren wijngaard, maar ze verdroegen zelfs de hitte des daags als stonden ze alleen voor de taak. Klein in eigen oog, waren ze reuzen in arbeid, groot in geloof en moed, meesters op alle geestelijke wapenen! Ze hanteerden elk instrument. Zoekend altoos weer naar „verband en samenhang" waren ze zo echt „thuis" in de H.Schrift, en vonden „de waarheid" op elke bladzij. Vaak zonder systeem, werkten ze toch als naar keurig bestek. Ware geestelijke vrijbuiters waren ze, christelijke filantropische „Einspänner", gewillig desnoods tamboerswerk te verrichten, maar toch met een veldmaarschalksstaf in de ransel. Heden houthakkers en waterputters, morgen voorgangers des volks, richters en helden, en altoos „de Filistijnen op de schouder". Als voor guerilla geschapen, hingen zij der wereld op de flanken, de convooien berovend, rusteloos strijdend voor 't rijk huns Heren! Mannen waren het menigmaal van „singuliere gaven"[44]!

De afstand in de tijd heeft heroïserend en idealiserend gewerkt. Als we de memoires van W. v. Oosterwijk Bruijn er naast leggen, dan missen we bij de laatste iedere grootsheid van visie en blijkt hij allerminst los te zijn van de vooroordelen en benepenheid van zijn tijd. Als voorbeeld zijn bewondering voor Da Costa, die zo „vriendschappelijk omging met zijn ‚mannenjongelingen' "; op het station in Haarlem trof Da Costa een seminarist, die evenals hij naar Amsterdam moest:

„Hé, dat treft, nu kunnen we samen reizen!"
Onze jonge vriend zeide daarop: „Ja, maar ik reis 3e klasse." Hij: „Dan zal ik bijbetalen voor u." Dit ging echter niet, omdat onze Da Costa geen geld bij zich had. Toen zeide hij: „'t Komt er ook niet op aan; wij reizen dan samen 3e klasse." En zo geschiedde het. Zulk een man werd door al wat God vreesde in Nederland bemind. Gezegend is het land, aan hetwelk de Here God de zodanigen schenkt[45].

Er is wel veel inleving in de geest van die tijd voor nodig om hierin een geestelijke heldendaad te kunnen zien!

De sociale functie van het NJV
in het emancipatieproces van de kleine burgerij

Hoe dan ook: de evangelisatie stond in die eerste jaren voorop en de organisatie hing er wat bij en was van een ontroerende naïveteit[46]. Daar noch de hogere standen noch de armste lagen van het volk toe-

gankelijk of bereikbaar bleken, bleef het NJV zijn aanhangers overwegend uit de kleine burgerij rekruteren. Hierin ligt tevens de sociale betekenis van het Verbond, omdat het ondanks zichzelf toch in deze kringen iets loswrikte en openstootte[47]. Want juist dit milieu stond het meest gereserveerd tegenover iedere verandering, hoe gering ook. Een jeugdverbond was in de ogen van deze eenvoudige, orthodox-christelijke kringen, met hun vaak dictatoriale gezinshoofden, allerminst een bagatel. Eveneens moet het in de ogen van de kerk geen ongevaarlijk verschijnsel geleken hebben[48]. We dienen zelfs van een zekere generatiespanning te spreken.

Niet vanuit onze moderne tijd, maar vanuit het aangegeven milieu moet men de uitwerking en de sociale functie van het jeugdverbond bestuderen. Terecht zegt daarom ook Eernstman:

> Zijn de jongens opgegroeid in een echt ouderwets-christelijk gezin, met al zijn deugden, maar ook zijn grote beperktheid van blik, dan is elk spoortje verenigingsleven, van zelf-samen-een-avond-maken, een aantrekkelijk iets, dat voor hen veel meer betekent dan een ander zich kan voorstellen, die uit een milieu komt, waar méér vatbaarheid is voor „cultuur" op verschillend gebied en minder angstvalligheid in het nódige, maar vaak star toegepaste waken voor „gelijkvormigheid" met de wereld. Wie de strenge, soms wel eens ijzig-harde tucht kent van de door mij bedoelde christelijke gezinnen, kan zich voorstellen hoe de jonge mensen zich voelen wanneer zij eens een avond grotendeels als gelijken onder elkaar zijn en samen hun avond maken[49].

De organisatorische opbouw en ontwikkeling

Hoewel het aanvankelijk een zaak van jongeren onder elkaar was, ontwikkelde het NJV zich later tot een instituut met een veel oudere leiding. De opbouw werd als volgt: de leeftijd van de leden liep van 18 tot 35 jaar; alleen jongens konden lid worden, het meisjeswerk kwam pas in 1923 aan de beurt[50]. Het Verbond kende twee soorten leden: een kleine groep van bekeerden, die de rest – de meerderheid dus – moest bewerken. De eersten werden vaak de werkende leden genoemd en de laatsten de contribuerende of sympathiserende leden[51].

Alleen van de werkende leden werd het ondertekenen van de volgende verklaring gevraagd:

> Wij erkennen, dat wij als verloren zondaars, vervreemd van de heerlijkheid Gods, het heil onzer zielen aan niets anders danken, dan aan het werk van de Zoon van God door het geloof in Zijn bloed. Wij begeren, de ongerechtigheid en de wereldse hartstochten verzakend, in deze tegenwoordige tijd, matig, rechtvaardig en godzalig te leven, verwachtende de welzalige hoop, en de verschijning der heerlijkheid van onze grote God en Verlosser, Jezus Christus[52].

In deze verklaring leest men nog eens duidelijk, hoe „bevindelijkheid", ascese en eschatologische verwachting samengaan. Deze verschijnselen zijn het ook, die de religieuze uitingen op de kenteringen

der tijden kenmerken. In de minder bewogen tijden die volgden, bleven echter de plotselinge bekeringen en opwekkingen steeds meer achterwege en zag het Verbond zich genoopt de bakens te verzetten, wilde het niet in opgeschroefdheid en onechtheid vervallen.

De organisatorische consolidatie en uitbouw kreeg nu de volle aandacht[53]. Steeds meer werd de aandacht van het NJV in beslag genomen door de gewone vormen van jeugdontspanning. Naast zondagscholen, ontstonden Knapenverenigingen, die aan zang, muziek en gymnastiek deden[54].

Het NJV *en het socialisme*

Tot slot nog de houding van het NJV ten aanzien van politieke vraagstukken. Deze werden zoveel mogelijk angstvallig buiten het verbond gehouden. Het NJV stelde de theologische verlossing van de mens tegenover de politiek-sociale verlossing van liberalen en socialisten. Theologie en politiek werden haast als elkaar uitsluitende „houdingen" gezien. Toch kon het Verbond als kind van de romantiek niet voorbij gaan aan het gemeenschapsgevoel, waarop het anti-liberalisme stoelde. Op een bondsdag in 1886 in Leeuwarden hield de heer J. Ph. Marmelstein, verbondsbestuurder, een referaat over *Christendom en Socialisme*, dat nog in hetzelfde jaar als brochure werd uitgegeven; het Gedenkboek geeft er de volgende samenvatting van:

> Het socialisme als opgekomen uit het historisch materialisme, als poging om buiten God om en alleen door de mens tot betere samenleving te komen, werd er principieel in afgewezen. Maar dit belet de spreker niet op te merken, dat te velen zich niet afvragen of er geen geldige redenen kunnen zijn, die iemand ertoe kunnen brengen zich in de armen van het socialisme te werpen, en dat die velen vergeten, dat in de zg. christelijke maatschappij toestanden in overvloed zijn, die de arbeider en werkman niet alleen doen zuchten onder het kapitalisme, doch dat die ook wel in staat zijn hem het hart met bitterheid te vervullen, zolang dat hart niet is geheiligd door de Geest. Maar ook om de praktijk van dat toenmalige socialisme, zijn demagogie, zijn haat-zaaierij wijst hij het af, om tot de slotsom te komen, dat het CHRISTELIJK SOCIALISME de enige kracht is, die ieder ander socialisme kan weerstaan, en, in toepassing gebracht, de enige macht, die kan leiden tot zijn overwinning[55].

In deze woorden klinkt iets door, dat in het kamp der christelijke ouderen pas later te beluisteren valt[56]. Dit pleit voor een zekere openheid van het Verbond, die nooit verloren is gegaan[57].

De scheuring

Op 25 oktober 1888 ontstond in het kielzog van de doleantie een scheuring in het NJV, die leidde tot de vorming van de *Nederlandsche Bond voor Jongelieden Vereenigingen op Gereformeerde grondslag*[58]. Een bond die zijn kracht zocht in het isolement. Sociaal-historisch interessant is het dat deze bond in eerste aanleg het werk was van gym-

nasiasten[58a]. Aanvankelijk werd een groot deel van de activiteit in beslag genomen door de bestrijding van het NJV:

Vooral toen de heer A. J. Hoogenbirk voorzitter van het NJV werd, die hoewel gereformeerd een der grootste tegenstanders van onze bond was, droeg de bestrijding niet zelden een minderwaardig karakter[58b].

Bij de aanval op het NJV bediende men zich vooral van historische argumenten:

Het (NJV) is – allen stemmen dit toe – geen plant van eigen bodem. Zij is „overgeplant" in onze vaderlandse grond, maar onze bodem bleek niet geschikt voor de cultuur dezer plant... Het (NJV) heeft dan ook, omdat zij de stempel droeg van het reveil in ons land nimmer zo gebloeid, als dit heeft plaatsgevonden in landen, waar zij inheems was en meer met het nationale volkskarakter op godsdienstig gebied overeenkwam[58c].

Wat de opvatting van het NJV betreft volstaan we met een aanhaling uit de memoires van W. v. Oosterwijk Bruijn waarin hij, sprekend over Groen van Prinsterer, zegt:

Hoe zou hij het hebben betreurd, als hij had beleefd hoe de broederlijke liefde werd verstoord, zodanige arbeid veroordeeld en bestreden door hen, die in hoofdzaak dezelfde waarheden en hetzelfde evangelie beleden. Zodat zelfs naast het NJV, dat bijna 40 jaar getracht heeft Neêrlands jongelingschap tot zegen te zijn en de jonge christenen te steunen en te sterken in de gemeenschappelijke arbeid tot heil hunner makkers, een Gereformeerd Verbond is opgericht – niet om naast en met elkander te arbeiden, maar met het uitgedrukte doel, om het Nederlandse tegen te werken, volgens deze omschrijving, door hetzelfde gegeven: „Allereerst sta op de voorgrond, dat onze organisatie bedoelt, aan de Gereformeerde Jongelingsverenigingen een middel van verweer te bieden tegenover het Nederlands Verbond" ... Zo worden de Nederlandse jongelingen, die men de gave der onderscheiding in dit opzicht nog niet ten volle kan toekennen – jongelingen, die men wenst dat goede, trouwe, ware christenen zullen worden, in twee kampen verdeeld[59].

Inderdaad het interconfessionele karakter van het NJV vormt de grondpijler, die het voor sectarische afgeslotenheid en verstarring behoedt!

DE SOCIALISTISCHE JONGELIEDENBONDEN IN DE 19E EEUW

De drie drijfkrachten van de socialistische jeugdbeweging

Welke maatschappelijke krachten hebben in ons land tot het ontstaan van een socialistische arbeidersjeugdbeweging geleid in 1885? Als we de ontwikkeling in de verschillende landen van West-Europa nagaan, blijken er 3 factoren, die het ontstaan ervan hebben bevorderd *a*) de strijd tegen de leerlingenuitbuiting, *b*) het streven der socialisten de jeugd te ontwikkelen en kennis bij te brengen en *c*) de strijd tegen het militarisme.

a. Leerlingenuitbuiting. Het ligt voor de hand verband te zoeken tussen het opkomen van een arbeidersjeugdbeweging en de versnelde ontwikkeling van een industrieel kapitalisme in ons land na 1870. De verdringing van ambacht door industrie brengt immers een reeks veranderingen teweeg, die het opkomen van een proletarische jeugdbeweging bevorderen. De patriarchale verhoudingen in ambacht en gezin geraakten in ontbinding. De hiërarchie van meester - gezel - leerling werd afgebroken. Ouderen en jongeren, mannen en vrouwen werden in fabrieksruimten samengebracht. De mechanisatie van het arbeidsproces deed de vraag naar ongeschoolde arbeid toenemen. Dit versterkte de positie en de zelfstandigheid van de arbeidersjeugd, ook tegenover de ouders. De lange leerjaren vielen geheel weg of werden aanzienlijk bekort. En juist deze lange leerjaren lieten voordien de jeugd zo lang onmondig.

Maar al deze algemene waarheden waarvan de sociale geschiedenis van dit tijdvak uitgaat ten spijt, treffen we de eerste pogingen tot aaneensluiting en organisatie niet onder de fabrieksjeugd aan. Dit kan verklaard worden uit de omstandigheid, dat wel de industrialisatie na 1870 sneller verliep, maar dat ambacht en kleinbedrijf in ons land (en wellicht ook in andere landen) nog lang domineerden. Bovendien ligt de veronderstelling voor de hand, dat de jeugd die iets wilde, een vak koos en vaker in een ambacht terechtkwam. En de eerste socialistische jongeren zullen wel niet de minst energieken en intelligenten geweest zijn. Ontevredenen zonder meer treffen we onder hen niet aan.

Het handwerk zelf echter onderging de invloed van de opkomende industrie. De concurrentie, die de machinale produktie het ambacht aandeed, leidde tot een verscherpte exploitatie van leerlingen, ook in ons land, zoals we nog zullen zien. Onder deze leerlingen ontstond hierdoor een drang tot aaneensluiting en georganiseerd verzet.

De ontwikkeling in Duitsland toont hoe de wisselwerking tussen de groeiende zelfstandigheid en de toenemende uitbuiting van de werkende jeugd leidt tot het ontstaan van een socialistische jeugdbeweging. In 1904 pleegde de leerling Paul Mähring in het „Berliner Grünewald" zelfmoord om zich zo te onttrekken aan de mishandelingen van zijn baas. De verontwaardiging hierover bleek de druppel, die de emmer deed overlopen. Op een bijeenkomst in Berlijn kwam de *Verein der Lehrlingen und jugendliche Arbeiter Berlins* tot stand, die zich ten doel stelde te strijden tegen jeugduitbuiting en jeugdmishandeling[60].

In Nederland is bij de 20 jaar eerder dan in Duitsland ontstane socialistische jeugdbeweging dit verband niet direct aantoonbaar. Wel waren het ook in ons land de leerlingen in de werkplaatsen en niet de jongeren in de grotere fabrieken, die de stoot ertoe gaven.

b. Socialistische jeugdopvoeding. Van de economische drijfkrachten kunnen we misschien zeggen, dat zij de jeugd „spontaan" tot aaneensluiting brengen. Deze voltrekt zich zoals bijv. in Duitsland, buiten de oudere socialisten om en wordt zelfs door hen tegengewerkt. Toch hebben ook de oudere socialisten hun beweegredenen om de jeugdbeweging te bevorderen. Het ligt voor de hand, dat zij die het socialisme aanhangen, speciaal de opgroeiende generatie in de geest van dit ideaal grootgebracht willen zien. Daarom ondernemen zij pogingen om de jeugd kennis omtrent maatschappij, godsdienst en natuur bij te brengen. In de zin van „jeugdbeweging als opvoedkundig instituut" ontstond in 1894 de socialistische jeugdbeweging in Oostenrijk. De Oostenrijkse wetgeving, die politieke activiteit aan de jeugd verbood, bevorderde daardoor dat de jeugdbeweging zich in deze geest ontwikkelde. Later werd het beginsel van de jeugdbeweging als opvoedingsinstituut door de sociaal-democratische partij van Oostenrijk principieel verdedigd[61]. Wat de socialistische jongelieden organisaties in ons land betreft, zijn er geen aanwijzingen dat ouderen uit pedagogische overwegingen zich met de bevordering ervan hebben beziggehouden.

c. De strijd tegen het militarisme. Waar met het socialistische ideaal ernst werd gemaakt en men aanstuurde op de omverwerping van de bestaande maatschappij, daar lag het voor de hand in de eerste plaats het voornaamste instrument ter handhaving van de orde: het leger, zoveel mogelijk te ondermijnen en te verzwakken. Maar moest dit

niet door de jeugd zelf ter hand worden genomen? Deze gedachtengang leidde in België, door bijzondere plaatselijke omstandigheden, tot het ontstaan van een socialistische jeugdbeweging. Daar bij de Nederlandse *Socialistische Jongelieden Bonden* (SJB's) eveneens de nadruk viel op het antimilitarisme en ook verder nauwe banden tussen de arbeidersbeweging in de beide landen bestonden, is een korte schets van de gang van zaken in België noodzakelijk[62].

In de vorige eeuw werd in België bij stakingen geregeld het leger te hulp geroepen om de orde te bewaren. In 1867 werd in Marchienna een demonstratie van stakers door een compagnie uiteengeschoten. In 1868 herhaalden zich deze schietpartijen in Charleroi en in 1869 in de Borinage. In 1886 kwam het tot een vreselijk bloedbad. De zware economische crisis van dat jaar dreef de arbeiders van Wallonië tot verzet. Weer werd het leger erop afgestuurd. Alleen al in Roux kwamen 16 arbeiders om. In de periode van 1886 tot eind 1902 werden bij politieke en economische stakingen door leger en burgerwacht 80 arbeiders gedood.

De socialisten besloten propaganda onder de soldaten te gaan voeren om „de bajonetten aan het denken te brengen" en „het leger van binnen uit buiten gevecht te stellen" zoals de parolen luidden[63]. In 1886 werd ten slotte in Gent *De Jonge Garde* gevormd. Deze organisatie verbreidde zich over geheel België.

Door een taakverdeling tussen de leden in en buiten het leger en door het verbinden van legale en illegale methoden wist *De Jonge Garde* het de legerleiding bijzonder lastig te maken. Zodra een lid opgeroepen werd voor de dienst, gaf zijn afdeling dit door aan de afdeling in de garnizoensplaats. Dan kreeg dit lid zakgeld uitgekeerd (de „soldatenstuiver"), maar dit geschiedde slechts zolang hij berichten doorgaf over de toestanden en de grieven in zijn kazerne. Als hij het langer dan 3 maanden naliet, werd zijn toelage (ongeveer 1 à 2 frank per maand) ingetrokken. Met behulp van deze berichten werd de agitatie onder de soldaten bedreven. De leden moesten natuurlijk voorzichtig te werk gaan bij het bewerken van de soldaten. Het voornaamste deden daarom de leden buiten de kazerne. In de grote garnizoensplaatsen was *De Jonge Garde* tijdens het zondagsverlof altijd in touw. De leden drukten wandelende soldaten antimilitaristische lectuur in de hand en verkochten hun de tekst van strijdliederen die zij voortdurend zongen.

Militaire optochten en taptoes, bedoeld om leger en bevolking te verbroederen, werden met... durf opgevangen door militanten, welke voor en achter de troep opstapten, rode vlag voorop en strijdliederen zingend onder het welgevallig oog van rode en rood-blauwe omstanders die terugjuichten met "leve het algemeen stemrecht"[63a].

Tot in de soldatenlokalen waagden de leden zich. Bovendien gelukte het illegale soldatenverenigingen te vormen voor de propaganda in de kazernes. Ondanks de grote fluctuatie van de leden door de vele overplaatsingen en de scherpe tegenmaatregelen van de legerleiding, achtte de Belgische regering de activiteit van deze verenigingen verontrustend.

Een hoogtepunt bereikte de actie van *De Jonge Garde* in het jaar van de algemene staking 1890/1891. Zij gaf oproepen uit en het blad *De Loteling* bereikte een oplage van 30.000. Met de groeiende successen gingen arrestaties en processen tegen de leiders van *De Jonge Garde* hand in hand. Van 1895 tot 1905 kwamen velen voor 3, 4 of 6 maanden in de gevangenis. De algemeen secretaris Volckaert uit Brussel werd zelfs tot 3 jaar tuchthuisstraf veroordeeld. Maar wat we zo vaak zien: het martelaarschap lokte. Steeds sloten zich nieuwe leden aan en ondanks alles breidde *De Jonge Garde* zich uit. In 1909 telde de beweging 123 afdelingen met 8000 leden. Tijdens de algemene staking van 1902 besloot de regering het leger niet meer in te schakelen bij het handhaven van de orde. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat de afgenomen betrouwbaarheid van het leger tot dit besluit noopte[63b]. Hierdoor leverde België het klassieke voorbeeld van het antimilitaristische jeugdverzet dat in de internationale arbeidersbeweging herhaaldelijk ter sprake kwam[64].

Het ontstaan en het verloop van de SJB's in ons land

De eerste maal dat een socialistische jongeliedenbond vermeld wordt, is in een advertentie in *Recht voor Allen* van 15 april 1885. Het doel is het ruimer bekendheid geven aan de bibliotheek van de in de Zaanstreek bestaande socialistische jongelieden vereniging *Meer Licht*. Op 9 mei 1885 plaatst de Groningse SJB een advertentie van ongeveer soortgelijke strekking in hetzelfde blad. In het nummer van 8 augustus 1885 roept het bestuur van de plaatselijke afdeling der SDB in Den Haag jongelieden per advertentie op een jongeliedenvereniging te vormen. De partijgenoten worden verzocht hun zonen hiertoe aan te sporen. Drie weken later is de Haagse SJB inderdaad een feit[65]. Blijkens een advertentie in het nummer van 10 oktober 1885 vormen enige jongelieden in Rotterdam een SJB. Tot slot vermelden we een advertentie in *Recht voor Allen* van 11 november 1885, die wijst op het bestaan van een SJB in Sneek. Uit deze gegevens valt af te leiden dat in de loop van 1885 in verschillende plaatsen geheel los van elkaar SJB's opgericht werden. Over de wijze van ontstaan is ons niet veel bekend. In een enkel geval weten we dat ouderen bij de oprichting behulpzaam waren[65]. Maar daarentegen heet het van enkele andere

plaatselijke bonden nadrukkelijk dat zij hun ontstaan aan het initiatief van jongeren danken[66].

Merkwaardig is het achteraan komen van Amsterdam. Pas 14 november 1885 roept een „Amsterdamse jongeling" (Volgens Bymholt is het Harttorff) in *Recht voor Allen* geestverwante jongelingen op een SJB te stichten[67]. Voor ons van belang is de motivering van deze oproep. De nadruk wordt gelegd op de uitbuiting van de vaders en op het vooruitzicht van de militaire dienst. De sociaal-economische positie van de jongeren zelf komt niet ter tafel. Zij krijgen alleen te horen: „Brengt uw tijd niet langer door met nutteloos rondslenteren en uitgaan." En in een twee maanden ouder artikel van een Gronings lid der SDB is evenmin sprake van de uitbuiting der jongelieden zelf. De SJB's, geheel opgevat als „rekrutenscholen der sociaal-democratie", moeten dienen om de leden de kunst van het organiseren en zelfstandig denken bij te brengen[68]. Als lectuur wordt herhaaldelijk aangeprezen Kropotkins brochure *Een woord aan de jongelieden* die in 1885 voor het eerst in de Nederlandse vertaling uitkwam. Een verhandeling van een anarchist aangeprezen door een organisatie die officieel op het marxisme stoelde!

Op 12 augustus 1888 sloten deze plaatselijke SJB's zich aaneen tot de *Sociaal-Democratische Jongelieden Bond* (SDJB). Het stichtingscongres vond in Amsterdam plaats[69]. De landelijke bond werd in zijn geheel lid van de toenmalige, door Domela Nieuwenhuis geleide, arbeiderspartij: de *Sociaal Democratische Bond*. Het centrum van de SDJB lag in de eerste jaren van haar bestaan in het westen van ons land[70]. Maar als 14 juni 1891 het jaarlijkse congres in Lemmer wordt gehouden[71], wijst dit op een verplaatsing van het zwaartepunt naar Friesland. De groei die de SDJB in de jaren 1890/1893 juist in Friesland doormaakt, hangt samen met de zware landbouwcrisis waardoor dit gewest in die periode geteisterd wordt[72]. Tot in de kleinste plaatsen schieten hier dan de afdelingen uit de grond[73].

Na 1893 liep het aantal afdelingen sterk terug, het ledental daalde en het orgaan *De Jonge Socialist* hield op te verschijnen[74]. De oorzaken hiervan liggen niet op het terrein van de jeugdbeweging. Het uiteenvallen van de socialistische beweging in parlementairen en antiparlementairen is hieraan niet vreemd. In 1894 ontstond de SDAP, waarna de SDB spoedig helemaal in anarchistisch vaarwater kwam. Door de oprichting van de SDAP kwam ook de strijd in de SDJB in een acuut stadium[75]. In de op 14 oktober 1894 gehouden hoofdbestuursvergadering van de SDJB werd besloten in het volgende nummer van *De Jonge Socialist* een terechtwijzing te plaatsen aan het adres van de SDAP „over haar houding aangaande het opnemen van jongeliedenverenigingen in haar midden". Als de redacteur dit in het volgende nummer

nog niet gedaan heeft, wordt er in de hoofdbestuursvergadering van 14 november een motie van afkeuring aan zijn adres aangenomen[76]. Maar het ging ook wel minder parlementair toe. Een oud-lid vertelt, dat hij

lid was van een te Amsterdam bestaande socialistische jongelieden vereniging *Het Centrum* waar de „revolutionairen" en „parlementairen" hevig discussieerden en de argumenten gewoonlijk bestonden in het toedienen van klappen[77].

En Henri Polak vertelt van een „gemengd" zangkoor waarvan hij de „parlementaire" dirigent was. Ook daar werd de strijd uitgevochten, zodat hij voor de antiparlementaire meerderheid het veld moest ruimen[78].

Door deze strijd verzwakte de SDJB en verminderde het aantal afdelingen[79]. Eind 1896 werd een reorganisatie van de bond voorbereid. Het sociaal-democratische beginsel moest voor het vrij-socialistische het veld ruimen. In de naamsverandering kwam dit eveneens tot uiting. De SDJB werd herdoopt in *Socialistische Jongelieden Bond* (SJB). In het rondgestuurde ontwerpprogram wordt als doel van de bond aangegeven:

a. Te strijden tegen de onderdrukking, in welke vorm ook, doch tegen militarisme en drankgebruik in 't bijzonder.

b. 't Intellectueel standpunt der jongelieden in het algemeen en dat zijner leden in het bijzonder, te verhogen[80].

En in de toelichting wordt gezegd:

We hebben tevens getracht de Bond te houden uit het vaarwatertje alleen-opvoedend. Wij weten te goed, dat dáár waar we alleen zouden zorgen voor ontwikkeling en wij de maatschappelijke strijd, de sociale kwestie, lieten rusten, dat zoiets zou betekenen de dood. Daarom juist wilden wij beiden tegelijk én strijdende én opvoedende[81].

Hier wordt een kwestie aangesneden waarover nog tientallen jaren gestreden zal worden.

Het hoofdbestuur wordt een „regelend comité" en de congresbesluiten moeten door een referendum worden bekrachtigd. Het vaststellen van de leeftijdsgrens en de contributie wordt aan de afdelingen overgelaten. Vermoedelijk vond eind 1897 in Rotterdam een congres plaats dat het voorstel bekrachtigde. Aan het hierop volgende referendum namen 68 leden deel[82/83]. Het verdere verloop van de SJB zullen we bespreken bij de geschiedenis van de anarchistische jeugdbeweging (zie blz. 45). We willen nu, na een overzicht van het feitelijke verloop te hebben gegeven, proberen door te dringen in enkele aspecten van het bondsleven der SDJB.

De strijd tegen de kinderarbeid

De toename van de kinderarbeid kan niet nauwkeurig bepaald worden, maar dat er een toename is geweest in de loop van de 19e eeuw, valt niet te betwijfelen. Door een vergelijking van de fabrieksstaat van 1819 met de statistiek van Brinckman over 1871 komt I. J. Brugmans tot de conclusie:

Onmiskenbaar blijkt uit deze cijfers, dat de kinderarbeid tussen 1819 en 1871 een belangrijke toeneming onderging; de grote stijging van het percentage kinderen in de meeste provinciën wordt op verre na niet gecompenseerd door de daling in de kleine provinciën Utrecht en Zeeland[84].

Met name blijkt de kinderarbeid in Friesland sterk te zijn toegenomen. In de steenbakkerijen van 3 op 30% ! De enquête van 1887 stelt vast, dat jongens tussen 12 en 16 jaar minstens 71 uur per week werken, maar dat de arbeidstijd ook wel oploopt tot meer dan 100 uur per week[85].

De leden der SJB's behoorden niet tot het eigenlijke fabrieksproletariaat. Uit de gegevens waarover wij beschikken blijkt, dat zij allen met 11 à 12 jaar van school kwamen en dan bij een kleine baas aan het werk gingen als loopjongen, drukkers- of zettersleerling, schildersknecht, sigarenmaker, aankomend horlogemaker, diamantslijpersleerling, winkelbediende, timmermansjongen, meubelmakersjongen enz.[86].

De SDJB bestond nog maar kort toen de arbeidersbeweging zich nadrukkelijk met het toenemend gebruik van jongens op posten waar voorheen oudere arbeiders hadden gestaan, ging bezighouden. In 1888 was één van de belangrijkste punten op het congres van de Typografenbond: „Welke middelen moeten worden aangewend tegen de hand over hand toenemende jongensexploitatie?"[87]. De jongelingsbond in Amsterdam belegde zelfs een openbare vergadering tegen de jongensuitbuiting bij de drukkerij Van Waalwijk. Op deze vergadering werd besloten tot het oprichten van een typografische jongelingsvereniging[88]. Men ziet: van strakke organisatorische richtlijnen was blijkbaar geen sprake!

Aan de meeting die de SDB op 11 maart 1889 in Den Haag belegde tegen de kinderarbeid, namen niet alleen vrouwenorganisaties en vakbonden deel, maar ook de jongelingsbonden uit Den Haag en Rotterdam. Om een indruk te geven van de stemming op deze meeting en van de toestanden in Twente, laten wij *Recht voor Allen* aan het woord:

Treffend was het daarna onze brave Bennink uit Hengelo te zien optreden namens de slavenkolonie Twente. Op de tribune nam hij plaats naast een kind, dat met haar kleine handjes de zwarte banier van Twente hield omkneld, waarop met witte letters de eis te lezen stond van afschaffing der vrouwen- en kinderexploitatie. Het was een lief maar teder meisje van 13 j. oud, doch niet meer ontwikkeld dan een kind

van 6, want reeds een jaar lang had het gewerkt op de weverij van 10 tot 12 uren daags, staande op een bankje om de draden te hechten van het weeftoestel, en reeds bij hare geboorte had zij op haar lijdensweg de kiem der zwakte overgeërfd van hare moeder, die ook haar beste krachten had moeten afstaan ter bevrediging van de gouddorst der fabrikanten. Dat was een der duizenden... als een levend protest tegen de langzame kindermoord in het zg. Twentse paradijs.

De honger naar kennis en cultuur

De leden van de SDJB behoorden noch tot hen die berustten in de grauwheid en de ellende van het toenmalige arbeidersbestaan, noch tot hen die al hun energie en intelligentie in dienst stelden van het vooruit komen en zelf baas worden. Zij waren bezield door een verlangen naar weten en een hunkering naar schoonheid. Maar wetenschap en kunst lagen niet binnen het bereik van arbeiderskinderen. Ze moesten er zichzelf een weg heen banen. De weg van lezen en nog eens lezen: de bochtige weg der autodidacten. Alles wat onder hun bereik kwam, lazen zij, rijp en groen:

Gij kent toch wel de opgeschoten knapen van deze soort? Zij zijn wat stuurs en teruggetrokken. Zij leven meest binnenshuis, waar zij zich overgeven aan hun niet te verzadigen leeslust. Zij zien er wat onverzorgd uit in hun slechtzittende kleren en op het huisbleke gezicht ligt die hongerige trek naar weten... weten... Voor hun familie en vrienden zijn zij moeilijk hanteerbaar. Soms brengen zij hun omgeving tot wanhoop door hun hoogmoed en waanwijsheid, maar dan ineens ook verrassen zij haar met flitsen van ongewone scherpzinnigheid en parate feitenkennis[90].

Noch de lange werktijden noch de uitputtende arbeid kon de hartstocht naar kennis en ontwikkeling van deze jongens blussen. Naar aanleiding van het leven van Spiekman merkt Vliegen op:

Deze zucht naar lezen is het kenmerk van alle arbeiderspropagandisten. De zonderlingste staaltjes leverde die zucht, die bij de meesten een ware hartstocht was, op, velen offerden daaraan schier elk genot[91].

Voor zover dit in het vermogen van de jongens of ouders lag, beinvloedde deze leeswoede ook de beroepskeuze. Zo lezen we een enkele keer van een loopjongen die overging naar het typografenvak „omdat hij zo van lezen hield". Dit was wel de grens van het mogelijke, want van hen die naar de kweekschool hadden gewild, heet het:

zijn onderwijzer had hem gaarne als onderwijzer opgeleid gezien, ook zijn ouders en hijzelf, doch de strijd om het bestaan maakte het onmogelijk[92].

Over de aard van de lectuur zijn we slecht geïnformeerd. Verschillenden legden zich op de moderne talen toe, vooral op het Duits, zodat zij in staat waren de socialistische geschriften – veelal niet vertaald – te lezen. Kranten en brochures maakten het grootste deel van de lectuur uit. Van B. Reijndorp wordt gezegd: hij maakte kennis met Multatuli, Büchner en jaargangen van *De Dageraad* en „tegen die

kuur was zijn geloof niet bestand"[93]. De moeder van B. Luteraan betrapte hem bij het lezen van het *Communistisch Manifest* en smeet het in de modder[94]. Het eerste waarmee A. B. Soep kennis maakte, was *Het sociaal sprookje* van A. H. Gerhard, dat hij op een bijeenkomst hoorde voorlezen en dat grote indruk op hem maakte. Ook hij begon met Darwin, Büchner, Kropotkin en Domela Nieuwenhuis[95]. J. H. A. Schaper noemt zelf als zijn eerste belangrijke lectuur naast Multatuli: Büchner, Darwin en Haeckel[96]. Men ziet dat zij zich vooral een materialistische en atheïstische wereldbeschouwing opbouwden.

Laten we niet denken, dat de drang naar ontwikkeling leidde tot een cerebrale benadering en verwerking van het socialistische ideaal. Een ontboezeming van J. H. A. Schaper leert ons hoe diep het socialistische ideaal in het gevoelsleven van de jongelieden ingreep:

> Een „wedergeboorte" was de kennisneming van de socialistische beweging voor mij in schier alle opzichten. Voorheen een eenzame, ietwat melancholieke jongen, kreeg ik thans mijn socialistische vrienden. Een andere gedachtensfeer werd mijn deel. Ofschoon niet zo banaal als anderen, deed ik voorheen mede aan het produceren van de ordinaire en smakeloze dubbelzinnigheden in verband met het geslachtsleven, die zo voor een belangrijk deel de conversatie van het mannelijk deel der grote massa des volks ontsieren... Ik begon het seksuele, zoals het ganse leven te beschouwen als ernstig en belangrijk, doch niet als een voorwerp van verdachte geestigheid[97].

Bij Luitjes vinden we uitlatingen in dezelfde geest als bij Schaper[98]. Pathetische ernst spreekt ook uit een oproep in *De Jonge Socialist*, het orgaan van de SDJB van 1 mei 1892:

> Op dus, ten strijde jongelingen, sluit u aan bij de SDJB, om verenigd tot ons doel te geraken, het is niets dan plicht om onze jeugd, ons leven te wijden aan die grootse taak: de vrijmaking uit onze lichamelijke en geestelijke slavernij, waarin het mensdom sinds eeuwen gekluisterd is.

De leden werden gedreven door een grote levensernst en een sterke neiging tot ascese.

Geheelonthouding als voorwaarde van de socialistische „bewustwording"

Ontwikkeling moest veroverd worden door zich te ontworstelen aan de drankellende. In het congresverslag van 1893 wordt nadrukkelijk gezegd: „De SDJB onderhoude een voortdurende en krachtige propaganda tegen 't gebruik van sterke drank." En reeds eerder was een rekest naar de minister van oorlog gestuurd met het verzoek de verkoop van sterke drank in de kantines af te schaffen[99]. In het nummer van 1 mei 1892 van *De Jonge Socialist* lezen we: „Wanneer koning Alcohol onttroond zal zijn, zullen ook troon, beurs en altaar spoedig volgen."

Hoezeer toen geheelonthouding en „bewustwording" identiek waren voor de arbeidersjeugd, blijkt uit een passage in *De Jonge Socialist* van augustus 1898:

Wij moeten tot organisatie aansporen hen, die, in de meeste gevallen nog ternauwernood de schooljaren ontwassen zijnde, toch niettemin reeds in kroegen en dergelijke verderfelijke inrichtingen hun heil zoeken. Wij moeten trachten hen te moraliseren, dat wil zeggen, we moeten trachten in hen 'n edeler levensgeest op te wekken, opdat zij zich daardoor gaan onttrekken aan die pestholen.

En zij die menen, dat hier wel een flink stuk overdrijving in zal schuilen, verwijzen wij naar de mededeling op de hoofdbestuursvergadering van 20 januari 1895, dat de afdelingen Wolvega en Delfzijl opgeheven zijn en de laatste „omdat zich het treurig verschijnsel van sterke drank heeft voorgedaan" en deze „onder de vergiftigende invloed van koning Alcohol" is bezweken[100]. Voor velen was het inderdaad een keuze tussen de kroeg en de strijd voor het socialisme!

In verzet tegen geloof en kerk

Ondanks het zich geregeld bedienen van christelijke symbolen en beeldspraak en het aansluiten bij christelijke liefde, drang naar rechtvaardigheid en gelijkheid, kortom bij het broederschapsideaal, was de houding tegen de kerk fel of misschien wel juist daarom. In het verslag van 1893 staat: „de bond geve zo mogelijk jaarlijks met Kerstmis tegen betaling van port, een strooibiljet uit, hetwelk een parodie op het ordegegalm in de kerken moet wezen". Het schrijven van dit geschrift werd eerst aan Van Kol opgedragen, die het op zich nam, maar ten slotte toch niet deed. Sam Colthof was er wel toe bereid en het volgende jaar kweet Domela Nieuwenhuis zelf zich van deze taak. Toch was hij er niet voor om ermee door te gaan, waarschijnlijk uit tactische overwegingen[101].

Van alle leden wordt vermeld, dat zij zich na innerlijke strijd van kerk en geloof losmaakten. De fel atheïstische houding werd versterkt doordat verschillende leden uit christelijke jongelingsverenigingen afkomstig waren[102]. Jan Oudegeest was niet alleen verschillende jaren lid van een christelijke jongelingsvereniging, maar vervulde zelfs bestuursfuncties[103]. De rol die de kerk in die jaren in de sociale strijd speelde, kon ook de felheid van het atheïsme niet matigen.

Domela Nieuwenhuis, de held van de SDJB

Het grote voorbeeld van de socialistische jeugd was Domela Nieuwenhuis. Zijn portret prijkte naast dat van Multatuli op de schoorsteen[104]. Tot in zijn kleding toe werd hij door de jongelieden nagevolgd[105]! Zijn geschriften werden gespeld en golden als onomstotelijke waarheid. In verschillende artikelen hield Domela Nieuwenhuis zich op

zijn beurt met de problemen van de jeugd bezig[106] en een daarvan eindigt met de oproep:

Jongelingen van Nederland! Van de kracht en de wil van u en uw broeders zal het afhangen hoe het einde zal wezen! Sluit u bij ons aan, dan wordt gewis het beloofde heil uw loon. Jongelieden, treedt toe tot de Jongelingsverenigingen of richt ze op[107].

Intens werd met Domela Nieuwenhuis tijdens zijn gevangenschap meegeleefd en toen hij in 1887 op vrije voeten kwam en na een zegetocht door Amsterdam in Het Volkspark duizenden hem ontvingen, ontbrak de SDJB niet. Tijdens de toespraken, de bloemenregen en de Marseillaise was het

de jongelingsvereniging, wier afgevaardigde in krachtige woorden de belofte aflegde DE HOOP DER TOEKOMST niet te zullen beschamen als de beste hulde aan de „vriend van het volk en de vriend van de jeugd"[108].
De moedige jongens van de schermclub voegden aan hun krans de trotse verklaring toe, dat zij bereid waren zich op te offeren in al wat de partij betreft...[109].

En bij de latere strijd tussen parlementairen en antiparlementairen volgden de jongelieden voor het merendeel hun grote voorbeeld.

De strijd tegen de „slang" van het militarisme

Hoewel de strijd tegen het militarisme een onderdeel uitmaakt van de SDJB-ideologie, valt hierop zo sterk de nadruk in het bondsleven, dat een afzonderlijke behandeling gerechtvaardigd is. Het militarisme was meer dan een begrip. In de symbolische gedaante van de slang herkende de „bewuste" arbeider het militarisme als zijn directe vijand en belager[110]. Het motto onder de kop van *De Jonge Socialist* luidde „het militarisme is de kanker, die knaagt aan de welvaart des volks". De plaats van dit motto symboliseert de centrale betekenis die het antimilitarisme in de SDJB had[111].

Maar men liet het niet bij dergelijke algemene uitspraken. De concrete actie richtte zich tegen de remplaçantenwet, of de „bloedwet" zoals die in de volksmond heette. Deze in 1898 afgeschafte wet maakte het mogelijk dat „militieplichtigen uit gegoede kring arme drommels van gelijke leeftijd huurden, om hun militaire plichten over te nemen". Voor zulke plaatsvervangers werd ongeveer 700 gulden betaald, maar een groot deel van dit bedrag kwam terecht in de zak van de bemiddelaar, de „remplaçantenbaas"[112]. Hierdoor trof men in het leger hoofdzakelijk armelui's kinderen aan.

De SDJB nam op een protestvergadering van 8 februari 1891 te Amsterdam een motie aan, waarin het heette:

Overwegende, dat de militie-wet inbreuk maakt op de persoonlijke vrijheid der aanstaande staatsburgers, indruist tegen alle recht en billijkheid, daar het volk verstoken is van alle recht en het in deze onrechtvaardig is te eisen, dat zij die plichten

zullen vervullen, welke genoemde wet van hen eist, tekent protest aan bij de regering, aandringende op invoering van algemene weerplicht[113].

Uit de inhoud van de motie volgt dat de SDJB in bepaalde gevallen het beginsel aan de tactiek ondergeschikt maakte; de motie richt zich niet tegen het militarisme als zodanig, maar tegen de bevoorrechting van de welgestelden. Deze motie verliest zich noch in een integraal pacifisme noch in een sektarisch radicalisme. De eisen tot democratisering van het leger waren te verwerkelijken en lagen ook in de lijn van de maatschappelijke ontwikkeling, zoals de intrekking van de wet in 1898 liet zien.

De organisatorische vormen waarin de strijd tegen het militarisme werd gevoerd, vertoonden een grote verwantschap met die van de Belgische *Jonge Garde*. Naast de SDJB bestond een speciale *Soc. Dem. Militairenbond*[114]. De SDJB ondernam verschillende pogingen om met deze militairenbond tot nauwere samenwerking te komen. Op een hoofdbestuursvergadering van 24 oktober 1892 werd de door Amsterdam voorgestelde motie overgenomen, die luidde:

De afdeling Amsterdam van de SDJB, vergaderd in combinatie met de Militairenbond, overwegende, dat 't in het belang der propaganda en voor de goede loop van zaken wenselijk is 't orgaan *De Jonge Socialist* in combinatie met de Militairenbond uit te geven en alzo te maken tot een orgaan van jongelieden en militairen, verzoekt 't hoofdbestuur stappen daartoe aan te wenden.

Op de gecombineerde hoofdbestuursvergadering van 4 november werd echter geen overeenstemming bereikt[115]. Op 14 juli 1893 werd nogmaals door het hoofdbestuur tot een gemeenschappelijk periodiek besloten, maar ook ditmaal zonder resultaat[116]. Overigens wel een bewijs dat deze militairenbond niet zonder meer een „mantelorganisatie" van de SDJB was.

Tegen de tijd van de loting demonstreerden de SDJB'ers bij de lokalen van de aanstaande militairen en colporteerden met hun blad of meestal met een speciale uitgave van *De Loteling*[117]. Het verslag van 1893 vermeldt het besluit om jaarlijks twee meetings te houden tegen de „bloedwet", één bij de loting en één bij de indiensttreding.

De regering zag deze propaganda niet met gekruiste armen aan. Het manifest *De Bloedbelasting*, dat 8 februari 1889 in 25.000 ex. werd verspreid, was geschreven door L. Schotting[118]. In november van hetzelfde jaar stond de 19-jarige jongeling hiervoor terecht en hoorde 2 maanden tegen zich eisen[119].

Op de voor de oude beweging zo karakteristieke wijze vermengen zich in dit manifest socialistische en christelijke motieven:

De zonen van het proletariaat hebben geen vaderland en hebben dus niets te verdedigen. Bovendien wijken de vermogenden, als er oorlog komt, altijd zoveel

mogelijk uit, terwijl de onvermogenden ter verdediging van andermans bezittingen voor het vuur geplaatst worden... Daarom lotelingen! Aanstaande bewoners der vuilnishokken, welke men kazernes noemt, bedriegt uzelven niet... Gij zijt de rots der kapitalistische klasse, en wanneer gij allen uw belang begreept en weigerdet 't zwaard te trekken tegen uwe broeders, overeenkomstig het bevel van Christus en de wet der menselijkheid, dan was 't met hun macht uit en zou een redelijker samenleving kunnen worden gesticht[120].

Ook later stonden jongelingen terecht wegens antimilitaristische agitatie. Onder de beklaagden in de socialisten-processen van 1891 noemt Bymholt onder meer K. A. Bos en C. G. Tieleman die tot 8 en 6 maanden werden veroordeeld wegens het verspreiden van strooibiljetten, getiteld „een woordje aan de slachtoffers der bloedwet". Beiden verlieten het land, wat *Recht voor Allen* afkeurde. Later kwamen zij terug en zaten hun straf uit[121].

Van de voor 1887 opgesomde activiteiten, pogingen om in Utrechtse kazernes socialistische geschriften binnen te smokkelen en het oprichten van een schuttersbond valt niet uit te maken of dit van de SDJB uitging[122]. Verder was haar antimilitarisme allerminst identiek met geweldloosheid. De bond hield vast aan de noodzaak van het revolutionaire geweld. Dit blijkt uit een opmerking in een verslag: „het oefenen in de wapenhandel wordt aan het particulier initiatief overgelaten"[123]. Men had hierbij voornamelijk revolverschieten en schermen op het oog. In verschillende plaatsen bestonden naast de jongelingsverenigingen schermclubs[124].

Schaper zegt van het schermen, dat het tot de romantiek dier dagen behoorde. De steenhouwer die de schermclub in Groningen leidde, bracht bij de bevordering van zijn leerlingen van „assaut" tot „prevot" twee vrienden mee. Toen dit drietal dronken was, moesten de bevorderden een eed zweren bij „Oranje en Vaderland"[125].

Het optreden van de SDJB'ers in het leger

> Ik heb geen vaderland, waarvoor 'k zou willen vechten, wijl ik geen plekje grond het mijne noem op aard'.
>
> J. H. SCHAPER (1888)[131].

Over de gedragingen en indrukken van verschillende SDJB'ers tijdens hun diensttijd zijn enkele gegevens bewaard gebleven. Th. Luitjes, die in 1889 diende, geeft ons een beeld van het soldatenleven, gezien door de bril van een socialistische jongeman[126]. De smerige taal, de schunnige wijze waarop over meisjes gesproken werd, de laatdunkende houding van de officieren, de minderwaardige behandeling van de soldaten en de gelaten wijze waarop zij dit verdroegen, dit alles stuitte Luitjes tegen de borst. Nog volkomen groene jongens kregen

van hun superieuren te horen, dat het goed en plicht was voor een soldaat om bordelen te bezoeken. Door alles heen voelt men dat Luitjes niet een ontevredene zonder meer was, maar een mens die diep getroffen werd door het verloren gaan van de menselijkheid in het leger. Voor socialisme waren zijn medesoldaten niet bijzonder toegankelijk. Vrijwel allen waren van mening, dat het goed was het vaderland te verdedigen en dat de „socialen" oproer wilden maken en bij een poging daartoe neergeknald moesten worden.

Als Domela Nieuwenhuis – nog maar juist uit de gevangenis ontslagen – in Den Haag komt spreken, weet Luitjes enige soldaten te bewegen met hem er heen te gaan. Zij vormen bij de zaal een erewacht en presenteren de sabel voor Domela. Eén van hen draagt de rode banier. Hierop werd Luitjes overgeplaatst naar Maastricht. Na verschillende malen in de provoost gezeten te hebben wegens socialistische propaganda, kwam hij in Den Helder, waar hij met enige geestverwanten contact kreeg. W. K. de Swart was namelijk eveneens voor het verspreiden van revolutionaire geschriften van Den Haag naar Den Helder overgeplaatst. En hier diende reeds J. K. v.d. Veer, die voor zijn diensttijd al zo bekend was als propagandist van het socialisme, dat de burgerlijke autoriteiten het nodig vonden de legerleiding van zijn gezindheid op de hoogte te stellen. Maar volgens Vliegen was hij „een hardnekkig propagandist en liet zich door niets afschrikken om zijn denkbeelden te verspreiden". Dientengevolge zat hij herhaaldelijk in de provoost voor het in bezit hebben van socialistische boeken of het verspreiden daarvan[127].

In de duinen bij Den Helder belegden Van der Veer, De Swart en Kat enige bijeenkomsten waaraan 40 tot 50 militairen deelnamen en waarbij Van der Veer sprak. Uit het feit dat deze bijeenkomsten inderdaad geheim bleven, kan men concluderen dat er een treffende solidariteit bestond[128].

Niet alle leden trotseerden de gevangenis[129] om hun ideeën onder de soldaten uit te dragen:

In tegenstelling met Van der Veer, Luitjes, De Swart e.a., die ook ongeveer in die tijd in de kazerne waren, heeft Schaper daar niet veel drukte gemaakt. In 't geheim kon hij niets doen, wijl men hem kende en in 't oog hield. Maar op zekere keer was het toch zover gekomen, dat hij met de anderen, die hij zo onder de hand overgehaald had, in de kazerne socialistische liederen zong. Hij werd toen vanuit Den Haag, waar hij bij de jagers diende, overgeplaatst naar Breda[130].

Dat Schaper niets kon doen, omdat hij te bekend was, gold voor de meeste andere SDJB'ers evenzeer. Zelf spreekt hij slechts van enige activiteit, zoals het verspreiden van pamfletten en lectuur[131]. In Breda trof hij een majoor, die hem „verstandig" toesprak:

Wat moest ik antwoorden? Men beseft, hoe weldadig mij deze verstandige taal

aandeed. En had deze hoofdofficier eigenlijk niet gelijk? Ik had al zelf eens overwogen, of de propaganda in het leger veel uithaalde. Verstompte en onverschillige vrijwilligers waren het, of jongelui, die toch straks weer burger zouden zijn en dan veel beter bereikbaar dan in de kazerne[132].

Dat Van der Veer en de zijnen zich bij de antiparlementairen en Schaper zich bij de parlementairen aansloot, staat niet los van de wijze waarop zij hun taak als socialist in het leger opvatten.

Hoe was het bondsleven in die tijd?

Naast het bedrijven van politiek hielden de socialistische jongelieden zich bezig met zingen, toneelspelen en schermen. Naar de gewoonte van die tijd gebeurde dit in organisatorisch zelfstandige verenigingen[133]. Ook lezingen werden gehouden. Sprekers waren meestal geestverwanten, maar een enkele keer ook wel tegenstanders. In Groningen werd een keer Prof. B. H. E. K. van der Wijck gevraagd, die dwars tegen de socialistische opvattingen inging. Een aanwezige medische student nam het voor de jongelieden op[134].

Van naar buiten trekken horen we pas na de reorganisatie, dus in de periode van het vrije socialisme[135]. Maar ook dan worden de uitstapjes gecombineerd met het maken van propaganda. Zo organiseerde de afdeling Gorredijk een tocht naar Beetsterzwaag, waaraan 14 jongens en 7 meisjes deelnamen. Om 2 uur vertrokken zij en om 7 uur was iedereen weer thuis:

Vooral thans, nu moeder natuur wederom haar pracht aldaar volop ten toon spreidt, lokte dit velen uit, die tocht mede te maken... Nadat de geschriften waren verspreid, en een ieder wel eens wilde genieten van het natuurschoon, werd besloten gezamenlijk een poosje in de prachtig aangelegde tuin van 't Hotel ,,Herder" te vertoeven. Daar deze ruime gelegenheid aanbiedt voor lichamelijke ontspanning, behoeft zeker niet gezegd, dat daarvan ruim gebruik gemaakt werd[136].

In hetzelfde nummer is sprake van een propaganda-boottocht met zingen en wandelen, „genietende van het heerlijke weder en de bosrijke omgeving".

Bij de uitstapjes worden ook meisjes genoemd. Aanvankelijk waren alleen jongens lid. Wel werd in het begin een poging gedaan om de meisjes apart te organiseren. Bij de socialistische vrouwenverenigingen werd erop aangedrongen „jongedochtersverenigingen" op te richten, maar hieraan werd geen gehoor gegeven. Op 7 juni 1891 kwam ondanks de tegenwerking van de vrouwenvereniging in Amsterdam de *Socialistische Jongedochters Vereeniging* tot stand[137]. Bijzonderheden ontbreken en of er meer gebeurd is dan oprichten, weten we niet.

Vermoedelijk werden na de reorganisatie van 1896 ook meisjes als lid toegelaten. De oproep in *De Jonge Socialist* van augustus 1898

richt zich tot „jongedochters en jongelieden" en in het nummer van januari 1899 komen op de lijst van afdelingssecretarissen drie meisjesnamen voor.

De opvattingen over de verhouding tussen jongens en meisjes leerden we kennen uit de uitlatingen van Schaper en Luitjes (blz. 32). In het laatste nummer van het bondsorgaan wordt de invloed van het anarchisme merkbaar in de wijze waarop het vrije huwelijk ter sprake komt.

Om de geest van het bondsleven zoveel mogelijk tot zijn recht te laten komen, geven wij nu nog enkele uitvoerige citaten. Een indruk van de SDJB op straat in die roerige jaren krijgen we uit de weergave van Schaper:

> Optochten van jongelieden en mannen werden gehouden, ongeordend en onberedeneerd. Toch was het, alsof het volksinstinct in die oplopen tot uiting kwam. Het vrijheidslied, gebrekkig gezongen op de wijze van de Marseillaise, schalde door de straten. Soms ook zong men in de stoet met toewijding: „O God, verlaat de werkman niet!"[138].

Met de blanke sabel sloeg de politie deze stoeten uiteen. Een omvattender en algemener beeld geeft Lindeyer:

> De leden vormden slechts een kleine Gideonsbende, die zich kenmerkte door persoonlijke toewijding en opoffering voor de idealen, die men aanhing en propageerde... Nog zie ik in mijn verbeelding deze jongelui, bijna allen te herkennen aan hun slappe hoed à la Domela, en hun lange losse das. Wat hebben ze met hun motto's plakken, hun straatpropaganda tegen de Bloedwet, hun straatcolportage, hun komplotten en samenzweringen de politie een last bezorgd. Maar wat hebben zij ook geleden, als zij voor propaganda- en colportagetochten de steden en veelal ook de binnenlanden introkken en dikwijls meer slaag kregen, dan ze lectuur verkochten. Ongetwijfeld was dit een avontuurlijke en romantische tijd en te begrijpen, dat juist dit jongeren trok[139].

Wat Lindeyer over de propagandatochten zegt, bevestigt Bymholt:

> Soms verging het de propagandisten slecht, zoals enige leden der Haagse jongelingsvereniging, die op een tocht naar het Westland ('s-Gravenzande, Monster) mishandeld en geslagen werden[140].

Aanvullend en het voorgaande onderstrepend, is ook wat Johan Visscher, waarschijnlijk de enige „intellectueel" in de bond, zich herinnert over de periode die aan de tijd van Lindeyer voorafging. Visscher richtte in 1891 te Arnhem *De Roode Garde* op en zegt hiervan:

> De jongelieden-vereniging stond toen, evenals ik op het naïeve standpunt, dat 'n revolutionaire partij zich steeds moest tonen als een groep, die zich immer tegen de politie verzette. Dit werd daad in juli 1892, toen we terugkwamen van 'n pleiziervaart naar Deventer, en met ontrold vaandel door de stad trokken. De volgende week, 10 juli 1892, viel de bekende hakpartij aan de Velperpoort plaats... 't was een rumoerige tijd, waarin *De Roode Garde* zich liet kennen. Tussen juli en oktober

was ik voortdurend in de weer, o.a. maakte ik met 2 vrienden 'n propagandatocht van 8 dagen in de Achterhoek; 't begin van de propaganda aldaar[141].

We laten in het midden in hoeverre de weergave van het bondsleven door Schaper, Lindeyer, Bymholt en Visscher identiek is aan de werkelijkheid. Het gaat ons hier in de eerste plaats om de wijze waarop de jongeren het doorleefden. Deze belevingswereld wordt aardig geïllustreerd door enkele bewaard gebleven anekdotes. Van Jan van Zutphen stamt het plan Amsterdam bij verrassing aan de macht der kapitalisten te ontrukken[142]. Nog nagriezelend vertelt Schaper:

De jongelingsvereniging had intussen wel eens neiging tot rare kuren. Eens had ik alle mogelijke moeite om de vergadering dezer jonge staatsburgers te weerhouden koning Willem III tot een openbaar debat uit te nodigen! De motivering was zeer eenvoudig: Neemt hij het aan, dan hebben we een interessante avond en wordt hij afgebekt; zo niet, dan levert de WEIGERING stof tot propaganda wegens zijn gebleken lafheid[143].

De verhouding tussen jeugd en volwassenen

Wanneer we de beschikbare gegevens met betrekking tot de SJB's overzien, dan valt ons het ontbreken van iedere tegenstelling en wrijving tussen volwassenen en jongeren op. Waarom de jongeren dan toch zich afzonderlijk organiseerden? Deze vraag is niet gemakkelijk te beantwoorden. Afgezien van een natuurlijke drang bij jongeren om elkaar op te zoeken en samen iets te doen, ligt de oorzaak waarschijnlijk in het feit, dat men 18 jaar moest zijn om lid van de SDB te kunnen worden. Omdat de jongelieden met 12 jaar bij een baas kwamen en hun politieke belangstelling daarna meestal snel ontwaakte, overbrugden zij de tijd tot hun achttiende jaar in de SDJB. Voor deze zienswijze pleit, dat er geen leden waren, die na hun twintigste nog bleven hangen. De eeuwige jeugdbeweger kende de SDJB niet. De omzetting van een SDJB-afdeling in een van de SDB bij het ouder worden van de bestuurders in plaatsen waar de SDB zich nog niet gevestigd had, wijst in dezelfde richting.

Hoewel er geen sprake is van een generatiespanning, veel steun ondervonden de jongeren evenmin van de ouderen. Toch zouden zij hier geen bezwaar tegen hebben gehad. Vooral bij het vullen van hun blad werden suggesties gedaan om hierbij ouderen om hulp te vragen:

Het hoofdbestuur gezien hebbende de minder goede toestand waarin het bondsorgaan verkeert, van mening zijnde, dat deze toestand in elk geval verbeterd moet en kan worden, geeft de redacteur in overweging om in combinatie met het hoofdbestuur verschillende meer ontwikkelde partijgenoten aan te schrijven, teneinde *De Jonge Socialist* een opvoedkundig karakter te laten dragen[144].

Of hier iets van gekomen is, weten we niet.

Nog op geen enkele wijze gaven deze jongeliedenbonden uitdrukking aan het „jeugdeigene". Het inzicht, dat de jeugd specifieke behoeften, verlangens en idealen heeft, gloorde nog niet.

Ondanks de achteruitgang hief men de SJB niet op. Hoewel getracht werd tactiekkwesties buiten de bond en buiten *De Jonge Socialist* te houden, waren de leden, zoals we zagen (blz. 28/29) toch in richtingen verdeeld. De aanhangers van de SDAP waren daarbij het zwakst vertegenwoordigd[145].

Wat er van de leden werd

De volledige wending naar het vrije socialisme brengen we ter sprake bij de ontwikkeling van de SJB na 1900, want hoewel Lindeyer doet voorkomen alsof met het verdwijnen van *De Jonge Socialist* de laatste band tussen de leden wegviel en de SJB zich volledig oploste, is dit geenszins het geval[146].

Wat werd er van de leden? Hoever brachten zij het in de maatschappij en welke rol speelden zij verder nog in de arbeidersbeweging? De meningen zijn verdeeld. Schaper oordeelde negatief:

> De één werd gelijmd door de „heren" voor een goed baantje aan de drankbestrijding en trok zich van de beweging geheel terug. Een ander werd begunstigd met een post als stadhuisbode. Een derde verdween spoorloos in het leven. Een vierde ging later met Domela naar de anarchie. Weer een ander werd een kleine drukkersbaas, kreeg eens ruzie met zijn socialistische personeel – dat hem trouwens min behandelde – en ging voor de partij verloren (doelt op Luitjes - G.H.); weer een ander werd een ordinaire kroegbaas; nog een ander werd doodkistenmaker zonder idealen... ook trok er een naar Zuid-Afrika (nl. Johan Visscher - G.H.) ... Ik bleef vrijwel alleen over....[147].

Vooral het slot is leuk. Alleen werken voor de SDAP ziet Sch. als een verdienste en daarom kon zijn oordeel moeilijk anders dan zo uitvallen. Maar ijveren voor drankbestrijding en anarchisme wijzen in ieder geval op een levend gebleven idealisme. En Johan Visscher, die naar Zuid-Afrika trok, kwam terug en nam tot op hoge leeftijd aan de revolutionaire arbeidersbeweging deel[148].

Maar zelfs als men het werken voor de SDAP in enigerlei vorm als norm neemt, dan nog blijkt een veel positiever oordeel mogelijk. Lindeyer wijst op E. Rogge, die kamerlid werd, H. Spiekman, eveneens later kamerlid, L. Schotting, werkzaam aan *Het Volk* en later aan het *Algemeen Handelsblad*, Lambeck, secretaris van de bestuurdersbond en gemeenteraadslid, W. Kooiman, chef van de drukkerij *Voorwaarts* en raadslid, J. Onderdijk, later wethouder in Middelburg enz.[149].

Bijlage I. Tabel van het verloop van het aantal afdelingen der SDJB *en* SJB *van* 1885 *tot* 1899

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	85	87	88	89	90	90/91	—	91/92	92/93	93	96	98	98	99
Amsterdam (*Hoop der toekomst*)	×	×	×	×	×	×	v	70	×	×	—	×	×	×
De Haag (*Excelsior*)	×	×	×	×	×	×	v	24	×	×	×	×	×	×
Rotterdam (*Denkt en werkt*)	×	×	×	×	×	×	v	15	×	×	×	×	×	×
Zaanstreek	×	×												×
Wormerveer (*De Volharding*)							×	13						
Westzaan (*Strijdend Voorwaarts*)								11	×	×				
Hoorn (*Karl Marx*)			×	×	×	×		16	×					
Alkmaar						×		6	×					
Beverwijk														×
Haarlem (*De hoop der toekomst*)						×	v	25	×					
Leiden			×											
Delft (*De roode wacht*)								12	×	×				
Dordrecht								×	×	×	—	×	×	×
Middelburg									×					
Vlissingen													×	×
Utrecht			×						×					
Tiel						×			×					
Wageningen									×					
Scherpenzeel (*Licht in de toekomst*)					×	×		7	×					
Oosterbeek (*Te Wapen*)								12	×					
Arnhem (*De roode Garde*)						×		22	×	×				
Nijmegen									×					
Zwolle	×		×	×	×	×		13	×	×				
Deventer									×	×	×	×	×	
Zutfen (*De Roode Club*)								21	×					
Enschede						×		×	×	—	×	×	×	×
Hengelo (*Met moed vooruit*)						×							×	
Almelo									×					
Goor											×			
Leeuwarden (*De Vrijheidsgarde*)			×	×	×	×	v	30	×	×				
Appelscha (*Vooruitgang zij ons streven*)			×						×					
Lemmer				×	×	×	v	20				×	×	×
Gorredijk (*Vooruit*)				×	×			30	×	×		×	×	×
Tijnje				×										
Stiens					×	×	v							
Sneek (*Voorwaarts*)					×	×	v	22	×	×		×	×	×
Heerenveen (*De Jonge Garde*)						×	v	12	×	×		×	×	

Wolvega (*Met moed vooruit*)						×		36	×	×				
Oosterbittens						×		18	×	×				
Drachten						×		12	×					
Joure						×	v							
Akkrum (*Verenigt U!*)						×	v							
Pingjum						×		27	×	×				
Tjalleberd (*Schep moed in de verdrukking*)						×	v	×						
Arum						×						×	×	
Knijpe (*De Roode Wacht*)								21	×					
Franeker (*De Revolutionair*)								14	×	×				
Bolsward (*De Roode Bende*)									×					
Achlum									×					
Dronrijp									×	×				
Sint Jacobi Parochi									×	×		×	×	×
Sint Anna Parochi												×	×	
Rauwerderhem												×	×	×
Wijnaldum												×	×	
Terzool											×			
Groningen	×	×	×	×	×	×	v	30	×	×	×	×	×	×
Hoogezand-Sappemeer (*De Vrijheid*)				×	×	×		25	×	×	×			
Scheemda				×										
Finsterwolde								×	×	×				
Winschoten		×							×					

1. Reeds in 1885 bestaande afdelingen benevens de in 1885 in Amsterdam opgerichte bond (Bymholt blz. 343).
2. In 1887 bestaande afdelingen volgens Vliegen - Dageraad (n. 66) I, blz. 365.
3. In 1888 opgerichte afdelingen (Bymholt (n. 16) - blz. 495).
4. In 1889 opgerichte afdelingen (Bymholt (n. 16) - blz. 540).
5. In 1890 opgerichte afdelingen (Bymholt (n. 16) - blz. 612).
6. In het jaarverslag (1 september 1890 tot 31 aug. 1891) vermelde afdelingen (Lindeyer (n. 71) - blz. 65).
7. Met „v" aangeduide afdelingen waren vertegenwoordigd op het congres in Lemmer (1891).
8. In het administratieboek van de secretaris (1 mei 1891 tot 30 april 1892) vermelde afdelingen met ledentallen (Lindeyer (n. 71) - blz. 67).
9. Lijst van afdelingen (1 juni 1892 tot 31 mei 1893) (Lindeyer (n. 71) - blz. 67).
10. In feite de lijst van kolom 9, verminderd met de afdelingen, waarvan vermeld wordt, dat zij in de loop van het jaar verdwenen zijn (Lindeyer (n. 71) - blz. 67).
11. Afdelingen, die volgens de notulen van 8 oktober 1896 nog overgebleven zijn (Lindeyer (n. 71) - blz. 71).
12. De afdelingen, die de bond nog in juni 1898 telde. In december was dit aantal tot 13 en in februari 1899 tot 11 gedaald (Lindeyer (n. 71) - blz. 75).
13. De in het nummer van augustus 1898 van *De Jonge Socialist* voorkomende lijst van afdelingssecretarissen.
14. Dito uit het nummer van *De Jonge Socialist* van januari 1899.

Uit de biografische gegevens, die we van 12 leden wisten te verzamelen, valt op te maken, dat een aantal zich inderdaad bij de anarchisten, syndicalisten en tolstojanen voegden[150]. Na verloop van tijd waren er ook die terugkeerden naar de SDAP, maar een radicale inslag behielden. Opvallend is dat verschillende leden, begonnen als loopjongens en knechtjes, niet zelden kleine baasjes werden.

Hoofdstuk IV

DE ARBEIDERSJEUGDBEWEGING VAN 1900 TOT 1914

Bij het bespreken van de arbeidersjeugdorganisatie na de eeuwwisseling, beperkt men zich meestal tot *De Zaaier*. Een nader onderzoek leert ons echter dat er een bont geheel van proletarische jeugdbonden bestond die wat hun ledental betreft niet voor *De Zaaier* onderdeden. Maar de grotere stabiliteit en levensduur van de laatste en vooral zijn binding aan de SDAP deed hem in tegenstelling tot de anarchistisch gezinde bonden in de sociale geschiedenis voortleven. In zekere zin is ook hier sprake van een geschiedschrijving der overwinnaars. In 1903 bestonden er naast *De Zaaier* alleen al in Amsterdam een vereniging van jonge typografen, een vereniging van jonge metaalbewerkers[151], *Abstinentia*, een zelfstandige club van jonge geheelonthouders[152], een socialistische jongeliedenbond en wellicht waren er nog anderen.

PAR. 1. DE SOCIALISTISCHE JONGELIEDEN BONDEN (1898-1908)

De *Socialistische Jongelieden Bond* van 1898 (zie blz. 29) had een libertair socialistische grondslag zonder zich aan een bepaalde anarchistische organisatie te binden, al was de sympathie voor de als *Socialistenbond* verder levende SDB nog het grootst. Maar als deze *Socialistenbond* in 1900 opgaat in de SDAP, blijft de SJB zelfstandig voortbestaan. Wel trad er kort daarop een groep revolutionairen uit, die de *Revolutionair Socialistische Jongelieden Club* stichtten en ook kwam de SDAP in 1901 met een eigen jeugdorganisatie *De Zaaier*, maar de SJB wist zich tussen hen beiden in, goed te handhaven[153].

Na het verdwijnen van de *Socialistenbond* werd de SJB de organisatie van de jongeren die wel voor het socialistische ideaal wilden ijveren maar zonder onderscheid van richting, d.w.z. zonder zich aan een bepaalde partijpolitiek te binden. Hierdoor oefende de SJB ook aantrekkingskracht uit op die jonge SDAP-gezinden die *De Zaaier* zagen als een „broeikas tot het kweken van sociaal-democraatjes"[153] en voor

zichzelf het recht opeisten alles te onderzoeken en over alles van gedachten te wisselen.

Dit open karakter van de SJB wordt op twee fronten hardnekkig verdedigd. Als *Het Volk* de SJB voortdurend blijft betitelen als „anarchistische jongelieden vereniging" dan wekt dit haar verontwaardiging. De voorzitter wijt dit aan spijtigheid over de leden die *De Zaaier* aan de SJB verloor:

> Het zij hier nogmaals nadrukkelijk verklaard, dat de SJB noch sociaal-democratisch noch anarchistisch is: hij wil de ontwikkeling zijner leden bevorderen, opdat zij later met bewustheid een keuze zullen kunnen doen[154].

Dezelfde vrees om voor anarchistisch gehouden te worden doet de Amsterdamse SJB bezwaar maken tegen deelname aan een antimilitaristisch congres. Dit zouden kwaaddenkenden kunnen uitleggen als kiezen voor een bepaalde politieke richting[155]. Omgekeerd stuiten we ook op uitlatingen dat er bij de samenwerking met de sociaal-democratische *Zaaier* voor gewaakt moet worden

> dat er geen eenzijdige partijpropaganda uit voortvloeit, die niet anders dan nadelig kan werken voor de jonge arbeiders[155].

Banden met de tolstojanen

Maar al wilde de SJB zich niet aan een bepaalde partijpolitiek binden, ideologisch stond zij dichter bij Domela Nieuwenhuis dan bij Troelstra. De SJB'ers kwamen bij de eerste thuis en deze tastte meer dan eens in zijn beurs om achterstallige zaalhuur of opgelopen drukkersrekeningen te betalen. Ook leverde Domela Nieuwenhuis wel eens een artikel zoals *Aan onze broeders de soldaten* voor een speciaal nummer van de *Voorwaarts*[156]. En de brochure *Aan de jongelieden* van de anarchist Kropotkin werd in 1905 door P. M. Wink herdrukt[157].

Tevens onderhield de SJB betrekkingen met de „humanitairen". Het ideaal was in de geest van *Walden* in een hutje op de hei te gaan wonen en daar van de opbrengst van de grond te leven[158]. Op een propagandavergadering sprak F. v. Eeden[159]. K. v. Mierop en F. Ortt leverden bijdragen voor het blad van de SJB[160]. Met instemming wordt het boekje van Albert *Vrije Liefde* gerecenseerd[161]. Deze invloed van het tolstojanisme schijnt gaandeweg toe te nemen (zie blz. 98). In een hoofdartikel in *De Jonge Werker* van mei 1908 heet het:

> Drinkt niet! Vergiftigt uw lichaam en hersenen niet met nicotine! Houdt het geslachtsleven rein!

Het antimilitarisme hoofdzaak

Het hoofdideaal blijft het antimilitarisme. Hoezeer dit vanzelf sprak blijkt uit de doelstelling van de afdeling Dordrecht, die zegt „wars

van alle partijzucht" te zijn en het socialisme in de ruimste zin van het woord aan de leden te doen kennen, maar wel beoogt het aankweken van een antimilitaristische gezindheid[162]!

Evenals in de eerste jaren bereikt de activiteit van de SJB op de lotelingendagen haar hoogtepunt. Met de dienstweigeraars De Bruyn en Terwey wordt intensief meegeleefd en dit is vergeleken met de oude beweging wel iets nieuws. Bij de spoorwegstaking van 1903 wekte de voorzitter in een manifest de soldaten op tot massale dienstweigering. En als deze hiervoor 5 maanden gevangenisstraf heeft uitgezeten, lezen we na zijn invrijheidstelling in het bondsorgaan:

> Het schrijven van zijn manifest heeft hem veel lijden gekost, doch het heeft stellig meegeholpen om velen de ogen te openen. Er is nu eenmaal geen vooruitgang dan ten koste van veel lijden[163].

Algemene ontwikkeling

In de latere jaren werd de activiteit naar buiten beperkt en viel de nadruk meer op de scholing. De gunstiger sociaal-economische ontwikkeling van die jaren in ons land zal daar zeker niet vreemd aan zijn. Nu heette het in 1903 reeds:

> naast warm menselijk voelen is vooral het WETEN een factor in de voorbereiding ener betere maatschappij[163].

Een uitnodiging van *De Zaaier* om samen met andere arbeidersjeugdverenigingen cursussen te organiseren, neemt de SJB aan. Het begrip „ontwikkeling" vat men zeer ruim op: Nederlandse taal en plant- en dierkunde ontbreken niet op het programma[164]. Niettegenstaande de betrekkingen met de „humanitairen" blijkt de atheïstische inslag van de SJB ondubbelzinnig uit een cursus met de titel „Hoe de vorderingen der natuurwetenschappen het scheppingsverhaal teniet deden". Ook andere details onderstrepen dit trouwens.

Het bondsleven

Na deze schets van de politieke en ideologische grondslag der SJB na 1900, iets over het bondsleven zelf. Door de grote zelfstandigheid van de SJB droeg deze meer dan *De Zaaier* het karakter van een jeugdbeweging. Dit komt tot uiting in de veel meer gespannen verhouding tussen de leden en hun ouders. Verschillenden liepen weg en huisden op zolderkamertjes[165]. Verder blijkt dit uit het zich openstellen voor het zeer opgewekte politieke leven van die jaren[166].

Verder ging het in de SJB ruig toe. Het verspreiden van opruiende strooibiljetten, de romantiek van het nachtelijke plakken en kalken, de kloppartijen met de politie zonder welke straatbetogingen niet goed denkbaar waren en het leren schermen op gymnastiekclubs

maakten het lidmaatschap tot een romantisch en boeiend avontuur. De oudere geestverwanten zagen de jongeren om hun dadendrang graag en haalden hen overal in[167]. „Er was bijna geen lid aan te wijzen, die niet 'gedelegeerde' in een of ander comité was"[168] zoals dat voor de zaak Hogerhuis, voor de Algemene Werkstaking, voor de Eerste Mei, enz.[167]. Ook buiten de plaats van inwoning lieten de SJB'ers zich zien. Zo colporteerden zij in de omtrek van Amsterdam gewapend met knuppels om zich te kunnen verweren tegen de handtastelijkheden van een vijandig gezinde bevolking[169].

Het café als trefpunt

Een grote rol als discussiecentra en verzamelpunten speelden in de „oude" beweging de cafés, die men in de meeste gevallen beter kon aanduiden als geheelonthouderskoffiehuizen „waar men voor een dubbeltje genoot van een gesmeerde bruine boterham met een hard gekookt ei. Voor een stuiver meer kreeg men er een kom koffie met suiker en melk bij[170]. Ook in de „oude" jongeliedenbeweging speelden de cafés een grote rol:

zij vulden de cafés van Penning aan het Waterlooplein, eerst en later Voorwaarts aan het Rembrandtplein, en vormden de hulptroepen ter verdediging als die wijkplaatsen der socialisten door het oranje-gepeupel werden aangevallen[171].

Een tijdlang was de zetel van de SJB in het café Ponzen in de Oude Nieuwstraat, een dwarssteeg van de Nieuwendijk. Van dit zaaltje wordt in de beschrijvingen gezegd dat het via een zeer lage deur achter in het café betreden moest worden. Bukkend liep men dan door een smal, laag gangetje tot aan een rood gordijn. Hierachter bevond zich dan een hokje van enkele vierkante meters zonder ramen of ventilatie en verlicht door een flauwbrandende petroleumlamp. Een vijftal ruwhouten banken zonder leuning en een tafel bedekt met een bemorst stuk biljartlaken vormden het meubilair. Tegen de muur hing een rode doek met witte letters: Geen God, geen Meester[171]. De aanvoerders droegen zwarte strikdassen met zeer lange slippen, zwarte slappe hoeden met brede randen en een cape. Later verhuisde de SJB naar het café van Sterringa in de Kerkstraat. Sterringa zelf oefende veel invloed uit op de SJB[172].

Omvang en ontwikkeling

Ed. Polak tekent ons de SJB van na 1900 als een onbeduidend groepje krakelende jongelieden rondhangend in koffiehuizen[170]. Maar waarschijnlijk was het aantal leden van de door Polak geleide *Zaaier* vergeleken met die van de SJB in Amsterdam ongeveer 40 tegen

100[173]. En dit niettegenstaande (of misschien juist door) het feit dat *De Zaaier* steun van een aantal volwassenen uit een hechte organisatie als de SDAP genoot, terwijl de SJB veel meer op eigen kracht aangewezen was. Een gevolg hiervan was dat de SJB slechts met tussenpozen over een eigen orgaan beschikte[174]. Voor de rest van de tijd werd gecolporteerd met *De Vrije Socialist*, *De Wapens Neder* of antimilitaristische brochures[175].

Een tijdlang ondervond de SJB veel steun van de uitgever-boekhandelaar P. M. Wink, leider van de *Kommunistenbond* tevens, die *De Jonge Werker* redigeerde en uitgaf en op zich had genomen minstens 6 nummers te laten verschijnen[176]. Hij roept de leden op, gezien de verliezen die deze uitgave voor hem wel met zich mee zal brengen, om bij hem boeken te bestellen en met zijn uitgaven te colporteren[177]. Als redacteur doet Wink een poging de invloed van de jongeren op het blad te beperken. Was aanvankelijk besloten om geen „plaatselijke correspondenties" op te nemen

> omdat... de jongelui nu niet in de eerste plaats geschikte correspondenten leken, wijl hun onervarenheid hun vaak zal verhinderen juiste gevolgtrekkingen te maken

door verzet van afdeling Amsterdam komen uitgever en hoofdbestuur op het besluit terug[178].

Van de ontwikkeling van het ledental na 1900 kan men zich moeilijk een voorstelling maken. Het jaar van de grote spoorwegstaking, 1903, bracht een verdubbeling van het ledental[179]. Op een sterke aanhang in Twente zou kunnen wijzen, dat het congres in 1903 te Enschede werd gehouden en ook de administratie van *De Jonge Werker* hier zetelde. Verder is sprake van afdelingen in de Zaanstreek, Vlissingen, Dordrecht en Haarlem. Verschillende bronnen die zich waarschijnlijk op dezelfde gegevens of zegslieden baseren, noemen voor 1907 over het hele land een aantal van honderd leden[180]. Een gering ledental dat erop wijst, dat de SJB in de algemene teruggang van NAS en IAMV in deze periode deelt[181].

Er ontstaan twee stromingen: de oudere leden voelen ervoor deel te nemen aan de werkzaamheden der *Vrije Socialistische Vereenigingen* en willen zich derhalve openlijk voor het anarchisme uitspreken; de jongere leden geven er de voorkeur aan zich te beperken tot het verdiepen van hun inzicht en het vergroten van hun kennis. Ook *De Zaaier* (zie blz. 57) plaatste zich na 1905 op dit standpunt. Op een vergadering in Amsterdam dienden de oudere leden een motie in, waarin gezegd werd:

> dat de stand der arbeidersbeweging het bestaan van drie soorten van jongelieden-verenigingen onnodig maakte en dat naast de anarchistische jongelieden verenigingen en *De Zaaier*, de SJV overbodig was en bij deze opgeheven werd verklaard[182].

Toen de SJB na het verdwijnen der oudere leden begon te verlopen, sloot de rest zich bij *De Zaaier* aan[179].

De lijnrecht tegenovergestelde politieke ontwikkeling van de oudere en jongere SJB'ers laat zien dat na 1908 de sociaal-democratische gedachte meer aantrekkingskracht begon uit te oefenen dan de anarchistische. Wel waren er enkelen die met de opheffing van de SJB niet accoord gingen en opnieuw een SJV oprichtten, maar hier horen we verder niets van [179]. Van de naast de SJB bestaande anarchistische bonden die reeds een paar keer ter sprake kwamen, is ons niets naders bekend. Op een van deze bonden moet een opmerking van Danneberg slaan in zijn verslag over de jaren 1910-1913:

> Es besteht noch in Amsterdam ein anarchistischer Jugendverein *Ontwikkeling* dem etwa 60 Mitglieder angehören[183].

Pas in de loop van de Eerste Wereldoorlog zal het anarchisme weer enige vat op de jeugdbeweging krijgen.

PAR. 2. „DE ZAAIER" VOOR DE EERSTE WERELDOORLOG (1901-1914)

> Onlangs heb ik weer eens Drie Koningen ontmoet, het waren er weliswaar slechts twee, en de grootste van het span was zo mager als een spriet, maar niettemin zongen ze onverstoorbaar bij elke deur: „Wij zijn de drie koningen, wij komen tot u." Als ze gezongen hadden: „Wij zijn twee koningen, wij komen tot u", zouden ze het weliswaar bij het rechte eind hebben gehad, maar dan waren ze geen echte driekoninklijke koningen meer geweest en zou niemand geloofd hebben, dat zij ons „geluk en gezondheid" brengen, en had men niets gegeven. Maar hoor eens, jongens, wij grote mensen doen het precies zo; wij zingen in onze politieke kerstliedjes: „Wij, de meerderheid van het volk", of „Wij boeren", of „Wij, de werkende klasse" en dergelijke. Als wij naar waarheid zouden zingen: „Wij, het partijsecretariaat" of „Wij, het centraal uitvoerend comité" of iets van dien aard, zou ons lied al zijn geheimzinnige macht verliezen en zou niemand ons krediet geven.
>
> KAREL ČAPEK[184]

De SDAP *en de jeugdbewegingen*

Reeds in haar prilste jeugd ontbrak bij de SDAP iedere genegenheid voor de SJB. Dit is alleszins verklaarbaar. Want wel weigerde de SJB toe te geven aan de wens van de Vrije Socialisten om zich voor hen uit te spreken, maar in uitingen en daden viel het anarchisme van de SJB niet te loochenen. Geboren uit de strijd tegen de revolutionaire

en antiparlementaire stromingen, droeg de SDAP reeds van het begin af het stempel der bezadigdheid en gematigdheid en de successen, behaald bij het veroveren van zetels in het parlement en bij het opbouwen van een „moderne" vakbeweging konden dit stempel er slechts dieper indrukken. De wilde streken, de rollende frases waarvan de draagwijdte niet beseft werd, kortom de revolutionaire romantiek der SJB'ers stootten de SDAP'ers af, die hun kracht zochten in het stap voor stap door taai volgehouden prozaïsche, organisatorische arbeid verbeteren van de positie der arbeiders. Ja hun afkeer van dit wilde gedoe en de grote woorden van deze in hun ogen onrijpe jongeren der SJB, groeide uit tot een afkeer van de arbeidersjeugdbeweging in het algemeen. Jarenlang stond de SDAP afwijzend tegenover het stichten van een eigen jeugdbeweging[185].

Er zijn ook andere omstandigheden die het ontstaan van een sociaaldemocratische jeugdbeweging belemmerden. In de eerste plaats omvatte de SDAP zelf overwegend jonge leden[186]. In de tweede plaats kenmerken zich de eerste jaren van haar bestaan door een overstelpende hoeveelheid werk en een strijd op twee fronten: het liberalisme der ondernemers en het anarchisme onder de arbeiders. In de derde plaats was de invloed van de SDAP aanvankelijk nog zo gering dat men het zich niet kon permitteren om de aandacht en de krachten over verschillende organisaties te verdelen.

Zolang de SJB nog voldeed aan de behoefte van die jongeren, die hun „Sturm und Drang" wilden uiten, kwam uit de jeugd zelf geen enkel initiatief voor een gematigde socialistische jeugdbeweging. Immers nuchterder en praktischer naturen vonden zonder meer hun plaats in de jonge SDAP. Van een generatietegenstelling bespeuren we in deze jaren nauwelijks iets in de arbeidersbeweging (blz. 47). Zichtbaar tekent deze zich pas na de Eerste Wereldoorlog af.

Voor 1914 streden ouderen en jongeren nog gezamenlijk tegen sociale misstanden en voor lotsverbetering. De jeugd had in deze acties slechts op ondergeschikte punten afzonderlijke belangen. Daar kwam bij, dat de sociale toestanden meebrachten, dat het de jongeren, die zo jong reeds in loondienst kwamen, niet gegeven was om lang jong te zijn en de ouderen niet om oud te worden[187].

De Algemeene Bond van Nederlandsche Marinematrozen

Alleen dàår, waar door natuurlijke omstandigheden overwegend jongeren werkzaam waren, konden verenigingen ontstaan die men jeugdorganisaties zou kunnen noemen zonder dat hiertoe enige opzet aanwezig was. Een voorbeeld hiervan vormt de verzetsbeweging, die door de misstanden bij de „Marine" in het leven geroepen werd. De in 1897 opgerichte *Algemeene Bond van Nederlandsche Marinematrozen*

bond de strijd aan tegen de rechteloosheid, de slechte behandeling en als gevolg daarvan de afstomping waaraan vele marinematrozen niet ontkwamen. Kinderen van 13 jaar af tekenden voor 12 jaar, waarbij de jaren beneden de 16 niet meetelden. Het waren de meer ondernemenden die bij de Marine kwamen, immers zij moesten niet opzien tegen een hard leven, maar ook veel van wat er in de wereld te koop was kwamen zij aan de weet. De bond bestond overwegend uit jongeren, zelfs de hoofdbestuurders waren ver beneden de dertig[188].

Zonder enig ingrijpen van buitenaf en zonder een klare voorstelling van wat men wilde, ontstond deze organisatie. Stap voor stap werd de bond zich van haar taak bewust. Hoezeer deze aan een behoefte beantwoordde, blijkt uit de groei en duurzaamheid ondanks de harde vervolging. Steeds weer stonden nieuwen klaar om de taak van de „oneervol" ontslagen bestuurders over te nemen. Het voert ons te ver hier uitvoeriger op in te gaan. We maakten hoofdzakelijk melding van de bond om haar weerstandsvermogen naderhand te kunnen meten aan niet spontaan ontstane jongerenorganisaties als *De Zaaier*[189].

De voorgeschiedenis van „De Zaaier"

Noch uit de arbeidersjeugd zelf, noch door een initiatief van de bestuurders der SDAP ontstond in ons land een sociaal-democratische jeugdorganisatie. De stoot hiertoe kwam van buitenaf.

Het vijfde congres van de Socialistische of Tweede Internationale in 1900 te Parijs, stond in het teken van de strijd tegen het militarisme. Rosa Luxemburg sprak over de middelen die de arbeiders in deze strijd ten dienste stonden. In de resolutie die zij namens de commissie, waarin zij zitting had, indiende, werd van de volgende grondslag uitgegaan:

Le congrès déclare qu'il y a lieu de redoubler, dans tous les pays, de zèle, d'énergie, de vigueur dans la lutte quotidienne contre le militarisme, qu'il y a lieu surtout d'opposer, à l'alliance de la bourgeoisie et des gouvernements impériaux, l'alliance des prolétaires de tous les pays[190].

En als eerste strijdmiddel wordt dan aangegeven:

Les différents partis socialistes sont engagés à poursuivre avec soins l'éducation et l'organisation de la jeunesse, en vue de combattre le militarisme[190].

De Belgische afgevaardigde ondersteunde de resolutie door te wijzen op de grote resultaten die *De Jonge Garde* behaald had (blz. 26 e.v.)[191]. Volckaert die zelf voor antimilitaristische activiteit een lange gevangenisstraf had moeten uitzitten (blz. 27), deed bovendien een aanval op hen, die de jeugdbeweging vreesden:

on craint parfois dans certains pays que les groupes politiques de jeunes socialistes

ne marchent pas d'accord avec les groupes ouvriers. Je puis assurer que les *Jeunes Gardes* belges ont toujours marché d'accord avec le Parti ouvrier[192].

Na dit voorspel van de strijd om de organisatorische zelfstandigheid van de jeugdbeweging werd de resolutie bij acclamatie aangenomen[193].

Op deze resolutie beriep H. Roland Holst zich op het zevende congres van de SDAP, dat op 7 en 8 april 1901 in Utrecht werd gehouden, bij de verdediging van het voorstel van de afdeling Hilversum om een commissie te belasten met de antimilitaristische propaganda onder de jeugd:

Het congres besluit: Aan het partijbestuur op te dragen het benoemen ener commissie, die tot taak zal hebben, overeenkomstig de resolutie van het Intern. Congres van Parijs 1900 aan de opvoeding en organisatie der jeugd met het oog op de antimilitaristische propaganda alle zorg te besteden. Enz.[194].

De verwachting, dat de democratisering van het leger die men met de leuze van het „volksleger" beoogde, het onmogelijk zou maken dit leger tegen stakers in te zetten, was een illusie en zou niet kunnen verhinderen dat dit leger toch een instrument van klasse-onderdrukking zou blijken te zijn, meende H. Roland Holst bij het bepleiten van haar voorstel[195].

Maar om de woorden van Ed. Polak aan te halen „Men kan niet zeggen, dat de leiding van de SDAP grote geestdrift aan de dag legde bij het nakomen van deze internationale uitspraak"[196]. Bezadigde figuren als J. A. Fortuyn en J. H. Schaper bestreden het voorstel hardnekkig: „Op dit terrein groeien niets dan doornen. Er zal wel hier of daar een groene illusie zijn, maar overigens is het een bos brandnetels", meende de eerste en van Schaper heet het „de ervaring is niet mooi met de antimilitaristische jongelieden verenigingen; ook spreker had geen lauweren geoogst"[197]. Nu, daarvan maakten we reeds melding (zie blz. 37/38).

Spiekman, oud-lid van de SJB, verdedigde het voorstel en ten slotte woog het beroep op de internationale resolutie zo zwaar, dat het congres een commissie benoemde, waarin zitting kregen H. Roland Holst, Mendels, Hugenholtz, Van Kuykhof, Ed. Polak en S. H. Stoffel[198]. Er werden statuten uitgewerkt voor een gemengde socialistische jeugdbeweging, die zich ten doel stelde:

1. de verbetering van de materiële, geestelijke en zedelijke positie van de jeugd,
2. het verschaffen van opheldering over het wezen van het antimilitarisme en
3. het kweken van klassebewuste arbeiders[199].

Op 10 mei 1901 werd de *Bond voor jonge arbeiders en arbeidsters in*

Nederland genaamd „De Zaaier" opgericht. De naam was bedacht door H. Roland Holst, maar waarschijnlijk geïnspireerd op het gebruik, dat Multatuli zo vaak van dit aan de bijbel ontleende beeld maakte: Een Zaaier ging uit om te zaaien...[200]. Op de oprichtingsvergadering stelde Mendels aan *De Zaaier* de Belgische *Jonge Garde* ten voorbeeld[201]. Voor deze bijeenkomst werden de jongeren via *Het Volk* bij elkaar getrommeld. Alleen uit dit detail blijkt hoe weinig hier sprake is van een spontaan jeugdinitiatief. De bond startte met een afdeling in Amsterdam en voorlopig lag hier het zwaartepunt[202].

„De Zaaier" in zijn eerste bestaan (1901-1903)

De Zaaier begon met 26 leden in Amsterdam. De leeftijden varieerden van 15 tot 17 jaar. Alleen de voorzitter, Eduard Polak, was twintig[203]. Opvallend groot was het aantal joodse jongens, voor het merendeel leerling-diamantbewerkers[204]. Andere door de leden uitgeoefende beroepen waren die van meubelmaker, kleermaker, sigarenmaker (toen nog talrijk in Amsterdam), en loopjongen. Slechts een enkele zat op kantoor [205]. Onder de meisjes waren veel naaisters. De jongeren uit de grotere industriële bedrijven ontbraken blijkbaar. Wat dat betreft levert *De Zaaier* hetzelfde beeld op als de Duitse arbeidersjeugdbeweging[206].

Om het verschil met de SJB te typeren noemen we enkele later bekend geworden leden: R. Stenhuis[206a], na de Eerste Wereldoorlog voorzitter van het NVV; C. Woudenberg, begon bij een anarchistisch gezinde meubelmaker, was zelf christelijk, maar sloot zich in 1901 bij *De Zaaier* aan en bracht het tot secretaris van de SDAP[207]; E. Kupers, kwam met 14 jaar bij een kleermaker, werd met 16 lid van *De Zaaier*, met 19 jaar gekozen tot bestuurder van zijn vakbond in Groningen en gaf later leiding aan het NVV[208]; Caroline Pryes, secretaresse van *De Zaaier*, was oprichtster van de naaistersvereniging *Allen Een* en maakte deel uit van de groep naaisters, die een produktieve associatie hadden gevormd[209]. Geen romantische revolutionairen, maar solide volhardende bouwers. Verschillende leden verdiepten zich zo grondig in politieke en sociaal-economische vraagstukken, dat zij in staat waren goed gedocumenteerde en heldere artikelen voor *De Nieuwe Tijd* te leveren[210].

Het verschil tussen de mentaliteit van de SJB'er en de Zaaier kwam ook tot uiting in de nadruk, die werd gelegd op het bijbrengen van algemene ontwikkeling. Natuurlijk vormde de politieke scholing de kern van de bondsactiviteit, maar daar de leden vaak onvoldoende onderwijs genoten hadden, viel het besluit een soort herhalingsonderwijs te organiseren. Het gemeentebestuur werd benaderd en de wethouder van onderwijs stelde schoollokalen ter beschikking. Socialis-

tische onderwijzers waren bereid kosteloos les te geven. De geringe stabiliteit die doorgaans de activiteiten der zelfstandige jeugdbeweging kenmerkt in aanmerking genomen, was het een tijdlang een succes[211].

„Wij waren doodernstig", zegt de voorzitter als hij later op zijn Zaaier-tijd terugziet[212]. Dat er van wandelen en kamperen geen sprake was, kan ons niet verbazen. De werktijden waren lang, van vakantie was nog geen sprake, zelfs niet van een vrije zaterdagmiddag. Maar ook van andere vormen van ontspanning die we wel in de SJB aantroffen, zoals zingen en toneelspelen, horen we niets. De verbeten wil om iets te weten overheerste alles.

Het uit jongeren gevormde bestuur waarborgde de organisatorische zelfstandigheid. Het door de bovengenoemde commissie uitgewerkte programma werd aangenomen. Maar of de leden in staat waren zich hierover een ter zake kundig oordeel te vormen? Na korte tijd begon *De Zaaier* zich ook buiten Amsterdam uit te breiden. Merkwaardigerwijze niet in het westen van het land, maar in Twente en Groningen. Behalve in Enschede werden er in Groningen, Veendam en Oude Pekela afdelingen gevormd. Het zwaartepunt kwam in Groningen te liggen, ondanks het feit dat de afdeling Veendam weldra opgeheven moest worden door gebrek aan leden, omdat het bestuur zich strikt hield aan het besluit een lid, dat meer dan 8 keer dronken aangetroffen werd, te royeren[213]! Niet alleen bleef het ledental van afdeling Amsterdam achter vergeleken met de noordelijke afdelingen, maar ook met dat van de SJB in de hoofdstad.

Antimilitaristische activiteit

Gezien de opzet en achtergrond van *De Zaaier* kan het ons niet verbazen dat het probleem van het militarisme een centrale plaats innam. Het militarisme was tot dusverre in de Nederlandse arbeidersbeweging geen urgent vraagstuk geweest, maar nu richtte toch de politieke ontwikkeling in ons land er meer de aandacht op. De liberale ministeries in de jaren negentig hadden plaats gemaakt voor het „rechtse" kabinet Kuyper. Het opkomende moderne imperialisme had behoefte aan een versterking van leger en vloot. Kuyper was de man, die zorgde dat het gebeurde.

H. Roland Holst, wier naam geheel met die van *De Zaaier* verweven is, hield in 1903 een serie lezingen over dit vraagstuk. Het probleem was toen actueel door de rol van het leger tijdens de spoorwegstakingen[214]. In verband hiermee werd gepoogd soldatenverenigingen op te richten, maar in tegenstelling met de Belgische ervaringen, bleken deze in ons land niet tegen de organisatorische moeilijkheden opgewassen, die uit de vele overplaatsingen voortvloeiden. Soortgelijke moeilijkheden bleken voor de eerder genoemde Matrozenbond geen

beletsel, maar die was ook spontaan ontstaan en de soldatenverenigingen waren kunstmatig in het leven geroepen.

Om een indruk te krijgen van de wijze waarop men dit ter hand nam, volgen enkele passages uit de voorschriften voor het organiseren van het soldatenwerk:

Antimilitaristische propaganda in 't leger is 'n voorzichtig werkje, dat vooral veel tact en zelfbedwang eist; op „complotsmeden" ('t begrip is erg rekbaar) staan zware straffen en de militaire jurisprudentie is niet erg kieskeurig. Daarom sta op de voorgrond, dat in iedere garnizoensplaats zich vorme 'n organisatie van jongelieden, die NOG NIET of AL in dienst zijn geweest, als afdeling van *De Zaaier* bijv., vanwaar de eigenlijke actie in de kazerne uitgaat; deze Zaaiers – NIET MILITAIREN doen 't werk wat onmogelijk of moeilijk door de Zaaiers-MILITAIREN kan gedaan worden, zoals 't verspreiden van strooibiljetten, circulaires enz., 't beleggen van vergaderingen, 't verzamelen en publiceren van mededelingen over feiten, wanverhoudingen, onrechtvaardigheden enz., terwijl de militaire leden 't werk in de kazerne verrichten[215].

Dan volgen de aanwijzingen voor de militaire leden. Er wordt op gewezen, dat men om het goed georganiseerde militarisme te kunnen bestrijden, ook zelf goed georganiseerd moet zijn. De taak bestaat uit twee delen: ten eerste het verzamelen van gegevens, die van belang zijn voor de antimilitaristische propaganda en ten tweede het werken in het legeronderdeel zelf.

Dit moet natuurlijk zo omzichtig mogelijk geschieden, zodat wie er niet mede te maken hebben er niets van gewaarworden;... Namen worden, zonder noodzaak, niet gepubliceerd en bij te rapporteren mededelingen nauwkeurig tijd en plaats vermeld. 'n Deel van de actie, waarbij men wat ONGEDEKTER (ook 'n Velddienst-term) optreedt, is 't gebruik maken van 't recht van reclameren enz., dit wordt om er kracht achter te zetten zoveel mogelijk gezamenlijk gedaan. Van belang is 't, dat iedere Zaaier zich op de hoogte stelt zijner militaire plichten en RECHTEN; dit laatste wordt wel eens over het hoofd gezien, omdat er toch zo weinig verhaal op is bij niet-nakoming ervan, doch juist om meerdere rechten te krijgen en om de militaire autoriteiten 't wapen van straffen zoveel mogelijk uit de handen te slaan, kome men op voor zijn recht en volbrenge men z'n plicht, ook al bestaat die hoofdzakelijk uit „poppenkasterij". Maar wordt geëist de PLICHT om te schieten... dan spreke die andere, grote PLICHT[215].

Dit organisatie-schema lijkt verregaand op dat van de Belgische *Jonge Garde*. Uit de verdere uiteenzettingen blijkt, dat aan het antimilitarisme van *De Zaaier* een dubbele drijfveer ten grondslag lag. Ten eerste de revolutionair-socialistische overweging, dat het leger in de oorlog de belangen van de bezitters dient en in het binnenland gebruikt wordt om sociale onrust te onderdrukken. Ten tweede de algemeen-humanistische overweging, dat de eisen, die de militaire opleiding stelt, een aantasting van de menselijke waardigheid en een gebrek aan respect voor de menselijke persoonlijkheid inhouden. Het laatste leidde tot de gedachte, dat het militarisme ook positief

bestreden diende te worden door het bevorderen van de algemene ontwikkeling en het zelfstandige denken[216].

Het antimilitarisme van *De Zaaier* onderscheidde zich duidelijk van dat van de SJB. De leuze was niet: de afschaffing van het leger, maar de democratisering van deze instelling (het „volksleger")[217]. Individuele dienstweigering wees *De Zaaier* af en met de IAMV bestond dan ook geen enkel contact[218].

„De Zaaier" meet zich een nieuw pak aan

Niettegenstaande de moederlijke zorg van H. Roland Holst bleef *De Zaaier* maar een spichtig zorgenkindje in het overigens bloeiende SDAP-gezin. De verhouding tussen het partijbestuur en de jeugdbond was allesbehalve hartelijk. Tot blijken van openlijke vijandschap kwam het nog niet. Het partijbestuur beperkte zich tot negéren. Zo bleek er op het partijcongres van 1903 „geen tijd" te zijn om zich met het vraagstuk van de jeugdbeweging bezig te houden[219]. Wel ging de wens van het Partijbestuur uit naar een oudere leiding voor *De Zaaier*[220]

De terugslag, die op de nederlaag bij de tweede spoorwegstaking in 1903 volgde, ging ondanks de ontwikkelde antimilitaristische activiteit (blz. 55) ook aan *De Zaaier* niet voorbij. De bond verloor honderd leden en het landelijke contact ging zelfs tijdelijk verloren[221].

De hier en daar nieuw gevormde of nog voortbestaande plaatselijke jeugdverenigingen werden op 23 april 1905[222] weer tot een landelijke bond verenigd, die zich wederom *De Zaaier* noemde. Toch ging het hier niet om een eenvoudige heroprichting. *De Zaaier* gold niet langer als een wapen in de strijd tegen het militarisme, maar als een middel tot het in socialistische zin opvoeden van de jeugd. Hierin weerspiegelt zich de zege van de rechtervleugel in de Europese socialistische beweging[223]. D. J. Wijnkoop, die bij de verdere ontwikkeling van *De Zaaier* nauw betrokken zal raken, zegt hierover:

> In tegenstelling tot de Parijse resolutie, die de jeugd wil organiseren als middel tot bestrijding van het militarisme, werd te Bremen terecht gezegd, dat de strijd tegen het militarisme anders moet worden gevoerd, en, dat wij niet door middel van de ontwikkelings-organisatie voor jeugdige arbeiders speciaal tegen het militarisme moeten beunhazen[224].

In de strijd tussen hen, die de jeugdbeweging wilden koppelen aan antimilitaristische ACTIE en hen, die de jeugdbeweging wilden verbinden met socialistische ONTWIKKELING, koos Wijnkoop partij voor de laatsten[225]. De taak van de jeugdbeweging nader funderend zegt hij:

> waar nu het kapitalisme wel de ellende over de jonge proletariërs brengt, maar de ontwikkeling slechts zover en bij zovelen als voor behoorlijke uitbuiting en winstmakerij nodig is; waar het kapitalisme wel de gruwelijke afkeer en het scherpe bewustzijn van zijn stelsel van exploitatie meerderen en meerderen inprent, doch niet

tevens allen de wetensmacht geeft tot en hen oefent in het dieper ontleden der ellendige toestanden en het zelfstandig vinden der tegenmiddelen, daar is het juist plicht der sociaal-demokratie die verwaarloosde ontwikkeling zoveel en zo vroeg mogelijk aan te vullen[226].

En Wijnkoop komt dan tot de conclusie:

Om al deze redenen is een sociaal-demokratische organisatie tot ontwikkeling van jonge arbeiders een besliste noodzakelijkheid[227].

Ook in de aard van de bij te brengen kennis verdiept Wijnkoop zich. Hij houdt een pleidooi voor bewuste eenzijdigheid niet alleen in de zin van antikapitalistisch, maar vooral ook in de zin van gericht tegen het anarchisme. Hij bedoelde hiermee dat de jeugd vooral geen anarchistische sprekers diende uit te nodigen. Gezien de magische kracht die nog altijd van Domela Nieuwenhuis op revolutionair gezinde jongeren uitging geen overbodige opmerking! Natuurlijk moeten de jongeren de eigen taal kunnen lezen en schrijven en mogen ook de natuurwetenschappen niet worden verwaarsloosd. Maar hoofdzaak blijft het bijbrengen van een socialistische kijk op de maatschappij. Daartoe moet onderricht worden gegeven in „geschiedenis, kennis der maatschappij, historisch materialisme, kennis van de arbeidersbeweging en de wetgeving in het eigen land en in andere landen"[228]. Dat was dus niet mis! Met recht kon Wijnkoop zeggen, dat „*De Zaaier* van thans veel veranderd schijnt, vergeleken bij *De Zaaier* van toen"[229].

De strijd om de zelfstandigheid

Waar ter wereld wordt gestreden,
Gaan de ouderen ons voor;
Wij, wij hebben slechts te treden
In 't door hen gebaande spoor.

Zaaiers-Bondslied[230].

Voorlopig was het echter niet Wijnkoop, maar H. Roland Holst die zich het meeste met *De Zaaier* inliet en dientengevolge waren het meer haar opvattingen dan die van Wijnkoop, die ingang vonden. Dit leidde tot een neiging bij *De Zaaier* de gestelde grenzen te overschrijden. Op 8 april 1906 vond te Utrecht het eerste congres na de heroprichting plaats. Negen van de elf afdelingen waren vertegenwoordigd. Er werd besloten tot het uitgeven van een maandblad, dat als naam *De Zaaier* zou krijgen[231]. H. Roland Holst nam de redactie op zich[232].

Een tweede belangrijke gebeurtenis op dit congres was het aannemen van een motie tegen het militarisme:

De Zaaier, ziende hoe het militarisme steeds toenemende opofferingen eist voornamelijk van de arbeidende klasse, en dat het leger, in hoofdzaak gevormd door

jonge arbeiders, in de strijd tussen kapitaal en arbeid gebruikt wordt tegen de arbeidersbeweging; acht het daarom plicht de jonge arbeiders het wezen en het karakter van het militarisme duidelijk te maken, draagt de afdelingen op hiervoor cursusvergaderingen te beleggen met daartoe bevoegde sprekers.

Tot zover blijft alles nog binnen de gestelde grenzen. Maar dan worden wensen uitgesproken, waarvan de vervulling bedenkelijk gaat lijken op het voeren van politieke actie:

spreekt tevens de wens uit, dat elk jaar in de lotingsdagen een of meer openbare vergaderingen worden belegd als inleiding voor de te volgen cursussen; draagt het hoofdbestuur op geschriften en manifesten uit te geven, daar waar geen openbare vergaderingen en cursussen kunnen worden belegd, indien mogelijk steeds in overleg met de ter plaatse bestaande afdelingen der SDAP[233].

Niet alleen het streven naar politieke activiteit dat uit deze woorden spreekt, maar ook het verleggen van het accent van socialisme naar antimilitarisme valt moeilijk te rijmen met de officiële doelstelling:

De Bond stelt zich op het socialistische standpunt, en heeft ten doel, aan de jonge arbeiders(sters) door opvoeding en ontwikkeling duidelijk te maken, dat het de taak is van de arbeidende klasse, zich te organiseren om zich als klassemacht te ontworstelen aan het juk van het kapitalisme, door hen te laten zien de ontwikkeling der Maatschappij, opdat zij worden ontwikkelde strijders(sters) in de moderne arbeidersbeweging[234].

Niet alleen Roland Holst maar ook Wijnkoop pleit nu in een artikel voor meer strijd en actie bij *De Zaaier*[235]. Hij keert zich tegen die vreselijke voorzichtigheid, die ouwemannetjesachtigheid tegenover al wat onder de allerjongste proletariërs opleefde.

De zich verscherpende tegenstellingen in de SDAP zullen wel niet vreemd zijn aan de herziening die Wijnkoops standpunt tussen 1905 en 1907 ondergaan heeft. Omgekeerd doet deze zelfde omstandigheid in de SDAP de beduchtheid voor de gang van zaken in *De Zaaier* toenemen. Troelstra die op 30 januari 1907 voor afdeling Den Haag van *De Zaaier* spreekt, schetst hoe deze bond volgens zijn inzicht moet zijn:

steun voor de partij om haar te helpen in het vele werk... Wat *De Zaaier* echter niet moet doen is... het partijtje spelen. De strijd moet zij overlaten aan de partij zelve. Dan zal spreker zeer krachtig aandringen op steun van de partij voor *De Zaaier*[236].

Wie zoet is krijgt lekkers, maar voor *De Zaaier* liep het uit op de gard. De spanning tussen het partijbestuur en *De Zaaier* nam toe. Op het in 1907 te Gouda belegde congres hield de bond vast aan haar zelfstandigheid, ondanks de wens van het partijbestuur dat zij deze zou prijs geven. *De Zaaier* verweerde zich met de opmerking dat „de partij zich daarover nog niet uitgesproken had"[237]. De bond bleef streven naar een goede verhouding met de SDAP en hield derhalve de statutenwijziging die nog een stap verder ging in de door het partij-

bestuur niet gewenste richting, aan[237]. Het Groningse congres der SDAP daarentegen had twee leden van het partijbestuur die tegenstanders waren van een zelfstandige jeugdbeweging, naar het genoemde congres van *De Zaaier* in Gouda afgevaardigd[238]. Beiden spraken het congres toe. Van Kuykhof zei o.a.:

De reden, dat het partijbestuur eerst nu met dit onderwerp is gekomen, is dat steeds het belangrijkste eerst werd behandeld, alhoewel *De Zaaier* steeds op de agenda stond[239].

Blijkbaar voelde de spreker niet hoe lachwekkend deze woorden uit de mond van een socialistische leider klonken. De jeugd als het minst belangrijke agendapunt op het congres van een partij die een nieuwe maatschappij pretendeert te scheppen, doet aan als een tegenspraak in zichzelf. Daar stond *De Zaaier* nu met haar motto „Aan de jeugd behoort de toekomst"!

Sleef, de tweede spreker, vatte het standpunt van de SDAP nog eens samen:

Wij hebben niets tegen het werk van *De Zaaier*; maar het moet niet zijn een strijd-, maar een ontwikkelingsorganisatie. Openbare vergaderingen is een gevaar... Het orgaan moet onder leiding van de Partij staan[239].

Op het *Zaaier*-congres in 1908 verscheen de partijvoorzitter Vliegen in eigen persoon. Het partijbestuur bleek bereid de zelfstandigheid van de bond, het uitgeven van een eigen blad en de aansluiting bij het *Internationale Jeugdbureau*, die ondertussen had plaatsgevonden, alsnog goed te keuren. Maar dan moest *De Zaaier* in iedere plaats bijgestaan worden door een uit SDAP'ers bestaande commissie van advies. Tevens zou dan in het hoofdbestuur van de bond een gedelegeerde van het partijbestuur zitting krijgen en behoudens in te overleggen uitzonderingsgevallen zou de leeftijdsgrens op 20 jaar moeten worden vastgesteld.

Op het laatste punt na was *De Zaaier* bereid met alles akkoord te gaan. Hierover ontbrandt nu de strijd. De strijd over de leeftijdsgrens is overigens een bekend fenomeen in het generatieconflict daar het hier om de zelfstandigheid gaat. Een te lage leeftijdsgrens maakt deze tot een fictie.[240]

De bond stelde een onderzoek in naar de leeftijdsopbouw van het kader en komt op grond daarvan tot de conclusie, dat het instellen van de geëiste leeftijdsgrens neerkomt op een onthoofding en daarmee langs een omweg op het prijsgeven van de zelfstandigheid:

Ons bleek dat van de 66 met vermelding van leeftijd opgegeven bestuurders 33 onder de 20 en evenzoveel boven de 20 jaar oud zijn. Van de 14 afd., die antwoord inzonden, zijn er slechts 3 die onder hun bestuurders er geen telden van over de 20 jaar[241].

Op het congres in de zomer van 1908 werd dan ook besloten geen leeftijdsgrens in te stellen: „Het is jammer, het is pijnlijk, dat deze zaak tot een conflict met het partijbestuur heeft geleid, maar conflicten zijn nu eenmaal niet altijd te vermijden"[242]. Inwilliging van de wens van het partijbestuur zou neerkomen op het prijsgeven van de zelfstandigheid der organisatie. En hier zien we dan hoezeer de goede wil, die *De Zaaier* in de aanvang bezielde, en waarvan het Bondslied getuigde, onder de dwang der gebeurtenissen tot daden leidt, die de wens der ouderen negeren.

Had het er aanvankelijk op geleken dat *De Zaaier* van 1905 een besnoeide en volgens de inzichten der bezadigden uit de SDAP gefatsoeneerde uitgave van de oude *Zaaier* van 1901 zou worden, weldra bleek de spruit zo recalcitrant dat de ouders geen andere weg zagen dan hem buiten de deur te sluiten. De afkeer van een zelfstandige jeugdbeweging die het partijbestuur steeds zichtbaarder demonstreerde, houdt ongetwijfeld verband met de strijd tussen rechts en links in de SDAP zelf. De marxisten schaarden zich grotendeels rond een eigen weekblad *De Tribune* en vormden zodoende een partij in de partij. Het hoofdvuur richtten zij op Troelstra. Allerlei middelen werden in deze strijd te baat genomen. Daar de jeugd van nature een grote ontvankelijkheid voor radicalisme bezit, ijverden de marxisten nú voor een zelfstandige jeugdbeweging[243]. Omgekeerd kwam het gematigde deel van het partijbestuur op voor een beknotting van de jeugdbeweging, juist omdat het in de natuur der dingen besloten lag, dat een zelfstandige arbeidersjeugdbeweging zich tegen zijn politiek zou keren. Vandaar ook dat Wijnkoop zo snel op zijn mening van 1905 terugkwam! De marxisten voelden zich in hun opvattingen aangaande de jeugdbeweging gesterkt door de besluiten van de internationale socialistische jeugdconferentie, die in de zomer van 1907 in aansluiting op het congres van de Tweede Internationale in Stuttgart plaats vond.

De vorming van het „Internationale Jeugdbureau"

Op deze conferentie waren 20 gedelegeerden uit 13 landen aanwezig, vrijwel alleen ouderen[244]. De ziel van deze conferentie, die door Hendrik de Man werd geopend[245], was Karl Liebknecht[246]. Hij hield hier zijn berucht en beroemd geworden inleiding *Militarismus und Anti-Militarismus*. De in boekvorm verschenen inleiding bezorgde hem anderhalf jaar gevangenisstraf[247].

In zijn rede had Liebknecht de jeugdorganisaties onvoorwaardelijk tot taak gesteld de antimilitaristische propaganda IN het leger te voeren. Dit kwam neer op een oorlogsverklaring aan regering en

staat en zeker in deze jaren van koortsachtige bewapening en dreigende militaire conflicten.

Op deze conferentie hield H. Roland Holst een inleiding over de grondslag van de socialistische opvoeding, waarvan de strekking lijnrecht inging tegen de eerder behandelde opvatting van Wijnkoop. Bij Roland Holst wordt de verwerving van politiek inzicht afhankelijk gemaakt van het samengaan van scholing en politieke activiteit. In 6 stellingen, die door de conferentie aangenomen werden, vatte zij haar mening samen. De vierde en belangrijkste stelling luidt:

De socialistische opvoeding der jeugd voltrekt zich slechts gedeeltelijk door de ontwikkeling, die zij door middel der pers en van brochures, door cursussen enz. deelachtig wordt. Deze opvoeding moet aangevuld worden door de strijd, de actie en wel omdat het onmogelijk is, een bepaald punt aan te geven waar de vergaarde kennis de jonge arbeiders(sters) eerst geschikt maakt aan de strijd deel te nemen, terwijl omgekeerd de strijd zelf het leerzaamste opvoedingsmiddel is[248].

Na deze krachtige en revolutionaire taal steekt zij dan weer de verzoenende hand toe aan hen, die zich rechts geposteerd hebben:

Maar uitdrukkelijk moet er de aandacht op gevestigd worden, dat terwijl voor de partij en de vakbeweging de strijd meer op de voorgrond staat, omgekeerd bij de organisatie der jeugd de sterkste nadruk op de opvoeding en ontwikkeling gelegd moet worden, als op hun voornaamste taak[248].

Dat de stelling in zijn geheel zich evenwel toch richtte tegen de drijvende krachten in het partijbestuur der SDAP, blijkt duidelijk uit het rapport, dat H. Roland Holst over de socialistische jeugdbeweging uitbracht:

Henriëtte Roland Holst zeigt den besonderen Charakter des Holländischen Verbandes *De Zaaier*, der sich ausschliesslich der Bildungsarbeit widmet und an keiner Aktion teilnimmt, was die Rednerin selbst für einen grossen Mangel hält. Doch werde eine Änderung mit Aussicht auf baldigen Erfolg angestrebt. Das Verhältnis zur Partei ist sehr schwierig. Der jetzige Parteivorstand verlangt, dass die Organisation ihren selbständigen Charakter aufgebe und nur in der Form von örtlichen Bildungssektionen der Parteiorganisation fortbestehe. Darauf können wir uns selbstverständlich nicht einlassen[249].

Op welke verandering, die met de kans op een spoedig succes nagestreefd kan worden, doelt Roland Holst? Mogelijk doorkruiste de scheuring in de SDAP haar plannen en verwachtingen.

Tussen Scylla en Charybdis

Het royement van de Tribunisten op het buitengewone congres van de SDAP in Deventer bracht *De Zaaier* in een moeilijk parket[250]. Wijnkoop, de aanvoerder van de Tribunisten, was tevens redacteur van *De Jonge Garde*, het orgaan van *De Zaaier*. Zoals we gezien hebben was de verhouding tussen het partijbestuur van de SDAP en *De Zaaier*

toch al gespannen door meningsverschil over de leeftijdsgrens, de strijd tegen het militarisme en het voeren van politieke actie in het algemeen.

Het congres, dat *De Zaaier* in de zomer van 1909 te Den Haag belegde, discussieerde lang over de houding die het tegenover de SDAP en de 14 maart 1909 opgerichte SDP zou aannemen[251].

Wijnkoop had de tact bericht van verhindering te sturen. Moties voor en tegen SDAP of SDP werden verworpen of afgevoerd. Ten slotte kreeg een voorstel van afdeling Den Haag een meerderheid van 19 tegen 6 stemmen:

> Iedere afdeling van *De Zaaier* stelt zich zo mogelijk in verbinding met de SDAP en SDP, Onderwijzersvereniging, enz.

In het maandblad wordt deze motie nader toegelicht:

> ons laatst gehouden congres heeft uitgesproken, dat wij ons niet hebben te bemoeien met de kwesties van tactiek, van welke partij dan ook, maar dat wij steun hebben te vragen van de SDAP en de SDP. Wij, *De Zaaier*, hebben ons niet af te vragen, hoe de ene partij over de andere denkt of spreekt[252].

Maar de krampachtige poging tot het volhouden van een uiterlijke en formele neutraliteit, kon de leiding van de SDAP er niet meer van weerhouden deze haard van jeugdradicalisme te liquideren. Alleen al de steun, die de SDP verleende, was voor de SDAP een voldoende motief[253]. Scheuring en afscheiding van afdelingen is door het drijven van de SDAP-bestuurders aan de orde van de dag[254]. Vooral in Utrecht en Twente worden zware verliezen geleden[255]. Pas in het voorjaar van 1910 heet het dat de teruggang tot staan gebracht is[255]. De bond is dan teruggelopen van 16 afdelingen met 529 leden in 1909 tot 12 afdelingen met 258 leden eind maart 1910[256]. Sprak *De Jonge Garde* van een minderheid, die „uit *De Zaaier* zou gaan, wanneer de SDAP haar riep"[257], de bond blijkt per saldo toch meer dan gehalveerd.

Men kan niet anders dan er zich over verbazen, dat in die periode *De Zaaier* niet helemaal van het toneel verdween. Jaren worstelde de bond om alleen maar staande te blijven, hardnekkig vasthoudend aan de fictie der neutraliteit ten opzichte van de twee socialistische partijen. H. Roland Holst, die lid van de SDAP was gebleven, tot vreugde van haar tegenstanders en verdriet van haar medestanders, werd in de redactie van *De Jonge Garde* opgenomen om het „evenwicht" te herstellen[258]. Scherp gekant tegen de scheuring in de arbeidersbeweging hoopte H. Roland Holst in het milieu van *De Zaaier*, die voor haar de belichaming was van het beginsel der eenheid van alle socialisten, een thuis te vinden. De „oplossing van stagnatie en sukkelen ligt in propaganda in werkplaatsen en op straat, aangepast aan het leven van

de massa" is haar mening[259]. Maar in maart 1911 geeft zij het op en wordt in de redactie vervangen door de SDAP'er H. Mol[260].

In 1911 kwam de SDAP met een eigen geleide jeugdorganisatie. In een open brief (april 1911) doet het hoofdbestuur van *De Zaaier* een beroep op het partijbestuur van de SDAP dit niet te doen, maar uiteraard tevergeefs[261]. Hierdoor verwekte het partijbestuur van de SDAP een nieuwe crisis in *De Zaaier*[263]. In het organisatiegebouw werden zware bressen geschoten. De afdelingen Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Delft verdwenen tijdelijk. Alleen in Den Haag en Leiden hield *De Zaaier* stand[263]. Maar ook dan nog weigert *De Zaaier* zich openlijk voor de SDP uit te spreken.

Toch hulp van buitenaf

Al kwijnt *De Zaaier*, niettemin vertolkt hij door zijn organisatorische zelfstandigheid een beginsel dat in het buitenland verloren was gegaan. Daar zijn de meeste zelfstandige jeugdbewegingen gereorganiseerd tot door volwassenen geleide organisaties, die zich uitsluitend met ontwikkelingswerk bezighouden[264].

Toen de SDAP-bestuurders al meenden, dat *De Zaaier* aan het overlijden was, vond deze in A. v. Amstel de man die dit door vindingrijkheid en taaie volharding wist te verhinderen, al kon ook hij de bond niet tot bloei brengen[266]. Van Amstel had namens de SDP zitting in het bestuur van *De Zaaier*. Nadat het bondsorgaan *De Jonge Garde* de strijd om het bestaan had moeten opgeven[267], nam Van Amstel contact op met de Vlaamse *Jonge Garde*. Deze bleek bereid een rubriek „Uit Holland" in te stellen „mits het nooit tegen de SDAP" ging[268]. Hierdoor had *De Zaaier* weer een blad om te colporteren en een middel om de band tussen de resterende leden te versterken. Dit nu verdroot de leiders van de nieuwe jeugdorganisatie der SDAP en zij schreven aan de Belgische Werkliedenpartij een brief, die een verkeerde voorstelling van zaken wekte. Er stond onder meer in „dat een groepje malcontente leden van hun jeugdorganisatie de ontwikkeling van hun krant *Het Jonge Volk* wilde tegenwerken, en dat zij om dat te bereiken een middel hadden gevonden in de colportage met de *Vlaamsche Jonge Socialist*" [269]. De feitelijke onjuistheid van de inhoud van de brief kon gemakkelijk aangetoond worden en de Vlaamse *Jonge Garde* bleef steunen, zij het nog voorzichtiger.

Ondanks dit alles liet *De Zaaier* zich slechts tegenstribbelend in de hoek van de SDP drukken. Toen Van Amstel bij bestuursverkiezingen hen steunde, die de SDP toegedaan waren en in artikelen in *De Tribune* *De Zaaier* aanzette tot het opgeven van de neutraliteit, stuitte hij op verzet[270]. In deze jaren miste *De Zaaier* de steun en het begrip van een ondogmatische figuur als H. Roland Holst, die door haar gevoels-

matig reageren op de gebeurtenissen, haar romantisch verlangen naar een nieuwe gemeenschap, haar menselijkheid en ontvlambaarheid, een speciaal zintuig voor de jeugd had. Maar de dichteres dwaalde in het woud en *De Zaaier* kwam geheel onder invloed van de Tribunisten-ideologie. De onverzwakte vijandschap van de SDAP en de opdringerige liefde van de SDP maakten het onvermijdelijk partij te kiezen. Het gevoel van uitverkorenheid, versterkt door het niet te schokken geloof in de eigen voortreffelijkheid dat de SDP op *De Zaaier* overbracht, stond een groei van de bond en contact met de anders of niet georganiseerde jeugd in de weg. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was *De Zaaier* een groepje van niet meer dan honderd jongeren[271]. Mocht de Jongeren-Organisatie der SDAP in verhouding tot de andere leden van het SDAP-gezin niet bovenmatig gedijen, bij het uitbreken van de oorlog telde deze toch 1400 leden, verdeeld over 20 groepen (zie blz. 69).

PAR. 3. HET KROOST BLIJFT ONWILLIG

(DE JEUGDORGANISATIE DER SDAP 1911-1914)

De SDAP waagt een nieuwe poging

Had de wrange nasmaak van de SJB's de SDAP-bestuurders niet anders dan tegenstribbelend hun toestemming doen geven tot het oprichten van *De Zaaier* (zie blz. 52 en 53), nu deze op zijn beurt in het kielzog van de SDP de weg van het radicalisme gegaan was, duurde het geruime tijd voor het partijbestuur de angst nogmaals de vingers te branden, overwon[272]. Nadat in 1909 de banden met *De Zaaier* doorgesneden waren, omdat deze niet ondubbelzinnig voor de SDAP wilde kiezen[273], kwam in 1910 een plan ter tafel voor een nieuwe jeugdorganisatie, maar pas op het partijcongres, dat met Pasen 1911 werd gehouden, viel een positieve beslissing[274]. Er werden nu echter duizenderlei voorzorgen genomen, opdat de jeugd niet op hol kon slaan of aan het gareel ontglippen.

Welke waren deze voorzorgen?

Ten eerste werd het ongewenst geacht, dat de jeugd uit de verschillende plaatsen met elkaar in contact kwam en daardoor behoefte zou kunnen krijgen aan een landelijke organisatie. Daarom werd er bepaald, dat alle afdelingen in plaatsen, waar hiertoe voldoende deelnemers gevonden konden worden, een jongelieden-organisatie (JO der SDAP) oprichtten.

Ten tweede werd de leeftijdsgrens laag gehouden. De moeilijkheden tussen *De Zaaier* en de SDAP waren voortgevloeid uit de wens van het partijbestuur der SDAP de leeftijdsgrens tot 18 jaar te ver-

lagen[275]. Had het partijbestuur destijds zijn zin niet kunnen doorzetten, nu werd bepaald, dat de JO slechts leden van 14 tot 18 jaar mocht omvatten. Alleen zij die lid waren van de SDAP, konden tot het beëindigen van hun 20e jaar in de JO blijven. Bij deze laatste groep kon immers zo nodig een beroep op de partijdiscipline gedaan worden.

Ten derde werd het te riskant geacht de jeugd zijn eigen gang te laten gaan[276]. Daarom werd er bepaald, dat de JO wel door jongelieden zelf bestuurd zou worden, maar onder toezicht van gedelegeerden, die het afdelings- of federatiebestuur van de partij aanwees. Deze gedelegeerden vormden een „Commissie van Toezicht"[277]. De besluiten van de ledenvergadering en het bestuur der JO kregen daardoor het karakter van wenselijkheden, die door de „Commissie van Toezicht" in welwillende overweging genomen werden. Van een vergadering waar een jeugdlid zijn plannen aan de „Commissie van Toezicht" voorlegde, leefde het volgende beeld in de herinnering voort:

Rondom de tafel zaten een aantal zeer gewichtige partijgenoten en ervóór een jongmens in een beleefd onderdanige houding. Pet in de hand. De voorzitter voegde hem toe, dat ze es zouden zien, waarop bedoeld jongmens een „g'n avond here" mompelde en vertrok[278].

In de praktijk kwam deze organisatievorm neer op een dubbel bestuur en dit gaf aanleiding tot permanente en soms sterke wrijvingen[279].

Ten vierde was iedere vorm van politieke activiteit aan de JO ontzegd. De JO diende zich ten doel te stellen het op passende wijze bevorderen van de algemene ontwikkeling. Hieronder werden dan cursussen verstaan in vakken, die later bij het organisatorische werk te pas kwamen zoals staatkunde, geschiedenis, Nederlandse taal, administratie enz.[277].

„Nu was ervoor gezorgd, dat de jongelui binnen de perken bleven", kon P. Voogd, die met het jeugdwerk belast was, terecht met voldoening vaststellen en de opzet van de JO vatte hij als volgt samen:

Actie of strijd voeren werd aan de jongelui verboden, het enig doel der JO was ontwikkeling. Het was uit met het politiseren, het deelnemen aan betogingen en acties; bovendien werd het werk gedecentraliseerd, zodat er van een bond met afdelingen, een hoofdbestuur, congressen enz. geen sprake meer was[280].

Bij de opzet van deze JO in de zin van jeugdzorg beriep de SDAP zich op de Duitse ervaringen[281], maar vergat hierbij dat de wettelijke bepalingen in Duitsland altijd al belemmerend werkten op de politieke activiteit van jongeren, die in 1908 door het „Reichsvereinsgesetz" zelfs helemaal verboden werd[282].

Reeds voor de richtlijnen opgesteld waren, kwam het in Amsterdam tot een jeugdorganisatie op de door de SDAP gewenste grondslag[283]. In augustus 1910 belegde een groepje jongeren in café „Beenakker" een vergadering, waar de oprichting plaatsvond. Een lid van *De Zaaier* ging in debat. De nieuwe vereniging startte met 20 leden, koos een bestuur en machtigde dit met het partijbestuur der SDAP in overleg te treden[284]. *De Zaaier* protesteerde tegen wat hij noemde „de moedwillige en onzedelijke scheuring in de jeugdorganisatie"[285].

Ook in andere plaatsen ontstonden afdelingen, maar in Amsterdam en Rotterdam werd al direct kritiek geuit door leden „die niet tevreden waren met lessen van „schoolmeesters" in taal en sterrenkunde"[286]. De leden hadden behoefte aan het bedrijven van politiek en wensten meer zelfstandigheid. Er vormde zich een oppositie:

Die te Amsterdam werd ingezet met enige Volk-artikelen van een der leden der jeugdorganisatie, waarin deze pleitte voor grotere zelfstandigheid. De opposanten, die zich om hem schaarden ontwikkelden zich langzamerhand tot voorstanders van een STRIJDENDE jeugdbeweging; zij waren lid van en werkten in de jeugdorganisatie, maar maakten het de leiding jaren achtereen buitengewoon lastig. Te Rotterdam weigerden enige jongeren om lid te worden van zulk een jeugdorganisatie en motiveerde schrijver dezes deze weigering in de plaatselijke sociaal-democratische pers. Zij eisten, dat de jeugdbeweging de strijd zou aanvaarden tegen het militarisme en voor de invoering van het 7e leerjaar. Daar zij echter de jeugdzonde bedreven geen lid der organisatie te worden en zich afzonderden in een machteloos comiteetje, ontbrak het hen aan alle middelen om deze eis kracht bij te zetten[287].

Dat deze ontevredenheid der jongeren zich in de pers kon uiten wijst erop, dat ook de volwassenen niet allemaal even content waren met de opzet van de JO. Op 19 oktober 1913 werd een conferentie belegd in het American-hotel te Amsterdam om de door de verschillende afdelingen gedane voorstellen te bespreken[288]. De wenselijkheden die naar voren gebracht werden, waren: een landelijke organisatie te vormen, een landelijk blad uit te geven en de verplichting om met 18 jaar lid te worden van de SDAP, te laten vervallen[289]. Maar de leiders van partij en vakbeweging beschouwden de jeugdorganisatie als een „noodzakelijk kwaad". Als er geen patronaten en christelijke jongelingsverenigingen waren, zo betoogden zij, zouden ze de socialistische JO's als iets overbodigs en schadelijks beschouwen. Zij verbaasden zich erover, dat volwassenen zich met de jeugd bezighielden als hadden zij niets beters te doen[290]. Veel werd derhalve niet bereikt.

Er kwam een „Centraal Komitee voor Jeugdorganisatie" en men ging over tot het stichten van een jeugdorgaan *Het Jonge Volk*. Wat dit laatste betreft had men het voorbeeld voor ogen van wat de vakbon-

den van typografen[291] en diamantbewerkers voor hun jonge aspirant-leden deden.

Het beste jeugdblad: „Het Jonge Leven"

In 1904 eindigde voor de diamantbewerkers een decennium van strijd en offers. De jongeren, die na 1904 het diamantvak kozen, deden dit wel onder heel wat gunstiger voorwaarden dan de oudere generatie. Door de hogere lonen die relatief vooral de jongeren ten goede kwamen[292], nam de belangstelling voor de sociale strijd en de vakbeweging af bij de jeugd. „Onverschillig tegenover de strijd, onbehouwen t.a.v. schoonheidservaringen waren vele jongeren, toen na 1904 welvaart en zekerheid in het vak heersten"[293]. Een door de ANDB ingestelde commissie poogde meer belangstelling te wekken voor arbeidersbeweging en cultuur[294].

Op 7 januari 1910 verscheen het eerste nummer van *Het Jonge Leven, maandblad voor leerlingen en jonge werklieden in de diamantnijverheid* onder redactie van Henri Polak zelf. Een keur van medewerkers op het gebied van arbeidersbeweging, kunst en wetenschap maakten het blad misschien wel tot het best geredigeerde jeugdorgaan[295].

> Met de naam van het blad wordt bedoeld, dat het u wil leren, hoe uw jonge leven behoort te zijn, opdat gij nu oprecht vreugde en nuttige ontwikkeling zult leren kennen en, ouder geworden uw plichten als mens en als arbeider goed zult kennen en ook volvoeren[296].

De redactie is van mening dat de vraagstukken van de politiek en de klassenstrijd het bevattingsvermogen van de jeugd te boven gaan: „Er zouden slechts wijsneuzen gekweekt worden"[296].

Of het blad aan zijn doel beantwoord heeft is moeilijk te beoordelen. Het schijnt dat het bij ouderen meer aftrek vond dan bij de jeugd[297]. Bij het uitbreken van de oorlog moest de uitgave van het blad gestaakt worden. November 1917 kwam het weer uit, om december 1920 wegens bezuiniging tijdelijk te verdwijnen[298]. Zijn grote betekenis ontleent het blad echter aan zijn begintijd en als vroegste uiting van het aan den dag treden der generatietegenstelling in de arbeidersbeweging.

De stand van de JO aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog

In februari 1914 kwam het eerste nummer van *Het Jonge Volk*[299] uit. P. Voogd voerde de redactie en werd hierbij aanvankelijk terzijde gestaan door Theo Thijssen[300]. De JO die nu een blad had en een landelijk karakter begon te krijgen, bracht het aan de vooravond van

de Eerste Wereldoorlog tot 1400 leden, verdeeld over 20 afdelingen. Vergeleken met het ledental van *De Zaaier*, waar trouwens veel bloed aan onttrokken werd, zoals we gezien hebben, is 1400 veel, maar gezien de 25.000 leden van de SDAP en de 125.000 van het NVV in die jaren kan het toch geen succes genoemd worden. Voogd verklaarde dan ook, dat de „verwachting, dat nu een groot aantal jonge arbeiders en arbeidsters zouden toestromen niet werd vervuld"[301].

Hoofdstuk V

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN DE VRIJE JEUGDBEWEGING 1897-1914

PAR. I. DE KWEKELINGENBEWEGING TOT 1914

Wie zich verdiept in de levensbeschrijvingen van arbeiders, die krachtens hun latere loopbaan tot de zeer begaafden bleken te behoren, maakt herhaaldelijk kennis met de WENS om onderwijzer te worden[302]. Maar ook al wordt deze wens door ouders en onderwijzer van het kind gedeeld, toch is slechts in weinige gevallen voor arbeiderskinderen de mogelijkheid hiertoe aanwezig. Wel horen we van jongens die „omdat ze zo van lezen hielden" in het typografenvak terechtkwamen[302].

a. Analyse van het milieu

De sociale functie van de rijkskweekscholen

„voor verscheidenen was de kweekschool de eerste tree van de maatschappelijke ladder"[303].

Vrijwel de enige mogelijkheid voor het begaafde volkskind om aan handarbeid te ontkomen was echter toch de kweekschool, omdat op de 6 rijkskweekscholen door het verstrekken van rijksbeurzen in het levensonderhoud van de leerlingen werd voorzien. Wel moesten de ouders voor de kleding zorgen en natuurlijk gedurende de schooljaren het loon derven, dat de jongen anders bij een baas verdiend zou hebben. Voor de armsten bleef dit een moeilijk te nemen barrière.

Het aantal aanmeldingen voor de rijkskweekscholen overtrof het aantal beschikbare plaatsen met enige malen. In Haarlem waren 80 gegadigden voor 20 plaatsen geen ongewoon verschijnsel en in 1871 meldden zich bijv. in Groningen voor 12 plaatsen 56 kandidaten[304]. Een vergelijkend examen besliste over de toelating. Wilde het kind kans van slagen hebben, dan moest het toch wel meer meebrengen op het examen dan zijn lagere schoolkennis en juist deze overbruggende studie van een paar jaar tussen lagere school en kweekschool vormde voor arbeiderskinderen eveneens een bijna niet te nemen

hindernis[305]. Zochten deze zich meestal met 11 of 12 jaar een baas, de kwekelingen waren bij hun komst op school zeker 14 jaar[306].

De sociale afkomst van de kwekelingen

De rijkskweekscholen rekruteerden hun leerlingen dientengevolge voornamelijk uit de onderwijzersstand[307], de arme kleine burgerij en kleine boeren en slechts in geringe mate uit de arbeidersklasse. Ten onrechte is op het arbeiderselement te veel de nadruk gelegd, al is het natuurlijk van de grootste betekenis dat het niet geheel ontbrak[308]. Wanneer we als uitgangspunt voor de sociale afkomst van de kwekelingen het beroep van de vader, respectievelijk de moeder nemen, dan leert een nader onderzoek van een zestal klassen tussen 1899 en 1912 ons het volgende: ruim een kwart onderwijzers, verder kleine middenstanders zoals dorpswinkeliers, schoenmakers, een meesterknecht van een smederij, een smid, een schilderspatroon, ambtenaren bij het spoor en de marinewerf, drukkers, een weduwe met een klein pensioen die kamers verhuurde, een deurwaarder, een paar sluiswachters, een musicus, en verder een veldwachter, een politieagent, kleine boeren maar ook een welgestelde boer, en slechts enkele arbeiders nl. één van werkspoor en tweemaal een timmerman[309].

Hoezeer inderdaad het onderwijzerschap een aanloop was[310], leert ons het grote aantal leraren bij het VHMO, hoogleraren, figuren uit het zaken- en bedrijfsleven, bestuursambtenaren in Nederlands Oost-Indië, dat uit deze kwekelingen is voortgekomen[311].

Kosthuismisère en kweekschoolregime

Weg uit het ouderlijk huis, leefden deze kwekelingen hier tussen hun 14e en 18e jaar met z'n tweeën en soms met 3 en 4 tegelijk in een kosthuis. „De leerlingen van buiten werden door bemiddeling van de school ondergebracht in kosthuizen, die door kleine burgers tegen kleine vergoeding geëxploiteerd werden"[312]. Soms vonden de jongens hier een verzorging die niet voor thuis onderdeed, maar er waren ook kosthuizen waar het alleen om de verdienste ging en gezien het niet hoge kostgeld ging dit ten nadele van de jongens. Erger dan de kale, foeilelijke kamers en de schrale materiële verzorging, was niet zelden het gebrek aan hartelijkheid[313].

De kweekscholen zelf worden omschreven als ouderwetse drilscholen. Streng waren ook de bepalingen t.a.v. het gedrag buiten de school. Daar de directeuren de verantwoordelijkheid droegen voor de leerlingen, die het ineens zonder ouderlijk gezag moesten stellen, namen ze hun toevlucht tot een rigoureuze vrijheidsbeperking. Het tijdstip waarop de jongens binnen moesten zijn was zeer vroeg gesteld. Meestal was dit voor het vallen van de duisternis[314].

Omgang en contact met meisjes was verboden. De leerlingen in Haarlem moesten zelfs een omweg maken, wanneer de kortste weg van de „kast" (kosthuis) naar de „bak" (kweekschool) langs de „Engelenbak" oftewel de Nutskweekschool voor onderwijzeressen voerde. Om dezelfde reden was het op de Apeldoornse Rijkskweekschool voor meisjes verboden lid te zijn van de kwekelingenbond[315]. Hoe goed deze maatregelen ook bedoeld waren, toch werkten ze onzuivere gevoelens en verhoudingen in de hand en spitsten de aandacht toe op seksuele problemen.

De levensstijl van de kwekeling

Onder de kwekelingen bestond de neiging om zich die dingen eigen te maken, die het merkteken der volwassenheid droegen. In de kosthuizen werden rookavonden belegd, waar men stevig aan de pijp trok en ook een glas bier niet ontbrak. In sommige „kasten" was het kaarten bijzonder in zwang[316]. Als men een spotvogel in *Baknieuws* mag geloven, hadden kwekelingen die in april of mei aangekomen waren, wanneer zij met de grote vakantie naar huis gingen, een volledige gedaanteverwisseling ondergaan. Bij het lopen parmantig hun paraplu rondzwaaiend of voortdurend hun handen bekijkend wanneer zij zich in een rusthouding bevonden. Een knijpbril of liever nog een lorgnet met een zwart koordje over het oor. Ziedaar de eigenaardigheden van de pedantsten onder hen[317].

Een geheel ander kenmerk van het kwekelingenleven was de grote intellectuele honger. In het ouderlijk milieu meestal latent gebleven omdat stimulans en mogelijkheden tot het stillen van deze leeshonger beperkt aanwezig waren, openden zich nu voor de kwekeling nieuwe werelden, zij het niet altijd door de leerstof op school.

Mocht in de levensstijl van de kwekeling enige navolging van het studentenleven steken, de inwijdingsritus was van een bijzonder voorzichtige aard. De armoede veroorloofde de leerlingen niet roekeloos met kleren en andere bezittingen om te springen. Was de eerste maand verstreken, dan werden de nieuwelingen op de kamer van een ouderejaars ingewijd in het bakleven. Nadat de nieuweling bekend gemaakt was met de bijnamen van de leraren, kwam het voor, dat tot besluit onder de pomp voor school voorzichtig zijn hals werd natgemaakt, waarbij men eerst zijn boord losknoopte[318].

Het bijzondere van het rijkskwekelingenmilieu

In het milieu van de rijkskwekelingen ontstond de eerste vrije jeugdbeweging. Uit welke eigenaardigheden van de situatie waarin de 500 leerlingen der rijkskweekscholen zich bevonden kan dit nu verklaard

worden[319]? Uit het voorgaande laten zich een drietal kenmerken destilleren die deze levenssituatie uniek maakten:

1. Het regime van de kweekschool, dat het uiterlijk gedrag van de leerlingen streng reglementeerde en zich uitte in een verregaande bedilzucht, bood in de geest van de tijd een onderwijs, dat gemoed en gevoel van de leerlingen onbevredigd liet.

2. Zonder enige overgang werden de leerlingen met 14 jaar onttrokken aan het vertrouwde ouderlijk huis. In de kosthuizen vaak volledig aan zichzelf overgelaten ontwikkelde zich bij hen een sterk gevoel van eenzaamheid. En waar deze kinderen door hun begaafdheid vaak overgevoelig waren, zullen zij hun puberteitsjaren bijzonder heftig doorleefd hebben.

3. Door hun studie ontgroeiden zij het ouderlijk milieu. Juist in deze vervreemding van thuis ligt een groot verschil met het studentenbestaan, waar ouderlijk huis en universiteit tot dezelfde sociale en geestelijke sfeer behoorden. Daar kwam bij dat zij voor hun eigen gevoel wel uitgetild werden boven het sociale milieu van hun ouders, maar toch niet geaccepteerd in de kringen der gegoede burgerij[320]. Zo vormden de kwekelingen een vrij afgesloten en geïsoleerde groep. En waar er niet veel aan hen te verdienen viel, zal ook hun aanzien bij de plaatselijke middenstand niet groot zijn geweest. Dit sociale isolement verscherpte het gevoel van vereenzaming en gaf tegelijk voedsel aan een elitebesef, dat de minderwaardigheidsgevoelens moest compenseren. Een versterking van de onderlinge band was de keerzijde van deze sociale afsluiting[321].

Het samentreffen met de geestelijke ommekeer in de jaren negentig

Nu bestonden deze specifieke omstandigheden waaronder de rijkskwekelingen leefden geruime tijd, zonder dat dit tot het ontstaan van een jeugdbeweging leidde. Hiervoor was nog iets nodig, nl. een ingrijpende wijziging in het geestelijke klimaat, dat na het midden der 19e eeuw bepaald werd door naturalisme en impressionisme op artistiek, door positivisme en materialisme op geestelijk en door liberalisme op sociaal-economisch gebied. De jaren negentig brengen een kentering die zich in etappen voltrekt: de wereld die ligt achter de zintuiglijke indruk wordt herontdekt; het artistieke symbolisme en het wijsgerige idealisme doen hun intrede.

Na de reeds behandelde reacties op het liberalisme: het uit de kleine burgerij voortgekomen NJV en de uit de arbeidersklasse gerekruteerde SDJB, ontwaakt nu ook in de kringen van de aankomende intellectuelen: de studenten, in de jaren negentig tijdelijk een gevoel van sociale verantwoordelijkheid. Even maakt zich een felle veront-

rusting van de studenten meester, die het koketteren met sociale en socialistische idealen haast tot een mode stempelt. Achter elkaar ontstaan: in 1890 het studentenblad *Propria Cures*, in 1891 het Toynbeewerk[322], in 1892 de *Sociaal-Democratische Studenten-Vereeniging*[323] en in 1896 de *Nederlandsche Christelijke Studenten Vereeniging*[324]. Maar met het verschijnen van de eerste druk van *Barthold Meryan* voltrekt zich reeds de overgang naar de tweede etappe van de kentering der negentiger jaren. De roman culmineert in propaganda voor de „Labour Church" van John Trevar en voltrekt hiermee de wending van het sociale naar het religieuze. Door deze accentverschuiving zouden generaties jeugdbewegers deze tendensroman als hun bijbel beschouwen[325]. „Na 1902 was het met het socialisme onder de studenten gedaan"[326] en krijgen idealistische uitingen die reeds eerder aan de dag traden, de overhand:

> Het vroegere sociale verantwoordelijkheidsgevoel kristalliseerde zich thans niet meer om de strijd voor het socialisme, maar nam andere vormen aan. Niet meer de massa-beweging was het grote centrale punt van discussie, maar het individuele zielsbewustzijn. En daarom zijn voor die tijd de maatschappelijk belangrijke vragen ook niet de werkstaking en de revolutie, maar neo-malthusianisme, *Rein Leven* en geheelonthouding, strevingen dus die een persoonlijke, ethisch gemotiveerde daad eisen[327].

Van 1894 tot 1906 bestond de *Amsterdamsche Studenten Geheelonthoudersvereeniging*, van 1902 tot 1906 de *Amsterdamsche Studenten Vereeniging Rein Leven*, en van 1901 tot 1908 de *Filosofische Studenten Vereeniging*[328]. *Walden* en de kolonies der tolstojanen begonnen hun invloed uit te oefenen na de eeuwwisseling:

> Omstreeks het jaar 1900 waren heiligings-levensgemeenschappen zeer in trek bij bepaalde groepen intellectuelen, die, afgeschrikt door de ongegeneerde strijdmethoden van het socialisme, en toch bewogen door de maatschappelijke noden, door zelftucht en voorbeeld zich geroepen achtten een aanvang te maken met de verbetering der maatschappelijke ordening[329].

Bij deze tweede etappe van de kentering sluit de ideologie van de kwekelingenbeweging aan. We zullen nog zien in welke mate dit zelfs het geval was (blz. 96 e.v.). In 1897 beginnen de geschetste stemmingen zich aan de kwekelingen mee te delen. Meer dan een stemming en een vaag gevoel was het voorlopig niet. Wel maken hun speciale levensomstandigheden hen bijzonder ontvankelijk en gevoelig voor deze hunkering naar gemeenschap en afkeer van een in platvloers materialisme ondergaand kleinburgerlijk bestaan. Een groep kwekelingen werd hierdoor geactiveerd tot een creativiteit die uit deze verschillende elementen iets kwalitatief nieuws wist te vormen.

Het in 1897 voor het eerst verschijnend *Baknieuws*, het in 1903

opgerichte tijdschrift *De Kweekelingen-Bode* waar zich een bond om heen vormde, die in 1908 een vaste vorm aannam in de *Vereeniging van Nederlandsche Kweekelingen en Oud-Kweekelingen* en ten slotte de al in 1906 geformeerde, maar pas later tot bloei komende *Kweekelingen Geheelonthouders Bond* zijn de uit elkaar zich ontwikkelende organisatorische vormen in het kristallisatieproces van de vroegste vrije jeugdbeweging in ons land.

b. Het ontstaan van „Baknieuws"

Als voortzetting van een in 1896 reeds bestaand lokaal blaadje verscheen 14 juni 1897 het eerste nummer van *Baknieuws* met als ondertitel *Weekblad van den Nederlandschen Kweekeling*. Het initiatief was uitgegaan van de Haarlemse kwekeling Theo J. Thijssen[330]. Zijn naam vinden we vermeld als hoofdredacteur. Op de overige rijkskweekscholen in Deventer, Groningen, Maastricht, Middelburg en Nijmegen waren plaatselijke redacteuren[331]. Vanaf het tweede nummer blijkt er ook een redacteur op de gemeentelijke kweekschool in Amsterdam te zijn[332].

In hoeverre bracht de verschijning van *Baknieuws* een nieuw element in het kwekelingenleven? Uit de inhoud blijkt, in overeenstemming met de verandering van het geestelijk klimaat, een behoefte aan aaneensluiting, een aarzelend besef van eigenwaarde en een onbestemd verlangen naar iets, dat aan de dofheid van het leven kleur en glans kon geven. Anders gezegd: een begin van Bund-vorming[333], een zich aftekenen van een generatietegenstelling en een ideaalvorming, die een voor de hand liggend aanknopingspunt vond in het onderwijzersambt, opgevat als het uitdragen van de cultuur onder het volk. Deze 3 elementen willen we ieder afzonderlijk nader bezien.

Het Bunderlebnis. Scholierenorganen bestonden er reeds vóór *Baknieuws*[334]. Ook periodieken die van de leerlingen zelf uitgingen, zowel op kweekscholen als op middelbare scholen. Nieuw was de poging die de kwekelingen vrijwel gelijktijdig met de middelbare scholieren deden om tot een landelijk orgaan te komen[335]. Maar in tegenstelling met *Nuntius Gymnasiorum* en *HBS* ademde *Baknieuws* niet de sfeer die traditioneel genoemd mag worden voor de middelbare scholierenwereld met zijn balavonden, allerlei vormen van sportbeoefening zoals voetballen, fietsen en fotograferen (geen van alle voor een smalle beurs!) toen pas in de mode[336]. Nee, in *Baknieuws* kwam een nieuwe tendens tot uitdrukking.

Werd in het eerste nummer het doel nader omschreven als „Nader kennis te maken met de kwekelingen in ons land" en gezegd dat het blad voor alles geestig en humoristisch zou moeten zijn, weldra

spreken de kwekelingen van het blad als van een BOND en van de abonnees in een bepaalde plaats als van een AFDELING. In deze verschuiving van de terminologie uit zich op een haast onbewuste en spontane wijze de onweerstaanbare drang naar aaneensluiting, naar het emotioneel beleven van het samen-zijn. Dit meer dan iets anders bewijst, hoezeer de vrije jeugdbeweging SPONTAAN uit deze jongens zelf voortkwam.

Welk een emoties riep het zingen of horen van de toen ontstane *Bakmars* op, en toch vermag de buitenstaander aan dit lijflied van alle vrije jeugdbewegers niets bijzonders te ontdekken. De wijs is traditioneel en de woorden ontkomen niet aan het theatrale en retorische[337].

De generatietegenstelling. In het tweede nummer worden de ouders vermaand niet te smalen van „Hoor me dat kereltje al eens doorslaan!" en de jongelingen dienen te bedenken „Jeugd zonder leiding geeft mislukte mensen". Dit blijft de toon van *Baknieuws*. Hier klinkt nog niets in door van de eigengereide en zelfs agressieve toon, die we na 1910 kunnen beluisteren. Ook de woorden van de *Bakmars* missen de agressiviteit van de latere „Wij jongeren"-mythe. De ouderen worden er zelfs niet in genoemd. Als geheel is er dan ook meer sprake van een ontvluchten der ouderen dan van een zich te weer stellen. Deze uitingen vormen nog maar de eerste voorboden van een ontwakend zelfbewustzijn met voorlopig nog als stevige ondergrond gevoelens van respect en verplichting tot dankbaarheid jegens de ouderen om het voorrecht te kunnen studeren[338].

Ter illustratie uit het genoemde voorzichtige en nog tweeslachtige hoofdartikel twee passages:

Wij zijn de toekomstige maatschappij; van ONS hangt de loop der wereldgebeurtenissen in de volgende halve eeuw voor het grootste deel af. En dat onze invloed pas begint in de jaren, die nog moeten komen, is dat een reden om ons bestaan NU te ontkennen?

Maar na deze fiere retorische vraag, klinkt het bedachtzaam:

Het besef van ons groot gewicht mag ons niet verleiden tot eigenwijs en vroegtijdig optreden. Het moet ons eerder opwekken ons klaar te maken voor het leven, dat ons wacht; wij moeten in ons jong-zijn bescheiden wezen en de tijd afwachten, waarin WIJ de maatschappij zullen zijn[339].

Een uitspraak van Rob Casimir een paar jaar later, ligt nog in hetzelfde vlak:

Waar de strijd der ideeën gestreden wordt, 't zij op taal- of letterkundig gebied, 't zij op economisch of pedagogisch gebied, daar zoek ik gaarne mijn plaatsje in de strijdende minderheid voor het komende, maar liefst bij hen, die het oude bestrijdend, toch gaarne hulde brengen aan wat het goeds en groots heeft gewrocht. Laat ons toch niet vergeten, dat ook volgens de vaste gang der evolutie onze nieuwe idee

eens verouderd zal zijn. En zou het ons dan geen pijn doen te zien, dat, wat wij heilig en hoog gehouden hadden, dweepziek werd omlaaggerukt[340].

Zoveel dialectisch besef kan men nauwelijks meer jeugdig noemen.

Het waren de ouderen zelf, die door hun onbegrip voor de drang, die in de jongeren leefde, hen hielpen zich van de tegenstelling tussen jongeren en ouderen bewust te worden. Na 13 nummers wordt Theo Thijssen door de directeur verboden het blad te redigeren. En als ook zijn opvolger het maar 3 nummers uithoudt. wordt een niet-kwekeling met de redactie belast[341].

Dan volgt op de rijkskweekscholen in Haarlem, Deventer en Maastricht het verbod *Baknieuws* te lezen of van kopij te voorzien. Later komt er nog een school bij[342]. Was het abonnee-aantal van 500 in het begin tot 1200 opgelopen, nu liep het weer tot circa 500 terug[343]. Het blad bleef echter verschijnen. Onder wisselende pseudoniemen werd erin geschreven en het lezen werd een illegale sport. Het verbod prikkelde tot verzet. Met deze verbodsbepalingen werd door de ouderen de maar flauw levende *generatietegenstelling* omgezet in een *generatieconflict*[343a].

Natuurlijk was de botsing tussen de kwekeling Thijssen en de directeur P. H. van der Ley[344], meer dan een persoonlijk en toevallig conflict. Vandaar ook aanvankelijk een wederzijdse miskenning van elkaars bedoelingen en verdiensten. Want de ouderwetse en degelijke liberaal Van der Ley mocht dan zeer autoritair zijn en geen enkele inbreuk op zijn gezag dulden, voor de ontwikkeling en vorming van zijn kwekelingen had hij alles over. In onderwijszaken was hij allerminst een vijand van vernieuwing. Hij voerde handenarbeid (slöjd) in, liet muziek beoefenen (viool en piano, maar ook orgel om bij kerkdiensten te kunnen assisteren), verschafte vrijkaartjes voor concerten, stond in contact met E. Heimans en Jac. P. Thijsse, stimuleerde het naar buiten trekken en het bestuderen van de natuur, liet de leerlingen zich de tuinbouw praktisch eigen maken, organiseerde bezoeken aan bedrijven (zoutziederij, suikerfabriek, turfgraverij, boerderij) en deed toen het voetballen in zwang kwam, direct moeite om een terrein te krijgen voor de schoolclub *Nieuw Kinheim*[345].

Maar hij was een despotieke vader, die vond dat zijn kinderen al hun activiteit hadden te richten op het persoonlijk vooruitkomen en zich niet moesten inlaten met politieke of sociale idealen. Bij een politieke opmerking van een leerling streek hij deze langs de kin en zei „waarachtig hij heeft al dons langs zijn kin"[346]. Hij vreesde vóór alles, dat verenigingsgedoe en sociaal-politieke dweperij de studie zouden benadelen. Er hoefde maar weinig te gebeuren, of hij rook met zijn liberale neus „vervloekte socialisten". Bij het afscheid drong

hij altijd aan op verder studeren en voegde eraan toe: „En nou geen wereldhervormers worden, jongelui!"[347].

Deze miskenning zowel van het zelfbewustzijn van de elkaar zoekende jeugd als van het gelijktijdig opkomende sociaal-idealisme, bracht deze autoritaire liberaal in botsing met de kwekelingen[348]. Het conflict met Theo Thijssen, weldra een actief socialist, zou zich in scherpere en bewustere vorm herhalen.

De ernst van „Baknieuws". Welke ideeën en idealen kregen in dit blad nu een meer of minder omlijnde vorm? Immers uit zichzelf brengt de jeugd geen nieuwe geestelijke inhouden voort, wel vormt zij een uiterst gevoelige klankbodem voor bepaalde avant-garde-idealen op het gebied van de politiek en de levenshervorming en een enkele keer ook op dat van de pedagogie en de kunst. De kwekelingenbeweging is in alle opzichten (organisatorisch en ideologisch) een gewas van eigen grond. Duitse invloeden zijn niet aanwijsbaar[349]. Later zal nog blijken uit welke Nederlandse geestelijke bronnen werd geput door de eerste jeugdbewegers.

Bij het beoordelen van de inhoud moet men er rekening mee houden, dat de redacteuren behoedzaam te werk gingen. De positie van kwekeling met beurs was te wankel en te afhankelijk om roekeloos te kunnen zijn. Alles wat naar politiek zweemde werd geweerd. Wel is er sprake van mondelinge discussies over socialistische vraagstukken[350]. Maar niet alleen politiek is taboe. De zo kwetsbare redactie vermaant de inzenders toch vooral niemand te beledigen en zich niet te wagen aan beschouwingen over toestanden en personen[351].

Stukken over literaire en pedagogische thema's komen op de eerste plaats. Groot was de belangstelling voor de „Tachtigers", die toen nog allerminst op de kweekscholen geaccepteerd en doorgedrongen waren[352]. Meer echter ging de belangstelling uit naar opvoedkundige vraagstukken. Dezelfde maatschappelijke krachten die tot het ontstaan van de jeugdbeweging geleid hebben, stimuleerden een omwenteling op pedagogisch terrein. „De eeuw van het kind" is aanstaande: er gaan stemmen op om niet uit te gaan van systeem en methode, maar van het kind zelf[353]. Vele passages in *Baknieuws* wijzen op het verhevene van het onderwijzersambt. Het idealisme kreeg hierdoor een concrete en praktische richting. De kwekeling had het gevoel geroepen te zijn tot een sociale missie die al zijn krachten en liefde vroeg[354]. Met de figuren van Casimir en Thijssen zijn beide kanten van het idealisme in de *Baknieuws*-periode waarschijnlijk het beste getypeerd.

Toch kan niet van een min of meer gesloten en homogene ideologie gesproken worden. Het latere uitgangspunt van het jeugdidealisme:

de geheelonthouding komt slechts zijdelings ter sprake[350]. Een strijdpunt is het niet, trouwens het alcoholvraagstuk maakte op school deel uit van het leerplan[355]. De NOPC stimuleerde de vorming van geheelonthoudersclubs, die inderdaad ook hier en daar bestonden en leden telden onder leerlingen van HBS, gymnasium, kweekschool en normaalschool. Een duurzame beweging was het echter niet en in *Baknieuws* wordt deze alleen terloops aangeroerd[356].

Ondanks alles is de inhoud van *Baknieuws* als geheel genomen toch een nieuw verschijnsel en dit blijkt de ouderen niet te ontgaan:

de lui zijn tegenwoordig erg melancholiek, vooral als ze verzen schrijven. In onze tijd werd er ook wel eens wat aan gedaan, maar dat waren moppige, grollige dingen, o.i. veel meer in overeenstemming met de leeftijd van de auteurs[357].

En dat nog wel terwijl de redacteur in het eerste nummer gezegd had, dat het blad voor alles geestig moest zijn en in staat om de kwekeling te vermaken. Zo weinig waren deze kwekelingen zich van de gevoelens van hun generatie bewust geweest, toen zij met Baknieuws begonnen! Maar de ouderen zagen dit althans scherp: het was een jeugd zonder humor. De ontwikkeling van het blad had een volkomen spontaan verloop en sloeg een richting in die ook de initiatiefnemers niet hadden voorzien.

Over de wijze waarop *Baknieuws* aan zijn eind gekomen is, zijn wij niet ingelicht. Wel lezen we in een van de laatste nummers de klacht, dat het blad „tegenwoordig meer een orgaan van jonge onderwijzers dan van kwekelingen is"[358]. Dit zou erop kunnen wijzen, dat de generatie die *Baknieuws* had opgezet en met haar enthousiasme droeg, bij het ouder worden niet werd afgelost door jongere lichtingen. Zoals we nog zullen zien is dit meer dan eens in de geschiedenis van de jeugdbeweging het geval geweest. In ieder geval overleefde *Baknieuws* het jaar 1900 niet.

c. Het ontstaan van de „Kweekelingen-Bode"

In 1903 kreeg het generatiebesef opnieuw vorm in een blad. Nijmeegse kwekelingen hadden in september een plan uitgebroed voor de *Kweekelingen-Bode*, waarvan het eerste nummer 9 oktober 1903 onder redactie van M. B. Kappetein verscheen[359]. De Maastrichtse kwekelingen koesterden op dezelfde dag een soortgelijk plan, dat natuurlijk samensmolt met dat van Nijmegen. Voortdurende geldzorgen en het wegvallen van een aantal ouderen in het voorjaar van 1904 deed „het bestuur" (!) besluiten tot opheffing van de *Kweekelingen-Bode*[360]. Kappetein stuurde woest gekrabbelde briefkaarten rond om de onheilstijding mee te delen[361]. Nieuwe abonnees, nieuw enthousiasme en 72 gulden waren het resultaat. Het opheffingsbesluit werd

daarom een maand nadat het genomen was, weer ingetrokken[362]. In een herdenkingsstuk lezen we over de moeilijkheden van het eerste jaar en de stemming waarin de KB'ers[363] leefden:

Zo was het eerste jaar een dobberen van erop of eronder. Maar 't was voor die lui een jaar, waarin een nieuwe wereld openging. Lang hadden ze geleefd binnen de enge grenzen van hun Bakleven, nu waren de poorten opengegaan en de bevrijding kwam[360].

Het abonneegetal van 300 is wel wat bescheidener dan dat van *Baknieuws*. Maar een in het voorjaar van 1905 uitgegeven propagandanummer leverde een groot aantal nieuwe lezers op en betekende een eerste optreden naar buiten[364].

De inhoud van het blad voerde tot een conflict tussen twee stromingen die zich weldra aftekenden.

De strijd tegen de „nieuwe richting"

Door het werk van Johan Toot en Herman Poort kwam in de loop van 1904 het literaire element sterk naar voren[352]. Als Dolf Tulp van de Deventer kweekschool na het aftreden van de Nijmeegse redactie de zaak in handen krijgt, leidt dit nog tot een versterking van het „nieuwe richting"-karakter der *Kweekelingen-Bode*[365]. Hierdoor verscherpte zich de tegenstelling tussen de „nieuwe richting", waarvan de aanhangers zich „hoog literair" gedroegen en hen, die waarschijnlijk de meerderheid vormden in de KB en alleen elkaar zochten.

Na een conflict met de *Prov. Groninger Courant* eind 1905 n.a.v. de felle verdediging in de *Kweekelingen-Bode* van Gorter, Boutens en H. Roland Holst en een even felle aanval op de „Beetsrichting"[366] verscheen 15 december een motie-nummer, waarin de Maastrichtse kwekelingen hun misnoegen te kennen gaven over Tulp en de zijnen[367]. Deze wilde toen aftreden, maar men besloot een „algemene vergadering" te beleggen, die zou moeten beslissen.

Welk een onderneming in een tijd, toen afstanden nog iets te betekenen hadden en ieder reisje een evenement was. Deze algemene vergadering in Deventer bracht een geheel nieuw element in de KB. Weer vond de jeugd spontaan een nieuwe vorm. En het *doel* waarvoor de algemene vergadering bijeengeroepen was zonk in het niet bij de grote betekenis van het *middel* hiertoe, de algemene vergadering zelf.

Uit Maastricht, Groningen, Nijmegen, Haarlem en Utrecht kwamen afgevaardigden. Hoog sloegen de golven van de geestdrift, toen hier voor het eerst kwekelingen uit het gehele land elkaar vonden. Was het tot dusverre nog overwegend een zaak van de kweekscholen geweest, nu kwamen ook de normaalschoolleerlingen de zaak ver-

sterken. Daar de normaalscholen „gemengd" waren, deden meisjes hun intrede in de KB. Dit bevorderde en stimuleerde een kameraadschappelijke omgang en bereidde in de praktijk het later nadrukkelijk geformuleerde ideaal van de „vrije omgang" voor.

De algemene vergadering zelf maakte een einde aan het zuiver literaire karakter van de KB. David Molenaar en Herman Poort richtten zelf een blad *Poëzie* op. De KB wilde niet meer zijn dan een blad voor kwekelingen. Hiermee bleef de weg vrij voor het ontstaan van een jeugdbeweging. Het abonneegetal steeg tot ruim 600. Het blad won lezers op normaalscholen in Den Haag, Utrecht en zelfs in kleinere plaatsen als Breda en Harderwijk.

Het specifieke van de KB-periode schuilt wel hierin, dat hoewel het blad aanvankelijk de enig landelijke band tussen de kwekelingen vormde, zich langzamerhand daarnaast andere contactvormen ontwikkelden. De eerste algemene vergadering in Deventer was de KB'ers als het ware door de omstandigheden opgedrongen, maar eenmaal gehouden en herhaald, tot een vast en onmisbaar instituut uitgegroeid[368].

Wandeltochten en „vrije omgang"

De Utrechtse kwekelingen organiseerden op 26 december 1905[369] een wandeltocht die 3 nieuwe elementen in de KB bracht:

1. de drang om naar buiten te trekken,
2. het gemeenschappelijk wandelen van jongens en meisjes,
3. de deelname van „vreemdelingen" d.w.z. kwekelingen van elders.

Het tweede punt trof de jongeren zelf het meest, want het druiste in tegen de heersende fatsoensbegrippen. Daarom was het nodig dit punt te verdedigen en dit gebeurde in het bijblad van de *Kweekelingen-Bode* van 26 mei 1905. Het pleidooi van Ella v. Duinen[370] voor een vrije omgang tussen jongens en meisjes richtte zich zowel tegen hen, die de verhouding tussen de seksen in de sfeer van dubbelzinnigheid en gemeenheid trokken, als tegen hen, die dachten door uiterlijke verboden de zedelijkheid te verbeteren. De gangbare omgang die zij afwijst, wordt als volgt door haar omschreven:

> Af en toe komen onze jongens en meisjes samen op een bal, het ijs, het tennisveld. De meisjes zijn ijdel, behaagziek, bevallig, sierlijk; de jongens galant, vlug, kranig, blufferig. IJsgesprekken, balgesprekken, sportgesprekken, ijdele hoofden, lege harten. Dat is de gesanctioneerde omgang[371].

Tegenover het scharrelen met zijn laffe vleitaal stelt zij de vrije omgang die niet de gezochte, maar de natuurlijke omgang is. Fel keert zij zich tegen de dubbele moraal, tegen de flirt en pleit voor kame-

raadschap. De algemene vriendschap tussen een groep gelijkgestemde jongens en meisjes, ijverend voor een zelfde doel, doet de behoefte aan een exclusieve liefde op deze leeftijd verminderen. Daarom zoekt zij naar iets om samen te doen en noemt als voorbeeld de gemeenschappelijke wandeltochten. Twee manieren van jong zijn plaatst zij tegenover elkaar:

Met dat jong zijn bedoelen ze dan het stoeien en spelen zonder meer, het roken van vele pijpen tabak, het avonden doodslaan met de kaarten, of honderdmaal hetzelfde rondje in de stad lopen etc. – Alsof jongzijn niet zeggen wil: vol idealen zijn en vol vuur om het schone in toepassing te zien[372].

Deze opvatting die ook later typerend is voor de sfeer van de vrije jeugdbeweging, stamt uit het arsenaal van de *Rein-Leven-Beweging* (zie blz. 98). Luisteren we slechts naar de definitie van reinheid:

Wat ik reinheid noem, is het bewustzijn, de vaste wil in zich te hebben, z'n lagere begeerten en verlangens te beheersen, om der wille van het goddelijke in ons; is het geloof, dat niets natuurlijks in ons leven slecht is, maar dat de mensen het slecht noemen, omdat ze het zelf vuil maken[371].

De wandeltochten vormden de praktijk van de vrije omgang en dit verleende er het bijzondere karakter aan. Maar ook de deelname van „vreemdelingen" verdubbelde de intensiteit waarmee een dergelijke gebeurtenis doorleefd werd. Zij bracht de KB weer een stap verder op de weg naar een jeugdbeweging. Een deelnemer beschrijft zijn ervaringen en gevoelens als volgt:

De sneeuwtocht in de kerstvakantie van 1906 was mijn eerste wandeltocht. Voor 't eerst voelde ik toen, wat 'n eigenaardig genot het is, samen met veel nieuwe vrienden in 'n vreemde plaats, een vreemde omgeving door te trekken. 't Sneeuwwater lekte door mijn kapotte zolen, maar ik voelde 't niet... Wat een bekoring had dat slapen gaan, de vorige avond in 't asyl. Veel lui op kleine kamertjes, die mekaar toeschreeuwen, mekaar wakker houden door 't enthousiasme van samen een grote vreugde door te maken en dan in slaap te vallen met de *Bakmars* nog in 't hoofd[373].

Zwerftochten en trektochten

Van geheel andere aard dan de wandeltochten waren de zwerftochten in de zomervakanties. Deze vonden reeds plaats voor het ontstaan van de KB en stonden daar dus aanvankelijk los van. Zo ondernamen 4 kwekelingen uit Haarlem in 1900 een kampeertocht die echter mislukte, doordat de tent niet alleen zwaar en log was, maar bovendien niet waterdicht[374]. Het volgende jaar werd er nog ijveriger met lijnolie gewerkt en een nieuwe poging gewaagd. Het kamperen hadden de jongens van de soldaten afgekeken. Zij brachten een week door in de omgeving van Amersfoort en gewapend met flora's werd er ijverig gebotaniseerd. Het liep uit op een – door bemiddelend optreden van

Van der Ley evenwel weer geannuleerd – proces-verbaal wegens landloperij.

Blijkens een later verslag in de KB trekken 5 kwekelingen in de zomer van 1901 te voet van Maastricht naar Friesland[375]. In de KB-tijd zelf beginnen deze tochten menigvuldiger te worden. In de zomer van 1905 maken 7 Nijmeegse kwekelingen met 3 onderwijzers een Rijnreis per boot. Gedurende dezelfde zomer fietsen Hagenaars naar België. Een jaar later zwerven Haarlemmers vioolspelend door Friesland[376]. Overdag trekken, 's avonds concerten geven en 's nachts bij boeren in het hooi of een enkele maal in een school overnachten[377]. In de zomer van 1907 maken 4 kwekelingen in gymnastiekpakken met violen en ansichtkaarten bij zich een tiendaagse voetreis van Maastricht naar Utrecht enz. Een jaar later vormen de Ardennen het reisdoel. In de Almanakken, die de KB uitgeeft, is een rubriek met namen en adressen „Ons kun je opzoeken"[378].

Het betrof hier steeds kleine groepjes, die zelf het initiatief namen om te voet of per fiets erop uit te trekken. Wat hen dreef? Zucht naar avontuur, verte-verlangen. Het gold hier een natuurromantiek, die het niet uitsluitend zocht in dwepen met zonsondergangen, maar die door inspanningen en ontberingen de natuur actief trachtte te ontmoeten en nader te komen[379].

De verdere ontwikkeling van de KB en het „zwarte boek"

De onderlinge saamhorigheid in de KB versterkte zich door de jaarlijkse algemene vergadering en de wandeltochten[380]. De Utrechtse en Haagse wandeltochten trokken kwekelingen uit alle plaatsen. De twaalfde wandeltocht, die Utrecht organiseerde, werd de *Nationale Wandeltocht* genoemd en trok meer dan 20 vreemdelingen[381]. Ook Den Haag bracht het in deze periode tot 20 wandeltochten, 18 fietstochten en verder nog roeitochten. In Den Haag schijnt ook op ander gebied de activiteit het intensiefst geweest te zijn. Meer dan 100 abonnees en ten slotte een echte club *Ons Eibernest*[382], in een tijd toen de KB zelf officieel nog steeds niet meer dan een blad met abonnees was. In Den Haag waren zang-, viool-, reciteer-, toneel- en leesgroepen. Er werd aan openluchtspel en debatteren gedaan[383].

Op de derde algemene vergadering die in juli 1907 te Den Haag plaatsvond, kreeg de redactie een tweeledige opdracht, nl. het organiseren van werken des vredes als wandeltochten en een werk des oorlogs: *'t zwarte boek*. De bedoeling van dit laatste was: het noteren van alle plagerijen en kwellerijen van de zijde van directeuren en leraren[384]. Vooral de Nijmeegse kweekschool was in de KB berucht

door het tirannieke optreden van de directeur[385]. Deze verzameling schanddaden zou dan nadat de kwekelingen de school verlaten hadden, aan de onderwijzersvereniging worden overhandigd om er publiciteit aan te geven. Wim Banning die in september redacteur werd, stond voor de uitvoering van dit plan[386].

Banning voerde correspondentie over dit boek en het ongeluk wilde, dat een brief gericht aan Nijmeegse kwekelingen over een conflict tussen hen en hun kostbaas, door de laatste onderschept werd en in handen kwam van de directeur[385]. Deze stelde direct zijn collega's in de andere steden op de hoogte. Als een donderslag sloeg de ontdekking van *'t zwarte boek* in[387]. Banning die op het punt stond een propaganda-reis naar Groningen te maken, moest zijn tocht afgelasten. Op meerdere kweekscholen werd de KB verboden. Ook in de KB zelf ontstond hevige beroering en vele abonnees bedankten. Banning kwam niet alleen in conflict met Van der Ley, maar ook in de KB stond hij aan aanvallen bloot. Deventer stuurde een motie van afkeuring rond. Maar al waren de gelederen vooral in het midden en oosten van het land gehavend en gedund, het westen hield stand en de rijen sloten zich dichter. De 300 die, na wat men wel een slag mag noemen, nog over waren, toonden een grotere strijdlust[388].

De KB wordt een bond met een „doel"

Op de vierde algemene vergadering in maart 1908 te Amsterdam trad Wim Banning af, maar het congres eindigde met een vertrouwensvotum aan zijn adres[389] en besloot *'t zwarte boek* af te schaffen. Verder werd de propagandistische activiteit versterkt. Wim Banning schreef een brochure *Voor hen, die nog verre staan* en ook Ella van Duinen liet weer van zich horen[370]. Vooral deze *gerichte* propaganda naar buiten wijst erop, dat de zaak vastere vormen ging aannemen. Men gaat nu pogen de KB ook formeel in een *organisatie* om te zetten op basis van een nader omschreven *doel*. Beide punten zullen we, als verdere stappen in de richting van een doelbewuste jeugdbeweging, nader bekijken.

a. De Bond. Op de vijfde algemene vergadering in 1908 werd gepleit voor het oprichten van een bond. Want al sprak iedereen altijd van de KB als van een bond, in feite was de KB dit niet. Dolf Tulp had al eerder het plan gehad voor een illegale bond achter de KB, waarbij de redacteuren de bestuurders zouden zijn[390]. Het werd geen *bond*, maar de *Vereeniging van Kweekelingen en Oud-Kweekelingen*. In dit woordje *vereniging* demonstreert zich de invloed van de gematigde elementen. Er bestonden reeds plaatselijke clubs die nauw met de KB verbonden waren, zoals *Ons Eibernest* in Den Haag en *Groot Mokum* in Amsterdam. Deze versmolten nu (oktober 1908) met de plaatselijke

KB-kernen. Maar dit was niet overal zo. De Rotterdamse kwekelingenclub *Nut en Genoegen* stond niet alleen buiten de KB-sfeer, maar nam zelfs een vijandige houding aan[391].

b. Het doel. Hiermee zijn we gekomen tot de slotfase van de KB. De nieuwe ervaringen, die de KB gebracht had zoals het samen jongzijn, de kameraadschap en het gemeenschappelijk beleven, kon men niet langer als een doel in zichzelf voelen[392]. Het beginselprogramma van 1908 vormt derhalve een keerpunt. De doelomschrijving, die een weinig gelukkige bleek, luidde als volgt:

De Ver. v. Ned. Kweek. en Oud-Kweek. strijdt voor:

a. de zedelijke verheffing der kwekelingen;

b. de collegiale omgang tussen alle kwekelingen (ook die van bijzondere opleidingsinrichtingen) en jonge onderwijzers in 't algemeen en de vrije omgang tussen jongens en meisjes in 't bijzonder;

c. het wegnemen van de scherpe afscheiding tussen kwekelingen en jonge onderwijzers[393].

Wat het *gevolg* kan en moet zijn van een gemeenschappelijke activiteit, van het samen strijden voor een concreet *doel*, werd hier vooropgesteld en dus in feite zelf tot *doel* gepromoveerd. Het hier als doel gestelde ontstaat meer spontaan dan dat het bewust nagestreefd kan worden.

Deze doelstelling voerde tot een verwarrende strijd over wat onder „zedelijke verheffing" verstaan moest worden. Een stap vooruit betekende dan ook het vervangen van het principe „zedelijke verheffing" door dat van „algemene ontwikkeling"[394]. Maar daar ook dit beginsel los stond van een nagestreefd concreet doel zoals geheelonthouding of socialisme, leidde dit opnieuw tot spanningen tussen hen „die in de Vereniging alleen een middel zagen om nuttige en aangename ontspanning te verkrijgen"[395] en hen, die zich voelden „als een groep jonge, ontwaakte, zelfbewuste mensen" en idealen van „broederschap, reinheid, schoonheid, waarheid enz." nastreefden. De KB viel uiteen in „hogen" en „lagen"[396]. Gezien hun exclusieve karakter bleken ook de „hogen" niet eensgezind in hun hoogheid en splitsten zich weer in groepjes.

De „Wij Jongeren"-mythe

Op één aspect van de opvattingen der „hogen" willen we nog apart ingaan. Voor het eerst ontmoeten wij hier een duidelijke formulering van het „Wij Jongeren" en het ermee samenhangende specifieke jeugdidealisme. Zowel bij *Baknieuws* als bij de KB komt aanvankelijk een vaag generatie*besef* naar voren, dat pas later overgaat in een generatie*spanning* door het optreden van de ouderen. Alleen is dit

bij de KB veel duidelijker en nadrukkelijker het geval dan bij *Baknieuws*[397]. Enkele passages uit het opstel *Wij zijn de jongeren* demonstreren dit:

Dit gevoel hebben we telkens weer: wij zijn de Jongeren. Wij wijken af in gedachten en daden van wat om ons heen leeft. Wij dragen in ons het gevoel van modern mens te zijn, en dit gevoel brandt in ons, en wijd slaan uit de vlammen van ons enthousiasme. Wij willen de wereld in gloed zetten.... we zullen het duffe omverhalen, de conventie verdrukken in ons vrij uitleven van de waarheid, de sleur vertrappen onder onze vluggaande voeten[398].

Na een lange ontboezeming over hun niet begrepen worden door de ouderen, waarbij als voorbeeld wordt aangehaald, dat deze de „Tachtigers" helemaal niet aanvoelen, volgt dan de samenvatting over wat de KB geeft:

We zagen allemaal jongeren om ons heen, we zagen allemaal jonge mensen van deze tijd met gevoel voor 't mooiere en geloof voor 't betere, en nu staan we sterk, we laten ons niet meer terneer slaan door de mensen, die ons vervormen willen naar hun beeld. WIJ ZIJN DE JONGEREN zeggen we, wij leiden ons afzonderlijke leven, wij willen Waarheid en Licht, Goedheid en Warmte, en de Schoonheid willen we, en wat wij hebben weten te bewaren door de kracht van ons samen-één-zijn, willen we verbreiden onder hen, die nog na ons komen[399].

Wanneer we deze uitlatingen met die van *Baknieuws* vergelijken, is het verschil onmiskenbaar. In 1910 kan gesproken worden van een generatie*conflict*.

Het „wij jongeren"-besef is verbonden met een bewondering voor de ethische „Tachtigers" en het humanitaire idealisme in ons land. Daar de ideologische achtergrond van de KB zich niet van die van de KGOB laat scheiden, zullen we deze samen met die van de KGOB als een geheel behandelen aan het slot van deze paragraaf.

Het einde van de KB

Experimenterend en tastend zochten deze eerste jeugdbewegers hun weg. Iedere directe inmenging en hulp van buitenaf ontbrak. De ouderen stonden er afwijzend en in het gunstigste geval vreemd tegenover. Alle vormen moesten de jongeren dus zelf vinden en op hun bruikbaarheid toetsen. Wim Banning zag in, dat de weg van de KB doodliep en dat het erom ging een helder, eenvoudig en voor ieder begrijpelijk zedelijk beginsel te vinden. Bij het zoeken hiernaar viel zijn aandacht op de KGOB, waar hij zich in het jaar dat deze bond werd opgericht, aan gegeven had, om zich daarna weer op de KB te concentreren. Hoe Wim Banning en de pas naar voren gekomen Koos Vorrink in 1910 in het KGOB-leven ingrepen, zullen we in een volgende paragraaf zien. Na het vertrek van Banning was de KB geen lang leven meer beschoren. De leden, die tevens bij de KGOB aangesloten

waren, verhuisden nu met pak en zak. De anderen verzetten zich tegen het geheelonthoudingsbeginsel en namen een steeds vijandiger houding tegen de KGOB aan[400]. Op 28 april 1911 verscheen het laatste nummer van de *Kweekelingen-Bode*, „dat gelden kon de beweging te omvatten"[401].

Wat de KB de leden gaf

Volgens hun eigen woorden vonden KB'ers in de beweging: vrienden waarmee je alles kon bepraten[402]. Een spreekt van „de innigste, de beste en meest enthousiaste ogenblikken van zijn leven" die hij aan de KB dankt. Een ander noemt de KB een eenheid van jeugdige blijheid en ernstig streven.

Interessant is de opmerking van een meisje, dat zegt erg aan thuis te hebben gehangen en daardoor de eenzaamheid niet gekend te hebben die de KB als een verlossing doet ervaren.

Verder komen we uitlatingen tegen als: door het werk en de gesprekken in de KB heb ik geleerd een eigen mening te hebben, zelfstandiger te zijn en ben ik losgekomen van allerlei „flauwe dingen".

De KB gaf de aanhangers idealen en tegelijk de kracht ervoor te strijden. Veler ogen gingen open voor schoonheid en de algemene ontwikkeling werd gestimuleerd. Wandelend en zwervend leerden zij hun land kennen en genoten de gastvrijheid van hartelijke KB-families, die verspreid door het hele land de zielsverwanten onthaalden[403].

d. Ontstaan en ontwikkeling van de „Kweekelingen Geheelonthouders Bond"

Hoeveel nieuwe vormen de KB ook voortbracht en ontwikkelde, zij slaagde er niet in de formule te vinden die aan het specifieke jeugdbewegingsidealisme een vaste kern zou kunnen geven. Wanneer we terugblikken op de weg die de jeugdbeweging gegaan is, valt het niet moeilijk vast te stellen dat het beginsel van de geheelonthouding de eenvoudige formule was, waar de KB vergeefs naar zocht. Nu klonk de geheelonthoudingsleuze de scholieren niet vreemd in de oren, zoals we aan de hand van berichten in *Baknieuws* lieten zien (blz. 79, n. 356). De KGOB was dus allerminst de eerste propagandist van het blauwe ideaal in de kwekelingenwereld. Reeds veertien jaar eerder ging de NOPC, door het stimuleren van scholierenclubs voor geheelonthouding haar voor. Ook toen gold hierbij de overweging, dat de houding van de onderwijzer als volksopvoeder in deze aangelegenheid bijzonder belangrijk was en dat zijn voorbeeld veel gewicht in de schaal legde.

Meestal was deze schoolclubs voor geheelonthouding geen lang leven beschoren, maar er ontstonden steeds weer nieuwe. Zo leidde in Den Haag de rede van Gunning op 2 maart 1906 onder de titel *De Jongelingschap in den strijd tegen de alcohol* tot het stichten van een kwekelingen geheelonthoudersclub. De NOPC zorgde op de oprichtingsvergadering voor de spreker. De club startte met 17 leden en weldra bedroeg dit aantal 35. Ook in andere plaatsen bestonden in dat jaar dergelijke clubs en op een, dank zij het initiatief van de Haarlemse kwekelingen geheelonthoudersclub belegde vergadering, sloten de clubs in Haarlem, Middelburg, Deventer en Den Haag zich aaneen[404]. Op 25 april 1906 startte de *Kweekelingen Geheelonthouders Bond* (KGOB) met 60 leden. Uiteraard kwam de bond door de steun en de stimulans van de KB tot stand. Dat de KGOB een *bond* en geen *vereniging* heette, betekende weer een stap verder.

De functie van het beginsel der geheelonthouding

Waarin school het bijzondere van de KGOB? Niet in het geheelonthoudingsprincipe en ook niet in het zich zelfstandig organiseren van jongeren. Aan de kweekscholen bestonden in die jaren reeds talrijke van elkaar onafhankelijke clubs voor vioolspel, gymnastiek, toneel, voetbal, cricket, voordracht, zang en debat[405].

Nieuw was dat het hier ging om een zich *landelijk* aaneensluiten van de geheelonthouders-kwekelingen en nieuw was de *continuïteit* die de genoemde clubs misten. Maar beslissend was het andere *geestelijke klimaat* van de KGOB, dat aanvankelijk nog wat achter de geheelonthouding schuil ging.

Eerst enige opmerkingen over het abstinentieprincipe. Bij de SJB (blz. 32) kwam reeds ter sprake dat de toestand en levenswijze van de arbeidersklasse zodanig was dat het erom ging het werkende volk de drankfles te ontrukken, om de weg vrij te maken voor een nieuwe en gelukkiger samenleving[406], d.w.z. er moest gekozen worden tussen het socialistische ideaal en de kroeg. Een persoonlijke keuze dus, maar tegelijk zag de SJB'er het drankmisbruik als een poging de ellende te vergeten en dus als een verschijnsel met duidelijk maatschappelijke wortels. De geheelonthouding verenigde in zich zowel de vrijmaking van de *persoonlijkheid* als het *maatschappelijk* protest en zelfs het verlangen naar een nieuwe gemeenschap. Dit dubbele karakter bepaalt de grote betekenis en bruikbaarheid van het abstinentiebeginsel voor de vrije jeugdbeweging. Later zal nog blijken, hoe vanuit het abstinentiebeginsel een sociaal ideaal ontwikkeld kan worden, vooreerst geeft dit beginsel de impuls tot het stellen van de persoonlijke daad.

Het is de vraag of de strijd voor de geheelonthouding aan de kweek-

scholen werkelijk een zo dringende opgave was. Als we Koos Vorrink mogen geloven, dan was het drankmisbruik er werkelijk onrustbarend:

er heersten toestanden onder de kwekelingen, die je met ontzetting vervulden bij de gedachte, dat die jonge mensen eenmaal zouden zijn opvoeders van het volk! En, niet waar, het is een hoon dat woord: opvoeders van het volk, als je bedenkt dat het gebeurde, dat kwekelingen aan het eind van één hunner fuiven, elkander opgaven, wie nog over de rand van het vloerkleed kon lopen (!), dat er kosthuizen bestonden, waar aan de jongelui sterke drank werd geschonken, dat een uitgaansdag niet het nodige vermaak bood zonder een paar potjes bier! Nog hoor ik F. U. Schmidt ons vertellen, hoe hij en z'n kostkameraden 's avonds Boonekamp haalden om langer te kunnen studeren! Ik zeg, dan is dat woord opvoeders van het volk een hoon aan dat volk, want het heeft recht op nuchtere mannen en vrouwen, die voelen, dat het ganse gewicht van volksopvoeding en volksontwikkeling op hun schouders rust[407].

Uit deze wat lange passage leren we sfeer en argumentatie kennen. Alleen al de wat opgeschroefde toon maakt het waarschijnlijk dat de schaduwen wat diep en donker zijn uitgevallen[408]. Het hier opgeroepen beeld zegt dan ook meer over de ideologische en psychische behoeften van de KGOB in 1912 dan over de feitelijke situatie in 1906 en daarvoor.

De begintijd van de KGOB

Een zelfde behoefte tot heroïsering[409] spreekt ook uit een in *Jonge Kracht*, het latere orgaan van de KGOB, geschreven *Terugblik* van Wim Banning op deze begintijd:

Wat was dat een gloeiende tijd toen we in maart 1906 met onze plannen voor een algemene KGOB voor den dag kwamen. Als je dan brieven kreeg van kweekscholen waar geen eens een onthoudersclub was, als de directeuren massa's bezwaren voor je opstapelden, als je eigen leden je tegenhielden om de grote waag, om de hoop centen die we nodig hadden, als je van veel lui bericht kreeg dat 't nergens voor nodig was en je kon geen medewerkers voor de krant krijgen, kijk, dan sloeg je met de vuist op tafel, je knarste op de tanden van woede en je vloekte de laksheid van de kwekelingen – En dan kwám de Bond er[410]!

Waarschijnlijk moet men zich bij het beoordelen van de eerste vier jaar van de KGOB niet geheel laten leiden door de toon en de inhoud van de beschouwingen van Banning en Vorrink uit de jaren van het „Wij zijn de Jongeren".

Een directe indruk van de sfeer in het eerste jaar krijgen we uit het artikel van Johan Toot *Wat wij willen* in het eerste nummer van het propagandablaadje van september 1906:

Wazige ideeën namen vormen aan, rezen voor ons op uit hun ideale wereld in de wereld van het werkelijke. Ze stonden voor ons als scherpgetekende gestalten, wij begrepen, dat het kon, dat het moest. En de KGOB is opgericht.... Wij geven iets, iets van 't beste in ons, aan anderen. We willen de lach brengen over veel

droeve dingen, we willen levenslust, energie doen opwassen in kleine verdoolde zielen en oproepen de grote Wil en die volsterken. Wij hebben de roep van 't lijdende volk verstaan; vereend trekken wij op in vast vertrouwen van steun en zegen te kunnen brengen.... en wat ons drijft en leidt, wat ons behoeden zal voor overdrijving en minachtend spreken, het is de grote Liefde, die opheft, hoop geeft, groot maakt. Laat ons strijden, wij zullen winnen[411].

Dit ter illustratie van sfeer en taal. Het eerste hoofdbestuur bestond geheel uit Haarlemmers: Wim Banning, Johan Toot, Malte Ehrbecker, D. Coster en anderen. De afstanden wogen nog zwaar en de materiële middelen waren gering, zodat het nog noodzakelijk was dat een landelijk bestuur in één plaats woonde[70].

De ontwikkeling in de eerste jaren was zeker niet stormachtig te noemen, gemeten aan het abonneecijfer van *Baknieuws* en de *Kweekelingen-Bode*. Eind 1906 waren er doordat clubs in Nijmegen, Groningen en Zwolle zich aansloten 113 leden[412]. Het derde nummer van het propagandablaadje had een oplage van 1.000 ex.[413] Maar in februari 1907 trok Groningen zich weer terug en door de nog ongeconsolideerde toestand kon het hoofdbestuur hier niets aan doen. Het verlies werd enigszins goedgemaakt door een nieuwe afdeling in Utrecht en een bloeiend bondsleven in Haarlem, Den Haag en Deventer. Pogingen om tot afdelingen in Amsterdam, Rotterdam en Leiden te komen, mislukten voorlopig[414]. Het vuur bleef smeulen in plaats van helder en laaiend op te vlammen. Er kwamen wel leden bij, maar de ware geestdrift ontbrak.

In deze situatie had het hoofdbestuur „de schitterende gedachte"[415] een algemene vergadering te beleggen om de zaak eens kritisch onder ogen te zien. Op 30 juni 1907 kwamen een twintigtal afgevaardigden in het muziekzaaltje van de kweekschool te Haarlem bijeen. De directeur sprak waarderende woorden...[416].

De voogdij van de NOPC *en de achteruitgang van de* KGOB

De congresdiscussie in 1907 draaide om het punt van de zelfstandigheid van de KGOB. In concreto wilde dit zeggen om de verhouding van KGOB en NOPC. De NOPC had tegenover de oprichting van de KGOB aanvankelijk een kritische en lichtelijk afwijzende houding aangenomen. Natuurlijk zag zij wel graag plaatselijk scholierenclubs voor geheelonthouding, maar dan onder het patronaat van de NOPC. Geen landelijke bond dus, die aan haar hoede dreigde te ontglippen. Nu stelde Varekamp namens de NOPC voor, dat deze de KGOB onder haar hoede zou nemen. Het propagandablaadje zou dan gevuld worden met kopij uit het *Cluborgaan*. Tulp bestreed dit voorstel heftig en voorspelde, dat verslapping er het gevolg van zou zijn. Met 15 tegen 6 stemmen besloot de vergadering om de zelfstandigheid van het bonds-

orgaan te handhaven, maar verder zou de KGOB zich beschouwen als het voorportaal van de NOPC en onder meer afdelingsadviseurs aanvaarden. Onderwijzer-leden verplichtten zich lid te worden van de NOPC. De opvatting van de NOPC is duidelijk: voor haar omvatte de KGOB aspirant-leden.

Varekamp verleende inderdaad alle mogelijke steun en subsidie. Door zijn bemiddelend optreden bij de directeur van de kweekschool in Maastricht kon hier een propaganda-avond gehouden en een afdeling opgericht worden.

In januari 1908 begon *Jonge Kracht* te verschijnen. De onderwijzer Don schreef een propaganda-brochure met de sprekende naam *Jong Bloed* die april 1908 in een oplage van 2000 ex. uitkwam[417]. De oplage van *Jonge Kracht* steeg van 700 tot 1200 en soms zelfs tot 1500 à 1600. In september 1907 ontstond ten slotte ook in Amsterdam een afdeling die snel groeide. Het landelijke ledental bedroeg 250 in januari 1908.

Maar toen kwamen de moeilijkheden. Het begon in Haarlem, waar Van der Ley het in mei 1908 op de algemene vergadering gekozen Haarlemse hoofdbestuur verbood in functie te treden[418]. Aanvankelijk had hij wel sympathie voor de KGOB en stond zelfs toe, dat er in school vergaderd werd (blz. 90). Maar omdat naar zijn mening op een propaganda-avond het verbod om zich met politiek in te laten overtreden was, verbood hij het lidmaatschap van de KGOB voor leerlingen van de rijkskweekschool[419]. Daarbij kwam nog het niet denkbeeldige gevaar dat een te intensieve deelname aan het bondsleven de studie zou benadelen[420]. Alleen door een groeiend aantal leden op de normaalschool hield de Haarlemse afdeling zich staande.

De greep van de NOPC op de KGOB versterkte zich meer en meer. Op de derde algemene vergadering werd dit duidelijk gedemonstreerd bij het besluit over de leeftijdsgrens[421]. De KGOB bij monde van Banning wilde deze laten vallen, maar de NOPC wilde een zo laag mogelijke leeftijdsgrens ten bate van de eigen organisatie. De enige concessie was, dat oud-kwekelingen nog een jaar lid mochten blijven en niet direct hoefden te bedanken zoals het jaar daarvoor was besloten[422]. Maar dit was niet voldoende om de KGOB aan kader te helpen.

Erger was dat met algemene stemmen een voorstel werd aangenomen om aan het hoofdbestuur van de KGOB een adviserend lid van de NOPC toe te voegen, dat daartoe door het hoofdbestuur dezer vereniging zou worden aangewezen[423]. Hoe weinig het zelfstandigheidsgevoel bij de KGOB leefde, kan niet beter worden gedemonstreerd dan door het bij acclamatie aangenomen voorstel:

De algemene vergadering drage het hoofdbestuur op, aan het hoofdbestuur van de NOPC een dusdanige steun te verzoeken, zowel moreel, als financieel, dat voortbestaan van *Jonge Kracht* verzekerd blijft.

In 1912 wordt bij een terugblik op deze periode van NOPC-voogdij terecht opgemerkt:

De geest, die een Bond van jonge mensen moet bezielen, kan alleen uitgaan van die jonge mensen zelf en het was niet de geest van de jongeren, die in die dagen sprak (in) onze organisatie, het was de geest van de NOPC en die was niet in staat om de toon te treffen van jeugdige geestdrift, die alleen wakker kon roepen de honderden, die zo zoetjesaan gingen indommelen[424].

Alles dreef op Varekamp[425], die altijd klaar stond en alles opknapte. De leden wenden aan de gedachte dat alles voor hen gedaan werd en het innerlijke vuur doofde meer en meer. Het ledental begon terug te lopen, afdelingen verdwenen. Alleen in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Haarlem, Maastricht, Nijmegen, Koevorden en Zwolle bestonden nog afdelingen[426]. Het ledental kwam niet boven de 250.

De strijd voor de zelfstandigheid van de KGOB

Door de eerder geschetste ontwikkeling in de KB kregen Banning en Vorrink opnieuw belangstelling voor de KGOB en gingen hierin met al hun energie aan het werk. Als de meest geprononceerde woordvoerders van het „Wij zijn de Jongeren" dreven zij de KGOB de weg op naar een conflict met de NOPC. Zelf zeggen zij hierover:

Als rasechte KB-hanen waren wij natuurlijk sterke voorstanders van een *zelfstandige* jeugdorganisatie en aangezien de KGOB volkomen onder de voogdij stond van de NOPC, dienden wij op de beroemde Amsterdamse algemene vergadering in het gebouw „Eendracht" onze zelfstandigheidsvoorstellen in. Deze werden aangenomen met grote meerderheid en toen begonnen we[427].

Maar aan deze overwinning op het in februari 1910 gehouden congres ging in de voorafgaande winter een hardnekkige strijd in het hoofdbestuur vooraf. Een artikel van Koos Vorrink dat 1 december 1909 in *Jonge Kracht* verscheen, richtte zich tegen de voogdij van de NOPC. Het lokte scherpe reacties uit[428]. De weifelaars en tegenstanders van de zelfstandigheid werden weggemanoeuvreerd en de strijdbare jeugdbewegers namen de macht in handen. Het congres nam verstrekkende besluiten: de leeftijdsgrens verviel, de adviseurs van de NOPC werden niet meer erkend en het steun zoeken bij de NOPC moest geen verplichte, maar een vrijblijvende zaak zijn[429]. Het congres nam deze besluiten met 105 tegen 23 stemmen aan. Koos Vorrink kwam in het hoofdbestuur[430]. De NOPC kreeg de klassieke woorden te horen: „We maken onszelf niet klaar voor de NOPC maar voor het leven"[431].

De strijd om de hegemonie tussen KGOB en KB

Nu echter de KGOB een zelfstandige jeugdbeweging geworden was, bleven moeilijkheden met de KB niet uit. Voor twee zelfstandige en

vrije jeugdbewegingen onder de kwekelingen was, ondanks het verschil in doelstelling, geen plaats. Wel een bewijs hoezeer het beginsel ondergeschikt was aan het „Bunderlebnis"! De KB, die zelf zoveel tot de oprichting van de KGOB had bijgedragen, was in 1909 bij monde van Banning met voorstellen gekomen tot samenwerking. Begrijpelijkerwijs achtte de NOPC samenwerking tussen de KGOB en de eigengereide KB niet wenselijk. Als repliek op het voorstel van Banning diende Varekamp een motie in, waarin gezegd werd, dat hoe sympathiek de KB ook mocht wezen, deze toch volkomen verschilde van de KGOB en deze „mitsdien besloot zich van *voortdurende* samenwerking met de KB te onthouden, als zijnde in strijd met de belangen van de beide verenigingen". Na een heftig debat tussen Banning en Varekamp werd de motie met 218 tegen 14 stemmen aangenomen[432].

Nu echter het zwaartepunt van het jeugdidealisme begon te verschuiven van de KB naar de KGOB, doordat ze én over de leiders én over een helder en eenvoudig beginsel beschikte, dat dit idealisme tot basis diende, kon een conflict met de KB niet uitblijven. Het terrein waar de leden gewonnen moesten worden, was immers hetzelfde. In het voorjaar van 1911 liep dit uit op een hevige strijd. Vooral in Amsterdam waar de groepen even sterk waren, woedde de slag heftig. In Den Haag had de KB nog het overwicht behouden en vormde de KGOB slechts een klein groepje. Had de strijd tot dusverre een plaatselijk karakter gedragen, toen de KB in het oosten vaste voet probeerde te krijgen, leidde dit tot contact tussen de hoofdbesturen. Men werd het erover eens dat een fusie noodzakelijk was. De KB schreef een congres uit en deed daar het voorstel tot opheffing. Het voorstel kelderde, maar enige maanden later was het in de praktijk toch een feit[433] (zie blz. 86/87).

In de *Almanak* van 1912 lezen we in de necrologie: we hebben veel te danken aan de KB en nu werden we door sommigen voor de beulen van de KB aangezien „maar voor ons was-ie wedergeboren in de jonge krachtige reus, die we voelden groeien onder onze handen, die we sterk wisten als geen... onze KGOB"[434].

De jonge „reus" wordt groot

Nu de zelfstandigheid veroverd was en de voornaamste concurrent het veld had moeten ruimen, waren de obstakels voor de groei van de KGOB uit de weg geruimd. Het ledental ging met sprongen omhoog en overal verrezen afdelingen[435]. De KGOB-propaganda begon nu ook door te dringen in het noorden en het oosten van het land. In de jaren 1910-1912 viel in talrijke plaatsen de propagandaspeech, opgeluisterd met vioolmuziek en voordracht, te beluisteren.

Natuurlijk waren er weerstanden te overwinnen. In verschillende

plaatsen werkten de directeuren tegen, raadden het lidmaatschap af, of verboden het eenvoudig[436]. In het noorden kwam daar nog bij dat de jongeren wel voelden voor geheelonthouding zonder meer, maar gekant waren tegen de levensstijl en het specifieke idealisme van de vrije jeugdbeweging[437]. Al met al waren 1910-1913 jaren vol geestdrift:

> Het lid-zijn van de Bond vervulde onze dagen met blijdschap en overal ontmoetten mensen elkaar om toch maar te genieten van het heerlijke gevoel één te zijn met malkander, van heinde en ver kwamen ze op wandeltochten en vergaderingen en immer broeiden er nieuwe plannen in de hoofden, het leek wel of de jeugd op avontuur was! Gebroken was de sleur aan tientallen normaalscholen uit stad en land en de Bakmars schalde als een heerlijk vrijheidslied door het land[438].

Het Zwolse congres bracht het hele stadje in beroering. In stoeten trokken de leden zingend, en met vlaggen voorop, door de stad. Op hooizolders en in tenten werd geslapen. Aan dit congres namen 300 leden deel[439]. Het jaar daarop (1913) in Utrecht steeg dit aantal tot 400, maar daarmee was het hoogtepunt bereikt. Het ledental liep toen tegen de 1500[440].

Moet de KGOB „algemeen" worden?
Uitbreidingsplannen

Daar de KGOB alleen kwekelingen en jonge onderwijzers omvatte, kon het niet uitblijven of er gingen stemmen op om de vrije jeugdbeweging uit te breiden tot de gehele jeugd. Jarenlang werd over dit probleem in de Bond gediscussieerd zonder dat het tot een besluit kwam. Daarbij moet men zich de organisatie van de Bond niet te strak en te gecentraliseerd voorstellen. Zo waren in Hoorn en Dordrecht wel degelijk niet-kwekelingen lid[441].

Welke standpunten kwamen nu in deze strijd binnen en buiten de KGOB naar voren? Het beste leren we deze kennen uit de brochure *Uitbreidingsplannen van de* KGOB, die in 1912 verscheen[441a]. Alle meningen vinden hierin een plaats, zowel van de bondsleden als van geïnteresseerde ouderen. De grote geheelonthoudingsorganisaties zijn alle in meerdere of mindere mate tegen de uitbreiding van de KGOB[442]. Op grond van verschillende overwegingen. Zij vreesden dat een uitbreiding van de zelfstandige jeugdbeweging hun organisaties zou schaden door het naar hun idee te lang vasthouden der leden. Verder hielden zij het standsgevoel ook onder de jeugd voor zo sterk, dat dit een algemene bond in de weg zou staan[443].

In de KGOB zelf kwamen 3 meningen naar voren:

1. De KGOB moet algemeen worden en naast studerenden ook

arbeidersjeugd omvatten. Tot de aanhangers van deze opvatting rekenen we ook hen, die meenden, dat de middelbare schooljeugd zich te hoog voelde voor een samengaan met kwekelingen, maar dat deze laatste wel een taak hadden onder de arbeidersjeugd. Volgens sommigen zou de KGOB dan het kader moeten vormen in een algemene bond[444].

2. De KGOB moet KGOB blijven. Voor de andere groepen studerenden moeten aparte bonden komen, die zich eventueel met de KGOB federatief kunnen verenigen. Voor de arbeidersjeugd wordt geen directe oplossing aan de hand gedaan. In ieder geval niet samen met kwekelingen, want „het intieme van de KGOB zou onverbiddelijk weg zijn" als daar „jonge lieden van geheel andere ontwikkeling bijkwamen zoals fabrieksmeisjes en werkjongens"[445]. Bij deze groep domineert de mening dat de arbeidersjeugd nog niet aan jeugdbeweging toe is. Misschien onder deskundige *leiding*.

3. De KGOB wordt een bond van alle studerenden. Dit standpunt wordt ook door het hoofdbestuur bij monde van Koos Vorrink verdedigd[446]. Alleen wil men voor de kwekelingen een eigen afgeschermd plekje. Aangezien het echter voor de hand ligt, dat per schooltype een afdeling gevormd wordt in een plaats, kan dit heel goed. In zijn motivering zegt het onder meer dat het voor een *Ned. Bond van Abstinent Studeerenden* is, omdat

> HBS'ers en gymnasiasten straks in de maatschappij belangrijke vertrouwensposten gaan bezetten zoals dominee, dokter, advocaat enz. en veel invloed uitoefenen op de openbare mening.... Wanneer in een dorp de dominee, de dokter en de meester geheelonthouder zijn, dan zal dat van veel meer invloed zijn op de drinkgewoonten, dan wanneer 3 andere mensen uit arbeiderskringen ons beginsel zijn toegedaan[447].

De tweede mening zegevierde. Zo zwaar wogen de standsverschillen die in ons land bestonden, maar zo groot waren ook de standsvooroordelen bij de kwekelingen – waar nog bijkwam de angst het eigene en intieme van het kwekelingenwereldje prijs te moeten geven – dat men niet in een groter geheel wilde opgaan en de zaak liet zoals zij was[448].

Op het Zwolse congres 1912 werden alle uitbreidingsvoorstellen met grote meerderheid verworpen en besloot men zich te gaan wijden aan de inwendige versterking en verdieping[449]. De KGOB werd niet „algemeen" en hiermee ging de leiding over op de korte tijd later uit hoofde van dit negatieve besluit opgerichte JGOB. Wel zullen we nog geregeld KGOB'ers tegenkomen, individueel in de jeugdbeweging actief, stimulerend en vol initiatief.

e. *Stijl en ideologie van de kwekelingenbeweging*

Wouter voelde neiging tot zweven en z'n hele omgeving dwong hem tot kruipen.
MULTATULI[450]

Uiterlijke kentekenen: kleding en kamerinrichting

Reeds door hun uiterlijk vielen deze kwekelingen-jeugdbewegers op. De flambard, de slappe boord en de zwierige los geknoopte brede zwarte das vormden de voor het oog waarneembare kenmerken van hun breuk met het „sleurbestaan". Ook de haren langer dan met het „fatsoen" verenigbaar was en een enkele keer een fluwelen kraag en dito manchet als garnering van een niet meer onberispelijk confectiejasje. En bij de meisjes een hardnekkige voorkeur voor vierkant uitgesneden jurken van fluwelige stoffen[451]. De meest geprononceerde jeugdbewegers waren niet alleen aan de kleding kenbaar, hun kamers droegen eveneens de sporen van het idealistische streven. Wanneer hun mede-kamerbewoners ermee instemden dan:

beplakten zij de muren van groezelige kamertjes met effen papier, beitsten vloeren en beschotten van zoldervertrekjes, lijstten goedkope „Kunstwart"-platen (ook in de *Wandervogel* wijd verspreid – G.H.) in, bekleedden kisten met ribfluweel om er een Brouwerspotje met lathyrus op te zetten, vervaardigden divans uit antiquiteiten, in schuurtjes of op rommelzolders weggestopt[452].

Al gingen slechts enkelen zover, toch typeert het wel het streven van de gehele beweging: verzet tegen stijfheid, onechtheid en smakeloosheid; een verlangen naar eenvoud, schoonheid en stemming.

Nogmaals de geheelonthouding

Van het uiterlijk naar het innerlijk van de kwekelingenbeweging: we knopen daartoe aan bij het abstinentie-evangelie. Een objectieve en exacte bepaling van de wijze waarop de jongeren en de ouderen het blauwe ideaal opvatten, is niet mogelijk. Het komt ons echter voor dat het onthoudingsbeginsel in de NV en NOPC, in tegenstelling met de ANGOB (zie blz. 106), zakelijker en beperkter beleefd werd dan door de jeugdbewegers, al had het ook voor deze ouderen meer inhoud dan alleen maar geen sterke drank gebruiken.

Meer in de geest van de ANGOB, was bij de jongeren de geheelonthouding symbool en samenvattende formule voor een totale vernieuwing van mens en maatschappij en een radicale breuk met de oude wereld:

Het is de alcohol, die de wereld knecht en de mens maakt tot slaaf, de alcohol, die het streven naar liefde tegenhoudt.... Hoor, overal in de wereld bruist het van ontwakend mensenleven en in de verre verte glanst het van licht. Verbreek dan uw ketenen en strijd mee voor liefde en waarheid[453].

De beschouwingen die de geheelonthouding tot uitgangspunt hebben, bewogen zich in het algemeen in de sfeer van een mystiek, die rijkelijk gebruik maakte van woorden als: Licht, Leven, Liefde, Mens, Natuur, Strijd, Streven, Waarheid en Schoonheid[454]. Deze terminologie typeert de gehele vrije jeugdbeweging. Een enkel voorbeeld van deze vervlechting van natuurmystiek, sociaal sentiment en verlangen naar het „goede":

Er is één leven, dat alles doordringt! Eén leven in plant, dier, mens. Er is een gulden keten, die 't al verbindt. Verandert één der delen, dan verandert het geheel. Wij zien het niet, omdat de delen ontelbaar zijn, we de samenhang niet gedenken en het geheel niet overzien.... Maar wij allen zijn één; gelijke delen van een groot geheel. En de geheime kracht in ons drijft ons aan tot naar verbetering streven en ons medegevoel wijst ons de paden, die we moeten gaan.... Strijd, strijd tegen de donkere wereld....[455].

De intellectuele inhoud d.w.z. wat het jeugdidealisme aan wijsgerige en sociaal-politieke ideeën bevatte, bracht de jeugd natuurlijk niet uit zichzelf voort. We wezen er reeds op (blz. 73/74) dat het jeugdidealisme wortelt in de antiliberale reactie van de jaren negentig. Het sloot dus aan bij de opvattingen van die intellectuelen en kunstenaars, die zich afgewend hadden van het liberalisme en calvinisme maar aan de andere kant toch ook weer afgeschrikt werden door de hardheid van de strijd voor het socialisme die de arbeidersbeweging voerde, en van het daarmee verbonden en door *De Dageraad* gepredikte felle atheïsme. Het Nederlandse tolstojanisme vormt de meest karakteristieke uiting van dit tussenstandpunt van hen die, ofschoon gewekt door de socialistische arbeidersbeweging, toch de weg erheen niet konden vinden.

Houding tegenover kerk en maatschappij

In het plaatsen van „Het Leven" tegenover de alledaagse sleur, de lelijkheid en bekrompenheid van het kleinburgerlijke bestaan, komen zij hun eigen levenswerkelijkheid nader, dan in het protesteren tegen de „uitbuiting van het proletariaat"[456].

Slechts een enkele keer horen we een bijna socialistisch geluid, zoals in een verzuchting als deze:

Negenennegentig honderdsten van de gezeten burgers doet aan liefdadigheid. Dat hoort er zo bij in die stand. 't Is vrij goedkoop en meestal erg dankbaar. Hij, die de armoede en de ellende wil aantasten in zijn oorzaken, wordt door dezelfde liefdadigen met modder gesmeten. Hoe komt dat? Omdat zij juist op die armoede en ellende parasiteren[457].

In het algemeen was de arbeidersbeweging, zoals deze zich in de SDAP concreet aan hen voordeed, te praktisch voor hun verlangen naar verheven idealen, al zal onbewust ook hun emancipatiedrang hen

verhinderd hebben zich hierbij aan te sluiten. Het door moeizaam organisatorisch werk en taaie strijd vooruitbrengen van de arbeidersklasse lag hun op deze leeftijd niet. De allesoverweldigende betekenis van het samen jong-zijn maakte huiverig voor de aanraking met de maatschappij[458].

Tegenover het atheïsme, dat zo geheel met liberalisme en proletarisch socialisme vervlochten was, stonden de KB en KGOB afwijzend. Het sloot niet aan bij de psychische behoeften van deze jongeren die op een bijzonder heftige wijze hun puberteit doorleefden en het paste ook niet meer in de ideologische kentering die de jaren negentig brachten.

Immers deze geestelijke ommekeer bracht een opleving van het religieuze gevoel: de diepste drang van deze jongeren in hun puberteit harmonieerde op dit punt volkomen met de tijdgeest:

> Wij waren zeker niet materialistisch, veel meer gedreven door een vaag religieus gevoel, dat een beleving van het eenheidsverband van het natuurleven met ons eigen zoeken en vragen insloot. Het ligt m.i. in het wezen der jeugd, om bij scherpe kritiek op bestaande religieuze vormen en instellingen ontvankelijk te zijn voor religieuze indrukken en levenswaarden[459],

herinnert Banning zich later. De voor die leeftijd en die omstandigheden karakteristieke afwijzing van een op orthodoxe en kerkse wijze beleden christendom was fel bij de kwekelingenbeweging.

Deze houding nu tegenover maatschappij en kerk, moest de rijper wordende KB'er en KGOB'er ontvankelijk maken voor het christen-anarchisme, het humanitaire idealisme of de *Rein-Leven-Beweging* (in 1904 opgericht), allemaal namen waarmee het Nederlandse tolstojanisme werd aangeduid, zoals zich dat tussen 1896 en de Eerste Wereldoorlog ontwikkelde[460].

De invloed van het tolstojanisme

De ideologie der tolstojanen kenmerkte zich door: een ver doorgevoerde levenshervorming (geheelonthouding, vegetarisme, nietroken, geen opwekkende dranken, reformkleding enz.), een zich terugtrekken uit de wereld in zelfgeschapen gemeenschappen, een puriteinse opvatting ten aanzien van het seksuele leven, en een afkeer van geweld die zich uitte in dienstweigering.

Het vrije jeugdidealisme vertoont overeenkomst met het tolstojanisme. Bij de SJB na 1898 kwam dit reeds tot uiting. Bij de KB en KGOB is het niet anders en ook bij de nog te behandelen jeugdbonden zullen we herhaaldelijk in de gelegenheid zijn op deze affiniteit te wijzen.

Bij de KB en KGOB gaat deze verwantschap in het algemeen niet

verder dan een zekere vage en algemene overeenstemming in mentaliteit en geestesgesteldheid, waarbij de uiterlijke kenmerken van het humanitaire idealisme bij de kwekelingen meestal niet aanwezig zijn. Wel treffen we enkelen van hen later aan in de kolonies der tolstojanen, deze merkwaardige pogingen tot nieuwe samenlevingen, en vooral op de Humanitaire School van de kolonie van Internationale Broederschap (opgericht in 1899)[461]. Hier vinden de oud-KB'ers en oud-KGOB'ers iets terug van de jeugdbewegingssfeer die ze ook in het bestaan als volwassene nog proberen vast te houden (slechts weinigen gingen enthousiast de NOPC versterken!). Eén van de eerste hoofdbestuurders van de KGOB vinden we terug als spreker voor de *Bond der Jongeren* die duidelijk onder invloed van de tolstojanen stond[462].

Maar op één beslissend punt gingen tolstojanisme en kwekelingenidealisme scherp uiteen. Bij KB en KGOB vinden we vrijwel geen spoor van het voor de tolstojanen en ook voor de verdere vrije jeugdbeweging (JGOB!) zo karakteristieke antimilitarisme met als uiterste consequentie de dienstweigering.

Omgekeerd toonden ook de christen-anarchisten grote belangstelling voor de vrije jeugdbeweging. We noemen F. v. Eeden, die hier in enkele brochures, ontelbare lezingen op jeugdbijeenkomsten en als geduldige gastheer op *Walden* blijk van gaf; J. v. Rees „een kleine man met een baardige profetenkop – als Tolstoj – met eigenaardig heldere dwepersogen, boven een donkergetinte, ruime cape"[463] die op vele bijeenkomsten van KGOB, JGOB, PIA en andere bonden aanwezig was en niet zelden diep in zijn portemonnaie tastte; Lod. v. Mierop, zonder wiens bijdragen geen jeugdblad helemaal af was; en in later jaren vooral Bart de Ligt, de strijdbare antimilitarist (zie blz. 106/107).

Het artistieke niveau van de kwekelingenbeweging

De geestelijke verwantschap en het persoonlijke contact met de *ideologische* vernieuwers is van veelzijdige aard, maar de belangstelling voor de *artistieke* vernieuwers schijnt te ontbreken. Alvorens op dit merkwaardige verschijnsel nader in te gaan geven wij eerst een paar voorbeelden.

De typografie en de illustraties van periodieken en almanakken zijn een onmiskenbare navolging van het symbolisme en de *Jugendstil* uit het begin van de jaren negentig. Wat de beeldende kunst betreft is Jan Toorop voor hen het laatste woord. Zelfs de strijd om de erkenning van Van Gogh die al voor de eeuwwisseling inzette en het optreden van de Fauves, Expressionisten, Kubisten enz. gaat aan de kwekelingenbeweging voorbij.

Nu kan men wat de beeldende kunst betreft terecht opmerken dat

dit gezien de beperkte mogelijkheid van publiciteit in die jaren ook niet verwonderlijk is. Maar met de dichters en schrijvers was het niet anders. De in 1906 verschenen roman *Quia Absurdum* van N. v. Suchtelen, na de Eerste Wereldoorlog een van de meest gelezen schrijvers in de vrije jeugdbeweging, waarin juist de worsteling van de jongeren met de nieuwe tijdgeest wordt behandeld, bleef bij de kwekelingen onbekend[464]. Wel dweepten zij met de „Tachtigers", maar het is voor ons niet zonder betekenis dat het symbolisch-ethische werk van Van Eeden en van Couperus hen het meeste trok. Niet toevallig dweepten zij juist met *De Kleine Johannes*! Tendensromans met een sociaal-ethische strekking als *Barthold Meryan* van Cornelie Huygens en *Hilda van Suylenburg* van Jvr. C. Goekoop-de Jong van Beek en Donk werden stukgelezen en ook na een halve eeuw nog het eerste genoemd, wanneer er sprake was van destijds in de jeugdbeweging geliefde boeken.

Naast een sterk ethische gerichtheid is een weinig ontwikkelde smaak en een ontbreken van ieder contact met wat zich gelijktijdig op artistiek gebied afspeelde kenmerkend voor de KB en KGOB. En als dit verschijnsel zich nu tot deze bonden beperkte, zou men geneigd zijn het te verklaren uit de sociale afkomst van deze eerste jeugdbewegers. Grootgebracht in het aculturele milieu van de arme burgerij in de kleine provincieplaats, ging er in hun kweekschooljaren een wereld voor hen open en was alles een even grote ontdekking, even nieuw en een belevenis. Bij middelbare scholieren en studenten die van huis uit meer vertrouwd zijn met de culturele voortbrengselen, zal de hunkering naar schoonheid in het algemeen minder groot zijn en kan men derhalve meer interesse voor het laatste woord der kunst verwachten. We zullen echter zien dat zich bij de NBAS en zelfs bij de PIA hetzelfde verschijnsel voordoet. Ook de uit de gegoede stand voortgekomen *Wandervogel* maakt hierop geen uitzondering[465].

Het elitebesef der KB *en* KGOB

Verschillende factoren versterkten het gevoel van eigenwaarde der KGOB'ers: het uitgroeien boven het ouderlijk milieu; de uit het generatieconflict voortvloeiende zelfverheffing van de jongere boven de oudere; het besef als kleine groep bewusten te leven tussen een massa, die zich door de sleur liet leiden. Deze drievoudige versterking van het elitebesef maakte dat de KGOB'er zich voorbestemd achtte om leiding te geven. Zij waren zozeer overtuigd van zichzelf, dat zij het beginsel van de zelfstandigheid in de jeugdbeweging monopoliseerden en voor de arbeidersjeugdbeweging leiding onontbeerlijk achtten. Een concrete vorm kreeg dit elitebesef in het accentueren van de grootsheid van de taak van volksopvoeder:

daar leeft de Nederlandse jeugd. In ontelbare harten vonkt een verlangen naar Schoonheid, maar 't zal onbegrepen gedoofd worden als straks de harde kamp van het leven aan gans andere dingen doet denken. Ziet daar leeft de Nederlandse jeugd: waar bij ons op die leeftijd de heftigste vreugde en de heerlijkste openbaringen, na lang zoeken gevonden, onze hartslag doen trillen door ons jonge lijf, daar is bij hen geen emotie geweest, daar zijn de vragen verstikt en overgroeid door de zielloze bemoeiingen van alle dag. Ziet dáár leeft de Nederlandse jeugd; er is laagheid gekomen; als een ziekte vreet ze voort, de verleiding als haar helpster. Worden dat onze mannen, onze vrouwen; groeien zij tot mensen?! Ziet, o, ziet: daar dwalen er, daar vragen er, daar hunkeren er, daar roept men ons schild ter bescherming! Ziet! – de Nederlandsche jeugd – ze wacht ónze opvoeding - -![466]

Met dit citaat, dat nog eens scherp belicht hoe het de grauwheid van het kleinburgerlijke bestaan is, die hen in verzet brengt en niet de materiële nood en in welke mate zij hun eigen problematiek zonder meer op de massa der werkende jeugd overbrengen, besluiten wij dit stuk over KB en KGOB. Een deel van de oud-KGOB'ers zullen we weer ontmoeten bij de opbouw van de AJC. In de hierbij tot uiting komende mentaliteit paart zich een sterk gevoel van elite te zijn aan het inzicht een sociale missie te vervullen. Hierin verenigen zich zwakte en kracht van de KGOB.

Bijlage II.

Tabel van het verloop van ledental en aantal afdelingen der KGOB.

Tijdstip				Ledental		Aantal afdelingen
1906	—	april	—	60	—	4
1907	—	juni	—	140	—	7
1908	—	juni	—	300	—	12
1909	—	juni	—	250	—	
1910	—	februari	—	180	—	6
1911	—	januari	—	350	—	
1911	—	augustus	—	600	—	16
1912	—	augustus	—	1200	—	33
1913	—	augustus	—	1400	—	
1917	—	januari	—	744	—	
1917	—	augustus	—	858	—	
1919	—	augustus	—	842	—	
1920	—	augustus	—	615	—	
1921	—	juni	—	500	—	

De tabel werd samengesteld op grond van in *Almanakken* en *Jonge Kracht* vermelde aantallen.

PAR. 2. HET ONTSTAAN VAN EEN ALGEMENE BLAUWE JEUGDBOND (DE JGOB VAN 1912 TOT 1914)

Jarenlang bleef de vrije jeugdbeweging in ons land beperkt tot de kringen van kwekelingen en oud-kwekelingen. Al maken de reeds genoemde factoren (zie blz. 72/73) het begrijpelijk dat de pioniers van het jeugdidealisme op de rijkskweekscholen te vinden waren, daarmee is nog niet verklaard dat deze beweging zo laat tot de jeugd van andere kringen en standen doordrong. In twee richtingen was uitbreiding mogelijk:

a. naar de kant van de middelbare scholieren en studenten d.w.z. onder de jeugd van de gegoede burgerij;

b. naar de kant van de jeugd uit proletarische milieus.

De voorkeur van de KGOB ging uit naar een bond van ALLE studerenden, maar het zou tot na de Eerste Wereldoorlog duren voor de jeugd van de middelbare scholen merkbaar door het wassende „jeugdidealisme" beroerd werd[467]. Meer weerklank wekte dit onder de werkende jeugd.

De NV en de blauwe jeugdorganisatie

Het laatste was aanleiding voor de NV in 1911 de mogelijkheid van een blauwe jeugdorganisatie te onderzoeken en op het in 1912 gehouden congres was dit een agendapunt. De NV ging het in hoofdzaak om het kweken van „Nachwuchs". Zij had alleen oog voor het *blauwe* aspect van het „jeugdidealisme", maar dat het hier een *specifiek* en kwalitatief nieuw fenomeen betrof, ontsnapte haar aandacht. Noch voor het zelfstandigheidsstreven noch voor de wijze waarop deze jongeren de geheelonthouding beleefden, toonde de NV begrip. Er werd in denigrerende termen gesproken over „kinderen", die „vergaderingetje" zouden gaan spelen[468]. De NV gaf er geen blijk van haast te hebben met het vraagstuk van de jeugdorganisatie. Dat eveneens de KGOB na lange schriftelijke en mondelinge discussies als bond niet bereid bleek de arbeidersjeugd in haar rijen toe te laten, zagen we reeds[468a].

Het bestaan van jeugdclubs voor abstinentie

Er waren al jeugdgroepjes, die met gespannen aandacht de discussies in KGOB en NV gevolgd hadden en toen het duidelijk was dat van deze zijde geen initiatieven te verwachten waren, namen deze jongeren zelf de zaak ter hand. Voor 1912 bestonden reeds geheelonthoudersclubs

van jongeren met een *algemeen* karakter (zie blz. 45: *Abstinentia*). Vier hiervan zochten en vonden elkaar.

Bijzonder interessant om de wijze waarop de leden zich stap voor stap van hun doel bewust werden, is de ontwikkeling van de Haagse club. Een aantal leden van de Haagse christelijke knapenvereniging, vol kritiek op de oudere leiders, die hen niet wisten te boeien, traden uit. In eerste instantie hadden zij een *drie*ledig verlangen: ze wilden iets ANDERS, ze wilden ZELF iets doen en ze wilden een HECHTERE BAND[469]. Op 5 februari 1911 richtten zij de vereniging *Vriendschap, Ontwikkeling en Genoegen* (VOG) op. Het clubje groeide snel en, waarschijnlijk om de intimiteit niet te verstoren, kwam men overeen, dat er niet meer dan 25 leden mochten zijn. De eerste twintig stamden allen uit de christelijke knapenvereniging. Hoewel afkomstig uit arbeidersgezinnen, waren de leden zelf overwegend hoofdarbeiders[470]. Het *protestantse* geloof werd stilzwijgend verondersteld en als even vanzelfsprekend gold het, dat alleen *jongens* lid konden zijn. De leeftijden varieerden van 15 tot 18 jaar. De activiteit beperkte zich tot wandeltochten en gezellige avonden.

Na enige maanden namen de leden het besluit tegenover de godsdienst neutraliteit te betrachten. Enige joodse jongens konden daardoor toetreden. Door een nu ontwakend antisemitisme, dat zich met theologische argumenten verweerde, leidde dit tot heftige debatten. Enige leden bedankten.

Grote betekenis kreeg het contact dat tussen enige kwekelingenleden en de eveneens zelfstandige *Haagsche Kweekelingen Geheelonthouders Club* bestond. Naast de geheelonthouding propageerde deze club vrije omgang. Zo kwam de VOG met deze beide beginselen in aanraking en in de loop van de hierdoor veroorzaakte gisting kristalliseerde het jeugdidealisme uit. Tussen maart en juli 1912 werd de geheelonthouding in de doelstelling opgenomen. Een groepje, dat het hier niet mee eens was, vormde een eigen club, die niet toevallig snel ter ziele ging.

In de loop van 1912 overwoog VOG ook meisjes als lid toe te laten. Op de debatavond met de „vrije omgang" als onderwerp, had de als voorstander van dit beginsel uitgenodigde Koos Vorrink groot succes en zijn opponent werd ten slotte weggehoond. De VOG sprak zich uit voor „vrije omgang met meisjes", voor „zedelijke verheffing", tegen „vuile praatjes en smerige moppen"[471]. Ook deze heroriëntering kostte leden. Na enig komen en gaan vormde zich een min of meer stabiel groepje meisjes, die de innerlijke aansluiting bij het jeugdidealisme vonden. In *Jong Leven*, een gedrukt maandblad, kreeg het streven van de VOG een meer omlijnde formulering[472]. De gedachten begonnen nu uit te gaan naar een landelijke bond van gelijk-

gezinden. Toen het hoofdbestuur van de KGOB reeds vóór het Zwolse congres zijn plannen betreffende een algemene jeugdbond introk en ook van de kant van de NV in dit opzicht niets te verwachten viel, zocht de VOG contact met gelijkgezinde clubs.

In Haarlem vormde een groepje jongens die elkaar kenden van een geheelonthouders-zangvereniging, de *Jongelieden Propaganda-club voor Geheelonthouding*, die later werd omgedoopt in *Jongelieden Geheelonthouders Vereeniging* (JGOV)[473]. Later kwamen er meisjes bij; ook hier wandeltochten en gezellige avonden. Door de blauwe afkomst van de clubleden deden abstinentie en *Rein Leven* reeds bij het begin hun intrede. Ook in Hoorn bestond al een algemene geheelonthouders-jeugdbond *Jong Leven*, ontstaan uit de KGOB daar ter plaatse[474]. *Jong Leven* in Amsterdam was een pas opkomend stekje van de Hoornse moederplant.

De oprichting van de JGOB

Al speelde de KGOB bij de oprichting van deze 4 clubs geen directe rol, het geestelijk vaderschap van de KGOB is onmiskenbaar. In Amsterdam en Hoorn zijn deze clubs zelfs rechtstreeks uit de plaatselijke KGOB-afdeling voortgekomen. Bij de Haagse VOG deed de inwerking van de KGOB zich minder direct gelden, maar via de zelfstandige *Haagsche Kweekelingen Geheelonthouders Club*, die zonder de KGOB niet denkbaar was geweest, werd de ideologische ontwikkeling in de VOG verhaast. Alleen de club in Haarlem schijnt een uitzondering te vormen. Daarbij dienen we niet uit het oog te verliezen dat de KGOB als bond wel afwijzend tegenover de „algemeen-wording" stond, maar dat deze drang bij individuele leden en plaatselijke afdelingen voortleefde. Dit blijkt onder meer uit een mededeling omtrent een in 1911 opgerichte afdeling in Zaandam:

> die we evenwel verloren, doordien de mensen besloten van de afdeling een vereniging te maken, waar alle jonge mensen lid van kunnen zijn[475].

We zullen nog zien welk een opschudding deze Zaandamse vereniging van Berrie IJzerdraat in de kringen van de NV veroorzaakte.

Eerst kwam het contact tot stand tussen VOG en JGOV en dit leidde tot het uitgeven van een orgaan *Ons Blad* dat opwekte tot het vormen van een landelijke organisatie. De tweede kerstdag 1912 kwam in Haarlem de oprichtingsvergadering bijeen, waar ook Hoorn en Amsterdam vertegenwoordigd waren. Uit het feit, dat van de 160 leden der samenwerkende clubs circa 70 hierbij persoonlijk aanwezig waren, blijkt wel hoezeer het initiatief onder de leden weerklank vond. In een sfeer van eensgezindheid en geestdrift werd de *Jongelieden Geheelonthouders Bond* (JGOB) opgericht[476].

Jonge mensen zijn zo heel veel beter dan oude. Zij leven nog zo veel innerlijker. Zij zijn religieuzer. Bij hen is het zieleleven nog geheel overheersend. Het de overhandnemen van de uitwendige schijn, die de filister „Het Werkelijke Leven" noemt, komt gemiddeld pas na het 25e jaar. Alle idealisme, alle streven „een goed mens te zijn" is jeugdig.

CL. MEYER-WICHMANN[477].

De reacties van de volwassenen uit de blauwe beweging laten zich na wat wij hierover reeds hebben gezegd, wel raden[478]. De NOPC uitte zich vriendschappelijk afkeurend[479]. Maar de NV had reeds in 1911 op het KGOB-congres afwijzend gestaan tegenover de algemeenmaking en gewezen op het gevaar van een radicalisering door het toestromen van „geavanceerde" arbeidersjeugd[480]. Dan ontstaat in Zaandam onder leiding van Berrie IJzerdraat en gesteund door Van Rees – enthousiast door wat hij kort voordien van het blauwe jeugdwerk in Hamburg gezien heeft – de reeds genoemde algemene jeugdclub *Jeugdige Plicht*. Binnen een paar weken telt de club 75 leden. Geheelonthouding, verbetering van de omgang tussen de jongeren onderling en algemene ontwikkeling zijn de drie punten die op het programma staan. De NV reageert fel en zegt na lezing van het clubblad dat het de „onvoldragen vrucht van een jeugdig heethoofd is"[481]. Als Van Rees en IJzerdraat dan „na vele jaren talmens" van de NV zoals zij zeggen, een circulaire met het plan voor een algemene blauwe jeugdbond uitgeven[482], zegt de redacteur van *De Blauwe Vaan*:

Met alle nadruk waarschuw ik daarom onze vrienden om thans *front te maken* tegen dit overijld onorganisatorisch optreden[481].

Na dit voorspel kon de JGOB moeilijk op een welwillende ontvangst rekenen. F. U. Schmidt wond er geen doekjes om en schreef in *De Blauwe Vaan*:

We zullen eens zien, hoeveel nummers van *Ons Blad* er zullen verschijnen! We zullen ook eens afwachten, wat er van deze nieuwe Bond terechtkomt met zijn leeftijdsgrenzen van 14-23 jaar. Wij houden echter voet bij stuk. Wij keuren de ondernomen pogingen af en zullen geen hand uitsteken om ze te bevorderen. Ze tegen te werken schijnt ons voorshands ook nog niet zo nodig[483].

En in een brief aan het oprichtingscomité deelde het hoofdbestuur van de NV mede:

Reeds op de jaarvergadering van de KGOB het voorvorige jaar werden de bezwaren onzerzijds uiteengezet. De KGOB had de bezadigdheid en de organisatorische zin met de wensen en inzichten der georganiseerde geheelonthouders rekening te

houden. U kon weten, dat de gehele NV zowel als de NOPC, dus de overgrote meerderheid der zg. neutrale onthouders, zich krachtig heeft verzet tegen de uitvoering van soortgelijke plannen als nu door u worden beraamd en uitgevoerd. En terwijl nu, na lange, vaak moeilijke voorbereiding, twee grote organisaties de lijnen hebben aangegeven, waarlangs haars inziens de jeugdbeweging zal moeten gaan, nu komt u en doet alsof er niets geschied ware en gaat uw eigen gang, ons nog uitnodigend bij dit desorganiserend werk tegenwoordig te zijn[484].

Typisch voor de emotionele sfeer die de jeugdbeweging kenmerkt, is de weinig zakelijke reactie van de JGOB: „De heer Schmidt heeft niets dan minachting voor al dat 'kindergedoe'[485]. Er is geen grein waardering, geen vonkje warmte in heel zijn artikel. 't Is koel-verwerpend, diep-kwetsend ons innigst-voelen"[486].

Waaruit laat zich de afwijzende houding van de NV verklaren? Bij de oprichting in 1842 was de NV een overwegend christelijke organisatie, die in de jaren negentig een crisis doormaakte om daarna steeds duidelijker een met de SDAP sympathiserende vereniging te worden[487]. De SDAP-leiding had in deze jaren de buik vol van de zelfstandige jeugdbeweging (verg. blz. 65). De met het radicalisme van de *Zaaier* opgedane ervaringen hadden haar huiverig gemaakt voor alles wat jeugdbeweging heette. De nauwe banden tussen het kader van de SDAP en de NV maken de scherpe reactie van Schmidt begrijpelijk. Pas na de Eerste Wereldoorlog zal met de oprichting van de JVO (blz. 207) het jeugdwerk door de NV met de nodige kracht aangepakt worden.

Het generatieconflict forceerde de NV dus van haar kant door een vijandige en negatieve houding, op een moment dat de hierbij betrokken jongeren dit niet wensten en er zich pijnlijk door getroffen voelden.

Van geheel andere aard was de reactie van de meer algemeen idealistisch ingestelde *Goede Tempelieren* en van de sterk onder invloed van het christen-anarchisme staande ANGOB. Beider oprichter Van Rees betuigde zijn instemming met het streven van de JGOB. Hier manifesteert zich de voor de jeugdbeweging zo kenmerkende band met de avant-garde der levenshervormers en onderwijsvernieuwers (zie blz. 98/99). Zegt niet Van Eeden in zijn oproep tot de jeugd:

„Bij mijn pogen kreeg ik niet alleen de kapitalisten maar ook de kerkelijken en sociaal-democraten als vijanden tegenover mij." „Vandaar dit beroep op de jeugd. Zij moet oordelen naar haar vrije intuïtie en dan handelen naar haar rechtsgevoel, zo veel haar geestkracht en geduld het haar mogelijk maken"[488].

Nadrukkelijk spreekt Van Eeden van een strijd tussen oud en jong[489]. Geestdriftig werd in de JGOB zijn uitspraak aangehaald:

Als de kinderen nooit andere wegen hadden gevonden dan de ouders, dan woonden wij mensen nog in holen en kloven en vochten met beren en wisents[490].

Ook Van Mierop werpt zich zonder enige terughouding op tot verdediger van de zelfstandige jeugdbeweging:

In hun idealisme hebben de jongeren altijd gelijk. Als het leven mij iets geleerd heeft – dan dit. Ik heb me dan ook al sinds jaren voorgenomen om, wanneer het jongeren op grond van hun idealistisch streven door ouderen wordt lastig gemaakt of ze worden tegengewerkt – en ik weet bij ervaring, wat dit zeggen wil – hen de hand boven het hoofd te houden. Ze zullen in mij hun verdediger vinden. En ik zal mijn best doen, hoe oud ook wordend, niet te verduffen of te verdorren om mij steeds van dit stuk levenstaak te kunnen kwijten[491].

Hier is de vanzelfsprekend geachte rechtevenredige verhouding tussen wijsheid en ouderdom in zijn tegendeel verkeerd!

En over Van Rees schreef Wim Rijsdorp:

De jeugd met haar durf, haar spontaniteit, haar idealisme en haar opofferingsgezindheid, haar frisheid en bewogenheid, had zijn hart gestolen. Zij stevigde zijn geloof in de uiteindelijke zegepraal van het beginsel der humaniteit, dat hij zaaide in een wereld van haat, harteloosheid, drankzucht en geweld. Voor haar geraakte hij in vuur en pleitte hij, als oudere medestrijders de jongeren, die voor zich het recht opeisten zelfstandig de bouwstoffen voor hun levensbeschouwing saam te lezen en daarnaar hun levenshouding te bepalen, sceptisch of vijandig tegemoet traden. „Alleen wat je zelf veroverd hebt, heeft blijvende waarde, want je krijgt niets cadeau", zeide hij eens op een voor de JGOB gewichtig moment[492].

Samenvattend kunnen we dus zeggen dat ouderen met gematigde inzichten die in een ruimere kring van eveneens ouderen erkenning vinden, afwijzend staan tegenover dit stuk zelfstandige jeugdbeweging, maar dat ouderen met radicaler opvattingen omtrent de hervorming van het leven en de maatschappij en die daardoor meer spot dan waardering bij hun leeftijdsgenoten ontmoeten, voor hun radicale denkbeelden juist veel van de zelfstandige jeugdbeweging verwachten.

De kwekelingen en de arbeidersjeugd

Ondanks de pogingen die de JGOB in het begin aanwendt om tot samenwerking met de KGOB te komen, spitst zich de verhouding tussen beide organisaties toe. De aanvankelijke bereidheid van het hoofdbestuur der JGOB om de kwekelingen die lid waren te verplichten tevens lid te zijn van de KGOB door een dienovereenkomstig voorstel in te dienen, verdween door het ultimatieve optreden van het KGOB-bestuur[493]. De vijandige uitlatingen van dit bestuur waren ingegeven door de vrees, dat het ALGEMENE karakter van de JGOB op een aantal kwekelingen binnen en buiten de KGOB grote aantrekkingskracht uitoefende. Waar de KGOB steeds over de verheffing van DE mens sprak, moest het zich beperken tot de kwekelingenwereld als een verloochening van het ideaal gevoeld worden. Gedreven door een *democratisch* of ook wel een *apostolisch* besef, wijdden verschillende

jongeren op wie de KGOB aanspraak maakte, hun krachten aan de JGOB (zie blz. 104, n. 475).

Reeds op het eerste JGOB-congres in 1913 werd door de 3 aanwezige hoofdbestuurders van de KGOB aan de JGOB verweten, dat deze parasiteerde op krachten die in de KGOB thuishoorden[494]. Een zekere krampachtigheid, die de verheffing van vele kwekelingen boven het ouderlijk milieu vaak meebracht, leidde tot de theorie (zie blz. 95 en 100), dat wel de studerende jeugd capabel was voor een zelfstandige jeugdbeweging, maar dat de arbeidersjeugd niet buiten een leiding van ouderen kon[495].

De diepere grond van deze spanning tussen KGOB en JGOB en vooral ook binnen de KGOB, belicht Koos Vorrink zijdelings in een stuk over de JGOB:

> Wij blijven het ten sterkste afkeuren, dat een troepje geestdriftige jongelui, zonder de praktische voor- en nadelen van de ene en andere methode te wegen, eenvoudig alleen, omdat zij het principe „geen standen erkennen" zo mooi vinden, er maar op uittrekken en anderer meer overwogen arbeid daardoor bemoeilijken. Het gaat er in de laatste instantie bij een dergelijk gewichtig vraagstuk alleen om, hoe wij het doel: het Nederlandse volk te doordringen van de onthoudersgedachte, het snelst bereiken, niet hoe het ideëel gesproken wel het „mooist" en het „zuiverst" en het „principieelst" zou gaan en onverzwakt handhaven wij onze stelling: verover de studerende jeugd, dat zijn de toekomstige dominees, schoolmeesters, dokters, advocaten en „autoriteiten" en het zal zich snel hebben afgespeeld[496].

Waarschijnlijk om ook in de KGOB geen enkele twijfel aan het standpunt van het hoofdbestuur te laten bestaan kwam het zover dat de betrekkingen tussen KGOB en JGOB werden verbroken[497]. In hun emancipatiestreven zijn de kwekelingen wel bereid aansluiting te zoeken bij „hogere", liefst intellectuele standen, maar zij willen niet opgaan in de arbeidersjeugd. Het elitebesef, zich uitend in een sterke neiging tot afsluiting en sectarisme, bleek sterker dan de ook aanwezige democratische onderstroom.

De sociale samenstelling van de JGOB

Uit de beroepenstatistiek (zie bijlage blz. 109) blijkt, dat meer dan de helft van de leden, zowel van de jongens als van de meisjes handarbeid verricht. Zelfs als we hen niet meetellen die als winkelbedienden en loopjongens bij middenstanders werkzaam waren, behoren nog 45% van de jongensleden tot het proletariaat in engere zin. Uitgaande van het sociale karakter van de bond in haar geheel dienen we derhalve van een jeugdbeweging met een sterk proletarische inslag te spreken.

Van dit proletarische karakter was de JGOB'er zich ook wel degelijk bewust. Als voorbeeld de volgende ontboezeming:

Bijlage III. Beroepenstatistiek van de leden der JGOB

	1917	1917	1920	1920	1922	1922
	Jongens	*Meisjes*	*Jongens*	*Meisjes*	*Jongens*	*Meisjes*
Hoofdarbeiders/studerenden:	196	87	133	93	138	52
Kantoorpersoneel	125	36	88	60	71	—
Kwekelingen (oud-kw.)	21	37	12	16	21	27
Overige scholieren	48	12	32	13	44	21
Verplegers(sters)	2	2	1	4	2	4
Handarbeiders:	556	223	435	251	366	257
Fabrieksarbeiders(sters)	67	37	61	23	25	14
Bankwerkers	38		36		18	
Monteurs	8		14		29	
Elektriciens	18		18			
Machinisten	11		3			
Timmerlieden	54		37		22	
Smeden	35		12		10	
Typografen	33		20		12	
Schilders/stoffeerders	37		19		15	
Sigarenmakers	14		14			
Landarbeiders	29		36		27	
Kleermakers/naaisters	9	72	8	62	5	
Schoenmakers	10		4		3	
Bakkers	30		13		12	
Barbiers	9		11		5	
Slagers	6		2		5	
Bloemisten	6		11		11	
Loopjongens	10		10		8	
Winkelbedienden	31	6	15	18	15	19
Dienstmeisjes		100		122		99
Overige beroepen	101	8	91	26	144	125
Zonder beroep	33	252	10	77	31	142
Totaal	785	562	578	421	535	451

De tabel werd vervaardigd aan de hand van gegevens uit *Jonge Strijd* van 1 juli 1917, 1 april 1920 en 1 april 1922. Daar de beroepenindeling van de drie lijsten niet gelijk is, krijgen we niet helemaal een zuiver beeld (zo zijn de naaisters en het vrouwelijke kantoorpersoneel in 1922 waarschijnlijk ingedeeld bij „overige beroepen"). Blijkens het *Gedenkboek - 5 jaar* JGOB, blz. 11, was de beroepenlijst bedoeld als wapen tegen de „laster" van KGOB-zijde, dat de JGOB parasiteerde op leden, die in de KGOB thuishoorden. Aan deze controverse danken we dus deze zeldzame gegevens.

Want kwekelingen, wij jonge arbeiders, die reeds staan te midden van het woelige, bezige leven van de massa, wij die reeds worden gedrukt en geperst aan alle zijden, wij, die nu reeds hebben mee te strijden de bitterzware strijd om het bestaan, wij, jonge arbeiders, voelen het ook in ons bruisen en woelen, wij hebben ook het grote, het heilige verlangen naar licht en blijheid, naar schoonheid, wij zijn voelend mens als gij[498].

Een onderzoek naar het beroep van de oprichters en de leidende figuren geeft ons een beeld dat minder proletarisch is dan dat van de bond als geheel. Kwekelingen, jonge onderwijzers en kantoorbedienden maken een aanzienlijk deel van het kader uit[499]. De statistiek vermeldt weliswaar op de 785 jongensleden in 1917 125 kantoorbedienden, 21 kwekelingen en onderwijzers en 48 andere scholieren, maar van het leidende kader vormde deze categorie van hoofdarbeiders ongetwijfeld een veel groter percentage. Er zijn geen aanwijzingen dat, hetzij dit verschijnsel, hetzij de heterogene sociale samenstelling in het algemeen, ooit tot spanningen of moeilijkheden hebben geleid.

De vaststelling van de leeftijdsgrens

Krachtens het reglement waren van de JGOB lid jongeren van 14 tot 21 jaar. Juist om de NV ter wille te zijn, was de leeftijdsgrens aanvankelijk op 21 jaar vastgesteld. In 1913 werd deze leeftijdsgrens echter tot 23 jaar verhoogd om de bond niet te vroeg van zijn bestuurders te beroven[500].

Wanneer we de bondsbestuurders buiten beschouwing laten, lag de leeftijd van de afdelingsbestuurders (d.w.z. van de actiefste leden) eerder beneden dan boven de 20. Bij tellingen in 1919, 1921 en 1923 bleek dat de leeftijd van het merendeel der afdelingsbestuurders lager was dan 20:

1919: van de 219 bestuurders 171 beneden de 20 jaar,
1921: van de 136 bestuurders 100 beneden de 20 jaar,
1923: van de 159 bestuurders 114 beneden de 20 jaar[501].

Dit is resp. 78, 74, en 72%. Dit dalende percentage kan wijzen op een „verouderen" van de bond in de jaren twintig. Misschien houdt dit verband met de snelle daling van het ledental na 1923.

Verspreiding en groei van het ledental

Het leek wel of er op de bond gewacht was. Nauwelijks was de JGOB opgericht of van alle kanten kwamen de leden zich melden. Doordat in tal van plaatsen afdelingen opgericht werden, ging het ledental ondanks de tegenwerking van vele kanten, met sprongen omhoog[502]. De organisatorische groei van de JGOB voltrok zich te langzaam om de

toevloed van leden geheel te kunnen opvangen. Uit het volgende staatje krijgt men een idee van deze toename en tevens van de verspreiding van de leden over het land[503].

Stand ledental:	1-1-1913	30-6-1913	10-1-1914
Hoorn	65	65	50
Haarlem	50	45	85
Den Haag	50	70	106
Amsterdam	20	60	53
Delft		7	17
Dordrecht		13	125
Hilversum		20	55
Purmerend		17	23
Utrecht		45	20
Willemstad		6	10
Zaandam		40	75
Arnhem			50
Beverwijk			14
Enkhuizen			81
Gouda			31
Koog-Zaandijk			32
Rotterdam			40
Wormerveer			70
Leiden			33
Totaal	185	388	970

De aanvankelijke uitbreiding van de JGOB beperkt zich tot het westen van ons land. Alleen de al bestaande club AJGOV in Arnhem, die zich bij de JGOB aansloot, vormt hierop een uitzondering[504]. Later zullen we zien, dat dit niet toevallig is, maar dat in het noorden van ons land weerstanden tegen het karakter van de JGOB bestonden. Verder blijkt uit het staatje, dat de JGOB in de kleine plaatsen relatief sterker is dan in de grote steden. De vrije jeugdbeweging in ons land kan zeker niet als een grotestadsbeweging gelden. Ook later is het opvallend, dat van de afdelingen in grote steden als Amsterdam en Rotterdam geen leiding uitgaat.

In 1913 gaf de bond een eigen orgaan *Jonge Strijd* uit, dat door zijn naam het verschil in toon en inhoud met *Jonge Kracht* wel juist typeert. De losse verkoop van het blad demonstreert de vitaliteit van de JGOB. In 1914 werden maandelijks 7000 ex. in de colportage verkocht. Dit komt neer op een gemiddelde van 7 ex. per lid[505]!

Wat de JGOB bezielde

Na enkele organisatorische en sociale aspecten nader bekeken te hebben, zullen we nu trachten te peilen wat deze jongeren bezielde.

a. *Geheelonthouding.* De functie van de geheelonthoudings-idee in de jeugdbeweging kwam reeds bij de KGOB uitvoerig ter sprake. Ook bij de JGOB was de „geheelonthouding" niet meer dan een algemene noemer waarop de jongeren zich verenigden en waartoe hun idealisme zich niet beperkte:

Leven in ons dan niet genoeg gedachten en idealen? Moeten we niet aan de Nederlandse jeugd het heldere licht van de opstand tonen? De opstand uit sleur en goorheid? De opstand tegen alles, wat de jonge mensen naar beneden tracht te trekken[506]!

Duidelijk manifesteert de jeugdbeweging zich in uitspraken gelijk deze als een verzet tegen een maatschappij waarvan men de vormen en instellingen als hol, leeg en voos ervaart. Zozeer wordt de geheelonthouding van meet af aan als te beperkt gevoeld, dat Jan Mourits reeds tijdens de oprichtingsvergadering pleitte in de statuten als één der doeleinden van de JGOB op te nemen: het werken voor de algemene ontwikkeling der leden[507]. Door de tegenstand van Gerrit Zwertbroek bleef het bij het bevorderen van „de idee der geheelonthouding onder de jongeren"[507].

b. *Algemene ontwikkeling.* Al op het Utrechtse congres in 1913 bleek de weerstand tegen het aanvullende beginsel van het bevorderen der „algemene ontwikkeling" verdwenen[508]. Nadat Gerrit Zwertbroek ervoor gewonnen was, gaf hij een omschrijving van wat onder „algemene ontwikkeling" verstaan werd, waaruit wel blijkt dat deze minder „algemeen" was dan men zou denken:

De overtuiging heeft bij mij postgevat, dat, wanneer het werk van de JGOB voor algemene ontwikkeling van zijn leden goed ter hand wordt genomen, en langzaam aan de JGOB'ers zich een beeld gaan vormen, geholpen door hun organisatie, van het geweldige raderwerk dat de samenleving is, en enige idee krijgen van de vele geestelijke krachten, welke in en door die samenleving werken, van de vele grote geestelijke en maatschappelijke stromingen, welke de hoofden en harten der mensen aandoen – dat ze dan ook veel steviger en vaster hun overtuiging als geheelonthouder zullen gegrondvest voelen[508].

Bij deze uitspraak valt op hoe krampachtig gepoogd wordt om het algemene streven en idealisme der jongeren met de geheelonthouding in verband te brengen. In het interne bondsleven is de geheelonthouding een vanzelfsprekendheid, die juist daardoor geen rol speelt. Alleen het grootste deel van het bondsorgaan en het werk naar buiten is aan de abstinentie gewijd. De gemiddelde JGOB'er voelde echter meer behoefte zich samen met gelijkgezinden af te sluiten van de

„kille" wereld en van de „koude zelfzucht der ouderen" dan om zich voortdurend in die wereld te wagen met het doel deze te ontnuchteren. In het zich koesteren aan elkaars idealen vond de gemiddelde JGOB'er zijn bevrediging. Hiertoe schiep het beginsel van de „algemene ontwikkeling" de mogelijkheid. Verder blijkt uit het aangehaalde citaat dat „algemene ontwikkeling" wordt opgevat als „kennis" van de samenleving, of liever als het aangaan van een gedachtenwisseling met elkaar en met uitgenodigde sprekers over alle mogelijke maatschappelijke problemen. Kennis van het leven en de verschijnselen in de natuur vallen hier nadrukkelijk buiten. Deze sociale en politieke vraagstukken echter worden in de praktijk niet onbevooroordeeld bediscussieerd, maar in *humanitaire* geest.

c. Het humanitaire karakter van de JGOB. Uitspraken die de humanitaire geest van de JGOB duidelijker nog dan van de SJB, KB en KGOB illustreren liggen in de nummers van *Jonge Strijd* voor het grijpen: De Jeugd die in zijn blauwe banier geschreven heeft: „Geheelonthouding, naastenliefde, rein leven, broederschap"[509]. En over de volle breedte van het blad *Jonge Strijd* prijkt vele maanden achtereen de slagzin „De JGOB wil de organisatie zijn, waarin de naar hoger strevende Nederlandse jeugd verenigd is"[510]. Het algehele streven is: MENS te worden. „En de geheelonthouding, de drankstrijd, is niets anders dan ons grote AGITATIEMIDDEL, om de grote massa der lauwen en levenlozen in beweging te brengen"[511].

Bij het vergelijken van de gedachtenwereld der humanitairen met die van de JGOB blijkt de verwantschap zo groot dat men beide wel identiek zou mogen noemen. Leggen we bijv. de brochure *Jeugd* van Gerrit Zwertbroek, die in 1914 verscheen, naast de in hetzelfde jaar uitgekomen brochure *Vrije Jeugd* van F. v. Eeden. De gelijkenis is verbluffend. Van de drie problemen die Van Eeden achtereenvolgens behandelt: de religie, de seksualiteit en de socialistische maatschappijhervorming, stelt Zwertbroek alleen de eerste twee aan de orde. We leven ook nog voor de Eerste Wereldoorlog! Het derde probleem zal de JGOB later nog genoeg in beroering brengen! Zwertbroeks bron van inspiratie ligt voor de hand. Van Eedens brochure was in de JGOB genoegzaam bekend. Jo Meijer schreef hierover in *Jonge Strijd*:

> Het boekje is gericht ook tot óns, want onder de vrije jeugd verstaat de schrijver de „zelfdenkende" en vooral de zelfgevoelende.... Het boekje is door iemand geschreven, die vóór en met ons voelt.... daarom is het ons aller plicht het boekje te lezen en erover te denken en eens samen te bespreken de grootse ideeën, die daarin zijn gegelegd[512].

Hoe groot de geestelijke affiniteit tot de tolstojanen is, blijkt wel uit een poging in maart 1914 om in de kringen van de JGOB een bond te

vormen op grondslag van geheelonthouding, vegetarisme, niet-roken en rein leven:

> De Bond stelt zich ten doel de lichamelijke en zedelijke verheffing van het levenspeil en de heerschappij van het hoger geestelijke boven het lager dierlijke in de mens[513].

Op de congressen van de JGOB zijn het ook de *Vegetariërsbond*, de *Rein-Leven-beweging* en de *Bond van Christen-Socialisten* die blijk van hun sympathie geven[514]. En samenvattend zegt de JGOB zelf van al deze stromingen:

> JGOB ziet in alle maatschappelijke en geestelijke stromingen en verenigingen tezamen slechts één enkele grote Humanitaire Beweging, welke in haar geheel bezig is de Mensheid opwaarts te voeren en te brengen tot meer werkelijke beschaving, geluk – liefde! Eén machtige stroming, welke de gehele mensen-maatschappij langzaam, langzaam, maar zeker, voortstuwt naar een blijde Toekomst, een Toekomst, waar Broederschap zal wonen onder de mensen en Liefde een feit zal zijn![515].

Geen wonder, dat de tolstojaan Van Rees bijna geen uiting van de JGOB oversloeg (zie blz. 99 n. 463) en de JGOB bijstond als zij aangevallen werd door buitenstaanders of als zij de financiële moeilijkheden niet meer baas kon.

d. Vrije omgang. De praktijk van het humanitaire ideaal vormde in de eerste plaats de „vrije omgang" tussen jongens en meisjes in de zin zoals wij deze bij de KB hebben leren kennen. *Jonge Strijd* klaagt, dat mensen die buiten de bond staan en die horen, dat alles door jongens en meisjes gezamenlijk wordt gedaan vaak spotten: „Wat zal dat een scharrelpartij zijn" of minder kwaaddenkenden: „Als dat maar goed gaat." Maar, gaat de schrijver verder, de oorzaak is, dat zij over het algemeen nooit met andere dan ALLEDAAGSE (!) mensen hebben kennis gemaakt, die hun neus optrekken voor een heerlijk ideaal, maar zich geheel thuisvoelen in een omgeving, waar nergens anders over wordt gesproken dan over uitgaan, fuiven enz. Iemand, die goed gekleed gaat en zich fijn kan uitdrukken, geldt in die kringen voor een fatsoenlijk mens. Lopen echter een jongen en een meisje samen over straat, dan worden allerlei praatjes verkocht. Het gevolg is dat jongens en meisjes elkaar vinden op plaatsen, waar zij geen gevaar lopen kennissen tegen te komen. „Wij zijn niet gediend van zg. fatsoen, dat de mens weerhoudt te zijn wat hij zijn wil, te doen wat recht is in zijn ogen"[516].

Nog jaren later is de „vrije omgang" kennelijk zozeer een strijdpunt met de buitenstaanders gebleven, dat we in *Jonge Strijd* bitter-ironische polemieken vinden van deze soort: Lid van een vereniging zijn, waar allerlei „schoreme" jongens en meisjes lid van zijn, zoals de JGOB, is niet „fatsoenlijk". Maar drinken wel. Gezamenlijke avondwandelingen

niet, maar rondhangen in danszalen en heel of half beschonken naar huis gaan wél. Cursusvergaderingen en voorlichting niet, maar dubbelzinnigheden debiteren wel. Uitgaven van *Rein-Leven* niet, maar laag bij de grondse romannetjes wel. Dienstweigeren niet, opkomen en meehelpen aan oorlog wel. Laten we oppassen zulke „fatsoenlijke", nette en verstandige mensen te worden[517].

e. Het religieuze karakter van de JGOB. Het kan niet anders of een beweging, die zozeer beklemtoonde dat „warme harten" belangrijker waren dan „knappe koppen", een beweging van jeugd, naar haar aard in sterke mate emotioneel, moest bijzonder ontvankelijk zijn voor religieuze gevoelens[518]. Zonder op tegenstand te stuiten kan Zwertbroek in zijn aangehaalde brochure de ongodsdienstige levenshouding verwerpen[519]. In het bondsorgaan vinden we uitlatingen als „In de JGOB treffen we aan een leerschool voor de eerste beginselen van het religieuze gevoel, tenminste indien we zijn de ernstigwillenden." En de „Hogere Geestelijke Macht" wordt nader omschreven als „de stille wijding van het hart, het goede-in-de-mens, dat zich uit in daden"[520]. Een opvallende plaats neemt in deze sfeer het symbool van het „licht" in. De JGOB'er wordt aangeduid als „een strijder in het heir des Lichts"[521], een brochure draagt als titel *Naar het Licht*[522] enz. (zie blz. 97 voor terminologie KB/KGOB). Via deze licht-mystiek glijden we dan zo ongemerkt over in het pantheïsme, en Christus verschijnt alleen nog in de gestalte van „de goede en liefdevolle mens". Een enkele maal, maar dit blijft een uitzondering, bedient de natuurlyriek zich van Germaanse goden als Loki, Freya en Thor[523]. Pas in de jaren twintig zullen deze in het bondsleven van de NBAS een rol gaan spelen.

f. Samenvatting van het karakter der JGOB. De ideologische verwantschap tussen KGOB[523a] en JGOB voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was groot[524]. Alleen, het geluid van de JGOB klinkt wat radicaler en politieker. Niet voor niets staat het merendeel van de leden dag in dag uit in fabrieken en werkplaatsen en ervaart daar de nog niet getemperde realiteit van de klassenstrijd.

De stijl van het bondsleven

Wandeltochten, picnics, een kameraadschappelijke omgang tussen jongens en meisjes vrij van alle geflirt, feest- en propaganda-avonden met klassieke muziek, toneel en declamatie[525], vergaderingen, congressen en colportage maken te zamen het bondsleven uit. Vooral van de intensiteit waarmee gecolporteerd werd, kan men zich in onze tijd moeilijk een voorstelling vormen. Er verschenen in die jaren honderden brochures van talloze organisaties en over alle mogelijke

onderwerpen. Door colporteren brachten idealisten van alle schakeringen die aan de man. Deze bezigheid was onverbrekelijk met de „idealistische" levenshouding verbonden. De brochuretafel vormde een vertrouwde verschijning op de bijeenkomsten van alle in deze humanitaire sector thuishorende organisaties. Ook in de JGOB werd het colporteren met hartstocht beoefend, huis-aan-huis, op wandeltochten en feestavonden (zie blz. 111).

Van kamperen was in deze jaren nog geen sprake. Alleen de jeugd uit de gegoede burgerstand „padvinderde" op beperkte schaal[526]. Een fiets was voor velen een luxe-artikel en bij hoge uitzondering maakten de leden wel eens een uitstapje per trein[527]. Ook aan sport deed men nauwelijks. Pogingen om sportclubs te vormen in JGOB-verband bleken niet levensvatbaar. Eerst in 1915 en later weer in 1917 stelde de bond commissies in ter bevordering van de lichamelijke ontwikkeling der leden[528], waaruit blijkt dat de sport als zodanig niet uit principe verworpen werd. Het bleef bij het gebaar. Sport en jeugdbeweging gaan eigen wegen. Aanvankelijk laten ze elkaar links liggen[529], later zien we een duidelijk afwijzende en vaak zelfs vijandige houding bij de jeugdbewegers tegenover de sportbeoefenaars en omgekeerd (zie blz. 202, 232, n. 1169 en 248). Beide bewegingen zijn totalitair en eisen hun leden volledig op. Beide werken selectief en trekken bepaalde typen jongeren[530].

Hoofdstuk VI

DE JEUGDBEWEGING IN DE JAREN VAN OORLOG EN REVOLUTIE (1914-1919)

> Voor ons stortte een wereld in, waartegen wij in oppositie stonden, voor hén betekende het de ondergang van een wereld die zij zelf hadden opgebouwd, van waarden waarvoor zij hadden gestreden, van cultuur waarin zij hadden geloofd.
>
> W. Banning[531]

De reacties van de georganiseerde Nederlandse jeugd bewogen zich tussen twee uitersten: aan de ene kant de padvinder die het mobilisatiebevel overbracht aan de korpscommandanten en hoofdofficieren te Utrecht[532] en Nijmeegse padvinders die met een gevorderde hittewagen rondsjouwden om patronen over de militaire posten te verdelen, aan de andere kant het kleine groepje leden van *De Zaaier*, dat opriep tot strijd tegen mobilisatie en oorlogskredieten.

De christelijke jongeren bonden in de eerste plaats de strijd aan tegen de demoraliserende gevolgen van de mobilisatie. De NCSV zond aan alle gemobiliseerde studenten een boek *Tijdsspiegelingen* 1914-1916 dat „menigeen in die modderpoel der mobilisatiejaren weer eens omhoog trok en wees op het dóórwerken van hoger gedachten"[533]. Ook het NJV besloot „bijzondere zorg te geven aan de militairen ..."[534]. De bondsvoorzitter Van Noort reisde alle 42 forten rond Amsterdam af, hierbij o.a. vergezeld van mevrouw Sillem-Gaymans „want de gemobiliseerde jongens hadden ook behoefte aan moederlijke zorg en de vriendelijke vermaning van een hoogstaande vrouw". Op dit werk terugblikkend schrijft Tabak:

> Ik heb in die dagen onderwijs gehad in de diepe betekenis van mijn volk en mijn vaderland. De mobilisatiejaren gaven mij op dat punt enorme levensverdieping. Mijn ervaring is een klein stukje van al de arbeid, waartoe de liefde van Christus dringt[535].

In vrijzinnig-christelijke kring werd het probleem van de oorlog zelf en zijn achtergronden onder ogen gezien. De mede hierdoor gewekte beroering leidde door samenvoeging van reeds bestaande plaatselijke groepen in 1915 tot de VCSB.

De reacties van de blauwe jeugd liepen zeer uiteen. Die van

de KGOB was er een van passieve verslagenheid, die van de JGOB van protest. Onder de jongeren die door het weigeren van militaire dienst een persoonlijke daad wilden stellen, treffen we naast anarchistisch en syndicalistisch gezinden ook een honderdtal JGOB'ers aan.

Tot slot de houding van de JO der SDAP en van *De Zaaier* tegenover de oorlog. Het uitbreken van de wereldoorlog bracht in de socialistische gelederen grote verwarring teweeg. Verschillende malen waren op de congressen der Tweede Internationale resoluties aangenomen, waarin de revolutionaire maatregelen vervat waren die bij het uitbreken van de oorlog genomen dienden te worden[536]. Maar de nationale sentimenten toonden zich sterker dan het besef van de internationale solidariteit der werkers. Het onverhoeds door Duitsland overvallen van België versterkte de afkeer van het Duitse „imperialisme" bij de arbeiders in de geallieerde landen. De meerderheid van de socialistische voormannen stelde zich op het standpunt van de landsverdediging, steunde de eigen regering en stemde voor de oorlogskredieten. Slechts enkelen die tot de uiterste linkervleugel behoorden, hielden vast aan de internationale saamhorigheid van de arbeidersbeweging onder de leuze: de vijand staat in eigen land en omzetting van de imperialistische oorlog in de burgeroorlog[537]. Door deze „linkse stroming" kreeg de socialistische jeugdbeweging in vele landen van Europa een andere functie. De linkse stroming brak, of werd gedwongen te breken met de sociaal-democratische partijen waarvan zij deel uitmaakte. Op zoek naar een nieuwe organisatorische vorm voor de revolutionair-socialistische en antimilitaristische opvattingen, vormde het jeugdradicalisme een natuurlijke klank- en voedingsbodem[538]. Steunend op en gebruikmakend van de socialistische jeugdbeweging voltrok zich in verschillende landen de hergroepering en bundeling van de revolutionair gezinde socialistische krachten.

Door verschillende omstandigheden week het politieke beeld in ons land enigszins van dat in Europa af. In de JO der SDAP wekte het nationale standpunt van Troelstra inderdaad verzet. Maar de linkse stroming was door de SDAP in 1909 uitgestoten. De Tribunisten beschikten daardoor reeds lang over een eigen partij en dit was hun kracht en hun zwakte[539]. Derhalve was voor *De Zaaier* geen heldenrol weggelegd.

PAR. I. „DE ZAAIER" TIJDENS OORLOG EN REVOLUTIE

Geen eigen politieke rol voor „De Zaaier"

Door het bestaan van de SDP, die iedere medewerking aan de landsverdediging afwees en de oorlog als een imperialistische aanmerkte,

was er geen aparte politieke rol voor *De Zaaier*. Dit droeg bij tot een andere ontwikkeling dan die van de buitenlandse zusterorganisaties. Bovendien legde de SDP als gevolg hiervan ook beslag op hen, die onder de elders heersende omstandigheden meegeholpen zouden hebben aan de opbouw en uitbreiding van een zelfstandige jeugdbeweging. Denken we maar aan het optreden van Karl Liebknecht in Duitsland[540].

Misschien is dit een factor, die ertoe heeft bijgedragen dat *De Zaaier* zelfs na het uitbreken van de wereldoorlog bleef kwijnen. Maar doorslaggevender voor het niet aanslaan van het in deze bond levende radicalisme is waarschijnlijk geweest de strakke en gesloten ideologie en de organisatorische traditie van *De Zaaier*. Diegenen onder de jeugd, die door de oorlogsgebeurtenissen geestelijk op drift geraakten en naar bij hun emotionele bewogenheid passende vormen zochten, werden afgestoten door een zo doordacht en rationeel sluitend systeem als het „Hollandse" marxisme. Het tussen imperialisme en wereldoorlog aangenomen verband en daaruit voortvloeiende strategie van het omzetten van de oorlog in de revolutie o.a. door ondermijning van het leger, waarvan de marxisten uitgingen, sprak deze jongeren, die snakten naar een persoonlijke verlossende daad, niet aan[541]. Leerstelligheid deed *De Zaaier* afwijzend staan tegenover hen, die door individuele dienstweigering en het opkomen voor „ontwapening" uiting gaven aan hun afkeer van de verschrikkingen van de oorlog. Buitenlandse zusterorganisaties van *De Zaaier* namen in deze kwesties een ander standpunt in[542]. Te overtuigd van de eigen voortreffelijkheid en onfeilbaarheid liet de beroering onder de Nederlandse jeugd *De Zaaier* onberoerd.

Pas bij het uitbreken van de oorlog werd officieel met de politiek van de SDAP gebroken en voor de SDP gekozen. In een artikel, dat Karl Liebknecht ten voorbeeld stelde aan Hendrik de Man, die zich als oorlogsvrijwilliger gemeld had, toen het Duitse leger België binnenviel, werd als leuze gesteld „liever revolutie dan oorlog" [543]. Daar door de oorlog de verbindingen met België verbroken werden, was *De Zaaier* eensklaps verstoken van een blad (zie blz. 64). Op de landelijke conferentie die 22 november 1914 in Leiden werd gehouden, nam men het besluit weer een eigen krant uit te geven[544]. Het aftredende Leidse hoofdbestuur onder leiding van H. v. Welzen werd opgevolgd door een Haags hoofdbestuur, waarin W. Dolleman de leidende figuur was[545]. Eigenlijk had het bestuur in Amsterdam moeten zetelen, maar de afdeling daar was te zwak om in staat te zijn naast het afdelingsbestuur een hoofdbestuur te vormen. Ondanks de hieruit sprekende organisatorische onmacht speelde *De Zaaier* wel een zekere rol in de internationale socialistische jeugdbeweging.

Reeds voor het uitbreken van de oorlog, in de voorbereidingstijd van de internationale jeugdconferentie die augustus 1914 gehouden zou worden, liep Van Amstel met het plan rond Wijnkoop, wiens politiek leiderschap hij onvoorwaardelijk aanvaardde, „lid te doen worden van het *Internationale Jeugdbureau*, in plaats van mevr. Roland Holst die 't vroeger was"[546]. Met dit doel ontwikkelt Van Amstel allerlei initiatieven en doet diverse voorstellen. Zo hoopt hij de aandacht op ons land te vestigen. Hij opperde het plan voor een antimilitaristische jeugddag.

Na het uitbreken van de oorlog liet het *Internationale Jeugdbureau*, dat alle verzet ten spijt in feite een onderdeel van het bureau der Tweede Internationale was geworden, volledig verstek gaan[547]. Robert Danneberg, de jeugdsecretaris, meende dat het leggen en onderhouden van internationale contacten alleen een bezigheid was voor vredestijd. Aan de deur van zijn kantoor hing Danneberg een karton met als opschrift „Wegen des Weltkrieges bleibt das Büro vorübergehend geschlossen"[548].

Niet allen deelden de mening van Danneberg. Zuidduitse jonge socialisten, die een afspraak hadden met Zwitserse geestverwanten voor een Pinksterontmoeting, besloten nu eerst recht deze te laten doorgaan[549]. De Zwitsers wilden ook nog jongeren uit landen als Italië en Frankrijk vragen. Dan zou de bijeenkomst nog duidelijker het karakter dragen van een demonstratie der internationale verbondenheid. Tegelijk kwam de gedachte op om in de plaats van het jeugdbureau dat zichzelf op non-actief had gesteld, de grondslag te leggen voor een nieuwe jeugdinternationale[550].

Een soortgelijk plan voor een internationale bijeenkomst rijpte ook in de hoofden van socialistische jongeren in Scandinavië en Nederland. Drie groepen initiatiefnemers, die van elkaar niets weten. Wat het plan van *De Zaaier* betreft, dit had Van Amstel al op de Leidse conferentie in november 1914 laten goedkeuren[551]. In een brief van 8 januari 1915 gaat Van Amstel speciaal in op de wenselijkheid een tijdelijk *Internationaal Jeugdbureau* in ons land te vestigen en hier tevens een conferentie van socialistische jeugdorganisaties te beleggen, desnoods alleen van de neutrale landen. In verband met dit plan neemt hij contact op met de Scandinavische landen, maar uit Zweden ontvangt Van Amstel terzelfder tijd een soortgelijk voorstel[552]. Niettemin stuurt hij zijn plan toch rond in de vorm van een in het Duits vertaalde circulaire aan alle neutrale landen[553].

Uit Zwitserland ontvangt *De Zaaier* in antwoord op zijn circulaire en begeleidend schrijven[554] een uitnodiging voor de jeugdconferentie,

die in Bern georganiseerd wordt en o.a. op wens van de Italianen niet met Pinksteren maar al met Pasen[555].

Tussen Van Amstel en Wijnkoop ontspint zich een schriftelijke discussie over de afvaardiging naar Bern. Van Amstel wil natuurlijk, dat Wijnkoop zal gaan, want het gaat hem niet zozeer om de jeugdbeweging als wel om het bevorderen van het revolutionaire socialisme in het algemeen. Maar Wijnkoop verschuilt zich achter allerlei argumenten, die Van Amstel „kletsredenen" noemt[556]. Blijkbaar voorzag Van Amstel de politieke discussie, die in Bern gevoerd zou worden:

Jij kunt met je goede socialistische scholing, met je politieke inzicht Italië helpen tegen de onontwikkeldheid of achterlijkheid van Zweden en Noorwegen. Het zou jammer zijn als op dit eerste congres van de nieuwe internationale de achterlijke en onrevolutionaire gedachte zou domineren van Zweden: „Ontwapening"... Niet „ontwapening" en „strijd tegen bewapening" moet de leuze zijn van de revolutionaire jeugd, maar „geen man en geen cent"... Als je Italië alleen laat staan, zal Zwitserland niet zo gauw overtuigd zijn dan wanneer je helpt[556].

De motieven van Wijnkoop om niet te gaan zijn niet geheel duidelijk. Misschien angst onderweg moeilijkheden te krijgen wegens zijn anti-Duitse gezindheid. Maar de doorslag zal wel zijn weerzin hebben gegeven, zich aan één tafel te scharen met mensen die in zijn ogen geen volbloed revolutionairen waren[557]. Van Amstel is woedend. Ten slotte wordt besloten dat Luteraan zal gaan[558].

De internationale conferentie der socialistische jeugdorganisaties werd op 4, 5 en 6 april in Bern gehouden[559]. Veertien afgevaardigden uit tien landen komen bijeen. Van Danneberg is er een brief met de in veel woorden verpakte wens dat de conferentie zijn bevoegdheden niet zal overschrijden[560]. Dezelfde voorzichtige niet zonder meer afwijzende toon kenmerkt de brief, die Voogd stuurt[561].

Grimm, de vertegenwoordiger van de sociaal-democratische partij in Bern, dient een ontwerpresolutie in. Verwijzend naar de besluiten van de jeugdconferenties in Stuttgart, Kopenhagen en Bazel omtrent het voeren van de strijd tegen militarisme en oorlog, spreekt hij er zijn leedwezen over uit, dat

wie die sozialistischen Organisationen der Erwachsenen, auch die sozialistischen Organisationen der Jugendlichen in den meisten Ländern beim Ausbruch des Krieges nicht nach den erwähnten Beschlüssen gehandelt haben[562].

De resolutie roept op tot het afdwingen van een directe vrede „durch die Wiederaufnahme von klassenkämpferischen Aktionen seitens der Arbeiterschaft". De vertegenwoordigers van Denemarken komen op voor „ontwapening" als leuze en willen de resolutie in deze geest aanvullen. De Noorse afgevaardigde valt hen bij. Nu komt Luteraan in het geweer:

Wir müssen die Gewehre und Kanonen denkend machen. Vielleicht zwingen uns die Gegner einst, in unserem Bestreben, die politische Macht zu erobern, von den Waffen Gebrauch zu machen[563].

De meerderheid voelde voor de leuze van „algemene ontwapening". Een minderheid meende dat de algemene ontwapening zich niet richtte tegen de oorlog maar tegen de zich reeds aankondigende revolutie. Het amendement van Olaussen wordt met 9 tegen 5 stemmen aangenomen[563].

Behalve deze algemene politieke resolutie kwam ook een voorstel van Van Amstel in behandeling om als symbool van de internationale verbondenheid op één bepaalde dag in alle landen jeugddemonstraties tegen de oorlog te laten houden:

In Anbetracht, dass schon der Pariser Kongress der Internationale von 1900 die Sozialdemokratie beauftragte, die proletarische Jugend besonders zum Zwecke der Bekämpfung des Militarismus zu organisieren, in Anbetracht weiter der Resolution Liebknechts der Kopenhagener Konferenz der Jugendinternationale von 1910, welche die selbständige proletarische Jugendbewegung unter den besten Mitteln für den sozialistischen Kampf gegen den Militarismus nannte, beschliesst die Berner Konferenz der intern. soz. Jugend, das intern. Sekretariat der soz. Jugend zu beauftragen, die notwendigen Massregeln zu ergreifen, damit gleichzeitig in den verschiedenen Ländern von den soz. Jugendorganisationen – wenn möglich unter Mitwirkung der soz. Parteien und der intern. Gewerkschaften – EIN INTERNATIONALER ANTIMILITARISTISCHER JUGENDTAG organisiert wird[564].

De conferentie nam het voorstel met algemene stemmen aan en Van Amstel gaf in een brief aan Wijnkoop uiting aan zijn blijdschap[565]. In steeds meer landen en in groeiende omvang werd op deze internationale jeugddag tegen de oorlog gedemonstreerd. Alleen de auctor intellectualis blijft zelfs in een speciaal aan de geschiedenis van deze dag gewijd geschrift onvermeld[566]. Maar in het land van Van Amstel zelf was de viering van de Internationale Jeugddag geen succes (zie blz. 126/127 en 144).

Van Amstel is wel blij met de resultaten, die in Bern behaald zijn, maar zijn bezwaren tegen de resolutie zet hij uiteen in een artikel, dat het nieuwe internationale jeugdorgaan *Jugend-Internationale, Kampf- und Propaganda-Organ der internationalen Verbindung sozialistischer Jugendorganisationen* als hoofdartikel opnam[567]. Dit gebeurde dank zij de nieuwe secretaris Willy Münzenberg, die nu het jeugdbureau leidde, hoewel hij persoonlijk op het „ontwapenings"-standpunt stond.

Van Amstel zegt over de „ontwapening":

ein Glauben an die Möglichkeit der Entwaffnung in der kapitalistischen Produktionsweise bedeutet einen Sturz aus der Wissenschaft in die Utopie... Darum soll unsere Losung sein: Benutzung der Waffen bei Herausforderung seitens der Bourgeoisie, aber nur für proletarische Interessen[568].

Het artikel lokte veel discussie uit, die in de volgende nummers in de vorm van artikelen werd opgenomen[569]. Gezien zijn rol in de Europese jeugdbeweging moet Van Amstel zeker genoemd worden onder de grondleggers van de KJI[570].

Een wassende stroom en het vastgehaakte bootje van „De Zaaier"

„Met *De Zaaier* gaat het slecht in alle plaatsen" schrijft Van Amstel aan Wijnkoop [571]. Het Leidse congres, dat 12 november 1917 plaatsvond had, gezien de toestand waarin *De Zaaier* verkeerde, geen openbaar karakter. De slechte organisatie maakte het zelfs onmogelijk een jaarverslag uit te brengen. Ook het jaar daarop besloot men geen openbaar congres te houden met het oog op de zwakke toestand van de bond, het wegkwijnen van de afd. Amsterdam en het niet binnenkomen van voorstellen van de afdelingen. Wel werd een landelijke conferentie gehouden, een wel wat grootscheepse aanduiding voor het kleine groepje, dat bijeenkwam om zich te warmen aan een referaat over de Russische revolutie, waar *De Zaaier* zich direct mee solidair verklaarde[573]. Amsterdam had niet eens een delegatie naar deze conferentie gestuurd en de afdeling werd uitgesloten wegens het niet nakomen van zijn verplichtingen[574].

Hetzelfde beeld krijgen we wanneer we het verloop van het ledental nagaan:

1914	120	1918	—	
1915	166	1919	144	
1916	100	1920	205	[575].
1917	100			

Kunnen we uit deze aantallen reeds de gevolgtrekking maken dat de omvang van de „voorhoede" in geen verhouding staat tot de pretentie leiding te geven aan de Nederlandse arbeidersjeugd, de vergelijking met de ontwikkeling van de revolutionaire beweging in binnen- en buitenland kan die mening slechts versterken. Het op de SDP uitgebrachte aantal stemmen liep op van 2214 in 1913 tot 4000 in 1915 en 11.684 in 1917[576]. Het ledental van de SDP, dat van 1909-1917 vrijwel rond de 500 bleef schommelen, was in 1920 opgelopen tot 2 à 3000[577]. Het NAS groeide van 9242 leden op 1 januari 1915 tot 33.626 leden op 1 januari 1919. Hoewel het aantal in de vakbeweging georganiseerde arbeiders in deze jaren zich verdrievoudigde, nam het percentage NAS-leden toe van 4,1 tot 7,1 [578]. In deze zelfde jaren ging in de JGOB, en in de syndicalistische en anarchistische SAJO een heftig politiek leven samen met ledenwas. Een scherpe tegenstelling vormt de stilstand van *De Zaaier* ook met de ontwikkeling van de

Socialistische Jeugdinternationale die sedert de conferentie in Bern van 1915 groeide van 33.800 tot 220.000 leden in 1918[579].

Alvorens nader in te gaan op de oorzaken van deze stilstand enige opmerkingen over het bondsleven en de bondsideologie.

Politiek en nog eens politiek...

De ernst die het voortdurend bezig zijn met de wereldrevolutie met zich mee bracht, maakte dat de gezichten van de bestuurders zelden uit de plooi kwamen. Meer dominees dan jeugdleiders, zoals een oud-lid het uitdrukte[580]. Hoezeer ieder begrip ontbrak voor wat de jongeren van het leven vroegen, blijkt uit wat Van Amstel op het Leidse congres in 1917 zegt:

> We mogen niet langer door de padvinderij, voetballetjes-naloperij en al dergelijke zaken meer, de jeugd af laten houden van hun klassetaak en revolutionaire opvoeding[581].

Volgens *De Zaaier* luidt het alternatief: feestavondjes of strijd. En zelfbewust wordt eraan toegevoegd:

> de jongelui zijn nog al gauw geneigd alleen te gaan waar het gezellig is en niet waar te leren valt. Maar ook dat zullen we overwinnen[582].

Reeds in 1907 had H. Roland Holst een ander beeld opgeroepen van het bondsleven zoals het volgens haar had moeten zijn:

> Te voelen dat men met zijn lichaam allerlei kan doen, te voelen hoe de zon het lichaam bruint en de wind het hardt, en dat lichaam te gebruiken in een of ander mooi spel, buiten in de heerlijke natuur, in een spel vernuftig uitgedacht, waarin de menselijke geest en het lichaam beide een rol spelen[583].

Maar haar pogingen om begrip te wekken voor de noodzaak van een alzijdig bondsleven hadden 10 jaar later blijkbaar nog niets uitgewerkt.

„De Zaaier" en de dienstweigeraars

Verwant met het reeds genoemde tekort aan begrip voor het menselijke leven is het in woord en geschrift verwerpen van de persoonlijke dienstweigering. In een logisch sluitend betoog wordt het dienstweigeren onvoorwaardelijk en fel afgewezen[583a]. Maar voor de op drift geraakte jeugd zijn dit alleen maar woorden. Zij wil een persoonlijk offer brengen, een daad stellen, zich zelf zuiveren van alle schijn van medeplichtigheid en in de heftigheid waarmee zij haar afkeer van de oorlog beleeft, is geen plaats voor de koelverstandelijke argumenten van *De Jonge Socialist*[584].

Maar ook het *Zaaier*-bloed kroop waar het niet gaan mocht en de officiële leer ten spijt werd er met de dienstweigeraars meegeleefd. Aan gezamenlijke fietstochten naar fort Spijkerboor om daar aan hen

die ter wille van hun ideaal de gevangenis trotseerden pakjes te brengen, namen veel leden deel[585]. Later toen de *Verbonders* (blz. 144/145) zich aansloten bij *De Zaaier* had deze opeens dienstweigeraars in zijn eigen midden. En daar deze reeds hun straf ondergingen op het moment dat zij zich aansloten, kon men niet anders dan met hen meeleven. Zo kreeg K. v. Geelen de gelegenheid zijn hart te luchten in *De Jonge Socialist* op een wijze als deze:

De proletariërs die niet geleerd hadden het uitbreken van een oorlog te beantwoorden met de algemene werkstaking, toonden zich massaal karakterloos en in plaats van verzet zegevierde de vrees, inplaats van fierheid zagen we internationaal gekuip... Waarom ik dienstweiger? Omdat ik het in strijd acht met de proletarische fierheid om me in een kapitalistisch leger te laten dresseren en africhten. Laten we allen doen wat we kunnen[586].

Tegen het einde van de oorlog komt de bond wel op voor *massale* dienstweigering en onder invloed van de Russische revolutie wordt over het leger gezegd:

Het beste middel voor de jonge arbeiders, die de militaire dienst haten om een eind te maken aan het militarisme is het vormen van soldaten-raden... Niet ons terugtrekken in rustige kolonisaties in Rijswijk of Laren, maar midden in het woelige door ons gehate maatschappelijke stelsel, moeten wij de mensen tot bezinning brengen. En hetzelfde geldt voor de soldaten... Niet in de gevangenis buiten het gehate leger, doch in het gehate leger, tussen de soldaten kunnen wij hen sterken in hun inzicht; rusteloos agiterend elke dag[587].

En inderdaad werd er enige agitatie onder de soldaten bedreven, maar ...*De Zaaier* werd hier buitengelaten door de SDP en het NAS, die dit werk zelf ter hand namen. Half november 1917 verscheen het eerste nummer van *De Soldaten-Tribune* onder red. van C. Kitsz, G. Vanter en L. de Visser[588].

Vanter diende bij de cavalerie in Oldenbroek. Zijn verloofde in Epe hielp bij het verzorgen van de kopij en het drukken van de krant. Als de krant van de drukker kwam ging Vanter de gehele oplage met paard en kar van het station halen. Hoewel het blad uiteraard verboden was, werd het toch vrij openlijk verspreid[589]. Een gang van zaken, alleen denkbaar in de laatste maanden van de oorlog toen de lucht vol was van berichten en geruchten over opstanden en revolutie. In Harderwijk kwam het inderdaad tot de vorming van een kortstondige soldatenraad, die onderhandelde met de officieren en betere voeding, meer soldij en direct verlof wist te bewerkstelligen[590]

„De Zaaier" te midden van de revolutionair gezinde jeugd

Onder invloed van de oorlogsjaren en de revolutionaire bewegingen in Rusland, Duitsland en Hongarije ontstond in JGOB-kringen het *Verbond van Revolutionair-Socialistische Jongeren* en in NAS-kringen het

Landelijk Verbond van Jonge Syndicalisten, dat zijn zwaartepunt in Amsterdam had en daar meer dan duizend leden telde (zie blz. 142 en 151). Beide bewegingen gingen volledig aan *De Zaaier* voorbij.

Het is begrijpelijk, dat Van Amstel zocht naar organisatorische wegen om het *Zaaier*-bootje in deze stroom van ethisch en revolutionair jeugdidealisme te laten meedrijven. Zijn gedachten legt hij neer in een referaat op het reeds genoemde Leidse congres in 1917 onder de titel *Een Nieuw Tijdperk der Revolutionaire Jeugdbeweging*[591]. In plaats van het „wij weten het" en „wij zijn de voorhoede" en daarom „geven wij leiding aan de Nederlandse jeugd" stelde Van Amstel zich pardoes op de bodem van de sociale realiteit door vast te stellen, dat *De Zaaier* „het enge standpunt van *alleen* sociaal-democratische jeugdontwikkelingsvereniging te willen zijn opzij zet met de bedoeling om landelijk een uitgebreide revolutionaire jeugdbeweging te krijgen"[592]. Hij doet het voorstel tot oprichting van een *Revolutionair Socialistisch Jeugd Comité*. Hierbij zweven hem de arbeidersraden voor de geest: „Wat wij zouden moeten krijgen zouden wij Raden van jonge arbeiders kunnen noemen die naast de Raden van Soldaten en Arbeiders staan bij conflicten met de bezittende klasse"[593]. En Van Amstel eindigt met te zeggen:

Duizenden jongelieden lopen in Nederland rond, die nu ten prooi worden gelaten aan burgerlijke jeugdorganisaties, aan de nationalistische arbeiderspartij of aan de onverschilligheid. Zij trachten zich te vermaken met bioscoop, kletserij, gescharrel met meisjes, sigaretten roken, straatslenterij enz. Een eensgezind optreden in een jeugdcomité zal in staat zijn om hier verlossing te brengen[593].

Men ziet: ondanks zijn erkenning van de geïsoleerde positie en de minimale omvang van *De Zaaier*, staat Van Amstel nog op het standpunt „feestavondjes of strijd" en gaat daarmee aan de kern van het probleem voorbij. In zijn verbeelding ziet hij reeds 10 à 20 duizend revolutionair georganiseerde jongens en meisjes in een lange stoet voorbijtrekken, maar voorlopig blijft het bij twee honderd[593].

Na enige tijd begon het voorstel voor een Jeugd Comité door te werken. Op de *Internationale Jeugddag* in oktober 1917 lieten de bond van jonge gemeentewerklieden *Verbetering zij ons doel* en de onafhankelijke bond van jonge metaalbewerkers *Jong Leven* van zich horen (zie blz. 151). Dit betekende dat resp. Siebelink en Rosseau, de syndicalistische jeugdleiders belangstelling toonden[594]. Siebelink blijkt voor nauwere samenwerking te voelen, maar Rosseau, door Van Amstel „een jonge eerzuchtige Streber" genoemd, houdt hem hier vanaf (zie blz. 152/153)[595]. Hoewel een lid van de SDP zelfs redacteur van *De Jeugdige Werker* is, blijken de bonden van syndicalistische jongeren niet bereid zich bij het comité aan te sluiten. Ondanks jarenlange pogingen om tot eenheid te komen blijft het bij enige

mislukte gemeenschappelijk georganiseerde meetings. Vergeten we niet dat het NAS, hoe nauw het met de SDP samenwerkte, toch nooit zijn organisatorische zelfstandigheid prijsgaf en misschien wilde het juist daarom zijn toekomstige kader niet in de invloedssfeer van de SDP brengen.

Anders lag de zaak met de JGOB en de daaruit voortgekomen groeperingen. Reeds in september 1915 polemiseerde Dolleman in *De Jonge Socialist* met de JGOB[596]. De JGOB tast naar zijn mening het kapitalisme niet in zijn diepste wezen aan, maar bepaalt zich ertoe een bepaalde uitwas nl. het alcoholisme te bestrijden; „daarom heeft hij als vredesmacht geen betekenis. De wereldvrede kan alleen gebracht worden door het socialistisch strijdende Proletariaat!" Daadwerkelijke strijd voor de vrede houdt in, dat men „de jeugd ten eerste doet inzien, dat de oorlog het gevolg is van het imperialisme en ten tweede de jeugd doet strijden tegen het imperialisme en zijn uitingen nationalisme en militarisme!" *Jonge Strijd* antwoordt hierop, dat jongeren door hun leeftijd en gebrek aan levenservaring nog niet in staat zijn dergelijke verstrekkende en diepgaande politieke vraagstukken te doorzien. En het artikel eindigt met de opmerking, dat *De Zaaier* dan organisatorisch wel zelfstandig is, maar niet politiek. En hier wordt de spijker op de kop geslagen. De jeugd heeft niet alleen behoefte aan zelf doen maar ook aan zelf vinden op geestelijk gebied en zelf denken.

In tegenstelling met de JGOB zoekt het *Verbond* wel toenadering, en wordt lid van het *Jeugdcomité* (zie blz. 144).

Dat in het *Comité* wrijving tussen twee zo heterogene partners niet kon uitblijven, zal niemand verbazen. Vooral tegen de rol van Van Amstel, die zeker gezien zijn leeftijd niet meer tot de jeugd behoorde, maakten de *Verbonders* bezwaren. Het *Verbond* stelt voor hem door Dirk Struik te vervangen[597]. In *De Zaaier* rijst hiertegen fel verzet, maar Van Amstel kalmeert de gemoederen met de woorden:

> Het gaat erom bij het *Verbond* en dit is zeer begrijpelijk dat de jonge arbeiders het zelf doen. Het zelfdoen heeft altijd een grote strijd verlangd tegen de SDAP... De ouderen zeiden, dat de jeugd het niet kon... De Jong (hoofdbestuurder van *De Zaaier* – G.H.) weet, dat ik mijn mening nooit opdring, ik help wel altijd in de leiding, maar dit is heel iets anders dan autocratie. Wij doen wat de jongeren willen. Dit heeft Liebknecht in Duitsland evenzo gedaan....

Men kan nauwelijks geloven dat Van Amstel werkelijk meende deze rol te spelen. In ieder geval, op Van Amstels voorstel verving Dirk Struik hem, en werd steeds meer de leidende figuur in *De Zaaier*[598]. In de loop van 1919 gingen de meeste *Verbonders* met pak en zak over naar *De Zaaier* (zie blz. 144/145).

De vorming van nieuwe afdelingen en de versterking van bestaande zoals Rotterdam werd hierdoor mogelijk[599].

De Zaaier profiteerde ervan dat de idealistische jongeren het revolutionaire gebeuren in Rusland en de hooggespannen verwachtingen, die dit wekte in hun bewustzijn identificeerden met het groepje van *De Zaaier*[600]. Door hun leeftijd speelden de meeste *Verbonders* echter weldra meer een rol in de SDP dan in *De Zaaier*. We zullen nog zien welke problemen de intrede van een groep met een zo volkomen andere gedachtenwereld in partij en jeugdbeweging meebracht.

De communistische zondagsscholen

„Er is iets triests gebeurd in de jeugdbeweging" schrijft *Jonge Strijd* in het najaar van 1919. En in het verdere bericht staat, dat een aantal jongeren die tot het communisme zijn gekomen, zondagsscholen hebben opgericht[601]. Van Amstel, die deze gedachte in de Nederlandse communistische beweging lanceerde, deed dit in overeenstemming met de richtlijnen die het *Internationaal Jeugdbureau* had neergelegd in een dikke brochure *Nehmt euch der Kinder an*![602]. De geestelijke vader van de „zondagsschoolgedachte" was Tom Anderson, die de eerste school voor de socialistische kinderopvoeding al in 1894 te Glasgow opende[603]. En met hem stond Van Amstel rechtstreeks in verbinding. Aan Wijnkoop bericht hij:

Het is me eindelijk gelukt contact te krijgen met de leider van de revolutionaire Sunday-schools in Engeland. Ik deed dit in opdracht van het Internationale Jeugdbureau. Ik ben in correspondentie met de leider Tom Anderson uit Glasgow. Ik heb op zijn verzoek een artikel geschreven voor het orgaan der zondagsscholen, dat tevens het orgaan van de zelfstandige jeugdorganisatie is, *The red dawn*[604].

Welke motieven dreven de geestdriftige pleitbezorgers van de revolutionaire zondagsscholen? Van Amstel schreef:

Wij moeten het jonge proletariaat proletarisch leren denken en nooit is er harder gewerkt door onze tegenstanders om de jeugd burgerlijk te leren denken, dan tegenwoordig. Niet alleen de christelijken die al jaren her door bijzondere scholen en zondagsscholen, kerken, knapen- en jongelingsverenigingen de anti-revolutionaire gedachten wisten bij te brengen, maar ook de vrijzinnige kapitalisten met hun padvinderij en toynbeewerk, persen de hersenen der jeugd vol burgerlijkheid voor zover de kapitalistische school in het algemeen dit werk nog niet had volbracht[605].

Eigenlijk had Van Amstel wel oren naar „bijzondere proletarische scholen", maar „dit zal wel niet door de bourgeoisie worden toegestaan. We zullen daar de regeringssubsidie niet voor krijgen." Maar waarom niet net als in Zwitserland en Engeland socialistische zondagsscholen opgericht?

Van die ene dag in de week moeten wij een paar uur benutten om zover dit mogelijk

is onze bepaalde, proletarische, levens- en wereldopvatting de proletarische jeugd aan te leren[606].

Als definitie geeft de schrijver „proletarische opvoeding is die welke de communistische opvoeding voorafgaat"[606].

De gemeenschap, het heil der gemeenschap, zal het proletarisch en het communistisch onderwijs beheersen. Het graduele verschil tussen deze twee zal daarin bestaan, dat zolang er nog klassenstrijd zal zijn, het gemeenschapsgevoel zich niet verder kan uitstrekken dan het proletarische kamp[607].

Hoezeer dit laatste het geval was leert ons een liedje, dat Tom Anderson liet zingen:

Komt werkers, zingt een opstandig lied
Een lied van liefde en haat;
Van liefde voor de verdrukten,
Van haat voor de machtigen.
De heersers, die onze vaders vertrapten,
Die onze kinderen ontstelen het brood,
Wier gretige handen ons ontroven
Het leven en de dood.[608]

Het waren juist liederen als deze die in de JGOB verontwaardiging wekten! Nu waren zondagsscholen in de arbeidersjeugdbeweging geen volstrekt nieuwe instelling. In de anarchistische beweging waar de nadruk nog meer viel op de *opvoeding*, kende men de Ferrerscholen, die namen droegen als *De Jonge Proletaar* en *De Hoop der Toekomst* (zie blz. 151/158). Wel nieuw is het imiteren van de christelijke zondagsscholen in de geest van Tom Anderson. De kinderen leren de *Tien proletarische geboden* en uitgezochte teksten uit Morgan, Marx en de Bijbel worden in een toespraakje verduidelijkt. Kleine boekjes met levensbeschrijvingen van grote revolutionairen nemen de plaats van de heiligenlevens in. Tot slot zegt Struik dat de dienst een liturgisch karakter moet dragen[609].

Hoe deze gedachte nu tot leven te brengen? Hiertoe dient een comité gesticht dat de vele in deze jaren ontstane organisaties omvat, die voor dit werk min of meer in aanmerking komen. Van Amstel denkt hierbij aan de revolutionaire partijen, vakbonden, jeugdorganisaties en verder aan de *Bond van Revolutionaire Intellectuelen*, *Bond van Revol. Studenten*, *Revol. Vrouwenbond*, *Communistische Onderwijzersbond*, enz. Het wemelde, zoals men ziet, in die jaren van groepjes die even radicaal als minimaal van omvang waren[610]. En daar verschillende mensen lid van meerdere clubjes tegelijk waren bleken er uiteindelijk slechts weinigen beschikbaar voor „veredelende vermaken, ontwikkeling op het gebied van de kunst, en al wat kan strekken om de kinderen moreel en geestelijk op een hoger peil te brengen"[611].

In Brecht Takes, hoofdbestuurster van *De Zaaier*, vond Van Amstel een bekwame figuur die haar krachten aan dit werk ging wijden. Reeds op 20 december 1919 werden de eerste kindergroepen in een openbare vergadering toegesproken[612].

Onverwachts stierf 22 oktober 1919 Van Amstel. Aan zijn laatste droom van een communistische zondagsschoolbeweging kon hij geen tastbare gestalte meer geven[613]. Met zijn dood wordt in *De Zaaier* een periode afgesloten [614]. De jaarwisseling 1919/1920 brengt een reeks gebeurtenissen met zich mee die in een apart hoofdstuk thuishoren.

De „groei" van „de Zaaier"

Aan het eind van deze periode willen we nog even de balans opmaken. Op een aan *De Zaaier* gewijde spotprent zien we de lange slungelachtige Ceton met drie kleine jongens aan zijn hand lopen. Op een volgende tekening die de toestand na tien jaar weergeeft zien we opnieuw Ceton lopen, dit maal met drie grote jongens aan zijn hand. Het onderschrift luidt: De Zaaier groeit[615]! En inderdaad: van een andere groei kon nauwelijks gesproken worden[616].

Van Amstel schrijft in 1917 spijtig: „Zo lang als *De Zaaier* bestaat, dat is 16 jaar lang, gaat het slecht, behalve enkele momenten"[617]. En G. W. Tsjitsjerin, na de revolutie volkscommissaris van buitenlandse zaken van de Sowjet-Unie, die gedurende de vele jaren dat hij in de emigratie leefde de nodige aandacht aan de jeugdbeweging besteedde, schreef:

Zur Zeit der Entstehung der *Jugend-Internationale* (hatte) die holländische Jugendbewegung sehr viel von den überstandenen Prüfungen zu erzählen, aber konnte nicht viele positiven Resultate aufweisen, die aus diesem Kampfe hervorgegangen waren[618].

Hoezeer *De Zaaier* ook internationaal als het klassieke voorbeeld van een dichtgegroeide sekte gold blijkt uit de discussie die in 1920 in de *Jugend-Internationale* plaatshad over het al of niet voeren van de strijd in de bedrijven voor de jeugdbelangen. Münzenberg, een voorstander hiervan, noemde *De Zaaier* „een afschrikwekkend voorbeeld van een kleine politieke sekte" en weet dit al of niet terecht aan het niet deelnemen aan de strijd in de bedrijven[619]. Maar ook deze bedrijvigheid bevorderde de groei van *De Zaaier* niet sterk, zoals we nog zullen zien.

Het is hier misschien de plaats een algemene opmerking te maken over de geschiedenis van *De Zaaier*. Deze is namelijk in verschillende opzichten uniek en niet door wat *De Zaaier* was, maar door wat ze niet was. Er is geen tweede voorbeeld te vinden in binnen- en buitenland van een revol. socialistische jeugdbeweging die zo hardnekkig

weigerde te groeien zelfs in de jaren van een revolutionaire hoogconjunctuur. Dat dit prikkelt tot het zoeken naar een verklaring spreekt wel vanzelf. Verschillende omstandigheden kunnen hier genoemd worden.

In de eerste plaats de bijzonder grote zelfingenomenheid, die blijkt uit gezegden als:

Wij zijn geen klein scheurtroepje. Wij zijn de opbouwers van het nieuwe socialisme op de puinhopen der internationale[620].

Maar het merkwaardigste bij deze eigendunk was, dat niet alleen de *Zaaiers* zelf zich zo belangrijk achtten, maar dat de autoriteiten deze mening deelden. Hiervan een willekeurig voorbeeld: ter viering van de *Internationale Jeugddag* houdt de Haagse afdeling van *De Zaaier* een wandeltocht naar Delft. Op de plaats van samenkomst verschijnen 15 jongens en meisjes. Maar in totaal blijken er geposteerd op straathoeken, rondfietsend of paardrijdend, 16 politieagenten aanwezig te zijn om eventuele ordeverstoringen van de kant van de revolutionaire jeugd het hoofd te kunnen bieden[621]. De overheid maakte *De Zaaier* belangrijk. Een ander voorbeeld vormt de wijze waarop organisaties als de *Vrijwillige Burgerwachten* en de *Nationale Bond tegen Revolutie* het gevaar dat *De Zaaier* voor het voortbestaan van de Nederlandse staat inhield, opbliezen. Naar aanleiding van een foto in het *Algemeen Handelsblad* schrijft A. A. v. Nijnatten:

In het gebouw van het *Plaatselijk Arbeids Secretariaat* wordt de eerste *Ned. Comm. Jeugdschool* gehouden, welke onder leiding staat van mevr. H. Roland Holst. Dat de twijfelaar aan het bestaan van revolutiegevaar eens goed zijn blik richte op de strakernstige gelaatstrekken der studenten – de zich wanende aspirant-dictators, de volkscommissarissen in spe[622].

Het fatale gevolg van de geschetste zelfverheffing lag in de houding tegenover andersdenkenden, die *De Zaaier* niet zag als mensen, die hun mening eveneens voor de enig juiste hielden en daar zo nodig alles veil voor hadden, neen andersdenkenden waren dwalenden en onnozelen. Een uiteenzetting van Van Rees werd afgedaan met „kletskoek"[623]. Eerbied voor de tegenstander ontbreekt in vrijwel alle polemische artikelen van *De Jonge Socialist*.

In de tweede plaats maakte hun leerstelligheid dat de *Zaaiers* meer lag aan de zuiverheid van het programma dan aan het scheppen van een beweging onder de jeugd. Het was juist het ontbreken van een politieke dogmatiek die verschillende revolutionaire socialistische jeugdbonden in het buitenland in staat stelde als klankbord te fungeren en daardoor bredere groepen aan zich te binden. Een duidelijk voorbeeld vormt de houding van *De Zaaier* tegenover de individuele dienstweigering, die zoveel idealistische jongeren ook uit arbeiderskringen

als een bevrijdende daad ervoeren. *De Zaaier* liet weinig ruimte voor het stellen van een zedelijke daad[624]. Het emotionele en persoonlijke element ontbrak in de *Zaaier*ideologie.

In de derde plaats was *De Zaaier* geen jeugdbeweging. De leden stonden op en gingen naar bed met politiek en hadden geen oog voor de zoveel boeiender en jongeren meer aansprekende kanten van het menselijk leven.

Tot slot valt te noemen het vroege ontstaan van *De Zaaier*, waardoor bij het uitbreken van de wereldoorlog de sektarische en dogmatische instelling al een bondstraditie was geworden. En deze instelling vloeide weer voort uit het zich jarenlang bloedarm voortslepen, wat *De Zaaier* had gedaan in een periode toen de sociaal-economische voorwaarden voor een revolutionaire jeugdbeweging ontbraken. Nu deze er tijdelijk wel waren, was het karakter van *De Zaaier* al gevormd en wel op zulk een wijze dat het nu niet meer van de gunstige revolutionaire conjunctuur kon profiteren. Het moest zich door *Verbond* en SAJO laten voorbijstreven. Al deze tendensen werden versterkt door het ontbreken van iedere politieke zelfstandigheid.

Misschien kan men ook zeggen dat tussen het sterke anarchisme en de eveneens sterke sociaal-democratie voor een marxistisch socialisme maar weinig plaats was en dit niet alleen rond de eeuwwisseling, maar ook in de jaren twintig[625].

PAR. 2. DE JEUGDORGANISATIE DER SDAP TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog nam de SDAP bij monde van Troelstra het standpunt in dat in die ernstige omstandigheden de nationale gedachte de nationale geschillen overheerste[626]. De gevaren die ons land bedreigden, maakten het naar zijn mening nodig, de nationale eenheid en de landsverdediging te versterken. Bij het vrouwelijke en jeugdige deel van de SDAP-aanhang wekte dit relatief het meeste verzet.

In de *Jeugdorganisatie der* SDAP die, naar de mening der bestuurders, juist aardig begon te lopen, voegden zich bij de reeds bestaande grieven, bezwaren tegen het loslaten van het antimilitarisme. Vooral in Amsterdam toonde de JO zich onhandelbaar. De latent gebleven pacifistische gezindheid trad nu fel aan den dag en doordat ook de *Commissie van Toezicht* niet eensgezind was, deed zij hier niets tegen. Daardoor kreeg „een vergadering over het landstormontwerp, die door de *Commissie* als een cursorische bedoeld was, een politiek-agita-

torisch karakter"[627]. Dit bracht in leidende partijkringen grote ontstemming teweeg[628].

Er was nog een andere omstandigheid die het verzet van een aantal leden in de JO aanwakkerde. Voogd wijst op de invloed van „de in april 1915 nieuw geformeerde *Jeugdinternationale*, die niet schroomt in haar orgaan, manifesten enz., openlijk op te wekken tot verzet tegen „sociaal-patriottisch verraad" en afscheiding van de „nationalistische arbeiderspartijen" en die op deze wijze het hare bijdroeg tot de gisting in de Amsterdamse JO[629]. Uit beduchtheid voor het groeiende radicalisme waagde Voogd het zelfs niet direct en openlijk tegen de nieuw gevormde *Jeugdinternationale* te ageren (blz. 121, n. 555 en n. 561). Het is echter de vraag of juist niet dit koketteren met de *Jeugdinternationale* hem duur te staan gekomen is.

Uit de politieke moeilijkheden groeiden organisatorische problemen. Truus Wegerif die deel uitmaakte van de redactie van HJV, bedankte, en Voogd stond er nu alleen voor[630]. Het ledental daalde van 1400 tot 890[631]. Verschillende leden gingen over naar de JGOB en versterkten daar de wil tot zelfstandigheid (zie blz. 136/137). In Amsterdam trad een hele groep uit, die een eigen club vormde, meestal aangeduid met *Amsterdamse Jeugdorganisatie* (AJO) of ook wel *Sociaal-democratische Jeugdbond* (SDJB)[632]. Op zichzelf een onbeduidend groepje had het toch een bijzondere betekenis. Veel meer dan *De Zaaier* was het een *zelfstandige* politieke jeugdbeweging. Geen wonder dat de AJO in de JGOB blijkens de discussies in *Jonge Strijd* de aandacht trok[633].

Interessant zijn de eisen, die in het ultimatum vervat zijn dat de AJO voor zijn afscheiding aan het bestuur van de JO der SDAP richtte: a) zelfstandigheid, b) het recht politieke actie te voeren, c) een leeftijdsgrens van 23 jaar[633]. Lang bestond de AJO niet. In maart 1916 had zij zich afgescheiden en in juni reeds was de fusie met de afdeling Amsterdam van *De Zaaier* een feit[634].

De teruggang van de JO der SDAP is slechts een zwakke echo van de wijze waarop de socialistisch georganiseerde jeugd in Duitsland haar leiders boycotte. Daar kon werkelijk, na een aanvankelijk geestdriftig opgaan in de chauvinistische roes, van het leeglopen der jeugdbeweging en van het massaal negeren der voormannen gesproken worden[635].

Pas in 1917 begint de JO weer langzaam te groeien[636].

PAR. 3. BLAUW OF ROOD?

DE JGOB IN DE BRANDING

„Jongeren, als ze *echt* zijn, móeten rood zijn, rood in godsdienst, rood in politiek, rood in ieder opzicht. Rood is de kleur van de dageraad." JAN LIGTHART

De JGOB en het uitbreken van de oorlog

In de zomer van 1914 werd hard gewerkt aan de voorbereidingen van een congres in Den Haag. Door de medewerking van Jan Ligthart had men de beschikking gekregen over een gymnastieklokaal als slaapgelegenheid. Meer dan 300 deelnemers meldden zich aan[637]. Maar „tijdens de zitting kwam de ene slechte tijding na de andere, de ene oorlogsverklaring volgde de andere op, en steeds meer en meer werd de stemming gedrukt"[638]. Ineens sloeg de stemming om. De deelnemers veerden weer op, wilden iets doen, en legden daarbij een vertrouwen aan den dag dat zeker niet van zelfonderschatting getuigde. In de congresdiscussie werd het voor de latere JGOB zo typerende antimilitarisme geboren:

Evenwel geloof ik, dat we in de komende tijden de taak hebben meer bewust propaganda te voeren voor de vredesbeginselen... hoewel we als jongeren nog dikwijls een levensovertuiging moeten zoeken, geloof ik toch wel, dat we allen zonder uitzondering de oorlog haten met felle haat. Welnu dat onze bond dan fier en kloek zich in deze geest uitspreke[639].

Op initiatief van Berrie IJzerdraad, die een rede had gehouden over dienstweigering op ethische gronden, sprak het congres zich als geheel in deze geest uit en stuurde een sympathiebetuiging naar de antioorlogsmeeting, die in de Houtrusthallen te Den Haag plaatsvond[640].

Tegelijk distantieerde de JGOB zich van de Nederlandse burgerij die, opgeschrikt uit haar rustig bestaan, de oorlog als een plotselinge natuurramp onderging:

Ieder voelt het vreselijke van oorlog... Maar wij JGOB'ers weten, dat het in vredestijd ook allesbehalve vrede is. Daar zijn de duizenden zieken, die niet ziek hoefden te zijn, bijv. tbc-lijders. Daar is de haat, die ons zelven en anderen ongelukkig maakt. Daar zijn de velen, die leven in honger en gebrek. Daar zijn de duizenden jonge mensen, die hunkeren naar wat licht en liefde temidden van de koude gevoelloosheid die hen ook in vredestijd omringt. Daar zijn de seksuele wantoestanden, die menige jonge man en menige jonge vrouw voor eeuwig doen ondergaan. Daar is het alcoholisme. Wij JGOB'ers we strijden een verbitterde strijd tegen de oorlog ook in vredestijd[641].

Bij de KGOB missen we dergelijke uitspraken. Een deel van het hoofdbestuur werd bij het uitbreken van de oorlog gemobiliseerd. Het congres ging niet door. *Jonge Kracht* verscheen pas weer in oktober[642]. Na verloop van tijd herstelde de KGOB zich en van de meivelddagen heet het dat zij uitstekend bezocht werden[643]. En typerend voor de KGOB in oorlogstijd: in Rotterdam organiseerde zij voor het eerst een tentoonstelling voor wandversiering (november 1915). Het werk kwam weer op gang maar op een wijze alsof er aan de grenzen van ons land geen wereldoorlog woedde. Noch de oorlog noch de revolutiejaren brachten enige wijziging van betekenis in de KGOB-ideologie. Het ledental liep in deze jaren terug (zie blz. 101, bijlage). In de JGOB-ideologie vonden in dezelfde jaren ingrijpende veranderingen plaats en het ledental nam belangrijk toe[644].

De „Noordelijke JGOB*"*

Ook in de oorlogsjaren werkte de JGOB aan de versterking en uitbreiding van haar organisatie. Een verbeterde administratie en ledenregistratie maakte het voor het eerst mogelijk het ledental nauwkeurig vast te stellen. In het eerste jaar werden de leden bij bosjes ingeschreven, maar glipten net zo hard weer weg. Hierdoor lag het werkelijke ledental lager dan geraamd was. Vandaar het schijnbare teruglopen van het ledencijfer in het begin van de oorlog. Het enthousiasme van de leden blijkt uit het colportage-aantal van *Jonge Strijd* dat in de eerste oorlogsjaren tussen 6500 en 8000 lag en één keer zelfs 11.000 bedroeg[645].

In het noorden van het land had de JGOB tot dusverre geen vaste voet kunnen krijgen[646]. Verschillende omstandigheden verhinderden dit. Reeds de Friese kwekelingen koesterden bezwaren tegen de Hollandse KGOB'ers[647]. In de *eerste* plaats voelden zij niet voor de hoogdravende en geëxalteerde wijze waarop het „jeugdidealisme" in Holland uitgedragen werd. De eis van geheelonthouding, die zich door concrete en praktische argumenten liet verdedigen, vond waardering, maar het al veel ideëler beginsel van het niet-roken kon geen genade vinden en van hun kritiek op de andere doelstellingen zullen we maar niet eens reppen. In de *tweede* plaats lag het elitebesef en de leidersverering in de KGOB de Friezen niet. Hun democratisch besef liet geen plaats voor een scheidsmuur tussen kwekelingen en arbeidersjeugd. Hierdoor stond de Friese KGOB ook niet afwijzend tegenover een ALGEMENE blauwe jeugdbeweging. Maar de „Hollandse" JGOB wees zij af, omdat die zich niet uitsluitend tot het propageren van geheelonthouding bepaalde.

Uit het voorgaande volgt, dat er in het noorden van ons land wel plaats was voor een algemene blauwe jeugdbond met steun van vele

KGOB-leden zelfs, maar dan een met een beperkter doelstelling dan de JGOB. Hinrich Meijer en Henk v.d. Tol werden de oprichters en organisatoren van de *Noordelijke Jongelieden Geheelonthouders Bond* (NJGOB)[648]. Om het verschil in sfeer te proeven hoeft men de brochure *Komt, jonge mensen*, die Hinrich Meijer schreef, maar te vergelijken met de brochure *Jeugd* van Gerrit Zwertbroek[649].

Door gebruik te maken van KGOB-contacten ontstonden binnen enkele weken in Friesland, Groningen en Drente een aantal afdelingen met in totaal circa 200 leden. De JGOB had zich verplicht geen poging te doen de eerste tijd om in deze streken afdelingen op te richten[650]. De JGOB wist zich te vrijwaren voor concurrentienijd, verleende integendeel steun en stelde ruimte in *Jonge Strijd* beschikbaar[651]. Reeds in het jaar na de oprichting, op een congres dat 2 juli 1916 in Gorredijk plaatsvond, kwam de fusie met de JGOB aan de orde[652]. Na hardnekkige en langdurige onderhandelingen besloot men ten slotte tot aansluiting op voorwaarde dat de JGOB haar statuten wijzigde, zodat alleen instemming betuigd hoefde te worden met de geheelonthouding en het bevorderen van de „algemene ontwikkeling" een vrijwillige zaak bleef. Nu was de JGOB een landelijke bond geworden, maar Friesland bleef een regionale eenheid met een eigen karakter. Dit bleek bij verschillende gelegenheden. Het Noorder-Gewest protesteerde meer dan eens tegen de inhoud van *Jonge Strijd*, omdat er naar zijn zin te weinig artikelen over geheelonthouding in stonden[653]. In 1918 toen de politiek de bond beroerde en uitbreiding van de doelstelling ter sprake kwam, dreigde het noorden met uittreding[654]. In dit verband wordt een uitlating van een voorstander van deze uitbreiding der doelstelling begrijpelijk:

> Het compromis met de noordelijke JGOB heeft een blauw stempel op onze bond gedrukt. Die mensen stellen op de voorgrond geheelonthouding en voor de rest niets. Algemene ontwikkeling is maar bijzaak, en de zuivere jeugdgedachte is hen bijna vreemd. Wij „westerlingen", (zoals zij ons noemen) hebben daar veel last van, omdat wij anders denken over de JGOB en het JGOB'er zijn dan het officiële bondsstandpunt aangeeft.[655]

Dat het noorden geen belangrijke jeugdbewegingsidealisten voortbracht is natuurlijk niet waar, maar zoals we bij de verhouding tussen AJC en JVO nog zullen zien, is het eigen karakter van de jeugdorganisatie in Friesland onmiskenbaar.

Het zelfstandigheidsbeginsel wint terrein

De JGOB was niet alleen een jeugdbond voor GEHEELONTHOUDING maar ook een JEUGDBOND die als enige ZELFSTANDIGE jeugdbeweging open stond voor de gehele jeugd. Derhalve traden jongeren toe alleen op grond van het ZELFSTANDIGE karakter. Na augustus 1914 waren dit

vooral leden van de jeugdorganisatie der SDAP, die ontevreden over de gevolgde politiek en het gebrek aan zelfstandigheid (zie blz. 133), bedankten! Dit kon de radicalisering van de JGOB alleen maar bevorderen. Het is daarom geen wonder dat de afdeling Assen van de JO der SDAP het lidmaatschap van de JGOB onverenigbaar achtte met dat van de JO[656]. Stenhuis, voorzitter van het NVV, vond later, dat je zo'n raar gevoel in je maag kreeg, als je bij de JGOB kwam, daar deze veel had van een troep halve anarchisten[657]. De SDAP bleef in de JGOB een tegenstander zien.

De JGOB legde op het beginsel van de zelfstandigheid steeds meer nadruk. Zo beantwoordt Jo Meijer een aanval van de KGOB op de JGOB en zegt tot slot, dat de JGOB wel prijs stelt op het *advies* van de ouderen maar niet op hun *leiding*[658]. Het zelfstandigheidsbeginsel wordt door Jo Meijer in stellingen uitgewerkt:

Een paar stellingen over „leiding van ouderen"

I. Leiding van ouderen is voor jongens en meisjes boven 16 jaar verkeerd, omdat hun leeftijd is die van het „zelf-aan-het-stuur" komen; van zelf-denken en zelf-doen, hetgeen dient bevorderd te worden (vergelijk: de tegenwoordige „daad-opvoeding" van „het kind").

Leiding van ouderen zal gewoonlijk:

a. op de ZWAKKEREN verslappende invloed uitoefenen. („Wat moeilijk is, denkt en doet de oudere wel voor-me!")

b. de FLINKEREN opwekken tot (openlijk en stiekum) verzet.

II. Het huidige maatschappelijk leven EIST van de mensen boven 16 jaar een zelf-denken en zelf-handelen.

III. Voor leiding van ouderen in deze leeftijd ontbreken de geschikte leiders, en althans is er niet een ook maar enigszins voldoend aantal van hen.

IV. Het beste is, dat door de ouderen bevorderd worde de invloed van DIE jongeren, die het als blijde plicht beschouwen hun kameraden op te wekken tot het (gezamenlijk en individueel) zoeken en doen van het goede[659].

Bij nadere beschouwing blijken de stellingen zeer ongelijkwaardig. De vierde heeft meer het karakter van een raadgeving. De eerste drie leveren de argumenten voor de zelfstandigheid, maar alleen de eerste baseert zich op argumenten van algemene geldigheid. De tweede en derde stelling gaan uit van bijzondere historische omstandigheden die zich kunnen wijzigen en in dat geval zou het beginsel van de zelfstandigheid komen te vervallen.

Uit de motivering kan men opmaken, dat er nu ook contact is met de Duitse vrije jeugdbeweging en dat ook van haar argumenten gebruik gemaakt wordt[660].

De nog steeds bestaande weerstanden in de NV tegen de JGOB versterkten de strijdbaarheid van de JGOB waar de zelfstandigheid van

de vrije jeugdbeweging in het geding kwam. Met uitspraken als „de drankstrijd is te mooi om ze door, vaak nog apen van jongens, te laten verknoeien" droeg F. U. Schmidt hier zijn steentje toe bij[661]. Onder de leden van de NV bestond echter op dit punt geen eensgezindheid. In enkele gevallen hielden de afdelingen zich niet aan de richtlijnen van het hoofdbestuur. Hiertoe zal de geringe voortgang die de NV boekte bij het jeugdwerk ongetwijfeld het zijne hebben bijgedragen[662]. Geen wonder dat men in verschillende afdelingen de oplossing van het jeugdwerk in de JGOB meende te zien[663].

Een veel sterker bewijs nog voor het veldwinnen van het zelfstandigheidsbeginsel is de reorganisatie van het jeugdwerk der *Goede Tempelieren*. Deze geschiedde op een grondslag die zich, behalve door een zeker ritueel, niet van die van de JGOB onderscheidde[664].

Groeiend antimilitarisme

Het ideologische gezicht van de JGOB kreeg allengs radicalere trekken, al kwam dit niet in *Jonge Strijd* tot uiting. Men moet trouwens toch voorzichtig zijn met het karakter van de JGOB af te meten aan de inhoud van het bondsorgaan en andere JGOB-uitgaven. Naar buiten toe wordt de nadruk gelegd op het uitsluitend blauwe karakter van de JGOB. In *Jonge Strijd* doet dit zelfs geforceerd aan.

Op het werkcongres, dat met Kerstmis 1917 in Haarlem werd gehouden, zegt Jan Mourits

> dat we geen praters moeten worden, zoals de grote massa uit praters bestaat, maar moeten komen tot daden. Hij brengt daarom hulde aan de dienstweigeraars, die met persoonlijk offer het beginsel dienen, en hij stelt voor een sympathiebetuiging te zenden namens het congres[665].

Het congres nam het voorstel wel niet aan, maar het typeert toch de stemming bij de oudere JGOB'ers. Zo worden er ook besprekingen gevoerd met de *Ned. Bond van Jongere Vredesvrienden* over de mogelijkheden van samenwerking[666].

In deze jaren bloeit de grote bewondering voor Bart de Ligt op. „Tijdens de wereldoorlog heeft De Ligt een grote invloed gehad op de ontwikkeling der JGOB"[667]. In het aan De Ligt gewijde gedenkboek, geeft Müller Lehning de volgende karakteristiek van de activiteit van deze markante persoonlijkheid:

> Oorspronkelijk als predikant der Ned. herv. kerk in verzet gekomen tegen het officiële en ontaarde christendom, nam hij weldra deel aan de strijd voor het socialisme en werd hij in het bijzonder een der roerigste propagandisten van het revolutionaire antimilitarisme[668].

In september 1915 verscheen het dienstweigeringsmanifest getekend door christen-socialisten, christen-anarchisten, een groep rond H.

Roland Holst en enkele sociaal-democraten. De ondertekenaars hoopten sterk genoeg te zijn om ieder voor zich dienst te weigeren indien zij tot landsverdediging geroepen zouden worden. Verder boden zij steun aan hen, die op grond van geweten of overtuiging dienst weigerden[669]. De regering stelde een vervolging in. De Ligt, Van Rees, Van Mierop en anderen ondergingen gevangenisstraf.

De jongeren lieten zich, waar hun bewonderde voorbeelden zo spraken en in verzet gingen tegen de overheid, niet onbetuigd. Van de circa 500 dienstweigeraars in de periode van 1914 tot 1920 waren een honderdtal lid van de JGOB en onder hen waren verschillende leidende figuren[670]. Evenals bij de geheelonthouding en later bij het socialistische ideaal tekenen zich twee stromingen af. Deels geschiedt het dienstweigeren om zichzelf niet te bezoedelen door het hanteren van geweld (persoonlijk-ethisch motief) deels om een voorbeeld te stellen voor de massa ter navolging (sociaal-revolutionair motief).

Hoewel de JGOB zijn leden niet verplichtte dienst te weigeren was dit wel haar ideaal. Het uitoefenen van de dienstplicht werd, hoewel het vaker voorkwam dan het dienstweigeren, niettemin als een verzaking van het idealisme van de jeugdbeweging gevoeld[671].

Bijzonder typerend voor de geest van de JGOB is wat Gerrit Zwertbroek antwoordt op de beschuldiging van Jan Mourits tijdens een congres (zomer 1918), „zijn idealen te hebben verkocht" en „niet te hebben durven dienstweigeren":

> Ik zal dan ook in 't midden laten waartoe meer ware zedelijke moed nodig is: toegejuicht door een schare van geestdriftige vrienden-geestverwanten de militaire dienst te weigeren of met volkomen kennis van het ellendige leven in dienst, te handelen volgens eigen overtuiging en tegen de verwachting van nagenoeg je hele omgeving in[672].

Antimilitaristische sprekers werden ter bevordering van de „algemene" ontwikkeling vlijtig uitgenodigd en vonden een willig oor, maar een spreker die over de goede kanten van het soldatenleven sprak had moeite zijn uiteenzetting tot een goed einde te brengen[673].

Werken met dienstweigeringsbonnen was voor JGOB'ers heel gewoon. Zelfs tegelijk colporteren met *De Wapens Neder* en *Jonge Strijd* vond niemand gek[673].

Dit antimilitarisme bleef ook de latere JGOB kenmerken. Er werden voorstellen gedaan om te protesteren tegen de burgerdienstplicht[674]. Zelfs na 1918 leidde deze antimilitaristische stemming nog tot spanningen tussen de leden en het hoofdbestuur en tussen de bond als geheel en de buitenwereld:

> De Congres-commissie had in overleg met de afdeling Amersfoort zich het gebruik verzekerd voor de picknick van een militair terrein. We kunnen onmiddellijk vaststellen, dat dit uit tactisch oogpunt een fout was. Maar we waren op het terrein.

Er werd antimilitaristische chocola verkocht, de winst was bestemd voor de jubileum-commissie. Persoonlijk (Henk Witte) was ik daar niet tegen, maar toen in de namiddag militairen op het terrein kwamen, verzocht ik persoonlijk met de verkoop op te houden, hetgeen niet gebeurde. Men verkocht ook aan de militairen. Het gevolg hiervan was, dat de betreffende legercommandant ons meedeelde, dat we nooit meer op het terrein behoefden te rekenen, terwijl in *Onze Vloot* werd gesproken van intrekking van onze subsidie en de Koninklijke goedkeuring[675].

Tot zover dit citaat vol tekenende en aardige details.

Hoewel er weinig ruchtbaarheid aan werd gegeven, streefde het hoofdbestuur er tevens naar de band met de gemobiliseerde JGOB'ers niet te verliezen. Reeds in de zomer van 1916 verstrekte Wiebe Everaarts aan Bertus Klunder die toen in militaire dienst was, de opdracht de gemobiliseerde JGOB'ers met elkaar in contact te brengen. Door het voortdurend fluiten van de *Bakmars* spoorden de leden elkaar in de kazernes op[676].

De JGOB, *de revolutie en de „nieuwe richting"*

„In JGOB moet geploegd worden en gezaaid worden en niet geoogst"[677].

Het is moeilijk ons de diepe indruk voor te stellen die de revolutionaire omwenteling in het tsaristische Rusland maakte op de idealistische avant-garde en speciaal op de jongeren. Banning spreekt over de oudere generatie als over „hen die zelfbewust de Revolutie van 1917 als tijdgenoot hebben beleefd, en dit gebeuren hebben geïnterpreteerd met een sterk ethisch idealisme"[678]. Na de bloedige nachtmerrie van de wereldoorlog was het verlangen naar een nieuwe samenleving sterk verbreid. In Rusland scheen de gespannen verwachting werkelijkheid te worden. Hoe vurig bezong Slauerhoff de hoop der „westerse" intellectuelen en kunstenaars! Hoeveel klinkende namen telde de *Bond van Revolutionair-Socialistische Intellectuelen*[679]! Pas na verloop van tijd leidde de confrontatie van dit „ethisch idealisme" met de harde praktijk van de Russische revolutie tot een verstoring van de door deze humanitaire avant-garde gekoesterde illusies.

De JGOB werd door deze golf van verwachting omhooggestuwd en in beroering gebracht[680]. Het ledental liep aanzienlijk op. Bedroeg het in de zomer van 1916 nog 850, in het voorjaar van 1918 was dit reeds meer dan 1600[681]. Het aantal in de colportage verkochte ex. van *Jonge Strijd* steeg tot 14.000 en bereikte met 20.000 een niet overtroffen hoogtepunt[682].

Hoe onweerstaanbaar de indruk was, die de Russische revolutie maakte, blijkt uit wat zelfs Gerrit Zwertbroek schreef bij het vijfjarig jubileum van de JGOB:

Daar staat hij nu, flink en ferm en tot strijden bereid, in het gloren van de nieuwe werelddag, die stralend na deze nacht der tijden zal te voorschijn treden en zijn licht spreiden over gans de aarde, schenkend haar een nieuwe jeugd en met deze: nieuwe idealen[683].

en op een andere plaats:

Nóg slaapt het grootste gedeelte der jonge mensen, zij, die geroepen zijn de Toekomst te vormen! Maar het licht van de nieuwe Dageraad kleurt alreeds de hemel, en blijde stemmen, krachtiger en krachtiger wordend, zingen de straks rijzende Zon een welkomstlied[684].

De invloed van de Russische revolutie in de uitlatingen van Zwertbroek is onmiskenbaar, maar hoeveel sterker moest deze dan geweest zijn bij hen die reeds eerder blijk van een revolutionaire gezindheid hadden gegeven. Daar de JGOB statutair een *blauwe* bond was, hield *Jonge Strijd* een *blauwe* kleur, hoe rood de onderlinge gesprekken en discussies ook waren. Want al was de bond neutraal, dit werd zeer actief opgevat. Over alles werd gesproken en soms ook geschreven. Alleen de bond sprak zich als bond niet voor een bepaalde richting uit. Een poging om de neutraliteit te interpreteren als het bevorderen van geheelonthouding en niets meer dan dat, beantwoordde Jan Mourits met:

Waarachtig, al de dames, die nu mutsen breien voor de soldaten, konden dan beter slaapmutsen gaan maken voor de JGOB'ers[685].

Nu echter een wereldrevolutie de weg scheen te bereiden voor een nieuwe samenleving, was de behoefte aan een *rood* orgaan zo groot, dat het er kwam. Op 1 oktober 1917 verscheen het eerste nummer van *De Stem der Jongeren* met als ondertitel *Maandblad van socialistische jongeren*. Van de redacteuren noemen we Jan Mourits, Jo Meijer, Jacq Engels en Henk v.d. Tol[686]. De naam was geïnspireerd op het Zwitserse blad *La Voix des Jeunes*[687]. Daar er contact bestond met de Zwitserse jeugdbeweging, is beïnvloeding van die zijde waarschijnlijk[688]. Zij die zich rond *De Stem der Jongeren* groepeerden, wilden komen tot een „ethisch revolutionair-socialistisch verbond van jongeren"[689].

Henk Molenaar trok in *Jonge Strijd* direct tegen het nieuwe blad van leer en luidde hiermee een strijd in, die de JGOB jarenlang zou bezighouden. Hij ontwikkelde de theorie dat het de aard van de vrije jeugd was om te *zoeken* en dat de volwassenheid bestond in het *weten*. De grens tussen zoeken en weten lag bij de leeftijd van 21-25 jaar. Op grond hiervan kon de vrije jeugd nooit een vaste politieke mening hebben[690].

Het „Verbond van Revolutionair-Socialistische Jongeren" en zijn onverwacht einde

Weldra sloten zij, die sympathiseerden met *De Stem der Jongeren* zich aaneen en stichtten het *Verbond van Revolutionair Socialistische Jongeren* (*Verbond*). Een grote groep JGOB'ers was lid. Dat het vooral oudere JGOB'ers waren, zou kunnen blijken uit een voorstel om de leeftijd vast te stellen op 18-28 jaar[691].

Volgens het verslag van het congres, dat het verbond op 18 november 1917 in Utrecht belegde, telde *De Stem der Jongeren* 165 abonnees. Hoewel met algemene stemmen tot aansluiting bij het door *De Zaaier* gevormde *Revolutionair Socialistisch Jeugd Comité* werd besloten (zie blz. 126), weken de opvattingen toch sterk van die van *De Zaaier* af[691]. Een ernstig geschilpunt vormde de houding die tegenover de militaire dienst moest worden aangenomen. *De Zaaier* was vóór het vervullen van de militaire dienstplicht hoewel nog niet zo streng en onverbiddelijk als enige jaren later en het *Verbond* verwachtte van zijn leden dat zij dienst zouden weigeren. Voor het *Verbond* was het belangrijkste criterium van tegenkanting echter gelegen in de „materialistische" levensbeschouwing van *De Zaaier*[692]. Bij de *De Zaaier* kwam in hun ogen het eigen geestelijk leven op de achtergrond. Jan Mourits verdedigde het religieuze karakter van het *Verbond*:

Wij moeten toepassen de daadwerkelijke Broederschap en leven uit een innerlijk besef, dat allen broeders zijn[692].

Het congres verenigde zich op de formulering:

Het *Verbond* streeft naar volkomen revolutie van persoon en samenleving en stelt het socialisme als levenseis voor individu en gemeenschap[693].

Over de beginselen geheelonthouding, niet-roken en dienstweigering wordt men het eens, over andere punten als het weigeren van improduktieve arbeid (hieronder verstond men het werk in wapen- en munitiefabrieken) en het stichten van produktieve associaties zal nog nader beraad volgen. Er wordt zelfs een kolonisatiecongres aangekondigd, maar het blijft bij het plan. Het *Walden*-ideaal laat de leden niet los[694]. Het streven is erop gericht zich zo min mogelijk met de kapitalistische maatschappij in te laten om geen schade te lijden aan de ziel en deze verfoeide maatschappij niet door het verrichten van arbeid in stand te helpen houden:

Wat loonarbeid aangaat: we zullen er ons zo min mogelijk mee ophouden. En als we al geen andere uitweg zien, dan zullen we zo mogelijk alleen die loonarbeid aanpakken, die zo min mogelijk meewerkt tot instandhouding van de tegenwoordige wantoestand. We zullen dus nooit gaan werken bij Boele, Senior, Jamin, Hulstkamp en dergelijke firma's. We zullen liefst trachten bakkers, groentekwekers of dergelijke arbeid aan te vatten[695].

Aan de uiterste consequentie van deze theorie: werken is misdaad, die *De Moker* inderdaad propageerde (zie blz. 166), kwam het *Verbond* niet toe. De verwantschap met het christen-socialisme blijft evident, immers dit ondergaat evenals de JGOB onder de drang van dezelfde politieke gebeurtenissen een soortgelijke radicalisering.

Om een indruk te krijgen van de geestesgesteldheid van deze jongeren, nog een passage uit het slotwoord van het Utrechtse congres:

We leven in een geweldige tijd. Een tijd van bloed en ondergang, van totale negering van het recht en de menselijkheid. We kunnen niet zeggen tot ziens. Hoogstwaarschijnlijk zullen velen van ons de gevangenissen vullen en mocht een oorlog uitbreken, hetgeen nog niet onmogelijk is, dan zullen wij sterven voor ons machtig ideaal[696].

Voor het besef van de leden tekenen zich weldra twee stromingen af in het *Verbond*, nl. een persoonlijk-religieuze tegenover een meer materialistisch-sociaal gerichte groep[697]. Van deze laatste gaan natuurlijk de toenaderingspogingen tot *De Zaaier* uit. Toch koesterde ook deze procommunistische richting grote bezwaren tegen de praktijk van het communisme. Over het in de Russische revolutie gehanteerde geweld zegt Jan Mourits in een discussie: „Liever zou ik een verloren revolutie willen dan een zegevierende beladen met een bloedschuld"[698]. Dit verhindert hem niet de Russische revolutie met grote felheid te verdedigen.

Ondanks of misschien juist door de werveling van vaak strijdige ideeën groeide het *Verbond*. Na een jaar was het aantal abonnees tot 410 aangegroeid[699]. Buiten dit aantal werden bovendien in de colportage gemiddeld 600 ex. verkocht, één keer zelfs 1330[700].

De strijd over de beginselverklaring duurde voort zonder dat het gelukte op alle punten een gemeenschappelijk standpunt te vinden. Gemeen hadden de leden hun afkeer van de sociaal-democratie. Als oorzaken van het falen der volwassenen, d.w.z. der Tweede Internationale, zagen zij: gebrek aan karaktervastheid, offervaardigheid en persoonlijke wil tot strijd. Het *morele* woog hun zwaarder dan de *politiek* en de *theorie*[701].

Misschien uit behoefte de impasse te doorbreken, misschien ook om de discussie over te brengen op het terrein van de concrete noden en tevens de „massa" van de jeugd te bereiken, gaf Jacq Engels op eigen initiatief samen met Jan Mourits in het voorjaar van 1919 een vlugschriftje uit in een oplage van 4000 ex., getiteld *Onze Toekomst - Naar de Eenheid*. Het richtte zich tot de eigen leden, de JGOB, *De Zaaier* en de leden van de syndicalistische en sociaal-anarchistische jeugdbonden. Het beoogde een samenwerking tussen deze organisaties tot stand te brengen op grondslag van een zevental eisen:

1. Zesurige arbeidsdag voor jonge arbeiders beneden 18 jaar;
2. Vaststelling van een minimumloon voor jeugdige arbeiders;
3. Verplicht en kosteloos vak-onderwijs op de dag, terwijl de hiervoor bestemde tijd van de 6 uren arbeid wordt afgetrokken;
4. Leerplicht tot het 18e jaar, (bij verwerkelijking waarvan natuurlijk het onder 1. bepaalde overbodig zou worden);
5. Kosteloos openstellen van alle inrichtingen van onderwijs, dus ook middelbare en hogere scholen;
6. Bevordering van jeugd-ontwikkeling; oprichting van jeugdtehuizen.
7. Bestrijding van het militarisme; afschaffing van de dienstplicht, bestrijding van de burgerdienstplicht[702].

Gezien de geëxalteerde taal in *De Stem der Jongeren*, die cirkelt om kernwoorden als *Idee*, *Liefde*, *Licht*, *Vrijheid*, *Recht* en *Gemeenschap* kan men niet anders dan verbaasd zijn over deze concrete eisen, die zeker wel een basis hadden kunnen vormen voor een eenheid van actie met andere arbeidersjeugdorganisaties.

Het lidmaatschap van het *Rev. Soc. Jeugd Comité* waartoe op het november 1917 gehouden congres met algemene stemmen besloten werd[703], leidde tot deelneming aan een actie van dit comité tegen de toen voorgenomen invoering van een burgerdienstplicht. Bovendien organiseerde dit comité de viering van de *Internationale Jeugddag*[704]. Er werden in oktober 1918 35.000 manifesten verspreid en 8 vergaderingen belegd met ongeveer 1100 bezoekers. Dit was niet veel meer dan in het jaar daarvoor, zonder het *Verbond*. Hieruit blijkt wel dat de leden van het *Verbond*, evenals die van *De Zaaier* niemand behalve zichzelve vertegenwoordigden of in beweging vermochten te brengen[705].

Door fusie hetzij met de SAJO, hetzij met *De Zaaier* hoopte het *Verbond* zijn isolement te doorbreken en met de „massa" van de Nederlandse jeugd in contact te komen. Toen samengaan met de SAJO niet mogelijk bleek, bleef alleen opgaan in *De Zaaier* over. Reeds traden individuele leden en zelfs al een hele afdeling tot *De Zaaier* toe[706]. Toch was er van een ideologische toenadering geen sprake. Uit een beginselverklaring van mei 1919 blijkt waarom men ondanks de ideële kloof samenwerking wenste en deze rechtvaardigde:

Wij willen de omkeer van mens en maatschappij. Een wedergeboorte tot een werkelijke samenleving. Wij willen de geesten vrijmaken van de drukkende ban van zelfzucht... Wij zijn religieus omdat we willen bouwen van binnen-uit. Omdat we erkennen dat het hart de wereld maakt... Zolang de mensheid nog onmachtig is tot geweldloosheid, zullen we bij elke „gewelddadige" maatschappelijke verandering en verbetering door onze levenshouding en onze morele steun het plaatsgrijpend geweld trachten te veredelen en te leiden naar de brede wegen van menselijkheid en rechtvaardigheid. Wij keuren af het beroep op de lagere instincten van de mens, voor welk doel ook[707].

Dit bleef de mening ook van velen, die naar de communistische jeugdbeweging en partij overgingen. Hiertoe behoorden J. Engels, J. Mourits, W. Keizer, K. v. Geelen, B. IJzerdraat en H. de Weerdt, die in een manifest de leden opriepen hun voorbeeld te volgen en zich bij *De Zaaier* aan te sluiten[708]. Zij voelden zich geen volbloed communisten, maar meenden een taak te hebben in deze beweging nl. *de veredeling van het door hen afgewezen geweld en materialisme*!

Onder de indruk van de pogingen de Russische revolutie door interventielegers te vernietigen en de hieruit voortkomende angst dat dit iedere maatschappelijke vernieuwing voor lange tijd onmogelijk zou maken, meende het *Verbonds*bestuur, dat nu elk afwachten en dralen ook de eigen idealen in gevaar bracht en besloot het *Verbond* op te heffen. Waar het volgens het bestuur ging om een keuze tussen socialisme of kapitalisme riep het de leden op zich aan te sluiten bij *De Zaaier* en de *Communistische Partij*[709]. Hoezeer dit besluit paste in de sfeer, waarin de idealistische kring leefde, blijkt uit de houding van Kruyt, die voor de *Bond v. Christen-Socialisten* n.b. zitting had in de Tweede Kamer en plotseling lid werd van de *Communistische Partij*! In een verklaring motiveerde een bestuurder van het *Verbond* het genomen besluit:

Sinds de oprichting van ons *Verbond* hebben wereldgebeurtenissen plaatsgehad van zo oneindig groot gewicht, dat alles wat wij daarvoor wisten of meenden te weten in het niet verzinkt. De gebeurtenissen van de laatste 2 jaren hebben ons meer verrijkt aan kennis en doorzicht dan jarenlange studie zou hebben vermocht. Mij leerden zij o.a., dat wij als idealistische (zo men wil: religieuze) communisten – om een woord van Kruyt te gebruiken – wel ONDERscheiden, maar niet GEscheiden moeten staan van de overige revolutionairen... Wij hebben tot nu toe, makkers te veel buiten de werkelijkheid van de grote revolutionaire strijd gestaan... Velen onder ons hebben zich met een gebaar van „afkeer" afgewend van de profane wereld en haar zonden en zijn vervallen in een halfzacht idealisme, dat zich uit in sandalen en slappe dassen[710].

Aan de uitgave van *De Stem der Jongeren* kwam aldus op een onverwachte en wat wonderlijke wijze een einde, maar niet alle betrokkenen gingen hiermee akkoord, zelfs niet allen die zich bij *De Zaaier* aansloten. Daarom verscheen in november 1919 als voortzetting van *De Stem der Jongeren* onder red. van Henk Eikeboom en Ab de Rode het blad *De Stormklok* met als ondertitel *Onafhankelijk Revolutionerend Jeugdblad*[711].

Hun bezwaar tegen de opheffing van *De Stem der Jongeren* is dat alles te veel in een streng vastgelegde richting wordt gestuwd. Het blad wil zijn „de vrije tribune", waar alle jongeren die het eens zijn op het punt van „de revolutie", de andersmaking, zich kunnen uiten[712].

Op de lijst van medewerkers komt een aantal later bekende anarchisten voor zoals Henk Eikeboom, A. L. Constandse, Jos. Giesen,

Albert de Jong e.a., maar de aantrekkingskracht van de Russische revolutie is ook op hen nog sterk genoeg om ieder anticommunisme af te wijzen. „Wij denken er niet aan om bijv. *De Jonge Socialist* te gaan beconcurreren. Daarvoor ligt ons persoonijk die beweging en dat blad veel te na aan het hart." Maar zij willen geen „alleen-zaligmakende kerk"[713].

Artikelen ter verdediging van de Sowjetunie ontbreken dan ook niet:

Het nieuwe breekt zich baan en vanuit het oosten komt het licht. De rode zon van het socialisme verrijst en verheugd roepen we elkaar toe met schitterende ogen: Ziet! Het daghet in den Oosten[714].

Maar verder dan enkele nummers brengt het blad het niet. De voornaamste medewerkers gaan de weg van het anarchisme en grenzen zich weldra én van het communisme én van de blauwe jeugdbeweging af.

De strijd tussen de „oude" en de „nieuwe" richting

De oudere leden, meegesleept door de internationale gebeurtenissen, trachtten de JGOB op revolutionaire paden te voeren. In *Jonge Strijd* ligt dikwijls de opgeschroefde revolutie-lyriek voor het opscheppen:

Verzet, opstandigheid, jeugd! Ons gehele jeugdleven een vloedgolf van heilige, machtige verontwaardiging. Al het lelijke, het lage slaat ons tegen als een verstikkende walm, die opstijgt uit een poel van ontbindende lichamen. Wij dulden niet, dat die trage sleur van de grote mensen ons meesleept, neen, nooit! Recht er tegen in[715].

Er gingen stemmen op om *Jonge Strijd* open te stellen voor discussies over antimilitarisme en socialisme. De spanning tussen het blauwe omhulsel van de JGOB en de gistende rode inhoud werd te groot. Onder de indruk van oorlog en revolutie bracht Jacq Engels in het jaarverslag 1917-1918 zelfs de houdbaarheid van de doelstelling in het geding:

En waar nu op den duur zal blijken, dat ons tegenwoordig strijdterrein, de drankstrijd, te weinig omvattend is en te eng om de jeugd BLIJVEND bezieling te schenken, moeten we nagaan, óf het mogelijk is en hóé het mogelijk is, het terrein van de strijd te vergroten, zonder onze neutraliteit te verliezen. We moeten nieuwe wegen zoeken. Maar onze zelfstandigheid is er een waarborg voor, dat we ons niet zullen laten leiden door het belang van welke partij of welke richting ook; dat we steeds en alleen zullen denken aan ons eigen belang, d.w.z. aan het belang van de jeugd![716].

Het was dringend nodig deze kwestie van de beginselverklaring op een congres te behandelen, want overal in de bond gistte het en steeds klonken er radicalere geluiden. De „Nieuwe Richting" won aanhang[717]. *Jonge Strijd* slaakte noodkreten als:

Het peil daalt (in Noordholland en Utrecht) onrustbarend niet door laksheid, maar door zg. revolutionaire elementen. Zij spreken allemaal over revolutie en communisme. Vooral de jongeren schijnt de revolutiekoorts te pakken te hebben. Dit zou in 't geheel niet erg zijn als het maar overtuigde strijders waren, maar in de regel is het een geklikklak van woorden, een geschetter met onbegrepen frasen. Ieder die niet revolutionair is wordt voor „burgerlijk" uitgescholden. Dat moet maar uit zijn[718].

Vooral de voorstellen om tegen de burgerdienstplicht en militaire dienstplicht stelling te nemen voerden tot heftige discussies. Het noorden dreigde met afscheiding. Het congres in 1918 verwierp de voorstellen. Het besloot geen verandering te brengen in de doelstellingen. Maar de strijd duurde onverminderd voort. De „nieuwe" en de „oude richting" hielden resp. in Utrecht en Amsterdam afzonderlijke landelijke bijeenkomsten, waar men echter niet tot een eensgezind richtingstandpunt kon komen[719]. Hierdoor zag geen van beide stromingen kans op het Hilversumse congres in augustus 1919 eensgezind op te treden. De strijd bleef onbeslist en in een vage motie die aangenomen werd, stond dat de statuten voldoende ruimte lieten (nl. door het punt „algemene ontwikkeling") voor de bond om onder de volkomen gewijzigde politieke omstandigheden op een nieuwe wijze op te treden. De motie bood geen houvast aan het bondsbestuur en de verwarring nam nog toe.

Nieuwe blaadjes als de reeds genoemde *Stormklok* en *Levensverdieping*[720] brachten Henk Prakke in zijn recensie tot de uitroep:

O, ik haat dat zinloze-woord-geklater, die wezenloze woordenwellust, dat patetische gefraseer! En moet dát de uiting heten van een nieuwe geest, spreekt zó de vrije mens?... Neen! – want het is weer die vervloekte splijtzwam, die alles ontwrichtende en versnipperende splijtzwam, die elk maar even afwijkend meninkje zijn eigen „orgaan" en zijn eigen stroompje in elkaar doet knutselen. Het is de kliekjes-geest van de zich uitverkoren wanenden, van de zich van de boze wereld afkerenden, het is de knusse clubjes-geest die overwonnen zal *moeten* worden, voor we komen tot de grote beweging, die werkelijk wat bereiken zal[721].

Met deze woorden kwam een concreter en nuchterder generatie aan het woord. Zij kwam vastberadener voor de „oude richting" op en bestreed de „nieuwe richting" der ouderen fors. In zekere zin vermengde zich de strijd om het blauwe of rode karakter van de JGOB met een tegenstelling tussen twee jeugdgeneraties, die aan het conflict niet-rationele aspecten verleende. Hierdoor ging het ook niet meer om het formele recht van JGOB'ers op een politieke mening[722].

„Leden van de JGOB die een mening gevonden hebt – Ruk uit!" schreef Wiebe Everaarts in een onderschrift bij een ingediende motie[723]. Deze uitlating verwekte een storm van verontwaardiging. Henk Prakke en Wiebe Everaarts hielden voet bij stuk en toen de meerderheid van het bondsbestuur zich tegen hen keerde, traden

zij af. Formeel gesproken hadden hun tegenstanders gelijk. Ook mensen met een eigen mening konden lid zijn van de JGOB, maar eigenlijk ging het daar niet om. Het ging erom of de JGOB rood of blauw zou zijn. Werd ze rood, dan zou de bond in korte tijd uiteen zijn gevallen in vele elkaar op leven en dood bestrijdende groepen. De verdere lotgevallen van de groepen die uittraden, bewijzen dit. Alleen door het blauw blauw te laten had de bond een kans te blijven voortbestaan.

Op het congres in Arnhem, dat 31 juli en 1 augustus 1920 plaatsvond, kwam het tot een beslissing. Jan Mourits en Jacq Engels, beiden ondertussen oud-leden en lid van de *Communistische Partij*, wekten in een vlugschrift *Aan de JGOB'ers op het congres van 1920*, dat bij de opening van het congres onder de deelnemers verspreid werd, de JGOB'ers op zich in socialistische geest uit te spreken. Een enkele passage om een indruk te krijgen van de toon en de inhoud:

Als jullie leest, dat de internationale roversgroepen het Rode Rusland, dat zich van de knoetheerschappij heeft bevrijd, en het socialisme moeizaam gaat opbouwen, van alle kanten aanvallen en door de blokkade uithongeren, en jullie geeft geen kik, jullie blijven als suffe schapen stil, eeuwig stil als het graf, dan zouden wij wel kunnen huilen om jullie lafheid en domheid. Als jullie lezen, dat Liebknecht en Rosa Luxemburg worden vermoord door Pruisische jonkers en duizenden arbeiders door de Duitse regerings-socialisten, en jullie praten over matigheid of geheelonthouding en niets meer, dan begrijpen wij niet, dat jullie jong zijn[724].

Wat de schrijvers van het vlugschrift dan wel van de JGOB'ers verwachtten blijkt uit de volgende passage:

Wij willen ronduit zeggen, dat wij de meeste voldoening zouden hebben, wanneer in Arnhem mocht blijken, dat de meerderheid der JGOB'ers zo was gestegen in inzicht in de ontwikkelingsvoorwaarden der mensheid, dat zij resoluut en scherp stelling zou nemen tegen de ondergaande klassenmaatschappij van het kapitalisme met zijn vreselijke uitbuiting, zijn verfoeilijk militarisme en zijn bloedige oorlogen en voor de Maatschappij van gelijkheid en broederschap: het socialisme, het communisme[724].

Het probleem is hier teruggebracht tot een keuze voor of tegen het communisme. Daar alleen leden het woord mochten voeren, spraken namens de „nieuwe richting" Herman Schuurman, Herman Groenendaal, Kees Kuiper en Ab Mennist (later 2 anarchisten en 2 *Zaaiers*). De woordvoerders van de „oude richting" waren Wiebe Everaarts, Henk Prakke en Henk Witte[725]. De „nieuwe richting" bleek duidelijk heterogeen op het congres. Er vielen 2 groepen te onderscheiden: één, waartoe vooral de ouderen behoorden, die voor het communisme koos, maar daarnaast ook één vooral uit jongeren bestaande, nog lid van de JGOB, die ijverden voor het VJV, dat zich later in anarchistische richting ontwikkelde (zie blz. 158). Van de aanvang af waren

de discussies scherp op het congres[726]. „Lang is er gepraat en veel is er gepraat, heftig is er gesproken en er is geschreeuwd, maar tot een goed einde kwamen we niet"[727].

Ten slotte nam het congres de door Henk Prakke en 9 andere leden ingediende motie aan, bekend onder de naam van „scherpe resolutie":

De JGOB... spreekt als haar oordeel uit, dat jonge mensen, die op politiek gebied hun richting menen gevonden te hebben en er zijn voor gaan ijveren, niet meer in de JGOB, de organisatie van de zoekende jeugd, thuis behoren, maar in de grote-mensen-beweging, geeft... opdracht, alle leden, die voor een bepaalde politieke beweging ijveren in de JGOB, als lid te royeren[728].

Het congres legde de leiding van de bond in handen van Henk Witte en Henk Prakke. Ze stonden voor een zware taak. Velen bedankten, hele afdelingen gingen over naar *De Zaaier* of vormden „vrije groepen"[729]. De *Kommissie van voorbereiding tot oprichting van het Vrije Jeugd Verbond* gaf het eerste nummer van zijn *Korrespondentieblad* uit[730]. Het hele oosten dreigde zich af te scheiden. Spoedconferenties vonden plaats om het onheil af te wenden[731]. Er werd een referendum gehouden ter bekrachtiging van de „scherpe resolutie". Van de 1500 leden bracht slechts een derde zijn stem uit. 228 voor, 186 tegen en 87 plus een hele afdeling blanco[732]! De bond verloor ongeveer 500 leden.

Daar de „scherpe resolutie" de vrije meningsuiting en het recht op een mening aantastte, hadden een aantal „tegen wie de motie niet gericht was" zich genoopt gevoeld de bond te verlaten. Om deze reden nam het buitengewoon kerstcongres in Amersfoort (1920) een supplement-motie aan, waarin verklaard werd, dat het in geen geval de bedoeling was geweest de vrije meningsuiting in de bond te beknotten en dat „het lidmaatschap van een politieke partij als zodanig niet onverenigbaar is met het lidmaatschap van de JGOB"[733].

De actie van de „nieuwe richting" was nog niet ten einde, maar wel verzwakt; Jelle Brouwer laakt het optreden van Jacq Engels, die zijn medestanders de boodschap meegaf op het congres *De Internationale* aan te heffen. Deze werd echter overstemd door een daverende *Bondsmars*[734]. Het blauw overstemde het rood, maar slechts tijdelijk want in de jaren dertig kwam de oude controverse door de politieke en economische ontwikkeling opnieuw tot leven.

Hoofdstuk VII

DE RODE JEUGDBEWEGING IN DE JAREN TWINTIG

Wat waren de gemeenschappelijke politieke en sociale omstandigheden die de ontwikkeling van de anarchistische, socialistische en communistische jeugdbeweging na 1918 bepaalden? In *de eerste plaats* de in de laatste oorlogsjaren opgedane ervaringen: het gebrek en de nood in de arbeidersgezinnen rondom hen heen en het bloedvergieten zonder einde en voor de linkse jongeren ook zonder zin op een niet meer voorstelbare schaal aan gene zijde van de landsgrenzen. De diepe indruk, die deze gebeurtenissen nalieten en het hieruit resulterende generatiebesef van de jaren twintig uitte zich bij de politiek geïnteresseerde arbeidersjeugd in een radicaal pacifisme en in een streven naar een niet minder radicale maatschappelijke vernieuwing.

De consequenties voor de rode jeugdbeweging hiervan waren: een sterke sympathie voor de Russische revolutie, die *De Zaaier* in verhouding tot zijn ledental een onevenredig groot prestige verschafte. Zoals wij zullen zien leidde dit niet tot een groei van het ledental, wel tot het ontstaan van een tijdelijk sterke syndicalistische jeugdorganisatie. Omgekeerd verloor de SDAP door de groeiende revolutionaire sentimenten zijn vat op de jongeren en zag zich in het defensief gedrongen. Het zou even duren voor de geleidelijke weg die de parlementaire socialisten voorstonden, weer enthousiasme wekte onder de jeugd.

Behalve de oorlogsindrukken waren het in *de tweede plaats* de verbeterde sociale omstandigheden die het karakter van de rode jeugdbeweging bepaalden. We herinneren aan de problemen, die de ANDB na 1904 te overwinnen kreeg, toen de romantiek van offers en strijd tijdelijk tot het verleden behoorde en de jeugd onder zoveel gunstiger omstandigheden aan het werk ging dan de oudere generatie in zijn tijd. Een soortgelijk probleem deed zich na de Eerste Wereldoorlog op ruimere schaal voor. De verkorting van de arbeidstijd schiep als nieuw verschijnsel: de vrijetijdsbesteding. Ook met het geven van vakantie werd een begin gemaakt. Relatief kwamen de hogere lonen vooral de jeugd ten goede en schiepen de mogelijkheid de vrije tijd te vullen met wat deze maatschappij aan verteerbaar en bereikbaar

amusement bood[735]. Dit was wel iets anders dan wat de socialisten onder cultuur verstonden. De aanpassing van de levensstijl der geschoolde arbeiders aan die van de middenstand, schiep echter tegelijk de voorwaarde voor een rode jeugdbeweging die naar een synthese zou zoeken van socialistische politiek en levenshervorming. Inderdaad nemen de socialistische en anarchistische jeugdbeweging de stijl van de blauwe bonden aangevuld met die van de *Wandervogel* over. De communistische jeugd weigert dit voorbeeld aanvankelijk te volgen en doet het ten slotte zo laat en zo schoorvoetend toch nog, dat dit niet tot een grotere bloei leidt.

PAR. I. DE ANARCHISTISCHE JEUGD VAN 1916 TOT 1930

a. De Syndicalistische Arbeidersjeugd Organisatie

De golven van de sociale beroering in de laatste jaren van de Eerste Wereldoorlog stuwden het NAS omhoog. In de strijd tegen duurte, voedselschaarste en oorlogsleed groeide het ledental aan tot een veelvoud van het vooroorlogse (zie blz. 123). Er ontplooide zich een veelzijdige activiteit, waar ook de jeugd in betrokken werd. Enkele bij het NAS aangesloten bonden vormden jeugdsecties. De secretaris van de bond van overheidspersoneel – waarvan gemeentewerklieden, zoals de stratenmakers, de kern vormden – C. Siebeling, interesseerde zich sterk voor de jeugdbeweging. Door zijn toedoen werd de *Vereeniging van Jongelieden in Openbaren Dienst „Verbetering zij ons doel"* gesticht die een *Propagandablad* uitgaf[736].

Breder nog zette A. Rosseau, een in 1914 als dienstweigeraar naar ons land gevluchte Belgische metaalbewerker, het jeugdwerk op. Na zijn ontslag tijdens een staking bij *Werkspoor* was hij vrijgesteld bestuurder van de *Federatie van metaalbewerkers* geworden[737]. Voor de jeugd stichtte men „zondagsscholen" in de geest van en vernoemd naar Francisco Ferrer[738]. Hier werd door het populariseren van natuurwetenschappelijke kennis en door het vertellen over het leven van de grote socialisten gewerkt aan een atheïstische opvoeding. De *Bond van jonge metaalbewerkers Jong Leven* omvatte de oudere jeugd (zie blz. 126).

Op 24 maart 1918 sloten de verschillende jeugdgroepen zich aaneen in een landelijke *Federatie van Syndicalistische Jeugdorganisaties*[739]. Nu was het eerder een Amsterdamse dan een landelijke aangelegenheid. De meer dan duizend leden in de hoofdstad vormen een indrukwekkend aantal, wanneer we dit met het ledental van *De Zaaier* vergelijken[740].

Deze syndicalistische jeugdorganisatie, los van en vaak op gespannen voet met de anarchistische jeugdbeweging, is een typisch Nederlands verschijnsel. Het libertaire socialisme in ons land toonde weinig belangstelling voor de vakbeweging. En niet zelden ging deze onverschillige houding zelfs in regelrechte vijandschap over. Als buitenlandse anarchistische jongeren in 1926 de *Pinkstermobilisatie* (zie blz. 168) in Soest bijwonen, verbazen zij zich over het uitsluitend antimilitaristische karakter van het Nederlandse anarchisme. Zij roepen op om niet alleen dienst te weigeren, maar om ook via deelname aan de syndicalistische vakbeweging op georganiseerde wijze de klassenstrijd tegen het kapitalisme te voeren[741]. Het tegenargument van de anarchistische jongeren bij monde van Jo de Haas was „dat het syndicalisme in Holland, belichaamd in het NSV (zie blz. 153) reformistisch was".

We zullen dit laatste argument laten voor wat het is en nog even stilstaan bij de verhouding tussen jongeren en volwassenen in de syndicalistische jeugdorganisatie. Van 1917 af waren er geregeld wrijvingen, maar merkwaardigerwijze leidden deze niet tot een breuk en een zelfstandige jeugdbeweging. Dit in scherpe tegenstelling met de wél zelfstandige anarchistische jeugdbeweging[742]. De jeugd, die zich prettig voelde onder de vleugels van het NAS moet een belangstelling ten aanzien van de directe strijd voor materiële lotsverbetering gehad hebben, waar we in de zelfstandige en radicaal-politieke jeugdbeweging niet naar behoeven te zoeken.

In december 1917 begon het blad *De Jeugdige Werker* te verschijnen[743], dat naar de geest van de tijd in fel antimilitaristische zin geredigeerd werd. Daarnaast besteedde het veel aandacht aan de economische strijd; in de jaargangen 1922-1923 is sprake van jeugdstakingen op scheepswerven, in machinefabrieken, bij de blikfabrieken in Krommenie enz.[744]. De moderne bonden, aangesloten bij het NVV gaan deze jeugdstakingen met alle middelen tegen, roepen ouderen op om het werk over te nemen enz. Maar het hieruit voor het NVV voortvloeiende verlies aan jeugdleden, leidt niet tot een versterking van de met de stakingen sympathiserende syndicalistische jeugdorganisaties[745].

Uit de briefwisseling van Van Amstel met Wijnkoop weten we, dat de verhouding tussen de syndicalistische jeugdbeweging en *De Zaaier* niet zonder spanningen was. Siebeling voelde voor hechte samenwerking in het door *De Zaaier* opgerichte *Rev. Soc. Jeugdcomité*, maar Rosseau ging dit met alle middelen tegen (zie blz. 126/127). Door de ervaringen met *De Zaaier* in jeugdstakingen opgedaan groeide de vijandige stemming:

Wat hebben die politieke tinnegieters eigenlijk met „Bedrijfsorganisatie" te maken? Of willen zij zich nu reeds als de nieuwe meesters voor de jongeren aandienen?

Dokters tegen alle kwalen? Wij, jonge syndicalisten zullen moeten zorgen om DOOR EIGEN STRIJD TOT BEVRIJDING EN DOOR EIGEN KRACHT TOT VORMING ENER SOCIALISTISCHE MAATSCHAPPIJ TE KOMEN. Leve de Gemeenschap der Werkers[746]!

De groeiende vijandigheid tegenover *De Zaaier* en CPH doet echter allerminst afbreuk aan de bewondering voor Lenin en de geestdrift voor de Russische revolutie. Bij de dood van Lenin schrijft *De Jeugdige Werker*:

Hem komt de eer toe de weifelende Kerenski opzij te hebben gezet en onze syndicalistische en anarchistische kameraden, welke niet doortastend of sterk genoeg waren voor hun taak, te zijn voorbijgesneld... Onze tijd bleek nog niet te zijn gekomen[747].

Met deze politieke paradox zullen we nog verschillende malen kennis maken bij de verdere ontwikkeling van de jeugdbeweging[748/749].

De scheuring

De in het NAS woedende strijd tussen syndicalisten en communisten over de vraag: aansluiting bij de *Roode Vakbewegings Internationale* (Moskou) of de *Syndicalistische Internationale* (Berlijn), leidde in 1923 tot een scheuring. De uit het NAS getreden principiële syndicalisten vormden het *Nederlands Syndicalistisch Vakverbond*. Ook in de jeugdorganisatie zette zich deze scheuring door. De jeugd die in de schoot van het NAS achterbleef, nam contact op met de CJB[750] (zie blz. 220 e.v.).

In het septembernummer van *De Jeugdige Werker* stelt Rosseau de scheuring aan de orde en gaat, beladen met blad en jeugdbeweging over naar het NSV. Maar de jeugdgelederen waar hij zich met nog meer kracht dan tevoren aan wijdt, zijn gehavend en gedund. Gedund niet alleen omdat een deel van de jeugd in het NAS achterblijft, maar ook omdat de *Federatie van overheidspersoneel*, die zich noch bij het NAS noch bij het NSV wil aansluiten, een zelfstandig bestaan gaat leiden.

Meer dan ooit drukte Rosseau zijn stempel op de bond, die nu met een kleine naamsverandering *Federatie van Syndicalistische Arbeiders Jeugd Organisaties* heette[751]. Een uitgebreid organisatieschema kwam uit de bus, waarbij de jeugd al naargelang de leeftijd in 3 groepen werd ondergebracht. De afhankelijkheid van het NSV bleek uit de vertegenwoordiger van het NSV, die zitting had in het landelijk bestuur[751].

Over de ideologie zijn we slecht ingelicht. Vormden antimilitarisme en antikapitalisme de algemene beginselen, de organisatie zelf had meer van een genoegelijke ontspannings- en kampeerbeweging. De leden trokken veel naar buiten. De Natuur was schoon en goed en ook de Maatschappij moest zo worden meende men. Ter ere van de lente en de zonnewende werden feesten gehouden, opgeluisterd met volksdansen. Door dit alles zuiverde de jeugd zich van de

kapitalistische smetten! Het doet ons allemaal sterk aan de AJC denken.

Deze syndicalistische jeugdbeweging is merkwaardiger om wat zij niet is dan om wat zij wel is. Een eigen geluid van de jeugd klinkt er niet in door. Het is meer de bezadigdheid van de ervaren vakbondsbestuurders die de toon aangeeft. Verschillende malen lokken de ontsporingen van de anarchistische jeugd reacties uit. Zo bestrijdt *De Jeugdige Werker* de „werken-is-misdaad-theorie" (zie blz. 166) aan de kern voorbijgaand met:

werken is een natuurlijke drang en noodzaak. „Het zou dus een geldende natuurwet tijdelijk ontkennen zijn, wanneer wij tijdens het kapitalisme niet zouden willen werken." Bovendien is ledigheid des duivels oorkussen. „De arbeid is daardoor geen misdaad, al wordt ze misdadig gebruikt, doch zelfs nuttig te noemen"[752].

Vanzelfsprekend wekt het anarchisme van de daad (zie blz. 156 e.v.) verontwaardiging en wordt met kracht stelling genomen tegen het ontkennen van de noodzaak om door middel van de vakbonden georganiseerd de klassenstrijd te voeren. Deze zullen juist in en na de revolutie een beslissende taak vervullen[753].

In 1926 begint de syndicalistische jeugdorganisatie te verlopen. Op de jaarlijkse landelijke bijeenkomst in Soest deelt Rosseau mee:

„Wij zijn niet met duizenden, ook niet met honderden; slechts tientallen van jongeren zijn hier aanwezig." Ouderen trekken zich niets van ons aan: „In het afgelopen jaar richtten wij een vragenlijst aan alle federaties, en van niet één kregen wij het nodige antwoord"[753].

Ondanks of misschien juist door de leiding der ouderen verschrompelde de syndicalistische jeugdorganisatie.

b. De Sociaal-Anarchistische Jeugdorganisaties

Na 1908 merken we hoegenaamd niets meer van de SJB's. Een enkele maal horen we nog van een debatclub van anarchistische jongeren[754]. Pas de opleving van anarchisme en syndicalisme na het uitbreken van de Russische revolutie trekt opnieuw jongeren, die in deze geestelijke sfeer de vormgeving van hun idealisme menen te vinden[755].

Dit leidt tot het ontstaan van plaatselijke *Sociaal-Anarchistische Jeugdorganisaties*. In 1916 wordt er voor het eerst van een SAJO in Amsterdam melding gemaakt[756]. Over de wijze van ontstaan ontbreken nauwkeurige gegevens.

Voor of tegen de vakbeweging

Er bestond een nauwe band tussen de SAJO en het sociaal-anarchistische blad *De Toekomst*, dat tegen *De Vrije Socialist* stelling nam. Het geschilpunt vormde de betekenis van de vakbeweging voor de revo-

lutionaire strijd. *De Vrije Socialist* stond vrij onverschillig tegenover de vakbeweging, terwijl *De Toekomst* aan de noodzaak van een vakbeweging vasthield. Het bijblad *De Vrije Jeugd* van *De Toekomst* stond ter beschikking van de SAJO. De grote sympathie van de sociaal-anarchisten voor de jonge Sowjet-staat komt ook in de inhoud van het bijblad duidelijk tot uiting[757].

De discussies over het beginsel en vooral de praktijk van de dictatuur van het proletariaat, leidden internationaal tot een splitsing in de anarchistische gelederen: nl. in een vleugel die de dictatuur van het proletariaat als overgangsstadium aanvaardde en daardoor sympathiek kwam te staan tegenover de bolsjewiki en een vleugel die onder alle omstandigheden aan een volstrekte geestelijke en politieke vrijheid voor iedereen vasthield en zich daarmee tegenover de communisten plaatste. Dit vraagstuk werd in ons land gekoppeld aan dat van de vakbeweging. *De Toekomst* koos voor de vakbeweging en ook de waardering voor de Sowjetunie was aanvankelijk groot. In de SAJO dacht een deel er ook zo over, maar tevens tekende zich hiernaast een anti-vakbewegingstendens af, die nauw gelieerd was aan een heftig anti-communisme.

Eerst lieten de twee richtingen elkaar vrij. Iedere vrijdagavond werd er in *Concordia* in Amsterdam een discussiebijeenkomst belegd. Maar hoe fel men elkaar ook in de haren zat, het antimilitarisme en antikapitalisme vormden het bindende element[758].

Tegen het communisme

De voorstanders van de vakbeweging raakten langzamerhand in de minderheid, doordat een aantal successievelijk overging naar de volwassenenorganisaties zoals het NAS of ook wel tijdelijk eerst nog naar de syndicalistische jeugdorganisatie. De individualistische anarchisten redigeerden *De Opstandeling*, het eigen orgaan van de SAJO, dat het bijblad *De Vrije Jeugd* verving[759]. Over de inhoud schrijft het uitgesproken anticommunistische jeugdblad *De Daad*:

> Uit de inhoud zou je kunnen opmaken, dat de Wijnkopianen, speciaal de *Zaaier*-mensen, hun meest verbitterde vijanden zijn, waartegen ze te keer moeten gaan met alle middelen, welke tot hun beschikking staan[760].

Op het kerstcongres 1919 behaalde de anti-vakbewegingsrichting de overwinning, al bleven ook hun tegenstanders voor een deel nog in de SAJO. De centrale figuur in de SAJO was A. L. Constandse geworden, die de opzet en het doel van de organisatie als volgt omschrijft:

> Ofschoon de beginselverklaring zeer ruim is en iedere groep volledige vrijheid laat, kenmerkt de algemene geest zich door het vooropstellen van persoonlijke daden;

vandaar de verdediging van de twee bomaanslagen, de strijd tegen de politieke partijen, de vakbeweging en de leiders.
De SAJO wil opstandigen, rebellen vormen tegen iedere staat, ieder militarisme, iedere kerk, iedere discipline. Zij kampt voor de politieke en economische bevrijding van de menselijke persoonlijkheid en erkent „nóch God, nóch meester".

Hun doel willen de SA-jongeren bereiken, niet door hervormingen, maar door de vernietigende actie van de herscheppende revolutie, die eigenlijk een „devolutie" zijn moet (AF-wenteling). Zij zijn geenszins tegen organisatie, maar slechts voor vrijwillige federalistische, soepele groepen, waarvan de leden zich niet behoeven te beperken in zelfontplooiing, doch integendeel door wederkerig dienstbetoon materieel, geestelijk en psychologisch zichzelf vervolmaken kunnen[761].

De rol van „Alarm"

De nadruk moest meer gelegd worden op strijd dan op ontwikkeling. Na het verdwijnen van *De Opstandeling* groeperen de anti-bonzenjongeren in de SAJO zich rond het door Constandse zelf uitgegeven en geredigeerde blad *Alarm*, dat in de meest felle bewoordingen de voorstanders van georganiseerd overleg en sociale wetgeving bestrijdt; demonstraties die SDAP, CPH, NVV en NAS voor dit doel organiseren worden op spotprenten in *Alarm* getooid met leuzen als „Wij eisen overleg met de beul voor we worden gehangen", „Wij willen onze uitbuiting mede organiseren" en „Bedrijfsdemocratie! We willen zelf de saus bereiden waarmee we gegeten worden"[762].

Het anarchisme van de daad

Het in verschillende landen zo gevreesde en beruchte anarchisme van de daad, dat vooral aan het eind van de 19e eeuw door bomaanslagen op vooraanstaande regeringspersonen van zich deed spreken[763] was tot dusverre aan ons land voorbijgegaan. Door de SAJO werd het principieel verdedigd en zelfs ontbrak het niet aan een incidentele poging om het in praktijk te brengen. Onder invloed van de Russische revolutie meenden leden van de SAJO begin 1918 het einde van het kapitalisme te kunnen verhaasten door een aanslag op de Amsterdamse beurs voor te bereiden. Wanneer deze burcht van het kapitaal eerst maar zou instorten, dan... Voor dit doel ontvreemdden 5 jonge anarchisten van 17 tot 23 jaar explosief materiaal uit het kruithuis aan de Haarlemmerweg. Een poging om de opslagplaats zelf op te blazen voerden de jongens technisch goed uit, maar op de lont moet een regendruppel van hun kleren gevallen zijn, zodat hij halverwege uitging, aldus de deskundige voor het gerecht. Op de terugweg snapte de politie de jongens bij het begraven van twee blikken dozen tijdschokbuizen. De vijf daders kregen gevangenisstraffen van 12 tot 6 maanden zonder aftrek van de 4½ maand voorarrest. Een van hen, Wim Holthaus, stierf in de gevangenis aan tbc. Uit hun levensloop blijkt, dat het hier om krachtige en hoogstaande persoonlijkheden ging[764].

Een andere uiting van dit anarchisme van de daad hing samen met de actie, die Herman Groenendaal voerde in de zomer van 1921[765]. Oorspronkelijk lid van de JGOB ging hij na een mislukte poging om de JGOB het dienstweigeringsstandpunt te doen innemen (zie blz. 243). over naar het VJV. Hij weigerde dienst en werd voor dit feit op 6 juni 1921 gearresteerd. Hij voelde zich zo gekrenkt in zijn gevoel voor menselijke waardigheid, daar men hem, die toch door idealisme gedreven werd, als een misdadiger behandelde, dat hij in hongerstaking ging. Toen dit tot de buitenwereld doordrong kwam de IAMV in actie en ontketende een krachtige protestactie. Wekenlang duurden de demonstraties, protestvergaderingen en er waren zelfs hier en daar stakingen, waarbij duizenden arbeiders betrokken waren. Nog enkele dienstweigeraars volgden het voorbeeld van Herman Groenendaal. Albert de Jong en Bart de Ligt kregen wegens opruiïng resp. 29 en 27 dagen gevangenisstraf. Onder dwang kunstmatig gevoed, hield Herman Groenendaal zijn actie 5 maanden vol[766]. Geïnspireerd door een tijdelijke opwinding, die het optreden van Herman Gr. aanvankelijk veroorzaakte, zakte de massabeweging na enige tijd ineen. De teleurstelling was bij enkelen hierover zo groot, dat zij poogden de beweging nieuw leven in te blazen door een bom tot ontploffing te brengen voor het huis van één der leden van de krijgsraad in Den Haag[767]. Op aanraden van zijn advocaat gaf Herman Gr. zijn voedselweigering toen op.

De drie daders, die bij de aanslag betrokken waren, werden tot lange gevangenisstraffen veroordeeld. Dit maakte hen tot de martelaren van het anarchisme van de daad. Bij het doorlezen van de brochure *De Revolutionnaire Daad*[768], die de 3 daders gezamenlijk schreven, kan men tot geen andere conclusie komen dan dat zij uit idealisme handelden[769].

De woordvoerders van de arbeidersbeweging veroordeelden de daad algemeen[770], maar de SAJO bij monde van Constandse stond erachter:

> wat Machno voor Rusland en Hölz voor Duitsland was, poogden Kooymans en v. d. Linde te zijn voor het duffe landje der Droogstoppels. Ze zijn erin geslaagd, de gevangenis nog geestelijk te overwinnen – maar het is hun niet gelukt, de geesten der proletariërs zo om te wentelen, dat deze zouden begrijpen: dat partijen en vakorganisaties hun vijanden waren, en dat de ware revolutie niet haar vesting zocht in de gewapende staat, doch in het gewapende bedrijf. En daarmee is de revolutionaire gedachte tot het proletarische anarchisme van de daad gekomen[771].

En ligt het eigenlijk niet voor de hand, dat het doe-idealisme waar het anarchistische vormen aanneemt noodzakelijk tot het door de volwassenen afgewezen anarchisme van de daad moest komen?

Verbreiding, scheuring en einde van de SAJO

In Amsterdam en Zaandam bestonden SAJO's die vermoedelijk zijn voortgekomen uit de anarchistische zondagsschool *De Hoop der Toekomst*[772]. In Den Haag bestond een club *Ontwikkeling*, die in de SAJO opging en deze versterkte[773]. In 1920 horen we van een *Landelijke Fed. v. Soc. en Anarch. Jeugd-Organisaties* met aangesloten groepen in Amsterdam, Beverwijk, Delft en Haarlem[774]. Deze groepen zullen ieder voor zich niet meer dan enkele tientallen leden hebben geteld. Maar hun invloed reikte natuurlijk veel verder en kan op grond van de verhouding tussen ledental en het aantal in de colportage verkochte kranten wel op het tienvoudige gesteld worden.

Was de SAJO dus een zaak van enkele grotere plaatsen in het westen van ons land, de sociale samenstelling varieerde. In Amsterdam telde de SAJO veel leden uit de Pijp en van de Eilanden, terwijl de Haagse SAJO een veel minder proletarisch karakter had. Hier waren het meer de kinderen van IAMV'ers, die vooral tot de kleine middenstand behoorden[775].

Over het verloop van de SAJO's is weinig bekend. In ieder geval kon in 1923 nog een congres belegd worden, waar het anti-vakbewegingsstandpunt zozeer de overhand had, dat de voorstanders van de georganiseerde klassenstrijd de SAJO's verlieten[776]. Het logisch gevolg hiervan vormt de omzetting van de Amsterdamse SAJO in september 1923 in de groep *Alarm*, die geheel op het standpunt stond van het gelijknamige blad, maar er organisatorisch niet mee verbonden was[777]. In mei 1924 horen we voor het laatst iets van *Alarm*-groepen, alias SAJO's[778]. Wat er van de SAJO's restte ging ten slotte op in het VJV en versterkte in deze beweging het proletarische en radicale element, vooral in Amsterdam[779].

c. Het Vrije Jeugd Verbond

De op het Arnhemse congres der JGOB overwonnen „nieuwe richting" was allerminst homogeen (zie blz. 148). Vond het anticommunistische anarchisme onder de oudere JGOB'ers niet veel weerklank, wel was dit het geval bij de jongeren onder de uitgetredenen.

Oprichting en consolidatie

Een deel van hen, die na de aanneming van de „scherpe resolutie" uit de JGOB traden, sloten zich organisatorisch aaneen en stichtten het *Vrije Jeugd Verbond*. Er waren zelfs afdelingen van de JGOB, die zich in hun geheel afscheidden en bij het VJV aansloten of helemaal als vrije groep hun bestaan voortzetten zonder enige binding met een landelijke organisatie (zie n. 730)[780]. Vooral Haarlem was een haard van de „nieuwe richting"[781].

Kerstmis 1920 vond het oprichtingscongres plaats en al met Pinksteren 1921 werd opnieuw gecongresseerd[782]. De groepering waaruit het VJV voortkwam, tekende zich eerst af, toen de *Stem der Jongeren* zich reeds in *De Zaaier* opgelost had[783]. Het landelijk contact tussen de latere VJV'ers vormde zich pas goed in de Herman Groenendaal-zomer van 1921 (zie blz. 157). Hierdoor kreeg de VJV-groepering een geweldige impuls en de gelegenheid tot het ontplooien van een doelgerichte activiteit. In deze zomer voltrok zich de ideologische afbakening en bewustwording, die samen met de emotionele bindingen die tussen de jongeren ontstaan waren, de grondslag legden voor een hechtere groepsvorming. Waar de organisationele techniek zich tot een minimum beperkte, vormden enkele zeer gastvrije en tegelijk veel leden leverende kinderrijke families het bindende element. Dit waren centrale trefpunten, waar altijd gegeten en geslapen kon worden en waar altijd alles mogelijk was[784]. Wat de stabiliteit van het VJV niet ten goede zal zijn gekomen, was dat de jongens sterk in de meerderheid waren[785]. In later jaren herstelde zich het evenwicht enigszins. De afdelingen lagen verspreid over het westen en noorden van het land en telden te zamen ongeveer 500 á 600 leden[786].

De ideologie van het VJV

De ideologie van het VJV kan kortweg omschreven worden, zij het in negatieve zin, als ANTIMILITARISTISCH en ANTIKAPITALISTISCH. In 1921 kwam een aantal uitgesproken antimilitaristen de bond versterken. Op het congres van de JGOB in 1921 kwam het vraagstuk van de dienstweigering aan de orde. Het voorstel om zich als JGOB voor de vrijlating van Herman Groenendaal uit te spreken, werd na felle discussies verworpen. Hierop ging een aantal leden over naar het VJV[786] (zie verder blz. 243).

Al voor de zomer van 1921 blijkt er een beginselverklaring geweest te zijn, waaruit *De Daad* citeert:

De Bond bestrijdt alles, wat het reine jeugdleven aantast en beoogt het vormen van vrije zelfstandige personen... Daarom verklaart de bond zich tegen het sleurleven en tegen die wetten, welke het geweten van personen aan banden leggen... Zij zoeken warmte, makkerschap, ver van de koude wereld[787].

Een formulering zo typerend voor het vrije jeugdidealisme, dat niet alleen de JGOB, maar zelfs de KGOB deze tot de hare hadden kunnen maken. In 1921 ontstond een nieuwe en scherpere beginselverklaring, die zich met enige varianten tot het einde van de jaren twintig handhaaft:

Het VJV is de landelijke samenwerking van jongeren, die beseffend, dat zij niet langer mogen en kunnen berusten in de levenvernietigende maatschappelijke en

geestelijke toestanden, ieder op zijn eigen wijze en zoveel mogelijk gezamenlijk arbeiden aan de algehele bevrijding der mensheid[788].

De blauwe oorsprong van het VJV vinden we terug in de motivering. De oorzaak van het drankmisbruik, zo heet het, is het kapitalisme zelf en daarom moet de strijd zich hiertegen richten. Tegelijk worden de politieke partijen veroordeeld en afgewezen op meer emotionele dan rationele gronden[789].

Een heftiger en feller commentaar op dezelfde beginselverklaring vinden we in een door het VJV uitgegeven brochure:

Wij willen de revolutie! Omdat wij niet aan deze maatschappij willen ten ondergaan, moet deze maatschappij aan ons ten onder gaan. Lezer, omdat wij niet door uw misdadig dulden willen ondergaan, moet gij door ons ten onder gaan. WIJ ZIJN HET OORDEEL. Wij zijn het Leven. Wij zijn de Vernieuwing. Wij zijn de Herziening. WIJ ZIJN DE REVOLUTIE[790].

De afwijzing van de oudere generatie is hier scherper en duidelijker. Tegelijk dringt zich de terminologische en geestelijke verwantschap met het Duitse vitalisme en expressionisme van die jaren op.

De inzinking van 1922

Na de Herman Groenendaal-zomer van 1921 met zijn hooggespannen verwachtingen kan het ons niet verbazen, dat het jaar 1922 een geestelijke en organisatorische inzinking meebrengt.

Met Pasen vond in een klein bedompt zaaltje een congres plaats[791]. Er waren 50 leden aanwezig en 2 afgevaardigden van de Duitse *Freie Jugend*. Het aantal afdelingen en het ledental bleken ondanks navraag niet vast te stellen. Een voorstel om samen met andere jeugdorganisaties een actie tegen bioscoop en prikkellectuur te voeren, werd aangenomen.

Tot slot bracht Piet Becker een voorstel tot opheffing van het VJV en aansluiting bij *De Zaaier* in stemming, nadat hij in zijn inleiding tot de volgende conclusies was gekomen:

1. Dat VJV een klasseorganisatie is, die op leven en dood de strijd met het kapitalisme voert.
2. Dat instandhouding van VJV versnippering van de strijdende arbeidersklasse betekent, zodat
3. aansluiting bij de Communistische Jeugdinternationale en dus bij *De Zaaier* noodzakelijk is.

Het voorstel kreeg slechts 2 stemmen. Dit laat zien hoezeer de aantrekkingskracht van het communisme in deze jaren afnam. Werkte de van alle kanten besprongen en belaagde „nieuwe gemeenschap" sterk op de verbeelding en wekte deze sympathie, nu de interventielegers afgeslagen waren en de Sowjetunie zich consolideerde,

verminderde de aantrekkingskracht op de jongeren, mede door de berichten over de praktijk van de dictatuur van het proletariaat. Daarbij kwam natuurlijk, dat er van *De Zaaier* zelf weinig of niets uitging.

Het blad „Vrije Jeugd"

In het voorjaar van 1921 verscheen het eerste nummer[792]. Redacteur was Piet Becker, die echter te communistisch gevonden werd en daarom een tweede redacteur naast zich kreeg om het evenwicht te bewaren.

Nadat de uitgave waarschijnlijk tijdelijk gestaakt is, begon het blad in 1923 opnieuw te verschijnen. De ondertitels wisselen:

> *Opruiend blad voor jonge arbeiders;*
> *Agitatieblad voor jonge arbeiders;*
> *Blad van Opstandige Jeugd*[793].

Uit het eerste bewaard gebleven nummer citeren we het hoofdartikel: *Ter inleiding*:

> Wat wij willen? Onder onze makkers is gangbaar het woord: „onszelf zijn". Maar wat is „ons zelf zijn"? Kort is mijn antwoord: „Leven!" Ons leven is het bruisende leven; levensdrift; levensdurf; levensmoed; levensgeloof; levenskracht; levenswil; levenslust; levensrecht; levensnoodzaak. Wij hebben slechts één beginsel, dat is LEVEN...Geen halfheid, niet een centje meer of minder, niet wat leren om het beter te krijgen[794].

Er wordt gesproken van „welbewust onze drift en wil... opstuwen tot groot-menselijke levensdaden..." Toch leidt deze vitalistische terminologie ondanks de emotionele verwantschap met het „periculosamente vivere" niet tot sympathie voor het fascisme. Integendeel, dit wordt scherp doorzien en afgewezen:

> De oorlog kweekte opstandigheid, maar riep ook het dierlijke vechtinstinct wakker, dat zelfde instinct, dat ons naar de bokswedstrijden jaagt. En de massa noemde bloeddorst bezieling, en vechtlust moed... Het waren jongeren, die handelden zonder denken, zonder weten en het zijn de jongeren die straks weer zullen opstaan om 't bedrog tegen hun aanvoerders, die nu nog door hen een schrikbewind voeren[795].

Een poging van de redactie om een speciaal nummer uit te geven bij het 25-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina, mislukte doordat politie en justitie tot viermaal toe zetsel en proefdruk in beslag namen. De antimonarchale gezindheid kreeg geen kans om zich op deze wijze uit te leven[796].

Tweedracht in het VJV

Ondanks het gemeenschappelijke antikapitalistische en antimilitaris-

tische principe traden bij het concretiseren hiervan duidelijke verschillen aan den dag. Twee stromingen tekenden zich eind 1923 af: de ene weigerde een bepaalde politieke opvatting als de enig juiste te erkennen, de andere wilde dat het VJV zich voor het anarchisme zou uitspreken. De eerste stroming zag het VJV als een organisatie van de zoekende jeugd, die wel de bestaande maatschappij verwierp, maar waarvan de leden zich nog geen vaste mening hadden gevormd over de te volgen weg tot vernieuwing van deze maatschappij en de hierbij te hanteren middelen. Als politiek-zoekende jeugd kantte zij zich tegen de volwassen politici. Deze stroming werd vooral gevoed door oud-JGOB'ers, die op een nieuw vlak in feite het oude JGOB-standpunt verdedigen. Haarlem vormde het centrum van deze richting. De tweede stroming had een uitgesproken proletarisch en anarchistisch karakter. Radicaler en meer op directe actie gericht wilde zij zich politiek ondubbelzinnig voor het anarchisme uitspreken. Vooral in Amsterdam werd deze richting gedragen door de uiteengevallen SAJO. De verdere ontwikkeling van deze stromingen na 1923 geeft ons nog de gelegenheid de verschillen duidelijker te belichten.

De spanningen binnen het VJV en vooral binnen de redactie van *Vrije Jeugd* maakten het onmogelijk na het achtste nummer nog verder te gaan met het uitgeven van het blad[797].

Twee bladen kwamen ervoor in de plaats. In december 1923 verscheen het eerste nummer van *De Moker*, *opruiend blad voor jonge arbeiders* als spreekbuis van de radicalere elementen en in februari 1924 het eerste nummer van *De Kreet der Jongeren*, *blad van opstandige jeugd* waar zich de gematigder VJV'ers omheen schaarden.

d. *De Kreet der Jongeren*

In de lijn van de JGOB-traditie verzet ook *De Kreet der Jongeren* zich met kracht tegen alle pogingen, die in de jaren twintig door socialistische, communistische, en anarchistische organisaties ondernomen werden om de jeugd zich voor een bepaalde politieke mening te doen uitspreken[798]. De reeds eerder geciteerde beginselverklaring van het VJV wordt gehandhaafd, maar aangevuld met de zin:

> zich stellend op het standpunt van de zelfopvoeding der jeugd, door middel van zelf-denken en zelf-handelen, bestrijden zij de exploitatie der jeugd voor eigen doeleinden door de politieke partijen en groepen, en zal hun orgaan *De Kreet der Jongeren* geen enkele maatschappijbeschouwing als de enige juiste propageren[799].

Naar verschillende zijden grensde *De Kreet der Jongeren* zich af. In een aanval op *Het Jonge Volk* komt duidelijk naar voren, wat hen van de *Moker*groep scheidde:

Wanneer *Het Jonge Volk* spreekt over het VJV als anarchistische organisatie, DAN IS DAT EEN BEWUSTE LEUGEN. Al poogt een stelletje zich noemende anarchisten het VJV tot een anarchistisch verbond te maken, wij zullen zorgen, dat dit niet gebeurt. Het VJV blijve een verbond, waarin ALLE opstandige jongeren kunnen samenwerken. En om deze reden is indertijd *De Kreet der Jongeren* uitgegeven[800].

Ondubbelzinnig bakenden deze gematigde VJV'ers zich tevens af van de oudere anarchisten. Na een aantal concrete grieven opgesomd te hebben, volgt de categorische uitspraak:

De oude strijd van jong en oud die nog steeds woedt in bijna alle gezinnen, zullen wij ook moeten voeren tegen wie zich als onze kameraden en geestverwanten voordoen. Het is diep, diep treurig, maar het MOET, want wij zoeken de vrijheid... Wij zijn de jeugd, de rebellen, de vernietiging en de vernieuwing [801].

De geschilpunten zijn niet van zakelijke, maar eerder van emotionele aard.

Naar de zijde van *De Zaaier* en de AJC vooral wordt het beginsel van de zelfstandigheid, van het zelf denken en doen verdedigd. De JGOB wordt aangevallen om het vasthouden aan de neutraliteit: „De blauwe jeugdmensen zien wel de kroeg, maar niet het krotje dat er naast staat"[802].

Vormde *De Kreet der Jongeren* aanvankelijk een uitgave van de Haarlemse groep van het VJV, blijkens de toevoeging in de kop is het later een gecombineerde uitgave met de Groningse groep geworden. Nu waren de verschillen tussen hen en de *Moker*-groep toch weer niet zo groot en onoverbrugbaar, of we horen van pogingen tot samenwerking. Vooral in de kleinere plaatsen en speciaal in het noorden van het land voelde men de tegenstellingen niet zo scherp of was het getal der geestverwanten zo gering, dat men zich geen splitsing kon veroorloven.

Op een vergadering van VJV-groepen in Appelscha op 10 mei 1925 kwam de wens naar voren de beide bladen te verenigen tot één sterk blad. Een gecombineerde redactie-vergadering van de beide organen op 24 mei in Haarlem besloot tot één gemeenschappelijk orgaan onder de naam *Bevrijding*: „Gezamenlijk en dus krachtiger zullen wij in 't vervolg de agitatie voeren vóór een nieuwe gemeenschap en tégen 't kapitalisme"[803]. Maar daar de *Bond van Religieuze Anarcho-Communisten* met een blad van dezelfde naam uitkomt, wordt de naam *Branding* aangenomen. Voor we ons hier nader mee zullen bezighouden, willen we eerst *De Moker* tot het tijdstip van de fusie volgen.

e. De Moker

Ongetwijfeld is *De Moker*-groep de merkwaardigste zelfstandige arbeidersjeugdbeweging geweest, die ons land gekend heeft. Bloeiend van 1924 tot 1928 en in het hele land niet meer dan een 500 min of

meer trouwe aanhangers tellend, was het een beweging die overal van zich deed spreken door propagandistische vondsten en extreme opvattingen.

De organisatie

Eigenlijk trad de groep pas in de openbaarheid bij het verschijnen van het eerste nummer van *De Moker*. Daar een organisatie in de technische zin van het woord ook later bleef ontbreken, was het meer een uiterst losse beweging rond een blad. Binnen het VJV werd *De Moker* het centrale punt, waar zich de radicalere elementen omheen groepeerden. Ingeschreven leden kende men niet. Wie met het blad werkte hoorde erbij. Eens in de 3 maanden vond een „congres" plaats. Afwisselend in het westen en het noorden van het land, want de afstanden telden nog zwaar en de financiële middelen der leden waren gering. Deze congressen stelden de redactie vast, die tot taak had te zorgen dat het blad uitkwam, verkocht werd en dat de penningen klopten.

Al kunnen we *De Moker* geen organisatie in formeel-technische zin noemen, uit allerlei uitingen blijkt, dat de band en de samenhang tussen de aanhangers hechter was dan bij een „echte" organisatie het geval pleegt te zijn door factoren, die we reeds bij de totstandkoming van het VJV ter sprake brachten.

Het VJV bleef dus als overkoepelende organisatie voortbestaan, maar dit was alleen mogelijk door het extreem doorgevoerde streven de vrijheid van ieder lid te respecteren. Hoezeer hierdoor de mogelijkheid om centraal leiding te geven bij voorbaat uitgeschakeld werd, blijkt uit een opmerking als:

> Uit hoofde van de traditie, dat geen enkele VJV'er zich aan een congresbesluit hoeft te houden, werd besloten niet over voorstellen te stemmen, doch ze alleen te bespreken[804].

Buiten de redacteuren kende *De Moker* geen enkele vorm van leiding. Bijeenkomsten ontstonden meestal spontaan doordat leden bij elkaar aanliepen en daardoor vluchtige samenklittingen ontstonden[805]. Hoewel *De Moker* pas eind 1923 voor het eerst verscheen, maakte het geheel op iemand die er begin 1924 bijkwam, reeds een gestabiliseerde indruk. Door deelname aan door de IAMV georganiseerde acties hadden de oud-SAJO'ers en radicale oud-JGOB'ers elkaar reeds langer gevonden[806].

Sociale samenstelling

Daar *De Moker* vooral proletarische SAJO-elementen in zich opgenomen had, kan men aannemen, dat we hier overwegend arbeidersjeugd aantroffen.

Van een aantal leden lieten zich de beroepen nog vaststellen nl. typograaf, fotograaf, los arbeider, timmerlieden, stukadoors, schilders, metselaar, bakkersknecht, tuinman, stoffeerder (deze was eigenlijk onderwijzer, maar wilde dit beroep uit principiële overwegingen niet uitoefenen), ambtenaar en kantoorbedienden[807]. Waarschijnlijk zijn hierbij niet toevallig juist die beroepen goed vertegenwoordigd, die een zekere mate van zelfstandigheid en bewegingsvrijheid meebrengen.

Gaan we de latere beroepen van een aantal *Moker*-jongeren na, dan blijkt alleen al uit de stijging op de maatschappelijke ladder van velen van hen, dat zij niet alleen een meer dan gemiddelde begaafdheid bezaten, maar ook over de energie en de zelfdiscipline beschikten om deze te scholen en te ontwikkelen. Wij vonden hen terug als onderwijzer, leraren, directeuren van niet onbetekenende bedrijven, gevierd kunstenaar, hogere ambtenaar enz. Anderen en dat waren zij, die voor de politieke verwezenlijking van hun idealen (meestal het communisme) waren blijven strijden, behoorden vaker tot de maatschappelijk niet geslaagden, levend van losse en wisselende werkzaamheden. Maar ook dit sociaal niet-slagen vloeide niet zozeer voort uit een gebrek aan begaafdheid of energie, maar uit een zich niet kunnen voegen in het gareel van de huidige maatschappij.

De aanhangers van *De Moker* vinden we evenals die van *De Branding* (zie blz. 171) hoofdzakelijk in Holland en in het noorden van ons land. Speciaal de veenkoloniën, die in de jaren 1924-1928 een zeer moeilijke tijd doormaakten daar de gunstige conjunctuur velen van turf deed overgaan op kolen, vormden een centrum van jongerenanarchisme. De leeftijden van de leden liepen wel uiteen, maar de beschikbare gegevens doen ons vermoeden dat de twintigjarigen in 1923 de overhand hadden. Meisjes waren veruit in de minderheid, maar ze ontbraken, zoals de lijst van correspondentie-adressen in *De Moker* bewijst, niet.

De ideologie van „De Moker"

De beginselverklaring van het VJV is ook die van de Mokerjongeren, maar bij de toelichting van de naam van hun blad wordt gezegd:

> het moet als een mokerslag klinken in hun oren dat wij, wij jongeren het langer verdommen ons achter het vieze, gore gedoe van de ouderen uit de beweging te scharen.. Een ieder moet weten dat wij zijn gezagloze, goddeloze, haveloze en 't liefst werkloze in deze samenleving, en dat wij van dat religieuze ethische gedoe ook geen liefhebbers zijn[808].

Ondanks deze rauwe kreten blijkt in de praktijk van hun „bonds"-leven het ethische levenshervormingsideaal niet verdwenen. Geheelonthouding was vanzelfsprekend. Vegetarisme kwam algemeen voor

en roken veroorzaakte heftige discussies. Sport werd niet beoefend en hun kleding was die van de volbloed-jeugdbewegers. Ja hun verlangen naar licht en lucht, naar rauwkost en bruin brood, de vanzelfsprekendheid waarmee zonder zwemgoed gezwommen werd, de waardering voor Fidus herinneren in de verte aan de VLK (zie blz. 287 e.v.). Er heerste een zeer vrije omgang tussen jongens en meisjes en gemengd kamperen was gewoon, maar toch was van losbandigheid geen sprake[809].

De maatschappelijke revolutie zelf vatte men eerder nog als een omwenteling in de gezindheid, als een persoonlijke zelfvernieuwing op, dan als een noodwendig historisch en sociaal-economisch proces. Ook dit wijst, behalve op invloed van het anarchisme, op de doorwerking van het blauwe levenshervormingsideaal.

Een drietal aspecten van de *Moker*-ideologie zullen we nu afzonderlijk nader bekijken:

a. Antikapitalisme. Kennen we de oudere anarchisten in ons land voornamelijk als minnaars van eindeloze discussies over de moeilijkste vraagstukken, waarbij zij met graagte hun belezenheid etaleerden, de jongeren, ook niet wars van discussies, wilden toch meer dan dat. Niet alleen maar praten over het kapitalisme en het ondertussen door loonarbeid in stand helpen houden, neen, radicaal weigeren iedere loonarbeid te verrichten:

Alle werk is misdadig. Het werken is meehelpen aan winst maken en uitbuiten; meehelpen aan vervalsing, bedrog, vergiftiging; meehelpen aan oorlogsvoorbereiding; meehelpen aan de vermoording der gehele mensheid. Werken is levensvernietigend.

lezen we in de door Herman Schuurman geschreven brochure *Werken is misdaad*[810]. De term *werken* wordt hier in een beperkte zin genomen, nl. van *werken in loonarbeid*. Want na de revolutie:

Dan eerst komt het Leven - het volle, rijke leven – dan zal ieder door zijn zuivere levensdrift tot SCHEPPEN gebracht worden. Dan zal ieder mens uit innerlijke aandrang schepper zijn en ALLEEN HET SCHONE EN HET GOEDE, DAT IS HET NOODZAKELIJKE, ZAL HIJ VOORTBRENGEN[811].

Werken geldt hier dus als een ontaardingsvorm van het *scheppen*: „De goeie werker is een werkdier met werkklauwen en een stompe levenloze uitdrukking op 't gezicht." Dit laatste vinden we met instemming in het blad *Alarm* geciteerd[812]. Overigens werd de „werken-is-misdaad-theorie" in de arbeidersbeweging algemeen met kracht bestreden[813]. De theorie op zichzelf was allerminst nieuw en zeker geen schepping van deze *Moker*-jongeren. De gedachte gaat terug op het sedert 1916 door een Nederlandse vertaling bekende boekje van

Paul Lafargue *Het recht op luiheid*. In een minder extreme vorm vinden we hier dezelfde gedachte[814].

De verbreiding van deze theorie onder de *Moker*-jongeren had funeste gevolgen. Natuurlijk stemde men met deze gedachte ook in de eigen rijen niet algemeen in en waren er heftige bestrijders. Maar bij de aanhangers leidde dit tot verschillende excessen zoals het saboteren van het produktieproces en het zich onttrekken aan geregeld werk.

In de brochure werd sabotage nadrukkelijk verdedigd:

Als wij niet werken aan de ondergang van het kapitalisme, dan werken wij aan de ondergang der mensheid! DAAROM zullen wij BEWUST iedere kapitalistische onderneming saboteren, iedere baas zal een strop aan ons hebben. Waar wij, opstandige jongeren, werken MOETEN, MOETEN grondstoffen, machines en produkten onbruikbaar gemaakt worden. Telkens weer zullen de tanden uit de raderen springen, uit messen en beitels de stukken slaan, het nodigste gereedschap onvindbaar zijn – recepten en middelen zullen we elkaar zeggen. Wij willen niet door het kapitalisme ten ondergaan, daarom moet het kapitalisme door ons ten onder gaan[815].

In de mondelinge toelichting van dit standpunt ging Herman Sch. nog veel verder[816]. Van de praktische doorvoering van de hier gepredikte sabotage horen we echter weinig.

Wel waren er verschillenden die zich aan geregeld werk onttrokken, en dus op een andere manier in hun onderhoud moesten voorzien, zoals uit eten gaan of een meisje voor zich laten werken. De propagandist zelf schijnt aan de verkoop van zijn werk-niet-geschriften verdiend te hebben[817]! Bij sommigen leidde dit tot aantasting van andermans eigendom. Het woord van Proudhon dat „eigendom diefstal was" diende als theoretische rechtvaardiging voor deze ontvreemdingspraktijken:

De valse ethiek van het kapitalisme de eerbied voor het bezit hebben wij uitgebannen. *Neem je levensbehoeften en onteigen de bezitters*, gelden voor ons als redelijke en zedelijke levensbeginselen[818].

Jongens zonder werk huisden met een heel groepje in een woonschuit, leefden van wat de akkers hun 's nachts opleverden en warmden zich aan de turf, die rondom op hopen te drogen stond[819].

Met de consequentheid en het radicalisme jongeren eigen, voerden zij de anarchistische theorie ten aanzien van arbeid en eigendom ad absurdum. Niemand vroeg ooit naar de herkomst van iets, dat een ander meebracht. Alles deelden zij. Tegenover elkaar gold een volstrekte eerlijkheid. Uit solidariteit met de arme sloebers ging de deur niet op slot. Werden zij op hun beurt bestolen, dan namen zij aan dat de dader het wel nodig gehad zou hebben!

Deze opvattingen moesten slechte elementen aantrekken, die hier de gelegenheid kregen hun arbeidsschuwheid een principieel tintje

te geven. Dit was inderdaad het geval, maar deze kregen geen kans tot de kern van *De Moker* door te dringen. Deze kern bestond uit begaafde, ontvankelijke en uiterst vrijheidslievende jongeren, die blijk gaven van opofferingsgezindheid, kameraadschap en onbaatzuchtigheid. De minder gezonde elementen vormden een schuimrand rond een gesloten en in aanleg goede kern[820].

Het kapitalisme te bestrijden via deelname aan een socialistische partij of een vakbeweging wees *De Moker* fel af. Tegen de bonzen! Geen kuddedieren worden[821].

b. Antimilitarisme. In zijn praktische politieke activiteit is de Nederlandse anarchist in de eerste plaats een radicale pacifist en door zijn afkeer van partijpolitieke en vakbewegingsstrijd eigenlijk ook niet meer dan dat. Bij *De Moker*, ontstaan onder de indruk van en als reactie op de verschrikkingen van de oorlog, nam het antimilitarisme eveneens een centrale plaats in[822]. Met Pinksteren werd jaarlijks een landelijke manifestatie gehouden in het teken van de strijd tegen het witte en rode militarisme[823]. Deze *Pinkstermobilisaties* vormden hoogtepunten in het bestaan van VJV en *Moker*-groep. Tussen de 300 á 400 jongeren namen hieraan deel[824].

Wie „zijn gezicht" niet wilde verliezen moest dienst weigeren en zich daarbij liefst door de politie van huis laten halen. In het leger hadden de autoriteiten dus van de *Moker*-jongeren geen last. Toch stonden zij allerminst op het standpunt van de geweldloosheid[825]. Toen een *Moker*-jongen gedood werd door een kogel uit zijn revolver, die bij het schoonmaken afging[826] ontketende de grote pers een campagne onder het motto *Antimilitaristen met revolvers?* Dit lokte ook in de *Moker*-groep heftige discussies uit, maar de meerderheid was voor het hanteren van geweld in de strijd tegen de „klassevijand". Bij de *Internationale Brigade* in de Spaanse Burgeroorlog vinden we later verschillenden van hen terug[827].

Een nieuw element in het jongeren-pacifisme vormen de pogingen om militaire objecten schade toe te brengen of zo mogelijk te vernietigen. In Muiden werd een hoeveelheid munitie tot ontploffing gebracht, in Spaarndam brandde een artillerieloods af, in Overveen een gebouw van de *Burgerwacht* enz.[828].

c. Anti-staat. Op welke wijze helpen we actief mee aan het ondermijnen van het staatsapparaat, was de gedachte die de *Moker*-jongeren voortdurend bezighield. Om te beginnen door ieder contact met de overheid te vermijden: geen belasting betalen, maar ook niet trekken van „sociale zaken". Dit was hun echter niet voldoende. De staat moest gedesorganiseerd worden. Tot dit doel maakte men bijv. op

grote schaal de belastingfietsplaatjes na en leverde deze voor *kostprijs*. Het ging om het revolutionaire beginsel en niet om de winst[829]. Ter bestrijding van het parlementarisme werd het in brand steken van stembussen gepropageerd. Naar aanleiding van het praktisch onderricht dat een lid hierover gaf, moest hij zich voor het gerecht in Utrecht verantwoorden. De *Moker*-jongeren bevolkten de publieke tribune en toen de rechter het vonnis uitsprak, klommen zij allen tegelijk onder het zingen van *De Internationale* over het hekje en kwamen dreigend op de rechters af. Deze vluchtten de zaal uit en de parketwacht schoot toe. Na een flinke vechtpartij was de zaal ten slotte ontruimd en kon de zitting voortgang vinden[830].

Zich laten verwikkelen in kloppartijen met de politie, wat vooral colporteurs en deelnemers aan demonstraties nogal eens lukte, was onontbeerlijk voor het beleven van de klassenstrijd en een voorproefje van de gedroomde revolutie.

Het geestelijk klimaat

Hoewel men uit het voorgaande de indruk krijgt, dat *De Moker* overal tegen en nergens voor was, vormde deze negatieve instelling toch wel degelijk het complement van een positief gericht idealisme. De culturele en wetenschappelijke belangstelling van deze jongeren was bijzonder groot. Fel verweten zij de arbeiders hun banaliteit, het zich verzadigen met sensatielectuur en het na-apen van de bourgeoisie[831]. Hun leergierigheid voerde tot wederkerig onderricht. De spaarzame aanhangers met ULO- of HBS-opleiding leerden de minder bedeelden talen, velen maakten zich Esperanto eigen en er werd veel gedaan aan schilderen, tekenen, houtsnijden en boetseren[832]. Van de Nederlandse schrijvers was Van Suchtelen bijzonder populair, verder was het vooral de *Fakkeldragers* van Coenraads dat hun aspiraties vertolkte[833]. Voor het overige waren zij ook in hun keuze van boeken sterk Duits georiënteerd[834].

Hoewel er een aantal te noemen zijn, die een geregeld arbeidersbestaan leidden en vrij constant een baas hadden, waren er ook, wie de vrijheidsdrang te machtig was en wegtrokken:

> In de eerste plaats zullen we dus moeten werken aan onze eigen ontwikkeling, daar dit een eerste vereiste is voor mensen, die anderen willen voorgaan. Het is daarom ook zo goed, dat ook bij onze Hollandse jongens en meisjes begint te komen het gevoel van ruimte nodig te hebben, het niet meer plakken aan één plaats. Steeds meer trekken zij de wijde wereld in, het vreemde tegemoet en ook steeds meer beginnen zij het nut van Esperanto te beseffen...[835].

Musicerend zwierven zij dan door een groot deel van Europa. In geen andere bond was de drang tot „wandern" zo groot als hier[836].

Maar ook was in geen één bond in de jaren twintig (!) de durf zo groot om dit verteverlangen in daden om te zetten.

In cultureel opzicht stonden de *Pinkstermobilisaties* op een behoorlijk peil. De deelnemers kampeerden, waarbij ook het kampvuur niet ontbrak. Naast politieke uitingen als colportagetochten, demonstraties en meetings, werden er lezingen gehouden, gedichten gedeclameerd, werd er gemusiceerd en gevolksdanst[837]. De ideologische achtergrond van alles vormde natuurlijk het anarchisme en op de *Pinkstermobilisatie* ontbraken de zwarte vlaggen met het opschrift *Geen God, geen meester* niet[838].

Problemen rond het uitgeven van „De Moker"

De Moker was in zijn soort een typografisch voortreffelijk uitgevoerd blad. Hier kreeg de artistieke begaafdheid van de leden een kans zich te uiten: gedichten, grafisch werk, opmaak enz. getuigen van hun kunnen. Ook de oplage was niet gering en lag tussen de 4.000 en 5.000[839].

Een zo duur uitgevoerd blad kostte natuurlijk veel geld. De via de colportage binnenkomende gelden waren niet voldoende, maar wat er ook gebeurde, de drukker werd altijd contant betaald. Op zichzelf een unicum in de jeugdbeweging, maar misschien had de drukker dit wel zo bedongen, omdat hij geen hoge dunk had van de kredietwaardigheid van *De Moker*. Op verschillende manieren kwam men aan het ontbrekende geld: door op straat te musiceren, door bij rijke geestverwanten aan te kloppen en door wat genoemd werd: het ontkennen van het eigendomsrecht[840].

Het is duidelijk dat een volgens eigen definitie opruiend blad veroordelingen wegens opruiing niet kon ontgaan. In 1924 kreeg een redacteur 2 maanden wegens de passage:

> Daarom weigert elke militaire dienst, trap je uniform weg, gooi je oproepingspapieren in de kachel. Laat je niet langer africhten tot moordenaar, tot een gehoorzame slaaf, maar toont dat je je leven van meer waarde acht[841].

Een jaar later hoorde een andere medewerker zich tot 5 maanden veroordelen wegens de passage:

> Zo houden oude en nieuwe regeerders zich in stand. En thans is de strijd tussen de oude regeerders en de bolsjewisten niet anders dan een concurrentiestrijd wie regeren zal. Wij voelen voor beide niets, vinden ALLE regeerders bloedhonden. En wij zeggen tot ALLE soldaten, OVERAL, ...zegt de gehoorzaamheid op! Deserteert! Blijft thuis! Verbrand de kazernes én de wapenen én de uniformen, vernietig dit alles, jullie hebt slechts één grote zaak te redden. – Je Vrije Persoonlijkheid[842].

De oudere anarchisten veroordeelden dergelijk geschrijf. Reinders meende: „Waar De Haas voor veroordeeld wordt, had minstens zo

goed gezegd of geschreven kunnen worden zonder dat die afschuwelijke justitie houvast was gegeven"[843]. De jongeren proefden hierin „handigheid", die zij afwezen.

f. De verdere ontwikkeling van het VJV

Tijdelijk gelukte het de tegenstellingen in het VJV te overbruggen. Er verscheen een gemeenschappelijk blad *De Branding* en over de naam die vermoedelijk van Henk Eikeboom stamde, zegt Wim Koppen:

Wij zullen beuken op de sterkten van 't kapitaal zoals de Branding beukt op de rotsen in zee. Wij zullen ontembaar zijn zoals de branding ontembaar is bij vliegende storm. Wij zullen nooit versagen zoals de branding nooit versaagt, maar altijd dondert in rustloze kracht. Wij zullen vernietigen al wat bouwvallig en vergaan is, zoals de branding vernietigt de vermolmde schepen. *De Branding* – symbool[844].

Lang duurde de eensgezindheid van de gematigde en radicale elementen niet. De *Moker*-jongeren waren het van meet af aan niet met het fusiebeleid van de *Moker*-redactie eens geweest en besloten weldra tot heruitgave van *De Moker*[845]. De gematigden in het VJV, die zich overheerst voelde door de uitgesproken anarchistische stroming zon op andere wegen. De Haarlemse groep trad uit en richtte het *Verbond van Opstandige Jeugd* op [846]. Andere *Branding*-groepen werden uitgenodigd zich hierbij aan te sluiten. Na enige strubbelingen gebeurde dit inderdaad. Het in oktober 1926 te Appelscha gehouden congres nam een beginselverklaring aan, waaruit wij enkele punten aanhalen die het verschil met *De Moker* markeren:

De jeugd is revolutionair, omdat dit levensnoodzaak is. Zij heeft over het algemeen geen gevormde mening over sociaal-economische en politieke vraagstukken... Zij weet slechts één ding; dat het kapitalisme haar uitbuit en onderdrukt en dat zij daartegen strijden moet. De jeugdbeweging moet de gelegenheid scheppen voor de jeugd om te strijden en zich een heldere objectieve mening te vormen omtrent problemen van strijd en overtuiging. Wij eisen het recht op voor de jeugd om zelf te denken en te oordelen, los van alle politieke partijen en groepen. Daarom zal ons *Verbond* geen positief uitgesproken standpunt hebben t.o.v. verschillende maatschappijbeschouwingen die zich stellen tegenover het kapitalisme[847].

De Branding wordt het orgaan van het *Verbond*[848]. En uiteraard sluit het zich niet aan bij de AJI die hierna ter sprake komt[849]. De *Branding*-leiders doen meer moeite zich van *De Moker* af te grenzen dan omgekeerd. Zij doen zelfs felle aanvallen:

de even verderfelijke (als die van de „oranje-socialisten" nl.) invloed, die de zgn. *Moker*-jongeren op de jeugd hebben door hun ultra-anarchistische dogma, dat van de eenvoudigste arbeidersjongen een over het paard getilde zwetser maakt[850].

betekent een gevaar waar *De Branding* voor waarschuwt. Het *Verbond* distantieert zich steeds nadrukkelijker van het VJV en het nadert ook

in zijn organisatievorm meer het normale type vrije jeugdbeweging (NBAS/JGOB)[851]. Er ontstaan contacten met de RJB en *De Jonge Gids*[852]. Maar een fusie met de RJB wees het *Verbond* af. Tot wanneer het *Verbond* bestaan heeft blijkt niet uit de gegevens[853].

Het VJV anarchistisch

Na de uittreding van de *Branding*-groepen heeft het handhaven van het onderscheid tussen VJV en *De Moker* weinig betekenis meer. Nu de jongeren die zich politiek nog niet wilden vastleggen, weggetrokken zijn, ligt het voor de hand het VJV te reorganiseren. Immers het VJV „heeft de reputatie van te zijn een verbond van zoekende jongeren"[854]. Er wordt besloten het verbond om te dopen in *Verbond van Jonge Anarchisten*[855].

De Anarchistische Jeugd Internationale

Het ontbrak niet aan pogingen om de internationale contacten tussen anarchistische jongeren een organisatorische vorm te geven. Op de *Pinkstermobilisatie* in 1926 te Soest waren jonge anarchisten uit Duitsland, Frankrijk, België, Engeland en Zwitserland[856]. Men besloot een *Anarchistische Jeugd Internationale* te vormen en het VJV te belasten met de uitvoering van dit besluit[857]. Het bleef echter bij bezoek van buitenlandse jongeren aan de *Pinkstermobilisatie* en net als de IAMV was ook de AJI verder een Nederlandse zaak. Wel speelden de AJI-contacten een rol bij het elders onderbrengen van dienstweigeraars en bij het verkrijgen van onderdak op buitenlandse zwerftochten. In feite waren *De Moker*, VJV en AJI drie namen voor één en dezelfde groep, die zich alleen in allerlei comités zoals dat voor Sacco en Vanzetti driemaal lieten vertegenwoordigen[858].

Het einde van „De Moker"

De Moker bloeide van 1924 tot 1928. Wel wordt in 1931 en 1932 nog een keer in een almanak van de *Moker*-jongeren melding gemaakt, maar een actieve en levende beweging is het dan al niet meer[859]. Zij die een eenvoudig en rechtstreeks verband tussen een ongunstige economische conjunctuur en toenemend radicalisme aannemen, moeten hier wel voor een raadsel staan. Immers in de jaren van betrekkelijke welvaart bloeit *De Moker* om juist in de jaren van de economische crisis te verdwijnen.

Na 1930 kan eigenlijk niet meer van een anarchistische jeugdbeweging gesproken worden. Wel verscheen in 1932 en 1933 een nieuw blad *Alarm*, als orgaan van het *Landelijk Verbond van Alarmgroepen*, maar hierbij treffen we dezelfde mensen aan als bij *De Moker* in 1924. De generatie, in haar meest gevoelige periode diep geraakt door de

oorlogsslachting, zette deze indruk om in het *Moker*idealisme en werd samen met haar blad oud; geen jongere jaargangen kwamen de gelederen versterken[860]. Het „wij-jongeren"-vuur van 1920 deed in 1930 langzamerhand wat wonderlijk aan. Maar na 1930 zien we de *Moker*-groep ook snel uiteenvallen. Een aantal gaat over naar het communisme en enkelen vullen de gelederen aan van de tanende IAMV[861].

Als oorzaken van dit verdwijnen van de *Moker*-groep kan men aanvoeren:

a. Het antimilitarisme vormde de ruggegraat van de *Moker*-ideologie en dit had zijn tijd gehad. Het „Polarerlebnis" van de nieuwe jongerengeneraties was de massale werkloosheid. De sociaal-economische strijd echter was altijd aan *De Moker* voorbijgegaan;

b. *De Moker* vormde in feite een kleine elite, die buiten en los van de massa der arbeidersjeugd stond en ook daardoor na 1930 geen rol kon spelen;

c. Het ontbreken van een leeftijdsgrens, die het afvloeien van oudere jaargangen verhinderde, zodat een verstarring optrad.

Juist de omstandigheid dat *De Moker* 1930 zijn tijd had gehad, stempelt deze beweging tot een extreme vorm van de vrije jeugdbeweging, die eveneens na 1928 begint te tanen. Alleen het voortleven van de uiterlijke vormen, gedragen door een slinkende nakomelingschap, kan dit langer verborgen houden.

PAR. 2. ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN DE AJC

Weinig jeugdbonden hebben zozeer de trekken bepaald van het beeld dat in brede kring van de jeugdbeweging bestaat, als de AJC. Wekelijks trokken de stoeten AJC'ers in goede orde, zingend en met vlaggen getooid, naar buiten. Meetings en bijeenkomsten van de SDAP werden door manifestaties van de AJC opgeluisterd. Op het gehele culturele werk tot aan de woninginrichting toe drukten AJC'ers en oud-AJC'ers hun stempel. Hoe en onder welke omstandigheden ontstond deze beweging en uit welke geestelijke bronnen putte zij? De verschillende aspecten van dit gecompliceerde probleem willen wij afzonderlijk aan een nadere beschouwing onderwerpen, waarbij de lezer niet uit het oog mag verliezen, dat al deze aspecten in werkelijkheid een onverbrekelijk geheel vormden.

In de eerste plaats golden ook voor de AJC de algemene omstandigheden die wij op blz. 150/151 uiteengezet hebben. Deze brachten met zich mee dat de sociaal-democratische jongeren aanvankelijk moeite hadden staande te blijven midden in de golf van geestdrift die de Russische revolutie in progressieve kringen wekte. Toch ging

de JO der SDAP, zoals bijna alle organisaties in deze jaren, in ledental vooruit. Een poging om de sociaal-democratische beginselen meer aanvallend te verdedigen ging echter niet van de JO uit, maar van een groepje jongeren waartoe vooral oud-KGOB'ers behoorden die wars waren van politiek radicalisme en een op dienstweigering uitlopend antimilitarisme. Ook in de oorlogsjaren waren de jongeren die wij hier op het oog hebben overwegend op cultureel terrein werkzaam geweest.

De sociaal-democratische jongeren in het defensief

Onder redactie van A. M. de Jong, K. Vorrink en P. Schumacher kwam in november 1918 het blad *De Nieuwe Stem* uit met als ondertitel *Algemeen onafhankelijk maandblad der jongeren*. Met „algemeen" werd bedoeld dat het geen uitsluitend literair blad was, maar aandacht wilde wijden aan „alle gebieden des menselijken levens". Het blad vertolkte in zijn eerste nummer de stemming die zich van de jongeren had meester gemaakt:

Wij zien wankelen oude instellingen van Staat en Maatschappij, wankelen en ineenstorten... de razernij van de wereldoorlog... heeft een schroeiend stempel in onze ziel gedrukt. ...ruïne van menselijkheid, broederschap en vrede... (maar toch blijft het) geloof aan de Toekomst der Mensheid, het geloof in de schoonheid der aarde, het geloof in de heerlijkheid van het leven...[862].

In het korte inleidende woord spreekt de redactie zich voor de sociaal-democratie uit:

wij hopen mede door ons tijdschrift de hoofden van die allen te verhelderen, die zich afkeerden van de strijd voor de gemeenschap, omdat zij teleurgesteld door het wereldgebeuren en de houding der leiders van de arbeidersmassa's in de verschillende landen niet begrijpende, niet langer geloofden[863].

De functie van het blad is dus o.a. de tijdelijk afgedwaalden terug te winnen voor de sociaal-democratische beginselen. Naast bijdragen van Maurits Dekker, Marie W. Vos, Margot Vos en André Sternheim treffen we artikelen aan van Piet Tiggers, eveneens oud-KGOB'er en Gerrit Zwertbroek, die in de JGOB een aparte plaats innam. Het blad maakte één jaargang vol.

Een veel directere poging om de door het jeugdidealisme gegrepen jongeren te bereiken vormde het blad *De Daad*, *Orgaan voor sociaal-democratische jongeren* onder redactie van G. Zwertbroek en D. Forrer dat januari 1920 begon te verschijnen[864]. Het blad sluit nauw aan bij de toon en de opvattingen van Troelstra in dezelfde periode. Fel wordt op de gebeurtenissen in de jeugdbeweging gereageerd en een geprononceerd woordradicalisme tracht de SDAP acceptabel maken:

Wanneer het mocht gebeuren dat de heersende klasse de haar ontzinkende macht met geweld van wapenen zal trachten te handhaven tegen de arbeidersklasse, als deze

de leiding van het produktieproces zal gaan overnemen in het ware belang van de ganse mensheid, dan zal het blijken dat het leger niet meer staat aan haar kant, maar aan de onze[865].

Nadrukkelijk distantieert zich *De Daad* van de oudere generatie die de jeugd niets anders te bieden heeft dan deze wereld van bloed en tranen. In de geest van de „Wij jongeren"-mythe schrijft het blad:

(De jeugd) is de gloed, waaruit de vlam ontstaat. Zij is de golf, de razende tierende branding, die verouderde stroomversperringen uiteen zal doen springen[866].

In radicalisme doet deze uitlating niet onder voor die van de toelichting bij de naam van het anarchistische blad *De Branding* (blz. 171). Over de motieven die hem bewogen het blad uit te geven, zegt Zwertbroek een jaar later in een hoofdartikel:

Vóór de oprichting van *De Daad* nu werd de stem van de sociaal-democratie in het kamp der jeugdbeweging niet gehoord, terwijl alle mogelijke tegenstanders zich beijverden een muur van vooroordeel tegen haar op te trekken. En hoewel onze beweging hieraan nu wel niet direct ten gronde zal gaan: het is toch schadelijk voor haar dat het beste deel (!) der jongeren stelselmatig tegen haar wordt opgezet zonder dat er iets tegenover wordt gesteld. Deze overweging was wel de hoofdreden, waarom we ons blad oprichtten[867].

De Daad vat de vrije jeugdbewegers in hun zwakke punt aan: bij de verwezenlijking van een beginsel gaat het om het scheppen van een beweging en van een macht:

Geen gescherm met grote woorden, geen holle klanken, geen gefraseer en gefilosofeer over allerlei diepzinnige onderwerpen bij een schemerlampje kan de wereld redden uit de chaos. Geen jeugdorganisaties van enkele tientallen tot enkele honderdtallen, die voortdurend met elkaar overhoop liggen over allerlei „principes" en die over en weer menen de waarheid in pacht te hebben, dragen bij tot de vereiste machtsvorming der arbeidersklasse[868].

Hetzelfde motief vergezelt de aanvallen die op *De Zaaier*, JGOB, VJV en SAJO worden gericht. Tot de medewerkers van het blad behoren K. Vorrink, P. Simonis en P. Bakker. Volgens eigen opgave telde het blad op zijn hoogtepunt duizend abonnees[869]. Bij de oudere SDAP'ers, die wat onwennig tegenover de toon en de woordkeuze stonden, vond het niet veel waardering.

Politiek en ideologisch van betekenis voor de grondslag van de AJC is de scherp afwijzende houding tegenover de Russische revolutie en de daaruit voortgekomen Sowjet-staat. Reeds in januari 1921 poneert Zwertbroek de stelling dat het communisme een even groot gevaar vormt als het kapitalisme[870]. *De Nieuwe Stem* en *De Daad* hebben de AJC in zeker opzicht politiek voorbereid[871].

De vakbeweging, ideologisch en ook anderszins met de SDAP verbonden fungeerde als dubbele rem en spoorde voortdurend aan tot bezadigdheid. Angst het reeds gewonnene door onbezonnen daden te verliezen, domineerde bij de leiders van het NVV. Deze algemene geesteshouding kon zich ten aanzien van de jeugd niet anders uiten dan in een afkeer van de jeugdbeweging. Terugziend op de ervaringen die hij met de jeugdbeweging heeft opgedaan, zegt Oudegeest:

> Met de pogingen om de jeugd te binden aan de socialistische beweging is het zeer lang sukkelen gebleven. Niet zodra had men in enige plaatsen zg. jongelingsverenigingen opgericht, of de leiders dezer verenigingen begonnen congresje te spelen en wel op zulk een wijze, dat deze congressen zich doorgaans stelden tegen de leiding der socialistische partij. Niet de opvoeding der jonge arbeiders in socialistische richting werd het doel, doch het maken van eigen politiek. Natuurlijk was deze politiek des te extremer, naarmate de gedelegeerden op de congressen jonger en de verantwoordelijkheden geringer waren[872].

Maar daar verschillende vakbonden, gedwongen door het groeiende aantal aspirantleden, ook aan jeugdzorg gaan doen[873], stelt de SDAP al in 1915 aan het NVV voor, het jeugdwerk te coördineren:

> Maar het NVV had doorslaggevende redenen om aan dit verzoek niet te voldoen. Want gezien de ervaring had het geen overgroot vertrouwen in de zg. socialistische jeugd[874].

Voor alles wilde het NVV zijn jonge leden tegen radicale invloeden beschermen, en het volstaat met het sturen van een waarnemer, die naar oudvaderlandse gewoonte de opdracht krijgt „de kat uit de boom te kijken".

In de loop van 1916 vinden nog enige besprekingen plaats tussen SDAP en NVV, en op de gezamenlijke vergadering van 14 februari 1917 komt het door aanvaarding van de eisen die het NVV stelt, tot een gemeenschappelijke aanpak van het jeugdwerk[875]. Over de NVV-eisen zegt Oudegeest:

> In deze vergadering werd nadrukkelijk door het NVV op de voorgrond gesteld, dat het ieder begrip van jeugd-ORGANISATIE wenste te zien losgelaten en men zich uitsluitend had te richten op de jeugdONTWIKKELING[876].

Verder wenste het NVV een blad in de geest van *Het Jonge Leven*. Rond dit blad konden dan plaatselijke propagandaclubs gevormd worden, die zich met ontwikkeling en ontspanning zouden moeten bezighouden. De in maart 1918 met medewerking van het NVV tot standgekomen nieuwe *Centrale voor Jeugdontwikkeling*[877] had nog veel meer het karakter van een jeugdzorginstituut dan de JO's der SDAP. Er werd nu een leeftijdsgrens van 18 jaar ingevoerd, de besturen van jongeren moesten het veld ruimen voor jeugdcommissies van volwassenen[878]. En dan te bedenken dat de jeugdconferentie van 1 ok-

tober 1916 al de noodzakelijkheid inzag van de actieve medewerking en medezeggenschap van de jongeren en daarom bepleit had in plaats van de dubbele leidingen (*Commissie van Toezicht* én jongerenbestuur) besturen te vormen, waarin de jongeren een aandeel hadden[879].

Het bestuur van de nieuwe *Centrale* bestond uit 2 NVV'ers, 2 SDAP'ers en een secretaris, nl. Piet Voogd. De diverse bonden van het NVV toonden weinig geestdrift[880]. Het nieuwe instituut van de collectieve aansluiting der aspirantleden van het NVV bracht een verandering in de bestaande JO's. „Wat wij voorzien hadden, gebeurde: Het peil daalde sterk. De klachten over onbehoorlijke gedrag op de bijeenkomsten vermeerderden"[881]. Er werd gezocht naar wegen om de verruwing, de grote kloof tussen bestuurders en leden[882] en de innerlijke verzwakking tegen te gaan. In de loop van 1919 vonden verschillende conferenties plaats waar Gerhard en Voogd inleidingen hielden over *Doel en middelen van het jeugdwerk*. Toch had dit alles waarschijnlijk niet snel resultaten opgeleverd als niet toevallig R. Stenhuis, zelf voortgekomen uit *De Zaaier*, toen voorzitter van het NVV werd. Stenhuis was een bijzondere persoonlijkheid en een man met een voor ons land ongebruikelijk wijde visie. Uit zijn functie vloeide voort dat hij tevens fungeerde als voorzitter van de jeugdcommissie. Hij liet zich spoedig winnen voor de plannen van Voogd, die inhielden: een verhoging van de leeftijdsgrens, een splitsing in A- en B-leden, waarbij de laatsten een eigen bestuur mochten vormen en vertegenwoordigers konden kiezen in de jeugdcommissies enz. Stenhuis durfde grotere zelfstandigheid van de jeugdbeweging aan en werd een pleitbezorger van een steeds verdergaande invloed van de jongeren op de jeugdorganisatie[883]. Een paasconferentie in 1920 nam besluiten in deze geest. Zo kwam de *Centrale van Arbeidersjeugdvereenigingen* tot stand[884].

„Maar steeds bleven de klachten over de wanordelijkheden op de bijeenkomsten aanhouden"[885]. Door de invloed van Stenhuis besloot het NVV in juli 1920 de subsidie te verhogen tot 10.000 gulden, waarvan onder meer een bezoldigd bestuurder zou kunnen worden betaald. De subsidie van de SDAP werd 3.000 gulden[886]. De verbetering van de financiële positie van de vakbeweging in deze jaren maakte deze subsidie mogelijk.

Het samentreffen van een gunstige economische conjunctuur, een specifiek geestelijk klimaat en een bijzondere constellatie van personen schiep de financiële en organisatorische voorwaarden voor een opbloei van de sociaal-democratische jeugdbeweging.

De AJC een dam tegen het communisme / Stichting der SJI

De relatief late start van de AJC werd niet in de laatste plaats veroorzaakt door onder de arbeidersjeugd tussen 1917 en 1920 sterk ver-

breide revolutionaire stemmingen. Wanneer we de positie van de socialistische jeugdbeweging in ons land echter vergelijken met die in de andere landen van West-Europa, dan kan deze gezien vanuit het standpunt der SDAP niet ongunstig genoemd worden. Enkele ledentallen kunnen dit illustreren: Denemarken telde 6.000 communistische en 5.000 socialistisch georganiseerde jongeren, Zweden resp. 27.000 en 9.000[887], Noorwegen 13.000 en 100, Frankrijk 25.000 en 1.100. In sommige landen ontbrak een socialistische jeugdorganisatie zelfs geheel[888]. Maar in ons land lag de zaak omgekeerd. Niet alleen was hier de verhouding kwantitatief veel gunstiger voor de socialistische jeugdbeweging, maar evenzeer kwalitatief. Want ook al waren jongeren in het buitenland socialistisch georganiseerd, daarom stonden ze nog niet afwijzend tegenover het communisme. In ons land echter had de socialistische jeugdbeweging van meet af aan een scherp anticommunistische gezindheid. Deze voor hem in dubbele zin gunstige omstandigheid zal Voogd gestimuleerd hebben iets te ondernemen tegen de internationaal sterk groeiende invloed van de *Kommunistische Jugend Internationale*.

De heftige discussies in de KJI over een centralistische of federalistische opbouw van de organisatie boden Voogd een aanknopingspunt. Voogd kwam op voor het zelfbeschikkingsrecht der nationale organisaties. Tegelijk moest hij zich daarbij verweren tegen de beschuldiging de eenheid te breken:

Für die Jugendbewegung ist es aber mehr noch als für die politischen Parteien notwendig, dass das Recht der Selbstbestimmung jeder einzelnen Jugendorganisation erhalten bleibt. Der diktatorische Standpunkt der KJI hat uns zu unseren Schritten gezwungen[889].

Het ging er voor Voogd om organisaties samen te brengen, die zich nog niet bij de KJI hadden aangesloten. Veel succes had hij voorshands niet. Het tij was nog tegen.

De weinige socialistische jeugdorganisaties die zich niet bij de KJI hadden aangesloten, konden het onderling niet eens worden over de te vormen internationale organisatie. Er ontstonden er twee. Na voorbereidende conferenties werd in Amsterdam met Pinksteren 1921 de *Arbeiders-Jeugd-Internationale* gevormd[890]. Februari 1921 was te Wenen de *Internationale arbeidsgemeenschap van socialistische jeugdorganisaties* tot stand gekomen, die met het oog op de radicale stemmingen onder hun leden, zich nog niet openlijk tegen de KJI wensten uit te spreken[891]. Een tijdlang nam de Weense jeugdinternationale dan ook een soort tussenpositie in. Maar Pinksteren 1923 scheen het radicalistische gevaar in eigen rijen bezworen te zijn en vond in Hamburg de fusie met de Amsterdamse internationale plaats. De gemeenschappelijke naam werd *Socialistische Jeugd-Internationale*[892].

Voogd en Vorrink waren de leidende figuren van de Amsterdamse Internationale[893]. Op de congressen lieten zich aanvankelijk slechts 6 landen vertegenwoordigen, nl. België, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Denemarken en Zweden. Al deze organisaties hadden met schier onoverkomelijke moeilijkheden te kampen[894]. De Weense Internationale betekende nog minder en voegde bij de fusie slechts weinig aan de krachten van de Amsterdamse zusterorganisatie toe.

Het bijzondere in de hier geschetste gang van zaken is het voorgaan van de SDAP in de strijd tegen het communisme in een periode, dat in Europa, maar ook in ons land vele jongeren en intellectuelen in geestdrift geraakten voor het revolutionaire gebeuren in Rusland en hulpacties organiseerden zoals „Handen af van Rusland" in de dagen van de interventie.

Op zoek naar de juiste man

> Toen jij kwam, Koos, waren we gelukkig al weer op de goede weg, waren althans de voorwaarden voor een betere toestand al geschapen[895].

De jaren, dat men er zich in de kringen van de idealistische jeugdbewegers voor meende te moeten verontschuldigen sociaal-democraat te zijn, waren eind 1920 vrijwel voorbij. De voorwaarden voor een socialistische jeugdbeweging waren op dat tijdstip aanwezig, zoals we gezien hebben (blz. 177). Nu ging het er nog om de mensen te vinden, die met succes aan de socialistische jeugdbeweging leiding zouden geven. Door bemiddeling van A. M. de Jong, die in 1920 *Het Jonge Volk* redigeerde, kwam Voogd in contact met Koos Vorrink. Tot 1913 was Vorrink bestuurder van de KGOB geweest en ook daarna was hij door zijn werk aan het gedenkboek nog met de KGOB verbonden gebleven. In de arbeidersbeweging had hij zich reeds enige bekendheid verworven door *De Nieuwe Stem*. Immers „rond het blad groeide... een kring van jongeren die in die moeilijke tijden van 1917 en 1918 weer tot onze arbeidersbeweging zouden komen en daaraan heeft Koos met z'n *Preken van een Heiden* heel wat bijgedragen"[896]. Vorrink bleek bereid zijn studieplannen op te geven als hij de leiding van het jeugdwerk kreeg[896].

Op 1 november 1920 volgde de benoeming van Vorrink tot bezoldigd bestuurder en 1 januari 1921 nam hij de redactie van *Het Jonge Volk* van A. M. de Jong over[897]. Voogd begroette hem met de woorden: „Koos, de grondslagen zijn gelegd. Je kunt gaan bouwen!"[898].

Om twee redenen had de keuze van Vorrink belangrijke consequenties. Ten eerste door zijn persoonlijkheid: zijn hoekige, ener-

gieke, vechtlustige karakter, zijn doordrijven, zijn autoritaire optreden en minachting voor meningen, die niet naar zijn zin waren en die hij met een zeldzaam oratorisch talent belachelijk wist te maken zonder erop in te gaan, zijn zin voor discipline en taai volgehouden tot in details toe uitgekiend organisatorisch werk. Zijn trouw aan vrienden en idealen, die hij eenmaal aanvaard had, stempelden hem tot een bijzondere figuur. Ten tweede bracht deze markante fanaticus een reeds in de KGOB-jaren gevormde ideologie mee en in zijn gevolg bevonden zich een reeks KGOB-vrienden die eveneens hun draai in het leven nog niet hadden kunnen vinden[899].

Aan de AJC stelt Koos Vorrink zich voor met de volgende woorden:

In deze tijden van algehele verwildering en ontreddering valt er geen schoner en hoopvoller werk te verrichten, dan de jeugd de weg te wijzen naar een beter toekomstland, haar te wapenen met kennis, met liefde, met moed voor de levensstrijd die onontkoombaar komt...[900].

Eerst moest nu de achterdocht en het wantrouwen van het NVV in alles wat jeugdbeweging heette, overwonnen worden. Dat Stenhuis achter hem stond (zie blz. 177), vergemakkelijkte voor Vorrink het werk. Oudegeest zegt van diens missiewerk in het NVV: Vorrink wist de besturen te overtuigen dat jeugdontwikkeling zonder jeugdorganisatie niet mogelijk was en hij vermeed daarbij de vroegere fouten, zoals „de bemoeizucht met dingen, die niet voor de jeugd bestemd zijn: partijtje spelen en eigen politiek standpunt bepalen"[901]. Door het gewonnen vertrouwen was Vorrink nu in staat stap voor stap de weg te gaan naar een zelfstandige landelijke jeugdorganisatie, die zich in steeds sterkere mate door haar eigen leden bestuurd zag[902]. Vorrink vocht enerzijds tegen het beginsel van een alleen maar uit ouderen bestaande leiding, zoals voor 1921 het geval was (hierdoor ontstond een dood mechanisme), anderzijds tegen een alleen uit jongeren bestaande leiding (dus het instellen van een leeftijdsgrens die ook voor de bestuurders gold). Volgens Vorrink had de JGOB de onhoudbaarheid van dit laatste bewezen. Door het voortijdig uitsluiten van de beste krachten waren alleen dwergorganisaties mogelijk. Het ideaal leek hem een zelfgekozen bestuur zonder hierbij een leeftijdsgrens te stellen[902]. We laten nu de organisatorische problemen even rusten om eerst de ideologische opzet van de AJC nader te onderzoeken.

Het grote probleem waarop de AJC een antwoord moest zijn volgt uit het op blz. 150/151 gezegde. De combinatie van hogere lonen en meer vrije tijd leidde niet zonder meer tot het ontstaan van een socialistisch cultureel leven zoals de leidende SDAP'ers zich dit droomden (zie voor het amusement dat de meesten verkozen blz. 186/187). Nu

verhoging van het levenspeil niet automatisch tot socialistische cultuur leidde, zoals velen meenden dat uit het marxisme volgde, zag het kader van de „moderne" arbeidersbeweging zich voor de taak geplaatst, deze cultuur te organiseren, uit te dragen en het scheppen ervan te bevorderen. Hiertoe werd aangeknoopt bij een ideologische ontwikkeling die zich in de Duitse socialistische beweging voordeed.

Het Jong-Socialisme

Als reactie op de aan het front opgedane ervaringen, de verloren oorlog, de revolutionaire woelingen en het in hun ogen verzaken van de leiders van de sociaal-democratie en vakbeweging, ontstaat onder jongeren de beweging van *Jungsozialisten*, die zich richt tegen een te materialistisch en te uitsluitend op het economische georiënteerd socialisme. In hun eigen leven wilden de *Jungsozialisten* al iets van het socialisme beleven. Ouderen – filosofen en pedagogen – mengden zich in deze jong-socialistische beweging en er ontstond een ideeënchaos zoals wij die reeds in ons land bij de *Verbonders* en JGOB'ers hebben leren kennen. De nadruk viel op de gedachte van de „Volksgemeinschaft" en het nationale karakter der arbeidersbeweging. Het bleef niet bij een open oog voor het „nationale", maar er werd gesproken over een „letzte Verankerung im Volklichen"[903]. Het al te rationele karakter van de oude sociaal-democratie wezen de *Jungsozialisten* af en vroegen aandacht voor de „irrationale Regungen".

Deze wending in het denken der socialistische jongeren bracht hen in contact met de ideologie van de *Frei deutsche Jugend*[904]:

> Ein allgemeines Ziel – „Gemeinschaft" – ist sämtlichen Zweigen der Jugendbewegung gemeinsam. In den links gerichteten Teilen der bürgerlichen Jugendbewegung wird „Gemeinschaft" sogar auf gleichem sozialistischen Boden gesucht. Die Ströme fliessen zusammen und ein gegenseitiges Befruchten ist möglich. Man erkennt es durchaus an, dasz man von den Freideutschen lernte[905].

Ook de gedachte van de jeugd als een aparte categorie, die zich niet alleen kwantitatief, maar tevens kwalitatief van de volwassenheid onderscheidt, ontbreekt niet in de jong-socialistische beginselverklaring, die Gustav Radbruch formuleerde:

> Jugend ist nicht nur Vorstufe zum Leben, sondern ein Stück Leben mit selbsteigenem Daseinsrecht... Die sozialistische Jugend erst hat die freideutsche Lebensform mit einem starken, einfachen, zukunftssicheren Inhalt gefüllt[906].

Het zich distantiëren van een verburgerlijkt socialisme en een mechanisch geïnterpreteerd marxisme bracht een aantal *Jong-Socialisten* bedenkelijk dicht bij stromingen, die in het nationaal-socialisme zouden uitmonden[907].

De man, die van speciale betekenis voor de AJC zou worden en

die we reeds eerder ontmoetten op de bijeenkomst in Stuttgart 1907, Hendrik de Man, voelde zich in deze geestelijke sfeer bijzonder thuis (zie blz. 61). Speciaal Radbruchs gedachte in *Die Kulturlehre des Sozialismus* dat we niet op de komst van het socialisme moeten wachten, maar reeds in ons zelf een stukje socialisme willen beleven („Uns ist dieser Sozialismus, die Erstrebung einer Volksgemeinschaft, Herzenssache") was hem uit het hart gegrepen[908]. Op deze jaren terugziende, schreef De Man dan ook in zijn memoires:

Im Jahre 1921 aber war die Hoffnung noch erlaubt, dasz in der Auseinandersetzung zwischen der alten und der neuen Generation die neue sich gewissermassen von selber durchsetzen würde[909].

Hendrik de Man en het socialisme als cultuurbeweging

Zelf ontwikkelde De Man een theorie, die hij zag als een verwerping van en overwinning op het marxisme. In opdracht van de Duitse socialistische jeugdbeweging vatte hij deze samen in een boekje *Der Sozialismus als Kulturbewegung*, dat in 1926[910] verscheen en door Koos Vorrink van zoveel belang geacht werd, dat hij het zelf in het Nederlands vertaalde. In het voorwoord schrijft Vorrink:

Voor mij staat vast, dat de beschouwingen van Hendrik de Man een revolutie inluiden van het socialistisch denken, die in hoge mate bevruchtend zal werken op het socialistisch handelen[911].

En de kerngedachte vat de vertaler als volgt samen:

Voor de socialistische jeugdbeweging is dit geschrift van meer dan gewone betekenis, omdat het de theoretische rechtvaardiging is van de internationaal steeds meer veldwinnende werkmethode, die gericht is op de daadwerkelijke verwezenlijking in eigen leven en in de eigen levensgemeenschap van het socialistische cultuurideaal[912].

Bij de oud-KGOB'ers, zo bijzonder geporteerd voor het vervullen van een culturele missie onder de arbeidersjeugd, konden deze opvattingen niet anders dan een warm onthaal vinden. En de AJC koos dan ook (om de woorden van Piet Schuhmacher te gebruiken) de geestelijk ideologische richting van Hendrik de Man, in plaats van de marxistisch-economische richting van de oudere SDAP'ers[913]. Uit de strijdervaringen van twee generaties trekt Schuhmacher de conclusie, dat de zich verscherpende klassenstrijd niet noodzakelijk tot socialisme voert en dat het beperken van de strijd tot de stoffelijke belangen leidt tot een opgaan van de arbeidersklasse in de cultuurwereld van de burgerij. Daarom dient de klassenstrijd verdiept van een belangenstrijd tegen de uiterlijke vijand tot een gezindheidsstrijd tegen de innerlijke vijand[914].

Vorrink deelt deze zelfde gedachte, zoals duidelijk uit één van de eerste AJC-brochures blijkt:

Tegenover de *zelfzucht* van deze maatschappij waar ieder slechts leeft voor zichzelf en voor zijn eigen genot, stelt de AJC het ideaal ener samenleving waar *trouw* en *kameraadschap*, waar *gemeenschapszin* en *solidariteit* de hoogste geboden zijn. In de organisatie reeds thans deze idealen te verwezenlijken is het hoge doel van ons streven[915].

Op het moeilijke theoretische probleem van de relatie tussen objectieve en subjectieve, materiële en ideële factoren in de maatschappelijke ontwikkeling, dat hier aan de orde wordt gesteld gaan we niet nader in, omdat het bij de AJC'ers meer gerationaliseerde emotionele reacties betreft op de „verburgerlijking" van de sociaal-democratie, dan diep doordachte theorieën.

De AJC en de klassenstrijd

> Willen wij niet worden tot dwaze najagers van enkel bekoorlijke illusies, dan moeten wij ons diep doordringen van de harde waarheid van de klassenstrijd ook voor onze tijd – ook voor de arbeidersjeugd. Koos Vorrink[916].

Het samengaan van het jeugdidealisme in de door de KGOB beleden geest met de nog in het SDAP-programma voorkomende theorie van de proletarische klassenstrijd, leidde tot een innerlijke tegenstrijdigheid. Maar doordat, zoals we nog zullen zien, de AJC zorgvuldig buiten de politieke strijd werd gehouden, bleef de klassenstrijd althans binnen AJC-verband *theorie*, terwijl het jeugdidealisme een intense *praktische* belevenis wordt door van de AJC een „socialistisch" cultuureiland te maken.

We zullen nog nader onderzoeken waartoe deze tegenstrijdigheid in de praktijk voerde en bepalen ons hier tot enkele formuleringen die AJC-publikaties gaven aan de marxistische gedachte van de onverzoenlijke klassenstrijd tussen „kapitaal en arbeid". Tot aan de overwinning van het fascisme in Duitsland kunnen we spreken van een uiterst radicale taal, en van een uitgesproken marxistische terminologie. We vestigen hier zo nadrukkelijk de aandacht op, omdat o.a. in *Arbeiterjugend gestern und heute*[917] gezegd wordt dat reeds in de jaren twintig termen als proletariaat en klassenstrijd door de snel voortschrijdende nivellering hun betekenis verliezen. Getoetst echter aan de uitingen van de AJC gaat dit voor ons land niet op. Nu enkele voorbeelden. In 1924 wordt de sociale tegenstelling als volgt geschetst:

Aan de ene zijde dezer trieste „samenleving", verkommeren brede massa's in zwarte

ellende, en aan de andere zijde baadt een kleine troep in ongekende weelde ten koste van het in ellende verkommerend proletariaat[918].

Vier jaar later wordt de sociale realiteit in ons land in niet minder felle bewoordingen omschreven:

wij weten met ijzige zekerheid, dat ook ons nog wacht de bittere strijd om het eerste levensrecht, wij weten, dat klasse zal staan tegenover klasse, belang tegenover belang... de vloek van een maatschappelijk stelsel, dat alleen tomeloze winsthonger kent als drijvende kracht en dat in militarisme en oorlog zijn mensonterende consequenties heeft[919].

Zelfs de puberteitspsychologie fundeert Vorrink historisch materialistisch op een jeugdleidersconferentie:

Het klassekarakter onzer maatschappij heeft met zich medegebracht, dat er twee in hun zielkundige en geestelijke structuur geheel verschillende volkeren naast elkaar leven , slechts een beperkt aantal verbindingen op grond van een gemeenschappelijk voelen en denken met elkaar onderhoudend[920].

Ook de door de AJC gepredikte ethiek is er een waarbij de klassesolidariteit als hoogste norm geldt:

En dan jammert de burger over de prediking van de klassenstrijd, waaraan de socialistische arbeidersbeweging zich schuldig maakt. Jonge kameraden, elke belediging een klassegenoot aangedaan, is een belediging ons zelve aangedaan. Vergeet ze niet[921].

Op een andere plaats eveneens in 1929 heet het:

De roomse vakbeweging levert de onderkruipers, die het verzet van de modern georganiseerden moeten breken. De roomse vakbeweging treedt opnieuw op als handlangster van het kapitaal en verloochent haar plicht tot klassesolidariteit[922].

De rode valkenwet luidt: „Wij Rode Valken voelen ons deel van de strijdende arbeidersklasse."
Het werpen van de bom op de *Zeven Provinciën*, die 23 man doodde, geldt als

de uittarting van een grove, lompe, verwaten gezagskliek...een vurig maanteken voor een heerschappij, die is aangevangen in haar grondvesten te wankelen en die ten ondergang is gedoemd[923].

Het kapitalisme wordt gezien als de oorzaak van crisis en werkloosheid. Het proletariaat zal er in een zich verscherpende klassenstrijd een einde aan maken. Fel is de stellingname tegen het katholieke solidarisme, omdat dit als uiterste consequentie heeft het verbieden van stakingen[924]. Nog in 1934 spreekt *Het Jonge Volk* van het vernietigen van de voorrechten der bezittende klasse[925].

Geheel in deze geest blijft de houding tegenover het vorstenhuis dan ook tot 1933 afwijzend. Om het met de woorden van Vorrink te zeggen:

Het oranje is met onmiskenbare duidelijkheid *negatief*, d.w.z. tegen de socialisten gericht. Het rood was en is en blijft de wekroep aan alle volksgenoten tot menselijkheid en gerechtigheid[926].

Het kan daarom geen verbazing wekken, dat ook het lidmaatschap van de AJC als organisatie op sociaal-democratische grondslag door de minister van defensie Deckers voor militairen en hun gezinsleden verboden werd[927].

We zullen evenwel zien hoe de aard van het AJC-leven maakte, dat de intensiteit, waarmee hart en ziel de jeugdgemeenschap beleefden, bij de leden de gedachte aan de klassenstrijd en de praktische eisen die het voeren van deze strijd stelde, sterk op de achtergrond drong.

De kennismaking met de Duitse stijl

De ontwikkeling van de AJC-stijl werd in hoge mate bepaald door de indrukken, die Voogd en Vorrink opdeden bij hun bezoeken aan bijeenkomsten van de *Sozialistische Arbeiter Jugend* (SAJ) in Duitsland. Voogd was de eerste, die in de zomer van 1920 terugkwam met verrukte verhalen over een SAJ-bijeenkomst in Kiel, waar jongeren prachtige volksliederen zongen en stijlvolle dansen uitvoerden in een sfeer van levensblijheid[928]. In het voorjaar van 1921 ging Vorrink met Voogd mee naar een jeugdbijeenkomst in Hamburg. Van de reactie van Vorrink zegt Voogd:

Daar stond hij perplex van wat de jeugd der arbeiders reeds aan nieuwe elementen in eigen kring had opgebouwd. Ik zie nog zijn opgetogenheid. Hij had geen oren en ogen genoeg om alles in zich op te nemen. En het werd ons beiden duidelijk, die kant zal het ook in ons land uitmoeten[929].

En Vorrink produceert de eerste lofzang in de lange rij, waartoe de volksdans hem zal inspireren:

Met een heerlijke bevalligheid, met een vreugdevolle overgave bewogen zich die kwieke, jonge kerels en die vlugge meiskens door de zaal op de tonen van die eenvoudige, mooie volksmuziek...[930].

De afkeer van banaliteit en de levensvreugde, waarvan deze jeugd blijk gaf, troffen Vorrink, maar ook de wijze waarop deze jeugd zelf haar organisaties bestuurde.

De AJC besloot een zo groot mogelijke groep AJC'ers naar de *Internationale Jeugddag* in Bielefeld te zenden[931]. Circa 100 man ondernam de bedevaart:

We vergeleken houding, kleding en gedrag van ons Hollanders met die van onze buitenlandse kameraden en zagen de afstand, die ons nog van hen scheidde. Daar gingen menigeen de ogen open. Daar werd tevens de heerlijke geestdrift gewekt, die tot de vernieuwing leidde[931].

Deze tocht inspireerde Vorrink tot een uitbundige en in vervoering geschreven nabeschouwing:

We hebben geluisterd aan een oude muur van het oude roofridderkasteel naar hun prachtige snarenspel toen de avond viel van de eerste dag. Arbeidersjongens en meisjes, gekomen uit de daver van fabrieken en werkplaatsen, gekomen uit de smerige poel onzer verrotte beschaving... We hebben de jeugd zien dansen en spelen op de bergweiden in het Teutoburgerwoud. De zon stort een zee van glanzend goudlicht over een kleurige schaar jongens en meisjes[932].

Zij gingen heen in „burgerlijke" confectiepakjes en met stijve boorden om en kwamen als socialistische gemeenschapsmensen, in manchester gestoken en met open hemden thuis, zoals de overlevering verhaalt[933]. De honderd bedevaartgangers togen aan het werk om in ons land iets tot stand te brengen in de geest van wat zij in Duitsland gezien hadden.

De veldtocht tegen banaliteit en wansmaak

De voornaamste oorzaak van het niet floreren van een alleen maar politieke jeugdsekte als *De Zaaier* is wel dat jongeren niet rationeel reageren op de kapitalistische structuur van de samenleving als zodanig, maar emotioneel geraakt worden door bepaalde oppervlakteverschijnselen van de hen omringende maatschappij. Van een doordenken der grondslagen die het sociale leven funderen is geen sprake en kan ook geen sprake zijn. Juist omdat de jeugdbeweging een emotionele beweging is, wordt zij meer getroffen door de „onopgevoedheid" dan door de „uitbuiting" van het volk. Dit geldt ook voor de proletarische jeugdbeweging, voor zover zij althans over een beduidend ledental beschikte, en zeker na de Eerste Wereldoorlog, toen in arbeidersgezinnen door een verbetering van lonen en werktijden de „verburgerlijking" zijn intrede deed. De door haar aanvaarde leer van de klassenstrijd ten spijt maakte de AJC hierop geen uitzondering.

Dit blijkt wanneer we nagaan aan de hand van brochures, krantjes en gesprekken, waarop de AJC'er zijn aanvallen richtte: banale praatjes, vloeken en smerige verhalen, prikkellectuur, op straat rondhangen, in rokerige cafés zitten, zwoele dancings bezoeken, zwelgen in de valse romantiek van de Hollywoodfilms, oppervlakkig geflirt, roken, snoepen en drinken, mode en opschik met zijn gebrek aan oorspronkelijkheid, de kitsch die de huiskamers opluistert enz. in feite dus een afkeer van al datgene waarop ook de KGOB haar pijlen had gericht, alleen systematischer en nadrukkelijker. En waarom de AJC'er dit alles tegenstond? De motivering luidt: het verslaafd zijn aan al deze dingen demonstreert een gebrek aan zelfbeheersing, een onvermogen om op een eigen creatieve en persoonlijke manier de vrije tijd te besteden en het leven stijl te geven. Met andere woorden:

wij willen niet leven als de „massa", altijd op jacht naar primitief zinnelijk genot. Bij het bespreken van Vorrinks opvattingen over elite en massa zullen we hier nog nader op ingaan (zie blz. 200/201).

De veldtocht tegen de „gemakzuchtigen en banale genotzoekers van onze beschaving in verval"[934] had niet alleen een IDEËLE, maar ook een PRAKTISCHE betekenis. Want zoals we nog zullen zien werd de AJC al met al een „dure" jeugdbeweging en door niet te roken, te snoepen, te drinken enz. spaarde men het geld uit, om de kampen, weekends, lectuur, speciale kleding enz. te kunnen betalen. Op een merkwaardige wijze gaat de naoorlogse *idealistische* behoefte aan een ascetische levenswijze in de AJC samen met de *praktische* noodzaak daartoe[935]!

Op de praktische kant valt reeds direct de nadruk. Om het geld bijeen te krijgen, dat nodig is voor de pelgrimstocht naar Bielefeld, wordt in de oproep gezegd:

> Laat makkers, vanaf heden de zware tabakswolken, die tot nog toe op alle jeugdvergaderingen boven de jeugdige hoofden hangen, voorgoed wegtrekken, en laat ons al dat nutteloos verspilde geld, waar zo hard voor moet worden gewerkt, sparen om er straks zonnige heerlijke dagen van te doorleven...[936].

Steeds keert dit thema terug[937]. Voor de uitvoering van al de stoutmoedige culturele initiatieven is geld nodig en dit geld moet voor een groot deel uit de organisatie zelf komen. Vandaar dat we in een hoofdartikel *Geld besteden* lezen:

> Wie dus begint met eerst een belangrijk deel te besteden voor sigaretten, snoep, bioscoop of nutteloze snuisterijen, die houdt zeer logisch niet veel over om in het organisatieleven aan beter en mooier dingen uit te geven...[938].

De in hetzelfde verband gemaakte opmerking, dat volksdansen step- en schuifdansen uitsluiten en dat men niet vandaag het een en morgen het ander kan doen, is evenzeer van praktische als van ideële aard. De eerste naoorlogse crisis brengt ineens de wankele materiële basis van deze cultuurbeweging aan het licht. Bezuinigingen blijken noodzakelijk. In 1924 werden de subsidies van het NVV en de regering drastisch verlaagd[939]. Een intensieve campagne volgde, om voor zover maar enigszins mogelijk alles bij de eigen *Verkoopcentrale* te kopen en te bestellen. Dit bood bovendien de mogelijkheid de culturele voeding voor de leden te ziften en te kiezen. Op deze wijze werd geprobeerd de inkomstenvermindering te compenseren. Men kan niet anders dan bewondering hebben voor de wijze, waarop de AJC-leiding geen mogelijkheid onbenut liet om geld te verkrijgen voor het culturele werk – we denken hierbij aan het kampfonds en aan het spaarfonds – maar het nadeel was dat de eigen kring zich steeds

hechter aaneensloot en afsloot van andersdenkenden en anders georganiseerden.

In januari 1922 constateert Vorrink, dat er een eerste begin is van een nieuwe geest, maar

van een algemeen bewustzijn van de betekenis der jeugdbeweging is nog geen sprake... Een vurige drang het hele jeugdleven sterk, gezond en mooi te maken, moet in het werk tot uiting komen... De samenbindende geest, waarvan zang, en spel en dans, waarvan ernstige studie en ijverige propaganda de uitingen zijn, die moeten wij versterken[940].

Een jaar later blijkt de nieuwe geest reeds over grotere groepen vaardig te zijn geworden. Terugblikkend op het afgelopen jaar stelt Vorrink vast:

Groter en groter wordt het aantal in onze rijen, die in vol bewustzijn zich afwenden van de burgerlijke schijnbeschaving, op wie een kermis, en een kroeg, een bioscoop en een danszaal geen aantrekkingskracht meer vermogen uit te oefenen. Groter en groter wordt het aantal die ontgroeid zijn aan de opwindende en verpestende grote en kleine stadsatmosfeer, waar beuzelpraat en laster, grootdoenerij en bluf de vernederende middelen zijn om te schijnen wat men niet is, waar geldwegsmijten aan roken en drinken, vuile moppen tappen en mooie kleren-opschepperij iemands aanzien bepalen[941].

Al kan men 1923 en 1924 als de jaren van consolidatie beschouwen, toch moeten ook later de peroraties tegen de „banale genotzoekers" herhaald worden[942].

Tot in de details toe...

Tot in details toe werd alles besproken en min of meer voorgeschreven. Men pleitte voor ordelijker optochten, voor meer tucht op de bijeenkomsten[943]. Het bondsorgaan wijdde een artikel aan de ongewenstheid om te applaudisseren, aan het heil-roepen, dat niet met een platte uitspraak mocht gebeuren, zoals scheen voor te komen, aan het groeten op straat door „het gelijktijdig in de hoogte steken van de rechterarm met de vlakke hand vooruit" enz.[944]. Niets werd aan het toeval of aan het eigen oordeel van de leden overgelaten.

Door de groeiende medezeggenschap van de B-leden, waartoe de achtereenvolgende congressen besloten, dichtte zich de kloof tussen leiding en leden, waaraan de oude JO's hadden geleden. Ook de KGOB-ervaring van een deel van het kader droeg hiertoe het zijne bij. De leden voelden de AJC ten slotte als een door hen zelf geleide organisatie[945].

Door het karakter van de AJC eiste hij zijn leden volledig op. Het bondsleven absorbeerde al hun tijd en energie en dit leidde ertoe dat er geen tijd voor studie of andere dingen overschoot[946]. Een ander gevolg hiervan was een zich in toenemende mate isoleren van de oorspronkelijke omgeving.

Als reactie op alles wat de AJC als negatief aanmerkte (zie blz. 186) ontstond een stijl, die zich in positieve zin kenmerkte door[947]:

1. Een herontdekken van de natuur[948]. Men trok naar buiten, maakte wandeltochten, beoefende natuurstudie en kampeerde op sobere en vakkundige wijze tijdens het weekend of gedurende de zomer een week en langer op *De Paasheuvel*, het eigen kampeerterrein[949]. Hoezeer in deze natuurliefde de afkeer en het ontvluchten van de stad besloten lag blijkt uit een ontboezeming als deze:

En daar verweg was „de wereld". Eerst de donkere geheimzinnige vlakten en bossen der Veluwe, waar eeuwenoude sagen haar sluiers tussen de stammen weven... En heel, heel ver was het donderend geraas der grote stad, vanwaar wij kwamen, de lichten der variétés en bioscopen, de razende vaart der auto's en het kleurengeschetter der modepaleizen! En wij stonden buiten op de veranda, en keken in de nacht en zwegen...[950].

2. Het bevorderen en propageren van een wijze van kleden en woninginrichting, die aansloot bij de drang naar soberheid en de afkeer van „burgerlijkheid". Manchester, lange capes, open hemden, dirndljurken, bontgekleurde reformjurken, sandalen, enz. deden hun intrede. De jongens lange en de meisjes korte haren voltooiden de „Umwertung aller Werte". Donker gebeitste lambrizeringen, rieten meubelen, gordijnen van Brabants bont, een reproduktie van de zonnebloem van Van Gogh en een open haardvuur kenmerkte het interieur van de kamphuizen en lieten niet na invloed uit te oefenen op de woninginrichting van de oud-AJC'ers[951]. Zelfs deze verschijnselen werd een symbolische betekenis toegekend:

Met de bloes en de korte broek had die arbeidersjongen iets van de nieuwe tijd tot zich genomen: hij wist zich deel van de gemeenschap[952].

Op ordelijke en gedisciplineerde wijze namen de leden deel aan demonstraties met rode en bonte vlaggen getooid, er werden fakkeloptochten georganiseerd enz.

3. Het invoeren van nieuwe ontspanningsvormen, zoals de volksdans, het volkslied en het lekespel[953]. Op deze wijze trachtte men het „individualisme" te overwinnen. Vooral de bewegings- en spreekkoren leenden zich voor het collectief uiten van gemeenschappelijke gevoelens van heftige en ongenuanceerde aard. Voor de AJC waren dit niet zo maar frisse en bij de jeugd passende expressiemiddelen, maar elementen van een nieuwe cultuur, symbolen van de wereldbeschouwing der komende gemeenschap. Luisteren we slechts naar de wijze, waarop de zin en de betekenis van de volksdans geduid wordt:

deze dans (nl. een zwaarddans) was een hevige heerlijke aanbidding van de natuur, de grote eeuwig-wisselende en toch gestage, ontzaglijke natuur... Dit was het tot

vorm geworden natuurgevoel. Dit was de loutere aanbidding van de zon, dit was het grootse ondergaan van het ritme der natuur. Dit was het gebed van een mensheid[954].

Hieruit vloeit logisch voort, dat wanneer ook de jeugdzorgleiders bij hun werk de volksdans invoeren, de AJC dit niet met instemming begroet, als een gewenste en welkome verbreiding van deze dansvorm, maar ziet als in strijd met het wezen der volksdans! Het is immers een uiting van de nieuwe gemeenschapsmens[955]!

Het eiland der socialistische jeugdgemeenschap

Doel van de AJC is het vormen van gemeenschapsmensen en het overwinnen van de burgerlijke egoïst in zichzelf. Men probeerde dit te bereiken door het opbouwen van een stukje eigen gemeenschapsleven. Uit het samenzijn in de vrije natuur groeiden nieuwe levensvormen die de jeugd toegankelijk zouden maken voor het beste en schoonste van alle tijden, voor de bouwstoffen van een nieuwe beschaving. Derhalve was *De Paasheuvel* ook niet maar een willekeurig kamphuis en kampeercentrum, maar het tastbare symbool van de nieuwe gemeenschap, die jaarlijks met Pinksteren zijn hoogtepunt beleefde[956].

Uit de banaliteit, grofheid en ruwheid van de kapitalistische maatschappij trok de AJC-jeugd zich terug op haar socialistisch eiland *De Paasheuvel*[957]. De werkelijke wereld werd ontweken in de kunstmatige zelfgeschapen idylle. Het weekend deed de gehele werkweek in de schaduw staan en gaf de kracht de dubbelzinnige grappen en plagerijen van de medearbeiders te doorstaan. Zo voltrok zich een omkering van de realiteit: de werkelijke maatschappij vervluchtigde zich tot een boze droom, de kunstmatige AJC-gemeenschap nam de plaats van het werkelijke leven in. Mocht de AJC in opzet strijdorganisatie én opvoedingsgemeenschap zijn, in de praktijk zegevierde de „gemeenschap" over de „strijd"!:

De gemeenschap trok zich inniger samen als Wim 's avonds vertelde bij de grote open schouw. Maar zij ontbloeide tot levend geworden waarheid, als de jongens en meisjes dansten op de speelweide. Dat was het symbool van de jeugdbeweging; dat was het eerste onbestreden plekje van de nieuwe eeuw... De oude met haar tekort aan kennis, haar beëngd egoïsme, haar respect voor uiterlijkheden, haar zelfzuchtige eigengereidheden, had haar vat verloren op de jonge mensen, die opgingen in de kringdans, die hun geluk niet achterdochtig voor zichzelf hielden, doch het gul rondstrooiden zoals de Lente de hooggele bloemen strooit in de weide[958].

Van het jaarlijkse pinksterfeest, bron van inspiratie voor de AJC-dichters zegt Vorrink de eerste maal dat het op *De Paasheuvel* plaatsvond:

dat alles bloeide op, te midden van scharen jonge proletariërs, kinderen van het geminachte werkersvolk. Ons Lentefeest, het was de blijde uitjubeling van onze warme levensvreugde, van ons diepe gemeenschapsgevoel, onbegrijpelijk voor wie

de edele ziel van het volk niet kent en voor wie niet gelooft in de macht van het goede en schone, maar voor ons het duidelijke resultaat van het edele beschavingswerk onzer organisatie[959].

De AJC *als brenger van een nieuwe cultuur*

De pretenties van de AJC waren niet gering: het scheppen van een nieuwe gemeenschapscultuur. Maar in hoeverre bracht de AJC nu een werkelijk „nieuwe cultuur" en in hoeverre kan men deze, zo dit het geval was, socialistisch noemen? In de kring van de SDAP was het W. A. Bonger, die op dit probleem nader inging. Na vastgesteld te hebben dat het uiterlijk van de AJC sprekend deed denken aan dat van de *Wandervogel* twintig jaar voordien, zegt hij:

En wie denkt dat gezellig op de hei kamperen, daar vrolijk dansen en met mooie vlaggen zwaaien een nieuwe cultuur is, moet eerst nog eens zich op de hoogte stellen wat een waarachtige nieuwe beschaving in de wereldgeschiedenis was.[960].

En inderdaad, van *nieuw* kon niet gesproken worden en derhalve ook niet van *socialistisch* (waarmee we niet willen zeggen dat de AJC geen voor het socialisme strijdende jeugdorganisatie was); blijft over: in hoeverre hier van *cultuur* sprake is. Wat de *Sozialistische Arbeiterjugend* in navolging van de *Wandervogel* deed, was teruggrijpen op de „volkse" cultuur, d.w.z. op cultuurelementen, voortgebracht door dorpsgemeenschappen in een periode, dat de bestaansmiddelen overwegend van agrarische aard waren. Een heimwee naar het verleden met de warm-menselijke verhoudingen der dorpsbeslotenheid vormde hiertoe de aandrang bij de *Wandervogel*. Het bijzondere van de navolging bij de SAJ is echter, dat dit niet alleen gebeurt in een hoog geïndustrialiseerde maatschappij, maar ook door die groep die het meest typische produkt vormt van deze industriële ontwikkeling, nl. de arbeidersjeugd. De SAJ kon hierbij nog teruggrijpen op eigen oud cultuurgoed, dat hier en daar voortleefde op het platteland. Vooral was dit het geval in afgelegen en geïsoleerde Duitse gemeenschappen buiten de grenzen van het rijk. Maar in ons land met zijn zoveel oudere en meer uitgesproken burgerlijke en stedelijke beschaving waren volksliederen en volksdansen reeds verregaand verdwenen en verdrongen:

Toen de arbeidersklasse, dank zij haar eigen taaie volhardende strijd tegen het harde en meedogenloze kapitalisme zekere stoffelijke verbeteringen in haar levens- en arbeidstoestanden had veroverd, had zij geen contact meer met de oude, edele volkscultuur, om haar leven een hogere wijding en glans te verlenen. Zij vond niets anders dan de burgerlijke vermaterialiseerde wanbeschaving en nam, het moet erkend, deze klakkeloos over. In kleding, in woninginrichting, in ontspanning en vermaak[961].

Het onontkoombare gevolg was Duitse import. „Onder de invloed van het Duitse voorbeeld werd de organisatie in de nieuwe geest op-

gebouwd"[962]. Maar ook wat nog aan Nederlands cultuurgoed voorhanden was, werd genegeerd. Piet Tiggers tekende protest aan tegen de „Deutschtümelei" in de AJC:

In een land als Nederland, dat cultureel gesproken aan de spits van vele volkeren gaat, mag de jeugd niet nonchalant gaan spelevaren op de onmetelijke zee der geestelijke produkten van Duitsland[963].

Tiggers houdt een vurig pleidooi voor het tonen van meer eerbied voor het nationale en voor het zingen van Nederlandse liederen[964].

Voor ons is het achteraf niet moeilijk vast te stellen, dat deze „nieuwe cultuur" een succes boekte van zeer voorbijgaande en tijdelijke aard tussen de wereldoorlogen. Zo constateert het leidersblad van de AJC in 1957, dat volksdans en lekespel in hun oude vorm niet meer vermogen te boeien. We kunnen er ons niet in uitleven, luidt de klacht en zonder dat kan de jeugd nu eenmaal niet:

Daarom is er achter heel veel van dat oude culturele werk op heel natuurlijke wijze een punt gezet[965].

En wat de AJC'er van 1957 irriteert in de AJC van voor de oorlog is dat men het toen altijd bij het rechte eind dacht te hebben en het zo goed meende te weten:

En dan vonden we het milieu van de AJC zo sterk afstekend tegen de rest van de jongerenwereld en ook daar zien we het nut niet meer van...[965].

Tot zover het oordeel van het nageslacht.

De proletarische inhoud gegoten in een Germaanse vorm

Natuurlijk onderging de AJC de invloed van de revolutionair romantische stemmingen uit de jaren twintig. Maar zijn wereldbeschouwelijke voltooiing vond de AJC-ideologie in een door irrationele behoeften gevoede natuurverering. Mocht dit al aan een onbewuste drang beantwoorden, zoals soortgelijke verschijnselen in andere jeugdbonden doen vermoeden, de AJC-leiding stuurde hier bewust op aan:

In de AJC... pogen we zinrijke, oude gewoonten langzaam in ere te herstellen. Een zekere natuursymboliek bevredigt in zekere opzichten bewuste of onbewuste behoeften onzer jonge mensen... Het is voornamelijk in de feesten, dat we oude heilige tradities willen terugroepen en nieuwe doen opgroeien. De dans, het spel, het feestvuur, enz....[966].

Daar het hier een jeugdbeweging betrof die buiten het christendom stond, lag het voor de hand waar de natuuraanbidding onwillekeurig leidt tot een mystiek getint pantheïsme, dat zij aanknoopte bij de oudgermaanse symboliek:

Met tal van echt-Germaanse gebruiken werd de vorm gevonden, waarbij men ook nieuwe inhoud ontdekte. Dit alles was wel niet anti-christelijk, maar toch stond deze cultus buiten het christendom[967].

In het verbeeldingsspel van Marie W. Vos *Goudvreugde's Ontwaken*, jaarlijks met Pinksteren op *De Paasheuvel* opgevoerd, is het motief ontleend aan een verhaal uit de oude *Edda* „waarin het Germaanse heidendom zich zo groots en machtig heeft geopenbaard"[968]. Van het herïnterpreteren van Germaanse feesten in socialistische zin een enkel voorbeeld:

zo is het Germaanse Zonnewendefeest een symbool tevens van de strijd voor het socialisme. Het geloof in de komst van de Lente, de overwinning van het barre getij door zachtheid en mildheid is een stralend teken voor de zware strijd, die de mensheid voert om te stijgen uit de vernedering, de armoede, de verwildering van het kapitalisme naar de edele welvaart, de geestelijke vrijheid van het socialisme[969].

Hier geeft de proletarische eindoverwinning een nieuwe inhoud aan het Germaanse feest. Natuurfenomenen symboliseren sociale verwachtingen en krijgen hierdoor een kosmisch-religieuze diepte. Veel minder vaak wordt het christendom ondergeschikt gemaakt aan de proletarische verlossingsgedachte:

De jongens tonen door de keus hunner gedichten, dat ze de overwinning van het Licht aanvaard hebben als een symbool voor de machtige worsteling hunner klasse. Een meiske zingt een vredeslied, daarmee herdenkend de komst van hem, die voor eeuwen de verworpenen der aarde het loswoord sprak[970].

Zo groeide uit het meeleven met het ritme en de kringloop der jaargetijden een rij feesten met een bijna sacraal ceremonieel. Winter- en zomer-zonnewendefeest, Eén Mei-viering en bovenal het pinksterfeest werden belevenissen van bijna religieuze aard. Over een fakkeloptocht tijdens een pinksterfeest lezen we onder het opschrift *Ons Gebed*:

werd op aarde ooit een roerender gebed opgezonden dan dit, dat elk dier zielen, dier begrensde, tijdelijke jonge mensen boven het niveau van het eigen ik verheft en hen, als in een bevrijding, een korte tijd in het oneindige, het eeuwige plaatst... De mens heeft het bidden nog niet verleerd[971].

Een ander voorbeeld van de wijze waarop de natuur religieus beleefd werd, levert een fragment *Herinnering*, waarin geluisterd wordt naar de harteslag van moeder aarde:

De makker zweeg – stil zaten de donkere gestalten rondom – bloedrood rees de maan aan bleekblauwe hemel – zacht smolten haar tinten tot een goudene glans – stralend stond ze boven 't land der donkere pijnen, die ruisten hun melodieën van Eeuwigheid, beluisterd door vele geslachten. En wij zaten rondom en aanvaardden deez' schat van moeder aarde[971].

Juist op dit punt van de religieuze beleving als sluitstuk van het jeugd-

idealisme demonstreert de AJC zijn verbondenheid met de vrije burgerlijke jeugdbeweging[972]!

De AJC en de kunst

In hoeverre is de AJC tot een eigen literaire en artistieke uitbeelding gekomen van de door haar geschapen jeugdgemeenschap? Verschillende schrijvers en dichters publiceren vaak voor het eerst verhalen en poëzie (vooral het pinksterfeest wordt druk bezongen) in *Het Jonge Volk* gedurende de jaren twintig: Marie W. Vos, Margot Vos, S. Bonn, Garmt Stuiveling, Freek v. Leeuwen, Jan W. Jacobs, Jef Last, Piet Bakker, Maurits Dekker, A. M. de Jong en A. Pleysier. Omgekeerd hebben we ook enige aanwijzingen omtrent de dichters en schrijvers, die het AJC-kader las. Een navraag in 1936 onder de 58 deelnemers aan een kamp voor werkloze AJC-bestuurders leverde het volgende resultaat op: 24 lazen helemaal geen gedichten, 34 wel en noemden 19 dichters nl. 10 maal Adama v. Scheltema, en H. Roland Holst, 7 maal Garmt Stuiveling, 5 maal Marie en Margot Vos en Guido Gezelle, 2 maal H. Gorter, Jef Last, Van Collem, M. Beversluis en Alice Nahon, 1 maal enkele niet-socialistische dichters[973]. Er werden dus vrijwel uitsluitend socialistische dichters gelezen. Wat het proza betreft bleek bij een navraag onder 43 werkloze functionarissen die in een kamp bijeen waren, dat in hoofdzaak de door de Arbeiderspers zelf uitgegeven romans gelezen werden: 17 maal werd genoemd I. Silone – *Brood en Wijn*, 13 maal A. Pleysier – *De Speelweide*, 10 maal W. v. Iependaal – *Kriebeltje's hoogtepunt*, 9 maal B. Traven – *Mahoniehout*, 6 maal Hans Kirk – *De Vissers*, Johan Winkler – *Jan*, Pearl Buck – 4 verschillende romans, L. Frapié – *De Bewaarschool*, *Het Boek voor de Jeugd*, A. de Vries – *Bartje*, A. M. de Jong - diverse romans[974]. Dit is het beeld van de boekenkast der *Volk*-lezers tegen het eind van de jaren dertig.

Op artistiek gebied sloot de AJC aan bij de anti-impressionistische beweging, die zich in ons land rond 1890 doorzet (zie blz. 73 en blz. 99. Dit symbolisme of *Jugendstil* stond in ons land ideologisch onder invloed van het socialisme (J. Toorop, H. P. Berlage, R. N. Roland Holst, Alb. Hahn e.a.). Deze stijl stuitte aanvankelijk in de AJC op weerstanden. De Meikrant van Het Jonge Volk in 1921 met als voorpagina een prent van Jordaan, waarop stond afgebeeld een naakte jongeling omringd door bloesemtakken tegen de achtergrond van een opgaande zon en zijn handen uitstrekkend. *Naar het Licht*, zoals het onderschrift luidde, bleek onverkoopbaar. Tijdens de colportage zag Vorrink Jordaans mooie prent bevuild „door de gluiperige oogjes en het laffe gegrinnik van die duistere slaven-

zielen"[975]. Van de kampfondskaart, waar eveneens een naakte jongeling op staat, die zijn handen naar het licht uitstrekt (een typisch *Jugendstil*-motief) blijkt door verschillende afdelingen om die reden geen een besteld te worden. Een volgende kampfondskaart, waarop een jongen en een meisje de armen om elkaar heenslaan, symbool van de elkaar beschermende solidariteit, wekt nu weer bij een andere afdeling weerstand. Vorrink ziet zich ten slotte genoodzaakt er een artikel aan te wijden:

De AJC zij de draagster van een andere zedelijkheid, die in het edele mensenlijf de schoonste schepping van het rijke en bloeiende Leven erkent, de schoonste schepping die te ontwijden door lage gedachten en onreine daden is de grootste zonde en die te maken tot de volkomen draagster van een vrije fiere geest is de hoogste plicht[976].

Langzaam aan zegeviert de *Jugendstil*. De typografische verzorging door Fré Cohen verleent aan het AJC-drukwerk een eigen karakter, dat het blijde, luchthartige, wat geforceerde optimisme van de AJC goed vertolkt.

In *Het Jonge Volk* wordt herhaaldelijk werk van kunstenaars als Käthe Kollwitz, Frans Masereel, Vincent v. Gogh e.a. gerecenseerd. Als in *De Speelweide* dan ook de kamer van een oud-AJC'er besproken wordt, heet het, dat een reproduktie van Van Gogh of Masereel de effen huiskamerwand sierde i.p.v. „'Liefde heelt alles' aan zwaargebloemd behang geprikt"[976].

Elite en massa

De levensstijl, die de AJC van haar leden verwachtte was zo exclusief en de uiterlijke kenmerken daarvan waren zo opvallend, dat slechts een bepaald type uit de arbeidersjeugd zich hierdoor aangetrokken voelde. De scheiding die er altijd al bestond tussen de relatief kleine groep socialistische jongeren, georganiseerd in de jeugdbeweging, en de overige arbeidersjeugd werd door de AJC tot een vrijwel onoverbrugbare kloof verwijd.

Het ascetische, en in de bloeitijd niet zelden ook geëxalteerde karakter van deze beweging werkte selectief, smeedde de leden hechter aaneen en prikkelde de buitenstaander tot spot en plagerij (zie blz. 203/204). De noodzaak tot verweer sterkte de AJC'er in zijn gevoel van uitverkoren zijn, van tot een elite te behoren en tegelijk werd zijn afkeer van de hem vijandig gezinde wereld, d.w.z. in zijn ogen de massa, vergroot.

Verschillende van deze aspecten zullen we nu achtereenvolgens nader onder ogen zien.

De AJC-stijl werd ingevoerd in een bestaande jeugdorganisatie met 6.500 leden, voor het merendeel vakbondsjongeren, die van het Bielefeldse evangelie niet gediend waren[977]. Hierdoor ontstonden tal van wrijvingen. De eerste jaren van het bewind der oud-KGOB'ers kenmerken zich derhalve door het verdwijnen van de aspirant-vakbondsleden, hierbij zelfs een handje geholpen door de volbloed jeugdbewegers. Een lid uit het begin van de jaren twintig vertelde 18 jaar later over de strijd tussen de aanhangers van de nieuwe en de oude stijl:

Als je toen op een AJC-bijeenkomst kwam, vooral in de kleinere plaatsen, werd er lustig gedampt en nimmer vergeten „een bioscopie te pikken". Je droeg een colbertje of wat er voor door moest gaan en keek naar de eerste losse jakken en soepjurken als een Artis-bezoeker naar een aap... Als een partijvertegenwoordiger... het woord nam en spoedig weer kwijt was, dan was het de schuld der vakbondsjeugd, die geen discipline kende. Werden de eerste schuchtere pogingen gewaagd om de zevensprong, roosjes op mijn hoed, of brilletje te dansen en ontaardde het in een heidens kabaal en idem gekrijs, dan was het de vakbondsjeugd, die de schuld kreeg. Zij waren te burgerlijk (hoe bestaat het) om de hogere levensuiting te kunnen waarderen. Werden de eerste voorstellen gedaan om op bijeenkomsten niet te roken en kringelden na een half uur tussen vingers en stoelen rookwolkjes omhoog of rook de w.c. naar sigaretten, dan waren het de vakbondsjongens, die de schuld kregen! De calvinistische pogingen, die volgden om de verhouding tussen jongens en meisjes „gezonder te maken", stuitten op groot verzet. Als ondanks alle zedepreken toch jongens en meisjes „zwaar slagzij" op een bijeenkomst kwamen, waren het de vakbondsjongens die de schuld kregen. Immers elk besef van eigenwaarde ontbrak hun[978].

In de eerste jaren was het dus een komen en gaan in de AJC. De zg. vakbondsjeugd verdween en een speciaal type arbeidersjeugd deed zijn intrede. De volbloed AJC'er laat zich niet zo gemakkelijk beschrijven: sociaal niet geheel aangepast, d.w.z. onbevredigd door het gangbare amusement der arbeidersjeugd, soms opvallend door een wat linkse en verlegen houding en vaak niet sportief in de gangbare zin van het woord en bij dit alles niet zonder hooghartigheid.

Deze vervanging van vakbondsjongeren door jeugdbewegers is rond 1926 voltooid. Dit valt uit verschillende gegevens af te leiden. *Ten eerste* groeide het percentage meisjes-leden van 26 in 1922 tot circa 50 in 1926 om zich dan vrijwel niet meer te wijzigen. Nu was het percentage tussen 1914 en 1922 ook constant, nl. resp. 28 en 26. Alleen in de overgangsperiode wijzigt het zich. *Ten tweede* blijkt bij een gelijkblijvend ledental de deelneming aan de uitingen en met name aan het pinksterfeest tot 1926 met sprongen omhoog te gaan om zich daarna ongeveer op dezelfde hoogte te handhaven (zie blz. 197, bijlage IV). *Ten derde* kon in 1926 op het AJC-congres zonder dat dit op groot verzet stuitte, het collectief lidmaatschap van de

aspirantvakbondsleden opgeheven worden[979]. De resolutie waarin tot de opheffing van het collectieve lidmaatschap besloten werd, luidde:

Het congres: erkennende dat het instituut der collectief aangesloten aspirant-leden der vakbonden in geen enkel opzicht voldaan heeft aan de verwachting, dat daardoor een enigszins belangrijk aantal jonge arbeiders zich aan de vakorganisatie gebonden zouden gevoelen, zich verenigende met het besluit van het NVV op advies van de Jeugdraad en het hoofdbestuur van de AJC genomen, om dit instituut op te heffen en de vakbonds-A-leden op soortgelijke voorwaarden als de vakbonds-B-leden tot het lidmaatschap der AJC toe te laten, spreekt als zijn mening uit, dat de organisatie der jonge arbeiders en arbeidsters in de vakverenigingen van het grootste belang is voor de strijd van de arbeidersklasse[980].

Is het nu mogelijk na te gaan welke veranderingen in de sociale samenstelling er in de AJC door dit verdringingsproces optreden?

Bijlage IV. Verloop van ledental, percentages meisjes-leden en aantal deelnemers aan pinksterfeest en zomerkamp van de AJC

	I [981]	II [982]	III [983]	IV [984]
1922	6542	26,1	900	50
1923	7863	37,0	1200	204
1924	7160	43,2	1200(1250)	313
1925	6736	42,2	1300(1400)	372
1926	7327	47,2	2742	375
1927	7237	49,0	2000	403
1928	6725	50,0		636
1929	6619	48,9		965
1930	7043	47,5	2200	1505
1931	8638	47,1		
1932	9973	47,6		
1940	5880			

Nauwkeurige opgaven staan ons niet ter beschikking. Zeer onvolledige gegevens uit 5 verschillende jaren en onderling moeilijk vergelijkbaar, samengevat in bijgaande tabel (zie blz. 198) wijzen in de richting van een toenemend percentage hoofdarbeiders vergeleken met de cijfers uit 1914. Daar de gegevens uit 1924, 1928 en 1932 betrekking hebben op deelnemers aan kampen, moeten we hier rekening houden met de omstandigheid, dat het dus alleen leden betreft met vakantie en dit zijn in de eerste plaats de hoofdarbeiders[985]. Beter vergelijkbaar met de gegevens uit 1914 zijn die van 1938, maar de laatste hebben betrekking op het gehele land en de eerste alleen op Amsterdam en dit geeft ongetwijfeld een vertekening. Bovendien kan tussen 1926 en 1938 onder invloed van andere factoren een verschuiving zijn op-

getreden. We zullen er dus in moeten berusten, dat zich de gevolgen van het uitdrijven der vakbondsjeugd niet meer nauwkeurig laten bepalen. Wel blijkt uit de beroepenstatistiek, dat het verwijt van de links-radicale jeugdbeweging, dat de AJC geen arbeidersjeugdbeweging zou zijn, ongegrond is.

De moeilijkheden met het NVV

Na 1918 treedt in de verhouding tussen de AJC en het NVV, tussen de CJB en de kring rond Wijnkoop, en tussen het VJV en de *Vrije Socialisten* een spanning op, die we een uiting van het generatieconflict kunnen noemen. In de blauwe jeugdbeweging reeds van ouder datum, doet

Bijlage V. Beroepenstatistiek van de leden der soc. dem. jeugdorganisatie

	1914[987]	1924[988]	1928[989]	1932[990]	1938[991]
Hoofdarbeiders totaal:	60	143	20	129	568
Administratieve beroepen	60	94		96	
Onderwijs		4		7	
Techn. tekenaars		3		6	
Andere intellectuele beroepen		3		5	
Studerenden		39		15	203
Handarbeiders totaal:	300	136	37	121	1370
Diamantbewerkers	144	1			6
Typografen	24	17		8	55
Kleermakers, naaisters enz.	65	28		22	190
Metaalarbeiders	14	15		26	218
Bouwvakarbeiders	20	12		7	57
Hout- en meubelmakers		6		5	64
Schilders				3	33
Sigarenmakers	7				6
Elektriciens		3			
Monteurs		6			
Textielarbeiders					26
Verdere geschoolde arbeiders		10		6	4
Fabrieksarbeiders		1		7	79
Transportarbeiders					35
Land- en tuinbouwarbeiders				3	31
Werkzaam in middenstandsbedrijven	18	19		3	40
Dienstmeisjes/huishouding	8	15		31	306
Wasserij/strijkerij		3			
Thuis, zonder beroep, pas van school	(32)	31	7		75
Totaal:	392	310	64	250	2013

(32) - Hierbij zijn de schoolgaande kinderen inbegrepen. De specificatie in de laatste kolom is onvolledig.

het „wij-jongeren ...” nu ook in de rode jeugdbeweging zijn intrede.

Welk beeld vormden de NVV'er en de AJC'er zich van elkaar?

1. De NVV'er meende, dat de AJC'er zich te goed voelde voor de vakbeweging[986]. Van zijn kant vond hij dat de jeugd in een opgemaakt bed stapte en niet wist te waarderen wat een oudere generatie met zoveel moeite en offers voor het nageslacht tot stand had gebracht. En men kan zich deze klacht van de NVV'ers voorstellen, die wisten hoeveel uithoudingsvermogen en geduld nodig waren geweest en hoeveel moeizaam en taai organisatorisch en propagandistisch werk verzet was om de verkorting van de arbeidsdag, de loonsverhogingen, het gestegen welvaartspeil, de sociale verzekeringen en het algemeen kiesrecht te verkrijgen.
We herinneren ons de klachten van de diamantbewerkers na 1904 over de jongeren die helemaal niet overlopend van dankbaarheid in hun opgemaakte bed stapten. Maar niet alleen hierom ging het bij de volwassenen. De AJC riep door zijn uitdagende kleding en gewoonten vooral ook bij de ouders van de leden een veel algemenere weerstand op[992]. In een hoofdartikel *Ouderen en jongeren* wordt hierover gezegd:

de nieuwe gezindheid van de jeugd wordt helaas in menig geval niet gewaardeerd, ook niet begrepen door de ouderen, de ouders. En hieruit ontstaan dan vaak allerlei wrijverijen, moeilijkheden, huiselijke twisten, soms zelfs conflicten[993].

2. Omgekeerd had de AJC'er een weinig gunstige opvatting over de gemiddelde NVV'er[994]. De theorie van het „opgemaakte bed” werd verontwaardigd afgewezen, in de eerste plaats omdat er aan dit bed nog wel het nodige mankeerde, maar ook

omdat elke generatie haar geestdrift en haar daadkracht alleen en uitsluitend ontvonken kan aan haar eigen opgaven, die haar eigen tijd haar stelt en nooit aan een dankbare overpeinzing van wat een voorgeslacht tot stand bracht[995].

Verder werden de mannen van de vakbeweging niet beoordeeld naar wat zij voor de arbeidersklasse tot stand hadden gebracht maar naar hun uiterlijke gedragingen en zo kon het oordeel niet anders dan negatief uitvallen. In zijn afkeer zag de AJC'er de vakbondsbestuurder al te vaak als een rokende, drinkende en zich gewichtig makende bons. Ook Vorrink schuwde het niet om van een verrotte bonzenkliek te spreken toen het bij de opening van *De Paasheuvel*, waar de bestuurders van de verschillende bonden van het NVV aanwezig waren, allerminst snoeploos, drankloos en rookloos toeging en dit bij de AJC'ers lichtelijke verontwaardiging wekte[996]. We vonden een spotlied uit 1928 op de NVV„bonzen”, die tijdens het pinksterfeest in Vierhouten het niet erg konden vinden met de harde strozakken. Als grap bedoeld is het toch een duidelijke uiting van de animositeit die

er tussen AJC en NVV bestond[997]. We zagen reeds eerder, dat de strijd voor sociale en economische eisen niet in staat was bij de arbeidersjeugd geestdrift te wekken en in hoeveel sterker mate gold dit nog voor de met cultuur gevoede AJC'er, die rationeel *het kapitalisme* als de grote vijand zag, maar in zijn gevoel misschien nog eerder de *onopgevoedheid* der massa! Immers daardoor werd de AJC-stijl bedreigd.

Voor zijn gevoel streed de AJC'er voor verhevener idealen dan wat meer loon en zekerheid van de wieg tot aan het graf[998].

Vorrink op het matje...

Op en rond het congres van het NVV in oktober 1926 kwam de AJC ter sprake[999]. Het aantal aspirant-leden liep in de jaren 1920-1925 sterk terug bij alle vakbonden[1000]. Bovendien bleek, nu het collectieve lidmaatschap voor de aspirant-leden opgeheven was, dat slechts een gering aantal hiervan individueel lid was geworden van de AJC[1001]. Beide verschijnselen vroegen de aandacht en maakten het nemen van maatregelen noodzakelijk. Oudegeest moest van de AJC vaststellen dat „de hoge eisen, welke zij voor de levensvernieuwing aan de jeugd stelt en de opofferingen, welke zij eist, niet door alle jongeren vervuld kunnen worden"[1002].

Vorrink, op het congres ter verantwoording geroepen[1003] over het feit, dat hij de hem verleende opdracht zo groot mogelijke groepen arbeidersjeugd te organiseren niet uitgevoerd had, maar integendeel reeds direct een socialistische kern-jeugdbeweging beoogde[1004], verdedigde nadrukkelijk het elitekarakter van de AJC[1005].

Reeds eind 1924 had Vorrink verklaard, dat de AJC slechts een elite van de arbeidersjeugd in haar rijen verenigde en eraan toegevoegd, dat iedere jeugdbeweging, ook de CJB, slechts een elite organiseerde[1006]. In een in 1925 uitgekomen brochure *De komende nieuwe cultuur* maakt Vorrink melding van de opvattingen van W. E. v. Wijk, leider van het clubhuis „De Arend", die een vernietigend oordeel geeft over de massajeugd. Met instemming citeert hij de mening van Van Wijk, dat het massatype geestelijk leeg en zedelijk laf is[1007]. Vorrink zondert hiervan de massa, die de arbeidersbeweging vormt niet uit. Resumerend komt hij tot de conclusie:

Maar één ding staat vast, de massamens wordt in geen enkele kring opgenomen, om de eenvoudige reden, dat hij aan geen enkele eis wil, beter kan voldoen[1008].-

Dat dit door partij en vakbeweging niet erkend wordt, komt omdat

Wij zijn gewend geraakt aan een zekere propagandistische beschouwing van feiten, die niet als algemeen geldende verschijnselen mogen worden aangemerkt en toch wel eens als zodanig worden voorgesteld. We kennen allen uit propaganda-speechen

de intelligente arbeidersjongen, die door de maatschappelijke omstandigheden niet vooruit is kunnen komen. Welnu ik geloof niet in het bestaan van die jongens[1009].

Hiervan uitgaande komt de schrijver tot de noodzaak een elite te vormen, die aan de massa leiding kan geven:

De grote massa zonder geestelijke leiders is stuurloos overgegeven aan haar blinde, rovende en vernielende genotzucht. Sensatie en bedwelming zijn de ellendige surrogaten voor levensvreugde en verheffing boven het alledaagse[1010].

Op het NVV-congres viel Vorrink dus niet te verwijten, dat hij van zijn hart een moordkuil maakte, wel dat hij de hem verleende opdracht niet had uitgevoerd.

In hoeverre kon nu de AJC met recht niet alleen een geselecteerde groep jeugd, wat zij ongetwijfeld was, maar ook een elite genoemd worden, geroepen de arbeidersklasse leiding en richting te geven? H. Lindeman probeert deze vraag te beantwoorden:

Degenen onder de jonge mensen, die zich gemakkelijk van boven af laten zeggen, hoe het moet, hoe men als beschaafd mens moet leven, wat men niet en wel mag doen, hoe men zich wel en niet kleden moet en dat alles zo maar één, twee, drie aanvaarden, behoren dan ook in de meeste gevallen niet tot de geestelijk sterken, maar tot de nalopers, zonder veel eigen kracht en inzicht[1011].

Hij wijst verder op het blindelings volgen en napraten van de leiders waartegen men opziet en zegt dat het met een werkelijk eigen overtuiging en beschaving weinig of niets te maken heeft. Een onderzoek naar het aandeel van de AJC'ers in de leidinggevende organen van de socialistische arbeidersbeweging en de met haar verwante instellingen zou kunnen bijdragen tot het beantwoorden van deze vraag[1012]. !

Een andere vraag, die Vorrink niet eens stelt, is in hoeverre men bij een andere opzet en een minder exclusieve stijl meer jongeren en mogelijk ook een ander type jongeren had kunnen bereiken. Het onherhaalbare karakter van de geschiedenis maakt deze vraag vrijwel onbeantwoordbaar. Wel kunnen we wijzen op de socialistische jeugdbeweging in Denemarken, die tot 1930 dezelfde werkwijze kende als de AJC en van 1925 tot 1930 een ledental had dat constant 10.000 bleef. Het loslaten van de SAJ-stijl leidde ondanks de crisisjaren tot een verhoging van het ledental. In 1937 bedroeg dit reeds 27.300[1013]! In hoeverre hier een argument tegen de AJC uit te putten valt, hangt er van af in hoeverre de Nederlandse en Deense verhoudingen vergelijkbaar zijn. Het voert ons te ver hierop in te gaan.

Het argument dat een gedeeltelijke beantwoording van de vraag naar de remmende werking van de AJC-stijl volgt uit de resultaten, die bereikt zijn met het werken onder de Nederlandse arbeidersjeugd op een andere grondslag, gaat nauwelijks op. Immers hierbij spreken te veel factoren mee, die op het uitblijven van successen invloed gehad

kunnen hebben. Twee pogingen het jeugdwerk anders aan te pakken, dienen hier vermeld.

In 1926 besloot het NVV om het jeugdwerk zelf weer ter hand te nemen[1014] en wel op een radicaal andere wijze dan de AJC. Suurhoff merkt hierover op:

Wij moeten geheel afziende van onze eigen voorkeur bedenken, dat het helemaal niet socialistischer is om op een mandoline dan op een mondharmonica te spelen, het is alleen maar welluidender. Het is helemaal niet socialistischer om in manchester te lopen dan in een confectiepakje, er zijn alleen mensen, die het eerste praktischer vinden. Wij persoonlijk horen liever een gedicht van Roland Holst voordragen dan een van Clinge Doorenbos (om die absurde vergelijking maar eens te maken), doch wij hebben nu eenmaal te bedenken, dat het gros van de jonge mensen nog lang niet zover is en dat zij nooit zover komen, wanneer wij ons hooghartig van hen afzijdig houden[1015].

En voorzitter Noordhoff wilde zelfs nog veel verder tegemoet komen aan de wensen van de massajeugd door het organiseren van dansavonden[1016]. Hiermee wordt het terrein van de eigenlijke jeugdbeweging verlaten. Alleen de CJB zal in 1936 deze stap doen (blz. 329). De naast de AJC gevormde *Vakbondsjeugdgroepen* versterkten op hun beurt het sektarische en wereldafgewende karakter van de AJC, dat juist tot hun ontstaan had geleid.

Bij een andere poging om de arbeidersjeugd te organiseren, vormde de sport het uitgangspunt.

De problemen rond de Nederlandse Arbeiders Sport-Bond

De AJC had de kans om een rol te spelen in de nog niet geconsolideerde sportbeweging, laten glippen. Na wat we over het uiteengaan van jeugdbeweging en sportbeweging gezegd hebben bij de ontwikkeling van KGOB, JGOB (blz. 248 en 116) en NBAS (blz. 232, n. 1169), kan het ons niet verbazen hier voor de AJC hetzelfde te moeten vaststellen, al ontbreekt het ook hier niet aan pogingen om de sportbeoefening in het jeugdbondsleven te integreren. Maar natuurlijk zijn er toch socialistisch gezinde jonge arbeiders die zich door de sport aangetrokken voelen. Het is H. Lindeman die erop wijst dat deze jongeren „in de ietwat zoetsappige gemeenschappelijke wandeling geen bekoring vinden”. Zij willen „de emoties van het sportgebeuren ondergaan”[1017]. Speciaal de voetbalsport, eerst nog geduld in de AJC maar later eruit verbannen, ontwikkelt belangrijke karaktereigenschappen.

Op initiatief van enkele vakbondsbestuurders ontstond de *Nederlandse Arbeiders Sport Bond* die, geïnspireerd door buitenlandse voorbeelden en uit het verzet tegen het elitekarakter van de AJC, in enkele

jaren enige duizenden jongeren weet te organiseren, die de AJC niet bereikt had[1018]. Natuurlijk was de NASB door gebrek aan materiele middelen en door haar ideologische grondslag gehandicapt. De socialistische grondslag maakte aansluiting bij de hiervoor in aanmerking komende voetbalbond onmogelijk. De NASB legde zich derhalve toe op handballen, gymnastiek en zwemmen en introduceerde het figuurzwemmen.

De nieuwe organisatie had aanvankelijk niet de instemming van de SDAP. Wellicht voorzag zij reeds direct de mogelijkheid dat er een „weer"-organisatie of althans een te krachtige beweging uit zou kunnen groeien (in 1928 ontstond de *Liga*, aanvankelijk alleen in België, zie blz. 308). Begrijpelijkerwijs verzette ook de AJC zich fel „doch de NVV-bestuurders ziende de groei der sportbeweging tot 4.000 man in 2 jaar tijds, neigden tot aanvaarding"[1019]. In 1928 volgde de erkenning van de NASB die bij de internationale socialistische sportorganisatie was aangesloten, wat natuurlijk haar positie in ons land versterkte. De AJC die de nieuwe organisatie aanvankelijk in haar periodieken volkomen doodgezwegen had, stippelde nu een taakverdeling uit:

De socialistische jeugdbeweging heeft als opvoedingsorganisatie slechts in zoverre betekenis, als zij uitgaat boven het gewone doen en laten van de proletarische jeugd in haar dagelijks leven. De vakbewegingsgroepen en onze sportorganisatie hebben tot taak zo weinig mogelijk eisen te stellen en daarin ligt haar betekenis als massabeweging, maar evenzeer haar gevaar voor vervlakking[1020].

Wanneer we nu omvang en activiteit van de AJC, NASB en *Vakbondsjeugdgroepen* vergelijken en als uitgangspunt hiervoor de zeer grondig voorbereide jeugddemonstraties voor het Plan van de Arbeid in september 1936 nemen, dan blijkt, wanneer we de jeugdige demonstranten in Utrecht, Groningen, Leeuwarden, Amsterdam, Deventer en Rotterdam bij elkaar tellen, dat er 3.223 AJC'ers, 691 NASB'ers en 902 aspirant-leden van het NVV aan deelnamen[1021]. Het ledental van de NASB bleef altijd beneden dat van de AJC, dat van de *Vakbondsjeugdgroepen* laat zich moeilijk met dat van de AJC vergelijken. Hierbij mag natuurlijk niet vergeten worden, dat de AJC de volle steun van de SDAP bleef houden.

Het optreden van de AJC *naar buiten*

Na alles wat we gezegd hebben over het gesloten karakter van de AJC-gemeenschap en over het gevoel uitverkoren te zijn, dat de leden bezielt, willen we nu nader ingaan op het optreden naar buiten. De spot en plagerij, waaraan de AJC'er in het dagelijkse leven blootstond[1022], leidde in het algemeen tot een nauwere aaneensluiting en een zich afsluiten van de buitenwereld. Geregeld ontstonden er dis-

cussies over de vraag hoe de AJC'er zich in bedrijf en kazerne had te gedragen. Vooral de vraag of de AJC'er al zijn beginselen en gewoonten trouw moest blijven in de militaire dienst, werd niet zonder meer door alle leden beaamd. En dit is begrijpelijk, gezien de meedogenloze spot waarmee alle afwijkingen van het gangbare gedragspatroon in deze weinig zachtzinnige jongerenorganisatie werden begroet. Het is niet mogelijk je aan kaarten, biljarten, roken en snoepen geheel te onttrekken, meent een lid[1023]. Hij vindt bijval en bestrijding. Hoe exclusief de AJC-gemeenschap is, blijkt uit wat de uit de militaire dienst ontslagene na zijn terugkeer opmerkt over de veranderingen die er in zijn gevoelens zijn gekomen:

Maar ook de meisjes zag je met andere ogen, je vrienden stonden mijlen van je af. Ook in de AJC was je de eenzame, de verruwde. Je merkte dat de dienst je parten had gespeeld[1023].

Al vroeg was de AJC zichzelf van zijn isolement bewust. In 1924 schrijft *Het Jonge Volk* dat de AJC zich door het werk wat het voor zijn leden doet van de massa verwijdert, „die zich in de kapitalistische wereld in hoofdzaak drijven laat door haar slechte instincten"[1024]. Zag men dit in 1924 als een verdienste, in 1937 klinkt de toon al minder zelfbewust:

Niet 't ouderlijk huis en niet de samenleving in de werkplaats is 't eigenlijke leven, maar de makkerschap, de omgang met de gelijkgezinden[1025].

Eigenlijk is de AJC'er niet zozeer hooghartig als wel vervreemd van zijn leeftijdsgenoten buiten de AJC, heet het nu. De AJC steunt de sterke – de leden worden ook nu nog als de sterken beschouwd – en laat de zwakke in de kou staan:

De onzelfzuchtigheid, de offervaardigheid, strekt zich uit naar de denkbeeldige jeugd der toekomst en gaat die van nu voorbij[1025].

Buitenstaanders, die zich met de AJC bezighouden, stellen eveneens vast dat de AJC zich door offervaardigheid en zelftucht onderscheidt, maar niet verbonden is met de massa der fabrieksjeugd:

Zij kent natuurlijk wel het verband op politiek-sociaal gebied, maar zij komt niet in de bijzondere nood der grotestadsjeugd, zoals zij reilt en zeilt. Zij licht haar leden uit hun natuurlijk milieu en maakt zich daarvan los[1026].

Een objectiever antwoord op de vraag in hoeverre de AJC zich meer isoleerde dan andere jeugdbonden, krijgen we door het vergelijken van de colportagecijfers van AJC en JGOB. De oplage van *Het Jonge Volk* blijkt in 1928 13.500 ex. Hiervan gaan 12.500 rechtstreeks naar de abonnees en slechts 1.000 zijn beschikbaar voor de colportage. Uit een bericht valt op te maken, dat het zelfs nog twijfelachtig is, of de

leden deze inderdaad verkopen[1027]. Het daaropvolgende jaar levert een gunstiger beeld en is er sprake van gemiddeld 1.885 colportagekranten per nummer op circa 8.000 leden, d.w.z. 1 krant op 4 à 5 leden, tegen in de JGOB tijdens de bloei 7 kranten op 1 lid, dus 28 à 35 maal zoveel[1028].

De AJC en de andere jeugdorganisaties

> Kinderen in deze sfeer opgevoed kennen de heilzame kritiek van andersdenkenden niet, staan vijandig tegenover het gewone leven, voelen er zich boven verheven (maar eens eindigt de jeugd). Dan ontstaat de pijnlijke botsing tussen fantasie en werkelijkheid[1029].

Het streven naar een zo hecht mogelijke discipline en naar het in de hand houden van de AJC leidde tot het beperken van de contacten met andersdenkende jongeren. Al in de jaren twintig treedt de leiding op tegen de „wilde" zwerf- en kampeerneigingen. Het overnachten bij de ouders van leden in andere plaatsen, een normale instelling in andere jeugdbonden (zie blz. 159), wordt als „klaplopen" gekwalificeerd en met kracht bestreden[1030]. Dit gebeurde waarschijnlijk om de bereidheid voor kampen en weekends te sparen niet te ondermijnen, maar het leidde tot het onderdrukken van de natuurlijke drang bij jongeren zonder omlijnd doel te zwerven en de wereld te verkennen. De discussie over dit probleem ontbrandde weer in 1926 bij het voorbereiden van het internationale socialistische jeugdtreffen in Amsterdam. De vele uitvallen tegen de „Tippelbrüder" doen vermoeden, dat er bij de Sozialistische Arbeiterjugend aan de discipline wel het nodige mankeerde en dat de Duitse jongeren het „wandern" nog meer in het bloed zat[1031].

Tekenend in dit verband is de rol, die de AJC speelde in de Nederlandse jeugdherberg-beweging. Deze beweging stelde zich in opzet ten doel de scheidingslijnen tussen de vele jeugdorganisaties te doorbreken en bovendien het contact met de niet-georganiseerde jeugd te herwinnen. Bovendien hoopte men zo de jongeren zelfstandig en op eigen gelegenheid met volk en natuur bekend te maken. Deze uit de crisis van de vrije jeugdbeweging geboren jeugdherberg-gedachte vormde een bedreiging van de gesloten AJC-gemeenschap. Vorrink trok fel van leer tegen de „loslopende honden", die zich op deze wijze aan de controle van de AJC-leiding hoopten te onttrekken[1032].

Na een periode van afwachten en remmen koos Vorrink in de strijd tussen de vrije jeugdbewegers en het *Nederlandsche Jeugdleiders Instituut*, dat de teugels in handen zocht te krijgen, partij voor het

laatste (zie blz. 281). In een principiële uiteenzetting treedt Jan Stoovelaar op tegen de AJC'ers die langs de jeugdherbergen trekken in plaats van hun eigen kampen te bezoeken. Speciaal zij, die hier een „idealistisch tintje" aan proberen te geven door te wijzen op het „contact met andersdenkenden" wekken zijn verontwaardiging. Immers het eigen kampwerk biedt oneindig meer dan de jeugdherberg. Dat de AJC desniettemin deelneemt aan het bestuur van de NJHC geschiedt alleen omdat het nu eenmaal goed is aan een bestaande organisatie mede te werken, maar de leden van de AJC mogen hier geen verkeerde conclusies uit trekken[1033]. Een jaar later moet Jan Peters opnieuw het vraagstuk behandelen, waarom de AJC zitting heeft in de leiding van de jeugdherbergbesturen. „Hebben we dit in de eerste plaats gedaan om het onze eigen leden mogelijk te maken te gaan trekken? Deze vraag moeten we ontkennend beantwoorden"[1034]. De AJC'er hoort in de eigen kamphuizen. Deze moeten in stand gehouden worden en dus gebruikt! Het komt niet op bij de AJC'ers dat men deze kamphuizen ook zou kunnen omzetten in jeugdherbergen, zoals o.a. de NBAS dit met zijn bondshuis deed.

Samenscholingen van zwakke
en overigens brave naturen...

De bereidheid met anders georganiseerde en andersdenkende jongeren contact op te nemen ontbrak bij de AJC. Alvorens de houding van de AJC tot de verschillende bonden afzonderlijk te bespreken, eerst enkele uitspraken over het standpunt van de AJC in het algemeen op dit punt:

Elk handjevol jongeren, die een of ander beginsel tot het heilsmiddel tegen alle kwalen verklaart, gelooft met het feit van deze verklaring alleen reeds, voor ernstig genomen te moeten worden. Ongetwijfeld hebben deze dwergorganisaties hun waarde. Zij zijn verzamelplaatsen voor het soort ijdeltuiten wier kleine eerzuchtjes in groter kring niet voldoende bevrediging vinden...[1035].

En over het van gedachten wisselen met deze jongeren wordt gezegd:

Het gebeurt zo nu en dan nog wel eens, dat AJC'ers zich te buiten gaan aan de dwaze en vruchteloze liefhebberij om te debatteren met „anders" georganiseerde jongeren, VJV'ers, communisten, JGOB'ers en hoe al die revolutionaire sekteaanhangers heten mogen[1036].

Iedere discussie tussen AJC'ers en andere jeugdbewegers heet belachelijk en is daarmee taboe. Het aanpakken van anarchistische of communistische manifesten, die in de buurt van AJC-bijeenkomsten soms worden rondgedeeld, ziet men als een inbreuk op de discipline. Tot slot wees Vorrink de vrije jeugdbeweging af door het ethisch-burgerlijke karakter op de volgende wijze te kritiseren:

Er bestaan in ons vaderland enige honderdtallen organisaties met evenzovele honderdtallen idealistische doeleinden. Ze zijn allemaal met elkander te omschrijven als samenscholingen van lieden, die behoefte hebben aan de koestering van mooie woorden, zonder dat men ooit tot enige erkenning van de grote beroeringen van de tijd geraakt. Deze erkenning zou onvermijdelijk voeren tot een conflict met alles wat in deze aan de Mammondienst onderworpen wereld, mensenwaarde miskent, mensengeluk rooft en mensenzielen vermoordt. En er is niets waar deze goedaardige idealisten zo bang voor zijn als voor conflicten, voor STRIJD. Vooral de „klassenstrijd" vinden ze een uitvinding van de baarlijke duivel... Het past niet bij al hun goedmoedige verhevenheid[1037].

Geen contacten en geen gesprekken, wel deelname van de *leiders* der AJC aan overkoepelende instellingen als de *Centrale Jeugdraad* en het *Nederlandsch Jeugdleiders Instituut* en ook gezamenlijk met andere jeugdorganisaties strijd voeren voor meer subsidie, lokalen en terreinen.

De AJC *en de* JVO

Van de jeugdorganisaties met een overwegend proletarisch karakter moeten we in verband met de AJC in de eerste plaats de *Jeugdbond voor Onthouding* (zie blz. 244, n. 1235) noemen. In de jaren dat de AJC zich ontpopt als een idealistische jeugdbeweging, is de JVO reeds een gevestigde organisatie, die meer dan 4.000 leden telt en vooral in Friesland stevig verankerd is[1038]. Organisatorisch en ideologisch met de NV verbonden, rekruteerde de JVO zijn leden vooral uit de sociaaldemocratisch voelende arbeidersgezinnen[1039]. Wilde de AJC zich uitbreiden dan konden moeilijkheden met de JVO niet uitblijven. Bij de poging om in Friesland vaste voet te krijgen sprak *Het Jonge Volk* van het veroveren van bepaalde plaatsen[1040]! De AJC weigerde zich te bepalen tot die plaatsen waar de JVO geen afdeling had. Vorrink, altijd zo bijzonder boos over jeugdorganisaties, die werven onder AJC-leden, roept zelf op om socialistisch voelende JVO'ers tot de AJC te brengen en zegt hierover:

wij durven openlijk uit te spreken, dat de JVO sinds de ombouw der AJC voor de arbeidende jeugd geen betekenis meer heeft. In hoeverre hij nog wel betekenis heeft voor de middenstandsjongeren kunnen wij aan deze jongeren zelf overlaten, al geloven wij niet aan zijn bestaansmogelijkheid, indien deze de organisatie zouden moeten dragen...[1041].

De AJC is ervan overtuigd, dat als al die leden van de JVO, die uit de kringen van NVV en SDAP komen en ook het kader, de JVO zouden verlaten, dit het einde van deze bond inhield[1041]. Nadat de door de AJC met de JVO gewilde fusie afspringt[1042] (over de moeilijkheden, die het extreme jeugdidealisme in Friesland ontmoette spraken we reeds n.a.v. de oprichting van de NJGOB!), keert Vorrink zich fel tegen de blauwe arbeidersjeugdbeweging, die hij als een anachronisme kenschetst:

Voor de arbeidersjeugd heeft zij niets dan historische betekenis. In een vroeger tijdperk was zij de draagster van een mooi jeugdig idealisme, dat nieuwe banen wees aan de in sleur, domheid en banaliteit verstrikte jeugd. In hoeverre zij betekenis kan blijven behouden voor de middenstand en de kleine burgerij, die doodsbang is voor „rood", kan hier onbesproken blijven[1043].

Maar deze historische veroordeling ten spijt blijft de JVO onverstoorbaar haar bestaan voortzetten en kan zelfs van een bloeiend bondsleven spreken[1044], dat steeds meer stijlelementen aan de vrije jeugdbeweging ontleent. Dit geeft dan weer nieuw voedsel aan de geprikkeldheid van de AJC: de JVO imiteert de AJC door het invoeren van liederen, dansen, wandeltochten, mandolines, manchesterkleding enz. heet het dan. Natuurlijk kan zij de AJC daarbij niet helemaal evenaren: „alles tip-top à la AJC... alleen maakt het door de kippen-marsorde een minder gesloten indruk"[1045]. Het overnemen van de AJC-stijl zou vooral daarom unfair zijn, omdat de AJC deze ten koste van zoveel moeite en geld ontwikkeld heeft[1046].

In de jaren dertig laait de polemiek met de JVO weer op. Het teruglopen van de jeugdbeweging maakt de fusie opnieuw actueel en vooral voor de AJC aanlokkelijk. Als de JVO stelling neemt tegen het fascisme, verzwakt het de eigen argumentatie van: wij willen ons buiten de politiek houden, wel blauw, maar niet rood. Hierop haakt de AJC in, maar tot een fusie komt het ook nu niet[1047].

De AJC *en de* JGOB

Slechter nog is de verhouding met de JGOB. In de jaren, dat de AJC haar organisatie nog moest opbouwen werden in verschillende plaatsen op vergaderingen waar een AJC-afdeling opgericht zou worden, debatten gevoerd met JGOB'ers. Deze debatten vinden hun weerslag in *Jonge Strijd* en *Het Jonge Volk*. Vooral Vorrink leeft hierin zijn oude KGOB-weerzin tegen de JGOB uit[1048].

De JGOB verweet de AJC zijn gebrek aan zelfstandigheid en het zich laten gebruiken voor partijpolitieke doeleinden. Vlak bij het AJC-kantoor kalkten JGOB'ers *Jeugdleiding is misleiding*[1049]. Omgekeerd verweet de AJC aan de JGOB, dat zij allerminst neutraal was in de praktijk van het bondsleven, maar hier als bond weigerde de consequenties uit te trekken[1050].

Voor de politieke arbeidersjeugdbeweging had de AJC natuurlijk helemaal geen goed woord over. VJV, *De Moker*, CJB e.a. moeten het geregeld ontgelden. Het vaakst herhalen zich de aanvallen op de communistische jongeren:

Overal waar contact met deze lieden wordt vastgesteld, is wantrouwen en voorzichtigheid geboden, terwijl onverbiddelijk het royement moet worden aangevraagd van ieder, die het lidmaatschap misbruikt om openlijke of verdekte communistische propaganda te voeren[1051].

De AJC *en de „middenstands"-jeugdbeweging*

Men zou zich kunnen indenken dat een socialistische jeugdbeweging een welwillende houding aanneemt tegen de jeugdbeweging die zijn leden rekruteert uit de kringen van de kleine burgerij, omdat de arbeiders niet de meerderheid van ons volk uitmaken en zij alleen dus het socialisme niet kunnen verwezenlijken. Bij de AJC echter geen spoor van welwillendheid. Een beweging als de PIA wekte de spotlust en Vorrink voegde M. v.d. Goes-v. Naters toe „Als AJC hebben we... met de PIA niets te maken", want:

een sociaal-democraat heeft vóór alles geleerd de geweldige betekenis, de meestal beslissende betekenis van de sociaal-economische factoren voor het menselijk denken, voelen en handelen[1052].

Wel typerend, want contact om de andere te overtuigen wordt zelfs niet overwogen. Iedere aanraking met het „ethisch idealisme" dient geschuwd. Ook de pogingen van de PIA om leden van verschillende jeugdbonden in zg. *Pionierskampen* samen te brengen teneinde met elkaar van gedachten te wisselen, vinden bij de AJC geen instemming[1053].

De christelijke bonden verging het niet veel beter. Naar aanleiding van enkele studentengrappen heet de NCSV een „kerkelijke beestenbende" met als „chef-clown Stufkens"[1054]. Zowel bij de PIA als bij de NCSV speelde de onder de arbeidersjeugd verbreide haat tegen studenten zeker een rol[1055]. Waar het zoals bij de VCJB noch om studenten gaat noch om arbeidersjeugd, kan *Het Jonge Volk* zich permitteren van enige waardering blijk te geven al laat het geen twijfel bestaan aan de eigen voortreffelijkheid:

Hoezeer ook nog, logisch en verklaarbaar als middenstandsbeweging, bevangen in burgerlijke opvattingen, daar heeft men tenminste iets verstaan van de grote vraagstukken die onze tijd beroeren. Daar spreekt bij herhaling uit deze beweging een verlangen naar oprecht innerlijke levensvernieuwing, in overeenstemming met de drang van de besten der mensheid naar een nieuwe gemeenschap, die in eenvoudiger en natuurlijker menselijkheid, de ontaarding van het moderne individualisme zal hebben overwonnen[1056].

Het hier voor de jeugdbonden opgemerkte geldt ook voor de jeugdherberg-beweging, de volkshogeschoolgedachte en *De Jonge Gids* die helemaal niet of soms na jaren terloops genoemd worden[1057].

De AJC *en het antimilitarisme*

Aanvaarding of verwerping van oorlog en militair geweld was het centrale punt waar de gedachtengang van de jeugdbeweger vooral in de jaren twintig omheen cirkelde. En daar de AJC niet alleen putte uit de bron van de klassenstrijdgedachte maar ook uit die van het huma-

nitaire idealisme, waren de leden zeer ontvankelijk voor de individuele dienstweigering die in JGOB en VJV populair was onder invloed van de door de IAMV gevoerde propaganda. Maar de uit de KGOB voortgekomen AJC-leiders stonden hier zeer afwijzend tegenover. De afwijkende reacties van de KGOB- en JGOB-besturen bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kwamen reeds ter sprake. Van meer invloed op het verwerpen van de individuele dienstweigering was nog de band tussen AJC en SDAP. De daaruit voortvloeiende spanning tussen leiding en leden vinden we weerspiegeld in het verslag van het SDAP-congres in 1924. Hierin wordt gezegd dat er bij de leiding van de AJC dringend behoefte bestaat aan een uitspraak over individuele dienstweigering. Natuurlijk wordt deze als anarchistisch en tolstojaans veroordeeld. Alleen de massale dienstweigering in geval van acuut oorlogsgevaar is een aanvaardbaar strijdmiddel. Maar:

De besturen van SDAP en NVV erkennen, dat individuele dienstweigering, hoewel in politieke zin verwerpelijk, in bepaalde gevallen als persoonlijke uiting van het menselijke geweten een daad van zedelijke moed kan zijn[1058].

AJC'ers die dienst weigerden behoefden niet te vrezen voor royement, mits zij er maar niet voor ijverden. Wel raadde het bestuur het ernstig af en Vorrink gaf leden die in dienst gingen, de raad mee om er maar het beste van te maken, onder de toevoeging dat die 5½ maand heus gauw genoeg om gingen[1059]. Het alternatief van de individuele dienstweigering: in dienst gaan om door antimilitaristische agitatie het leger te ondermijnen op de wijze van de SJB en *De Zaaier*, waaraan de CJB nog in de jaren twintig haar krachten wijdde, keurde de AJC af.

Al nam de AJC met haar mening over het militarisme het meest gematigde standpunt in onder de rode jeugdbewegers, dit betekende niet, dat zij toenadering zocht tot de uit vrijzinnig-christelijke en later ook uit blauwe kringen gerekruteerde *Jongeren Vredes Actie*. Polemiserend met de JVA betoogde Vorrink dat de oorlog een noodzakelijk uitvloeisel was van het kapialisme en dat in de strijd hiertegen niet de vrome wensen en de goede wil beslissen, maar de macht. Alleen de versterking van de arbeidersbeweging gold bij hem als daadwerkelijke strijd voor de vrede. Van de vredesweekdeelnemers (blz. 253) zegt hij: „in deze onklare wereld behoren wij niet thuis"[1060]. Ook aan *Ommen* 1928 (zie blz. 255) nam de AJC officieel niet deel.

Pas als de gehele jeugdbeweging zich in het defensief gedrongen ziet, laat de AJC een ander geluid horen. In 1931 wordt een brochure van de JVA een „pakkend geschrift" genoemd, waar de JVA goed werk mee verricht[1061]. In hetzelfde jaar stuurt de AJC naar een conferentie van de JVF twee afgevaardigden[1062]. Langdurige onderhandelingen volgen op een voorstel van de JVF aan de AJC om deel te nemen aan

een jeugdpetitionnement voor ontwapening, maar tot slot voelde de AJC toch meer voor door de verschillende bonden afzonderlijk belegde vergaderingen, waar ieder op eigen wijze van zijn opvattingen kon getuigen[1063]. Maar de toenadering was niettemin onmiskenbaar.

De sterk antimilitaristische gezindheid van de AJC'ers kreeg echter door dit alles weinig gelegenheid zich in daden te ontladen. Wel waren pacifistische lekespelen populair, zoals bijv. *De Moloch* van Bruno Schönlank. Een enkele keer vinden we in *Het Jonge Volk* een met instemming gebracht bericht als het volgende: een groep AJC'ers terugkerend van een bijeenkomst, trof in de trein afzwaaiende soldaten

> die ondanks de dwingend-nijdige blikken der gesterden, onze „Internationale" meezongen... In de ene helft van de trein de symbolen der bourgeoisie-idealen, in de andere wagens de dragers van de Nieuwe Tijd[1064].

Het typeert de stemming van de AJC ten aanzien van leger en militair geweld.

De dakloze AJC*'er*

Bij het nader beschouwen van de wijze waarop de van de sociale realiteit vervreemde AJC'er reageerde op de niet of anders georganiseerde jeugd sluit het probleem van de overgang naar de wereld der volwassenen logisch aan. Nergens bleek schrijnender hoezeer de warmte en intimiteit die de bewoners van het socialistische eiland der AJC-gemeenschap omsloot, hen weerhield van het bevaren der „kille" zeeën van het kapitalisme. Ook wanneer de leeftijd daartoe gekomen was, bleek de bereidheid om naar partij en vakbeweging over te gaan niet bij allen even groot. Men zou kunnen spreken van angst voor volwassenheid. Over het vraagstuk van de oud-AJC'er werd uiteraard weinig geschreven. Wel vormde deze schaduwzijde van de AJC en niet alleen van de AJC trouwens[1065], een bron van inspiratie voor karikaturisten (zie blz. 245/246 en n. 1248).

Hendrik de Man duidt de leiders van de *Sozialistische Arbeiterjugend* die in feite niet wisselden, aan met „'jugendbewegt' gebliebenen Familienväter":

> Die Gefühlswelt und die Ausdrucksweise der Pubertätsjahre lassen sich nicht ungestraft ins Erwachsenenalter übertragen; daher der Gefühlsexhibitionismus und der 'überbeseelte' Stil, der einen grossen Teil der literarischen Produktion jener Jahre fast ungeniessbar machte[1066].

In overeenstemming met het gematigder karakter van de Nederlandse jeugdbeweging nam ook dit probleem in ons land niet zulke schrille vormen aan als in Duitsland, (al waren enkele oud-KGOB'ers niet vrij van de gesignaleerde verschijnselen) maar toch schreef Vorrink:

De jonge generatie, die uit de jeugdbeweging is voortgekomen, heeft een onmiskenbare behoefte aan een eigen contact, een eigen sfeer, die het gewone partijleven haar niet geven kan, maar die er ook niet van mag en kan worden verlangd... (Met 20 jaar) werd de jongere uitgestoten in een milieu, dat vrij onverschillig en onwetend staat tegenover het geestelijk leven, het zoeken en streven der jongeren; een milieu, dat er als massabeweging ook altijd vrij onverschillig en onwetend tegenover zal blijven staan[1067].

Daar de AJC een onderdeel en feitelijk zelfs het uitgangspunt vormde van een beweging, die de arbeiders de cultuur wilde brengen, lag het voor de hand dat de oud-AJC'er liever dit werk bleef doen, dan zich een plaats te zoeken in vakbeweging of partij. Nu was in 1924 een internationale socialistische opvoedingsorganisatie gesticht en na een hierover door de SDAP en het NVV uitgebracht rapport, kwam het ook in ons land tot een *Instituut voor Arbeiders-Ontwikkeling* (IVAO)[1068]. In 1929 ving dit instituut zijn werkzaamheden aan[1069]. Bij het IVAO, de VARA en ook bij de *Arbeiderspers* vonden vele oud-AJC'ers elkaar[1070]. Maar vooral het IVAO maakte de AJC-stijl in een gematigde versie in de gehele „beweging" bekend[1071].

Toch was dit nog niet wat de oud-AJC'ers zochten. Ze wilden langer geheel onder elkaar zijn in een sfeer die niets van die van de AJC verschilde. En zo wordt de gedachte geboren om groepen van *Jong-Socialisten* te vormen, die alleen AJC'ers van 21 tot 30 jaar zullen omvatten[1072]. In Rotterdam ontstaat een dergelijke groep onder leiding van Jan Holierook. Vorrink spreekt er in een „Open Brief" zijn afkeuring over uit, maar waarschijnlijk richt deze zich meer tegen het radicale karakter van deze groep, waarvoor Jef Last als cursusleider optreedt, dan tegen de instelling als zodanig[1073], want vijf maanden later, nl. augustus 1932, verdedigt Vorrink in de voorbereiding van het AJC-congres een voorstel tot het oprichten van groepen *Jong-Socialisten*, die binnen het verband van de AJC de leden van 21 tot 30 jaar zouden moeten omvatten[1067].

Het AJC-congres aanvaardde het voorstel, maar de uitvoering hing af van de toestemming der SDAP en deze bleef uit. In 1933 werd derhalve weer gewezen op „die grote groep van jonge mensen, die de zuiver politieke oriëntering van de partij blijkbaar niet ligt"[1074], maar het partijcongres voelde niet voor een *Jong-Socialisten*-organisatie. Het AJC-congres in 1934 rapporteerde, dat het besluit van het vorige congres nog steeds niet uitgevoerd was, doordat men met het partijbestuur der SDAP niet tot overeenstemming had kunnen komen[1075]. Als de partij er ten slotte niet meer omheen kan, besluit zij dit werk zelf dan maar ter hand te gaan nemen[1076].

Het elan verzwakt

Toen de eerste naoorlogse generatie, omhooggestuwd door de ver-

wachting van een nieuwe gemeenschap die ophanden scheen en bezield door de wil zichzelf te bevrijden van alle zelfzucht en verkleefdheid aan de materie, ouder werd, verslapte de veer die het AJC-mechanisme had doen lopen. En evenals in de gehele vrije jeugdbeweging vernemen we ook in de AJC klachten over het uitdoven van het vuur en het fanatisme der pioniers, die we elders (blz. 268 e.v.) ter sprake brengen. Wel willen we ons nog even ophouden bij een speciaal symptoom waarin deze inzinking tot uiting kwam: de moeite die het kostte de jongere leden te binden en bezig te houden:

De tegenstelling tussen 13- en 21-jarigen... is van de natuur uit gegeven en ligt in het verschil in leeftijd. Vroeger, in de eerste enthousiaste dagen van de socialistische jeugdbeweging, werd dat leeftijdsverschil niet zo sterk gevoeld[1077].

Ook vrijzinnig-christelijke en katholieke jeugdorganisaties kampten met dit zelfde probleem en dit leidde omstreeks 1928 tot een algemene discussie over de padvindersmethodiek[1078]. Elders noemen wij de bezwaren die de blauwe en rode jeugdbeweging tegen de padvinderij koesterde (blz. 228) en ook in de genoemde discussie werd de padvinderij als een militaristische instelling gedoodverfd[1079]. Toch had het ook vroeger niet aan socialisten ontbroken die het verkennersspel zelf allerminst verwerpelijk vonden. Reeds in 1913 schreef Danneberg:

Der antiproletarische Charakter der Pfadfinderbewegung ist unverkennbar. Sie ist um so gefährlicher als sie wirklich pädagogisch wertvolle Elemente enthält, welche ihre Anziehungskraft auf die Jugendlichen nicht verfehlen[1080].

De voorstanders van het verkennersspel in de AJC gingen nu nog een stap verder door, geheel in strijd met de historische feiten overigens, te verklaren:

De padvinderij, die een wereldbeweging is, bepaalt zich niet tot kinderen uit de burgerklasse en is door Baden Powell ook wel degelijk doordacht voor de jongen uit de arbeidersklasse, waarschijnlijk voor hem in de allereerste plaats[1081].

Geleidelijk slaagde de AJC-leiding erin de weerstanden te overwinnen door te wijzen op de Oostenrijkse zusterorganisatie, die al in 1925 begonnen was met de jonge leden het verkennersspel te beoefenen in speciale *Rode Valken*-groepen[1082].

In de communistische jeugdorganisatie voltrok zich een soortgelijke wending. In de Sowjet-Unie pleitte Kroepskaja voor het invoeren van het verkennersspel bij de *Komsomol*[1083]. Natuurlijk werd de communistische padvinderij ideologisch anders gefundeerd:

Unsere jungen Pioniere sind Pfadfinder des Kommunismus in den Urwäldern und Steppen des kapitalistischen Kinderelends[1084].

Ook de CJB ging zich met het pionierswerk bezighouden, dat echter te weinig betekenis kreeg om een aparte behandeling te rechtvaardigen.

Wel is dit het geval met de *Rode Valken*-groepen die op een congres, dat 5 en 6 april 1930 plaatsvond, organisatorisch samengevoegd werden[1085].

Steeds meer zal dit werk de krachten en de aandacht van het kader gaan opslorpen, al gelukt het inderdaad meer jonge leden te winnen, zodat het totale ledencijfer van de AJC stijgt. Maar van het kader vergt dit werk te veel. Bij de opheffing geeft de AJC zelf als haar mening te kennen:

Het *Rode Valken*-werk namelijk eiste een enorme activiteit, maar vooral veel kader. Is toen reeds niet het proces begonnen van de uitholling van de boven 16-jarigengroep?[1086].

En zou dit ook het naarbinnengerichte karakter van de AJC niet nog versterkt hebben?

PAR. 3. „DE ZAAIER" WORDT COMMUNISTISCH

> De zelfstandigheid is iets waarmee de jeugdbeweging staat of valt, wil zij werkelijk revolutionair zijn. Alleen zij die op eigen benen hebben leren staan, kunnen zich tot mensen ontwikkelen met vrij oordeel en een vast karakter[1086a].

„In sommige landen vormt de jeugd de voorhoede in de strijd. Dat lijkt er hier nog niet naar... maar dit is toch wel zeker, de periode van vallen en opstaan, daar zijn wij overheen"[1087]. Met deze woorden opende Willem Dolleman 23 mei 1920 het congres van *De Zaaier* in Utrecht. Opnieuw komt de naamsverandering van de bond aan de orde. Het jaar daarvoor reeds had men de naam *sociaal-democratische* jeugdbond laten vallen, maar was voor de aanduiding *communistisch* nog teruggeschrokken. Van Amstel toonde aan de hand van citaten uit Lenins *Staat en Revolutie* aan dat de naam *communistisch* beter was. Maar een discussiant merkte op: „Als we socialistisch zeggen kan iedereen bij ons komen. De naam communistisch schrikt nog velen af"[1088]. Veel illusies over de werfkracht van *De Zaaier* maakte men zich echter desondanks niet:

wij moeten zorgen, dat de oude niet vervangen wordt door een nieuwe, welke een bezwaar zou blijken voor sommige leden van het *Verbond v.* RSJ of bijv. onze vrienden van de SAJO. Niet dat wij ons veel illusies maken over de toetreding tot onze organisatie van al deze betrekkelijk dicht bij ons staande groepen[1089].

Ten slotte gaf de meerderheid de voorkeur aan: *Revolutionair Socialistische Jeugdbond*. Nu, in 1920, werd het op verzoek van de inmiddels opgerichte *Kommunistische Jugend-Internationale* (KJI) toch *Communistische Jeugdbond* (CJB), al bleef men nog jaren van *De Zaaier* spreken.

De aansluiting bij de KJI

Speelde *De Zaaier* bij de voorbereiding van de conferentie in Bern een belangrijke rol, op het oprichtingscongres van de KJI dat van 20 tot 26 november 1919 illegaal in Berlijn plaatsvond, was de bond niet eens vertegenwoordigd[1090]. Vermoedelijk kwam dit door de plotselinge dood van Van Amstel een maand daarvoor.

De arrestatie van Münzenberg en later ook van andere leden van het *Internationale Jeugdbureau* en de moeilijkheden die de Zwitserse autoriteiten in de weg legden en de daardoor noodzakelijk geworden overbrenging van het bureau naar Berlijn, maakten dat Münzenberg en de zijnen aan de vorming van een revolutionaire jeugd-internationale nog niet toegekomen waren. Van verschillende zijden werden derhalve pogingen gedaan een internationale jeugdconferentie bijeen te roepen. Deze vond ten slotte in Wenen augustus 1919 plaats en nam het besluit tot het instellen van een voorlopig comité dat het Berlijnse congres organiseerde. Hier waren 19 gedelegeerden uit 14 landen aanwezig, die in totaal 229.000 leden vertegenwoordigden[1091]. Slechts enkele socialistische jeugdbonden ontbraken. Hieruit blijkt wel hoezeer de arbeidersjeugd in Europa tijdelijk werd meegesleept door de Russische revolutie (verg. blz. 177/178).

Het Utrechtse congres van *De Zaaier* besloot zich bij de KJI aan te sluiten. De naamsverandering en de omdoping van het bondsorgaan in *De Jonge Kommunist* vloeiden hier logisch uit voort. Het was een ingrijpend besluit. Hierdoor deden organisatorische vormen en strijdmiddelen hun intrede die niet altijd beantwoordden aan de verhoudingen, tradities en problemen in de Nederlandse jeugdbeweging. Leek de KJI aanvankelijk een organisatie te worden met een eigen zelfstandig politiek leven, weldra maakte de organisatie zich niet alleen ondergeschikt aan de politiek van de *Komintern*, maar de strijd om de hegemonie binnen de KJI werd op het tweede congres ten gunste van de *Komsomol* beslist. Zes april 1921 was de openingszitting van dit congres te Jena, hoewel de *Komsomol* en enkele andere bonden verlegging van het congres naar Moskou hadden geëist. De meerderheid van het congres wees dit af. Pas nadat het *Uitvoerend-Comité* zich had laten overhalen om het voorstel van de *Komsomol* te ondersteunen het congres in Moskou voort te zetten, in aansluiting aan het congres der *Komintern*, werd het congres onderbroken en op

9 juni 1921 in Moskou vervolgd. Hiermee erkende men de dominerende rol van de *Komsomol* binnen het verband van de KJI[1092]. De gevolgen hiervan komen nog ter sprake.

De CJB en de volwassenen

Over de verhouding tussen de communistische partij en de communistische jeugdbeweging was op het congres der *Komintern* in 1921 uitvoerig gesproken. In de oorlogsjaren ging de politieke leiding van de revolutionaire beweging in een aantal landen op de jeugdbeweging over. In een land als België was de communistische partij zelfs regelrecht uit de socialistische jeugdbeweging voortgekomen[1092a]. Nu ging het er voor de communistische partijen om de politieke leiding aan zich te trekken. De *Stellingen* van het genoemde congres zeggen hier onder meer over:

Een der eerste en meest belangrijke taken der communistische jeugdorganisatie is grondig alle, uit de periode van de absolute autonomie in haar eigen rijen overgebleven resten der politieke leidersrol op te ruimen[1093].

Eerder was reeds gezegd:

Een verder bestaan der communistische jeugdorganisatie als politiek zelfstandige en leidende organisatie zou leiden tot het ontstaan van met elkaar concurrerende communistische partijen, die slechts door de leeftijd hunner leden zich van elkaar zouden onderscheiden[1094].

Alleen aan de organisatorische zelfstandigheid wordt vastgehouden:

Het opgeven van haar politieke zelfstandigheid betekent in geen geval het afstand doen van de organisatorische zelfstandigheid die om redenen van opvoedkundige aard onmisbaar is[1095].

Nu was de CJB al jaren gewend aan de bedilzucht van zijn peetoom: de SDP en later de CPH. Zolang Van Amstel de verpersoonlijking van deze bemoeizucht was, leverde dit geen grote moeilijkheden op. De jarenlange wrijvingen en spanningen tussen *Komintern* en KJI gingen eveneens grotendeels aan de CJB voorbij. Toch klinkt zelfs in deze kring even iets door van het „wij jongeren...". Op het Utrechtse congres heet het:

Met deze publikaties wordt de KJI misschien tot de best functionerende *Arbeiders-Internationale* ter wereld en geeft zij aan de Derde Internationale tot op zekere hoogte een voorbeeld. Een voorbeeld, dat de jeugd tot trots moge stemmen...[1096].

Het laatste nummer van *De Jonge Socialist* zegt dat de ramp van augustus 1914 de jeugdbeweging van de noodzaak heeft overtuigd om politiek zelfstandig te handelen:

De jeugdorganisaties zullen dus wel doen hun volkomen vrijheid te bewaren tegenover welke partij dan ook... Verkeerd zou het zijn, als de partij onder andere leuzen

streed als de jeugd. Kortom, beide groepen moeten elkaar geheel AANVULLEN, en op geen gebied tegenwerken, ja, elkaar leren beter hun taak te vervullen. De jeugd heeft door haar activiteit de neiging tot onbezonnen daden, een partij van ouderen loopt het gevaar ietwat te langzaam te willen gaan. In samenwerking kan eerst de weg gevonden worden.

Onnodig welhaast te zeggen dat de *Communistische Partij* voor de hier uitgestippelde rolverdeling weinig voelde. Deze discussie over de verhouding tussen de jeugd en de ouderen krijgt een concrete gestalte in het verzet tegen het instituut van een partijgedelegeerde in het hoofdbestuur van de CJB. Dit wordt nu gevoeld als een aantasting van de zelfstandigheid. Ten slotte wil men er wel aan, als het delegeren in overeenstemming met de wens van de KJI wederkerig is en dan alleen in het hoofdbestuur[1097].

De linkse stroming

Dezelfde psychische eigenaardigheden, kenmerkend voor het jeugdige gemoed, die in de oorlogsjaren zo uitstekend in de kraam van de revolutionaire socialisten te pas kwamen, leidden rond 1920 juist tot een conflict tussen de nu in de KJI georganiseerde jeugd en hun politieke pleegvaders in de *Komintern*. Opnieuw ging de sympathie van de jeugd uit naar de meest radicale woordvoerders in de *Komintern* die pleitten voor een revolutionair offensief, juist in de dagen dat Lenin een tijdelijke terugtocht in de vorm van de NEP voorstond. Het congres van de KJI nam 10 april 1921 een resolutie aan, die zich uitsprak voor het door een ultralinkse minderheid in de *Komintern* verdedigde revolutionaire offensief[1098]. Deze minderheid kreeg vooral in Duitsland steun, waar economische crisis en daarmee gepaard gaande revolutionaire woelingen het land beroerden. Hoewel de Nederlandse communisten H. Gorter en A. Pannekoek tot de leiders van de genoemde minderheid behoorden, vond het conflict in de CJB geen weerklank. In *De Jonge Communist* verscheen een zwaarwichtige uiteenzetting over de inmiddels door de radicale vleugel gevormde *Kommunistische Arbeiders Partij*[1099].

Alleen in Amsterdam wekte het uittreden en royeren van de „linkse stroming" enige deining. Bernard Verduin, die zich voor de KAP had uitgesproken, werd geroyeerd uit de CPH en op grond hiervan was het hem ook ontzegd vergaderingen van de CJB te bezoeken. Een poging hem te verwijderen toen hij toch op een bijeenkomst verscheen, mislukte. Het einde was zijn royement. Een kleine groep volgde hem en vormde de *Kommunistische Arbeiders Jeugd* die tot Amsterdam beperkt bleef. Verduin, geheel in de ban van de loop die de gebeurtenissen in Duitsland schenen te nemen, wilde er op de fiets heen om aan de Roeropstand deel te nemen.

De KAJ bracht het nog tot een blad *De Baanbreker*, dat in een oplage van 200 ex. vanaf maart 1922 verscheen. Bernard Verduin en Frits Grewel vormden er de ziel van, maar het duurde niet lang of KAJ en blad verdwenen geruisloos[1100]. De in 1920 in Duitsland voor dit radicalisme aanwezige sociaal-economische klankbodem ontbrak in ons land.

Weifelingen tegenover het anarchisme

We zagen al hoe *De Zaaier* organisatorisch toenadering zocht tot de syndicalistische en anarchistische jeugd. Maar tegelijk werd er vooral op aandrang van de KJI gestreefd naar een ideologische afgrenzing. Op het Utrechtse congres leidden deze twee tegengestelde tendensen tot een compromisbesluit. Het programma van de KJI werd aanvaard met een voorbehoud waar het de strijd tegen anarchisme en syndicalisme gold:

> *De Zaaier* wil wel samenwerking zoeken met de syndicalistische jeugdorganisatie, mits geen concessie wordt gedaan aan ons communistische programma[1101].

Het hoofdbestuur blijft een aarzelende en voorzichtige houding aannemen in de strijd tegen het anarchisme en als A. Koene op felle toon een consequente bestrijding eist, antwoordt de redactie van *De Jonge Socialist*, dat ook zij het gevaar van het anarchisme ziet,

> maar van het syndicalisme hopen wij integendeel nog veel goed voor de revolutie. Laten wij ... niet vergeten, dat in de rijen der anarchisten in alle landen uitstekende kameraden meestrijden. We noemen wijlen Domela Nieuwenhuis bij ons, Erich Mühsam in Duitsland. En de man, aan wie zij hun ideeën grotendeels ontlenen, Bakoenin, heeft juist voor het tegenwoordige geslacht nog kostelijke dingen geleerd[1102].

Wat hier verkondigd wordt is niet bepaald een orthodox marxisme! De zaak loopt uit op een strijd tegen de SAJO en de daarin steeds meer dominerende figuur van Constandse (zie blz. 156 e.v.)[1103].

De averechtse uitwerking van de royementsbijl

In de loop van 1919 kwam het *Verbond van Revol. Socialistische Jongeren De Zaaier* versterken. Maar het viel *De Zaaier* niet mee om het religieuze socialisme en ethische antimilitarisme te verteren. Daar kwam nog bij het gebrek aan eerbied van de *Verbonders* voor Wijnkoop, de leider der SDP. De hele hiërarchie dreigde door deze invasie verstoord te worden. De *Tribunisten* vormden door hun van 1909 tot 1917 vrijwel gelijk gebleven ledental langzamerhand één grote hechte familie met als hoofd Wijnkoop, die niet zonder strengheid en willekeur regeerde. Daarbij kwam dat Wijnkoop onder invloed van de alom rondwarende revolutieromantiek overal spionnen en agenten

rook. Dit leidde tot een reeks willekeurige royementen door een hiervoor speciaal ingestelde geheime commissie. Zolang het enkele gevallen betrof, bovendien door een sfeer van geheimzinnig fluisteren omgeven, wekte dit bij de jeugd, eveneens niet ongevoelig voor de Russische revolutieromantiek, geen verzet. Maar het royementslot trof steeds meer leden en vooral jongeren. Toen Huib Nab en Hartog, wegens te nauwe betrekkingen met de politie zoals de formule luidde, geroyeerd werden, stuitte dit op weerstand:

Het Rotterdamse geval maakte veel gerucht, omdat het hier twee vooraanstaande personen in de jeugdbeweging gold en hun alleen het aanhouden van familiebetrekkingen werd ten laste gelegd[1104].

Daar de vader van Huib Nab politieagent was, bestond dit laatste in de omgang met zijn vader! De maat raakte vol en bij steeds meerderen ontstond de indruk dat het meer om het onderdrukken van een Wijnkoop onwelgevallige oppositie ging:

Nu was het de laatste tijd meermalen voorgekomen, dat partijgenoten om soortgelijke redenen (als spionnen of provocateurs) waren geroyeerd en sommigen zagen daarin een in het belachelijke overdreven vrees, anderen een onderdrukking van opposanten[1104].

Het kwam tot een georganiseerde oppositie „die haar werk ook over *De Zaaier* uitstrekte"[1105]. De hieruit voortgekomen *Bond van Kommunistische en Socialistische Propagandaclubs* onder leiding van De Kadt en met steun van H. Roland Holst telde niet alleen veel jongeren, maar vooral ook oud-JGOB'ers en *Verbonders*. Het waren voor hen de eerste stappen op een weg die voerde naar een afscheid van de communistische beweging[1106].

De strijd tegen Wijnkoop duurde zowel in de CPH als in de CJB voort. De politieke achtergronden van deze strijd kunnen hier gevoeglijk buiten beschouwing blijven, daar alle hierover ondervraagde toenmalige leden van de CJB verklaarden, dat zij op grond van zeer willekeurige, persoonlijke en in ieder geval niet-politieke redenen partij kozen[1107]. Terwijl Wijnkoop in de partij de meerderheid achter zich kreeg, gelukte hem dit in de jeugdbeweging niet. Het bestuur had een verjonging ondergaan. Leidende figuren als Ko Beuzemaker, Leo Lakerveld, Kees Kuiper, Ab Mennist e.a. kwamen uit de JGOB of het *Verbond* voort. Daar kwamen nog diegenen bij die in syndicalistische en sociaal-anarchistische kringen, juist met het oog op de strijd tegen Wijnkoop, die tegen het NAS gekant was, gewonnen werden. Tot hen behoorden bijv. Henk Gortzak, Daan Goulooze en Wim v. Exter. Dit waren de jongeren die in de loop van de jaren twintig leiding gaven aan de CJB.

Op bewogen vergaderingen, die in veldslagen overgingen waarbij

heel wat meubilair sneuvelde en menig jasje scheurde, wisten deze bestuurders de CJB een anti-Wijnkoop-standpunt te doen innemen[1108].

Tijdens het congres van de CPH, 9 en 10 mei 1925 en een aansluitende conferentie, voltrok zich de breuk met Wijnkoop. Wijnkoop zette nu een tegenoffensief in. „Eerst werd *De Zaaier* als terrein gekozen"[1109]. Piet Metscher, die de scheuring had zien aankomen, zorgde er bijtijds voor dat de federatie Zuid-Holland van de CJB over een eigen gehectografeerd orgaan *De Vonk* beschikte, voor het zover was. In dit blad kon hij antwoorden op de aanvallen, die *De Jonge Communist* op Wijnkoop deed. Hij stuurde de oplage het hele land door. Rondom dit blad organiseerde zich de Wijnkoop-jeugdbeweging met Jan Nagel als voorzitter. Maar deze verliep snel en kwam niet verder dan tot debatvergaderingen met CJB-leden in enkele plaatsen[1110].

Strubbelingen met het NAS en ontstaan van de RJB

De nederlaag van Wijnkoop versterkte aanvankelijk de invloed van het NAS in de communistische beweging. Het NAS kende *Plaatselijke Jeugd Centrales*, die op papier tot een landelijke beweging waren samengevat. Samenwerking met de CJB lag voor de hand en er kwam derhalve mei 1926 een contactcommissie tot stand waarin Jacq Engels voor het NAS en Wim v. Exter en Daan Goulooze voor de CJB zitting hadden[1111]. Later verving Kees Kuiper laatstgenoemde. In de praktijk vielen de NAS-jeugdgroepen en de CJB-afdelingen geheel of gedeeltelijk samen[1112]. Verder zou een aan *De Jonge Communist* toegevoegd blad van het NAS de jongeren opwekken lid te worden van het NAS. Veel positiefs leverde het werk van de contactcommissie niet op[1111]. Voornamelijk kwam dit doordat de CJB onder druk van de CPH ook propaganda maakte onder jonge NVV-arbeiders. In die gevallen bleef het insluiten van het NAS-bijblad achterwege. „Weldra kregen wij de indruk, dat de GEHELE OPLAGE ergens op een zolder bleef zwerven", luidde de beschuldiging van de zijde van het NAS[1111]. Begin oktober 1926 werd de samenwerking verbroken en toen het NAS, na zich radicaal van het communisme afgewend te hebben, zelfstandig aan de politiek deel ging nemen, kreeg het behoefte aan een eigen jeugdbeweging. Sneevliet belastte Jacq Engels, die we reeds in de JGOB, het *Verbond* en *De Zaaier* actief zagen, met het ontwerpen van een NAS-jeugdbeweging. Te midden van de vele linkse splintergroepjes vormde het NAS de grootste radicale groepering, die bovendien relatief het minst arm was. Door een sfeer van verdraagzaamheid en door het demonstreren van ruimere opvattingen kon het NAS misschien een centrum worden waar revolutionairen van uiteenlopende opvattingen elkaar toch op bepaalde punten vonden en tot samenwerking konden

komen. Het NAS telde echter te veel oudere en verbitterde leden, zodat dit een droom bleef. Bovendien was ook Sneevliet zelf er de man niet naar om te fungeren als verbindingsschakel. Maar wel schiep Jacq Engels ondanks alle weerstand die het in het NAS opriep in deze geest een jeugdbeweging[1112].

Op 5 februari 1927 maakte het blad *De Arbeid* de oprichting van de *Revolutionaire Jeugd Bond* (RJB) bekend. In enkele plaatsen lukte het tot afdelingen te komen. Alleen met de 270 jongeren in Amsterdam slaagde men hier niet in. Naar de mening van de RJB ligt dit

> deels aan het feit, dat Amsterdam voor de jeugdbeweging in het algemeen geen gunstige plaats is...[1113].

Een ervaring, die door wat we van de andere socialistische en blauwe jeugdbonden weten, wordt bevestigd. Verder dan tot een klein groepje bracht de RJB het niet. Van de nood een deugd makend, stelde de RJB zich geen grote ledentallen tot doel, maar wel solide kernvorming. Zonder pretentie was het groepje niet. Zij voelden zich een generale staf, zij het zonder leger.

Hoofdzaak was het blad *De Vonk*, waar Jacq Engels zich geheel aan wijdde. Door zijn toedoen ontstonden er contacten met *De Branding* en met *De Jonge Gids*. Zelfs kwam hij in de redactie van het laatste blad. Gandhi vormde de gemeenschappelijke sympathie. Door H. Roland Holst was Jacq Engels de opvattingen en de figuur van Gandhi nader gekomen. Een groeiende genegenheid voor het beginsel van de geweldloosheid maakte de divergentie tussen zijn opvattingen en die van Sneevliet steeds groter. Om niet buiten deze beweging te geraken, stelde hij als compromis de leuze: Weigert dienst of saboteert het leger[1114]. Wel hield deze formulering, juist door de keuze die ze liet, een afwijzing van de CJB-opvatting in.

Belangrijk was het aandeel dat de RJB had in het werk van het *Comité tegen de doodstraf in Ned. Indië*[1115]. Tot de ondertekenaars behoorden *Jonge Gids*'ers, RJB'ers en gematigde anarchistische jongeren. In deze actie gingen linkse leden uit de vrije jeugdbeweging en gematigde anarchistische jongeren samen. Een ogenblik leek het of de RJB aan de taak die Jacq Engels haar gesteld had, zou gaan beantwoorden. Maar het sektarisme van het NAS, steeds nauwer vervlochten met het trotskistische radicalisme, stuurde aan op een conflict met de sterk ethische gezindheid van Engels. Toen deze bij de dood van Troelstra een herdenkingsartikel schreef, dat recht probeerde te doen aan deze leider der Nederlandse arbeidersbeweging, nam zijn omgeving dit niet. Een artikel over de betekenis van Gandhi in hetzelfde nummer deed de deur dicht. De leiding van de RJB ging over op Theo v. Driesten[1116].

Van „propaganda"- naar „strijd"-organisatie

Het wegebben van de revolutionaire stemmingen was in 1921 onmiskenbaar en de KJI stelde dan ook op het tweede congres als taak:

> Der Übergang der Jugendverbände von der Propagierung allgemeiner politischer Ideen zur Verteidigung der unmittelbaren Lebensinteressen der Arbeiterjugend[1117].

Nu bestond de CJB overwegend uit arbeidersjeugd. Wel waren de leden van de *Bond van Revolutionair Socialistische Studenten*[1118] bij de opheffing aangespoord om lid te worden van de CJB, maar slechts een enkele student duikt hier en daar in de bond op[1119]. Het valt zeer te betwijfelen in hoeverre het mogelijk is een socialistische jeugdbeweging tot bloei te brengen door er een soort jeugduitgave van de vakbeweging van te maken. Ook de CJB was dit aanvankelijk van mening, maar verklaarde zich wel bereid om aparte jeugdgroepen in de grote fabrieken te vormen, speciaal voor het voeren van de economische strijd. Hierbij had zij waarschijnlijk de reeds genoemde jeugdgroepen van het NAS op het oog. Maar deze gedachte aan een brugorganisatie tussen de eigen sekte, opgevat als een elite, en de massajeugd, was ook in andere landen aan de orde en in feite een ontduiking van de eis „naar de massa"[1120]. De KJI keurde deze *Übergangsorganisationen* af:

> Der Verband soll durch die Schaffung von Zellen in den Betrieben und durch Fraktionen in den Gewerkschaften die gewerkschaftliche Schulung selbst durchführen[1120].

Want wel vonden hier en daar spontane jeugdstakingen plaats, maar door het ontbreken van bedrijfscellen leverden deze voor de CJB geen winst, daar „die Streiks verpufften, ohne dass der Verband organisatorisch gewonnen hätte"[1120].

Groot zijn de moeilijkheden, die de bond ondervond bij deze door de KJI geëiste omschakeling van de radicale frase op de concrete strijd voor de verbetering van de voorwaarden waaronder de arbeidersjeugd moest werken:

> Het arbeidsterrein van *De Zaaier* is dan ook voor een jeugdorganisatie het moeilijkst denkbaar terrein. De jeugd uit de fabrieken is in ons land, meer dan ergens anders, ongeschoold. Zij verlangt na een arbeidsdag van gedwongen orde niets liever dan een ongedwongen uitleven, dat nergens in goede richting geleid wordt. Zij vindt haar bevrediging in bioscoop, kroeg en groot stadsverkeer, of bij de betere lagen in de sport. Zo deze jeugd dan ook al door de eigenlijke uitbuiting, waaronder zij lijdt, voor de propaganda vatbaar is, zodra er begonnen wordt hen in organisatie te verenigen en in het vaste organisatieleven op te nemen, beginnen de moeilijkheden. – Daartegenover staat, dat *De Zaaier* bij deze moeilijke arbeid over zogoed als geen financiële middelen beschikt; zij moet alles van de spaarzame contributiecenten der enkele honderden leden bekostigen, terwijl juist voor dit werk ruim geld een eerste vereiste is[1121].

In de praktijk komt deze omschakeling erop neer, dat de CJB probeert leiding te geven aan jeugdstakingen nadat deze spontaan uitgebroken zijn, want om ze zelf te verwekken daarvoor schiet de organisatorische kracht tekort. Amsterdam, Groningen en Twente bieden het terrein waar de CJB met enig succes gaat opereren[1122]. Leden overwinnen hun schroom en posteren zich aan fabrieksuitgangen om „bedrijfskranten" te verspreiden of toespraken te houden. In het voorjaar van 1928 lukt het een conferentie van jonge textielarbeiders in Twente bijeen te roepen[1123]. In 1928 meldt het overzichtsrapport van de KJI over de CJB:

Der kommunistische Jugend Verband Hollands, der 500 Mitglieder zählt, hat in letzter Zeit eine Reihe von Kampagnen unter der Arbeiterjugend (besonders in der Textilindustie) erfolgreich durchgeführt und gibt einige Fabrik- und Reservezeitungen (waarschijnlijk soldatenkranten – G.H.) regelmässig heraus. Organisatorisch ist der Einfluss des Verbandes in den Betrieben noch nicht gefestigt[1124].

Ook de Nederlandse gedelegeerde op het KJI-congres in 1928 wijst erop, dat het niet gelukt is enige invloed van betekenis onder de arbeidersjeugd te verwerven[1125].

Een remmende factor was hierbij ongetwijfeld de sterk opgeschroefde berichtgeving over grieven en misstanden. Dit voorbijzien van tot stand gekomen verbeteringen en vooruitgang en het met een vergrootglas bezien van, zeker tussen de wereldoorlogen in ruime mate aanwezige armoede, is een euvel dat de gehele revolutionaire beweging kenmerkt. Een kras voorbeeld vormt het protest tegen een oproep in *De Jonge Communist* tot hulp aan „Hongerend Rusland" in 1921, waarin de passage voorkwam „WIJ hebben nog geen honger. Als we om een boterham vragen krijgen we er een. Als we thuiskomen staat het middagmaal reeds te dampen." In de kritiek wordt gezegd, dat de schrijver van het gewraakte artikel toch moest weten „dat de ondervoeding, vooral bij de arbeiderskinderen, ten gevolge van de vreselijke werkloosheid, schrikbarend toeneemt, zodat heel veel arbeiders en arbeiderskinderen dikwijls zonder een dampend middagmaal naar bed gaan of misschien nog met een korst brood." Nu, de redactie haast zich dan ook mee te delen, dat zij de toestand in ons land veel te rooskleurig heeft voorgesteld[1126]! Deze illustratie laat zich met vele andere vermeerderen.

De delegatie van zeven jonge arbeiders naar Rusland

Een uiting van deze heroriëntering op de fabrieksjeugd vormt ook met ingang van 1 januari 1927 de omdoping van het bondsorgaan in *De Jonge Arbeider*[1127]. Gepoogd werd een delegatie van jonge arbeiders, die in enkele fabrieken hiervoor door het jeugdige personeel aange-

wezen waren, een rondreis door de Sowjet-Unie te laten maken[1128]. In augustus 1926 vertrok een groep van 7 jonge arbeiders onder leiding van Daan Goulooze. Een uitvoerige brochure *Wat zagen 7 jonge arbeiders in Sowjet-Rusland?* legt getuigenis af van de gebruikelijke rooskleurige indrukken, die zij opdeden[1129].

Op het „bedrijfswerk" van de CJB komen we nog terug bij het behandelen van de crisisjaren. We volstaan hier met de opmerking, dat de CJB de enige jeugdbond was die dit soort activiteit ontwikkelde en daardoor naast een kleine vaste altijd actieve en idealistisch gezinde kern een sterk vlottende groep arbeidersjeugd om zich heen verzamelde die voor de andere socialistische en anarchistische jeugdbonden ongrijpbaar bleek. De CPH, geabsorbeerd door haar interne conflicten en de broederstrijd met de Wijnkoopgroep, legde niet veel externe activiteit aan den dag. Het gevolg hiervan was dat de CJB dáár naar voren kwam en initiatieven ontplooide waar de CPH verstek liet gaan. Dit schiep voor communistische opvattingen merkwaardige verhoudingen[1130].

Milicien Jan Zonderland

De tijdens de Eerste Wereldoorlog reeds aanwezige sympathieën voor de dienstweigeraars en voor de ontwapeningsgedachte werd na de oorlog versterkt door het opnemen van de leden van het *Verbond van Revolutionair-Socialistische Jongeren*. Steeds nadrukkelijker bestreed de CJB echter dit „burgerlijk pacifisme" en kregen de leden tot taak dienst te nemen om communistische agitatie in het leger te kunnen bedrijven. Geregeld gaf de CJB landelijk en plaatselijk soldatenkranten uit, die vooral door de meisjes-leden werden verspreid. Men kan met enig recht zeggen, dat in de jaren twintig de CJB voor het eerst in haar bestaan een meer stabiel en hecht georganiseerde agitatie in het leger bedreef. Uitgangspunt vormde het opkomen voor de kleine grieven door middel van collectieve verzoekschriften enz.[1131]. Hierdoor werd beroering gewekt die een gunstig klimaat schiep voor de verspreiding bijv. van *Het Pantser* een soldatenkrant „met medewerking van de soldaten ter bevordering van de ongehoorzaamheid der soldaten aan het kapitalisme en hun solidariteit met de revolutionaire strijd der arbeiders en arme boeren"[1132]. De door deze agitatie gewonnen soldaten vormden cellen en zelfs werden illegale landelijke conferenties belegd. De uitgave van een imitatie zakboekje van de soldaat Jan Zonderland met *De eed van de rode soldaat* veroorzaakte zoveel rumoer, dat *Het Leven* er een fotoreportage aan wijdde[1133].

De CJB en de JVA

De zo sterk in de revolutionaire jeugdbeweging levende daadroman-

tiek had, afgezien van de in deze kring gebruikelijke vechtpartijen met de politie, die soms de indruk wekten dat beide partijen zich er met gelijke hartstocht aan overgaven, weinig mogelijkheden om zich te uiten. De agitatie in het leger vormde een dankbaar object. Ook voor hen die niet onder dienst waren. Mondharmonikaspelende CJB'ers schoten tussen naar de kazerne terugkerende soldaten. Soms lukte het de hele stoet *De Internationale* te laten meezingen. Zulke bravourstukjes gaven kleur aan het bondsleven.

Om de grote betekenis te kunnen begrijpen die de CJB aan het ondermijnen van het leger hechtte, moet men voor ogen houden op welke politieke verwachtingen de leiding zich baseerde. In een resolutie over de „antimilitaristische actie" wordt onder meer gezegd:

De oorlogsvoorbereidingen der imperialisten tegen de Sowjet-Unie nemen voordurend scherpere vormen aan. Slechts de groeiende sympathie der arbeidersklasse, internationaal, voor de Sowjet-Unie en de vredespolitiek der Sowjet-Unie voorkomen op het ogenblik het uitbreken van deze imperialistische oorlog[1134].

Uit deze stellig verwachte algemene oorlog van het Westen tegen de Sowjet-Unie, een herhaling dus van de interventieoorlog van 1919-1920, volgde logisch voor hen, die de Sowjet-Unie als het vaderland van alle arbeiders beschouwden, een met alle krachten ondernomen poging het leger onbetrouwbaar te maken.

Een andere kant van het antimilitaristische werk vormde de strijd tegen het zg. pacifisme, waarmee o.a. de hoop werd bedoeld die velen op een algemene ontwapening stelden. Als taak geeft de reeds genoemde resolutie dan ook aan:

verdere doorvoering van de antimilitaristische arbeid in het leger; op iedere vergadering van jonge arbeiders moet gewezen worden op het dreigend oorlogsgevaar. Sterker dan tot nu toe moet stelling genomen worden tegen de pacifistische opvattingen, zowel van burgerlijke, sociaal-democratische als anarchistische zijde[1135].

Op grond van het in deze resolutie neergelegde standpunt stond de CJB scherp afwijzend tegenover de JVA. Voor het optreden van de communistische jongeren in „Ommen" 1928 zie blz. 256 e.v. Overigens bleef de JVA van haar kant, zoals *De Jonge Arbeider* het uitdrukte, de CJB overstromen met uitnodigingen om aan het werk der pacifistische jeugd deel te nemen[1136]. En dat terwijl de voorpagina van het bondsblad leden van de *Komsomol* afbeeldde die zich aan het oefenen waren in het scherpschieten...

Toch zocht de CJB naar een tegenwicht zowel tegen de JVA als de ISAOL. Het op initiatief van de *Liga tegen imperialisme en koloniale overheersing* gevormde *Comité voor een anti-imperialistische jeugdactie* belegde op 13 en 14 juli 1929 in Amsterdam een jeugdconferentie[1137]. Deze was bedoeld als een voorbereiding voor de internationale bij-

eenkomst in Frankfort. Daan Goulooze (communist), Maup Stevens (anarchist) en Hein v. Wijk (JVA) hielden referaten. Er was een minderheid die zich principieel weigerde uit te spreken voor verdediging van de Sowjet-Unie. De resolutie wees de verdediging van het burgerlijke vaderland af; verder diende de strijd tegen de volkenbond gevoerd te worden. Het belangrijkste punt was het ondersteunen van de koloniale vrijheidsstrijd. Tijdens haar gehele bestaan heeft de CJB sympathie betuigd met de nationale onafhankelijkheidsstrijd van de Indonesische jeugd. Brochures, artikelen en demonstraties getuigen hiervan.

In de geest van de ISAOL kwamen in samenwerking met de CJB *Rode Sporteenheden* en een *Rood Frontstrijders Bond* tot stand. De sport zag *De Jonge Arbeider* in direct verband met de oorlogsvoorbereiding:

De sport is zoals bekend, een geraffineerd middel van de bourgeoisie om de arbeidersjeugd te beïnvloeden en hen voor de oorlog klaar te maken[1138].

In 1931 namen de *Rode Sporteenheden*, die gezien hun omvang weinig te betekenen hadden, deel aan de *Spartakiade* in Berlijn.

Eveneens meer van belang als symptoom is de RFB, die in augustus 1928 samen met de Duitse zusterorganisatie te Arnhem een bijeenkomst organiseerde onder de leuze „Liever verbranden in het vuur der revolutie, dan te verrotten op de mesthoop der democratie"[1139].

Hoofdstuk VIII

DE BLOEITIJD VAN DE VRIJE JEUGDBEWEGING (1918-1930)

Vermolmde staten wanklen – de Commune
Zal rijzen uit de roeste ruïne
En zal een rijk zijn van de ganse aarde:
Herberg voor volkeren, verlost van
(wallen....

J. SLAUERHOFF[1140]

Nederland was buiten de oorlog gebleven. Ons volk ervoer het militaire geweld niet aan eigen lijf. Tegenover de honger die het volk leed, stond een verveelvoudiging van de grote vermogens en kapitalen, belegd in handel en industrie. Anders gezegd: tegenover de duizenden die in Duitsland door de inflatie tot de bedelstaf gebracht werden, stonden in ons land duizenden burgers voor wie de oorlog slechts welvaart gebracht had. En tegenover het verdriet om de miljoenen gevallenen en verminkten, stond in ons land het medelijden en meevoelen met de duizenden van huis en hof verdreven Belgische vluchtelingen. Dit onderscheid in levenservaring tussen de volkeren die direct bij de oorlog betrokken waren geweest en het Nederlandse, laat zich ook aanwijzen bij de geestelijke en culturele ontwikkeling. Tegenover de vertwijfelde schreeuw van het Duitse expressionisme en de dynamiek en vaart van het overigens onderling zo verschillende Italiaanse en Russische futurisme, stond in Nederland de naar harmonie en evenwicht zoekende Stijlgroep. Niet het vitalisme van H. v. d. Bergh en H. Marsman, maar het humanisme en de ethiek van D. Coster en J. Havelaar beheersten het literaire publiek. Theosofen en antroposofen deden in deze jaren veel van zich spreken en oefenden op kunstenaars en jeugdbewegers geen onaanzienlijke invloed uit. En natuurlijk deelde ons land in de Dostojewski-rage. Maar het Nederlandse geestelijke leven reageerde bedaarder en rustiger dan in onze buurlanden het geval was.

In deze sfeer van pacifisme, humanisme, mystiek en messiaanse verwachtingen schoten de vrije jeugdbewegingen uit de grond. Vurig en enthousiast gaf de jeugd aan het nieuwe, dat in de lucht hing vorm in de vrije jeugdbeweging. Wel weerleggen het ontstaan van de KGOB en JGOB voor 1914 en het toen reeds geformuleerde jeugdidealisme,

de opvatting dat de vrije jeugdbeweging een reactie op de Eerste Wereldoorlog zou zijn, maar niettemin is deze op het jeugdidealisme van grote invloed geweest en heeft er een duidelijker vorm aan gegeven.

De jongeren uit de gegoede kringen

> wilt gij jongeren uit de gegoede kringen van Nederland, aanstaande geestelijke medeleiders van ons Nederlandse volk,... geen deel hebben aan de verheven taak van Neerlands volksbevrijding. Zal dit alles gaan... ZONDER U?[1141].

Na 1918 neemt het ledental van de jeugdbonden sterk toe, het aantal organisaties breidt zich uit en de sociale samenstelling ondergaat een belangrijke verandering. Immers het opvallende aan de ontwikkeling van de KGOB en JGOB was, dat de leden voortkwamen uit de arme, kleine burgerij en de arbeidersklasse, terwijl de jeugd uit de gegoede kringen die de middelbare scholen en universiteiten bevolkte, door het jeugdidealisme onberoerd bleef.

Voor zover onder de middelbare scholieren van een zich distantiëren van de wereld der volwassenen gesproken kon worden, beperkte zich dat tot het op eigen houtje naar buiten trekken en kamperen. Iets waarbij de ouderen zich overigens ook niet helemaal onbetuigd lieten, blijkens de oprichting van de *Ned. Toeristen Kampeer Club* in 1912. Dit na 1910 vrij spontaan optredende verschijnsel werd door leidende figuren uit legerkringen spoedig dienstbaar gemaakt aan de verhoging van de weerbaarheid van ons land. De padvindersbeweging die in 1911 (het blad *De Padvinder* begon reeds in 1910 te verschijnen) een organisatorische vorm kreeg, sloot nauw aan bij de ideologische en methodische opzet van de scoutbeweging in Engeland[1142]. Het autoritaire en de accentuering van het nationale bij de padvinderij maakten deze beweging tot de ideologische tegenpool van de humanitair en pacifistisch gezinde vrije jeugdbeweging[1142a]. Tussen deze laatste en de padvinderij bestonden noch organisatorische noch geestelijke banden (zie n. 1226)[1143]. De padvinderij rekruteerde zijn leden uit de gegoede kringen[1144]. En dit is begrijpelijk, want vrije tijd, fiets en kampeeruitrusting waren destijds een privilege van de beter gesitueerden.

Toch had het niet aan pogingen ontbroken studenten en middelbare scholieren voor de geheelonthouding en daarmee indirect voor het vrije jeugdidealisme te winnen. Reeds voor 1900 horen we korte tijd van de *Nederlandsche Studenten Geheelonthouders Vereeniging*. Deze richtte

zich tot de leerlingen van de middelbare scholen in een door J. v. Rees in 1898 geschreven brochure *Dit geldt mij! Een woord aan de leerlingen van gymnasium en* HBS. In 1915 deed Van Rees een nieuwe poging met zijn vlugschrift *Een nieuwe lente, een nieuw geluid, aan gymnasiasten en* HBS'*ers*. Ook de NOPC opereerde onder middelbare scholieren en stichtte onder deze groep diverse clubs. Maar de stabiliteit van deze was gering en bovendien groeide de strijd voor de geheelonthouding niet uit tot een streven naar algehele hervorming van mens en maatschappij. De idealistische bewogenheid van de studenten in de jaren '90 die reeds eerder ter sprake kwam (blz. 74) was van te korte duur om organisatorische sporen na te laten. In 1915 leidde een nieuwe geestelijke beroering onder vrijzinnig-christelijke studentenkringen tot de VCSB (blz. 250). Pas aan het einde van de oorlog sloten middelbare scholieren en in mindere mate ook studenten zich op idealistische grondslag aaneen in de vorm van stabiele landelijke verenigingen[1145].

De brochure van A. de Vletter: „Zonder U?"

Toen in 1918 de brochure van A. de Vletter *Zonder U?* verscheen, vond deze in tegenstelling tot de oproepen van Van Rees, hoewel in toon en naar inhoud daarvan niet veel verschillend, grote weerklank. Nu bleek de bodem bereid. De Vletter begint met vast te stellen:

> het zogoed als geheel ontbreken van de zg. bourgeoisie, van het zg. intellect, van de gegoede jongelingschap, in de rijen der Nederlandse drankbestrijders[1146].

In tegenstelling daarmee vinden wij:

> de ARBEIDERSKLASSE VAN NEDERLAND in steeds groter getale aan onze zijde, wij zien de arbeiders zich opmaken tot de strijd om een drankvrije samenleving; wij zien ze gereed om hun klassebelang te verenigen met het volksbelang, gereed om Nederland te bevrijden van zijn allergrootste onderdrukker, de alcohol[1147].

En de schrijver eindigt met de middelbare scholieren op te roepen zich niet onbetuigd te laten in de strijd voor de geheelonthouding.

PAR. I. DE NEDERLANDSE BOND VAN ABSTINENT STUDERENDEN

> Wij willen iets bereiken. Wat? Dat doet er niet toe als het maar groot, en mooi en edel is. Als we maar zuiver kunnen streven om het te winnen. Er is een onbestemde drang, die niets anders vraagt dan een schoon, een goed, een eerlijk leven[1148].

Of het nu de oorlogsindrukken alleen waren, of dat door de vergrote toevloed van leerlingen naar de middelbare scholen de sociale samen-

stelling een verandering onderging en dit de ontvankelijkheid voor het jeugdidealisme vergrootte, valt niet gemakkelijk uit te maken[1149]. Maar hoe het ook zij, na een godsdienstles van R. Casimir kwam het plan op om een geheelonthoudersclub te stichten[1150]. En op 8 juni 1918 werd in Den Haag de *Gymnasiasten Geheelonthoudersbond* (GGOB) opgericht door Hein Willemse en Kees Tasman, toen jongens van 16 à 17 jaar[1151]. Enige maanden later ontstond een soortgelijk streven onder HBS'ers en 11 januari 1919 kwam in Den Haag de HBS-*Geheelonthoudersbond* (HBS-GOB) tot stand. Felle debatten over een al of niet samengaan met de HBS'ers waren hier in de GGOB aan voorafgegaan[1152]. Dat zelfs deze scheidsmuur niet te slechten zou zijn, leek de dromers van een wereldbroederschap toch te gek. Alsnog wordt tot samengaan besloten en 8 juni 1919 komt de fusie tot stand. De *Ned. Bond v. Abstinent Studerenden* (NBAS) begint zijn bestaan. De bond groeit voorspoedig en meldt weldra 525 leden, verdeeld over 14 afdelingen[1153].

Al beantwoordde de NBAS aan een spontane behoefte, verschillende afdelingen dankten hun ontstaan aan hulp en initiatief van buitenaf. In diverse plaatsen zoals Arnhem en Drachten waren het KGOB'ers, die als vroedvrouw optraden en een enkele keer zoals in Leeuwarden legde de NV de eerste steen voor een NBAS-afdeling[1154]. Tevens stonden de ereleden van de NBAS A. de Vletter en R. Casimir met raad en daad ter zijde[1155]. Zo kwam het eerste congres bijeen in het lyceum waar Casimir de scepter zwaaide.

De fusie tussen KGOB *en* NBAS

Er gingen reeds direct bij het ontstaan van de NBAS stemmen op om alle studerenden in één bond te verenigen. Van de KGOB weten we reeds dat er een stroming was, die wel de uitbreiding naar de zijde van de arbeidersjeugd afwees, maar niet naar de kant van de studerenden. De KGOB had zijn ledental na de oorlog aanmerkelijk terug zien lopen (zie blz. 101). Het oude elan was er uit en de kwekelingen hoopten door een samengaan met de NBAS op fris bloed. Toch waren er allerlei weerstanden te overwinnen. Vielen bij de NBAS de nodige standsvooroordelen uit de weg te ruimen, bij de KGOB wilde men graag onder elkaar blijven. Het standsverschil werd ook in de KGOB wel als een bezwaar gevoeld en er gingen stemmen op om aansluiting te zoeken bij de JGOB of de JVO. Vooral in Friesland en Amsterdam was dit het geval[1156].

Maar ondanks de remmende KGOB-tradities en de NBAS-vooroordelen ging januari 1920 een fusiecommissie aan het werk die haar taak in twee etappen volbracht. Eerst kwam er een federatie tot stand met een gemeenschappelijk orgaan *Jonge Kracht*. Het struikelblok

voor de fusie waren de studenten in de NBAS. Pogingen om speciale studentenafdelingen in de NBAS te vormen hadden niets opgeleverd[1157]. Daarom besloot men met 114 tegen 24 stemmen studenten als gewone leden toe te laten[1158]. De KGOB hield echter vast aan een leeftijdsgrens. Boven de 23 jaar zouden studenten lid moeten zijn van speciale studentenafdelingen. Maar toen de studenten in Groningen zelf een *Interacademiale Geheelonthouders Bond* (IGOB) vormden, verviel hiermee na enige beschuldigingen over en weer een wrijfpunt[1159]. Daar vele leden van de KGOB de fusie te lang uitbleef, meldden zij zich individueel aan als lid van de NBAS. Formeel bleven ze dan tevens lid van de KGOB, maar gingen geheel op in het NBAS-leven. Wel een bewijs hoezeer de KGOB haar aantrekkingskracht verloren had, zelfs voor kwekelingen[1160].

In de NBAS ontstond zelfs wrevel over dit verlopen van de KGOB en de toevloed van kwekelingen. Hierbij zijn ongetwijfeld standsvooroordelen in het geding. In antwoord op een artikel van M. J. Langeveld *Gevaar* wordt vergoelijkend gezegd dat het zo leerzaam was voor KGOB'ers om met NBAS'ers in aanraking te komen[1161]. Maar begin augustus 1921 bracht de fusiecommissie ook de tweede etappe tot een goed einde en vond in Harderwijk het fusiecongres van KGOB en NBAS plaats[1162] in de legerbarakken met alle medewerking van de autoriteiten[1162a]. Van Rees woonde het congres bij. Het ledental van de NBAS bedroeg bij de fusie tegen de 1000, dat van de KGOB rond 500. Maar het gemeenschappelijke ledental na de fusie bedroeg 1275[1163]. Boven de 1700 schijnt het ledental niet te zijn gekomen[1164].

Een paar statistische gegevens over de NBAS

Werd de NBAS uit een sterke generatiespanning geboren? Over de houding van de ouders en de school zijn we enigermate ingelicht door de uitkomst van een enquête. Hoewel tegenwerking van directeuren voorkwam[1165], blijkt dit voor de directeuren in 59% van de gevallen onbekend, 21% is positief, 9% indifferent en 11% negatief ingesteld[1156]. Altijd nog een aanzienlijk percentage. Bij de ouders van de leden ligt dit veel gunstiger, maar hierbij dient men te bedenken dat het voor een scholier moeilijk was tegen de wil van zijn ouders in lid te zijn van de NBAS. Van de ouders staat 66% positief, 18% onverschillig en 4% afwijzend tegenover de NBAS. Van 12% is de houding onbekend[1166].

Behalve voor geheelonthouding blijkt 12% der leden voor vegetarisme te zijn, terwijl 53,5% niet rookt[1166].

De bondsuitingen vertonen het normale beeld: lezingen, wandelen, avonden met muziek en toneelstukjes. De intensiteit van het bondsleven blijkt uit het feit, dat een vijfde tot een kwart het congres bezoekt[1167]. De versmelting van de NBAS met de KGOB verliep niet

zonder pijn. De hoop van de NBAS, dat de KGOB kader zou leveren, ging niet in vervulling. De jongeren die de leiding kregen waren nieuwe figuren[1168].

In verband met de moeilijkheden die het samengaan van KGOB en NBAS opleverden, nog iets over de sociale herkomst der NBAS'ers. Bij navragen bleken de leden afkomstig uit gezinnen waarvan de vader een intellectueel beroep uitoefende, zoals predikant, architect, arts en onderwijzer of een administratieve functie vervulde bij de posterijen, spoorwegen of gemeente. Even vaak zijn de ouders grote of kleine middenstanders: winkeliers, handelaren, grossiers. Slechts een enkele maal komen de leden uit handarbeidersgezinnen: monteur, kleermaker of smid. Vergeleken bij de KGOB'er komt de gemiddelde NBAS'er uit iets meer gegoede kringen. Of dit heeft bijgedragen tot de nu en dan aan den dag tredende spanningen, laat zich niet beoordelen.

De ontwikkeling van het jeugdidealisme in de NBAS

De NBAS beperkte zich aanvankelijk tot het prediken van de abstinentie. Van een algemeen jeugdidealisme was nog geen sprake[1169]. Voorlopig hadden de leden genoeg aan het *gemeenschappelijk* iets beleven. Duidelijk spreekt dit bijv. uit de afscheidsrede van Tjebbe Mobach:

> In een bond van idealisten van jonge mensen, die ten strijde trekken tegen een groot en machtig kwaad, worden vriendschapsbanden gesloten, ik durf wel zeggen voor het gehele verdere leven, vriendschapsbanden, die ons opheffen tot alles, wat mooi en goed is, die ons opbeuren in dagen van neerslachtigheid, die ons sterken waar wij zwak en wankel staan[1170].

Als uiting typerend voor het nog latente jeugdidealisme: zuiver emotioneel-actief zonder concreet-intellectuele omlijning.

Evenals de KGOB waakt de NBAS angstvallig over de neutraliteit van de bond. Een instemmend artikel over de Eén-Mei-viering en het voorlezen van het kerstverhaal uit het Lucas-evangelie verwekken protesten[1171]. Een actie voor „Hongerend Rusland" wordt evenwel niet als een aantasting van de neutraliteit gevoeld[1172].

In de loop van 1922 vallen successievelijk symptomen te constateren, die wijzen op het plaatsen van de geheelonthouding in het raam van een veel ruimer opgevat humanitair idealisme. Zo spreekt de bond zich uit tegen het moderne dansen op NBAS-bijeenkomsten en ziet dit „als een zich rekenschap geven van de verhouding tussen jongens en meisjes"[1173]. Sommige afdelingen worden als pretverenigingen gediskwalificeerd. Afkeer van sleurleven, van de sfeer in bioscoop en danszaal, en van prikkellectuur zijn in de NBAS algemeen:

Honderden jongeren werden begeesterd en weggerukt uit hun sleurbestaan geplaatst in het volle, werkelijke leven, in het midden van de strijd[1174].

Het angstvallig behoeden van de neutraliteit van de bond moet waarschijnlijk gezien worden tegen de achtergrond van de ontwikkeling in de JGOB, die tot de „scherpe resolutie" op het Arnhemse congres leidde (zie blz. 146 e.v.). In dit licht is ook een uitlating van Hein Willemse begrijpelijk, zelf met enige Hagenaars pionier van een meer idealistische geest in de bond:

De jeugdorganisatie is vroeger vaak geweest een verzameling van jongeren, die elkaar – gelukkig in 't goeie en mooie – napraatten, wier geheelonthoudingsideaal onvoorwaardelijk via sandalen, vegetarisme, niet-roken, lange haren, capes, rein leven naar 't communisme of anarchisme leidde. Dat was verkeerd. Toen sloeg de weegschaal door naar die kant. We beleven in de NBAS op 't ogenblik een tijd, waarin de weegschaal naar de andere kant overslaat[1175].

In het jaar 1923 schijnt het jeugdidealisme tot bloei te komen. Een voorstel dat een jaar tevoren verworpen werd om het „bevorderen van de *algemene ontwikkeling*" te veranderen in „het leven der leden op een hoger peil brengen" kreeg nu een kleine meerderheid op het congres[1176]. Natuurlijk is het niet mogelijk het over de concrete inhoud van een dergelijk beginsel eens te worden (zie blz. 112 e.v.). Een jaar later neemt het congres met 265 tegen 99 stemmen als doelstelling aan: het aankweken van gemeenschapsgevoel en het bevorderen van de kameraadschappelijke omgang (het laatste maar met 220 tegen 191 stemmen). Op zichzelf vage formules waar toen een diep doorleefde en sterk emotioneel gekleurde werkelijkheid aan beantwoordde[1177].

Hein Willemse maakt van de beginselen drankbestrijding en jeugdbeweging een antithese en omschrijft het laatste als:

de drang naar hoger, schoner, rijker leven; de lust en de moed om te strijden voor de waarmaking van een ideaal; de voortdrijvende kracht van een tot een gemeenschapsbewustzijn groeiende levensovertuiging en ten slotte de magnetische werking van een visioen in verre, blijde toekomst, die we voor ons zien met de wijdopen ogen van onze ziel[1178].

Het jeugdidealisme is in deze fase van de NBAS-historie duidelijk gericht op de gemeenschap. Later zal deze gerichtheid zich verplaatsen van het sociale naar het individuele en zich uiten in een radicale doorvoering van de levenshervormingsgedachte.

De inwendige zending wordt in deze jaren versterkt en leidt tot een verwaarlozing van de propaganda naar buiten. Het ledental stagneert dan ook[1179]. Het bondsleven ontleent zijn spanning aan de tegenstelling tussen de „hogen" en „lagen", om termen uit de oude kwekelingenbeweging te gebruiken. Gezellig pretmaken of plechtige

stemmingsavonden vormen het alternatief waar de strijd om draait[1180]. Uit „die Sehnsucht nach dem hohen Moment" (Ricarda Huch) vult men de avonden met wijdingsbijeenkomsten: „in het algemeen zullen we de ernst van ons bondsleven naar voren brengen"[1181]. Hierin breekt de vaag religieuze ondergrond van het jeugdidealisme door[1182].

Het geestelijk voedsel

Gesprekken en doorbladeren van JK geven ons een indruk van de sprekers en schrijvers die in de NBAS de voorkeur genoten. R. Casimir, C. P. Gunning, D. L. Daalder, W. Banning en Jo Meyer voeren in deze jaren onder meer het woord. Het werk van J. Toorop, Fidus en Masereel verheugt zich in een bijzondere belangstelling. Van het begin af wordt *H. Harringa* van Popert vurig aanbevolen. M. Corelli, Tagore, Foerster, Multatuli, Heyermans, Adama v. Scheltema, H. Roland Holst, Van Collem zijn de steeds weer genoemde schrijvers in deze jaren. Het wijst alles in dezelfde richting: meer een zoeken naar het goede dan naar het schone. Het gebruikelijke jeugdbewegingsbeeld: contact met de literaire en artistieke avant-garde ontbreekt geheel (zie blz. 99/100).

Elite en zelfstandigheid

„... naarmate men zich ontwikkelt behoeft men vanzelfsprekend minder leiding"[1183] stelt de NBAS vast in een verdediging van het zelfstandigheidsbeginsel tegenover de *Jeugdbond voor Onthouding* (blz 207 e.v.). En de JVO geeft van haar zijde toe, dat de zelfstandige jeugdorganisatie voor middelbare scholieren de meest geëigende bestuursvorm is, maar dat dit voor de arbeidersjeugd niet opgaat[1184]! De zelfstandigheid geldt hier niet meer als een recht van de nieuwe jeugd, maar als een privilege van een intellectuele elite onder de jeugd en de rest wordt hiervoor principieel ongeschikt geacht.

Een enkele maal vinden we ook nog een meer algemeen gestelde verdediging van het zelfstandigheidsbeginsel. Als argument tegen oudere leiding geldt dan: 1. dat de jeugd alleen leert door het zelf te doen, 2. dat ouderen de sfeer van de jeugd niet aanvoelen, en 3. dat de volwassenen, die nu eenmaal een gevormde mening hebben, daardoor politiek en godsdienstig niet neutraal kunnen zijn[1185].

Het besef tot het „denkend deel der natie" te behoren en daaraan voorrechten te mogen ontlenen, werd bedreigd door een sterke toevloed van MULO-leerlingen. En daar de MULO zeker in die jaren eerder een school van de minder goed gesitueerden dan van de minder begaafden was, wees dat op een „verproletarisering" van de NBAS[1186]. Dit wekte weerstanden bij de middelbare scholieren. Het toenemen van het „MULO-genre ten koste van het meer bevoorrechte

HBS-genre" heet een „brandend probleem"[1187]. Een vraagstuk overigens, dat de NBAS gedurende haar gehele bestaan begeleidt. Want meer dan 10 jaar later luidt een passage uit het congresmateriaal:

Het is een levenskwestie voor NBAS er tegen te waken dat we een te groot aantal van onze leden van MULO-scholen betrekken en een te gering aantal van gymnasia[1188].

En met een zekere bitterheid stelt in 1924 JK vast, dat „de NBAS als bond van aanstaande geestelijke leiders van ons volk een mislukking geworden is"[1189]. Het doet, na dit alles gereleveerd te hebben, toch wel plezierig aan, dat er ook leden waren met meer democratisch besef, die op een bevrijdende wijze de spot met dit alles kunnen drijven:

In de voorkamer moeten de HBS'ers en gymnasiasten, als reclame-etiket voorop terwijl in de achterkamer de kwekelingen als sluitzegel moeten dienst doen. Maar dan die arme MULO'ers, die moeten in de alkoven! En dat alleen om ze voor de buitenwereld te verbergen om meer chique klanten te krijgen[1190]!

Een andere gelegenheid waarbij het elitebesef sterk spreekt, is de fusiebespreking met JGOB. Op het NBAS-congres waar dit punt aan de orde kwam, merkte M. J. Langeveld op: „Onze bond is niet opgericht om met JGOB een fusie aan te gaan, maar om geheelonthouding te propageren onder studerenden"[1191]. Het voorstel voorlopig JK en JS te fuseren als een eerste stap naar de eenheid, werd met 229 tegen 77 stemmen en 23 blanco verworpen[1192]. Toch nog bijna een derde bij wie het jeugdidealisme zo diep zat, dat zij er de rangen en standen om vergat.

PAR. 2. DE NEDERLANDSE JEUGDBOND VOOR NATUURSTUDIE

De „trek naar buiten" was vanaf het allereerste begin onverbrekelijk verbonden met de politieke, economische en sociale omwentelingen, die zich voltrokken.

F. I. Brouwer[1193].

Zoals het „terug naar de natuur" een wezenlijk bestanddeel vormt van de geestelijke kentering in de jaren negentig, zo is het eveneens onverbrekelijk verbonden met het jeugdbewegingsidealisme. Alleen liggen de tijdstippen waarop de natuurliefde en de natuurstudie zich van de ouderen en de jongeren meester maakten, ver uiteen: in 1896 startte het maandblad *De Levende Natuur*, in 1893 begonnen de bekende boekjes van „Heimans en Thijsse" reeds uit te komen, in 1910 werd de *Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging* opgericht, in 1905 de *Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten* en in 1906 zette de lange rij Verkade-albums in. Allemaal activiteiten die gericht waren op

het bevrijden van de biologie uit zijn dubbele isolement: opgesloten in museum en laboratorium en bovendien vervreemd van de massa[1194]. Maar al had reeds bij de kwekelingenbeweging het naar buiten trekken een belangrijke plaats ingenomen, hierbij ging het toch meer om een ontvluchten van de stadsbeschaving als pendant van een meer of minder ver doorgevoerde levenshervorming.

Voldeed het buiten zijn aan ethische en esthetische verlangens die bij de jeugdbewegers leefden (zie blz. 189 en 192), na de Eerste Wereldoorlog groeide bij een aantal de drang om de natuur ook werkelijk te leren kennen. En zo leidde de, dank zij het onvermoeide streven van E. Heimans en J. P. Thijsse, opbloeiende veldbiologie en popularisatie der natuurstudie na 1918 tot een snelle toename van natuurhistorische schoolclubs[1195]. Nu was het oprichten van deze clubs op zichzelf niets nieuws. Maar tot dusverre hadden deze schoolclubjes onder leiding van biologieleraren gestaan of althans geprofiteerd van hun welwillende bescherming. En zelden was deze clubs een stabiel en lang leven beschoren. Maar nu:
werden ze in eens talrijker,
zochten onderling contact,
ontdeden zich van voogdij der ouderen.
Drie nieuwe verschijnselen! Deze zich spontaan uitende aaneensluitingsdrang tegen het einde van de Eerste Wereldoorlog, onder volwassenen even algemeen als onder jongeren, vormt een boeiend verschijnsel.

In Den Haag waren er in 1919 zes van deze natuurhistorische schoolclubs. Samen vormden zij een federatie: de *Bond van Haagsche Natuurhistorische Schoolclubs*. Slechts een losse band verenigde hen. Het voornaamste doel was lezingen te organiseren die voor ieder apart te duur zouden komen[1196]. In het verdere bestaan van deze federatie zien we tegengestelde krachten aan het werk. Een deel van de jeugd stuurt aan op meer gemeenschappelijke uitingen en activiteit en op een centraal bestuur[1197], maar leraren proberen dit van achter de schermen tegen te gaan. Tegelijk toonde ook de *Ned. Natuurhistorische Vereeniging* (NNV), die voor 1919 de schoolclubs altijd hun gang had laten gaan, grote belangstelling nu het er zoveel werden en probeerde de clubs onder haar hoede te krijgen. In *De Levende Natuur* schreef een lid van het hoofdbestuur der NNV over dit vraagstuk. Maar Feiko Koster, de woordvoerder van de Groningse natuurhistorische HBS-club *Linnaeus*, pleitte voor de zelfstandigheid van de jeugdclubs. In februari 1920 ontvouwt hij het plan in *De Levende Natuur* een jeugdbond te vormen uit alle bestaande clubs en verenigingen[1198]. De redactie van het blad stelde plaatsruimte beschikbaar voor organisatorische mededelingen[1199]. Na een voorlopige oprichting op 27 juli 1920 in het

kamp van de noordelijke clubs te Appelscha[1200], vond de officiële oprichting plaats op een congres, dat in Zwolle ten huize van Jonker van 16 tot 19 augustus 1920 daagde[1201].

De bond had het karakter van een federatie met als enig doel het populariseren en praktisch beoefenen van de natuurstudie. Voor ons doel zijn drie aspecten van de verdere ontwikkeling der *Ned. Jeugdbond voor Natuurstudie* (NJN) van belang:

Het hechter worden van de organisatorische band

Na het aftreden van Feiko Koster op het congres in 1922 te Ommen kreeg het Haagse district – op dit congres werd het districtenstelsel ingevoerd – de hegemonie met zijn 6 afdelingen. De eerste jaren overweegt de strijd tegen het particularisme van de schoolclubs, die samen de NJN-federatie uitmaken. In 1923 werd de federatie omgezet in een echte bond en de aangesloten clubs in afdelingen[1202]. Het Mookse congres, dat hiertoe besloot, markeert de eenwording van de bond en tegen het eind van de jaren twintig is een net van gelijkmatig over het land verspreide afdelingen ontstaan. Daarmee is definitief een einde gekomen aan de Haagse hegemonie.

De toenemende spanningen met de NNV

De leden van de NNV toonden weinig begrip voor de drang naar zelfstandigheid en de behoefte aan een eigen vormgeving bij de jeugd. Dit klemde te meer daar er aanvankelijk allerlei banden geknoopt waren tussen NNV en NJN. Gezien het federatief karakter van de NJN spoorde de NNV haar junioren-afdelingen aan zich bij de NJN aan te sluiten. Pogingen van de NNV om in verband hiermee de leeftijdsgrens op 18 jaar vastgesteld te krijgen mislukten, daar de NJN juist, omdat zij een federatie was, hiertoe geen macht had[1203]. *Natura*, het orgaan van de NNV, stelde ruimte beschikbaar voor het NJN-nieuws. Zo meende de NNV met enig recht te kunnen moederen over de NJN. Door de invloed van de Haagse NJN, die onder invloed van de NBAS stond, werd de zelfstandigheidsgedachte steeds sterker op de voorgrond geplaatst en de spanning tussen NNV en NJN groeide. Wel waren J. Heimans, Jac. P. Thijsse en C. Sipkes op de hand van de NJN, maar de scherpslijpers in het hoofdbestuur van de NNV kregen de overhand[1204]. De banden tussen NNV en NJN werden voor lange tijd verbroken[1204a]. De verwachting van de NNV dat de junioren-afdelingen, die nu weer hun eigen weg gingen, door financiële en organisatorische ondersteuning van ouderen de NJN zouden overvleugelen, ging niet in vervulling. Dit meer dan iets anders demonstreert het elan van de vrije jeugdbeweging. Als blijk van mondigheid ver-

scheen in januari 1922 het eerste nummer van *Amoeba*, het bondsorgaan van de NJN.

De NJN *en het jeugdbewegingsidealisme*

Sterker nog dan uit de beide voorgaande verschijnselen blijkt uit de invloed van het jeugdbewegingsidealisme op de NJN, hoezeer ook deze bond, ondanks de concreet-zakelijke grondslag – de groene zandbank – deel uitmaakt van de jeugdbeweging. Aanvankelijk viel, evenals bij de NBAS, sterk de nadruk op de formele doelstelling, maar na het Mookse congres (1923) zegevierde de „nieuwe richting", die zich juist door een sterkere centralisatie van de bond sneller kon doorzetten. De mening doet nu opgang

dat het bijeenzijn van strevende en zoekende jongeren toch op zichzelf ook van groot belang is[1205].

Een woordvoerder van de „nieuwe richting" laat zich over het wezen van de NJN, zoals hij het ziet, als volgt uit:

We moeten niet vergeten, hoe in onze tijd de maatschappelijke verhoudingen steeds scherper vormen aannemen; hoe daar is een scherpe strijd tussen financiële belangen. Daartegenover staat de jeugd, zonder financiële belangen, dikwijls ook zonder eenzijdige politiek en dogmatiek – vrijer en ruimer, dus: eerlijker. En de scherpe, maatschappelijke strijd moet op de onbevooroordeelde, denkende jongeren een smartelijke indruk maken. Door dat alles is bij de jeugd de overtuiging ontwaakt, dat ze tegen dat alles stelling hebben te nemen[1206].

De jeugd wil een eigen, kleine maatschappij vormen zonder wanklanken, eenzijdige belangen en vooroordelen. Als middel heeft de NJN de biologie gekozen en „wat zou meer geschikt zijn om ons leven te helpen opbouwen dan de biologie, die de leer van het leven is"[1206]? Ook de drang naar ascese ontbreekt niet in het stellen van de schoonheidsontroering boven de „zinnelijke genietingen".

Terugziende op de beginjaren van de bond schrijft een NJN'er in 1931 over de „nieuwe richting":

Jo de Jonge zag in de NJN een jeugdbond, waarin dezelfde krachten werkten als in andere jeugdorganisaties, die in de eerste jaren na 1918 ontstonden of opbloeiden, als reactie op de tendensen van een maatschappij, waarin de heersende machten tot dit afschuwelijke „bankroet der cultuur", dat de wereldoorlog betekende, hadden gevoerd[1207].

In de omgang met de natuur zag men het herstellen van het contact met het leven in zijn eenvoudige, ongekunstelde en ware vorm. In laatste instantie ging het de aanhangers van de „nieuwe richting" niet om de *natuur* maar om de *mens*. Door hier meer de nadruk op te leggen werd een grotere groep lid van de NJN dan anders het geval geweest zou zijn[1208]. En hieruit valt ook te verklaren dat de oud-

NJN'er nooit geheel thuis raakte in de NNV, die zich wèl beperkte tot de natuurstudie[1209].

We zien hoe weinig het uitgangspunt van de natuurstudie de drijfveren van de leden dekte en tot welke ingewikkelde redeneringen dit leidde. Toch is de natuurstudie, die de groene zandbank vormde van de bond waar deze zich in moeilijke tijden op terugtrok, de oorzaak dat de NJN nog zal blijven voortbestaan als alle andere vrije jeugdbonden al verdwenen zijn.

PAR. 3. DE PRAKTIES IDEALISTEN ASSOCIATIE

Bijzonder karakteristiek voor de idealistische reactie op oorlog en revolutie van jongeren uit de gegoede standen en één der merkwaardigste verschijningsvormen van het jeugdidealisme in ons land is de PIA. Meer jongerenbeweging dan jeugdbeweging werd de PIA in 1918 vanuit Engeland door J. J. van der Leeuw in ons land geïntroduceerd. Uit de brochures van Van der Leeuw en artikelen in het blad *Regeneratie*[1210]/[1211] leren we de ideologie van de PIA kennen. Uitgangspunt vormde het besef te leven aan de vooravond van een algemene maatschappelijke omwenteling:

Zoals alles wat leeft, groeit ook de mensheid, en zij is thans een sociale orde ontgroeid, die nog slechts kort geleden geschikt voor haar was. Dit wil niet zeggen, dat deze orde, volgens onze hedendaagse opvattingen, goed was. Maar zij paste bij de mentaliteit dier dagen, de geestestoestand van een tijdperk van duisternis. Sindsdien is echter de geest van de mens ontwaakt tot een nieuw inzicht in het leven en als gevolg daarvan moest de oude orde der dingen plaats maken voor een nieuwe[1212].

Onder invloed van de tegelijk aantrekkende en afstotende werking van de Russische revolutie[1213] wil de PIA wel sociale vernieuwing maar zonder geweld en vernietiging te hanteren ter bereiking van dit doel[1214]. Tegenover het historisch materialisme plaatst Van der Leeuw een historisch-idealisme, maar de naam verraadt tegelijk dat het meer een afgedwongen antwoord, dan een oorspronkelijke visie is:

Geen noodlottiger politiek bijgeloof dan het historisch materialisme dat in de mens en zijn geestelijk leven het produkt ziet van materiële, economische omstandigheden"[1215].

De omwenteling dient zich binnen in de mens zelf te voltrekken en daarom is het doel:

De wederopleving van de Religieuze Gedachte te bevorderen en mede te werken aan de opbouw van een samenleving op grondslag van de Religieuze Gedachte[1216].

Bij het woord religie gaat het niet speciaal om het christendom. Een der omschrijvingen van dit begrip luidt:

Het besef, dat de mens geen op zichzelf staand individu is, zonder verband met de anderen, maar dat de samenleving deel uitmaakt van het grote Leven, het Heelal-organisme of Eeuwige leven, waarin wij mensen de betrekkelijke en veranderlijke verschijningen zijn, terwijl het Heelal-Leven als eeuwige levensdrang ons allen beweegt. Taak en doel van het leven is de juiste verhouding te vinden tussen dit Eeuwige en het betrekkelijke, welke taak zich uit in liefde voor de samenleving[1216].

Bij het uitdragen van deze gedachte die geheel conform aan het jeugd-idealisme was, richtte de PIA zich in de eerste plaats, hoewel niet uitsluitend, tot de jongeren. De jonge generatie is te allen tijde de drager van de nieuwe geest[1217]. Maar ook de jongeren staan aan de invloeden van de omgeving bloot, die doordrenkt is van de oude levensopvatting. Om de macht en de tirannie der gewoonte te kunnen weerstaan moeten de „geestelijk bewusten", die het religieuze gevoel weer in zich hebben weten te wekken, zich aaneensluiten. Hiervoor is de PIA bestemd, die weigert langer een orde in stand te houden die alleen kan leiden tot oorlog en revolutie[1218]. De PIA wil een begin maken met de „Opbouw van een Nieuwe Wereld". Bij het toetreden tot de PIA ondertekenen de leden een beginselverklaring:

In plaats van ons te laten meeslepen door de verkeerde sleur en te laten verlammen door gewoonte, willen wij onszelf blijven, waar we ons ook bevinden, en steeds blijven streven naar de volgende idealen te leven: Wij willen de mensheid dienen, in plaats van eigen eer en voordeel na te jagen. Wij willen onze lagere natuur beheersen, in plaats van haar onbeteugeld te laten. Wij willen de innerlijke werkelijkheid der dingen onderscheiden van hun uiterlijke schijn. Met alle gelijkgezinden willen wij in eenheid samenwerken om, bezield door deze idealen, een betere samenleving te vormen en we zullen ons hierbij door geen uiterlijke verschillen laten verdelen[1216].

De verwantschap met de „Meissner-formule" van 1913 (zie blz. 361, n. 1813) is onmiskenbaar en daar contact met de *Freideutsche Jugend* niet geheel ontbrak, kan aan beïnvloeding worden gedacht. Aan de bijeenkomst op de Hohe Meissner in 1913 nam alleen Van Rees deel, maar in 1923 werd Nederland door meerderen vertegenwoordigd, onder wie Van der Leeuw en Van Rees[1219].

De organisatievorm van de PIA

Uit afkeer van de gewone gang van zaken in partijen en verenigingen koos de PIA een ongebruikelijke organisatievorm. Daar contributies te ongelijk op de leden zouden drukken kon men een vrije gift doen. Geen bestuursleden die werkten en leden die toekeken. Alleen leiders en medewerkers. De plaatselijke leiders vormden samen de landelijke leidersraad. Geen stemmingen over zaken en personen, maar proberen door onderlinge bespreking tot overeenstemming te komen:

Na de bespreking gaat de leider ten slotte de verschillende naar voren gebrachte gezichtspunten na, en geeft in geval van onzekerheid een beslissing[1220].

De leden kiezen wel de leider, maar als hij dat eenmaal is ligt ook bij hem de eindbeslissing. Deze „aristo-democratie" voerde later samen met het ontbreken van een leeftijdsgrens tot

> een zekere verstarring doordat de ouderen als leiders hun stempel op afdelingen drukken. Jongeren, later gekomenen voelen dit niet als hun vorm, die zij zelf gekozen zouden hebben[1221].

Van geschreven reglementen en statuten wilde de PIA niets weten. Er werden kleine groepen gevormd die gezamenlijk lazen en kunst beoefenden om de ware gezindheid te wekken[1222]. Verder vormden leden van dezelfde studierichting vakgroepen om de problemen van de maatschappelijke vernieuwing op hun gebied te bespreken. Maar hoofdzaak was dat ieder lid in zijn eigen levenswerk het ideaal verwezenlijkte. Gelijk de bewustwording drie fasen doorliep, nl. van het willen, kennen en doen, zo kende de PIA-organisatie een hieraan beantwoordende driedeling: plaatselijke afdelingen, werkgroepen en het in praktijk brengen in de maatschappij. De PIA als „zodanig onderneemt nimmer speciale werkzaamheden". Wel werd de gedachte aan aparte woongemeenschappen opgeworpen:

> Tot de belangrijkste van de praktijkgroepen behoren die, welke het bepaalde doel hebben om gemeenschapskernen te vormen, waarin de nieuwe sociale orde belichaamd wordt[1223].

Begonnen in Leiden, verbreidde de PIA zich over het land en vormde in circa 20 plaatsen afdelingen. Alle wensen de sociale tegenstellingen te willen overbruggen ten spijt, trok de PIA in hoofdzaak studenten. De omvang laat zich moeilijk schatten. De oplage van *Regeneratie* liep op tot 1200 à 1500 ex. en daar ondanks de doelstelling aan propaganda en zending vrijwel niets werd gedaan, zal het ledental zeker de helft van dit aantal bedragen hebben. Vele PIA-nezen kwamen uit de zeer gegoede kringen. De vader van Van der Leeuw was financieel geïnteresseerd bij de Van Nelle fabrieken, Piet v. Hoboken was de neef en enige erfgenaam van een miljonair, die lucifersfabrieken bezat, P. M. Cochius was directeur van de glasfabriek in Leerdam enz. Verschillende bekend geworden figuren treffen we in de PIA aan zoals: M. v.d. Goes v. Naters, W. A. P. Smit, N. Donkersloot, M. Beversluis, J. Campert, D'Ailly, A. Viruly, Marg. Meyboom, Bram Meerloo, C. Sipkes, J. A. v. Sijn, Carolus Verhulst e.a.[1224]. Door de PIA doet nu ook de jeugd uit de zeer gegoede kringen, als laatste van alle standen en klassen, zijn intrede in de vrije jeugdbeweging.

De ideologische ontwikkeling van de PIA

Het naoorlogse geestelijke klimaat was gevoelig voor oosterse wijsheid, theosofie en antroposofie en de PIA op zoek naar de *Nieuwe*

Religie bleek hier evenzeer ontvankelijk voor. Cochius, voorzitter van de *Ned. Theosofische Vereeniging*, vormde in zijn persoon de trait d'union tussen de PIA en de theosofie. Diverse leden van de PIA waren tegelijk lid van de *Dienaren van de ster*, een landelijke groep van jongeren, die de weg voor de wereldleraar Krisjnamurti moest voorbereiden[1225]. PIA-nezen bezochten de sterkampen in Ommen op het landgoed Eerde „en masse". Op dit buiten vonden ook de jaarlijkse PIA-kampen plaats (het eerst in 1919)[1226].

De drang naar ascese was in de PIA minstens zo groot als in de gehele jeugdbeweging[1227]. In de PIA-kampen hielden Van Rees en Marg. Meyboom, die de kolonie *Westerbro* in Voorburg/Rijswijk leidde, bezielende redevoeringen over de komende wereldbroederschap en bij velen leefde het besef: nog enkele jaren en dan is het zover[1228]. Al wandelend en theosoferend langs de oevers van de Regge verdiepte men zich in de werken van Annie Besant, J. Ruskin, R. Tagore, Van Eeden, Ruusbroek, Eckehard e.a. Dat in deze sfeer van gesublimeerde erotiek waar de mensen niet meer liepen maar schreden en zelfs fietsen detoneerde, de gedichten in verzen en proza rijkelijk vloeiden, daarvan getuigt *Regeneratie*.

Tegen het edel-Germanendom

Van het na de Eerste Wereldoorlog opkomende fascisme in velerlei schakeringen, vinden we in de Nederlandse vrije jeugdbeweging weinig sporen. En voor zover we iets aantreffen, dat er op lijkt, ontmoet het veel kritiek. Van Wirth met zijn *Dietse Trekvogels* zegt *Regeneratie*, dat hij

> ons wilde laten wandelen in pakjes waarin we gedeeltelijk op een Blaricumse schilder, gedeeltelijk op een watergeus zouden lijken. We zouden weer gaan leren zingen en gewapend met dubbelkorige luiten naar heem- en gouwfeesten trekken, en niet meer „Bonjour" maar „Heil" tegen elkaar zeggen.

en verder stond op het programma

> „het ontbinden der fabrieks- en wereldstad en het weer gezeten maken van het zg. proletariaat in eigen heem en akkertuin als grondstandig element". Het was jammer dat deze beweging, die ons grondigst voor „zuidelijke" ontaarding trachtte te beveiligen, niet van lange duur was en na de Dietse paarlen voor de Hollandse zwijnen geworpen te hebben, uitstierf[1229].

De Duitse jeugdbeweging leverde voor deze gedachten een betere voedingsbodem dan de Nederlandse. Op de oorzaken hiervan komen we bij de verdere ontwikkeling van de NBAS nog terug.

Over het latere verloop van de PIA kunnen we kort zijn. Met het wegebben van de spirituele mystiek kwam de altijd al aanwezige zwakke socialistische onderstroom wat meer in het gezicht. Het stre-

ven van relatief nuchterder naturen als Wiardi Beckman en Van der Goes van Naters om de idealen wat meer in praktijk te brengen verleende aan het PIA-leven de noodzakelijke geestelijke spanning. De in 1923 opgerichte SDSC trok echter de socialistisch gezinden weg[1230].

Strijd om het leiderschap

Daarbij gaf de strijd om het leiderschap aanleiding tot moeilijkheden. Bij zijn vertrek naar het buitenland in 1927 wees Van der Leeuw Viruly tot zijn opvolger aan. Maar dit wekte verzet en er werd al gesproken van een kapitalistisch-militaire overheersing[1231]. De leden eisten meer democratie. Viruly antwoordde op deze eis: „mij lijkt een democratische vorm voor innerlijk-georiënteerd werk ongeschikt". Slechts een minderheid van ruim 100 leden koos zijn zijde. In plaats van Viruly werd F. C. Gerretsen algemeen leider en hiermee zegevierde de democratische richting over de hiërarchische[1232].

PAR. 4. DE ACHTERUITGANG VAN DE JGOB IN DE JAREN TWINTIG

Na in 1920 door de strijd om het karakter van de bond een derde van haar leden verloren te hebben, wist de JGOB zich nog drie jaar op een ledental dat tegen de duizend liep, te handhaven, om daarna terug te vallen op bijna de helft (zie ledenstatistiek, blz. 359). Maar niet alleen ging de JGOB kwantitatief achteruit, ook haar plaats in het geheel van de jeugdbeweging verloor aan betekenis. De leiding van de vrije jeugdbeweging ging over op de NBAS. Leden van deze bond zullen *De Jonge Gids* redigeren en het initiatief nemen tot de jeugdherbergpropaganda. En de voorgangers van de *Jongeren Vredes Actie* zal de VCJB leveren. Hoe is deze teruggang van de JGOB, die zo in tegenspraak staat tot de opbloei van de jeugdbeweging in ons land gedurende deze zelfde jaren, te verklaren?

Het buitensluiten van de rode oppositie in 1920 kan op zichzelf niet de oorzaak van deze achteruitgang zijn. Immers twee omstandigheden maken dit weinig aannemelijk:

1. Doordat de supplementmotie de meningsvrijheid die de „scherpe resolutie" aantastte, weer volledig herstelde, werd de politiek allerminst buitengesloten. In de praktijk van het bondsleven overheerste in de jaren twintig, politiek gesproken, een links radicale toon. Natuurlijk nam de JGOB in december 1921 aan de actie voor „Hongerend Rusland" deel, zoals de meeste andere jeugdbonden eveneens deden[1233]. Meerzeggend voor de mate waarin een politiek radicalisme een deel van de leden bleef bezighouden, is de motie die op het Zwolse congres werd ingediend voor de vrijlating van Herman Groe-

nendaal (1921). Al kreeg de motie geen meerderheid, het feit is tekenend[1234].

2. Nadat de JGOB zich op haar „blauwe” zandbank had teruggetrokken, vormde de uitgestoten en afgescheiden rode oppositie eigen organisaties. Indien de achteruitgang van de JGOB verklaard zou kunnen worden uit het alleen maar blauw willen zijn, dan hadden de rode groeperingen toch enige bloei moeten vertonen. Met de communistische jeugdbeweging was dit helemaal niet het geval en met de anarchistische maar ten dele, nl. wel wat activiteit maar niet wat omvang betreft.

Evenmin kan men zeggen dat de tijd van de blauwe jeugdbeweging voorbij was, gezien de snelle groei van de NBAS en zelfs ook niet als deze zich tot de arbeidersjeugd beperkte, getuige de vlucht die de JVO nam[1235]. Toch dienen we ten aanzien van de JVO in dit verband, een voorbehoud te maken. De JVO trok met name in Friesland jongeren die door het extreme en uitdagende karakter van de AJC-stijl afgeschrokken werden. Het onderscheid blauw of rood speelde, zoals de verdere lotgevallen van JVO en AJC bewijzen, een ondergeschikte rol. Belangrijker was het feit dat de volwassenen die leiding gaan geven aan JVO en AJC, van de zelfstandige jeugdbeweging geleerd hebben. Zij scheppen een geleide jeugdbeweging die aan de zelfwerkzaamheid der leden een grote plaats inruimt en tevens de nu veldwinnende jeugdbewegingsstijl overneemt (en zoals bij de AJC, zelfs voorgaat in het propageren hiervan). Daarbij profiteert de AJC van het geld en de steun van SDAP en NVV en de JVO van die van de NV en hierdoor trekken beide leden, die anders voor een deel hun weg naar de JGOB hadden gevonden.

De tegenactie van de JGOB was tweeledig: verscherpte strijd voor het zelfstandigheidsbeginsel én voor de vrije jeugdgedachte, d.w.z. geen partijkiezen voor een politieke richting. Duidelijk spreekt de in 1924 aangenomen congresmotie zich hierover uit:

gezien de overal toenemende exploitatie van de Nederlandse jeugd op politiek en godsdienstig terrein, spreekt haar scherpe afkeuring uit over deze beknotting der vrije jeugdgedachte, zal steeds blijven protesteren tegen acties in bovenbedoelde geest, draagt het Bondsbestuur op door propaganda voor de zelfstandigheidsidee meergenoemde acties tegen te gaan, en gaat over tot de orde van de dag[1236].

Voor de wijze waarop de JGOB de AJC bestreed en omgekeerd zie blz. 208.

Fusiepogingen

Misschien was het juist haar sterke teruggang die de JGOB verschillende pogingen deed aanwenden om tot fusie te komen met een van de andere blauwe bonden. De besprekingen met de JVO sprongen

in 1921 af op de verschillende leeftijdsgrenzen, het vasthouden van de JGOB aan de „algemene ontwikkeling" en de zelfstandigheid[1237]. Een rol speelde hierbij misschien bovendien het uiteenlopende ideologische klimaat: de JGOB leefde in de sfeer van het christen-anarchisme en de JVO in die van de sociaal-democratie[1238].

Bij de fusiebesprekingen met de NBAS in 1924 zullen de standsvooroordelen wel een beslissende rol vervuld hebben (zie blz. 235).

Meer vrucht droegen de toenaderingspogingen tot de *Orde van Jonge Tempelieren* (OVJT). In 1922, het jaar dat de OVJT geheel zelfstandig werd, vonden de eerste fusiebesprekingen plaats[1239]. Aanvankelijk was het eigen ritueel van de OVJT, waar deze zeer aan gehecht was, een beletsel. In 1927 stelde de JGOB een commissie in om opnieuw de mogelijkheden voor een samensmelting te onderzoeken[1240]. Al kwam het niet tot fusie, er vloeide wel een samenwerking voort uit de nieuwe besprekingen, die er onder andere toe leidde dat de OVJT plaatsruimte kreeg in *Jonge Strijd*. In 1931 verbrak de OVJT de samenwerking[1241]. Afdeling Amersfoort van de OVJT ging uit protest onder leiding van Jaap Agenant in haar geheel over naar de JGOB (blz. 358, n. 1800). Maar tijdens de Tweede Wereldoorlog komt de fusie toch tot stand. De gemeenschappelijke geestelijke achtergrond van een tolstojaans getint anarchisme bleek uiteindelijk beslissend.

Wel komt het in de jaren twintig tot samenwerking tussen alle blauwe jeugdbonden in de plaatselijk gevormde *Jeugdcentrales voor drankbestrijding* (zie blz. 262).

De „dakloosheid" der oud-jeugdbewegers

Bij het afzwaaien van de generatie die op het Arnhemse congres de overwinning behaalde, doet zich een voor de JGOB in zekere zin nieuw probleem voor. Tot dusverre hadden de jaargangen oud-JGOB'ers nog vrij gemakkelijk hun weg gevonden naar de organisaties der ouderen. Slechts één keer wordt melding gemaakt van een poging van Jan Mourits en Gerrit Zwertbroek om een verbond van oud-JGOB'ers te vormen ter bescherming van de JGOB. Door de felle verontwaardiging van de JGOB'ers, die dit voelen als een aantasting van de zelfstandigheid, blijft het bij een plan[1242].

Maar de later gekomenen, minder politiek actief en meer jeugdbewegers, gestuwd door het „Bunderlebnis", viel de aanpassing aan de wereld der volwassenen moeilijk. Luisteren we slechts naar de verzuchting van Leen Winkelman:

Als ik in gedachten mijn JGOB-tijd aan mij laat voorbijgaan, de stapel foto's, de *Jonge Strijds* doorlees, dan komt altijd weer het besef in mij op, dat zo een mooie tijd als ik

toen beleefde, nadien nooit mijn deel is geweest en ook nooit meer mijn deel zal worden[1243].

Dit onstilbare heimwee is typerend voor jeugdbewegers die tussen de jeugd en de volwassenen in blijven staan en die het bezetten van een plaats in de „grote" wereld innerlijk niet voldoet. In de KGOB, waar de jeugdbond nog méér doel in zichzelf was, deed zich dit probleem reeds heel vroeg voor. Ook hier geen enthousiasme om de taak in de maatschappij van volwassenen te aanvaarden, maar weemoed om het moeten missen van de koesterende warmte der jeugdbeweging. Reeds in 1908 heet het:

wij ouweren, die de droeve gedachte hebben, dat dat alles voor ons voorbij is, dat 't wel even nog opflikkeren kan, maar dat 't niet meer ons ganse leven zijn kan[1244].

En niet toevallig gaat een groep dakloze KGOB'ers leiding geven aan de AJC!

De oud-JGOB'ers zochten eveneens een nieuw tehuis. Leen Winkelman riep de oud-jeugdbewegers op zich bij de PIA aan te sluiten omdat het „de enige beweging is, die voor ons doel geschikt is". „Desnoods kunnen we in de PIA een groep van oud-leden van de jeugdbeweging vormen"[1245]. De redactie van *De Blauwe Vaan* die de kern van het probleem moet ontgaan, merkt dan ook enigszins geprikkeld op, dat de „oud-leden der jeugdbeweging" nu volwassen zijn. Naast „praktische idealisten" moeten ze nu „praktische werkers" worden. In de vereniging van ouderen is plaats en werk voor de jongeren!

Henk Prakke klaagt eveneens, dat velen die voor de jeugdbeweging te oud zijn geworden, zich niet thuis voelen in de organisaties der volwassenen. Er is behoefte aan een orgaan voor oud-jeugdbewegers[1246]. DJASIP (zie blz. 261) was een poging in deze richting. Typerend voor het concretere idealisme van deze generatie is het werk dat verschillenden voor *De Droge Kroeg* deden[1247].

Tijdens haar gehele bestaan bleef het probleem van de dakloze en eeuwige jeugdbeweger de vrije jeugdbeweging vergezellen. Een gechargeerd beeld van hen die de aanpassing blijvend misten, tekent A. Romein Verschoor ons:

de verschaalde eeuwige idealisten van achter in de dertig, de jolige theoloog, die voorgaat in „kolder" in het christelijke jeugdkamp, het eeuwige AJC-echtpaar, zij met een dirndl-jurk en al grijzende vlechten op de oren, hij met zijn spaarzame haren over zijn kale kruin gekamd en met zeer blote benen schril boven de kampvuurgenoten uit zingen van „wij zijn jong en dat is fijn"[1248].

Stijlveranderingen in het bondsleven

Dat de jeugdbeweger zich ook door zijn kleding van de „burger" probeerde te onderscheiden, bleek ons al bij de eerste socialistische jongeliedenbonden en kwekelingenbeweging, maar bij de JGOB was

dit tot dusverre nauwelijks het geval. Doch na 1918 begint vooral de JGOB'er in het westen van het land door zijn kleding op te vallen: een cape van blauw laken met een capuchon, een lange manchester-broek, een zwarte flambard, een manchesterjasje, een schillerhemd en een rode stropdas[1249]. Uit de protesten tegen deze revolutie in het uiterlijk zou kunnen blijken dat het hier, althans in deze omvang, een nieuw verschijnsel betrof[1250]. De buitenstaander sprak van sandalen- en lange-haren-idealisme[1251].

Ook het kamperen deed nu zijn intrede en als we afzien van de door de NCSV georganiseerde jongenskampen (zie blz. 74, n. 324) ging de JGOB de andere jeugdbonden hierin voor[1252]. Daarom staan we hier even stil bij de plaats van het zomerkamp in het jeugdbondsleven. Een plan voor een „Kampeerweek" in 1917 kwam niet tot uitvoering, maar in 1918 werden de eerste tenten opgezet[1253]. Dit kamp van een week vond na het congres plaats en vormde hier de afsluiting van. In 1919 herhaald, groeide het congreskamp uit tot een vaste instelling[1254]

Onverdeelde instemming bij de ouderen vond het niet en jarenlang zullen de jeugdleiders klagen dat de meeste tijd bij het voorbereiden van een kamp gaat zitten in het overreden van de ouders. Lezen we maar wat de *Nieuwe Arnhemsche Courant* schrijft over het tentenkamp in 1920:

Als een voorbeeld hoe deze „jongeren" aan zichzelve worden overgelaten, diene, dat men thans kampeert, een week lang, in een vijftigtal tenten, in een bos bij Roosendaal, zonder enig toezicht. Wij begrijpen de ouders van deze ,,jongeren" niet[1255].

Maar de humanitairen die we al eerder als de beschermers van de vrije jeugdbewegers leerden kennen, dachten er heel anders over. Van Rees, die de kampen geheel meemaakte, schrijft:

Vrolijke gezelligheid, veel wandelen, veel zwemmen, veel roeien, soms 's avonds mooi oplaaiend kampvuur met vioolmuziek en rondedansen en veel aankweken van 't gevoel van saamhorigheid... deden dit door zovelen bevolkt kamp tot 'n gebeurtenis in 't JGOB-leven worden. Het zal lichte, vreugdevolle herinnering achterlaten voor menige saaie arbeidsdag in ongezonde ruimten[1256].

In de verslagen vinden we de gebruikelijke verhalen over kamppret en kampkolder, maar ook reeds de kampvuurlyriek die in latere jaren in toenemende mate door jeugdige dichters, schrijvers en fotografen beoefend zal worden. Als vroegste uiting van dit genre een ontboezeming uit 1919:

En dan de nacht, waarin als hemelbrand de vlammen uit de aarde opstulpten als een herrijzenis uit 't donker zwart, en om de vuurgloed de zingende reien van knapen en meisjes cirkelend in schone lijn.
Dan sidderde ontroering in alle vezels; dan vaagde weg het materiële bewustzijn aan grove werkelijkheid in het schoon aanschouwen van rijk mysterie: het Leven.
Daar was de Daad, een Vonk, een werkelijkheid van opperste sereniteit.

Daar was een uiting van gave levenswerkelijkheid, ontdaan van ethiek en commentaar. Daar leefde het oer-menselijke, kosmische instinct in overweldigende schoonheid en emotie: het kampvuur was een glorie. Het was een lichtende kroon op het kampfestijn[1257].

Groeiende afkeer van dansvloer en voetbalveld

Al oogsten afdelingen die bals organiseerden ook voordien nooit bijval, nu keurde een congres dit nadrukkelijk af[1258]. Tegenover de banale sfeer der dansvloer stelt de JGOB de volksdans. Reeds in 1919 in het Hilversumse kamp werden volksdansen uitgevoerd en trekkersliederen ten beste gegeven. Hierin ging de JGOB de AJC dus voor. Merkwaardigerwijs waren deze eerste dansen van Zweedse oorsprong[1259]: de belangstelling voor de volkscultuur ontwaakte in Scandinavië belangrijk eerder dan in Duitsland[1260]. Langs welke wegen deze dansen en liederen echter de JGOB bereikten hebben wij niet kunnen achterhalen. Kort na de Zweedse dans deed de Duitse zijn intrede (zie ook blz. 192, n. 964). Dat niet alleen in de AJC de volksdans tot een speciale lyriek leidde, leert de ontboezeming van een JGOB'er die wegzwevend in een Drude-achtig idealisme (blz. 285 e.v.), schrijft:

laten de lenige en slanke meisjes optrekken naar de bossen of de weiden; laten ze zich kleden in witte gewaden; laten ze hare lange, golvende haren saambinden met gouden banden en bloemen en laten ze dan hare ranke lijven bewegen op het ritmische windgefluister... en in de jongeling zal verwekt worden een heilige eerbied voor z'n meisjesvrind[1261].

Deze toenemende afkeer van de vermaaksvormen der „massa" deed de aanvankelijke onverschilligheid tegenover de sport uitgroeien tot vijandigheid. Ook bij de KGOB, AJC en NBAS maakten we met dit verschijnsel kennis. In een officiële bondsbrochure staat:

Geen sportmaniakken willen we zijn en onze goede tijd vertrappen op 'n gloeiend voetbalveld. – We zullen alleen de lichaamsontwikkeling bevorderen als middel, niet als doel[1262].

De commentaar op een jaarvergadering van een voetbalvereniging luidt: laag bij de grondse lol en kabaal, sommigen moesten dronken naar huis gebracht worden[1263].

In de JGOB beperkte de lichaamsbeweging zich tot roeien en fietsen, wandelingen-met-de-bal-mee en hier en daar wat korfballen[1264].

Hoofdstuk IX

HET ONTSTAAN VAN EEN JONGERENBEWEGING

PAR. 1. NIEUWE VORMEN VAN JONGEREN-ANTIMILITARISME

Meer dan iets anders was het de onuitwisbare indruk van de oorlogsellende, die de geestelijke habitus van de jeugdbewegers na 1918 bepaalde. „Die ersten Eindrücke haben die Tendenz sich als natürliches Weltbild festzusetzen", zegt Mannheim terecht en spreekt in dit verband van „Polarerlebnis"[1265]. Aanvankelijk nam het pacifisme nauwelijks een aparte plaats in[1266]. Het streven naar maatschappelijke vernieuwing hield de vredesgedachte in zich besloten. Het antimilitarisme was een vanzelfsprekend element van het naoorlogse jeugdidealisme.

Na het wegebben van de revolutionaire vloedgolf (1917-1921) verloor de aanvankelijk zeer extatische verwachting omtrent een nieuwe gemeenschap aan kracht. Maar des te hardnekkiger klampten brede lagen van de bevolking zich aan het verlangen van nooit weer oorlog vast, een verlangen dat nu gevoed werd door de langzamerhand loskomende oorlogsromans en oorlogsfilms. Als omstreeks 1924 de pacifistische gedachte zich in de jeugdbeweging naar voren schuift, is de wereld der volwassenen hierin reeds voorgegaan. Op initiatief van de IAMV was te Den Haag in 1921 het *Internationaal Anti-Militaristisch Bureau* (IAMB) tot stand gekomen en omdat dit weigerde ieder gebruik van wapens te veroordelen (de hierin vertegenwoordigde anarchisten hielden aan het revolutionaire geweld vast) vormde een deel van de geweldlozen in Bilthoven de *War Resisters International* die een grote activiteit zou weten te ontplooien. In 1922 organiseerde het *Internationaal Verbond van Vakvereenigingen* een *Wereldcongres voor de Vrede*. En wat de nationale activiteit op dit terrein betreft, leidde de in verband met de toenemende spanning in het Verre Oosten ingediende Vlootwet (1923) tot een door SDAP en NVV georganiseerd petitionnement. Er werden 1.300.000 handtekeningen geplaatst en 90.000 mensen bezochten een op het ijsclubterrein belegde meeting. De Tweede Kamer verwierp de Vlootwet met 50 tegen 49 stemmen.

Een weerspiegeling van de stemming in ons land is ook de in 1923 aangenomen dienstweigeringswet mede onder invloed van de actie van Herman Groenendaal in de zomer van 1921 (zie blz. 157).

In 1924 krijgt het jongeren-pacifisme een organisatorische vorm. In twee centra concentreert zich de activiteit van de antimilitarische jeugd: 1. de jaarlijkse *Pinkstermobilisatie* georganiseerd door de anarchistische jeugd, ideologisch nauw gebonden aan de IAMV met het blad *De Wapens Neder* en op een bepaalde manier ook aan de BRAC die in januari 1925 het orgaan *Bevrijding* ging uitgeven (zie verder blz. 168); en 2. de *Jongeren Vredes Actie* die de meer gematigde jeugdbewegers uit de blauwe en vrijzinnig-christelijke bonden in haar rijen verenigde. Beide organisatievormen werden in 1924 gecreëerd!

Hoezeer de strijd voor de vrede (om de veelvuldig door deze bewogen jongeren zelf gebruikte term te gebruiken) de jeugdbeweging tegen het einde van de jaren twintig geheel doortrok, blijkt uit opmerkingen van oud-jeugdbewegers die vlak na 1918 actief waren. Zij vertelden even vol te zijn geweest van de nieuwe gemeenschap die aanstaande leek, als de latere jeugdbewegers van hun actie voor de vrede. De gedeeltelijke ontnuchtering leidde tot een beperktere en tegelijk concretere ideaalvorming. Het initiatief voor een pacifistische organisatie namen vrijzinnig-christelijke jongeren. Van het evangelie gingen sterke impulsen in deze richting uit, en bevorderden de verzelfstandiging van het vredesideaal. Uit het socialistische beginsel liet het pacifisme zich niet gemakkelijk zo losmaken dat het uitkristalliseerde tot een organisatorisch zelfstandige beweging. Voor een juist begrip van de *Jongeren Vredes Actie* lijkt het ons dienstig te beginnen met een korte karakteristiek van de vrijzinnig-christelijke jongerenbeweging.

Ontstaan en oorsprong van de VCSB *en de* VCJB

Het modernisme zoals zich dat in de 19e eeuw ontwikkelde, toonde een voorkeur voor wetenschappelijk bijbelonderzoek en streefde naar een compromis met de steeds dieper in het geestelijk leven ingrijpende natuurwetenschap. Mag het modernisme in wijsgerig opzicht als rationalistisch getypeerd worden, sociaal gezien was het individualistisch. In beide opzichten sluit het dus aan bij het liberalisme. Een christelijke jeugdbeweging kon derhalve, gezien het wezen van de jeugdbeweging, alleen uit verzet tegen het liberale modernisme inspiratie putten. En die christelijke jeugdbonden, waarbij we inderdaad een of meer trekken van verwantschap met de jeugdbeweging kunnen vaststellen, zoals bij het *Nederlandsch Jongelings Verbond* en de *Ned. Christ. Studenten Vereniging*, wortelen in de romantisch-sociale oppositie tegen het liberalisme.

In de twintigste eeuw blijkt echter in het *Jong-Modernisme* de vrijzinnigheid van karakter veranderd. Er ontstaat een kwalitatief nieuw verschijnsel, dat juist tegen liberalisme en rationalisme opponeert. In studentenkringen kreeg dit *Jong-Modernisme* het eerst een organisatorische vorm:

Men was inmiddels in studentenkringen al weer wat losgekomen van de verheerlijking van het verstandelijke, van het gemaniak met klaarheid van begrip en verstandelijk inzicht, hoe uiterst broodnodig dit alles ook was geweest en ook nu nog blijft. Er was weer een verlangen naar beleven, weer een leven uit religieuze christelijke gegrepenheid, die in grote vrijzinnige kringen een tijdlang zoek was geweest en slechts brandende gehouden door een aantal predikanten, enkele oudere vrijzinnige voorvechters... en door de gezegende gezinnen waar innerlijke warmte het gewonnen had van oppervlakkig liberalisme. Zo was weer een bodem bereid voor een nieuw opgroeiend gewas: de *Vrijzinnig Christelijke Studenten Bond*[1267].

In december 1915 kwam de VCSB tot stand door samenvoeging van drie reeds bestaande plaatselijke verenigingen. De vereniging in Groningen bestond al vanaf 1902, die in Utrecht sedert 1909 en die in Leiden sinds 1912[1268]. Vlak voor en na het uitbreken van de oorlog hadden reeds conferenties plaatsgevonden in Barchem in het gebouw van de *Woodbrookers*. Hier was gesproken over *Protestantisme en kapitalisme*, *Het oude en het nieuwe ideaal* enz.[1269].

Oud-VCSB'ers, die zich als predikant vestigden, droegen de geest van de bond uit onder de aan hun geestelijke zorg toevertrouwde jongeren. Verschillende van deze catechisatiegroepen voelden de behoefte zich te bestendigen. Nu waren deze zeer verschillend van structuur. Soms overheersten de leden van zo'n groep, soms de predikant die als leider optrad. Tegelijk maakte van deze kringen zich het naoorlogse verlangen naar landelijke aaneensluiting meester:

Op 7 november 1919 kwamen 31 vertegenwoordigers van 17 dergelijke kringen ten gevolge van een oproep door Van Holk te Utrecht bijeen en hakten de nodige knopen door. De *Vrijzinnig Christelijke Jongeren Bond* was opgericht[1270].

De geestelijke achtergrond van deze bond, waarin leden en oud-leden van de VCSB aanvankelijk een overheersende rol speelden, leren we kennen uit de brochure *Jong-Modernisme* (1922). Tot de schrijvers van deze bundel opstellen behoren E.D. Spelberg, K. H. Roessingh, L. J. van Holk en H. T. de Graaf. Dat de VCJB inderdaad dicht bij de vrije jeugdbeweging stond, blijkt uit formuleringen als:

Veel oude waarden vielen, veel, waarop voorgaande geslachten gebouwd hadden, werd omgelopen door de stormgang dezer tijden – maar dan voelt al wat jong is, dat nu iets heel nieuws moet komen. Dan gaat een huivering door hun gelederen en een morgenkoelte over de landen en de steden, en zo ontstond onze Bond als element in een groot ontwaken van jeugd over heel de wereld[1271].

De VCJB kent eveneens een zekere gespannen verhouding ten opzichte

van de oudere generatie. Dit manifesteert zich in de allereerste plaats in de houding tegenover de kerk:

De kerk te zuiveren van de suffe geest is onmogelijk werk, want in de kerk hoort men woorden en niet woorden zijn van node, maar daden. Laat de kerk de zwakken staande houden, maar wij, jonge, gezonde, frisse krachten, laten wij onze ware levenskracht in alle waarachtigheid openbaren in het volle leven door daden[1272].

En gelijk de vrije jeugdbewegers ontvluchtten de vrijz. christ. jongeren de „burgerlijke" beschaving[1273] in de vrije natuur:

Religie vertalende als „besef van verbondenheid met God" is het vanzelfsprekend, dat de Natuur in hare ongerepte zuiverheid deze verbondenheid beter openbaart dan de steden... Het leven aan het hart van Moeder Natuur geeft gezondheid, moed, glans en geloof in het Leven, het alscheppende, terug[1274].

De stijl van de VCSB en VCJB is in alle opzichten die van de jeugdbeweging: zomerkampen, volksliederen, volksdansen en, niet te vergeten, lekespelen[1275].

Alleen wat de leeftijdsgrenzen betrof onderscheidde de VCJB zich van de vrije jeugdbeweging. De bond liet jongeren van 18 tot 35 jaar toe als lid, maar in de praktijk waren weinig leden ouder dan 25. Hierin komt de VCJB met andere christelijke bonden overeen. De jeugd (de niet-leden) bereikte zij eveneens via zomerkampen. In de strijd tegen het intellectuele stempel, dat oud-VCSB'ers op de bond wilden drukken, verwierf deze zich tamelijk snel een eigen karakter. En ondanks de weerstand van kerkelijke zijde liep in 1925 het ledental op tot 3000.

Tegen het etiket „rood" dat de niet welwillende buitenstaander VCSB en VCJB opplakte, evenals de vrije jeugdbeweging, verweerde men zich met de ons reeds uit de JGOB vertrouwde argumenten:

Er zijn onder onze leden socialisten en zij roeren zich ook, maar de VCSB zelf heeft geen politiek-sociaal standpunt... Wat de VCSB wil is een vrij, kritisch onderzoek van onze cultuur, dus ook van ons politieke leven[1276].

Meer dan met de socialisten evenwel, werd gedweept met Rathenau[1277]. En daar deze jongeren noch uit de radicaal-intellectuele noch uit de proletarische kringen voortkwamen, ligt het ook meer in de lijn van de verwachting. Een door het denken van Rathenau bepaald sociaal-idealisme stimuleert de vrijzinnig-christelijke jongeren. Door het werk van geestverwante organisaties in het buitenland, gingen zij hun speciale aandacht richten op de strijd voor het behoud van de vrede. Sterker dan bij de VCSB was dit het geval met de VCJB[1278].

De VCJB, opgericht in de stormachtige dagen van november 1919, bracht al dadelijk een veel sterker reactie op oorlog en naoorlogse gebeurtenissen met zich mee dan in de VCSB het geval was. Bovendien had de VCJB veel raakpunten met de algemene jeugdbeweging, gekenmerkt door verontrusting over de gang van zaken in de we-

reld... Uit de VCJB kwam in de goede dagen der pacifistische verwachtingen het werk voor de vrede...[1279].

Het ontstaan van de JVA

Pogingen door de VCJB en de VCSB ondernomen om nog in 1923 tot een jeugdvredesconferentie te komen, lukten niet. Maar in 1924 werden, in het kader van de op Amerikaans initiatief vastgestelde internationale vredesweek, van 3-10 augustus overal in het land vredesmeetings georganiseerd[1280]. Zestig bijeenkomsten vonden plaats die honderden, en een enkele keer ook wel meer dan duizend deelnemers bezochten[1281]. In sommige plaatsen werd de vergadering door een optocht, uitgerust met vaandels en leuzen, besloten. Leden van allerlei jeugdbonden kwamen opdagen. De politieke jeugdbeweging, waaronder ook de AJC, hield zich afzijdig, al ontbraken individuele leden niet.

Het hoogtepunt van deze *Internationale vredesweek van de jeugd*, die in verschillende landen plaatsvond[1282], was de *Centrale Vredesmeeting* in Soesterberg, die van 3-5 augustus duurde en die beoogde een „geestelijk centrum... van alle landelijke meetings" te zijn[1283]. Jongeren uit Duitsland en Engeland woonden deze bij om de tiende verjaardag van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog te gedenken:

Er heerste na grote spanning en wrijving der verschillende elementen waaruit de conferentie was opgebouwd, tenslotte een groot enthousiasme, toen 't gevoel van eenheid en gegrepenheid duidelijker ging spreken en er meerdere klaarheid kwam[1283].

Om aan het werk voor de vrede een duurzamer vorm te geven, werd besloten tot het vormen van het *Centraal Comité der Jongeren Vredes Actie* (JVA), dat zich met de leiding en de organisatie hiervan ging bezighouden. De grote moeilijkheid was een vorm te vinden, die recht deed aan de veelheid van opvattingen en toch ook niet ieder gemeenschappelijk optreden uitsloot. Om te beginnen konden zich zowel groepen als personen aanmelden. De opzet van de JVA was dus federatief. Verder waren er plaatselijke groepen, die meer het karakter van afdelingen hadden en werkgroepen, die een bepaald aspect van het vredesvraagstuk nader onderzochten. Ieder had daarbij voor zich de vrijheid naar eigen inzicht te werken. Eenmaal per jaar kwam de Algemene Vergadering bij elkaar, waar principiële kwesties aan de orde kwamen zonder dat er overigens, teneinde de minderheid geen geweld aan te doen, over gestemd mocht worden en die een Landelijk Comité koos, dat uit zijn midden een Dagelijks Bestuur aanwees. Door het ontstaan van de JVA was de vredes-actie nu formeel losgemaakt van VCJB en VCSB, al vervulden leden van deze bonden een voorname rol in de JVA. Trouwens vrijzinnig-christelijke jongeren speelden ook een actieve rol in *Kerk en Vrede*. Enkele afdelingen van de VCJB waren aangesloten bij de *Nooit-meer-oorlog-federatie* en de hele

bond tekende het Vlootwetpetitionnement en een vredespetitionnement, dat uitging van de Tweede Internationale[1284]. Hiermee is het ideologische milieu van de JVA in zijn begintijd wel aangegeven.

Het inzicht in de vraagstukken van oorlog en vrede was nog weinig omlijnd in 1924. Daarbij kwam de zeer heterogene samenstelling van de JVA. Hierdoor kon het beginsel niet anders dan vaag zijn:

De deelnemers aan de JVA verenigen zich om ondanks alle onderscheid van politiek-godsdienstige overtuiging, milieu en volksaard: 1. uitdrukking te geven aan hun ernstige wil tot de vrede; 2. zich gezamenlijk rekenschap te geven van alles, wat de opbouw ener internationale en op gerechtigheid gerichte orde, waarin oorlog een onmogelijkheid zal zijn, dient of belemmert; 3. jonge mensen te doordringen van en gereed te maken voor de verantwoordelijkheid, die zij reeds dragen, en waartoe zij geroepen zullen worden in het leven der volken. Het WERK der JVA bestaat uit het doelbewust arbeiden voor de vrede in de meest algemene zin en op alle terreinen des levens[1285].

Maar hoe breed de basis van de JVA ook was, naar links toe had deze duidelijk zijn grenzen. Dienstweigering op godsdienstige of morele gronden behoorde, vooral later, tot de goede toon in de JVA, maar gebruikelijk was daarbij zich op de dienstweigeringswet van 1923 te beroepen en burgerdienst aan te vragen. Dit hield een principiële erkenning in van de staat en de bereidheid deze te dienen. Zij die ook de burgerdienst weigerden te verrichten, vinden we buiten de rijen van de JVA en binnen de invloedssfeer van IAMV en BRAC (zie blz. 250)[1286].

De JVA telde jongeren van 18 tot 35 jaar en dit had samen met de doelstelling tot gevolg, dat deze beweging vooral oud-jeugdbewegers opving, die zich een vastere politieke overtuiging hadden eigen gemaakt. Naast christelijke jongeren werden later ook oud-NBAS'ers in het leidinggevende werk van de JVA betrokken[1287]. Het aantal leden liep op tot boven de duizend.

Het Wereldcongres van Jongeren voor de Vrede

> Whether world is to have Truth and Peace or Untruth and War will depend upon Youth.
>
> M. K. Gandhi[1288].

De Amerikaan Thomas Q. Harrison, die in 1925 met een door de *Fellowship of Youth for Peace* uitgezonden delegatie naar Europa meekwam[1289], opperde op een bijeenkomst in Soesterberg de gedachte om een wereldvredescongres voor jongeren te beleggen[1290]. Nu waren er reeds eerder pogingen gedaan om de idealistische jongeren internationaal te verenigen: met dit doel werd in 1919 door Oostenrijkers en Duitsers de *Weltjugendliga* gevormd en in 1921 poogden

liberaal en democratisch georiënteerde jeugdorganisaties in Kopenhagen tot internationale aaneensluiting te komen[1291]. Maar dit alles had nog niet tot iets geleid. De eerste besprekingen over het plan van Harrison vonden in augustus 1926 plaats tijdens het *Sixth International Democratic Congress for Peace* te Bierville. Met de JVA verwante organisaties in Engeland, Frankrijk, Duitsland en Amerika vormden landelijke comités. Ommen werd als congresplaats aangewezen[1292]. Over de organisatorische voorbereidingen zullen we verder kort zijn. We bepalen ons voornamelijk tot de voorgeschiedenis van de ideologische grondslag.

Een congres in Freusburg (30 juli-7 augustus 1927) waar jongeren van uiterst rechts tot uiterst links aanwezig waren, werkte de gemeenschappelijke conclusies uit in de vorm van stellingen, die op hun beurt als uitgangspunt voor de discussies in Ommen dienden[1293].

Opvallend is de radicale gedachtengang die spreekt uit de stellingen van Freusburg. Ter illustratie een enkele zinsnede:

> De omwenteling van het tegenwoordige kapitalistische stelsel in een economie, die vrij is van uitbuiting, is een voorwaarde voor het overwinnen van het imperialisme. De gewapende onderdrukking en kapitalistische uitbuiting van vreemde volken door de nietsnutters van het koloniale- en mandaatsysteem, betekent een voortdurend oorlogsgevaar. De volkenbond bezorgt in zijn tegenwoordige samenstelling de belangen van de kapitalistische machten en schiet tekort in nodige maatregelen met betrekking tot de algemene nationale zelfstandigheid, het oplossen van maatschappelijke tegenstellingen en voortgaande ontwapening[1294].

Dit is meer dan een „uitdrukking van een ernstige wil tot vrede", eerder een bijna tot in onderdelen uitgewerkt revolutionair politiek programma. De bloedige gebeurtenissen in het Verre Oosten en de overwinningen van militaire putschisten op de democratie (Polen, Litauen, Joegoslavië, en in zekere zin ook Oostenrijk) in Europa zelf zullen hier niet vreemd aan zijn geweest. Maar hoe zou de idealistische jeugd en in het bijzonder de JVA hier in Ommen op reageren?

Toen na het overwinnen van allerlei moeilijkheden met passen, visa, reisgelegenheden, onderlinge misverstanden en meningsverschillen het congres in Ommen eindelijk kon beginnen (17 augustus), waren er 340 gedelegeerden van 32 verschillende nationaliteiten aanwezig, waaronder ook een aantal uit de koloniale gebieden in Azië en Afrika[1295]. In de leidersraad die het congres voorzat, waren alle internationale jeugdorganisaties vertegenwoordigd met uitzondering van de padvinders en de sociaal-democratische jeugd. Wel hadden de beide laatste waarnemers gezonden. Daardoor was de AJC, die iedere medewerking geweigerd had, in de persoon van Klaas Toornstra als waarnemer van de SJI, toch aanwezig. Zo zaten derhalve in de leidersraad naast katholieke, protestantse en joodse jongeren,

communistisch en anarchistisch gezinden. Van de Nederlandse jongeren noemen we Hein v. Wijk (JVA), Jo Meijer (BRAC/IAMV), Maup Stevens (AJI) en Daan Goulooze (CJB)[1296].

De deelnemers verdeelden zich, zij het wat ongelijkmatig, over een vijftal secties ter behandeling van: 1. de economische oorzaken van de oorlog; 2. de politieke oorzaken (hier viel ook de betekenis van het werk der Volkenbond onder); 3. de rol van de opvoeding (school, pers en film); 4. de rol van de moraal en de godsdienst; 5. het oorlogsgevaar dat voortvloeide uit het achterstellen van rassen en minderheden.

De heftige en vaak verwarde debatten namen tien dagen in beslag. Vol leedvermaak constateerden sceptische buitenstaanders dat het congres voor de vrede bijna op een oorlog was uitgelopen[1297]. Maar uiteindelijk hield de gemeenschappelijke doelstelling: het dienen van de vrede, het congres bij elkaar, zoals ook boven alle verschillen in taal en huidskleur uit, in regen en zonneschijn de grote witte vlag woei, waarop in vurige rode letters het woord PAX te lezen stond[1298]. Trouwens tussen de discussies door werd gezongen en gevolksdanst, luisterde men naar voordrachten en zat rond kampvuren. De deelnemers van de verschillende landen hielden nationale manifestaties. En het bijzondere van dat alles was dat het spontaan en in een sfeer van geestdrift gebeurde[1299].

Waarin de meningsverschillen op dit congres bestonden? De congressecretaris somt enkele punten op:

> Er waren er gekomen met het doel een praktisch strijdprogramma voor de vredesactie te ontvangen, en ze kregen meer of minder overwogen beschouwingen over imperialisme, minderheden enz. Er waren er gekomen die zich een heerlijk getuigenis voor de vrede hadden gedroomd en ze werden onthaald op redevoeringen van communisten, die voor de principiële oppositie waren gekomen, en die al die dromen verstoorden. Er waren mensen, die zich een vredesactie dachten boven de moeilijkheden van onze tijd uit en ze werden gedwongen het requisitoir aan te horen van de onderdrukte volken en minderheden[1300].

Hier is in de eerste plaats de JVA'er aan het woord. Het waren zijn verwachtingen en ook zijn desillusies, want na Freusburg had men geen andere gang van zaken kunnen verwachten. Maar in combinatie met de politieke ontwikkeling van deze en de hierop volgende jaren gaf dit congres de stoot tot de radicalisering van de JVA.

De communisten in Ommen

De persverslagen van het congres besteden veel aandacht aan de felle aanvallen van de communisten en hun botsingen met de socialisten (al hadden SJI en AJC geen gedelegeerden gezonden, de socialistische jeugdorganisaties van andere landen hadden dit wel gedaan). Reeds

voor het begin van het congres was alle aandacht op de communisten gevestigd doordat de Nederlandse en Duitse regering aan de Russische delegatie visa hadden geweigerd. Omgekeerd weigerde de Sowjetregering uitreisvisa aan de jongeren van de vegetariërsorganisatie Leo Tolstoj[1301]. Maar de uit een aantal andere landen afkomstige communisten vormden een „goed georganiseerde, gedisciplineerde en grondig voorbereide gesloten eenheid"[1302]. De opvattingen die de communisten reeds bij de aanvang van het congres huldigden, blijken onder meer uit een artikel dat R. Gyptner in *De Tribune* van 17 augustus 1928 schreef. Van het congres zegt hij dat het natuurlijk voor de vrede een even geringe betekenis heeft als het afgelegen oord Ommen zelf. Van de delegaties wordt gezegd, dat zij „voor een deel stellig in rechtstreekse opdracht van hun oorlogsbourgeoisie" handelen. De KJI stelt zich derhalve tot taak het hier opgetrokken pacifistische rookgordijn rond de oorlogsvoorbereiding te verscheuren en „de imperialisten die dit congres dirigeren te ontmaskeren"[1302a]. De communisten waren dus niet gekomen om een gemeenschappelijke basis voor actie te vinden, zelfs niet met een deel van de congresgangers – de radicale stellingen van Freusburg boden hiervoor zeker een aanknopingspunt – maar om de zaak uit elkaar te laten spatten[1302]. Zij dienden een resolutie in van de volgende extreme inhoud:

1. Een succesvolle en consequente bestrijding van het imperialistische oorlogsgevaar door de jeugd is alleen mogelijk in samenwerking met de massa van het internationale proletariaat en de onderdrukte volkeren der koloniale en half-koloniale landen.
2. De strijd der arbeiders en boeren en der onderdrukte volkeren tegen de kapitalistische uitbuiting, moet als een strijd tegen het oorlogsgevaar beschouwd worden.
3. Pacifistische vredesmensen zijn alleen nuttig om het bestaande imperialistische oorlogsgevaar te verdoezelen. Voor een werkelijke strijd tegen de oorlog is het daarom noodzakelijk, dat er gestreden wordt tegen het pacifisme.
4. Daarom moet er stelling genomen worden tegen de Volkenbond en zijn instellingen, tegen het Kelloggpact en andere verdragen, die onder het masker van de vrede en de verzoening, de overheersing en de uitbuiting van de wereld door de imperialistische staten verzekeren en de oorlog tegen de Sowjet-Unie voorbereiden[1303].

Men ziet, de dagen van het volksfront waren nog veraf. Nu speelt zich dit alles af in een periode dat men ook buiten de communistische kring wel leefde in de verwachting van een nieuwe interventieoorlog tegen de Sowjet-Unie. Niettemin blijft het verbluffende van deze resolutie, dat geen enkele poging werd gedaan van het hier in sterke mate aanwezige jeugdradicalisme gebruik te maken voor het bedrijven van een communistische politiek[1304]. Hoezeer alleen honderd procent communistisch denkende jongeren in hun ogen genade konden vinden, blijkt uit de commentaar die *De Jonge Arbeider* op de resolutie leverde:

wie dit afwijst, wie zich oriënteert op de humaniteit der bourgeoisie en daardoor de revolutionaire strijdende jeugdbeweging tussen de benen loopt, zal even gevaarlijk zijn als het oorlogsgevaar zelf[1305].

De socialistische jongeren toonden zich al evenmin bereid tot samenwerking.

De betekenis van „Ommen"

Werd er dan helemaal niets bereikt in Ommen? Tot een *Wereldfederatie van Jongeren voor de Vrede* kwam het niet. Het bleef bij een *Voortzettings-secretariaat* dat deze federatie moest voorbereiden[1306]. Toch waren er belangrijke punten waar de meerderheid het over eens was. Het congres veroordeelde vrijwel unaniem (152 voor, 0 tegen, en 12 onthoudingen) „het grote alles beheersende kwaad van onze tijd: het moderne imperialisme"[1307]. Een nog verdergaande resolutie die zich uitsprak tegen de economische uitbuiting van de massa en voor een maatschappij zonder parasieten, werd met 158 stemmen voor, 1 tegen en 20 onthoudingen aangenomen[1308]. De congressisten kwamen tot het inzicht:

dat op de bestaande verhoudingen de wereldvrede niet zal kunnen worden gegrondvest, aangezien de spanningen tot oorlog uit het maatschappelijke leven zelve ontstaan[1309].

Deze gedachte zal in de verdere ontwikkeling van de JVA tot een steeds nauwere vervlechting van de strijd voor de vrede met die van het socialisme voeren.

Een ander punt van overeenstemming is de unanieme veroordeling van rassendiscriminatie en nationale onderdrukking: de desbetreffende resolutie werd met algemene stemmen aangenomen[1310]. Toch loog de resolutie er niet om:

The formula of race superiority is used by the imperialists to justify the exploitation of weaker people[1310].

Maar op het aanvaarden van deze gedachtengang zijn ongetwijfeld de gesprekken met de aanwezige jongeren uit Indië, Indonesië, Afrika en China van invloed geweest[1311]:

Representatives from colonies... showed the disastrous results that have followed in their respective countries under the rule of imperialism. The commission heard the accounts with indignation and manifested its profound sympathy with those people[1312].

Alleen al de punten waar op het congres overeenstemming over bereikt werd, waren voldoende om de JVA te stimuleren en te radicaliseren.

Het vredesverlangen wordt algemeen

De alweer vijf jaar bestaande JVA had zozeer het karakter van een bond aangenomen met gevestigde opvattingen en gewoonten, dat een verbreiding van het vredeswerk onder de jongeren een nieuwe organisatorische aanpak vereiste. Naast de JVA, die voortaan alleen voor personen toegankelijk zou zijn, werd besloten een *Jongeren Vredes Federatie* (JVF) op te richten, waar groepen in de vorm van jeugdbonden zich bij aan konden sluiten[1313]. Men krijgt de indruk dat bij de voorbereiding de NBAS een belangrijker rol speelde dan de VCJB en VCSB[1314]. De JVF kwam 5 oktober 1929 tot stand en omvatte weldra: JVA, VCJB, VCSB, OVJT, NBAS, SDSC, VDJO, NCSV, de *Comm. voor Vredesactie in het* NJV e.a. De socialistische en communistische jeugd hield zich afzijdig.

De vredesscouts in conflict met de NPV

Hoe sterk echter het vredesverlangen onder de jeugd in die jaren was, demonstreert de ontwikkeling in de padvinderij. De *Nederlandsche Padvinders Vereeniging* moest zich teweer stellen tegen pacifistische stemmingen in haar eigen rijen. In Rotterdam, Den Haag, Amersfoort en Ammerstol vormden zich groepen *Vredesscouts*. Ten dele uit de NPV voortgekomen sloten zij zich tot een landelijke organisatie aaneen[1315]. In 1928 naar voren gekomen, wisten de *Vredesscouts* zich enige jaren ondanks de aanvallen van de NPV, die niet altijd op een even hoog peil stonden, staande te houden. De beginselverklaring luidde als volgt:

1. de padvindersbeweging heeft in de eerste plaats tot taak, de broederschaps- en vredesgedachte tussen de volkeren onderling te verbreiden;
2. de padvindersbeweging behoort in het bijzonder de internationale gedachte, en dus daarmee geen strijdige nationale gedachte te dienen;
3. de padvindersbeweging mag nimmer in dienst gesteld worden direct noch indirect van enige militaire actie of propaganda;
4. de padvindersbeweging behoort op gepaste en wettelijk toelaatbare wijze op te komen tegen instellingen, welke tegen de internationale padvinderskameraadschap indruisen[1316].

En daar de *Vredesscouts* overigens aan de door Baden Powell, naar het voorbeeld van Seton, uitgestippelde methodiek vasthielden, zij het dat de organisatorische structuur een wel wat democratischer inslag vertoonde, verzochten zij de NPV zich te mogen aansluiten. Een belangwekkende briefwisseling volgde, waarin van de zijde van de NPV onder meer werd gezegd:

De NPV ziet als eerste taak der padvindersbeweging de jongens op te leiden tot goede burgers van het land en acht het noodzakelijk gevolg hiervan, dat de nationale belangen op de eerste plaats gesteld behoren te worden...

De mogelijkheid bestaat, dat het wettig gezag van het land een beroep op de staatsburgers zal doen; een Vereniging, die beoogt het vormen van loyale burgers, zal zich dan niet onbetuigd kunnen laten[1316].

De Commissie voor Vredesactie in het NJV

Maar niet alleen de ontwikkeling in een zo autocratisch geleide organisatie als de padvinderij bewijst hoe wijd de pacifistische stemmingen onder de jeugd verbreid waren, eveneens het ontstaan van de reeds bij de JVF gememoreerde *Comm. voor Vredesactie in het* NJV illustreert dit. Vergenoegen we ons met wat het officiële gedenkboek hierover zegt:

Omstreeks 1929 kwam er in het Verbond een stroming op, die beoogde, de leden meer inzicht bij te brengen over de vraagstukken van internationale vrede en van militair geweld. Daartoe werd een Bondscommissie voor Vredesactie ingesteld, die enige tijd een eigen orgaantje *Bezinning* uitgaf. Door gebrek aan eenparige visie en ook door meningsverschil met het Bondsbestuur over de te volgen gedragslijn, is de actie van de commissie verlopen en werd zij in 1938 opgeheven[1317].

Tegen eenzijdige ontwapening;
het „Nationaal Jongeren Verbond"

De aantrekkingskracht van humanitaire en pacifistische idealen op een deel van de jongeren in de jaren twintig, wekte tegenkrachten die de positieve waarde van de nationale gevoelens verdedigden en opkwamen voor de versterking van de weerbaarheid van ons land. Het optreden van Mussolini vond weerklank, speciaal in enkele studentenkringen; van *Propria Cures* in de jaren tussen 1922 en 1928 heet het dat het „salonfascistisch van pure voortreffelijkheid, salonfascistisch uit louter gevoel van eigenwaarde, uit krachtbewustzijn en afkeer van platheid en nivellering is"[1318]. Eveneens uit de studentenkringen kwam het in december 1921 opgestelde manifest van *Jong-Conservatieven* voort met uitroepen als:

moeten wij jongeren in cynische ideaalloosheid, uit vuige baantjeslust, ook de hielen gaan likken der rode ambtenarij? Neen! Wij haten de Democratie, die ons al deze rampen heeft gebracht...[1319].

En voor zover deze luidruchtigheid in daden overging, beperkte zich dit tot het vormen van een studentenvendel ter versterking van de *Burgerwacht* in 1918 en het formeren van een *Technische Noodhulp* als bijdrage tot het breken van de transportstaking in 1920[1320]. Een organisatorisch eigen vorm kreeg dit nationalistische studentenstreven in 1922 door het omzetten van de studentenafdeling van het *Algemeen Nederlandsch Verbond* in het *Diets Studenten Verbond*[1321]. Dat alleen zij die zuiver Diets naar afstamming en beschaving waren, lid konden worden spreekt vanzelf. Onder jonge kunstenaars en schrijvers vinden

we in die jaren soortgelijke strevingen[1322]. Maar op andere groeperingen van jongeren en zeker op de vrije jeugdbeweging had dit alles geen invloed[1323]. Het eigenlijke offensief tegen het pacifisme onder de jeugdbewegers ging echter niet uit van dit fascistisch beïnvloede jong-conservatisme, maar van de dragers van het oude traditionele nationalisme dat zijn behoudzucht ook niet als opstandigheid camoufleerde. Het waren geen jongeren doch volwassenen, op vooraanstaande posten in de maatschappij, die op 22 december 1925, als antwoord op de JVA, de *Jongerenbond tegen eenzijdige ontwapening* oprichtten. Deze bond werd 17 december 1927 gereorganiseerd tot het *Nationaal Jongeren Verbond* (NAJV)[1324]. Een enkele passage uit de doelstelling om de politieke achtergrond van dit verbond te belichten:

> de jongeren op te wekken en te leren stelling te nemen tegen elke ondermijning of aanranding van het gezag en van de nationale geest en in het bijzonder tegen alle stromingen welke door eenzijdige ontwapening de weermacht ontijdig trachten af te breken en welke ons volk trachten te verslappen[1325].

Het NAJV ageerde vooral op de middelbare scholen tegen JVA en NBAS (zie blz. 347). Op een reclametechnisch vaak zeer knappe wijze werd dit werk aangepakt[1326]. Natuurlijk bleven NBAS, JVA en *De JG* het antwoord niet schuldig[1327].

PAR. 2. DE „JONGE GIDS"-BEWEGING EN HAAR VOORLOPERS

Steeds ontwikkelen generaties jeugdbewegers zich tot bewogen jongeren, die hun bond geestelijk ontgroeien en toch ook nog niet passen in de wereld der volwassenen. Op zoek naar eigen vormen verruimt zich hun blik en vraagt dat wat buiten hun bond ligt de aandacht. Periodiek doorkruisen deze jongerenproblemen de ontwikkelingsgang der jeugdbeweging, al lost de door de leeftijdsgrens veroorzaakte doorstroming in de vrije jeugdbeweging de spanningen tussen jongere en oudere jaargangen vanzelf op.

Bij de pioniers der JGOB viel deze verruiming van hun blik juist in de jaren van oorlog en revolutie en het door hen gestichte blad *De Stem der Jongeren* droeg er de sporen van. De woordvoerder van de na hen gekomen Arnhemse JGOB-generatie, Henk Prakke, zocht na de JGOB achter zich gelaten te hebben, een forum waar alle jeugdbewegers zich konden uiten. In december 1921 verscheen onder zijn redactie het eerste nummer van het blad *Djasip*. *Djasip* of uitvoeriger: *Alzijdig onafhankelijk Maandschrift over Der Jongeren Arbeid Studie Idealen Problemen* stelde nadrukkelijk vast, dat het geen voorkeur voor een bepaalde stroming had en dat vooraanstaande jongeren van zeer uiteenlopende richtingen en opvattingen mee zouden werken:

Wát leeft en woelt en groeit er in de jongeren-van-nu? Welke zijn de idealen, die zich dit volk-der-toekomst stelt? Welke verlangens uiten zich? Wat bieden de ouderen het opgroeiende geslacht? En - hoe reageert het hierop? Ziedaar vragenderwijs uitgepaald het gebied, waar *Djasip's* belangstelling naar uitgaat[1328].

De inhoud van het blad is zeer gevarieerd. Artikelen over moderne kunst[1329] en wetenschap, voorzien van literatuuropgaven, worden afgewisseld door stukjes over padvinderij, christelijke jeugdorganisaties, anarchistische en communistische groeperingen, de Jongfriese beweging enz. Het tijdschrift vond weerklank. Na het eerste nummer meldden zich meer dan 500 abonnees. Maar *Djasip* bracht het, doordat de redacteur van werkkring veranderde en deze hem geheel in beslag nam, niet verder dan 3 afleveringen[1330]. In deze paar nummers echter troffen jongeren van de meest uiteenlopende bonden elkaar. Wel namen de JGOB'ers onder de medewerkers begrijpelijkerwijs een grote plaats in, maar vrijwel geen richting ontbrak.

De Brug

In de loop van de jaren twintig gaat de hegemonie in de vrije jeugdbeweging van de JGOB over op de NBAS en uit deze bond komen de initiatiefnemers voor een nieuw „inter-bondaal" orgaan. Als de oprichters van de NBAS jongeren geworden zijn, gaan hun gedachten uit naar meer begrip en samenwerking tussen de jeugdbonden onderling. De reeds bestaande samenwerking der drankbestrijdingsorganisaties tijdens de „blauwe week" bood een aanknopingspunt[1331]. Onder redactie van Bram van der Meer verschijnt mei 1924 het eerste nummer van *De Brug* met als ondertitel *Uitgave van de Ned. Jeugd-Centrale voor Drankbestrijding* (NJCD). Het was „gewijd aan de betekenis en de belangen der jeugdbeweging". Als uitgave van de NJCD richtte het blad zich eigenlijk alleen tot de geheelonthoudingsbonden. Dit blijkt ook uit de verspreiding van het blad[1332]. Het orgaan nam stelling tegen de splijtziekte en zocht samenwerking met als einddoel de eenheid:

Inderdaad hopen we, dat dit blad zal kunnen zijn een brug, waarover wij, eensdenkende en eensvoelende jongeren elkander kunnen bereiken over kloven en kloofjes, waarover wij tot elkander kunnen komen, om een mooie, krachtige beweging te bouwen, een beweging, waarin ons kwade zwijgt en ons goede leidt.

Gefloreerd schijnt *De Brug* niet te hebben. De oplage bleef voor een belangrijk deel ongelezen liggen en de nummers verschenen traag[1333]. De inhoud van het blad blijft binnen de grenzen van de jeugdbewegingsproblematiek. De macrogemeenschap der volwassenen ligt buiten de gezichtskring, wel probeerde men het wezen van de microgemeenschap der jeugdbewegers nader te bepalen. Getracht wordt de kern van binnen uit, vanuit het „gemoedsleven van de groeiende mens"

te begrijpen[1334]. Als reactie op deze subjectief-psychologische analyse brengt Hein Willemse de sociaal-economische achtergronden van het ontstaan der jeugdbeweging ter sprake en poogt het hele verschijnsel vanuit de maatschappelijke gezichtshoek te verklaren[1335]. Van een werkelijk doordringen in de historische achtergronden is nog geen sprake. Verder dan tot het leggen van een eerste verband tussen de micro- en macrogemeenschap komt het niet.

De betekenis van *De Brug* ligt meer in haar streven aan de samenwerking van de blauwe bonden tijdens de blauwe week enige achtergrond en duurzaamheid te geven. Het derde nummer bevat zelfs een pleidooi voor één blauwe jeugdorganisatie. Inderdaad zijn er ook allerlei fusiebesprekingen geweest, waarbij de NBAS, JGOB, JVO en OVJT paarsgewijze betrokken waren (zie blz. 244). De gedachte hing dus in de lucht.

De Pionierskampen

In twee opzichten speelde de PIA, waar we op blz. 243 afscheid van namen, een rol in de verdere ontwikkeling van de jeugdbeweging. Ten eerste als trefpunt en opvangcentrum voor dakloze oud-jeugdbewegers[1336]. Ten tweede door het organiseren van *Pionierskampen* waar leden van alle jeugdbewegingen met elkaar van gedachten konden wisselen. Het eerste *Pionierskamp* dateert van 1923[1337]. Inderdaad lukte het vogels van diverse pluimage bij elkaar te krijgen. Vooral anarchistische jongeren waren opgekomen:

Hoe duidelijk is het ons allen dáár gebleken, dat het er niets toe doet of je bourgeois, arbeider, artiest of wat ook bent, als je maar idealist bent... De aanwezigheid van die jonge handwerkers, die ondanks hun jeugd al reeds jaren staan in de maatschappij, gaf hier aan het geheel een realiteit, die we wel eens terecht of ten onrechte elders gemist hebben[1337].

Deze *Pionierskampen*, waarin vooral Van der Goes van Naters een belangrijk aandeel had, werden jaarlijks herhaald. De nadruk viel steeds op het overbruggen van de klassentegenstellingen. De conclusie over het in 1925 gehouden kamp luidt:

Duidelijk kwam uit, dat al moge klassenstrijd en loondienst wellicht voor duizenden op dit ogenblik de enig mogelijke weg zijn, de Pioniers andere wegen zullen moeten inslaan met het begrip Arbeid als Dienst voorop[1338]

en in het slot van de beschouwing lezen we nog over het kamp als geheel:

Dat het reeds nu, in onze samenleving, mogelijk is, dat mensen, die onder zo uiteenlopende omstandigheden zijn opgegroeid en opgevoed, in zo grote eenheid met elkaar samenzijn, is voor ons allen een enorme steun om onvermoeid op de ingeslagen weg door te gaan[1338].

In ieder geval voorzagen de *Pionierskampen* in een steeds sterker gevoelde behoefte aan inter-bondaal contact. En wanneer *De Jonge Gids* de *Pionierskampen* als zielsverwant verschijnsel ontdekt, beleven deze kampen bloei-jaren (1927 en 1928)[1339]. Zij werden een trefpunt voor leden van de NBAS, JGOB, JVA, *De* JG, vakbewegingsjeugd en padvinders.

De Jonge Gids

Toen ook de tweede generatie NBAS'ers jongeren werden, vonden zij roerige en krachtige woordvoerders in de prominenten van afdeling Alkmaar. Op de HBS, waar D. L. Daalder directeur was, werd in 1923 een NBAS-afdeling opgericht. Deze bestond het tweemaal per maand een eigen blad *De Ploeg* uit te geven in een oplage van 2000 ex., die op de middelbare scholen hun weg vonden. In dit orgaan werden debatten met leraren en voorstanders van schoolverenigingen en schoolavonden eerder gezocht dan geschuwd[1340]. Lang hadden Chris Blom, Kees Zijlstra, Jo Benders e.a. niet nodig om de NBAS te ontgroeien. In een bond van overwegend drankbestrijders waren zij de pioniers van een veel ruimer opgevat jeugdidealisme. In de rubriek „spreekzaal"[1341] van *Jonge Kracht* schrijft Chris Blom over de toekomst van NBAS:

In 't bijzonder is in de laatste tijd in alle kringen doorgedrongen de gedachte, dat het eigenlijk onzin is alleen maar tegen een bepaald onderdeel van het maatschappelijk kwaad te vechten en de wortel ervan, het hopeloos materialistische moeras, waarin de mensheid is geraakt, onze maatschappelijke verhoudingen, die gebaseerd zijn op de wilde drift naar goud en genot, om die overal doorgedrongen en vastklampende wortel ongemoeid te laten[1342].

De schrijver wijst op het enthousiasme van de AJC, het vuur van de JVA, de geestdrift die de dienstweigering wekt enz. Hij stelt voor een congres van alle jeugdbonden van alle richtingen te beleggen[1343]. Hoewel Chris Blom de NBAS lauwheid en onverschilligheid verwijt, pleit het ledental en de activiteit voor het tegendeel. Men kan derhalve beter zeggen dat de NBAS Chris Blom en zijn geestverwanten niet meer bevredigde, omdat zij uit hun blauwe jasje waren gegroeid.

Op 1 juni 1927 verscheen het eerste nummer van het halfmaandelijkse blad *De Jonge Gids*[1344]. De redactie voerde Chris Blom, de administratie Kees Zijlstra en de kunstrubriek verzorgde Martien Beversluis, eveneens in de jeugdbeweging geen onbekende[1345]. Uit het eerste nummer blijkt reeds direct dat het hier niet langer gaat om het probleem van de blauwe jeugdbeweging en zelfs niet meer om de jeugdbeweging in zijn geheel, maar om het bewoonbaar maken van de maatschappij voor idealistische jongeren. Toch vloeit het blad logisch en noodzakelijk uit de immanente ontwikkeling van de jeugd-

beweging voort en kwam het beslist niet rechtstreeks tot stand door de politieke spanningen, die van buitenaf op de jeugdbeweging inwerkten. Want uitgangspunt was het nader tot elkaar brengen van de jeugdorganisaties. Voor één jeugdverbond of zelfs voor een jeugdfederatie werd de tijd nog niet rijp geacht:

Eerst vertrouwen en toenadering, eerbied en inzicht en dan eerst zal men pogingen in het werk kunnen stellen om een landelijke federatie tot stand te brengen... Daarvoor stichten we *De Jonge Gids*... Hij zal de eenheid en samenwerking in de Nederlandse Jeugdbeweging voorbereiden[1346].

Om dit te bereiken dient met voorbijgaan van de vele diepgaande principiële en organisatorische verschillen de kerngedachte opgespoord te worden, die alle jeugdorganisaties gemeen hebben:

't Zijn: kameraadschap, streven naar zelftucht en eenvoud, en opstandigheid tegen de bestendiging van alle sociale onrecht[1346].

Een weliswaar knappe, maar toch wel extreme formulering van het jeugdidealisme, die hoogstens de meest uitgesproken vrije jeugdbewegers zouden accepteren. Het is dus rijkelijk naïef te veronderstellen, dat de geleide christelijke jeugdverenigingen die de overgrote meerderheid uitmaken, zich voor het ideaal van *De Jonge Gids* zullen laten winnen. Alle wat geforceerde pogingen van de redactie ten spijt blijkt het én door de beschikbare medewerkers én door de in eerste instantie gewonnen lezerskring én door de politieke ontwikkeling niet mogelijk aan een naar links gerichte evolutie van *De Jonge Gids* te ontkomen, zoals we nog zullen zien.

Wel staat de jeugdbeweging aanvankelijk in het centrum van de aandacht, maar reeds het eerste nummer bespreekt ook de overgang naar en het werken in de maatschappij:

Door het behandelen van deze kwesties vergemakkelijken we tevens de overgang van de oudere jeugdbewegers naar het maatschappelijke leven, hopen we voor hen nieuwe gezichtspunten te openen in de vraag, hoe ze in de ouderenmaatschappij hun idealisme het beste zullen kunnen volhouden en kunnen we misschien enigszins het droevige verschijnsel tegengaan, dat zovele jeugdbewegers in de grote mensenwereld aangeland hun idealisme zonder slag of stoot als „onbruikbaar" opofferen[1346].

De Jonge Gids ontwikkelde zich tot een blad, waar de meest bewuste jeugdbewegers tweemaal in de maand met spanning naar uitzagen, een orgaan dat een plaats innam in hun leven, een spiegel van alles wat er in de jeugdbeweging gistte. Maar *De* JG was meer dan een origineel, gevarieerd en lezenswaardig jeugdorgaan. Op verschillende terreinen verrichtte het belangrijk pionierswerk van propagandistische en organisatorische aard. Wij denken hier aan het uitdragen van de jeugdherberggedachte, het bekendheid geven aan het lichtgewichtkamperen, het organiseren van jeugdbewegingscongressen, en het

ontwikkelen van een radicaal antimilitaristische beweging. Alles wat verband houdt met jeugdherbergen (zie blz. 272) en pacifisme (zie blz. 340) komt in speciaal hieraan gewijde paragrafen ter sprake. De rol van *De* JG in de *Vrije Lichaams Kultuur*-beweging zal zoveel mogelijk bij de verdere ontwikkeling van de NBAS behandeld worden (zie blz. 287), zodat ons in deze paragraaf alleen de overige aspecten van *De* JG resten, voor zover deze voor de historie van de jeugdbeweging van belang zijn. Deze indeling voorkomt herhalingen en we krijgen een meer zakelijke ordening, die echter een zekere verbrokkeling van het historische verband meebrengt.

Op de bres voor de eenheid in de jeugdbeweging

Uit de 2000 aanvragen om proefnummers blijkt hoezeer *De* JG de aandacht trok[1347]. Reeds direct neemt *De* JG de organiserende taak, die hij zichzelf toebedeeld heeft, ter hand. In het nummer van 1 november 1927 komt een verslag voor van een JG-conferentie in Soest, waar 60 jongeren aan deelnamen. In Van Mierop was het humanitaire idealisme in levende lijve aanwezig[1348]. NBAS, JGOB, VJV en RJB werden door hoofdbestuurders vertegenwoordigd en van tien andere bonden waren individuele leden aanwezig:

> Over het algemeen waren helaas de ongeleide bonden veel beter vertegenwoordigd dan de geleide, wat geenszins in onze bedoeling lag. *De* JG stelt zich niet op het standpunt van zelfstandigheid of leiding, zoals genoegzaam bekend mag worden geacht.

Inderdaad heeft het blad geprobeerd geen standpunt in te nemen in de kwestie van wel of geen oudere leiding in de jeugdorganisatie. Dit was ook een eerste voorwaarde om een brede basis voor *De* JG te scheppen. De redactie betoogde zelfs dat de geleide en de zelfstandige jeugdbeweging beide nodig waren: de eerste om de massajeugd op te vangen, de tweede om de elite te vormen[1349]. Maar door het probleem zo te stellen blijft toch voor de lezer niet verborgen waar *De* JG staat.

Na ruim een half jaar moet de redactie dan ook vaststellen dat hoewel alle bonden en richtingen aangeschreven waren, toch de eerste sympathiestroom uit één bepaalde richting kwam en dat dit in strijd met de opzet geleid heeft tot een verankering in de vrije jeugdbeweging. Bovendien is nu door het verschijnen van *De Jeugdleider* orgaan van het *Ned. Jeugdleiders Instituut*, de ideologische tegenvoeter van *De* JG[1350], het contact leggen met de geleide en godsdienstige jeugdbeweging dubbel moeilijk geworden[1351].

Terwijl *De* JG inzake de jeugdbewegingsvraagstukken een zekere objectiviteit en neutraliteit nastreefde, was dit waar het de maat-

schappij betrof allerminst het geval. Op de genoemde conferentie in Soest

> waren allen het erover eens, dat *De* JG de tendens van protest tegen maatschappelijke wantoestanden zal moeten handhaven.

Als consequentie hiervan plaatste het blad zich achter een manifest over het toen actuele probleem van de doodstraf in Ned. Indië[1352]. Het in dit manifest vervatte protest vond veel instemming, maar achteraf begreep de redactie, dat deze campagne in strijd was met de door haarzelf geformuleerde grondslag van *De* JG. Zij onttrok zich aan de actie en werd hierover aangevallen door de *Revolutionaire Jeugdbond* (zie blz. 221). De RJB meende dat *De* JG als zijn taak moest zien de linkse groepen tot samenwerking te brengen. Het was een illusie te veronderstellen, dat er een basis te vinden was waarop allen wilden samenwerken. Maar *De* JG bleef bij zijn standpunt „dat wij de actie niet konden voortzetten, omdat wij het manifest niet voor alle jeugdgroepen aanvaardbaar achtten"[1353]. De RJB nam de leiding van het handtekeningen inzamelen over. Alle bedoelingen en wensen van de leidende figuren echter ten spijt, gaat de JG-beweging haar eigen naar links voerende weg krachtens de immanente ontwikkeling van het Nederlandse jeugdbewegingsidealisme en krijgt het begrip eenheid een meer specifiek en gekleurd karakter.

Het JG-ideaal van de *eenheid* van alle jeugdbewegers vond vooral weerklank bij H. Roland Holst, alom in de vrije jeugdbeweging vereerd, die juist in deze jaren haar boek *De weg tot eenheid*[1354] schreef en alles in het werk stelde om socialisten en communisten nader tot elkaar te brengen:

> zo bij de ouderen het vormen van nieuwe groepen althans op *iets* berustte, op enige persoonlijke voorkeur voor een bepaalde tactiek, enig nadenken, enige ervaring – bij de jongeren berustte het in de regel op niets anders dan toeval. Toeval besliste, met welke jongens of meisjes men in aanraking kwam, welke invloeden men onderging, onder welke vaan men in de „jeugdbeweging" terecht kwam... Groepsgevoel – als surrogaat van werkelijk gemeenschapsgevoel, gemeenschapsgevoel van de *gehele* arbeidende jeugd, het begrip zo ruim mogelijk opgevat – dat is het hoogste wat een verdeelde, verscheurde en versnipperde beweging aan de jeugd vermag te geven[1355].

Na verloop van enige tijd zal *De* JG zich inderdaad neerleggen bij een eenheidsstreven, dat de solidariteit met „de *gehele* arbeidende jeugd" tot grondslag heeft. Voortgezette pogingen van de RJB *De* JG bij concrete acties te betrekken, zoals het opkomen voor een betaalde vakantie van 2 à 3 weken voor de werkende jeugd[1356], falen echter.

Ondanks alle verwachtingen die de JG-redactie eraan verbindt, blijkt uit haar formulering van een gemeenschappelijk uitgangspunt duidelijk, dat een sociaal-idealisme de grondslag vormt:

Wij leven in een tijd van kentering, in een overgangstijd, zo heftig en bewogen en zo snel evoluerend als nooit tevoren. Oude waarheden worden aangetast, oude instellingen ondermijnd, oude gedachten verlaten, nieuwe aangenomen[1357].

De JG was en bleef het blad van de meest radicale vrije jeugdbewegers.

Tegelijk met de ideologische voorbereiding van de eenheid, wordt overal gespeurd naar symptomen in de praktijk van het jeugdbewegingsleven die wijzen op toenadering en samenwerking. Van alle plaatselijke samenwerking van jeugdbonden vinden we uitvoerige berichten. Wat aan de toppen niet mogelijk schijnt, blijkt hier en daar aan de basis te lukken[1358].

Terwijl de eerste stappen op de weg naar de eenheid nog nauwelijks gezet zijn, heeft Chris Blom reeds verderstrekkende plannen ontworpen. Het *doel* van de eenheid moet zijn:

door concentratie van de beschikbare geestelijke en organisatorische krachten in staat te worden gesteld een ernstige poging te doen tot het bereiken van de MASSA-JEUGD[1359].

De jeugdzorg doet wel iets, maar slaagt er niet in de massa op een hoger peil te brengen en omgekeerd heeft de vrije jeugdbeweging de mond vol van gemeenschap en broederschap, maar verloochent de massa:

We bereiken een soort jeugdcultuur in kleine, door het hoge peil vrijwel voor anderen gesloten groepen en we laten de massa op straat zedelijk en geestelijk verhongeren[1359].

Wat in de AJC theoretisch gerechtvaardigd wordt (zie o.a. blz. 200 e.v.), voelt de JG'er als een verloochening van het ideaal dat de pioniers voor ogen stond. De jeugdherbergpropaganda (blz. 272 e.v.) was ook een poging om het isolement te doorbreken en niet in de jeugdbeweging georganiseerde jongeren te bereiken. De twee pijlers waar *de* JG op rust zijn en blijven derhalve: de eenheid van de jeugdbewegers en het uitdragen van het jeugdidealisme onder de massa.

De JG *en de crisis in de jeugdbeweging*

De uitgave van *De* JG valt samen met het optreden van de eerste crisissymptomen in de jeugdbeweging die wij reeds bij verschillende gelegenheden signaleerden: de discussie over het verkennersspel (blz. 213) en het betrekkelijk abrupte einde van het VJV (blz. 172/173). Maar het probleem van de impasse waar de jeugdbeweging zich in bevond, werd ook in zijn algemeenheid aan de orde gesteld door bladen als *Jonge Kracht*, *De Jeugdleider*, *De Jonge Gids* e.a.[1360]. In een polemiek met de NBAS'er Jan Brandt Corstius erkent zelfs de AJC'er Herman Molendijk dat

ook wij aan het onstuimige, stormachtige element, dat in 1922, 1923 zo'n belangrijke plaats innam in ons AJC-wezen, iets hebben ingeboet[1361].

Welk beeld schept *De JG* zich nu van de crisis in de jeugdbeweging? Door zijn herkomst vormt de blauwe jeugdbeweging het uitgangspunt van zijn beschouwingen. Op de grote waarde van het beginsel der geheelonthouding leggen alle woordvoerders in *De JG* derhalve de nadruk juist omdat het een eenheid van tegendelen inhoudt (zie blz. 88). *De JG* vergelijkt dan de eerste jeugdbewegers met die van 1929: de pioniers waren bezield geweest met vuur, idealisme en goede wil en meenden eigenlijk dat dit voldoende was om met een handjevol de wereld te verbeteren. Zij heten nu: naïeve idealisten die de eindoverwinning nabij waanden[1362]. Chris Blom spreekt van de jeugdbeweging als een illusionaire beweging. Uit het doorzien van de illusie werd *De JG* geboren, die vorm moest geven aan de drang naar bezinning en het verwerven van inzicht.

Toen een concrete weg om de maatschappij in de geest van de jeugdbeweging te hervormen niet te vinden bleek, ebde de sociale opstandigheid weg en kwam de levenshervorming steeds meer op de voorgrond. Eenmaal losgeraakt van haar sociale wortels werd de jeugdbeweging een doel in zichzelf[1363]:

De belangstelling voor de problemen, voor het geboom verminderde immers schrikbarend en de drang naar kamperen, naar volksdansen, naar ongedwongen vrij en vrolijk zijn in de natuur kwam geweldig en onweerstaanbaar opzetten[1364].

Als consequentie hiervan vervaagden de scheidingslijnen tussen jeugdbeweging en jeugdzorg. De zelfstandigheid heet nu een kwestie van tactiek en niet meer een zaak van beginsel zoals in de dagen van de pioniers: het succes van AJC, JVO en VCJB is te eclatant. En door de kracht die van deze „gemengde" organisaties uitgaat, dringt de eigenlijke stijl der vrije jeugdbeweging (naar buiten trekken, kamperen, luchtige kleding, volksdansen enz.) in het meer specifieke jeugdzorgwerk. Zelfs de vrije tijd en vakantiebesteding der volwassenen wordt er door beïnvloed (zie blz. 212). Verschijnselen dus die wij geneigd zijn positief te waarderen, zagen velen in *De JG*-kring juist als crisissymptomen[1365]. Hoogstens zou men er nu nog van kunnen zeggen: wat de jeugdbewegers als een *middel* zag om het *doel*: de vernieuwing van mens en gemeenschap, te bereiken, ontwikkelde zich nu tot een doel in zichzelf en drong als lege *vorm*, ontdaan van de oorspronkelijke idealistische *inhoud*, in brede kringen door. Deze veruiterlijking leidde in de jeugdbeweging zelf ten eerste tot wat *De JG* de typevorming noemt en wat naar zijn mening op stagnatie en verval duidt[1366] en ten tweede tot het verschijnsel van de dakloze jeugdbeweger:

En wij, die dit van ons jeugdleven en de jeugdbeweging hebben gemaakt, wat zullen wij beginnen, later eens uit de jeugdbeweging weg, en in het werkelijke leven, zonder dans, zonder zingen en kamperen, congressen en wandeltochten over de hei? Zullen we er niet schuchter staan eerst, en niet begrijpend[1367]?

Tegen dit alles in blijft *De* JG vasthouden aan de sociale opstandigheid en plaatst zich dan ook na enige aarzeling tegenover de *Vrije Lichaams Kultuur* waar we op een andere plaats verder op ingaan.

De besluiten van het tweede „Jonge Gids"-congres

Na een gunstige ontwikkeling in het eerste jaar van zijn bestaan, stagneerde de groei van *De* JG. De redactie werd geheel opgeslokt door de strijd die rond een op te richten jeugdherbergcentrale woedde. Alle aandacht en krachten eiste deze op. Daarbij kwam de overladenheid met werk en de zorg die de strijd om het dagelijks bestaan voor de redacteuren met zich meebracht. De JG-kring werd een groepje met elkaar zwaar bomende jongeren, dat meer weg had van een aanhangsel der jeugdbeweging dan van een allesomvattende en door alle bonden gevoede contactbeweging[1368].

Het hoofdbestuur van de NBAS poogde in deze situatie verandering te brengen[1369]. Na een bespreking met de JG-redactie op 11 januari 1930 richtte de NBAS zich in een rondschrijven tot de verschillende jeugdbonden met de vraag, of er behoefte was aan een blad dat uitreikte boven de verschillende groepsbelangen en zo ja, of *De* JG dan zo te reorganiseren viel dat hij aan deze eis voldeed.

Op grond van de vele positieve reacties werd een tweede JG-congres belegd (29 maart 1930) in de jeugdherberg *De Karekiet* te Kortenhoef. Twaalf bonden waren vertegenwoordigd met in totaal tienduizend leden. Aanwezig waren blauwe en vrijzinnig-christelijke bonden, NCSV, *Jong Theosofen*, RJB en JVA. De OVJT wilde niet meedoen en de AJC verbood zelfs het werken met *De* JG binnen haar gelederen[1370].De NCSV had zich beijverd om door het bewerken van bonden het congres een bredere grondslag te geven. Behalve van de IGOB, VDJO, AJI en PIA waren er daardoor ook sympathiebetuigingen binnengekomen van het *Doopsgezind Jongelingsverbond*, *Ned. Luthers Jongelingsverbond*, en de *Bond v. Chr. Geref. Jongelingsverenigingen*!

Met uitzondering van de JVO waren alle bonden voor een blad en gingen ook akkoord met het voorstel om *de* JG voor dit doel te reorganiseren. De medewerkende organisaties zouden een lid aanwijzen, dat met de propaganda voor *De* JG belast werd. Dit lid zou hiervoor eventueel in iedere afdeling van zijn bond een medewerker aantrekken. Een tweede lid van iedere bond zou zitting nemen in een te vormen *Commissie van Advies*, die, telkens voor 3 maanden, een plan

voor de inhoud van *De* JG moest opstellen. Een vertegenwoordiger van deze commissie – Jan Brandt Corstius – kwam in de redactie.

De radicale inhoud van *De* JG wekte geen verzet op dit congres. De nieuwe redacteur gaf in zijn inleiding als gemeenschappelijke problemen aan: de strijd voor de vrede, de jeugdherbergbeweging, en het zoeken naar nieuwe uitingsvormen zoals o.a. het lekespel. Hiermee ging men unaniem akkoord[1371].

Het uitbreken van de economische crisis doorkruiste de hier uitgestippelde richtlijnen voor de verdere ontwikkeling van *De* JG. Het kwam anders en daarom sluit dit congres de eerste periode van *De* JG af.

Hoofdstuk X

OP ZOEK NAAR NIEUWE WEGEN

PAR. 1. JEUGDBEWEGING EN JEUGDHERBERGGEDACHTE

> ... Wij zitten allemaal met de moeilijkheid van een consequente houding in deze kwestie en er zijn allerlei technische dingen die in een huis de gang van zaken vergemakkelijken en de arbeid verlichten. Maar de jeugdbeweging was toch ook zeker een reactie én tegen verslaafdheid aan comfort én tegen onze gerationaliseerde civilisatie – en zo zij van die uitgangspunten te ver afdwaalt, verliest zij, vrees ik, een stuk van haar ziel.
>
> H. Roland Holst[1372]

Tegen het einde van de jaren twintig bleek, dat het jeugdidealisme niet meer dan enkele tienduizenden in beweging vermocht te brengen en de massa van de Nederlandse jeugd onberoerd liet. Zich hierbij neer te leggen liep uit op het verloochenen van het gestelde ideaal: de vernieuwing van mens en maatschappij. Maar hoe de afgeslotenheid van de eigen idealistische kring te doorbreken en het contact met de jeugd daarbuiten te hervinden? Hoe de eigen bewogenheid op brede kringen over te dragen? (zie blz. 268).

Deze impasse scherpte de blik voor nieuwe vormen, die de kans boden de verstarring en het sektarisme van de jeugdbeweging te overwinnen. Op de propaganda voor het lichtgewichtkamperen, die uitging van de voor dit doel gestichte *Algemeene Nederlandsche Kampeer-Vereeniging* en de zich aan het overbruggen der klassentegenstellingen wijdende *Volkshogeschool*beweging gaan wij hier niet in, daar zij de jeugdbeweging slechts zijdelings raken. Wel van belang is dat in deze periode de aandacht van de jeugdbeweging viel op de jeugdherbergen, zoals deze in Duitsland bestonden. Nuchter en zakelijk beschouwd niets anders dan een gelegenheid voor jongeren om goedkoop te overnachten, was de Duitse jeugdherberg door haar cultuurhistorische achtergrond nog wel iets meer. Zij maakte deel uit van de drang, die aan het eind van de 19e eeuw opkwam om erop uit te trekken met het doel natuur en volk te herontdekken. Toen het „wandern" eenmaal een grote vlucht had genomen, werd dit voor-

beeld door onderwijzers met hun klassen gevolgd. En daar dagtochten niet voldeden, zocht men naar een mogelijkheid om op goedkope en passende wijze te overnachten[1373].

Nu kende Duitsland in de vorige eeuw al tehuizen, die „Wandergesellen" onderdak verschaften om hen te bewaren voor de „gevaren" waaraan de op eigen houtje rondtrekkende jeugd in de wereld is blootgesteld. Tevens bestonden er reeds vanaf 1885 in Oostenrijk en na 1895 in Duitsland kleine overnachtingsgelegenheden voor studenten en scholieren, teneinde hun het naar buiten trekken te vergemakkelijken[1374], maar deze waren slechts toegankelijk voor individuele trekkers. Op initiatief van de onderwijzer Richard Schirrmann werd in 1909 de eerste *Volksschülerherberg* geopend. Andere volgden en weldra stonden deze scholierenherbergen voor de gehele jeugd open. Onder de naam *Jugendherberg* burgerde de nieuwe instelling snel in[1375]. Vooral na de Eerste Wereldoorlog breidde het jeugdherbergnet in Duitsland zich enorm uit. In 1926 en 1927 waren er rond 2000 jeugdherbergen met meer dan twee miljoen overnachtingen[1375].

Als onderdeel van de algemene „wander"beweging die zo doortrokken was van een romantische liefde voor natuur en „Heimat", van een „Bekenntnis zum Volkstum" en van de geest der *Wandervogel*, waren deze jeugdherbergen ingericht en gelegen op een wijze die tegemoet kwam aan de neiging tot soberheid, ascese en primitiviteit, destijds bij de trekkers als reactie op de „sofacultuur" algemeen. Het zelf schoonhouden en soms opknappen van de jeugdherbergen en helpen bij het eten bereiden sloten aan bij de behoefte iets te DOEN en versterkten de geest van saamhorigheid. Zo werd de jeugdherberg een stuk van de jeugd zelf. Ontvlucht aan de stedelijke civilisatie brachten deze eerste trekkers in als jeugdherbergen ingerichte oude burchten, gelegen op plekjes boordevol romantiek, hun vrije dagen guitaar- en fluitspelend, zingend en volksdansend, dwepend en nachtwandelend door.

Waar jeugdherberg en jeugdbeweging in het land van oorsprong zozeer loten van één stam waren, ligt het voor de hand ook in ons land een innerlijke samenhang tussen deze beide verschijnselen te veronderstellen. De feitelijke gegevens bevestigen deze verwachting en rechtvaardigen derhalve een nadere uiteenzetting over de ontwikkeling van het jeugdherbergwezen in ons land, maar dit verschijnsel heeft te veel kanten dan dat wij er in dit bestek een volledig en alomvattend historisch beeld van zouden kunnen geven. Wij brengen slechts die aspecten ter sprake die resulteren uit de vervlechting van jeugdbeweging en jeugdherberggedachte. Wat wij hier geven is een

fragmentarisch en daardoor noodzakelijk eenzijdig beeld vanuit de gezichtshoek der vrije jeugdbeweging.

De verbreiding van de jeugdherbergidee in Nederland

De kleine Duitse jeugdherberg, die al in 1923 te Rotterdam in het gebouw van de Duitse roeivereniging haar deuren opende, bleef door de Nederlandse jeugdbeweging onopgemerkt[1376]. De belangstelling voor de jeugdherberg werd in Nederland langs andere wegen gewekt. Een door de *Ned. Reis-Vereeniging* omstreeks 1923 georganiseerde Haagse schoolreis naar Oostenrijk bracht de eerste aanraking met de jeugdherberg. Het enthousiasme over deze kennismaking bleek zo groot, dat er op initiatief van de *Ned. Reis-Vereeniging* een commissie tot stand kwam die de stichting van een jeugdherberg in Den Haag ter hand moest nemen, een doel dat ook inderdaad na enige tijd werd bereikt[1377].

Enige jaren later breidden ook de jeugdbewegers, vooral NJN'ers, NBAS'ers en VJV'ers hun trektochten uit tot over de Duitse grens en maakten eveneens kennis met de jeugdherberg[1378]. Chris Blom, Herman Schuurman e.a. kwamen met Schirrmann persoonlijk in contact en deze spoorde hen aan de jeugdherbergidee in Nederland te propageren. Chris Blom en Kees Zijlstra kregen volmacht Duitse trekkerskaarten uit te reiken[1379]. Op de rol van *De* JG in dit verband komen we nog terug.

Maar terwijl er alom in ons land over de jeugdherberg gepraat, getwist en geschreven werd, was het de jeugdbeweging vooral die iets deed. Zij stichtte niet alleen jeugdherbergen, maar leverde ook de jongeren, die hiervan gebruik maakten. Hoezeer ook dit laatste van belang was, blijkt uit de samenstelling van de bezoekers aan de eerste jeugdherberg *De Weideheuvel* in Ouderkerk (in de zomer van 1927 verbouwde J. H. v. Twisk op eigen kosten een deel van zijn woning, van oorsprong een oude watermolen, tot jeugdherberg[1380]). Hoe weinig de jeugdherberggedachte buiten de jeugdbeweging nog wortel geschoten had, demonstreert het feit, dat in 1929 van de 1601 trekkers, die er gebruik van maakten, 65% uit Duitsland kwam en slechts 15% uit ons eigen land[1381].

Reeds in augustus 1927 meldt *De* JG, dat de idealistenkolonie *De Ploeg* in Best (NB) haar terrein openstelt voor kamperende jeugdbewegers:

Tevens kan gebruik gemaakt worden van een jeugdhuisje, dat geheel door jeugdbewegers zelve is gebouwd en met de doelstelling, dat alle richtingen daar ongestoord een thuis vinden[1382].

Initiatieven van de NBAS

Vooral de NBAS had in de stichting van verschillende jeugdherbergen een actief aandeel. Na een ernstig debat in het pinksterkamp 1928 in Petten besloten Wim Wiese, Nel Kok en Carel Nadort voor één gulden in de week een visserskotje te huren en als jeugdherberg in te richten. Er werden vakanties aan geofferd om het geval te vertimmeren. Men jutte het nodige hout en zamelde geld in. En 30 september 1928 werd de nieuwe jeugdherberg met *De Zevensprong* ingewijd[1383].

Vooral de Gooise JH-vereniging, waar NBAS'ers een leidende rol in speelden, was zeer actief en stichtte in haar gebied *De Karekiet*, *De Heidebloem* en *Jong Amersfoort*[1384]. Ook *De Lijsterbes* in Alkmaar, die 20 juli 1929 geopend werd, was een initiatief van NBAS'ers[1385]. Zo zouden we wat de totstandkoming van de oudste jeugdherbergen betreft, kunnen doorgaan.

Het NBAS-*Bondshuis*

Bijzondere aandacht verdient het NBAS-Bondshuis in Oldebroek. Reeds in 1925 was op het congres van de bond gesproken over de mogelijkheden voor een bondshuis in de geest van een jeugdherberg[1386]. Na het maken van plannen en ontwerpen, zette 1 maart 1927 *Jonge Kracht* de geldactie voor het Bondshuis in:

> Dat plotselinge besluit van het hoofdbestuur om nu maar ineens goed te beginnen heeft heel wat stof opgejaagd. Heel veel mensen hadden eerst rapporten verwacht en dikke besprekingen op het congres. Maar daar was de tijd niet voor. Doen of niet doen. „Doen" maar dan ook direct. Er werd gewerkt, hard gewerkt, de vonken vlogen eraf[1387].

Hier kon het jeugdidealisme zich in daden uiten. Hier kon iets gedaan worden dat én de eigen leden ten goede kwam én tevens voor de gehele jeugd bestemd was[1388]. De offerzin bleek groot en duizenden guldens brachten de leden bijeen. Pinksteren 1929 startte de bouw. Zoveel mogelijk verrichtten de leden het werk zelf. Het ene werkkamp volgde op het andere. Veel gebeurde door onoordeelkundigheid, gebrek aan ervaring en vakkennis en door jeugdige haast eerst verkeerd, wat natuurlijk weer extra werk meebracht en geld kostte. Steeds meer geld verzwolg het bondshuis in wording en de verantwoordelijke jongeren waren verschillende malen de wanhoop nabij. Maar in het voorjaar van 1930 was het Bondshuis voltooid[1389]. Met Pinksteren vond de opening plaats. *De* JG spreekt van een „uniek" gebaar en gaat dan verder:

> er worden talrijke bondshuizen in de laatste jaren neergezet, of deze bonden gelovig zijn of niet, that is the same in deze kwestie, hunne bondshuizen zijn alleen bedoeld

voor hunne leden. Daarom was voor mij de opening van het NBAS-bondshuis een Germaanse daad van gastvrijheid, een christelijke blijde boodschap voor alle jonge mensen, voor alle vrije trekkers[1390].

Namens de *Ned. Jeugdherberg Centrale* en het *Ned. Jeugdleiders Instituut* sprak C. P. Gunning, maar zijn woorden vonden blijkens het volgende commentaar niet veel instemming:

Interessant (of onnozel?) was ook de opwekking van Gunning dat zij het vaderland zouden dienen. Alsof er bij deze daadkrachtige, zelfbewuste jongeren nog zulke slome drijfveren voor hun handelingen verondersteld kunnen worden! Hier wordt uit dieper bron geput, naar wijder horizon geschouwd[1390].

Geheel „uniek" bleef het gebaar van de NBAS niet, althans niet waar het om het beschikbaar stellen van een bondshuis ging. In juni 1930 werd door de inspanning, die de JVO zich daarvoor getroost had in samenwerking met de NV, NJHC en *Staatsbosbeheer Us Blau Hiem* geopend, dat tegelijk een JVO-centrum en jeugdherberg wilde zijn[1391].

Natuurlijk kwamen langzamerhand ook buiten de jeugdbeweging van alle kanten de initiatieven los en groeide het aantal jeugdherbergen. Ons ging het er hier slechts om erop te wijzen, dat in de oertijd van het trekken door de jeugdbeweging belangrijk pionierswerk is verricht.

De Jonge Gids-propaganda voor de jeugdherberg

Het is de verdienste van *De* JG geweest vanaf het eerste nummer propaganda gemaakt te hebben voor de jeugdherberg. Reeds direct ziet Chris Blom hierin een mogelijkheid om de jeugdbeweging uit haar isolement te verlossen en om de massajeugd met het idealisme en de uitingsvormen van de jeugdbeweging in aanraking te brengen[1392]. Tegelijk zou de jeugdherberg helpen de scheidingslijnen binnen de jeugdbeweging te doen vervagen. Ja, aanvankelijk ging *De* JG zelfs zeer ver bij het aangeven van de functies der jeugdherberg: honken voor de jeugdbewegers, in de grote steden tehuizen waar jongeren van buiten tussen de middag hun brood op konden eten en tegelijk tehuizen die de massajeugd konden opvangen[1393].

Maar vóór alles zou zo de Nederlandse jeugd in staat worden gesteld naar buiten te trekken en ons land te leren kennen. Jeugdbewegers en niet-jeugdbewegers van de meest uiteenlopende opvattingen en overtuigingen kregen zo gelegenheid met elkaar in aanraking te komen en van gedachten te wisselen. Buiten het bereik van ouders en school leerde de jeugd zelfstandig zijn en maakte zich een levensstijl eigen, wars van weelde etc.

Wat echter de jeugdbewegers in de jeugdherberg-gedachte aantrok, moest noodzakelijkerwijze die jeugdleiders afstoten, die de aanraking

van hun jongeren met andersdenkenden schuwden en zeker wanneer zij hierbij zelf niet tegenwoordig waren.

Het verzet van kerkelijke zijde tegen de jeugdherberg

Reeds in 1924 had de *Centrale Jeugd Raad* zich in een rapport met de jeugdherberg beziggehouden:

Men neemt in onze tijd bij jonge mensen in toenemende mate waar een neiging om te reizen en te trekken of om buiten de dagelijkse omgeving te komen. Voor zover deze neiging zich ook ten onzent openbaart, kan het gewenst worden geacht, teneinde haar in goede banen te leiden en te houden, aan deze neiging tegemoet te komen[1394].

De instelling die uit deze regels spreekt is er niet een van de jeugd voorgaan en de weg wijzen. Liever zolang mogelijk uitstellen, totdat langer wachten door het initiatief van de jeugd zelf onmogelijk is. Maar toen de slapende honden toch wakker geworden waren, kwam vooral van confessionele zijde fel verzet. Een enkel voorbeeld. Het bekende katholieke blad over jeugdproblemen *Dux* schreef:

laten wij, als katholieke jeugdleiders ons verre houden van het systeem der jeugdherbergen en in het belang der normale ontwikkeling van de jeugd en van het werk der vrije jeugdvorming een krachtige actie inzetten, om de oprichting en verbreiding van jeugdherbergen zo intensief mogelijk tegen te gaan[1395].

Van gereformeerde zijde was de afwijzende houding niet minder fel. In het *Gereformeerd Jongelingsblad* werden er geen doekjes om gewonden:

Onze Bondsvoorzitter heeft in meer dan één openingsredevoering op de gevaren van het romantisch gedoe van reizen en trekken gewezen. Stel al, dat onder onze jongeren de lust ontwaakte om de vakantiedagen op andere wijze door te brengen dan tot dusver de gewoonte is, dan nóg zou onzerzijds nimmer kunnen worden aangewakkerd een pogen om het reizen en trekken van de ene plaats naar de andere, enkel van groepen jongens onder elkaar, bij onze opgroeiende jeugd ingang te doen vinden. Wij bidden: „leid ons niet in verzoeking". Maar dan mogen wij geen gelegenheid scheppen om die verzoeking naar ons toe te halen[1396].

Enige maanden later motiveert H. Janssen, voorzitter van de Bond van *Christ. Ger. Jong. Ver. in Ned.* zijn afwijzende houding als volgt:

In de jeugdherbergen vloeit allerlei te zamen. Wanneer men met elkander enige dagen de natuur in gaat, kent men elkander, 't zijn meestal gelijkgezinden, die deze zwerftochten ondernemen, zodat men rekenen mag, dat men steun aan elkander heeft. Maar hoe zou het in de jeugdherbergen gaan, waar men allerlei aantreft? Jongelui van gans andere geestesrichting en tegenovergestelde levens- en wereldbeschouwing treffen elkander. Hoe zal dat gaan en welke gevolgen zal dat hebben? Welke gesprekken zullen daar gevoerd en welke onderwerpen behandeld worden? Daar zullen ook meisjes komen. Zeker het kan alles goed gaan, maar zal het goed gaan? Hier dreigt een vermenging, waarvan wij gevaar duchten voor ons opkomend geslacht[1397].

Het *Ned. Jongelings Verbond* meent eveneens, dat het „op het ogenblik geraden schijnt zich te onthouden van deelneming in de beweging"[1398].

Maar het verzet beperkte zich niet tot de confessionele verenigingen. Ook van de zijde van de AJC kwam tegenkanting. In een gesprek met George Ittmann, voorzitter van de SDSC, vatte Vorrink zijn bezwaren als volgt samen:

> zo'n jeugdherbergerij was in Nederland helemaal niet nodig, want de grote jeugdorganisaties o.a. de AJC bezaten hier toch allemaal hun eigen jeugdtehuizen, die goed geëxploiteerd dienden te worden, en alleen maar een funeste concurrentie te vrezen zouden hebben van zulke algemene jeugdherbergen, waar bovendien de jeugd zo maar zonder leiding langs zou kunnen trekken, waardoor je de kans liep op allerlei last met „de geestelijkheid" en andere duistere machten. De behoefte aan zulke vrije trekkershuizen voelden toch alleen maar van die echte loslopende honden[1399]!

Zo tekenden zich duidelijk twee kampen af: dat van hen die de jeugdherberg zagen als een verlengstuk van de jeugdbeweging en er uit dien hoofde fel voor waren en dat van hen die in de jeugdherberg een zedelijk gevaar, een bedreiging van het geloof of een ongewenste concurrent van de eigen bondshuizen zagen.

De strijd rond de oprichting van de jeugdherbergcentrale

> „De jeugd had echter het vraagstuk van de jeugdherbergen aan de orde gesteld en het een heel stuk op weg naar de oplossing gebracht. De ouderen wensten, toen het werk op gang kwam een woord mee te spreken."[1400].

Naarmate er meer jeugdherbergen geopend werden nam de behoefte aan een landelijke organisatie toe. Om het trekken werkelijk mogelijk te maken over het gehele land, zodat de afstand van de ene jeugdherberg naar de andere gemakkelijk in één dag kon worden afgelegd, moest er een net van jeugdherbergen komen. Verder diende de propaganda ter hand te worden genomen en leek het niet ongewenst om enige eenheid in de tarieven en huisregels te brengen.

Het conflict tussen NJI en vrije jeugdbewegers

Het initiatief tot een jeugdherbergcentrale ging uit van het *Nederlandsch Jeugdleiders Instituut*. Na een studie gemaakt te hebben van het jeugdherbergwezen in Duitsland legde het secretariaat van het NJI op 18 juni 1927 een organisatieschema voor aan de belanghebbenden[1401]. De hierbij gekozen stichtingsvorm bood het bestuur meer mogelijkheden de zaak in de hand te houden en naar eigen goeddunken

te regelen. Over de wijze waarop het bestuur tot stand diende te komen laat het NJI ons niet in het onzekere:

Het NJI zou een belangrijke plaats krijgen in het bestuur der Stichting. Het bestuur der Stichting zou worden toevertrouwd aan een Raad van Beheer, bestaande uit 6 leden en 1 voorzitter, die als zodanig benoemd wordt door het NJI[1402].

Geen wonder dat er stemmen opgingen „om de invloed van het NJI te verkleinen"[1402]. Maar het NJI diende niet alleen te rekenen met weerstanden tegen deze wel zeer krasse autocratische voorstellen, maar ook met verzet van de belangrijkste leden van het NJI, tegen de jeugdherbergcentrale als zodanig. Het laatste maakte dat de jeugdbewegers dubbele bezwaren hadden tegen het voorstel: én tegen de dictatoriale tendens én tegen de samenstelling van het NJI, waardoor die bonden de grootste invloed op de gang van zaken kregen, die in feite tegen de jeugdherbergen waren. Toch staat *De* JG niet tegenover het initiatief van het NJI. De vrije jeugdbeweging beschikte niet over de financiële en andere materiële middelen om op eigen kracht een jeugdherbergnet tot stand te kunnen brengen. En daar het NJI bovendien na gehouden besprekingen toezegt met de wensen van de vrije jeugdbeweging rekening te zullen houden neemt *De* JG een welwillende houding aan:

Het is de grote verdienste van het NJI, dat het de eerste, op redelijke basis opgezette poging heeft gedaan tot centralisatie; deze poging is gelukt en het Verbond voor Nederland zal weldra een feit zijn[1403].

Afgezien van het feit dat het hier geuite optimisme rijkelijk voorbarig bleek, bestond er in de kringen van *De* JG toch wel zoveel verzet tegen het NJI-voorstel, dat Herman Schuurman met een propagandacentrale voor de jeugdherberg in Nederland kwam, die weliswaar alleen ten doel had de publieke opinie te bewerken, maar toch ook de kiem voor een tegencentrale in zich borg:

Wij hebben dit werk aangepakt, opdat de jeugdherbergen in Nederland zich zullen ontwikkelen op een juiste manier en als een door de gehele jeugd gedragen en gestuwde algemene volksbeweging[1404].

Verzamelden zich rond Herman Schuurman de meer radicale en anarchistische elementen, die iedere inmenging van bovenaf veroordeelden en alles van onderop wilden, de kern van de *Jonge Gids*-aanhangers, die door de NBAS werd gevormd, pendelde heen en weer tussen de voor- en tegenstanders van het NJI-initiatief.

Maar het NJI-bestuur ontmoette waarschijnlijk zoveel tegenstand bij die leden, die niets van de jeugdherberg wilden weten, dat het in het najaar van 1927 zijn pogingen staakte om tot een centrale te komen[1405]. In de loop van 1928 werden van verschillende zijden

nieuwe pogingen gedaan om tot een landelijke organisatie te komen[1406]. Het NJI mengde zich er opnieuw in, maar wist niet met de vertegenwoordigers van jeugdherbergen en jeugdbeweging tot overeenstemming te komen:

Het NJI wenste de volledige leiding van de nieuwe beweging in handen te houden en wilde aan de nieuwe wegen zoekende jeugd generlei verantwoordelijkheid geven. De jongeren aanvaardden dit leidersbeginsel niet, maar verlangden een democratische opbouw van de noodzakelijk geworden centrale organisatie[1407/8].

Terwijl aan alle kanten onderhandelingen gaande waren, voerde het NJI een soort staatsgreep door. Deelen liet op 13 juli 1928 namens het NJI een akte passeren inzake oprichting van een stichting, genaamd *Jeugdherberg Centrale*[1407/8]. De stichting zou door 7 mensen bestuurd worden, van wie het NJI er vier, waaronder de voorzitter, aanwees. Het reeds bestaande voorbereidende comité van jongeren vatte deze dictatoriale daad op als een oorlogsverklaring en de strijd ontbrandde:

Deze strijd was in wezen de worsteling tussen belangrijke pedagogische en sociale inzichten. Vele ouderen, die leiding aan de jeugd gaven, meenden, dat het grote werk van de opbouw ener landelijke organisatie van en voor jeugdherbergen niet op verantwoorde wijze door jeugdig enthousiasme alleen tot stand kon worden gebracht. Hier moesten de ouderen leiding geven. Vele jongeren geloofden echter in eigen kracht, wilden zélf doen en hadden geen behoefte aan de leiding van de zoveel wijzere ouderen[1409].

Het comité van jongeren wilde een vereniging oprichten en belegde hiertoe op 1 september 1928 in het Odd-Fellowhuis aan de Keizersgracht te Amsterdam een bijeenkomst. Onder de oproep voor de vergadering vinden we de namen van Chris Blom, Carl Denig, George Ittmann, Kees Sipkes, J. H. van Twisk e.a. Hoezeer het comité van goeden wille was en niet in een opwelling van felle verontwaardiging handelde, bleek wel uit het feit, dat zij alsnog het NJI een kans wilde geven zijn houding te wijzigen. Een laatste poging om de eenheid tot stand te brengen. De vergadering was het er niet mee eens. De opkomst was overweldigend. Talrijke vertegenwoordigers van Duitse trekkers, onderwijskringen, toeristen en jeugdbeweging waren aanwezig. Een heftig en bewogen debat volgde op het voorstel van het comité. Ten slotte werd een voorstel om staande de vergadering een vereniging op te richten met grote meerderheid verworpen. Aan het NJI vroeg de vergadering voor 1 oktober een nieuwe bijeenkomst te beleggen waar alle hier aanwezigen zouden worden uitgenodigd. Het NJI schatte het stuk idealisme, dat in deze verzoeningspoging van de jongeren lag, niet op de juiste waarde. Het legde dit uit als zwakte en zocht op slinkse wijze zijn oude plannen door te zetten.

Om Chris Blom voor zich te winnen bood Deelen hem een betrekking bij het NJI aan, maar deze vatte dit op als omkoperij en in een pamflet werd het publiek gemaakt. Op de nieuwe door het NJI belegde bijeenkomst deed G. A. van Poelje, die in het *Haagse Jeugdherbergcomité* zitting had:

de ondemocratische strekking van de ontworpen stichting goed uitkomen. In zijn kritiek schaarde hij zich volkomen aan de kant van de jongeren. Volgens hem hadden de jongelui volkomen gelijk. Het NJI had immers nog niets voor de jeugdherbergen gedaan. De jongeren hadden ze opgericht, met eigen middelen en tijd gebouwd, overal de gedachte van de jeugdherbergen gepropageerd, en zouden nu in deze stichting van elke invloed uitgeschakeld worden[1409].

De JG keerde zich nu fel tegen het NJI. Na een verslag van de gang van zaken gegeven te hebben, schrijft het blad:

In het verborgene woedt de strijd om de politieke, confessionele of verenigingshegemonie voort en gaat verder met het vergiftigen van het oorspronkelijk zo frisse idealisme, dat het verlangen naar jeugdherbergen deed geboren worden. Dit gevaar is vergroot nu Koos Vorrink vertelde het jeugdherbergenwerk geheel aan het NJI te willen trekken en het lidmaatschap van het NJI tot de grote jeugdverenigingen te willen beperken[1410].

En geheel in de geest van het JG-idealisme luidt de slotconclusie:

Met recht kan men zeggen, dat wie voordelen voor eigen richting of groep belangrijker oordeelt dan het werk in het algemeen, niet als een vriend van de jeugdherbergen kan worden beschouwd[1410].

In de strijdvraag stichting of vereniging koos Van Poelje, die een bemiddelingsvoorstel uitwerkte, ten slotte toch voor de stichtingsvorm opdat zowel individuele trekkers, als jeugdherbergen, scholen en verenigingen lid zouden kunnen worden. Bovendien waren anders de katholieken uitgeschakeld, die van een gemengde vereniging geen lid mochten zijn, terwijl tegen een stichting voor zover bekend geen bezwaren bestonden.

Op 5 april 1929 kwam eindelijk de *Nederlandse Jeugd Herberg Centrale* tot stand[1411]. De stichting werd door 7 leden bestuurd, waarvan het NJI er 3 (nl. de voorzitter, secretaris en penningmeester) aanwees. Een *Raad van Toezicht en Advies* (*Rutena*), die uit vertegenwoordigers van jeugdbeweging, verenigingen, jeugdherbergen en trekkers was samengesteld, benoemde er ook 3 en deze 6 samen kozen de zevende.

Door de organisatorische ervaring, de financiële mogelijkheden en de handigheid, waarover het NJI beschikte, gevoegd bij het autocratische karakter van Deelen, kwam dit resultaat neer op een nederlaag van de jeugdbewegers[1412]. Er werden nog enige pogingen gedaan om, zoals *De* JG schrijft:

de verschillende groepen van leden te organiseren, opdat bij de a.s. verkiezingen meer mensen van onze richting in de Raad van Toezicht en Advies komen[1413].

Op zichzelf een wettig streven, dat Deelen in een brief aan de Raad echter doet spreken van oproerige elementen. Hij weigert voor dit doel ledenlijsten ter inzage te geven, hoewel hij hiertoe volgens het reglement verplicht is[1413]. De jeugdbewegers bereikten niets en raakten op de achtergrond in de leiding van de NJHC, niet bij het besturen van de jeugdherbergen zelf. Ook een poging van die jeugdherbergen, die uit de vrije jeugdbeweging voortgekomen waren, meer hun stempel te drukken op de NJHC en de positie van de *Rutena* te versterken mislukte. Op een stormachtige vergadering stelden deze jeugdherbergen de eis van contributieverlaging en decentralisatie:

Er werd opgemerkt, dat de jeugdherberg-verenigingen zich van meet af aan geen kind in huis bij *deze* centrale hebben kunnen voelen. In lijnrechte consequentie zal men ertoe moeten overgaan het jeugdherbergwerk te dienen op ZELFSTANDIGE WIJZE[1414].

Waar dit laatste op neerkwam bleek toen een aantal jeugdherbergen waaronder *De Zevensprong* in Petten, *De Karekiet* in Kortenhoef, *De Dotter* in Maartensdijk en *Jong Amersfoort* in Amersfoort eind juni 1929 overgingen tot de uitgifte van eigen trekkerskaarten[1415]. Opnieuw bemiddelde Van Poelje en hij wist te bereiken dat deze jeugdherbergverenigingen zich toch bij de NJHC aansloten.

Hiermee was het organisatorische verzet van de vrije jeugdbewegers en de met hen mee voelende jeugdherbergouders ten einde. Men had het gevoel de nederlaag te hebben geleden en vol bitterheid stelde Jan Brandt Corstius in een NBAS-kampvuurrede vast:

zo hebben bij de opkomst van de jeugdherbergbeweging in ons land de ouderen zich van haar meester gemaakt en zo voor een goed deel het onmogelijk gemaakt dat door dit werk juist de levenverwekkende, vernieuwende kracht van de jeugdbeweging invloed zou uitoefenen op alle jongeren. Zij hebben er vaak een vriendelijke jeugdzorg van gemaakt, overal waar de jongeren niet zelf de hand aan de ploeg hebben geslagen[1416].

De strijd om het karakter van de jeugdherberg

In de stijl en inrichting van de Nederlandse jeugdherbergen werkte de invloed van de jeugdbeweging nog lang en sterk na. Op de vraag *Wat willen de jeugdherbergen*? antwoordt de NJHC-gids jarenlang:

De Jeugdherbergen zullen het algemene trekken van de jeugd mogelijk maken. De vroegtijdige terugkeer tot de natuur is een krachtig bolwerk tegen tuberculose en alcohol, tegen verspil- en genotzucht, tegen bioscoop en sigaretten, tegen modeslavernij en verwekelijking bij jongens en meisjes, een zekere weg tot eenvoud en zelfstandigheid, tot arbeidskracht en werklust, tot reine vreugde en volksgezondheid[1417].

In de eerste afgelegen, primitieve en romantische jeugdherbergen weerspiegelde zich de sfeer van de jeugdbeweging. Iedere herinnering aan de „sofacultuur" was hier uitgebannen. Maar naarmate de trekkersstroom rees, deden twee omstandigheden zich krachtiger gelden: om deze nieuwe toevloed van trekkers te kunnen verwerken moesten de jeugdherbergen aan hoger eisen, speciaal op het gebied van de hygiëne, voldoen en tegelijk nam het aandeel van de jeugdbewegers in deze groeiende stroom af, waardoor het verzet tegen meer comfort en gemakken verzwakte. Moderne, grootscheeps ingerichte gebouwen gaan dan de plaats innemen van de jeugdherbergen uit de pionierstijd. Natuurlijk ging dit gepaard met polemieken in de jeugdbewegingsperiodieken.

Zo ontspon zich een maandenlange discussie in *De Jonge Gids* toen de Provinciale Staten van Noordholland 50.000 gulden beschikbaar stelden voor een jeugdherberg in Castricum. Dit bedrag maakte het mogelijk vele vindingen der moderne techniek bij het bouwen en inrichten van deze jeugdherberg te benutten. Naar aanleiding hiervan dacht Chris Blom zuchtend terug aan de hooischuur[1418]. Tevoren had *De* JG het dilemma reeds als volgt omschreven:

Dient de jeugdherberg te zijn een goedkope overnachtingsgelegenheid, gebaseerd op Selbsthilfe, of moet ze zijn het toevluchtsoord voor de zwervende, onrustige „bewogen" jeugd, die gedreven door wat haar uiterlijk in omgeving en bejegening en leefwijze tegenstaat, af en toe deze wereld... moet ontvluchten en zoeken naar die eigenaardige, romantische, half-vergenoegde, half melancholische stemming, die ze alleen vindt in de kleine vertrouwde horde of in haar eigen toevluchtsoord: de jeugdherberg[1419]?

De laatste opvatting wekt terecht verzet, zowel bij ouderen als bij jongeren. In de eerste plaats omdat, zoals C. P. Gunning opmerkte, veel van deze romantiek, zoals slaapverblijven boven koeienstallen, hygiënische gevaren meebracht. Maar in de tweede plaats omdat de jeugdbeweging slechts een afnemend percentage van de trekkers leverde en de fabrieks- en plattelandsjeugd er zich evenzeer thuis moest kunnen voelen. De jeugdbewegers denken aristocratisch en egoïstisch door de sfeer voor zich op te eisen[1420]:

jeugdbewegers (meenden) dat zij op de jeugdherberg een soort monopolie hadden en dat alleen door vast te houden aan dit monopolie de gehele beweging in de juiste banen kon worden geleid[1421].

Maar van het begin af had de onderwijswereld, de *Ned. Reis-Vereeniging* enz. ook grote belangstelling voor de jeugdherberg getoond. Naast de ouderen laten ook jongeren een protest horen tegen de hun opgedrongen jeugdbewegingsstijl:

Waarom moet je – wil je door de rest als geïnteresseerd medewerker aan het jeugdherbergwerk worden beschouwd – beslist vegetariër, anti-alcohol en non fumeus

zijn? Waarom mag je dan in de week niet naar theater of bioscoop? Waarom moet je dan overal rondbazuinen, dat je antimilitarist bent, terwijl in zijn hart elk weldenkend mens het reeds lang is? Waarom mag je dan maar eens in de vier maanden je haar laten knippen en mag je niet in een behoorlijk (of noem het voor mijn part „burgerlijk") kostuum lopen[1422]?

Wel nam naarmate de centrale verwarming het van het open haardvuur won, de invloed van de jeugdbewegers af, maar verdwijnen deed zij niet. Hiervoor kwamen te veel jeugdherbergouders zelf uit de jeugdbeweging voort. De problemen die dit na 1945 met zich meebracht vallen buiten het bestek van dit boek.

De jeugdbewegers deden nog een poging om zich te organiseren in de *Nederlandse Trekkers Bond* om zo hun stijl in de jeugdherbergen beter te kunnen propageren. Deze bond startte in 1931 en telde een jaar later 850 leden, maar *De* JG klaagt dat

het besef als jeugdbeweger een taak te hebben onder de trekkers, . . . niet in voldoende mate aanwezig was[1423].

Naarmate het kamperen goedkoper en bereikbaarder werd, mede dank zij de in 1928 opgerichte *Algemeene Nederlandsche Kampeer Vereeniging*, gingen de jeugdbewegers hier meer toe over. Het zijn Carl Denig, Jan Schaap, Jan Stoovelaar en Jan C. Sloff die het massale kamperen daadwerkelijk bevorderen. In de ANKV werken NPV, AJC en ,,loslopende honden'' broederlijk samen[1424]. Terwijl de jeugdbeweging in de jaren dertig zienderogen terrein verliest, neemt het individuele en groepsgewijze trekken toe en het aantal uitgereikte individuele trekkerskaarten stijgt van 2.680 in 1930 tot 15.702 in 1940! Hierin demonstreert zich de verandering die zich in deze jaren onder de jeugd voordoet.

PAR. 2. DE NBAS IN DE „BRANDING" (1928-1930)

Een zich steeds herhalend verschijnsel in de ontwikkeling van de verschillende vrije jeugdbonden dat reeds eerder ter sprake kwam (zie blz. 261 e.v.) is, dat de ouder geworden jeugdbewegers aan hun bond ontgroeien en ruimere doelstellingen nastreven. Zolang dit de na hen komende jaargangen onberoerd laat, is er geen aanleiding van een crisis in de jeugdbeweging te spreken. Pas als een bond in zijn geheel gewikkeld is in een worsteling om verandering of verruiming van doelstelling, omdat de oude niet meer schijnt te voldoen en niet meer inspireert, spreken we van een crisis. Met de NBAS was dit tussen 1928 en 1930 het geval.

Na de oprichters, die door een sterk sociaal idealisme werden gedreven, met als centrale figuren Hein Willemse en Bob Agter, na de

niet minder sociaal bewogen generatie van Chris Blom, Jo Benders, Kees Zijlstra e.a., die *De Jonge Gids* voortbracht, komt er een generatie aan het woord, die het zoekt in een radicale doorvoering van de levenshervorming en waarvan Wim van Tiel de meest markante figuur is. Deze lichting sloot aan bij de tegenpool van het sociaal-idealisme, waartoe de geheelonthouding krachtens haar dualistische wezen (zie blz. 88) ook kon voeren: „de daad der eigen innerlijke levenshervorming, die de jeugdbeweging zijn leden stelt"[1425]. De abstinentie maakt plaats voor de jeugdbewegingsidee, luidt een andere formulering. Een nieuwe bondsstijl moet hieraan uitdrukking geven. Het zoeken en tasten naar nieuwe vormen neemt een aanvang. Het bondsjaar 1928-1929 wordt derhalve betiteld als een „experimenteerjaar"[1426]. Nu de jeugdbeweging zich van „eigen kracht en taak bewust" was[1427], kreeg ook het voeren van de propaganda een andere zin en „betekende iets van jezelf geven, in plaats van gehengel naar nieuwe leden"[1427]. Om de jeugdbewegingsstijl beter onder de leden te kunnen verbreiden riep men een *Bonds-Werk-Centrale* in het leven. Zang- en volksdansbundels verschenen en voor het kader werden kern- en studieconferenties belegd om de theorie en praktijk van de jeugdbewegingsgedachte te behandelen[1428]. Het kwam aan op de stemming, op het beleven van iets „fijns" en „moois". Op de al eerder genoemde wijdingsavonden viel nu nog meer nadruk. Het najaarscongres van 1929 werd aangekondigd als een WIJDINGScongres. We dienen dit op te vatten

> als een sterker concentreren van ons bewustzijn op de vergankelijkheid en de eeuwige verandering en wisseling in de natuur... Zo ook in de bond. Bewustwording van de betrekkelijkheid en van de eigen persoonlijke taak van ieder lid. Juist DIT kan een betere en diepere band brengen tussen de mensen dan de uitingsvormen alleen[1429].

De steeds weerkerende gedachte is: bij het dansen en zingen gaat het om de diepere spirituele ondergrond van waaruit dit gebeurt. Deze filosofie van de gezindheid leidt tot een zwelgen in „fijne" stemmingen, die zwaarder wegen dan het perfectioneren van de organisatie.

Het bijna sacrale karakter van dans, ochtendgymnastiek en lichaamsverzorging, en het beleggen van wijdingsbijeenkomsten past in de sfeer van de *Drude*-cultus, die in de loop van 1928 vooral in de NBAS, maar ook in de JGOB en de AJC als een epidemie om zich heen grijpt[1430]. Voor een beter begrip van de ontwikkeling in de NBAS zullen we ons nu eerst gaan bezighouden met *Drude* en wat daaruit voortvloeide.

De „Drude"-cultus

Van de door Gertrud von Prellwitz geschreven roman *Drude, ein Buch des Vorfrühlings der neuen Jugend gewidmet*, die in Duitsland in

1920 verscheen, nam de Nederlandse jeugdbeweging met grote vertraging kennis. *Regeneratie* maakte er in mei 1924 melding van. Een sterke innerlijke en ideële verwantschap doet de recensente Marg. Meyboom – bekend door het stichten van een humanitaire woongemeenschap (zie blz. 241) – het boek vrijwel zonder kritiek aanvaarden. Als kerngedachte ziet zij „het materialisme overwonnen door de geest van reine dienst aan het leven"[1431]. De *Rein-Leven-Beweging* verkoopt het boek dan ook. Als we de PIA echter buiten beschouwing laten, kunnen we zeggen dat het werk door de jeugdbewegers pas in 1928 ontdekt is, maar toen ontstond er dan ook een *Drude*-rage[1432].

Drude is de geschiedenis van de dochter van de niet met name genoemde schilder Fidus[1433], die in een „Landerziehungsheim" wordt opgevoed[1434]. Fidus zelf leeft al geheel in de „nieuwe" wereld[1434a] maar zijn dochter op de bosschool bevindt zich pas in het voorportaal hiertoe.

De achtergrond van deze roman, opgediend in een zoetelijk, sentimentele stijl[1435], vormt een filosofie die aan het neoplatonisme herinnert: het materiële wordt niet gezien als een vijandige, aan het geestelijke tegengestelde kracht, maar als manifestatie, spiegel en reflex van het geestelijke. In alle vormen van lichamelijke activiteit drukt de ziel zichzelf uit. Op grond hiervan komt de schrijfster tot een verheerlijking van dans en spel, muziek en voordracht. Kleding wordt als een belemmering gevoeld bij het zichzelf tonen aan de ander zoals men werkelijk is. Blootsvoets lopen, om een directer contact met moeder aarde mogelijk te maken, en als uiterste consequentie: het verheerlijken van de naaktheid. Geheel in de geest van het neoplatonisme is ook de natuurvergoddelijking, de lichtmystiek en de exaltatie. Op nachtwandelingen bij volle maan worden van louter ontroering bomen omarmd en op zonovergoten bosweiden voeren jongeren lichte reidansen uit om hun innerlijke bewogenheid vorm te geven.

In een boek dat het geestelijke zo sterk primair stelt en het lichamelijke slechts waardeert voor zover de geest hierin doorwerkt, neemt natuurlijk de prediking van ascese, van streng zijn voor zichzelf om zo in eigen innerlijk de „kracht" van de liefde tot ontwikkeling te brengen, een belangrijke plaats in. Geheel in de sfeer van de *Rein-Leven-Beweging*, die in deze jaren zijn nabloei beleeft, past de afwijzing van de flirt en het propageren van een vergeestelijkte kameraadschap tussen jongens en meisjes[1436].

De grondgedachte van het boek is dat een elite van „ontwaakten" door geheel zichzelf te zijn, de wereldvernieuwing voorbereidt en

versnelt. De mensheid valt uiteen in „hogere" en „lagere" exemplaren. Bij de „hogeren" domineert het geestelijke, bij de „lageren" zijn het de begeerten en driften. De opstijgende lichtende zielekracht ontworstelt zich aan de neertrekkende zinnelijke krachten van aarde en stof. In deze strijd vormen de „hogere" mensen een onzichtbare bond[1437]. Zij bereiden *het grote ontwaken* uit de zinnenroes voor. Nog is het winter, maar de lente nadert. In het verborgene zwellen de knoppen.

In *Drude* worden de persoonlijk-individualistische consequenties getrokken uit het jeugdidealisme, maar dit gebeurt op een wel zeer Germaanse wijze. Als voorbeeld hiervan noemen we de innerlijk blijmoedige aanvaarding van de Eerste Wereldoorlog en de heroïsering van het Duitse aandeel in deze strijd. Ging dit aspect waarschijnlijk aan vele jonge lezers voorbij, bij een aantal door de „*Drude*-cultus" bevangenen vond het opkomende fascisme in het begin wel enige weerklank.

Tot slot kunnen we concluderen, dat de jeugdbewegers in *Drude* zichzelf, zij het in een extreme vorm, terug vonden. En speciaal bij hen, die de jeugdbeweging tegenover de geheelonthoudingsgedachte plaatsten, sloeg dit boek derhalve aan.

De „Vrije-Lichaams-Kultuur"

Uit de instemming, die *Drude* aanvankelijk ook bij *De* JG vond, blijkt hoe algemeen de cultus was. Wel wordt reeds direct de vinger gelegd op de zoetelijk sentimentele en dwepende stijl, maar het eindoordeel luidt:

Hier wordt de reinheid niet gesteld als een min of meer nagestreefde richtlijn, niet negatief, maar positief, als een geweldige bron van kracht, zo verschillend van en zoveel sterker dan ons gebrekkige leven, dat de daden van de hoofdpersoon en de wijze waarop zij de problemen oplost, ons steeds weer verrast en nieuwe werelden voor ons opensluit, omdat zij bewust leeft vanuit een mentaliteit, die wij slechts nu en dan aanvoelen[1438].

Er vonden zelfs *Drude*- en Fidus-tentoonstellingen plaats[1439]. En door *Drude* ontstond belangstelling voor de kringen van *Lichtvrienden*, *Zoekers naar de Graal* e.a. Een nader contact kwam tot stand tussen de beweging voor *Vrije-Lichaams-Kultuur* (VLK) die in 1926 was gesticht, en enkele vooraanstaande NBAS'ers, zoals de voorzitter Wim v. Tiel en verder Mien Bonte, Nel Kok, Wim Veer e.a.[1440]. Met „kultureel" bedoelde de VLK dat wat „rasbepaald" was en als doel werd aangegeven:

de Vrije Levensinstelling, Ontwikkeling (ontplooiing) en Bevrijding van de Mens te bevorderen en de Gedachte van een komende Kultuur te helpen bevorderen[1441].

Als middel hiertoe wordt onder meer aangegeven:

loutering en ontplooiing van Geestelijke-Zedelijke-Lichamelijke vermogens, door innerlijke tucht en oefening, en een leven in overeenstemming met de natuurwetten[1441].

Pas bij het doorlezen van het blad *Integraal Leven*, dat met Gertrud v. Prellwitz overigens direct contact had[1442], komen we aan de weet wat deze vage formulering op een aantal concrete punten inhoudt. We bepalen ons tot de jaargang 1930, omdat in dit jaar de invloed van de VLK op de NBAS relatief het sterkste was. In een speciaal jeugdnummer vindt men alle slecht gemengde bestanddelen bijeen, waaruit deze semi-fascistische cocktail bestond:

Men wijst op Griekse schoonheid, Germaanse kracht en eerlijkheid, maar voedt de kinderen op tot gebrilde, tuberculeuze slappelingen, dancing- en sigarettenlummels. Lichamelijk verpest door voeding- en levensgewoonten en verwilderende sport, emotioneel vertroebeld, verstandelijk verstard en geestelijk verkracht... Hoelang nog zal de jeugd zich laten knevelen door de oude overblijfselen van joods-christelijke tyrannie, door socialistische schijnontwikkelingswoede: Geéft het volk „Kampen en volksdansen"![1443]

Antisemitisme en afkeer van socialisme gaan hier hand aan hand. Speciaal deze weerkerende aanvallen op het socialisme slaan aan. Immers de motivering was, dat de jeugdbeweger zich niet door iets buiten hemzelf moest laten inspireren: zoals bijv. door uitbuiting, onderdrukking, armoede en oorlogsleed, maar het fundament van zijn idealisme in zichzelf behoorde te zoeken en door een kracht van binnenuit naar hoger moest streven. Zij die dit doen „zullen te nauw met het Grote vloeiende Leven verbonden zijn om te menen, dat socialistische stofveranderingen werkelijk nut hebben, als de mens zelf niet verandert"[1444].

De nu in de NBAS opkomende stroming, die de levenshervorming radicaler wilde doorvoeren onder de leden, grensde zich daarbij bewust af van de stroming, die zich inzette voor socialisme en antimilitarisme[1445]. Zo schrijft Wim v. Tiel aan een medelid:

Bob Agter was socialist. In zijn tijd betekende dat een ruimere gedachte dan NBAS tot dusverre had en dus kon het TOEN als gedachtenstelsel waardering vinden, zonder 't gevoel van neutraliteit en vrijheid van keuze te verliezen. Maar op 't ogenblik moet er weer een greep hoger gedaan worden[1446].

Het socialisme als overwonnen standpunt? Een woordvoerder van de oudere generatie NBAS'ers gaat hier met lichte ironie tegenin:

Onze denkwijze stond dus tegenover die nieuwere, waaraan Wim v. Tiel uiting heeft gegeven. Wij bemoeiden ons meer met „ellende"... Zij vinden hun geluk in het opzoeken van de zuiverste vormen van het Omhooggerichte... Ik kan volkomen voelen dat wij, die ons juist geroepen voelden het laagste omhoog te richten omdat

dat het sterkst tot ons sprak, ons er te veel in verdiepten en het betere in ons zelf vergaten. Voor hen moet dat een minderwaardige houding zijn. Maar wij zouden nooit degene geloofd hebben, die ons vooral wees naar eigen volmaking en eigen harmonie...[1447].

Ging de discussie in de NBAS er nog over of men zijn houding door innerlijke of door uiterlijke machten en krachten moest laten bepalen, in de VLK bleek onverhuld wat de consequenties van deze naar hoger strevende innerlijke krachten waren. In een felle aanval op alles wat naar democratie zweemt, ziet de VLK als taak:

Wijzen op alles wat niet tot hoogstontplooiing van de besten leidt, maar een bloedmengelmoes van minderwaardigen beneden middelmatig niveau in een kadaverachtige maatschappij tracht samen te houden. Deze wekelijke, gemeenlage, angstige joods-christelijke behoudzucht, die zo scherp staat tegenover de Arische heldhaftige offerwil van „Eeuwig Omhoog". Dáár vuige lievigheid, als naastenliefde en verklede eigenliefde, vredesgezemel uit angst; hier nietsontziende zelfoverwinning – Arische Christos-gedachte[1448].

Deze politieke stellingname vindt zijn sluitstuk in natuurmystiek en dweperij met Germaanse heiligdommen. Tochten naar de hunebedden worden gepropageerd om „weder in ons wakker te roepen de Geest van ons Ras"[1449].

Dit waren de ideologische wortels van de VLK, maar wat waren nu de praktische consequenties? In Swanheim bij Laren had de VLK een centrum, het woonhuis van de leider Fokko v. Till, waar in een door rietmatten afgeschutte tuin alle kleding achterwege bleef en niets de innige aanraking met de natuur meer kon verhinderen. Het was maar een kleine groep uitverkorenen die hier rondsprong, want zij wier raszuiverheid niet volkomen vaststond, werden geweerd[1450]. Hoewel de leider slechts enkele NBAS'ers in deze kring toeliet, namen deze in de bond toch een zo vooraanstaande plaats in, dat de VLK-gedachte, zij het in een aangelengde vorm, ver uitstraalde. Voor een aantal van de meest fanatieke levenshervormers was het nudisme de logische consequentie van wat zij nastreefden[1451] en ook *De* JG stelde aanvankelijk zijn kolommen open voor de aanhangers van deze stroming[1452]. Zo schrijft Ada Eggenhuizen erover hoe onnatuurlijk de mens geworden is en gaat dan verder:

Doel van het leven wordt i.p.v. ontwikkeling der universele liefde, gemeenschapszin, ontplooiing der geestelijke gaven van ieder individu in het belang en het heil der gemeenschap – verlangen naar bezit van stoffelijke waarden, zucht tot overheersing door geweld van medemensen, d.i. overheersing van het stoffelijke over het geestelijke[1453].

De mensheid heeft in alles haar natuurlijke basis verloren en de natuur verloochend:

Met het verbergen van het lichaam eerst, daarna het aanwenden der kleding als middel om zich anders voor te doen dan hij is, om te behagen en eerbied te wekken voor wat binnenin niet bestaat, ontstaat de onwaarheid... Men staat niet meer als mens tegenover mens, maar als bundels kleren tegenover bundels kleren[1453].

De propaganda voor naakt slapen, dagelijks helemaal wassen, gymnastiek, lucht, zonnebaden, natuurlijke voeding, natuurgeneeswijze, lichaamsverzorging en het afwijzen van alle „verdierlijkende" genoegens als tabak, alcohol en meer van dergelijke „zinnelijke tijdverdrijven", zoals dit heette, had succes[1454]. Al volgden slechts enkelen deze voorschriften „integraal" op, velen stemden ermee in en eigenlijk wist niemand er iets principieels tegen in te brengen.

Gelijkgezinden vormden woongemeenschappen; in Amsterdam de *Pita* waar rauwkost en aardappelen in schil gegeten werden en een muurkrant diende om elkaar op te voeden[1455]; en in Utrecht *De Wig* waar het minder rigoureus toeging[1456].

„Het wasbare oppervlak van een gezond mens"

Voortbouwend op het reeds in de NBAS aanwezige elitegevoel verkondigt Wim v. Tiel, dat zij, die zich geroepen weten als leiders, hun geestkracht en inzicht tot basis moeten maken van een ingrijpende levenshervorming[1457]. Uitgaande van deze gedachte pleit Wim v. Tiel voor de lichamelijke ontwikkeling in de NBAS. Het hoofdbestuur belast hem met het organiseren van de gymnastiek en de lichamelijke verzorging in de bond. Uit zijn herhaaldelijk fulmineren tegen en passeren van de „sportmensen" bij het aantrekken van medewerkers, blijkt wel hoezeer de gymnastiek hier een geheel andere functie vervult dan de gebruikelijke[1458]. Wim v. Tiel gaf een apart NBAS-*Berichtenblad voor Gymnastiek en Lichamelijke verzorging* uit, dat van oktober 1929 tot Pasen 1930 verscheen. Wat we hierin lezen aan uitvoerige verhandelingen over ademhaling, huidverzorging, sandalensystematiek, zich bewegen enz. vormt inderdaad de uiterste consequentie van de levenshervormingsgedachte. Dit alles lokte verzet uit bij de gemiddelde NBAS'er, die afwijzend stond tegenover deze buitenissigheden.

Pogingen om het geheel naakt wassen en ochtendgymnastiek in zwempak door te voeren, wekten in de NBAS de heftigste reacties. De leden reageerden niet alleen met bijzondere heftigheid omdat deze maatregelen tegen het gangbare fatsoensbesef indruisten, maar evenzeer omdat zij verband legden tussen deze maatregelen en de VLK-ideologie. Het optreden van Wim v. Tiel zelf droeg hiertoe bij, doordat hij lezingen in NBAS-afdelingen over *Drude* benutte voor het maken van VLK-propaganda, en NBAS-adressenmateriaal gebruikte voor het verbreiden van VLK-lectuur[1459].

Tot een openlijk conflict kwam het ten slotte rond het pinksterkamp 1930. In een aan dit kamp voorafgaand verslag van een bijeenkomst der gymnastiekcentrale lezen we over „de wasbare oppervlakte van een gezond mens" in kampen en op congressen:

Het is onjuist, daar we het er allen over eens zijn dat een algehele afwassing vanzelfsprekend is voor ieder, te doen alsof dat nu een onderdeel is, dat alleen in je eigen slaapkamer thuishoort... het is ERG VIES om in zo'n viertal dagen je NIET ELKE OCHTEND helemaal te wassen. Er zijn bezwaren, gelegen in de gesteldheid van NBAS, van OLDEBROEK, en wellicht van de beheerders van het BONDSHUIS. DEZE BEZWAREN lijken ons niet zo geweldig, te meer daar in verschillende inrichtingen, o.a. het „CHRISTELIJK LYCEUM" in Amsterdam, hoe langer hoe meer OPEN DOUCHES worden aangelegd in kleedkamers e.d. NBAS zou achterlijk zijn wanneer deze het niet deed. Dan moeten we slechts even de schroom breken, door het eensgezinde voorbeeld van velen, die het vanzelfsprekend vinden...

Uit het programma van het pinksterkamp blijkt, dat lezingen van Wim v. Tiel een voorname plaats innamen. Ook werd ochtendgymnastiek in zwempak aangekondigd[1460]. Het stichtingsbestuur protesteerde tegen het laatste, omdat dit een verder verblijf in Oldebroek voor de NBAS onmogelijk zou maken, gezien de te verwachten reacties van de plaatselijke bevolking[1461].

Afdeling Zaandam werpt zich op tot woordvoerder van het overal in de bond levende verzet tegen dit alles en stuurt brieven naar alle afdelingen om hun mening te vragen. Tegelijk wordt het hoofdbestuur van deze actie in kennis gesteld met de motivering:

Wij vinden het geheel niet nodig, dat er in het pinksterkamp en op congressen iedere morgen aan gymnastiek wordt gedaan, en ook, dat het pinksterkamp met de inleiding van Wim v. Tiel over gymnastiek, en met een spelmiddag, en met het dansen, wel wat erg de huppelende kant opgaat[1462].

Van alle kanten kreeg afdeling Zaandam bijval, zij het niet op principiële of morele gronden, maar alleen vanwege de opschudding die het zou veroorzaken en de aanstoot die het zou geven. Toch wordt het verband tussen de gewraakte pinksterkampplannen en Wim v. Tiel met zijn VLK wel degelijk gezien:

Wij zijn hier van oordeel, dat W. v. Tiel een veel te groot woord krijgt in onze Bond, want de overgrote meerderheid moet van zijn beginselen niets hebben[1463].

Het hoofdbestuur, met name Wim Wiese en Jan Brandt Corstius, zijn wat overbluft door de beroering die in de bond ontstaat en trachten nog de gymnastiek in badpak en het helemaal wassen los te doen zien van de VLK[1464]. Pogingen om de leden vrij te laten hieraan wel of niet mee te doen, kunnen de zaak niet meer sussen. Na het pinksterkamp begint het hoofdbestuur bakzeil te halen, maar wil tegelijk op het congres moties vermijden met de strekking, dat het zich naakt wassen

verboden moet worden. En dit is begrijpelijk, daar voor deze overwegend humanistisch ingestelde jongeren geen principes in het geding zijn, wanneer de zaak losgezien wordt van de VLK, maar alleen de vrees voor de publieke opinie de drijfveer is. Verbieden lijkt het hoofdbestuur niet nodig:

Want daarvoor is bij de meerderheid van (hoofdbestuur) té overwegend zowel het bezwaar van het zich naakt vertonen aan elkaar voor de bond zelf, als het bezwaar voor de verhouding bond-buitenwereld... Wij zijn bovendien van mening, dat (de gevaren) door Wim v. Tiel sterk worden onderschat, van een denkwijze en redenering uit, die met de tegenwoordige toestand en ontwikkeling van NBAS zeer weinig te maken heeft[1465].

En zo werd het gevaar bezworen, dat de levenshervorming door een al te consequente doorvoering tot excessen ging leiden, die de bond zou doen wegspoelen door een golf van publieke verontwaardiging. De afsluiting van het VLK-intermezzo vormde een speciaal hieraan gewijd nummer van *De* JG[1466]. De schrik over de tijdelijke verdwazing die zich van een aantal NBAS'ers had meester gemaakt, zit *De* JG zo in de benen, dat het blad nu pleit voor het afleggen van alle buitenissigheden, omdat de jeugdbeweging zich zo isoleert en verwijdert van de massajeugd, die juist gewonnen moet worden. Een verandering van de gezindheid zit niet in uiterlijkheden[1467].

Bij de afrekening met de VLK herwint het sociaal-idealisme het verloren terrein. De jeugdbeweging gezien als „het resultaat van een krachtsuitwisseling tussen twee polen: zuiverheidsstreven en sociale bewogenheid"[1468/9] beweegt zich nu steeds sterker naar de laatste pool. Jan Brandt Corstius stelt de sociale hervorming nu primair:

waartoe een zongebruinde krachtige jeugd, wanneer ze straks met blauwopgezette hoofden vergiftigd in de loopgraven zal liggen? Waartoe het hellenistisch ideaal, wanneer dagelijks duizenden te gronde gaan in de krot- en kelderwoningen van de wereldsteden? Licht- en luchtbaden, zon en gezondheid onbereikbaar toch immers voor deze mensen en nutteloos door enkelen nagestreefd, die niet begrijpen, dat de allereerste voorwaarde tot een nieuw sterk mensengeslacht in deze maatschappij nog moet worden vervuld en dit alleen kan gebeuren door de omzetting van die maatschappij in een andere[1466].

En Menno Daalder was wakker geschud door een VLK'er met wie hij over de noodzaak van een week vakantie voor de werkende jeugd sprak en die hem ten antwoord gaf:

maar daar zit het hem toch niet in. Het gaat om de innerlijke mens, zie je, en als we die eenmaal wakker hebben geschud, dan komen al dergelijke dingen vanzelf.

Het sociaal-idealisme zegevierde weer. De vrije jeugdbeweging in ons land bleek niet ontvankelijk voor naar het fascisme tenderende stromingen. Alleen de oud-NBAS-voorzitter Wim v. Tiel ging de weg,

waar de VLK noodzakelijk heenvoerde, ten einde. De consequentie van zijn overtuiging niet schuwend, sneuvelde hij als SS-Sturmmann 23 febr. 1943 bij Wesseloserojewka aan het Oostfront[1470].

De strijd om een nieuwe doelstelling

De strijd om verruiming van de doelstelling der NBAS bereikte op het congres in 1930 zijn hoogtepunt. De aard van deze strijd en het verschil met de NBAS van 5 jaar daarvoor brengt het oud-lid Chris Blom als volgt onder woorden:

> Toen waren wij, 100% jeugdbewegers, een klein maar fel troepje in een bond van geheelonthouders-studerenden. Nu waren de rollen geheel omgekeerd en voerden de laatste vertegenwoordigers van het strenge, zuivere geheelonthoudingsprincipe zonder meer een wanhopige strijd tegen de alles overstelpende groei van de zoveel ruimere jeugdbewegingsgedachte[1471].

Dit conflict beheerste inderdaad de bond, nu deze onder invloed van de VLK het gevoel had uit zijn doelstelling te zijn gegroeid. Maar er was niet alleen een VLK-stroming. Onder invloed van de JVA had zich eveneens een pacifistische stemming ontwikkeld, die bij sommigen de wens deed opkomen, dat de NBAS zich op antimilitaristische basis zou plaatsen. Nu wil dit alles niet zeggen, dat er geen leden waren en misschien zelfs vele, voor wie de *stemming*, d.w.z. het beleven van het met jongeren bijeen zijn, meer waard was dan alle beginselen. Na een „fijne" avond meegemaakt te hebben, schrijft een lid:

> dan voel ik weer zo sterk... dat we niet naar een verandering van doelstelling behoeven te zoeken, maar dat je... zonder gedachten aan blauw, vrede of wat ook, een stemming hebt, waar al die dingen als vanzelf aanwezig zijn...[1472].

Om de bond naar buiten weer actief te kunnen laten optreden, moest de richtingenstrijd nu beslist worden[1473]. Tegenover de oude doelstelling, die naast de strijd voor de geheelonthouding, ook sprak van het bevorderen van gemeenschapsgevoel en algemene ontwikkeling, stelde het hoofdbestuur op het tiende NBAS-congres (5-8 augustus 1930) te Oldebroek nu als doelstelling voor:

> Wij willen sterk en zuiver leven, naar eigen mogelijkheden, openstaan voor de grote geestelijke en maatschappelijke stromingen en samen trachten iets van de grootheid van het leven te verstaan, bouwen aan de nieuwe levensvormen, uit eigen bron zoeken de uitdrukking van ons wezen...
> Wij willen... onze medescholieren onttrekken aan de geestdodende sfeer van dorre studieboeken en de dikwijls oppervlakkige, onzuivere sfeer van het schoolleven[1474].

De formulering vertoont verwantschap met de Meissnerformule en is tevens niet aan de invloed van de VLK ontkomen. Onder zelfstandigheid en neutraliteit, waar de NBAS aan vast bleef houden, verstaat zij nu het zich niet begeven in de versplintering en twisten der ouderen.

Naast de geheelonthouding wordt nu ook het niet roken op bijeenkomsten verplicht en is modern dansen binnen de organisatie verboden. Wel sprak het congres zich uit voor een nieuwe doelstelling in de geest van de door het hoofdbestuur voorgestelde en meende het hoofdbestuur, dat

de NBAS zal bestaan: zolang er voldoende jonge mensen gevonden worden, die de noodzaak inzien van een betere samenleving en het geloof, de moed en de kracht hebben, ervoor te strijden[1474],

maar reeds staande het congres bedankten verschillenden als lid van de bond; later ging dit zelfs groepsgewijs en ten slotte vielen hele afdelingen af[1475]. Een hoofdbestuurder van de JVO, die het congres als gast had bijgewoond, stelde, uiteraard met enig leedvermaak, vast dat de ziektebacil door Wim v. Tiel in de NBAS gebracht, zijn werk had gedaan. De NBAS-leiding had onder invloed van de VLK een concreet ideaal opzij gezet voor iets waar niemand een touw aan vast kon knopen[1476]. En hier zat ongetwijfeld een kern van waarheid in.

Afdeling Leeuwarden (de speciale plaats van Friesland in de jeugdbeweging kwam reeds bij de KGOB, JGOB, AJC en JVO ter sprake) diende een motie in met het doel de oude toestand te herstellen. Ten slotte werd besloten een commissie in te stellen om de zaak opnieuw te bekijken.

De leden die vanwege de nieuwe doelstelling voor de bond bedankten en later toen deze werd ingetrokken ook weer terugkeerden[1477], geven blijk van een juist inzicht. Tot hen behoorde Hein Vrind[1478], die meende dat de NBAS zich op deze wijze van de buiten haar rijen staande jeugd vervreemdde. De nieuwe doelstelling accentueerde het elitebesef en zou tot een steeds sterkere afsluiting en isolement voeren. Voor hem lag de betekenis van de NBAS, die een typische standsorganisatie was, vooral hierin dat zij een deel van de middelbare scholieren in aanraking bracht met allerlei groepen minder bevoorrechte jeugd[1477].

Na een bewogen bondsjaar 1930-1931, waarvan de congresgids zegt, dat „de gebeurtenissen elkaar opvolgden met duizelingwekkende snelheid" en dat „wat de ene dag zekerheid was, de volgende dag reeds weer in twijfel getrokken werd"[1479], kwam

tussen Pasen en Pinksteren een vreugdige ommekeer in 't bondsleven. Jeugd kwam op en ging een geheel eigen plaats innemen; de „jongeren" raakten op de achtergrond en daarmee de „jongeren-strijd"[1479].

De leeftijdsgrens, die een onverbiddelijke doorstroming veroorzaakt, redde de NBAS en maakte een zich tijdelijk terugtrekken op de „blauwe zandbank" mogelijk.

PAR. 3. DE NJN EN DE CRISIS IN DE JEUGDBEWEGING (1928-1930)

Welke invloed had de crisis die in 1928 in de jeugdbeweging voelbaar werd nu op een zoveel concreter gerichte bond als de NJN? Een overzicht van de bondsgeschiedenis noemt de NJN'ers uit de jaren 1923-1928 de jeugdbonders in hart en nieren, terwijl te beginnen met het jaar 1928 van een inzinking en verslapping gesproken wordt: „een zekere matheid... een voortleven op oude tradities zonder het vroegere idealisme"[1480].

Aan deze inzinking was een lange discussie over de verhouding tussen de natuurstudie en het jeugdbewegingsidealisme voorafgegaan. Reeds in 1926 maakte J. Dozy front tegen de jeugdbewegers en bezwoer hen vast te houden aan de neutraliteit van de bond. Politiek was spelen met vuur en hield het gevaar van scheuring in zich. Toch komt ook hij aan de algemene stemming in de bond tegemoet door te zeggen:

> moge dan eens door ons toedoen een mooier, natuurlijker maatschappij ontstaan uit de bouwvallen van de tegenwoordige[1481].

Dozy's woorden lokten tegenspraak uit. In een repliek betoogt N. Tinbergen dat de NJN tot taak heeft jonge mensen te vormen:

> Het gaat er zuiver en alleen om, jonge mensen, die nog niet gesloten zijn voor het nieuwe, de ogen te openen voor vraagstukken van ALGEMEEN MENSELIJK BELANG, en om zodoende hun inzicht te verruimen[1482].

Tegelijk ontkent hij zoals gebruikelijk, dat het jeugdidealisme iets met partijpolitiek uitstaande zou hebben. Deels gebeurt dit om de neutraliteit van de bond te doen harmoniëren met de „nieuwe richting", maar ook omdat politiek identiek geacht wordt met groepsegoïsme, baantjesjagerij en volksbedrog.

In een discussie in 1929 zegt M. Adriani zelfs, dat het zoeken en vormen van een levens- en wereldbeschouwing voor een NJN'er belangrijker is dan de natuurstudie:

> Dat we als jongeren... met elkaar ook eens spreken over dingen van algemeen menselijk belang, valt niet te verwonderen; het zijn voor ons op het ogenblik de belangrijkste kwesties. Doordat sommige leden in bondssamenzijn eens „kleur tegen elkaar bekennen", wil toch niet zeggen, dat de Bond in z'n geheel in een bepaalde richting gedreven wordt, dat hij zijn neutraliteit zou opgeven[1483].

Het laatste levensteken van de „jeugdbewegers" vormt een maanwoord van Frans Tjallingii „We hollen immers maar door op onze weg zonder te merken, dat het landschap verandert"[1484]. Hij raadt de leden aan zich te verdiepen in de geschiedenis van de bond, in

De Jonge Gids en het door de VCSB uitgegeven boek *Studie, geloof, kultuur* (1929). Hiermee is de geestelijke achtergrond van de jeugdbewegers in de NJN wel duidelijk aangegeven. Wanneer de leden dit doen, zegt Tjallingii, dan zullen zij de schraalheid van het jeugdbondsleven op dat moment gaan beseffen en zal de engheid ervan hun gaan benauwen. Bij de leden vonden deze woorden enige weerklank, maar de bond als geheel weerde na 1930 in haar maandblad alles wat niet direct op de natuurstudie betrekking had. Ook bij de JVF sloot de NJN zich niet aan. In het naderende stormweer waagde de bond zich niet op zee, maar trok zich op de „groene zandbank" van de natuurstudie terug. Door de leeftijdsgrens gingen ook hier de bewogen jongeren hun eigen wegen[1485] en bleef de bond bewaard.

Hoofdstuk XI

DE RODE JEUGDBEWEGING IN DE JAREN VAN WERKLOOSHEID EN OORLOGSDREIGING (1930-1940)

Wij zijn de werklozen uit alle landen.
In ons ligt braak kracht van ontelbre handen...
H. Roland Holst – *Kinderen van deze tijd*

Ons land, door oorlog en revolutie vrijwel onberoerd gebleven, werd door de crisis hard getroffen. Nergens had de betrekkelijke welvaart van de jaren twintig zoveel illusies gewekt als in Nederland. In die jaren droomde Wibaut van gemeentesocialisme. De tuindorpen, die voor vele arbeiders hun voorstelling van socialisme tot tastbare werkelijkheid maakten, symboliseren deze periode:

Het tuindorp herbergde heel wat jonge mensen, die welbewust met de sleur van de oude confectie-mooiigheden hadden gebroken, die hun kleine woningen werkelijk geriefelijk hadden gemaakt door ze zelf in te richten... In het tuindorp bloeien de seringen en de gouden regen... Een snippertje van de nieuwe eeuw is direct te beleven[1486].

Aldus een oud-jeugdbeweger, in een roman die aan de jeugdbeweging een ruime plaats toemeet. Maar de optimistische kijk op de toekomst bleek niet bestand tegen de ellende van de grote crisis met zijn massawerkloosheid. De verbittering en de teleurstelling plaatsten, om bij hetzelfde voorbeeld te blijven, de tuindorpen nu in een geheel ander licht:

Dit tuindorp is een zoet-burgerlijke oase van gearriveerde gemeentewerklieden en schoolmeesters, die denken dat ze de heilstaat veroverd hebben, als ze 's avonds de krant lezen in een gemakkelijke tuinstoel tussen hun nagemaakte rotsen met vetplantjes[1487].

In deze affectieve ontlading kondigt zich de scheuring in de SDAP van 1932 reeds aan. En hiermee verstomde het loflied van de SDAP op de geleidelijke groei van het socialisme. Onder jongeren en kunstenaars wekte de crisis de wildste reacties en verwachtingen. Denken we slechts aan de poëzie van *Links Richten* en de bundels *Tijdsignalen*. Of aan de lekespelen *Kinderen van deze tijd* en *Wij willen niet* waarin H. Roland Holst de bewogen jeugd in het hart raakt. Ook de in Oostenrijk en Duitsland verschijnende jeugdbekentenis-literatuur

vond hier veel weerklank: Ernst Fischer – *Krise der Jugend* (1931), Franz Matzke – *Jugend bekennt: so sind wir!* (1930) en Walter Schönstedt – *Kämpfende Jugend* (1932), om slechts een greep te doen. Hierin komt een nieuw generatiebesef tot kristallisatie dat het einde van de klassieke naoorlogse jeugdbeweging inluidt.

PAR. I. DE AJC GECONFRONTEERD MET CRISIS EN FASCISME

Heel de sfeer van blijheid en lichte toekomstverwachting die rond de AJC-uitingen hing, typeerde deze beweging als een kind van de gunstige economische conjunctuur van de jaren twintig. In de AJC-ideologie was geen plaats voor de verbitterde arbeidsconflicten die de nu komende jaren vulden. Naarmate de crisis langer aanhield, raakten de leden moedeloos. De inwerking hiervan op het AJC-leven tekent Wim Thomassen ons als volgt:

> Het is de crisis die aan stevige troepleiders de hartelijke, vrolijke geest ontneemt, die vooral voor het Rode-Valkenwerk onontbeerlijk is, het is de crisis die de geest in de gezinnen bederft, zodat menige bestuurder geprikkeld zijn huis verlaat om het jeugdgebouw op te zoeken, het is de crisis die zo dikwijls de opgewektheid en de onbezorgdheid verjaagt die vroeger het AJC-leven vervulde[1488].

Nu strijd moet worden gevoerd voor het bevredigen van de directe levensnoden, raakt de cultuurbeweging waarvan de AJC deel uitmaakt het eerst en het pijnlijkst in de knel. Vervlakking en verruwing zetten zich breeduit neer. De AJC probeert echter haar culturele missie, nu het accent naar de strijd voor het materiële verschoven is, trouw te blijven:

> In de storm van deze tijd heeft ook de AJC tot taak te vechten voor de culturele waarden, die we in en door de arbeidersbeweging in het algemeen en in en door de AJC in het bijzonder veroverden[1489].

Maar al stelde de AJC in deze crisisjaren het primaat van de geest over de materie, ook de AJC-geest moest door pecuniaire materie gevoed worden. Want even zwaar zo niet zwaarder woog de omstandigheid, dat de crisis de AJC niet alleen ideologisch ondermijnde, maar tevens materieel. De financiële basis van de AJC werd ernstig aangetast. De subsidie van partij en vakbeweging kwam in gevaar, de rijkssubsidie daalde, door de algemene inkrimping van de koopkracht verminderden de inkomsten van de Verkoopcentrale, naarmate meer leden zonder werk kwamen, liepen de contributieafdrachten terug en raakte ook het sparen in de knel. De toenemende nood in de gezinnen deed ten slotte eveneens het ledental slinken[1490].

Koppig probeert de AJC haar stukje cultuur te redden voor de wassende nood, die het dreigt weg te spoelen:

Om der wille van haar grote idealen, om der wille van de zaak zelve, het democratisch socialisme, waarvoor de arbeidersklasse haar strijd ten slotte voert, is aanpassing bij het voldongen feit dier verlaging van het levenspeil, noodzakelijk. Het komt er nu op aan, niet de moeizaam verkregen *culturele* goederen het eerst te offeren, maar voor de geestelijke goederen tegenover de stoffelijke, verhoudingsgewijs dezelfde aanspraken in het leven van iedere enkeling onzer beweging te handhaven[1491].

Hier zegt de AJC zelfs met zoveel woorden bereid te zijn zich op dat moment neer te leggen bij de materiële teruggang als de culturele verworvenheden maar niet meer te lijden krijgen dan de materiële.

De AJC-stijl verliest terrein

Reeds in 1928 deden zich de eerste symptomen voor van een verslapping in het bondsleven (zie blz. 213 e.v.). In de jaren van crisis en oorlogsdreiging wordt deze aantasting van het oude elan en ook van de oorspronkelijke stijl, die hierbij aansloot, steeds duidelijker zichtbaar. De leiding, innerlijk gebonden aan de oude „ongeschreven wetten", roeit tegen de groeiende stroom in:

Hoe is het mogelijk, dat een pindaman z'n afzetgebied vindt onder een groep AJC'ers na een bijeenkomst of op een wandeltocht? Hoe kan men na een lichtbeeldenavond in een Jeugdgebouw (dan is het zo fijn donker) hier en daar tussen de stoelen doppen van pinda's vinden? Hoe kan men sommige AJC'ers in een werklozenkamp zien roken en kaarten . . .[1492].

Een jaar later zuchtte Klaas Toornstra over een gebrek aan fanatisme en stelt vast dat er algemeen geklaagd wordt over vervlakking. Maar uit wat hij verder zegt blijkt dat niet alleen de crisis hieraan schuldig is. De voortschrijdende techniek en het doordringen daarvan in alle lagen van de bevolking ondergraven eveneens de AJC-stijl. Anders dan in de beginjaren hebben de fiets en ook de kano een ruime verbreiding gekregen. Hierdoor vermindert de deelname aan de wandeltochten. De kampen worden minder bezocht en steeds meer leden maken een trektocht. Nog weer eens de klacht van deze oud-gediende dat het geld vermorst en versnoept wordt. Toornstra besluit zijn betoog met te zeggen: „in al deze zaken moeten wij streng zijn en fanatiek"[1493].

Radio en film doen hun invloed gelden[1494]. Het is niet mogelijk deze verschijnselen te negeren, maar hoe ze in de oude AJC-stijl te integreren zonder deze aan te tasten? Men poogt de jazz, die zich moeilijk met de cultus van volks- en trekkersliederen verdraagt, te weren. Jazz wordt in strijd geacht met de geest van de jeugdbeweging:

Deze muziek moet dan ook worden beschouwd als een middel om de verveling te verdrijven en om de lege tijd dood te slaan en daar heeft de jeugdbeweging toch zeker geen behoefte aan. Een feit is ook, dat men eraan verslaafd raakt net als aan sigaretten[1495].

De typische AJC-dracht handhaaft zich niet meer overal in zijn zuivere vorm. Er treden mengvormen op tussen het „burgerlijke" confectiepak en de „socialistische" manchesterkleding. Het één wordt blijkbaar niet meer als de volstrekte tegenpool van het ander gevoeld. Meisjes verschijnen in lange of korte broek en jongens in plusfours. De oude garde geeft van zijn misnoegen blijk[1496]. Na te hebben geconstateerd dat de geestdrift vergeleken bij de beginjaren verminderd is en dat er sprake is van een gebrek aan enthousiasme en zin voor offervaardigheid, zegt Flip Barmes heel terecht, dat de *beweging* uit de beginjaren nu een *organisatie* is geworden[1497]. De jeugdbewogenheid zocht zich in de beginjaren een passende vorm, maar nu leeft deze uit traagheid voort als lege verstarde vorm. Iets wat in de kern van de zaak ook geldt voor de JGOB en de NBAS.

Maar naast de bestrijders van de genoemde verschijnselen, zijn er ook leden die zich verdiepen in de oorzaken hiervan. Bovendien komen er jongeren naar voren, die het vasthouden aan de oude stijl als een belemmering voelen bij het winnen van leden: „Duizenden jongeren, die haken naar gemeenschap, staan buiten onze rijen. Die moeten met ons in innig contact komen"[1498]. Het gedeeltelijk of geheel loslaten van de oude stijl wordt in overweging genomen[1499].

De nieuwe verschijnselen in de AJC, die de ouderen als negatief ervaren, hebben voor de jongere jaargangen een positieve inhoud. Na vastgesteld te hebben, dat de „Sturm und Drang"-periode en de naoorlogse vloedgolf van revolutionair gericht jeugdbewegingselan nu in een rustiger bedding geleid is, gaat Jo Boetje verder met te zeggen, dat de jeugd van nu

> gespaard gebleven is voor het zich verliezen in fraseologie, in ijdele woordenkraam ter prediking van opstandigheid, ingeluid door de „bewuste jeugd", die het wel zonder de „sokkerige" ouderdom zou kunnen stellen[1500].

In een andere aan het roken gewijde beschouwing wordt gezegd:

> Op grond van bepaalde verschijnselen... dienen we de puriteinse jeugdbewegingsnormen, welke we moesten aanleggen in de beginjaren, niet meer zo strak vast te houden, omdat (geheel in strijd met ons streven naar versterking van het democratische levensgevoel) een verenging en verstarring zou ontstaan. Daaraan hebben we geen behoefte[1501].

Wel weet de oude stijl zich tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog te handhaven, maar de geest die deze vorm als noodzakelijk voelde, was reeds voordien geweken en het zoeken naar nieuwe vormen had al een aanvang genomen.

De AJC en de jeugdwerkloosheid

In het gevoel van de AJC'er verdrong de intens doorleefde eigengeschapen jeugdgemeenschap de naar buiten toe steeds weer verkondig-

de noodzaak de strijd tegen het kapitalisme te voeren[1502]. De AJC'ers stonden daardoor te veel buiten de grote sociale beroering, die in de jaren dertig in ons land bestond. Een rol te spelen in de elkaar snel opvolgende jeugdstakingen die buiten de vakbeweging om plaatsvonden, lag meer op de weg van de CJB (zie blz. 323/324). Maar honderden leden van de AJC deelden in de werkloosheid en gezien het sterk naar binnen gerichte karakter van de AJC is het begrijpelijk, dat in de eerste plaats door het organiseren van een onderlinge solidariteit ervoor gezorgd werd, dat de werkloze leden zoveel mogelijk normaal aan alle uitingen van het bondsleven konden blijven deelnemen[1503]:

Het hoofdbestuur van de AJC heeft van het begin der economische crisis af aan erop aangedrongen, dat in eigen kring alles zou worden in het werk gesteld om zowel een afbrokkeling van het organisatorisch verband, als een verzwakking der gezindheid te voorkomen. De werkende leden getroosten zich tot dat doel niet onbelangrijke financiële offers ten bate van de niet-werkenden[1504].

Opnieuw kwam het begin 1931 tot nauwere samenwerking tussen het NVV en de AJC. Het NVV drong er bij de bestuurdersbonden op aan overleg te plegen met de AJC bij het organiseren van ontspanning en cursussen voor jonge werklozen[1505]. Slechts zeer kleine aantallen werden met dit werk bereikt:

In onze kring wordt vaak verwacht, dat werkloze jongeren zich voor dit werk EN BLOC zullen opgeven. Dat is illusie en miskenning der werkelijkheid. Wie enigermate de geestesgesteldheid der werklozen kent, spant zijn verwachtingen beduidend minder hoog. Het was ons een grote voldoening te bemerken, dat een klein honderdtal jongeren nog tot werken in staat en bereid was[1506].

Maar zelfs met dit kleine aantal lukte het niet altijd positieve resultaten te bereiken. Zo meldde Groningen:

Korte tijd is het leeszaaltje geweest, wat we ons ervan hadden voorgesteld: een GEZELLIG HONK, goed verwarmd en verlicht, waarheen de werkloze jongere kon vluchten als het buiten te guur werd. Korte tijd, omdat na de aanvang der verschillende cursussen die elementen de meerderheid vormden, die nergens belangstelling meer voor hebben, zelfs voor geen krant of spelletje. Hun gedrag was dermate onbetamelijk, dat we het nodig geoordeeld hebben het leeszaaltje te sluiten. Het groepje jonge mensen, dat dit nodig maakte, gaf te zien tot welk een droevig peil jonge mensen kunnen komen, als ze lang werkloos, doelloos rondslenteren: er kwam geen fatsoenlijk woord meer van hun lippen[1507].

Het gebrek aan uitzicht en het gemis aan geduld om de resultaten van de „moderne" strijdwijze af te wachten doen de SDAP en het NVV hun vat op de werkloze jeugd verliezen. In hun angst voor het toenemende radicalisme onder de jeugd komt er meer samenwerking tussen AJC en NVV. Suurhoff schildert de jeugd in deze jaren als volgt:

Langzaam maar zeker maakt zich de wanhoop van de jeugd meester, zij ziet geen uitkomst meer, zij heeft nog slechts deze ene gedachte: elke verandering, die er komt, hoe dan ook, zal voor ons althans wel iets goeds opleveren. In deze stemming wordt de jeugd gemakkelijk het slachtoffer van de linkse en rechtse extremisten, die door hun krachtpatserij en door hun vage beloften op de in verwarring gebrachte jonge mensen een grote aantrekkingskracht gaan uitoefenen[1508].

Werkkampen voor jonge werklozen

Evenals verschillende andere jeugdorganisaties en vakbonden begon de AJC werkkampen voor jonge werklozen te organiseren, waarvoor de regering subsidie verleende, welbewust op grondslag van het zuilensysteem[1509]. Reeds in 1931 werd aangekondigd: „Voor eigen werkloze B- en C-leden zullen op *De Paasheuvel* leerwerkkampen worden georganiseerd"[1510]. Maar vanwege de contacten, die er met niet-AJC'ers bestonden, besloten de AJC-bestuurders ook niet-leden toe te laten, zodat er reeds het eerste jaar naast 618 AJC'ers nog 411 niet-AJC'ers aan de werkkampen deelnamen[1511].

Tijdens deze kampen besteedde men een gedeelte van de dag aan ontwikkeling en ontspanning en verder werd er gesjouwd, getimmerd en gegraven om de kampterreinen te verbeteren en de hierop aanwezige gebouwen op te knappen en uit te breiden. In 1933 pakte de AJC ook grotere projecten aan, zoals het bouwen van een openluchttheater bij het *Rode Valkennest* en in 1935 diende als werkproject de voor dit doel aangekochte uiterst verwaarloosde boerderij *De Eikenhoeve*[1512].

De werkkampen waren opgezet met de bedoeling de *geestelijke* nood der jonge werklozen te verlichten, maar het resultaat werd een *materiële* winst voor de AJC, want zij kreeg de beschikking over uitstekende terreinen en huizen. Had de AJC deze kamphuizen in de vorm van jeugdherbergen ter beschikking van de Nederlandse jeugd gesteld, dan was hier ideëel weinig tegen in te brengen geweest; dit deed zij echter niet (zie o.a. blz. 278).

Voor deze werkkampen werd het eerste jaar een inzameling onder de leden gehouden en verder sprongen het NVV en het *Nationaal Crisis Comité* bij[1513]. Later waren alleen de kosten van de materialen voor rekening van de AJC:

De AJC zelf heeft uit haar instelling het kampfonds „Voor Zon en Vrijheid" zeer belangrijke bedragen ter beschikking gesteld. In hoofdzaak ter bestrijding van de onkosten voor het materiaal, dat bij de uitvoering der werkobjecten is verwerkt. Hierop wordt door het *Nationaal Crisis Comité* geen subsidie verstrekt. In principe zeker volkomen terecht, daar het uitgevoerde werk uiteindelijk de organiserende vereniging ten goede komt. Evenwel betekent dit tegelijkertijd, dat de financiering van het kampwerk de organiserende vereniging zeer bezwaart, aangezien er uiteraard werk in uitvoering genomen wordt, waarmee men onder andere omstandigheden nog zou hebben gewacht[1514].

Natuurlijk werd op deze wijze slechts een fractie van de jonge werklozen bereikt. Van de meer dan 100.000 jonge werklozen[1515] had men er tot en met 1936 6.000 voor een week of langer in kampen te Vierhouten weten samen te brengen,

maar het bereikt als regel hen, in wie nog een voorraad aan energie en verantwoordingsgevoel is overgebleven. Dezen te behouden en niet verloren te laten gaan in de storm van de tijd, betekent de kern in stand te houden, die bij een omkeer in de verhoudingen het uitgangspunt kan en moet vormen voor de wederopbouw der volkskracht, het herstel van het verwoeste beschavingswerk onder de grote massa des volks[1516].

Wel stonden deze kampen open voor jongeren van alle richtingen en overtuigingen, maar uit de eigen opgaven blijkt, dat naar schatting slechts een derde hiervan geen lid was van de AJC. Natuurlijk brachten deze niet-leden hun problemen mee:

Aan het verblijf van NIET-AJC'ERS op *De Paasheuvel* zitten buitengewoon moeilijke kanten. ALS we ons bereid verklaren ze te ontvangen, moeten we natuurlijk van ons AJC-paard afkomen voor een week en ze aanvaarden zoals ze zijn. Maar zelfs als we dat doen en ze op de gewone, gelijkvloerse grond ontvangen, blijft het toch een zware opgave een week met ze te leven[1517].

Over een groepje, waarvan Herman Molendijk zegt dat het zeker niet het minste was, lezen we:

Hun entree op ons vakantieoord was echter symbool voor hun alledaagse verwachtingen. Toen we de grote autobus hoorden naderen, luidden we, in de stille avond, de grote bel op het terras van *De Paasheuvel*. Zij antwoordden met een oorverdovend gebrul en met de nieuwste schlager betraden ze de zaal, die aan zulke andere liederen gewend is.

Zelden trad de kloof tussen AJC'ers en niet-AJC'ers duidelijker aan den dag en dan betrof het nog wel een groep waarvan de AJC zelf zegt, dat ze in zekere zin een elite vormen. De hier gememoreerde klachten zeggen wel iets over de instelling van de AJC!

Onder de niet-AJC'ers namen de communistische jongeren een aparte plaats in. Aanvankelijk werd van hen gezegd: „een aantal van deze communistische jongeren behoorden tot de beste deelnemers aan onze kampen"[1518], maar

nadat in *De Tribune* lang genoeg een leugencampagne was gevoerd tegen de „ARBEIDSDIENSTKAMPEN" van de AJC komt het communistisch gezinde deel der jeugdige werklozen met een soort vooringenomenheid naar de kampen, die een ernstig gevaar beduidt voor de goede geest[1518].

Waarom ze dan toch blijven komen?

De verdenking ligt voor de hand, dat ze komen met het opzet om tegen ons werk te wroeten onder de goedgezinde en bonafide overige deelnemers. Het behoeft wel geen betoog, dat onder die omstandigheden, de AJC-leiding zeer korte metten maakt

met alle elementen, die het er klaarblijkelijk om begonnen is niet een opbouwend, maar een afbrekend element in het kampwerk te zijn. Eens te meer heeft het communisme zich in zijn destructieve aard ontmaskerd[1518].

In de latere jaren gingen de verschillende bonden van het NVV, die zich reeds langer met het jeugdwerk bezighielden, nu ook zelf over tot het organiseren van werkkampen om de eigen terreinen en tehuizen te laten verbeteren. Dit wekte ontstemming bij de leiding van de AJC, die meende zowel op dit als op alle opvoedingswerk binnen de moderne arbeidersbeweging het alleenrecht te kunnen doen gelden:

(een factor) die belemmerend werkt is het feit, dat binnen het raam der arbeidersbeweging zich gaat aftekenen een onheilvolle en naar mijn stellige overtuiging volmaakt overbodige concurrentie[1519].

Ook in dit werk verloochent de AJC haar karaktertrekken, waarmee we reeds bij herhaling kennis maakten, niet.

De AJC in de arena van de politieke strijd

Van het eerste ogenblik af, dat zij de leiding in handen kregen, hebben Vorrink en de zijnen de AJC buiten de politieke strijd proberen te houden[1520]. Dit verzekerde hen ook van de steun van het NVV. Over de politieke lijn van de SDAP werd geen discussie toegelaten. Het bleef bij het opstellen van een program van jeugdeisen in 1921 (waarvan de eis voor twee weken vakantie ook werkelijk onder de leden leefde) en verder werkten de AJC'ers mee in de verkiezingsacties. Vooral de romantiek van het kalken liet niet na ook hier zijn aantrekkingskracht uit te oefenen[1521]. Sprekend over het verschil tussen jeugdbeweging en partij zegt Vorrink:

Er is een tijd geweest, dat de socialistische jeugdorganisatie zich niet wezenlijk onderscheidde van de socialistische politieke partij. Het was de tijd, toen eenzijdige intellectualistische ontwikkelingsarbeid gepaard ging met belachelijke politieke beunhazerij, in de grond niet verschillend van wat nu de communisten op dit gebied nog presteren. De jeugdorganisatie was toen een editie in zakformaat van de SDAP met deze restrictie, dat ze zich wel eens meende te moeten veroorloven in politieke problemen het een beetje beter te weten dan de ouderen, waarover de ouderen dan natuurlijk weer helemaal niet gesticht waren[1522]!

Wel diende natuurlijk voorlichting gegeven te worden over de politieke problemen, maar deze mag niet de bedoeling hebben

de AJC als zodanig een eigen standpunt ten aanzien van tactiekvragen te doen innemen. Het mag openlijk gezegd worden: de jeugd KAN ten aanzien van tactiekvragen geen stelling nemen[1523].

Grote moeilijkheden vloeiden uit dit standpunt in de eerste jaren niet voort. Hoogstens verwekte het probleem van de persoonlijke

dienstweigering enige discussie[1524]. Geheel zeker is dit niet, want de AJC placht zelden ruchtbaarheid aan interne conflicten te geven. Noch in de periodieken noch in de gelegenheidsgeschiedschrijving vinden we hierover gegevens. Waarschijnlijk leidde pas de strijd voor de invrijheidstelling van Sacco en Vanzetti, die in linkse kringen zoveel weerklank vond, tot beroering in de AJC. Geïnspireerd door Jef Last nam afdeling Bussum zelfs een motie aan, die het hoofdbestuur een passieve houding in deze kwestie verweet[1525]. Hoewel het hoofdbestuur dit toegeeft, keurt het de motie fel af, omdat deze een uiting is van eigen politieke activiteit.

In 1929 schijnen de moeilijkheden reeds van ernstiger aard te zijn en blijven zij niet langer binnenskamers. Vorrink spreekt van communistisch gewroet in de AJC, wat ons weinig waarschijnlijk lijkt[1526], maar vermoedelijk is dit de algemene noemer waaronder politiek onwelgevallige verschijnselen worden samengevat om de afkeer die het woord communisme in deze kring wekt. Leden met een politiek sterk afwijkende mening horen niet in de AJC thuis. Bovendien:

niemand, die zichzelf respecteert, blijft in een beweging of een organisatie, waar hij het niet mee eens is. Het kan zijn, dat hij bij grote veranderingen in beginsel of in werkwijze voor een bepaald inzicht stevig in het strijdperk treedt en probeert aanhangers te vinden, maar als hem dat niet gelukt, heeft hij de keus zich eerlijk en royaal bij de genomen besluiten neer te leggen óf hij moet heengaan. Alleen in een debateerclub zou dat heengaan een groot verlies zijn. In een werkgemeenschap kan men zich slechts korte tijd de weelde van veruiteenlopende meningsverschillen veroorloven[1527].

Royementen

Uit zelfbehoud dient de AJC „de haar vijandige leden uit te stoten". Den Haag royeerde een lid „die al te nauwe betrekkingen met *De Zaaier* onderhield". In Rotterdam vormden de altijd „negatieve en kankerende" elementen een eigen vereniging. Ook in Leiden en Amsterdam vielen royementen. Al hanteert Vorrink hierbij de boeman van het communisme, de ware aap komt wellicht uit de mouw als hij fulmineert tegen de ondermijnende activiteit van de linkse partijgenoten onder AJC'ers[1527].

De grote beroering die de crisis teweegbracht in de SDAP, ging ook aan de AJC niet voorbij. Het blad *De Socialist*, het orgaan van een groep oppositioneel en radicaal gezinde SDAP'ers, werd in de AJC druk gelezen en zelfs verkocht op jeugdbijeenkomsten. In het kaderorgaan leidt dit begin 1930 tot een discussie. Vorrink is er wel voor, dat ieder lid een eigen standpunt heeft, maar keurt een georganiseerde oppositiemening, zoals die van de groep rond *De Socialist* af. Tegen het lezen van het blad heeft hij geen bezwaar, maar hij zou zeker geen

met alle elementen, die het er klaarblijkelijk om begonnen is niet een opbouwend, maar een afbrekend element in het kampwerk te zijn. Eens te meer heeft het communisme zich in zijn destructieve aard ontmaskerd[1518].

In de latere jaren gingen de verschillende bonden van het NVV, die zich reeds langer met het jeugdwerk bezighielden, nu ook zelf over tot het organiseren van werkkampen om de eigen terreinen en tehuizen te laten verbeteren. Dit wekte ontstemming bij de leiding van de AJC, die meende zowel op dit als op alle opvoedingswerk binnen de moderne arbeidersbeweging het alleenrecht te kunnen doen gelden:

(een factor) die belemmerend werkt is het feit, dat binnen het raam der arbeidersbeweging zich gaat aftekenen een onheilvolle en naar mijn stellige overtuiging volmaakt overbodige concurrentie[1519].

Ook in dit werk verloochent de AJC haar karaktertrekken, waarmee we reeds bij herhaling kennis maakten, niet.

De AJC in de arena van de politieke strijd

Van het eerste ogenblik af, dat zij de leiding in handen kregen, hebben Vorrink en de zijnen de AJC buiten de politieke strijd proberen te houden[1520]. Dit verzekerde hen ook van de steun van het NVV. Over de politieke lijn van de SDAP werd geen discussie toegelaten. Het bleef bij het opstellen van een program van jeugdeisen in 1921 (waarvan de eis voor twee weken vakantie ook werkelijk onder de leden leefde) en verder werkten de AJC'ers mee in de verkiezingsacties. Vooral de romantiek van het kalken liet niet na ook hier zijn aantrekkingskracht uit te oefenen[1521]. Sprekend over het verschil tussen jeugdbeweging en partij zegt Vorrink:

Er is een tijd geweest, dat de socialistische jeugdorganisatie zich niet wezenlijk onderscheidde van de socialistische politieke partij. Het was de tijd, toen eenzijdige intellectualistische ontwikkelingsarbeid gepaard ging met belachelijke politieke beunhazerij, in de grond niet verschillend van wat nu de communisten op dit gebied nog presteren. De jeugdorganisatie was toen een editie in zakformaat van de SDAP met deze restrictie, dat ze zich wel eens meende te moeten veroorloven in politieke problemen het een beetje beter te weten dan de ouderen, waarover de ouderen dan natuurlijk weer helemaal niet gesticht waren[1522]!

Wel diende natuurlijk voorlichting gegeven te worden over de politieke problemen, maar deze mag niet de bedoeling hebben

de AJC als zodanig een eigen standpunt ten aanzien van tactiekvragen te doen innemen. Het mag openlijk gezegd worden: de jeugd KAN ten aanzien van tactiekvragen geen stelling nemen[1523].

Grote moeilijkheden vloeiden uit dit standpunt in de eerste jaren niet voort. Hoogstens verwekte het probleem van de persoonlijke

dienstweigering enige discussie[1524]. Geheel zeker is dit niet, want de AJC placht zelden ruchtbaarheid aan interne conflicten te geven. Noch in de periodieken noch in de gelegenheidsgeschiedschrijving vinden we hierover gegevens. Waarschijnlijk leidde pas de strijd voor de invrijheidstelling van Sacco en Vanzetti, die in linkse kringen zoveel weerklank vond, tot beroering in de AJC. Geïnspireerd door Jef Last nam afdeling Bussum zelfs een motie aan, die het hoofdbestuur een passieve houding in deze kwestie verweet[1525]. Hoewel het hoofdbestuur dit toegeeft, keurt het de motie fel af, omdat deze een uiting is van eigen politieke activiteit.

In 1929 schijnen de moeilijkheden reeds van ernstiger aard te zijn en blijven zij niet langer binnenskamers. Vorrink spreekt van communistisch gewroet in de AJC, wat ons weinig waarschijnlijk lijkt[1526], maar vermoedelijk is dit de algemene noemer waaronder politiek onwelgevallige verschijnselen worden samengevat om de afkeer die het woord communisme in deze kring wekt. Leden met een politiek sterk afwijkende mening horen niet in de AJC thuis. Bovendien:

niemand, die zichzelf respecteert, blijft in een beweging of een organisatie, waar hij het niet mee eens is. Het kan zijn, dat hij bij grote veranderingen in beginsel of in werkwijze voor een bepaald inzicht stevig in het strijdperk treedt en probeert aanhangers te vinden, maar als hem dat niet gelukt, heeft hij de keus zich eerlijk en royaal bij de genomen besluiten neer te leggen óf hij moet heengaan. Alleen in een debateerclub zou dat heengaan een groot verlies zijn. In een werkgemeenschap kan men zich slechts korte tijd de weelde van veruiteenlopende meningsverschillen veroorloven[1527].

Royementen

Uit zelfbehoud dient de AJC „de haar vijandige leden uit te stoten". Den Haag royeerde een lid „die al te nauwe betrekkingen met *De Zaaier* onderhield". In Rotterdam vormden de altijd „negatieve en kankerende" elementen een eigen vereniging. Ook in Leiden en Amsterdam vielen royementen. Al hanteert Vorrink hierbij de boeman van het communisme, de ware aap komt wellicht uit de mouw als hij fulmineert tegen de ondermijnende activiteit van de linkse partijgenoten onder AJC'ers[1527].

De grote beroering die de crisis teweegbracht in de SDAP, ging ook aan de AJC niet voorbij. Het blad *De Socialist*, het orgaan van een groep oppositioneel en radicaal gezinde SDAP'ers, werd in de AJC druk gelezen en zelfs verkocht op jeugdbijeenkomsten. In het kaderorgaan leidt dit begin 1930 tot een discussie. Vorrink is er wel voor, dat ieder lid een eigen standpunt heeft, maar keurt een georganiseerde oppositiemening, zoals die van de groep rond *De Socialist* af. Tegen het lezen van het blad heeft hij geen bezwaar, maar hij zou zeker geen

mensen aan *Het Jonge Volk* laten meewerken die tot de medestanders van *De Socialist* behoorden[1528]. En zijn slotconclusie luidt:

De historie van de socialistische arbeidersbeweging heeft internationaal bewezen, dat elke oppositie en meer naarmate zij minder succes heeft bij de volwassenen, geneigd is te pogen haar invloed te vestigen bij het jonge element der beweging[1529].

De meningsverschillen over de koloniale en ontwapeningsproblemen verdiepten zich. Onder invloed van *De Fakkel*, de opvolger van *De Socialist*, kwam een groep AJC'ers op voor meer politieke voorlichting door linkse sprekers uit de SDAP[1530]. Op twee punten botste hun mening met die van het hoofdbestuur.

Het feit, dat Koos Vorrink en Klaas Toornstra hun naam gaven voor het: *Comité van Aanbeveling ter ondersteuning van het Crisis-Comité Amsterdam* 1931 stuitte vooral in de hoofdstad op fel verzet. Vorrink spreekt van de motieziekte en van een giftig wantrouwen tegen de leiding. Weer worden de opposanten als communisten gedoodverfd:

Het kan niet ontkend worden, dat zo hier en daar in de laatste maanden in de AJC aanwijzingen zijn te vinden, dat men bezig is, afdelingen, vooral natuurlijk B-groepen, kapot te debatteren... We moeten in Amsterdam zelfs weer opruiming houden door een paar binnengeslopen heel of half-communistische spionnen buiten de deur te zetten. De aasgieren ruiken een prooi... Het is misschien niet onmogelijk een AJC-afdeling met hol geschetter enige maanden op stelten te zetten en naar buiten de indruk te wekken van een verbazende geestelijke activiteit, maar die verder hebben leren kijken dan hun neus lang is, weten, dat ie daarna zo dood als een pier is en we van voren af aan met ons OPVOEDINGS- en SCHOLINGS-werk mogen beginnen[1531].

Het tweede geschilpunt vormde de aangekondigde inzameling voor de stichting *Zon en Vrijheid* die de kampterreinen en -huizen van de AJC beheerde. Deze collecte diende om de kosten te bestrijden van de werklozen-werkkampen. Het was juist in de tijd van de grote Twentse textielstaking. Een deel van de leden wilde alle krachten inzetten voor het bijeenbrengen van geld ten bate van de stakers. Het winnen van deze staking leek hun belangrijker in het kader van de strijd voor het socialisme dan het werk voor de jonge werklozen, dat veel meer een specifieke AJC-aangelegenheid was. Reeds uitgetreden AJC'ers in Amsterdam zeggen over deze kwestie:

De AJC probeert de jonge arbeiders van de strijd af te houden. Er worden bedeltochten gehouden om van de opbrengst hiervan jonge werklozen voor een week naar de Paasheuvel te sturen. 't Is verheugend dat dit op verzet stuit bij deze jonge arbeiders, die eisen dat dit geld voor de stakers in Twente zal worden besteed[1532].

Het typeert het karakter van de AJC, dat Vorrink het werk ten bate van de eigen AJC-gemeenschap vooropstelt[1533].

De AJC *en de Sowjetunie*

Niet alleen de binnenlandse en koloniale politiek was in het geding, maar ook de houding van de AJC tegenover het gebeuren in de Sowjetunie. In deze jaren van massawerkloosheid trok het feit, dat de Sowjetunie het land was, dat door de crisis niet beroerd werd, aandacht. Nu was de berichtgeving over de Sowjetunie in *Het Jonge Volk* genuanceerder dan men op grond van het door de AJC onvoorwaardelijk afgewezen communisme zou verwachten. Het Nederlandse communisme werd fel bestreden, meer nog om de wijze waarop het te werk ging dan om de ideeën die het verkondigde. Ook voor het politieke systeem in de Sowjetunie had *Het Jonge Volk* geen goed woord over. Maar verschillende Russische culturele en economische prestaties vermeldt het met instemming[1534]. Als Stien de Zeeuw het Russische vijfjarenplan een „groots en belangwekkend gebeuren" noemt en eraan toevoegt „hoe men de dictatuur en de terreur ook verafschuwen mag, 't streven der Sowjets is enig in de economische geschiedenis en verdient de volle belangstelling van elke socialist", dan is de opname van een dergelijk bericht, afkomstig van een lid der linkse oppositie, toch niet zo vanzelfsprekend of de redactie voelt zich gedrongen hieraan toe te voegen, dat het een verzinsel is, dat zij van prijzende literatuur over Rusland niets zou moeten hebben[1535]. Over de Sowjetunie lopen de meningen uiteen en dit geschilpunt speelt een belangrijke rol in de scheuring, die ophanden is.

De uittocht van de linkse oppositie

Het Haarlemse congres van de SDAP in 1932 leidde tot een scheuring en tot de vorming van de OSP. De AJC-leiding had haar antipathie tegen de linkse oppositie nooit onder stoelen of banken gestoken en begreep bovendien, dat juist de jongeren de grootste ontvankelijkheid hadden voor de radicale opvattingen van de nu gevormde OSP. Zij besloot derhalve de AJC-leden die lid waren geworden van de OSP, te verzoeken vóór 13 mei te bedanken[1536]. Dit werd per circulaire aan de afdelingsbesturen meegedeeld. Daar de OSP vooral jongeren telde onder zijn leden, betrof dit een niet onaanzienlijk aantal AJC'ers en vooral kader. *Het Jonge Volk* motiveerde de maatregel nader en schreef dat de AJC „haar rijen niet kan openstellen voor de propagandisten van een vijandige politieke partij". Dit impliceerde in de praktijk de onverenigbaarheid van het lidmaatschap der AJC met dat van een andere politieke partij dan de SDAP[1537]. Hier nu kwamen de AJC'ers, die lid waren van de OSP, tegenop. Volgens hen maakte de AJC de leden niet klaar voor de SDAP maar voor het socialisme.

Zij beriepen zich hierbij op een uitspraak van Vorrink over de AJC:

Zij heeft niet tot opgave sociaal-democraatjes te fokken, maar zij wil doelbewust kweken DIE algemene geestesgesteldheid onder het arbeidersgeslacht van de naaste toekomst, nodig voor het welslagen van de grote, mensheid-bevrijdende taak, waarvoor de moderne arbeidersbeweging zich geplaatst ziet[1538].

De OSP'ers namen het standpunt in, dat er op grond van verschil van mening over tactiekkwesties nu twee socialistische partijen waren ontstaan, maar dat deze samen één jeugdbeweging hadden, waar tactiekkwesties niet thuis hoorden. Formeel hadden zij het gelijk aan hun zijde, maar door de dwang van de fractiestrijd legden noch de AJC-leiding noch de OSP-volgelingen in de AJC zich bij dit standpunt neer. Toen de OSP het parool gaf aan haar leden in de AJC hun post niet te verlaten, werd dit maar zeer ten dele opgevolgd. De meesten verlieten de AJC vrijwillig; voor zover dit niet gebeurde kwam de royementsbijl eraan te pas[1539]. In Rotterdam werden 21 leden geroyeerd wegens het geven van „tegenleiding", in Amsterdam 4, die met name genoemd worden enz. Volgens de eigen opgave van de AJC leidde het uitdrijven van de OSP'ers in 15 afdelingen tot grotere of kleinere moeilijkheden[1540].

De Jongeren willen daden
„Liga"-romantiek

Het steeds dreigender fascistische gevaar begon ook de AJC te beroeren. Bij de oudere jeugd vooral leefde de behoefte aan een daadwerkelijk optreden tegen de vijanden van de arbeidersbeweging. De stap naar de OSP was hun te groot of bleef uit andere overwegingen achterwege, maar toch wilden zij hun dadendrang uiten. In verschillende landen bestonden paramilitaire organisaties, die de arbeidersbeweging tegen fascistische overvallen dienden te beschermen[1541/1542]. Zo was in België reeds rond 1928 een grote beweging ontstaan, genaamd *Internationale Socialistische Anti-Oorlogs Liga* (ISAOL) onder de indruk van het drieste optreden der Vlaamse extremistische nationalisten[1543]. Achter de ISAOL, die binnen enkele jaren 5.000 leden telde en enige duizenden militanten, stond de Belgische Werkliedenpartij[1544]. In de loop van 1932, kort na de scheuring in de SDAP, drong deze beweging ook in ons land door. Aanhangers en leden van de *Ned. Arbeiders Sportbond* (NASB – zie blz. 202) formeerden in Amsterdam de eerste weer-afdelingen, onder de naam: vendels. Als doel gold ook hier: socialistische bijeenkomsten te beschermen tegen fascistische overvallen. Zes vendels van 40 man marcheerden mee in de 1 mei-optocht en op het IJsclubterrein ontving het publiek hen met gejuich, maar de SDAP-bestuurders verklaarden dat alleen met geestelijke wapens gestreden diende te worden. Het hoofdbestuur van de NASB sloot zich hierbij aan en verklaarde zich tegen

het vormen van vendels. Afdeling Amsterdam, die zich op aandrang van Kiès tegen dit besluit verzette, werd in zijn geheel geroyeerd. Hierdoor kreeg Paul Kiès in Amsterdam de leiding en hij zette de afdeling om in een zelfstandige organisatie. Het duurde geruime tijd voor de NASB in Amsterdam het terrein herwon[1545].

Maar de gedachte van een afweer-organisatie bleef veldwinnen. In navolging van de ISAOL ontstond de *Nederlandse Arbeiders Vredeswacht*, die het orgaan *Kameraadschap* uitgaf. In eenvoudige uniforme kleding, slechts gewapend met zware koppelriemen en stokken voorzien van polsriemen, hielden de leden complete legeroefeningen onder leiding van instructeurs, in het algemeen reserve-officieren. Bij deze oefeningen, die bij voorkeur op de heide plaatsvonden, werden niet-militanten streng geweerd. De beweging onderscheidde leden, die organisatorisch en propagandistisch werk deden en militanten, die de daadwerkelijke strijd moesten voeren. De militanten legden de eed van onvoorwaardelijke trouw aan de beweging en van strijd tot aan de dood tegen het fascisme af.

De bestuurders van de SDAP en het NVV waren niet verrukt over de omvang die deze beweging, waarvan vooral op de jongeren in AJC en NASB een grote aantrekkingskracht uitging, begon aan te nemen. Aanvankelijk werd de *Vredeswacht* voor leden van de SDAP verboden[1546]. Wolff, de voorzitter, voerde besprekingen met Oudegeest. De laatste stelde enige wijzigingen voor in de ontworpen beginselverklaring en toen de *Vredeswacht* deze overnam verklaarde de SDAP in een brief van 17 mei 1932 dat de bezwaren tegen het lidmaatschap nu vervielen[1547]. Volgens de eigen opgave won de beweging in twee jaar tijd 12.000 leden en een paar duizend militanten[1548]. De *Vredeswacht* fuseerde met de Belgische ISAOL en het gemeenschappelijke orgaan, dat in Antwerpen gedrukt werd, droeg de naam: *Neen*![1549].

De beweging beschouwde zichzelf als een derde macht naast partij en vakbeweging, maar had niet de bedoeling een eigen politiek te voeren[1550]. De opzet blijkt uit de leuze, die het blad een tijdlang voerde: „Nutteloos is uw strijd voor betere levensvoorwaarden indien wij de geweldige macht van het militarisme niet kunnen breken"[1551].

De SDAP bleef vrezen, dat deze snel om zich heen grijpende beweging, die gemakkelijk in extreme richting af kon drijven, een gevaar voor de beweging zou worden. Opnieuw voerde het partijbestuur der SDAP onderhandelingen met de *Liga* en weer leidde dit tot overeenstemming[1551a].

Hoezeer het hier inderdaad om een beweging van overwegend jongeren gaat, blijkt uit wat Ankersmit in zijn nabeschouwing over de gevoerde onderhandelingen zegt:

Wat ik aan bezwaren tegen de *Liga* gevoelde, was zeker gebrek aan realisme, dat ik bij haar meende waar te nemen. Haar leden, voor het overgrote merendeel jonge mensen, bezaten de romantische instelling, aan de jeugd veelal van nature eigen. Dit bracht haar tot sommige strijdmethoden, die ik als onwerkelijk gevoelde en waarvan ik het bejammerde, dat zij energie deden verspillen, die beter en vruchtbaarder kon worden aangewend[1552].

Maar de overwinning van het fascisme in Duitsland beslist de strijd over het antimilitarisme in de SDAP. Op het paascongres in 1934 doet de SDAP afstand van het ontwapeningsstandpunt en snijdt als consequentie hiervan alle banden met de *Liga* door. De hierbij gehanteerde methoden, die van weinig scrupules getuigen, laten we hier buiten beschouwing[1553].

De *Liga* werd nu met alle middelen door de SDAP bestreden en liep zware averij op. Nadrukkelijk en onvoorwaardelijk wees de *Liga* iedere vorm van landsverdediging af[1554]. Nu het op eigen kracht voer ging de ontwikkeling in de richting van toenadering tot de IAMV. In de loop van 1935 en 1936 nemen de bijdragen van vooraanstaande anarchisten in het, nu *Liga-Signaal* geheten, blad toe[1555].

In de jaren waar het ons hier om gaat (1932-1934) bood de *Liga* een uitingsmogelijkheid voor de dadendrang van veel jongeren uit de AJC. De *Liga* beleed een „daadkrachtig pacifisme"[1556]:

De *Liga* geeft niets materieels en vraagt alles, de gehele mens. De *Liga* doet de jongeren geloven in een andere samenleving, geloven aan hun eigen kracht om die samenleving te maken[1557].

Hoewel de AJC-leiders weinig met de *Liga* op hadden, namen zij een afwachtende houding aan en bepaalden zich tot doodzwijgen. Waarschijnlijk maakte het bloedverlies dat de OSP-strijd gekost had hen voorzichtig, te meer daar vele opstandige oudere leden van de AJC lid waren van de *Liga*[1558].

Het devies van de AJC luidde in deze jaren „Niet met geweld en niet met tyrannie, maar door de geest alleen"[1559]. En dit verdroeg zich slecht met het „daadkrachtige pacifisme". Al wordt de *Liga* niet met name genoemd, toch vinden we in *Het Jonge Volk* uitlatingen die als een polemiek met de *Liga* aandoen. Zo zegt het blad van de gebeurtenissen in februari 1934 in Wenen, dat de strijd die de Oostenrijkse makkers streden, gezien moet worden in het raam der Oostenrijkse toestanden. Een arbeidersklasse die zich wapent met mitrailleurs en handgranaten is in Nederland ondenkbaar. Alleen een onverbeterlijk romanticus kan daarvan dromen[1560].

Maar in een beschouwing over de Spaanse burgeroorlog slaat *Het Jonge Volk* al een minder overtuigde toon aan: Daar in Spanje vechten de onzen mee in een opgedrongen strijd op leven en dood. Werkt

hier verwoed, opdat in ons land nooit het wapen in de politieke strijd krijgt te beslissen[1561].

De confrontatie met het fascisme

Aanvankelijk brengt het naderende gevaar van het fascisme schrik en gelatenheid teweeg in de AJC-gelederen. Vooral bij de leiding en verder bij die leden, die vreemd of vijandig stonden tegenover OSP en *Liga*, wordt de droom van *De speelweide* wreed verstoord, om de woorden van Vorrink te gebruiken. Gaat dan alles, zo vraagt hij zich verder af:

wat de arbeidersbeweging aan recht, welvaart en geestelijke goederen heeft verworven, zijn vernietiging tegemoet in een barbarij, welke ook ons land niet sparen zal[1562]?

Deze en andere uitlatingen wekken de indruk, dat de AJC zich wat hulpeloos en weerloos voelde tegenover de dreigende verschrikkingen. De jaarlijkse opvoering van *Goudvreugde's Ontwaken*, steeds meer een schone illusie uit een ver verleden, maakte in 1938 plaats voor een op het tijdsgebeuren geïnspireerd vervolgspel *Dagdragers Beproeving*, waarin Goudvreugde uiteindelijk natuurlijk wel zegevierde, maar niet meer zo vanzelfsprekend en van harte[1563]. Uitgaande van het wisselen der generaties als verklaring der sociale fenomenen komt Vorrink tot een soort uitleg van het benauwende tijdsgebeuren:

Na de springvloed der jeugdbeweging uit de eerste naoorlogsjaren, beleven we in onze dagen een nieuwe springvloed. Beide vonden hun oorsprong in een elementaire aandrift der jonge generatie om het beter te doen dan de oude generatie het had gedaan. De naoorlogse jeugdbeweging wilde afrekenen met de bloedschuld van hen, die de oorlog hadden gemaakt. En zij was het krachtigst daar, waar men bovendien ook nog de oorlog had verloren. De huidige bewogenheid in de jonge generatie vindt haar oorsprong in de wil om verlost te worden van de algehele levensonzekerheid, die het gevolg is van de economische crisis en die inzonderheid voor de jeugd de toekomst verduistert. Het lijdt geen twijfel, dat de eerste beweging door veel sterker idealistische motieven omhoog werd gestuwd dan de tweede. In de tegenwoordige jeugdopstandigheid werken krachtige motieven van heerszucht en eigen belang, voor een goed deel geboren uit angst[1564].

Deze opvatting leidde in de praktijk tot een defensieve tactiek. Nu kan men niet zeggen dat het fascisme vat kreeg op de arbeidersjeugd. Wel was dit tot op zekere hoogte het geval met de leerlingen op de middelbare scholen en de studenten. Dat het fascisme onder scholieren en studenten aan invloed won, daarover zijn allen het eens[1565]. De AJC had niet veel leden op de middelbare scholen en de weinige scholieren, die zij in haar rijen telde, waren niet tot een actief organisatorisch geheel verenigd.

NBAS en JVA namen wel tegen het fascisme stelling en werden op

hun beurt fel door NAJV en NJS aangevallen. In Amsterdam en Den Haag ontstond in 1933 een *Jeugdbond voor Socialistische Studie*, die contact zocht met de AJC en de SDSC. De besprekingen met de AJC leiden op 13 april tot een fusie, waarbij de scholieren nu binnen de AJC een aparte *Jeugdgroep voor Socialistische scholieren* (JSS) vormen. De AJC ziet dit als een stap op weg naar een verdergaande differentiatie van het AJC-werk[1566]. Telde de JSS voor de fusie in Amsterdam 80 leden, met de 120 die er nu van AJC-zijde bijkomen zijn het er 200[1567].

Bij de opzet van het scholierenwerk wordt alles vermeden wat de overheid aanstoot zou kunnen geven. Al werken fascistische organisaties op school zelf en al maken ook enige leraren propaganda in die richting, de leden van de JSS mogen de voorlichting over hun organisatie alleen buiten de school geven! Verder ligt het terechtwijzen van leraren uitsluitend op de weg van de overheid[1568].

Voor vorstin en vaderland

Voerde in het buitenland de actie tegen het fascisme in een aantal gevallen tot een toenadering tussen de socialistische en communistische jeugdbeweging[1569] (België, Frankrijk, Italië, Spanje, Oostenrijk, Letland, enz.) waaruit gemeenschappelijk optreden voortkwam, in ons land was hiervan geen sprake. Dit lag zowel aan de houding en de onbeduidendheid van de CJB als aan de afkeer van Vorrink en de zijnen van het communisme[1570].

De AJC zoekt het in een aansluiting bij de krachten die rechts van haar staan. Het AJC-congres in november 1934 stelde de voorlichting en scholing over de nationale gedachte aan de orde [1571]. Natuurlijk wekte deze koerswijziging verzet. Te lang heeft men de proletarische belangen in volstrekte tegenstelling tot de nationale belangen leren zien. In samenhang hiermee neemt de leiding een positieve houding ten aanzien van de landsverdediging aan[1572], herziet haar houding tegenover het koningshuis, en legt de volle nadruk op de verdediging van de democratie tegen iedere vorm van dictatuur.

De meeste moeilijkheden levert de nieuwe houding tegenover het vorstenhuis op. In een rede protesteert Vorrink „onder applaus tegen die stem uit het verleden, die meende (de AJC) een tekort aan vaderlandsliefde en vroomheid te mogen verwijten"[1573]. Omgekeerd trok het AJC-werk ook koninklijke belangstelling[1574]. Maar een artikel bij het huwelijk van prinses Juliana, dat van een warme sympathie blijk gaf, wekte nog zoveel protest, dat hierop enige malen teruggekomen moest worden en het zelfs nog op het congres in 1937 ter sprake kwam[1575].

Maar als bij het 40-jarig jubileum der Koningin op initiatief van het *Nationaal Jongeren Verbond* een comité *Jeugdhulde* tot stand komt,

waarin ook de *Nationale Jeugdstorm*, de jeugdorganisatie van de NSB niet ontbreekt, weigert de AJC mede te werken. Met de democratie wenst zij niet te schipperen: „Men zal ons nergens ooit met fascisten of communisten in één rij zien demonstreren"[1576].

De scheidingslijnen vervagen

Het streven naar versterking van het nationale gevoel en van de democratie verschoof het accent naar wat de AJC met de overige jeugdorganisaties gemeen had. Had de AJC in het begin de nadruk gelegd op alles wat haar van andere organisaties scheidde, nu werd voorzichtig toenadering gezocht. Een door VCJB, JVO en NBAS belegd weekend, waar ook de AJC aan meedoet zou in de jaren twintig niet wel denkbaar geweest zijn, maar in 1939 vindt het plaats[1577].

Tevens begonnen de scheidingslijnen in de sociaal-democratische jeugdgelederen zelf te vervagen. Wat zou men denken van een uitnodiging aan het adres van de NASB-leden in 1938 om deel te nemen aan het AJC-pinksterfeest? Wel moet nog opgetreden worden tegen opmerkingen in eigen rijen, dat de sfeer hierdoor gevaar liep[1578]. Twee jaar later komt een fusie met de vakbondsjeugd en de NASB ter sprake. Door de veelvormigheid van het vakbondsjeugdwerk blijkt dit op praktische moeilijkheden te stuiten, maar een fusie met de NASB wordt nader besproken. De afstand die ons in 1940 van het besluit in 1926 scheidt is wel groot! Alleen de oorlog verhinderde dat de fusie tussen AJC en NASB, waarbij ieder zijn eigen werkwijze in beginsel gehandhaafd zou hebben, zijn beslag kreeg[1579].

De gedwongen opheffing

Het binnentrekken van de Duitse legers op 10 mei 1940 betekende voor de AJC het einde. Het pinksterfeest was door de oorlogsdreiging reeds tevoren door de voorzitter Jo Boetje afgelast[1580]. Ledenlijsten en archieven werden verbrand. Het bestuur deed nog een poging het culturele werk voort te zetten zoals uit een bericht van 19 juni 1940 in *Het Volk* blijkt. Maar op 20 juli kwam de benoeming af van Rost van Tonningen tot commissaris voor de marxistische organisaties. De ironie wilde dat ook de AJC hiertoe gerekend werd. Van Tonningen voerde op 23 juli een gesprek met het hoofdbestuur van de AJC, maar dit zond hem op 13 augustus een brief met de mededeling dat het niet met hem wenste samen te werken en de AJC als opgeheven beschouwde[1581]. Hiermee eindigde het legale bestaan van de AJC. De leden bleven in vele gevallen contact met elkaar onderhouden. Een aantal duikt onder in de JVO en in enkele gevallen in de JGOB.

PAR. 2. DE RADICAAL-SOCIALISTISCHE JEUGDBEWEGING IN DE JAREN DERTIG

Voordat de gedwongen uittocht uit de AJC plaatsvond, was het parool van de OSP aan haar leden geweest: in de AJC blijven. Maar de AJC-leiding zette alles op haren en snaren om voor het snel naderende AJC-congres, dat trouwens toch nog van juni tot oktober 1932 werd uitgesteld[1582], deze georganiseerde oppositie buiten de deur te zetten. Het was niet alleen de houding van Vorrink en de zijnen, die de OSP dwong het standpunt van twee socialistische partijen, die samen één jeugdbeweging hadden (zie blz. 307/308) op te geven, maar ook de drang van de opstandige jongeren naar een eigen jeugdbeweging. In hun gevoel was er niets wat de strijd voor het socialisme meer in de weg stond dan de door de AJC gevolgde weg[1583]. De meeste OSP-gezinden werden dan ook niet uit de AJC geroyeerd, maar verlieten deze uit eigen beweging. In Enschede trad zelfs een hele groep uit, die door de weigering van de leidende figuren der rebellen om direct over te gaan tot het vormen van een aparte landelijke bond, een plaatselijke vereniging oprichtte[1584].

De oprichting van het Socialistisch Jeugd Verbond

Nadat de tactici, die zich door politieke berekeningen lieten leiden, het afgelegd hadden tegen de affectieve drang van de meerderheid, vond op 19 juni 1932 in Utrecht het oprichtingscongres plaats van het *Socialistisch Jeugd Verbond* (SJV). Jan Molenaar werd voorzitter, Wim Andriessen secretaris en Jan Koomen redacteur van het blad *Rode Jeugd*, dat 14 juli begon te verschijnen[1585].

Uiteraard verlieten meer jongeren de AJC dan er lid werden van het SJV. Een aantal keerde geschokt door deze broederstrijd de gehele socialistische beweging tijdelijk of blijvend de rug toe, weer anderen waren het met de grondslag van het SJV niet eens, zoals we nog zullen zien. Er werd gestart met 400 tot 500 leden, die over het hele land verspreid waren[1586]. De gemiddelde leeftijd van de SJV'ers zal aan de hoge kant gelegen hebben. Het betrof immers de politiek geïnteresseerden, die veelal reeds lid waren van de OSP. Gegevens omtrent de sociale samenstelling ontbreken[1587].

De binding met de OSP

Het is begrijpelijk, dat de in de AJC opgedane ervaringen de SJV'ers voor een te nauwe band tussen jeugdorganisatie en politieke partij huiverig maakten. Maar de geestelijke en personele banden met de OSP waren onmiskenbaar. Zo maakten Jan Koomen en Stien de

Zeeuw gelijktijdig deel uit van het partijbestuur der OSP en van het hoofdbestuur van het SJV. Sal Tas en Jacques de Kadt spraken op bijeenkomsten van het SJV of schreven politieke beschouwingen in *Rode Jeugd*. Toch werd in de beginselverklaring vastgehouden aan de politieke onafhankelijkheid van het SJV:

Het SJV erkent de onvruchtbaarheid van een absoluut zelfstandige socialistische jeugdbeweging en zoekt daarom samenwerking met de OSP, teneinde de strijd voor zijn jeugdprogram en tegen militarisme en fascisme met succes te kunnen voeren. Het SJV is echter politiek onafhankelijk[1588].

Maar een aantal ging deze sympathiebetuiging aan het adres van de OSP al te ver en wenste zich om die reden niet bij het SJV aan te sluiten. Een groep in Rotterdam, die reeds eerder de AJC verlaten had, stichtte de *Socialistische Arbeiders Jeugd* (SAJ) en gaf het blad *Stormtij* uit[1588a]. In Den Haag had de SAJ een vertakking en telde weldra 100 leden. Wars van alle partijpolitiek wenste deze zich niet met het SJV in te laten[1589]. Sommige SJV'ers wilden een eigen afdeling in Rotterdam, anderen waren ervoor zich in deze stad te melden als lid van de SAJ. De laatsten vormden de meerderheid, maar nu vreesde de SAJ van binnenuit veroverd te zullen worden door het SJV (cellenbouw)[1590]!

Het SJV probeerde een weg te volgen, die het midden hield tussen het alleen maar een STRIJDorganisatie willen zijn zoals de CJB en het zich tot culturele OPVOEDING bepalen zoals de AJC deed. Wat uiterlijk en stijl betrof viel het SJV nauwelijks van de AJC te onderscheiden. Ook hier vormden de pinksterkampen hoogtepunten. Alleen speelde de politiek inderdaad een veel belangrijker rol dan in de AJC. Misschien was ook wel daarom de leeftijdsgrens vastgesteld op 14 jaar in plaats van op 12, zoals bij de AJC, maar natuurlijk lokte dit protesten uit bij de felsten, die de bestuurders verweten hen, die nog geen 14 waren over te laten aan de AJC! Er vonden politieke openbare vergaderingen plaats o.a. tegen het fascisme, er werden radicalere liederen gezongen, die Margot Vos uit het Duits vertaalde, er kwam anders dan in de AJC een zeer openhartige voorlichting over seksuele problemen en ook het programma met jeugdeisen was verre van bescheiden[1591]. De beginselverklaring typeert afdoende het politieke klimaat in het SJV:

De ontwikkeling van de maatschappij met zijn toenemende werkloosheid, crisissen en oorlogsgevaar heeft thans de arbeidersjeugd in een positie gebracht, waarin zij met algehele materiële en geestelijke ondergang wordt bedreigd. De stormachtige vaart, waarmee de gebeurtenissen plaatsgrijpen, de steeds scherpere vormen, die de klassenstrijd aanneemt, kunnen elke dag van het proletariaat bereidheid tot strijd en offers vragen. De proletarische jeugd zal zich met al haar kracht moeten verzetten tegen de machten die haar met ondergang bedreigen. Zij zal zich gereed moeten maken haar taak te vervullen in de geweldige worsteling tussen kapitalisme en socialisme[1592].

Men voelt de hooggespannen verwachtingen in ieder woord meeklinken. Deze jongeren hadden genoeg van de „geduldspredikers" en de „geleidelijkheidsapostelen", die steeds weer aandrongen op: AFWACHTEN, vooral niets DOEN in deze crisistijd! Met een variant op H. N. Brailsfords *Het socialisme nu*, voerde het SJV de strijd onder de leuze *Het socialisme voor onze generatie*[1593], daarmee de afkeer demonstrerend van de „moderne" strijdwijze en de kloof markerend die de jongeren van de oudere generatie der SDAP- en NVV-bestuurders scheidde. Hoezeer de diepe belevenis die de crisis voor de in deze jaren rijpende jeugd was, de alweer sluimerende generatietegenstelling[1594] opnieuw wekte, blijkt ook uit de opvattingen van de jongeren rond het blad *De Bijl*[1595].

Het is altijd de tegenstelling tussen ouderenorganisatie en jeugdbewogenheid. Laten we werkelijk onafhankelijke revolutionair socialistische jongeren zijn. Laten we ons eigen lot in handen nemen... Dan alleen kan de jeugd strijden voor nieuwe idealen (nl. zonder knellende partijdogma's). De jeugd is idealistisch maar juist door de materialistische behoeften der ouderenorganisaties wordt dit verstikt. Jongeren bevrijdt je dus van deze invloed[1595].

Deze gevoelens worden in het SJV gevoed door de lectuur van algemeen bediscussieerde boeken als Ehrhardt *Straten zonder einde*, Ernst Fischer *Jeugd in nood*[1596] en Klaus Mehnert *De Jonge Generatie in Sovjet-Rusland* enz.

Sympathie voor de Sowjetunie

Speciale vermelding verdient de grote waardering, die in het SJV leefde voor de Sowjetunie:

In deze tijd is Rusland het enige land ter wereld, waar niet de kapitalisten, maar de arbeiders de heersers zijn, het enige land, waar de kapitalistische crisis, met al de vreselijke gevolgen van dien: miljoenenwerkloosheid in de eerste plaats, niet heerst, het enige land waar niet wordt *gebroken* maar *gebouwd*, waar de werkloosheid tot het verleden behoort, waar arbeidskrachten te weinig zijn[1597].

En het artikel eindigt met:

Bij het 15-jarig bestaan van de USSR, beloven we onszelf en elkander, dat wij onze krachten zullen inspannen om de arbeidersjeugd van Nederland duidelijk te maken, wat het jonge proletariaat kan doen ter bescherming van het enige land ter wereld dat aan de arbeiders behoort, dat ondanks de grootste gevaren, de ergste moeilijkheden, de gemeenste bestrijding, het socialisme opbouwt, de SOWJET-UNIE[1597]!

Toch ging deze sympathie voor de Sowjetunie niet automatisch over op de CJB. Hier werd een duidelijk onderscheid tussen gemaakt.

Toenadering tot de RJB

Welke plaats nam het SJV nu in de Nederlandse jeugdbeweging in? Het sterk bewogen en ondogmatische karakter van deze nieuwe groe-

pering deed haar samenwerking zoeken met andere socialistische jeugdorganisaties zoals de communistische CJB en de trotskistische RJB. De met burgerlijk bestempelde *Jonge Gids*-congressen en de *Jongeren Vredes Actie*, waarvoor het SJV uitnodigingen ontving, werden genegeerd[1598]. Was de RJB in opzet zelf een ondogmatische beweging geweest in de dagen van Jacq Engels en in mindere mate ook in de dagen van Jef Last, nu was het nauwelijks iets anders dan een jeugdafdeling van de Sneevlietbeweging, die RSP en NAS omvatte. Een klein groepje zelfverzekerde jongeren, die op zoek waren naar een massa die hen wilde volgen. En daar verscheen nu een „massa" in de gedaante van het SJV, geen grote, maar misschien wel verlangend naar het ware revolutionaire inzicht. De CJB van haar kant liet de kans het SJV, dat blijken van bewondering voor de Sowjetunie gaf, nauwer aan zich te binden, onbenut. Het was juist nog in de tijd, dat de CJB de lijn moest volgen van: alle socialisten zijn „sociaal-fascisten" en alleen de „eenheid van onderen op". In debatten werden de leden van het SJV uitgemaakt voor verraders en linkse fraseurs, die slechts ten doel hadden de jeugd buiten de „ware" revolutionaire jeugdbeweging, de CJB, te houden[1599].

Het SJV nam het initiatief tot een landelijke jeugddemonstratie, die met Kerstmis 1933 zou plaatsvinden en waarvoor zowel de CJB als de RJB een uitnodiging kregen[1600]. Na aanvankelijk enige malen geweigerd te hebben, stelt de CJB ten slotte dergelijke eisen dat het SJV hieraan moeilijk gehoor kan geven. Uiteindelijk was het ter wille van de eenheid toch bereid de leuze „verdediging van de Sowjetunie" te accepteren. Maar met een dergelijke slagzin ging de RJB niet akkoord. Het SJV stelde toen voor „weg met de interventieoorlog tegen de Sowjetunie". De RJB wilde dit schoorvoetend in het hoofdbestuur gaan bespreken, de CJB aarzelde ook, draaide eromheen, stemde toe en kwam er weer op terug[1601]. Hierdoor isoleerde de CJB zich en dreef het SJV in de armen van de RJB. De internationale gebeurtenissen bezegelden deze ontwikkeling. De weigering van de Sowjetunie deel te nemen aan de door socialisten georganiseerde boycot-actie tegen Hitler-Duitsland veroorzaakte een wending in de houding tegenover de Sowjetunie[1602].

Maar ook de toenadering tot de RJB groeide niet zonder wrijvingen. De RJB werkte mee aan een door het SJV belegde internationale bijeenkomst van radicaal-socialistische jongeren uit 7 landen, die in februari 1934 te Laren plaatsvond. Op last van de minister van justitie deed de politie een inval in het kamphuis *De Toorts*, waar men vergaderde. Er was trouwens geen enkele poging gedaan de conferentie geheim te houden. Van de buitenlanders, die de politie arresteerde, hadden 15 het geluk ten slotte over de Belgische grens gezet te wor-

den, waarna zij de besprekingen in Rijssel voortzetten[1603], maar 4 Duitse arrestanten werden eerst in Laren vastgehouden en vervolgens op last van burgemeester Van Nispen tot Zevenaar geboeid over de Duitse grens gebracht. Aan het kamerlid Vliegen, die de minister van justitie hierover vragen stelde, deelde deze mede, dat de jongens niets te vrezen hadden[1604]! Of hij deze verzekering van zijn Duitse ambtgenoot had gekregen weten wij niet. De Hamburgse onderwijzer Franz Bobzien, die tot de uitgeleverden behoorde en die voordien reeds een jaar als politiek vluchteling in Kopenhagen woonde, werd „door de volksrechtbank te Berlijn tot 4 jaar tuchthuisstraf veroordeeld. Enige dagen later (kwam) het ontstellende bericht, dat Bobzien in de gevangenis te Hamburg gestorven was"[1605]. De RJB maakte het SJV verwijten over deze gang van zaken en ongetwijfeld had het SJV te weinig conspiratieve ervaring om bedacht te kunnen zijn op de gevaren, die de deelnemers aan een dergelijke conferentie bedreigden. Maar ook de RJB was van tevoren van de plannen op de hoogte geweest en dit maakte haar aanval minder sympathiek[1606]. Een breuk met de RJB was het gevolg.

Dat een enige maanden later in juli 1934 uitbrekend werklozenverzet in Amsterdam bij de SJV'ers verwachtingen wekte, is begrijpelijk. Dit was de verlossende daad waar zij naar gesnakt hadden, één van die gebeurtenissen waar het beginselprogram op zinspeelde. Grenzeloos was dan ook hun verachting voor de overhaaste vlucht van De Kadt en Tas, die hen zo na stonden en waar zij zozeer tegenop gezien hadden. Hun gevoelens zou S. de Wolff later op zijn wijze weergeven met de woorden:

> Na door woord en geschrift gedurende enige jaren tot het meest radicale verzet te hebben aangespoord, slaat hun, als arbeiders uit de Jordaan zich revolterend gaan gedragen, de schrik om het hart. Bang, dat zij door de justitie zullen worden gegrepen, vluchten zij vermomd, bij nacht over de Nederlandse grens en de strijd tegen de rechterzijde der socialistische beweging wordt door hen voorgoed gestaakt[1607].

Na deze gebeurtenissen bekoelde de geestdrift en het elan van het SJV en daardoor werd het gevoeliger voor de attenties van de RJB[1608].

Een kortstondig huwelijk: fusie SJV-RJB

Op een congres, dat 24 maart 1935 plaatsvond, kwam de fusie tussen RJB en SJV tot stand, maar het gezamenlijke ledental kwam niet boven de 500, waarmee het SJV gestart was[1609]. De Rijsselse resolutie, die reeds zijdelings ter sprake kwam[1603], vormde de politieke grondslag van het nu gevormde *Revolutionair Socialistisch Jeugd Verbond*, dat nauwe betrekkingen onderhield met de uit RSP en OSP voortgekomen RSAP.

Uit de oproep van het verbond blijkt, in welke mate de RJB, politiek zoveel geroutineerder, over het SJV had gezegevierd:

De Derde Internationale heeft de door Marx en Lenin gelegde grondslagen verlaten en is slechts een werktuig geworden in de handen der nationaal-bolsjewistische bureaucratie, die in de Sowjetunie heerst en tracht daardoor de strijd der arbeidersklasse afhankelijk te maken van het waandenkbeeld als zou het socialisme in één land opgebouwd kunnen worden. In dezelfde mate als de Comintern een verlengstuk is geworden van de stalinistische bureaucratie is dit met de KJI het geval. Daardoor is elke zelfstandige ontplooiing der in de KJI georganiseerde jonge revolutionaire krachten onmogelijk gemaakt en is de KJI tot een voor de proletarische jeugd niets betekenende organisatie verschrompeld[1610].

Wel werd formeel het fascisme als hoofdvijand aangewezen, maar verder zette het verbond alle krachten in voor het bestrijden van de Tweede en Derde Internationale[1611]. Een poging tot het opwerpen van een gemeenschappelijke dam tegen het fascistische gevaar, die in verschillende landen zowel van socialistische als van communistische zijde ondernomen wordt, vindt bij het RSJV geen enkele weerklank. De nationale gedachte die in deze jaren ook in de arbeidersbeweging een nieuwe inhoud krijgt, wordt van de hand gewezen.

Geheel zonder verzet werd de geciteerde oproep echter niet aanvaard en dit verzet kwam niet uit de rijen van het SJV zoals men zou verwachten, maar uit de trotskistische RJB. Afdeling Zaandam namelijk wenste de socialisten en communisten niet buiten te sluiten! Waarop deze afdeling de raad kreeg nog maar eens goed de geschiedenis van de „Rode Oktober" te bestuderen. Overigens kreeg zij te horen, dat op haar verdere aanwezigheid geen prijs meer werd gesteld want „om iets te bereiken moet de voorhoede hecht en daarom klein zijn"[1612]. Dat de strijd nog meer tegen het communisme dan tegen de sociaal-democratie was gericht, zou kunnen blijken uit de motie, die op het fusiecongres werd genomen, waarin het lidmaatschap van de communistische mantelorganisaties onverenigbaar verklaard werd met dat van het RSJV.

Het was een merkwaardig huwelijk tussen partners met een zo verschillend karakter. Een minderheid van zelfgenoegzame jongeren zag zich omstuwd door een meerderheid van gevoelsmatige revolutionairen, die in al hun uitingen en gedragingen de typische AJC'er verrieden. Alleen al aan hun kleding waren de SJV'ers gemakkelijk van de RJB'ers te onderscheiden! Men behoefde geen helderziende te zijn om te voorspellen dat twee zo heterogene partners niet lang bij elkaar zouden blijven.

Het twistpunt werd de politieke zelfstandigheid. Nadrukkelijk had het SJV bij de fusie bedongen, dat het RSJV politiek onafhankelijk zou zijn, al kantte het zich niet tegen samenwerking met de RSAP. Dit

was zelfs in een circulaire van 15 juni 1935 vastgelegd[1613]. Hierin stond onder meer: „Op voet van gelijkheid moet steeds weer nauwe samenwerking tussen RSAP en RSJV bestaan."

Gezien de totaal verschillende voorgeschiedenis van het SJV, hechtte het hier een andere betekenis aan dan de RJB. Toen het RSJV zich een eigen mening voorbehield over een „Open brief voor de Vierde Internationale" en deze niet overeenstemde met die van de meerderheid van het partijbestuur der RSAP, viel het verbond uiteen in de oorspronkelijke, elkaar nu bestrijdende, componenten. De groepering Driesten kan, daar deze „zich tot taak stelt de jeugd dichter bij de Vierde Internationale te brengen", van de steun van het partijbestuur verzekerd zijn, omdat „de partij door het werk van de partijgenoten in de jeugd de jonge geesten rijp wil maken voor een strijdbaar lidmaatschap van de partij"[1614]. Maar op een congres, dat eind 1935 in Amsterdam (Tolhuis) plaatsvond en waar de ruzie werd uitgevochten, bleek de groepering Molenaar de meerderheid achter zich te hebben „een gelukkig verschijnsel omdat eruit blijkt, dat de RSJV'ers niet bereid zijn de grondslagen van hun jeugdbeweging te laten ondermijnen"[1614].

De minderheid die zich door de parolen van de RSAP en de Vierde Internationale gebonden achtte (hoe belangrijk deze twist in het RSJV gevonden werd blijkt wel uit de brief die Trotsky vanuit Oslo aan Van Driesten schreef, om deze tot een onverzoenlijke houding aan te sporen[1615]) trok weg. De weglopers kregen een brief thuis, waarin hun meegedeeld werd, dat het congres met „algemene" stemmen tot hun royement besloten had! Het RSJV werkte samen met een minderheid, die de RSAP verlaten had en de *Bond v. Revolutionair-Socialisten* vormde[1616], maar zag geen kans de aderlating te boven te komen. Het laatste nummer van *Rode Jeugd* is gedateerd juni 1936[1617]. Een van de oorzaken van dit snelle verlopen is waarschijnlijk, dat de groep ex-AJC'ers langzamerhand de jeugdbeweging ontgroeid was en er geen jongere jaargangen klaarstonden om de leiding over te nemen.

Een nauw met het SJV verwante groep schijnt de *Onafhankelijke Socialistische Jeugdbeweging* geweest te zijn, die eind 1938 het blad *Paraat* uitgaf. In Amsterdam en Rotterdam bestonden groepen. Als sprekers worden Jan Molenaar en Ab Mennist genoemd. Van het langzamerhand allesoverheersende vraagstuk van het fascisme meent *Paraat*, dat dit het beste bestreden kan worden door de regering in eigen land aan te vallen, die slechts in schijn democratisch is[1618].

De Leninistische Jeugd Garde

De door Theo v. Driesten en zijn medestanders opgerichte *Leninistische*

Jeugd Garde (LJG)[1619] verklaarde zich onverbrekelijk verbonden met de RSAP:

Want de strijd tegen de heersende machten is niet een strijd van een generatie alleen, doch een heroische strijd van de ene klasse der maatschappij tegen de andere[1620].

Dit nu had het RSJV naar de mening van de LJG niet begrepen. Toch was een speciale jeugdterminologie ook Trotski niet vreemd: De Vierde Internationale zal het werk moeten zijn van de jonge generatie. Na het mislukken van de Tweede en Derde Internationale zijn de ouderen murw[1621]! Deze gedachte neemt de LJG niet over. De vrees voor aantasting van het gezag der RSAP zal hier niet vreemd aan zijn geweest.

Door alle gepolitiseer over leerstukken waarvan de jongeren de zin te enen male moest ontgaan verschrompelde de LJG steeds meer. In oktober 1937 werd dan ook de leiding van de LJG vernieuwd. Theo v. Driesten en de zijnen maken plaats voor anderen, die moeten proberen een echte jeugdsfeer te scheppen:

Bijeenkomsten van de LJG mogen (geen) vergaderingen zijn in de helaas verdorde sfeer, die de bijeenkomsten van de ouderen kenmerkt. Zulk een sfeer past niet bij de jeugd en moet uitgebannen worden als ze dreigt te groeien. De proletarische jeugd vraagt niet alleen naar de behartiging van haar directe economische belangen doch ook naar bevrediging van de typische puberteitsbehoeften, zoals: zich laten gelden, gezelligheid, kameraadschap en vaak ook... steun[1622].

De oud-AJC'ers, die deze opgave het beste hadden kunnen uitvoeren, waren in het RSJV achtergebleven. Maar toch vindt de LJG in Joop Flameling, een oud-AJC'er uit de begintijd nog, de man die van de LJG een verkleinde uitgave van de AJC zal maken met pinksterfeest, volksdansen en lezingen over kunst incluis. Begonnen met een 300-tal jongeren, een aantal dat ongeveer constant bleef in dezelfde tijd, dat de RSAP afbrokkelde, toog Flameling aan het werk[1623].

Tot aan het einde van zijn bestaan – in de bezetting – houdt de LJG vast aan de leuze van „klasse tegen klasse" en „de vijand staat in eigen land". Discussie lokt alleen de plaats van de Sowjetunie in de strijd voor het socialisme uit. Op de vraag: moeten wij de Sowjetunie verdedigen, wordt geantwoord:

Ik geloof niet, dat er een LJG'er is, die hoopt, dat Rusland een oorlog zou verliezen. Zou dit gebeuren dan betekent dat zonder meer, dat Rusland door de imperialistische rovers onder elkaar wordt verdeeld[1624].

Een ander probleem is de geringe omvang van de LJG, vooral gemeten aan de taken die het zichzelf heeft opgelegd, zoals het doorvoeren van de wereldrevolutie in ons land. Maar van het geringe ledental wordt een deugd gemaakt in de uiteenzetting die Flameling hieraan wijdt:

we wilden geen water-in-de-wijn-schenkende allemansvriend zijn, maar klaar en scherp stelling nemen tegen alles dat naar onze opvatting bestreden moet worden. Jonge leninisten willen we zijn en geen scharrelaars in het „algemene" die het zoeken in de „breedte" om zoveel mogelijk vrienden te winnen[1625].

Met de woorden „eerst klaarheid, dan eenheid" neemt de LJG scherp stelling tegen de pogingen om alle antifascistische krachten te bundelen.

Na de overval van de Duitse legers op ons land in mei 1940 ging de LJG in de illegaliteit en noemde zich *Marxistisch Jeugd Comité*. In november 1940 verscheen het maandblad *Het Kompas*. Tweemaal in de maand kwamen de *Brieven aan een jeugdvriend* uit. Maar na korte tijd bleek het ondoelmatig, dat de jongeren los van de ouderenbeweging opereerden. Midden 1941 ontbond de zelfstandige jeugdgroep zichzelf. Om een betere beveiliging tegen de activiteit van de SD mogelijk te maken werden alle krachten in het *Marx-Lenin-Luxemburg-front* verenigd[1626].

PAR. 3. DE COMMUNISTISCHE JEUGDORGANISATIE VAN 1930 TOT 1940

De „Communistische Jeugdbond" in de crisisjaren

Ook in de jaren dertig lag de activiteit van de CJB wel op een geheel ander terrein dan die van de AJC. Stelde de AJC zich voornamelijk ten doel de werkloze jeugd in speciaal voor hen georganiseerde kampen gedurende een of meer weken wat levensvreugde te bieden en een moment de dodende sleur van het nietsdoen en het zich overbodig voelen te doen vergeten, de CJB riep de jeugd op deze crisis niet gelaten over zich heen te laten gaan. De crisis paste in het politieke wereldbeeld van de CJB en demonstreerde in haar ogen de onhoudbaarheid van het kapitalisme. De CJB leefde in de zelfbewuste zekerheid dat de crisis de komst van een Sowjet-Holland slechts verhaastte.

Het congres dat de CJB in 1930 belegde, stond in het teken van de strijd tegen de „rechtsen" die meenden dat de revolutie nog niet tot op oogafstand genaderd was. De resolutie zegt hierover:

In de partij had zich een rechtse stroming ontwikkeld, waartegen de Jeugdbond niet tijdig stelling heeft genomen, als gevolg van het gebrek aan politiek inzicht bij haar leden... de dragers van deze politiek onjuiste opvattingen zullen uit de leidende instanties van de organisatie verwijderd moeten worden en zo nodig uit de bond[1627].

Nu zo'n vaart liep het niet. De leiding werd vernieuwd en verjongd, maar de vervangen bestuurders vinden we weldra op belangrijke posten in de CPH terug. Over de gebreken in de organisatie zegt dezelfde resolutie:

In tal van afdelingen leidden onze organisaties een van de massa der arbeidersjeugd afgesloten leven en bestond er een angst om werkelijke arbeiderselementen in de organisatie te betrekken[1627].

Wanneer men echter afgaat op de beroepen van de CJB-bestuurders voor en na 1930 kan men wat het laatste betreft, eerder van het omgekeerde spreken.

Jeugdstakingen

De CJB probeerde *Jonge Werklozen Strijd Comités* te vormen om door middel hiervan leiding te geven aan de strijd voor steunuitkeringen ook aan jonge werklozen. Of dit tot een actie van enige omvang leidde, kon niet worden nagegaan. Meer gegevens staan ons ter beschikking over het optreden van de CJB onder de bedrijfsjeugd. Om de nog in het arbeidsproces ingeschakelde fabrieks- en atelierjeugd maakten noch de vakbeweging noch de arbeidersjeugdbeweging zich veel zorgen. Nu was dit ook niet zo eenvoudig. De drang zich ergens bij aan te sluiten, georganiseerd te zijn, scheen niet aanwezig (zie blz. 200/201 voor de AJC-opvatting over dit probleem). Althans het aantal bij de vakbeweging aangeslotenen onder hen was gering. Maar juist dit ongeorganiseerd zijn bood de CJB een kans. En zover en zoveel als haar organisatorische kracht dit toeliet, probeerde zij deze kans te grijpen. De opvatting van het NVV dat een verslechtering van de arbeidsvoorwaarden in een crisisperiode onontkoombaar was, waardoor zij zeker niet in de laatste plaats haar jeugdleden verloor, verwierp de CJB. Overal waar in specifieke jeugdbedrijven de ontevredenheid tot actie en niet zelden tot een spontane staking leidde, doken CJB'ers op. De bond had te weinig georganiseerde invloed in de bedrijven om dergelijke stakingen zelf te kunnen voorbereiden en op een daarvoor geschikt moment te laten uitbreken. Maar was de staking eenmaal een feit en kreeg de CJB er de lucht van, dan kostte het meestal weinig moeite de stakende jongeren in een lokaaltje bij elkaar te trommelen. Om het werk neer te gooien hoefden de nageljongens, ateliermeisjes, wasserijmeisjes, enz. weinig schroom te overwinnen, maar om te bepalen wat er dan verder moest gebeuren, was hun ervaring niet toereikend[1628]. Een toespraak van een CJB'er, het kiezen van een stakingsleiding en het erop uittrekken met steunlijsten, verleende aan de actie een meestal dankbaar aanvaarde organisatorische vorm. Een zestigtal van deze meestal kleine jeugdstakingen vond in de jaren 1931-1933 plaats. Voor dit doel werd een jeugduitgave van de RVO geschapen met een apart bestaan „... jeugdsecties hebben een eigen organisatorisch inwendig leven te ontvouwen, moeten bijzondere vergaderingen, meetings en conferenties samenroepen..."[1629].

Uit gegevens in een communistisch artikel over een veertiental jeugdstakingen waar de CJB zich in gemengd had, en die in 1932 binnen het bestek van enkele maanden plaatsvonden, blijkt dat het hier bij dertien om jongeren ging tussen de 15 en 25 jaar. De CJB'ers die leiding gaven, waren meestal enkele jaren jonger dan de meerderheid van de jeugdstakers! Twee van deze dertien stakingen moesten opgegeven worden en gingen dus verloren. In elf gevallen werd naar het schijnt enig resultaat bereikt zoals loonsverhoging, herovering van gekorte of ingetrokken vakantie, verbetering van hygiënische toestanden, opheffing van al te gortige boetestelsels en betaling voor overwerk[1630].

Niet alleen in fabrieken en ateliers, maar ook op ambachtsscholen probeerde de CJB actie te voeren. Door het invoeren van een avond per week minder les voor hetzelfde schoolgeld, zoals in Amsterdam, of de bepaling dat schrijfgerei enz. zelf betaald moest worden, zoals op een ambachtsavondschool in Krommenie, ontstond ontevredenheid, die zich door een oproep van de CJB ontlaadde in een schoolstaking[1631].

Maar al deze activiteit leidde niet tot een stijging van het ledental der CJB van enige betekenis. Want ook al keerde deze arbeidersjeugd in toenemende mate de vakbondsbestuurders de rug toe, daarom lukte het nog niet hen in de jeugd-RVO vast te houden. Na een geslaagde staking lieten zij zich wel als lid inschrijven, maar na enkele maanden verliep de nieuw gevormde groep weer. Afgezien van de moeilijkheden bij het organiseren van deze groepen jeugd voor welk doel dan ook, vallen er ook speciaal in de CJB zelf wortelende oorzaken aan te wijzen voor het stagneren der groei.

De banden met de vanuit Moskou streng centraal geleide *Communistische Jeugdinternationale* hadden tot gevolg een binnendringen van de Russisch-Duitse organisatie- en propagandastijl, die zich uitte in *Rode Sport Eenheden*, *Rood-Frontstrijders Bonden*[1632], de „goddelozen"-propaganda[1633], de Agitprop-groepen met hun politieke revues, de zondagstochten om propaganda onder de plattelandsjeugd te gaan maken, het opzetten van lagere schoolleerlingen tegen hun onderwijzers door middel van schoolkrantjes[1634] enz. Deze Russisch-Duitse invloeden werden versterkt door de langdurige abstract marxistische scholingscursussen waaraan leidende CJB'ers in Moskou deelnamen en door de Duitse en Hongaarse instructeurs, die namens de *Comm. Jeugdinternationale* de CJB-leiding ter zijde stonden, maar uiteraard de verhoudingen en vooral de tradities in ons land nauwelijks kenden[1635].

Hoewel de CJB formeel het standpunt innam, dat zij een organisatie was „die een bredere grondslag heeft dan de *Communistische Partij*,

waardoor ze deze in ledental aanzienlijk zal kunnen overtreffen" was zij in de praktijk een jeugduitgave van de partij[1636]. Reeds in haar terminologie van „Stoottroep", „cellenbouw", „sectie" enz. komt dit tot uiting[1637]. Bij het lidmaatschap van de CJB onderschreef men het programma van de Komintern tot in al zijn onderdelen en beschouwde men socialisten, anarchisten en trotskisten als zijn doodsvijanden en als agenten en spionnen van de zwartste reactie. Het is begrijpelijk dat dit alleen al de jeugd, nog niet zoals de volwassenen gewend en geneigd om in vakjes te denken, moest weerhouden van het lidmaatschap.

Jongeren bleken wel bereid de leiding van de CJB te aanvaarden wanneer ze met hun werkgever in conflict geraakten, maar ze dachten er niet aan daarna lid te worden van de CJB en het bleef bij het uit erkentelijkheid betalen van enkele maanden contributie aan de jeugd-RVO.

De CJB *en de jeugdbondsstijl*

Toch heeft de CJB-leiding wel geprobeerd aan de organisatie meer een jeugdbondskarakter te geven door het stimuleren van „muziek en spel, wandeltochten, toneel, gezamenlijk bezoeken van vergaderingen, concerten, kamperen, enz."[1638], maar de vijandschap tegenover de AJC en haar werkwijze was zo groot, dat altijd de angst heerste in dezelfde richting te gaan. Bovendien was dit een stijl, ontleend aan de vrije jeugdbeweging, die bij de armste lagen van de arbeidersjeugd niet aansloeg, zoals de AJC zelf had moeten ervaren.

Het rauwe en in grof gekozen woorden zich uitende radicalisme liet zich niet combineren met het kamperend genieten van de vrije natuur, luisteren naar vioolmuziek bij een kampvuur enz. Door deze tweeslachtigheid vielen ook de leden van de CJB in twee groepen te verdelen met als uitersten de sloppenjeugd, sjofel gekleed en op afgetrapte schoenen, enerzijds en de in manchester gestoken vrije jeugdbeweger anderzijds. Daarbij vormden de vertegenwoordigers van het eerste type de vlottende bevolking en die van het tweede type het blijvende element. Toch verdween het eerste type niet, doordat onder invloed van de mythe van *de* arbeidersjeugd uit de aard van het beginsel altijd weer door het tweede type onder het eerste geworven moest worden[1639]. Daarmee rechtvaardigde de CJB immers zijn bestaansrecht voor zichzelf! „Alleen een communistische jeugdbond kan in het huidige tijdperk der wereldrevolutie de taak vervullen, de klassenorganisatie der arbeidersjeugd te zijn"[1640], zo luidde haar beginsel.

Opheffing en herrijzing

Het aan de macht komen van Hitler deed een schok door de Europese arbeidersbeweging gaan. De schijnbaar zo goed geschoolde en hecht georganiseerde, machtige Duitse arbeidersbeweging ging op een gruwelijke wijze ten onder en de resten konden alleen in het diepste geheim proberen hun activiteit voort te zetten[1641]. Een stroom van oude en jonge emigranten zocht zich een weg naar ons land. De geringe bereidheid van de Nederlandse regering het asylrecht te verlenen, maakte dat de linkse emigranten het meestal niet waagden zich hierop te beroepen en de voorkeur gaven aan een illegaal bestaan (zie blz. 317/318). Een hele organisatie was nodig om voor de onderduikadressen te zorgen en het geld bijeen te brengen, nodig om de kosten van het levensonderhoud te dekken[1642].

CJB'ers kwamen in contact met hierheen gevluchte KJVD'ers. Ook werden CJB'ers ingeschakeld bij het overbrengen van berichten en instructies en het vervoeren van illegale lectuur voor Duitsland. In 1934 vond in Amsterdam een zitting plaats van de illegale leiding der KJVD waarbij een vertegenwoordiger van de KJI aanwezig was. Betrouwbare CJB'ers moesten tien dagen voor onderdak zorgen en voor de veiligheid waken. Een belangrijke bespreking over de politieke resolutie werd gecamoufleerd als een pleziertocht op het IJ en de Vecht. Een politieboot die hen een tijdlang scheen te volgen, zorgde voor de nodige opwinding, maar het bleek verbeelding[1643]. De CJB spreidde meer conspiratieve kwaliteiten ten toon dan het SJV (zie blz. 317/318).

Het zesde congres der KJI te Moskou (1935)

Wel maakte de CJB op deze wijze kennis met de praktijk van het fascisme en kreeg zij een voorproefje van de oorlogsillegaliteit, maar dit leidde toch niet tot een discussie over de oorzaken van de nederlaag der arbeidersbeweging en tot een verzet tegen de gevolgde politieke lijn en de in zwang zijnde methoden. Dat dit uitbleef, bewijst meer dan iets anders het ontbreken van een eigen politiek leven en het kritiekloos navolgen van de KJI-richtlijnen en instructies. In de V.S. en in Frankrijk zochten communistische jongeren echter wel naar nieuwe wegen. Speciaal de Franse sectie had de Duits-Russische hegemonie moeilijk kunnen verteren en was nu de eerste die het initiatief nam tot het uitzetten van een andere koers.

In een rede op het Zevende Congres der *Komintern* op 2 augustus 1935 en nogmaals op de openingsdag van het daarop aansluitende Zesde Congres der KJI (25 september) te Moskou, stelde G. Dimitrof, bekend door zijn krachtige verdediging tijdens het Duitse Rijksdag-

brandproces[1644], de initiatieven van de communistische jongeren in Frankrijk en Amerika ten voorbeeld[1645]. Het echec van de tot dusverre gevolgde politiek en methoden werd erkend. Kuusinen maakte dit, voor zover het de communistische jeugdorganisatie betrof, aan de hand van praktische voorbeelden duidelijk. Volgens hem had de KJI zich in een schijndilemma verstrikt, nl. vechten „pour les revendications quotidiennes immédiates ou pour les grands idéals de l'avenir"[1646]. Het gevolg was dat men noch het een noch het ander deed. Hierdoor kreeg de massa van de jeugd de indruk dat

> les réformistes et même les curés s'intéressaient plus que les communistes aux besoins quotidiens des jeunes et que les démagogues fascistes étaient plus à même que les communistes de leur offrir la perspective d'un avenir ravissant, plein de séduction[1646].

Afgezien van haar activiteit in de jeugdstakingen gold ook voor de CJB dat zij niet alleen slechts schampere opmerkingen voor de georganiseerde idealistische en socialistische jongeren over had maar evenzeer buiten het leven van de arbeidersjeugd stond. Henk Sterringa, in de loop van 1935 sterk naar voren geschoven, zegt hierover:

> Het leven van grote groepen van jonge werklozen speelt zich tegenwoordig af in vakscholen, cursussen op verschillend gebied en in jeugdlokalen. De CJB bemoeide er zich niet mee of nam een volkomen onjuiste negatieve houding t.o.v. deze inrichtingen aan. Talrijke andere belangen der jeugd, zoals sport, kamperen, ontwikkeling, lagen in werkelijkheid buiten de aandacht van de CJB[1647].

Een late veroordeling van het miserabele CJB-optreden in de werklozenkampen van de AJC.

Behalve een pleidooi zich om de noden van de massajeugd te bekommeren hield Kuusinen ook een betoog over de houding van de KJI-secties met betrekking tot de andere jeugdorganisaties:

> Auparavant, ces organisations bourgeoises de jeunes étaient purement et simplement considérées par la jeunesse communiste comme des organisations adverses, et leurs millions de membres comme autant d'„adversaires"... Mais là aussi, lorsque nous avons commencé à parler de la nécessité de travailler dans les rangs de ces organisations, ce travail était conçu dans un esprit absolument sectaire, comme „travail de désagrégation"... il ne faut pas travailler dans ces organisations de masse pour les désagréger, mais afin de „les transformer, de centres de l'influence bourgeoises, en centres de la lutte du front unique, en centres de l'influence prolétarienne". Les masses de jeunes considèrent ces organisations comme leurs et nous ne saurions élargir notre influence dans ces masses qu'en travaillant véritablement à défendre, par ces organisations, les besoins et les intérêts de la jeunesse"[1648].

Maar noch bij het opkomen voor de directe noden van de arbeidersjeugd noch bij het samenwerken met andere jeugdorganisaties kon iets bereikt worden, zolang de communistische jongeren zich niet door een echte spontane interesse ook voor de andere aspecten van het

leven dan het politieke, veranderden in „gewone" jongeren die tevens de taal der jongeren spraken: „Le langage frais, concret, populaire, expressif", in plaats van het „jargon sec, stéréotypé et presque incompréhensible"[1649].

Gezien in het licht van de geschiedenis van *De Zaaier* en CJB kwamen de Nederlandse gedelegeerden van het KJI-congres in Moskou met een zware opgave thuis.

Voor het „eenheidsfront van de werkende jeugd"

Nu was de gedachte van het eenheidsfront niet nieuw. Reeds in het begin van de jaren twintig geeft de *Komintern* dit parool uit. In navolging hiervan riep de CJB meer dan eens de AJC'ers op tot het vormen van een eenheidsfront[1650]. Maar hoezeer dit een frase geworden was blijkt wel uit de toelichting: de AJC maakt de jeugd klaar voor de naderende oorlog, wordt dus lid van de CJB! En een brochure uit de jaren 1931-1932 met als ondertitel AJC'*er, welke weg kiest gij*? eindigt met de oproep:

AJC'ers, wij roepen jullie op met ons het eenheidsfront in de strijd te sluiten. Bewijst door je overkomen in het kamp van de strijd, dat de band van de strijd jullie meer waard is, dan de band met de AJC of OSP. Versterkt de gelederen van de *Communistische Jeugdinternationale*[1651].

Het overstappen van de AJC naar de CJB bleef beperkt tot een enkeling. Ook een aanbod in augustus 1932 aan het SJV voor een eenheidsfront richtte alleen al door de vorm waarin het gedaan werd niets uit[1652]. Maar zonder enige eenheidsaanbieding had de CJB door bijzondere omstandigheden bij de RJB meer succes. Jef Last, in de jaren 1931-1932 voorzitter van de RJB, sloot zich aan bij de CPH. Hierdoor werd hij in de RJB onmogelijk en door de NAS-leiding gedwongen heen te gaan. Een deel van afdeling Amsterdam volgde hem en stichtte een eigen club. Een aantal leden ging na het uiteenvallen hiervan over naar de CJB, enkelen keerden naar de RJB terug[1653].

Al vatte de CJB het jeugd-eenheidsfront niet meer op als een ondermijnen en liquideren van de andere jeugdverenigingen en streefde zij nu naar samenwerking met de besturen van deze organisaties, zij kon moeilijk anders verwachten dan dat het beeld dat zich in brede kring van de CJB-activiteit in de loop van tien jaar had vastgezet, een grote duurzaamheid bezat. Hoewel de AJC, zoals redelijkerwijs te verwachten viel, een aanbod tot samenwerking afwees, namen de CJB'ers toch deel aan het petitionnement, dat de AJC samen met de NASB en de NVV-jeugd voor de jonge werklozen had georganiseerd[1654].

In het kader van haar nieuwe politiek vroeg de CJB het lidmaatschap aan van het *Ned. Jeugdleiders Instituut*. Hierop werd afwijzend

beschikt omdat men geen voldoende grond aanwezig achtte voor samenwerking:

Wij wijzen deze reden als onjuist af, maar moeten daarbij terzelfder tijd vaststellen, dat dit voor een groot gedeelte aan het sektarische verleden van de CJB te danken is. We moeten ook beseffen, dat dit met plechtige verklaringen niet is op te heffen, maar dat dit alleen mogelijk is door, aan de hand van onze eigen praktijk, aan de hand van de stijl van ons werken, anderen ervan te overtuigen, dat er wel zeer degelijk grondslag is voor een vruchtbare samenwerking tussen alle Nederlandse niet-fascistische jeugdorganisaties; en ook met de CJB[1654].

Tevens trachtte de CJB haar karakter te veranderen. Op die leeftijd geen geringe opgave! Zij zag in dat het onjuist was, van de leden te eisen, dat zij het programma van de *Komintern* in alle onderdelen onderschreven. Als de CJB „een school van het communisme" wilde zijn, dan kon zij aan de leerlingen voor die school niet bij het toelatingsexamen opgaven voorleggen die gelijk waren aan die van het eindexamen. En het grote ledenverloop beschouwde men nu als „de gerechtvaardigde kritiek van de massa op het verenigingsleven van de CJB"[1655].

Nieuwe leden werden tot dusverre in de CJB direct met politiek en organisatorisch werk overladen. Dit stelde de hoogste eisen aan uithoudingsvermogen en inzicht. Daarbij was meestal het opgedragen werk van administratieve aard en slecht geregeld, zodat zelfs de levendigste belangstelling het hiertegen aflegde. Wanneer er maar iets aan het werk mankeerde volgde een weinig zachtzinnige kritiek.

Bij het aantrekken van jeugdleiders gaven politieke en organisatorische bekwaamheden de doorslag. Maar wat de jeugd zelf van haar leiders vroeg: rechtvaardigheidsgevoel, humor, fantasie, besluitvaardigheid en sportiviteit, daar werd weinig aandacht aan besteed.

Nu probeerde de CJB, in het kader van de volksfrontpolitiek die de gehele communistische beweging voorbereidde, in dit alles verandering te brengen. Uitgangspunt bij het zoeken naar nieuwe wegen vormde het organiseren van de ARBEIDERSjeugd. Een probleem dat noch de vrije jeugdbeweging noch de AJC bevredigend had kunnen oplossen. De CJB stelde zich thans op het standpunt dat de werkwijze en het leven in de JEUGDBEWEGING de eigenlijke fabrieks- en atelierjeugd afstootte. Tegen Vorrink, die het als een feit aanvaardde dat de jeugdbeweging slechts een elite omvatte, nam de CJB principieel stelling en zocht methoden die aan de behoeften van de massa der arbeidersjeugd tegemoet kwamen.

De CJB verdwenen . . .

Mei 1936 vond het laatste CJB-congres in *Ons Gebouw* op de Pampahoeve te Hilversum plaats. Henk Sterringa belastte zich met de poli-

tieke inleiding, Martien Beversluis, die we achtereenvolgens bij de PIA, *De Jonge Gids* en de *Liga* ontmoet hebben, sprak over cultuur en verder hield ook Fred Schoonenberg een referaat. Cor Fels was aanwezig als gedelegeerde van de CPN[1656]. Wel werd niet besloten tot een directe opheffing van de CJB, maar geleidelijk verdween deze en maakte plaats voor ontspanningsclubs waartoe de CJB'ers in verschillende plaatsen het initiatief namen. In Amsterdam richtte men de *Vereniging voor Cultuur, Ontwikkeling en Ontspanning* op. Onder leiding van de oud-RJB'er Joop Kleuver, een succesvol jeugdleider, werd het veel ontspanning, weinig cultuur en geen politiek. Hij dreef de nieuwe lijn zover door, dat een deel van het oude CJB-kader in verzet kwam uit angst dat de politiek verdronk in een teveel aan amusement en oppervlakkig vermaak, dat voor een niet gering deel uit dansavonden bestond[1657].

De tijd van de dansclubs

In Den Haag, waar Fred Schoonenberg heengestuurd was, bestond een arbeidersdansclub. Via een relatie liet hij deze club een metamorfose ondergaan. De club ging een blad uitgeven. De CJB verdween en de leden gingen dansen. Zo ontstond de Haagse *Tempo*-vereniging[1658]. In Haarlem stichtte Cor Fels een *Tempo*[1659]. Utrecht, Hoogezand-Sappemeer, Groningen, Leeuwarden en Schiedam volgden het voorbeeld[1660], zij het niet allemaal met evenveel succes. In het Gooi noemde de geestverwante dansclub zich *Fit*, in Rotterdam *Raak*, in Krommenie *Voorwaarts*, in Emmererfscheiderveen DES, in Zaandam *Vooruit* en in IJmuiden *Triana*. Het doel is:

> De jongeren te verenigen in vriendschappelijk verband, hun ontwikkeling te bieden, bij hen belangstelling te kweken voor de cultuurwaarden, de vredesgedachte te bevorderen en voort te bouwen aan een gelukkige toekomst[1661].

Iedere club probeerde een eigen zaaltje in te richten met de hulp van jonge werklozen om daar wekelijks een dansavond met een praatje te houden. Verder draaide men films, organiseerde fietstochten o.a. naar de bollenvelden enz. Wel werd er ook geweek-end, gekampeerd en gemusiceerd, maar hierbij deed zich het verschijnsel voor, dat wel de oude CJB-kern hieraan deelnam, maar de nieuw gewonnen aanhang zich bij dergelijke clubuitingen niet liet zien[1662]. Viel dus het onderscheid tussen de reeds eerder gesignaleerde heterogene bestanddelen niet weg, er was nu een dragelijke oplossing voor gevonden. Naast de gezamenlijke „massa"-uitingen had de oude idealistische kern haar eigen vormen behouden.[1663].

Het ontstaan van de
„Nederlandse Jeugd Federatie"

Op initiatief van de Haagse *Tempo*-vereniging gingen een achttal plaatselijke clubs nu tot samenwerking over. Er kwam een centrale commissie om

de grondslag te leggen voor een jeugdbeweging in ons land, waarin alle goede tradities van de vooruitstrevende jeugdbeweging samenvloeien met nieuwe ideeën en methoden om de jeugd van ons land de hechte steun te geven van een sterke, zich in het volle leven werpende, jeugdbeweging[1661].

In de loop van 1938 ontstaat hieruit de *Nederlandse Jeugd Federatie* (NJF). Hoe men in communistische kring tegenover de bereikte resultaten stond blijkt uit een beschouwing die in *Het Volksdagblad* van 20 oktober 1938, aan de vooravond van de oprichting der NJF, verscheen:

Allereerst zal de Jeugd-Federatie haar plaats en haar taak in de jeugdbeweging moeten bepalen. Zij was tot nu toe een samenvatting van plaatselijke verenigingen. Deze houden zich echter al te veel met ontspanning en ontwikkeling alleen bezig, waardoor de politieke inhoudloosheid tot een groot euvel is geworden. Zij was de oorzaak van het voortdurende ledenverloop, vele jongeren, die tot politiek bewustzijn zijn gekomen, gevoelden zich meer tot de politieke partij aangetrokken. En het is juist deze jeugd, die in een arbeidersjeugdorganisatie zo node gemist kan worden. De vaagheid van de grondslagen der plaatselijke jeugdverenigingen hinderde deze om hun vleugels uit te slaan en bracht passiviteit teweeg. Daarom moet het congres thans een duidelijke uitspraak doen. Wat de jeugd van Nederland thans het meeste nodig heeft is: eenheid! Eenheid tegen het fascisme, tegen de oorlog, voor de belangen van de jeugd[1664].

In Amsterdam leidde de kritiek van de CPN tot de geleidelijke vervanging van Joop Kleuver door Ab Veldman, minder begaafd als jeugdleider, maar meer geschikt om de door de CPN gewenste politieke koers te varen. Ook Fred Schoonenberg en Henk Sterringa verdwenen. Een rechtvaardiging achteraf van de door een deel der oud-CJB'ers gevoerde oppositie[1665]. Het op het congres aangenomen beginselprogramma zoekt een nieuw evenwicht tussen politiek en jeugdbeweging:

Als vereniging van de arbeidersjeugd te strijden voor de materiële en culturele belangen van de jeugd tegen het fascisme en voor de vrede en democratische rechten, voor een Socialistische Maatschappij, waarin de jeugd de plaats inneemt, die haar toekomst verzekert en waarin voor haar alle mogelijkheden openstaan. De NJF ziet in de Sowjetunie reeds het voorbeeld van een socialistische maatschappij, waar de jeugd alle mogelijkheden heeft, die haar toekomen; zij stelt zich daarom tot taak de jeugd op te voeden in de geest van het marxisme-leninisme, van vriendschap met de Sowjetunie en van de grote voorgangers van het Socialisme. Zij wil als partijloze massaorganisatie van de arbeidersjeugd strijden aan de zijde van de arbeidersklasse en de Communistische Partij, samenwerking met de organisaties der arbeidersklasse en met alle andere niet-fascistische organisaties[1666].

De binding tussen het NJF en de CPN werd dus nu ook weer in het beginselprogramma nadrukkelijk vastgelegd. Men ziet welk een ideologische sprongen in enkele jaren volbracht worden. In 1936 nog volbloed leninisten, in 1937 bijna neutrale dansmaniakken, in 1938 weer opvoeders in de geest van het marxisme-leninisme....Il n'y a qu'un pas...[1667]. In Theun de Vries vond het bondsorgaan *De Stormvogel* een bekwame redacteur. De naam was waarschijnlijk geïnspireerd op de titel van het gedicht in proza van Maxim Gorki. *De Stormvogel* was een goed leesbaar, royaal uitgevoerd en gevarieerd blad. Bedrijfsreportages en kampeerverslagen wisselden elkaar af. Het blad pleitte voor uitbreiding van de studiemogelijkheden van de arbeidersjeugd en kwam op tegen de jeugduitbuiting. Veel ruimte werd ingeruimd aan de bestrijding van de *Nationale Jeugdstorm*. Tevens kwamen aanvallen op de AJC geregeld en veelvuldig voor, ondanks de aanbieding tot samenwerking en fusie. In het middelpunt stond de burgeroorlog in Spanje en het „lichtende" voorbeeld van de Sowjetunie.

Een grote campagne voor een jeugdherberg leidde tot de aankoop van een verwaarloosde villa in Hilversum die met hulp van jonge werklozen werd opgeknapt. Met een minimum aan geld en materiaal kon men een onderdak bieden aan 120 jongens en meisjes. Ieder weekend kwam *Spandershorst* ruimte tekort en moesten tenten in de tuin uitkomst brengen[1668].

Vergeleken met de CJB was de NJF een succes. Volgens officiële opgave had de federatie weldra 3000 leden, de CJB in haar beste tijd rond 500[1669]! Tweemaal zoveel jongens als meisjes, allen tussen de 16 en 24 jaar. In die tijd telde de AJC 7500 leden, waarvan 4000 beneden de 15 jaar. Als we hier nog de 850 aftrekken die niet meer tot de jongeren gerekend kunnen worden, komen we op rond 2400 jongeren in dezelfde leeftijd als die van de NJF. De laatste stak dus niet slecht af bij de AJC, vooral als men het verschil tussen de materiële hulpmiddelen in het oog houdt en verder bedenkt dat de NJF haar leden uit veel moeilijker organiseerbare lagen van de arbeidersjeugd rekruteerde dan de AJC[1670].

Er kwam nu ook meer eigen cultureel leven: er ontstond een florerende cabaret- en acrobatengroep, leden maakten deel uit van het ballet *Dynamo*, afdeling Amsterdam had een zeil- en een banjoclub[1671].

De Spanje-vrijwilligers

Maar de oorlog kwam snel nader. In Spanje stelde de republikeinse regering zich teweer tegen de rechtse rebellenleider Franco. Uit vele landen gingen democraten en antifascisten naar Spanje om het gevaar

te helpen keren. Tussen de 1000 en 2000 Nederlanders trokken als vrijwilliger naar Spanje om voor het merendeel daar het leven te laten. Naar schatting 70% was tussen de 20 en 30 jaar. Vrijwel uitsluitend arbeiders in tegenstelling met andere landen waar ook de intellectuelen zich niet onbetuigd lieten. Onder de Spanjestrijders waren socialisten[1672], katholieken en andersdenkenden, maar de meerderheid bestond uit communisten. Zo is het begrijpelijk dat de NJF nauw betrokken was bij de strijd in Spanje. Oudere leden trokken erheen. Er werd geld, levensmiddelen en kleren ingezameld voor de Spaanse bevolking en gezorgd voor de kinderen van de Spanjestrijders[1673].

Omschakeling op illegaliteit

Bij het uitbreken van de oorlog in mei 1940 gaf de NJF direct haar legale bestaan op. Het bestuur besloot de federatie te ontbinden en de afdelingen zo mogelijk in de vorm van ontspanningsverenigingen en dansclubs te laten voortbestaan[1674]. Hierdoor beschikte men over een organisatorische basis bij het verspreiden van illegaal materiaal en over een reservoir waar illegale werkers uit geput konden worden. Later werd ook het organiseren van ontspanning moeilijk en daarmee verviel de dekking. De communistische jeugd ging op in de illegale *Waarheids*beweging[1675].

DE ONDERGANG VAN DE VRIJE JEUGD- EN JONGERENBEWEGING (1930-1940)

De crisis die de jeugdbeweging in de tweede helft van de jaren twintig doormaakte was van interne aard. De oudergeworden pioniers van de naoorlogse jeugdbeweging ontgroeiden de doelstellingen van hun bonden en het veld ruimend schiepen zij een jongerenbeweging, die zich van de eigenlijke jeugdbeweging afsplitste en in de *Jongeren Vredes Actie*, *De Jonge Gids* en de *Ned. Jeugdherberg Centrale* haar concrete vormen vond. Deze groeicrisis was een interne aangelegenheid die de jeugdbeweging rijker, rijper en voller maakte; het zoeken en aanvaarden van nieuwe verantwoordelijkheid voor de grote gemeenschap nam een aanvang.

Toch waren er al in 1928 enkele symptomen aanwijsbaar, die wezen op het verzwakken van het jeugdidealisme onder de latergekomenen. Het anderszijn der jongere lichtingen bleek uit het verdwijnen der vanzelfsprekende eenheid tussen alle leden van alle jaargangen. Niet meer onder de indruk van de oorlog rijpende jaargangen doen hun intrede en kunnen niet meer geruisloos geïntegreerd worden. De kloof tussen oudere en jongere leden in bonden als de AJC en VCJB leidde tot het invoeren van het verkennersspel voor de 12-16-jarigen.

Maar na 1930 zijn het de van buitenaf op de jeugdbeweging inwerkende maatschappelijke krachten die de jeugdbeweging ondermijnen: werkloosheid en extreem gewelddadig nationalisme. De groeiende onzekerheid deed de behoefte toenemen aan houvast, hardheid en zakelijkheid. Indrukken, qua intensiteit vergelijkbaar met de oorlogservaringen, schiepen een nieuw generatiebesef dat zijn vormgeving niet vond in een jeugdbeweging – hetzij een reeds bestaande, hetzij een nieuwe – maar in een geüniformeerde, anoniem collectieve daadromantiek, zoals deze in de LIGA (zie blz. 308 e.v.) leefde. Even typerend voor deze periode als de kortstondige bloei van de LIGA, is het mislukken van nieuwe bonden als SJV en LJG. Ondanks hun radicalisme sloegen zij toch niet meer aan. Het getij was verlopen. Alleen de communistische jeugdbeweging groeide, in hoofdzaak zoals wij aantoonden, door als eerste consequent iedere her-

innering aan de oude jeugdbeweging uit te wissen en te herrijzen als moderne dansclub.

De blauwe en de rode jeugdbeweging in haar oude gedaante taande. Wij maakten reeds melding van het verdwijnen der anarchistisch gezinde en van de achteruitgang der sociaal-democratische bond met een paar duizend leden. Dat de blauwe jeugdbeweging in dit klimaat, bepaald door uitzichtloosheid en doffe wanhoop, nog slechter gedijde kan ons niet verbazen: de JVO werd gehalveerd, JGOB en NBAS hielden slechts een derde van hun leden vast. Met deze kwantitatieve achteruitgang ging een ondermijning van de humanitair-ascetische grondslag gepaard. We herinneren aan aanvallen die jongere leden deden op de stijl van de jeugdherbergen en van de AJC (zie blz. 300). In de vrije jeugdbeweging stuiten we op soortgelijke uitlatingen. De nieuwe zakelijkheid waarvan Chris Blom sprak doet zijn intrede. Uiterlijk blijkt dit uit het verdwijnen van de Jugendstil in het typografische gezicht van de beweging.

Tegenover deze neergang staat de grote vlucht die het trekken langs de jeugdherbergen nam en de terreinwinst die de geleide politiek conservatieve jeugdorganisaties boeken.

Na deze algemene karakteristiek van de periode na 1930 gaan we nader in op de vrije jongeren- en jeugdbeweging in deze jaren die we, hoewel er zeker raakpunten zijn, gescheiden behandelen. De afzonderlijke bonden der vrije jeugdbeweging zijn zozeer geslonken, dat wij ze te zamen in één paragraaf onderbrengen.

Bijlage VI. De achteruitgang van de blauwe en rode jeugdbeweging na 1930 in cijfers[1676]/[1677]

	1930-1931	1939-1940
AJC	8630	5880
VCJB	3700	3127
JVA	900	700
JVO	3090	1595
JGOB	600	239
NBAS	1700	422
Een uitzondering vormt:		
NJN	1200	1840
Vooruitgang boekt de		
NJHC	2680	15702 (ind.trekkers)
Communistische jeugdorg.	500	3000
Terreinwinst van de geleide rechtse jeugdorganisaties na 1930:		
NPV	6000	14595
NPG	2700	6103
NaJV	1300	7750

PAR. I. DE RADICALISERING VAN „DE JONGE GIDS" (1930-1934)

Uit het feit dat *De* JG, na zich enige jaren moeizaam op hetzelfde niveau gehandhaafd te hebben, in de loop van 1931 gestadig abonnees wint[1678] en er dan ook meer samenwerking met de verschillende jeugdbonden komt, kan men de conclusie trekken dat *De* JG te vroeg verscheen:

De tijd wilde echter onze strijd niet en *De* JG leidde een kommervol bestaan. De crisis heeft de illusies op alle gebied wel wreed verstoord. De „prosperity"-waan is gebroken, het mechanische socialisme dat gelooft in de automatische overgang van kapitalisme in socialisme verliest zijn aanhangers, de renaissance van het laat-kapitalisme blijkt een toren van Babel te zijn, ongezond en ongegrond[1678].

Terwijl op de lijst van te behandelen onderwerpen, die we in het eerste nummer van *De* JG aantreffen wel het antimilitarisme, maar niet het socialisme genoteerd staat en ook in de richtlijnen van Jan Brandt Corstius op het JG-congres begin 1930 wel gesproken wordt van de strijd voor vrede, maar niet van socialisme, gaat nu onder invloed van de crisis de sympathie onverbloemd uit naar de socialistische maatschappij. In de JG-kring bezet het socialisme steeds meer de centrale plaats en bij alle bezwaren tegen de Sowjetunie groeit de bewondering voor dit land, dat de crisis onberoerd laat. (Verg. houding SJV, blz. 316) Deze bewondering, gevoed door de romantiek der vijfjarenplannen, de zegetocht van de sowjetfilms, het culturele werk van de *Komsomols* en de pedagogie van Makarenko blijkt uit besprekingen van films en boeken:

De revolutie heeft in Rusland de scheidingen opgeheven. Geen ondernemingen met een afhankelijke voor zijn dividend benauwde schare aandeelhouders met een van deze weer afhankelijke middenstand: de bourgeoisie zoals wij die kennen. De maatschappij is geproletariseerd. Geen beurzen, geen café-chantants, geen Carltonhotels. Het is niet meer: „Meneer" en pet (hoed) af, maar: hand in hand, „kameraad". Het idee voor samenwerking is tot in de scholen doorgedrongen... Arbeiders zitten op de hoogste posten[1679].

En van de politieke toestand in de Sowjetunie wordt gezegd, dat een radicale minderheid met veel pathos een titanische strijd voert tegen een conservatieve meerderheid!
Nu strekt deze sympathie zich allerminst ook uit over de CPH en de CJB. Het Russische en het Nederlandse communisme ziet *De* JG als twee onvergelijkbare grootheden. In het algemeen kan men trouwens zeggen, dat de socialistische gezindheid zoals deze zich in de vrije jeugdbeweging ontwikkelt, een volstrekte afwijzing van iedere partijpolitiek inhoudt[1680]. Tegenover het „materialisme" van SDAP en CPH stellen de jongeren hun „idealisme". In dit kader moeten we de

belangstelling plaatsen die Jacq Engels[1681] toont voor de historisch-idealistische politiek van Van der Leeuw en de aandacht voor het werk van Hendrik de Man. De beperkte blik, het fanatisme en de dogmatiek van de partijman schrikt de jeugdbewegers af.

Het derde „Jonge Gids"-congres

De radicalisering van *De* JG trad duidelijk aan den dag op het derde JG-congres, dat eind juli 1931 in Soest bijeenkwam en waar de blauwe bonden, antimilitaristen van gematigde en radicale richting, anarchisten en linkse socialisten, vrijzinnigen en hervormden, NJN en NTB[1682] vertegenwoordigd waren. Zelfs de *Bond van Lichtvrienden* ontbrak niet. Uit het kamp van de SDAP was alleen de SDSC aanwezig; AJC en CJB ontbraken[1683]. De opkomst was een succes, al stamde het merendeel der congresgangers uit de NBAS. Chris Blom hield de openingsrede[1684].

Vier punten kwamen aan de orde, die vier werkgroepen nader moesten bestuderen. Aan het jeugdherbergwerk en het probleem van de massajeugd gaan we hier voorbij om ons te bepalen tot de politieke onderwerpen: het antimilitarisme en het koloniale vraagstuk.

Als beginsel werd aanvaard de gelijkwaardigheid van alle volkeren en rassen. De bevrijding van de bewoners der koloniale landen moest het werk van henzelf zijn en het westerse socialisme had alleen de aanvullende taak de koloniale macht in het moederland te ondermijnen. Dit beginsel van de rassengelijkheid richtte zich niet slechts tegen de koloniserende landen, maar ook tegen hen die met het opkomende fascisme sympathiseerden. De woordvoerder van de *Vrije Lichaams Kultuur*, Wim van Tiel, had met zijn theorie over de superioriteit van het ario-Germaanse ras en het gevaar van de joden niet veel succes meer:

> Wij waren geenszins zo „vertrouwd" met die edel-Germaanse opvattingen der aanhangers van de VLK om dat zo maar voor zoete koek aan te nemen en tot groot plezier van Chris Blom en vooral van zijn toenmalige mederedacteur Jan Brandt Corstius, die het vorig jaar als NBAS-voorzitter nog juist de congresbetovering van Wim van Tiel met angst en beven had moeten meemaken, slaagden wij er eigenlijk zonder enige moeite in om vrijwel het gehele congres volkomen met de benen op de vloer te houden . . .[1685].

En toen Wim v. Tiel bij het debat over het antimilitarisme beweerde, dat de oorlog vermeden kon worden, wanneer we de vijand slechts naakt tegemoet trokken, bleef gelukkig geen mens ernstig[1686]. Andere congresdeelnemers wilden de oorlog liever bestrijden door dienstweigering, sabotage en algemene werkstaking. Het antimilitarisme werd in direct verband gebracht met de strijd voor het socialisme:

De periodieke noodwendigheid van de oorlog ligt besloten in het wezen van de kapitalistische staat,

de crisis kon het oorlogsgevaar slechts vergroten. Werkelijke strijd voor de vrede valt noodwendig samen „met de voorbereiding der sociale revolutie"[1686].

Is het een wonder, dat een vrijzinnig-democratische deelnemer over een congres, waar dergelijke taal gesproken werd, oordeelde:

De verschillende inleiders waren of propagandisten der revolutie of aanhangers der marxistische leer. De door hen vastgestelde resoluties werden onmiddellijk door de congresleiders overgenomen... Het debat was steeds zeer éénzijdig. Uitsluitend die mensen werden van repliek gediend, die de resolutie niet radicaal genoeg vonden, de anderen werden geen repliek waardig geacht[1686].

Toch was deze deelnemer in zoverre mis, dat het JG-radicalisme eerder religieus-socialistisch en zelfs anarchistisch van aard was dan marxistisch[1687]. Niet de economische omstandigheden maar de gezindheid werd primair geacht en wel die gezindheid die „de economische machtsfactor van de misstanden – het produktieapparaat – in handen der gemeenschap wil brengen[1688].

De geest van verbroedering en de geestdrift die op het congres algemeen waren geweest, leefden nog jaren voort in de herinnering van de deelnemers, maar toen de bedwelming van de congresretoriek was uitgewerkt, maakte zich een zekere matheid van de JG-beweging meester. In 1932 liep het abonneecijfer terug. De oorzaak moet gezocht worden in het onvermogen van *De JG* een concrete weg naar het socialisme te wijzen die buiten de bestaande partijen omging.

Het einde van „De Jonge Gids"

De JG'ers werden samen met hun blad ouder en de banden met de eigenlijke jeugdbeweging verslapten. *De JG* als *tijdschrift voor jeugdbeweging* heette nu *tijdschrift voor jongeren en jeugdbeweging*[1689]. Zelf zegt *De JG* over dit verouderingsproces: de „oude jeugdbeweging consolideert zich in een misschien wat geslonken, maar zeker meer geschoolde jongerenbeweging"[1689]. In toenemende mate komt de kloof die deze jongeren van de ouderen scheidde, in het middelpunt te staan:

Zou het niet mogelijk zijn een eigen Jongerensocialisme tot stand te brengen, zonder de gebondenheid aan de dogmatische verdeeldheid der ouderen? Of is geen oplossing mogelijk zonder op te gaan in de brede massa der geknechten[1689].

Daar de hoop dat de JVA een jongsocialistenorganisatie zou worden niet in vervulling ging, stuurde *De JG* zelf steeds openlijker in deze richting. De radicalisering van *De JG* maakte de breuk met de *Vrij-*

zinnig Democratische Jongeren-organisatie onvermijdelijk en tegelijk bewerkte dit het sterker naar voren komen van Jacq Engels[1690].

Met de opkomst van het fascisme wordt de toon van *De* JG defensiever en ontmoedigder. Wat trekt de jeugd in het fascisme:

Karakteristiek voor de jonge generatie van nu is de wil tot de daad, tot discipline en onder-ordening in een groter geheel, met afzijdigheid van alle problematiek (waarvan juist de oorspronkelijke jeugdbeweging zo vol was). Het nationaal-socialisme brengt een tegenstroming tegen het onjeugdige dat de jeugdbeweging langzamerhand door haar overspannen problematiek in de bonden had gebracht. Haar doelstellingen zijn eenvoudig, eenzijdig en onverdraagzaam. Er wordt niet veel over gepraat...[1691].

De JG wil hier lering uit putten en in een geest van „nieuwe zakelijkheid" gaan werken op een basis van zich onvoorwaardelijk geven en radicale gezindheid. In de actie die *De* JG voor het pacifisme voerde, vond deze nieuwe werkwijze zijn praktische toepassing (zie blz. 343 e.v.). Maar de vorderingen van het fascisme overal in Europa werkten verlammend:

Onder deze omstandigheden is het uitgangspunt van elke zelfbezinning de erkenning dat alle tot dusver aangewende middelen, alle tot dusver aanvaarde theorieën hun onmacht tot duurzame maatschappelijke verwerkelijking hebben getoond....[1692].

Op het vierde en laatste JG-congres was geen sprake meer van „strovuurenthousiasme" zoals de stemming op de vorige congressen nu betiteld werd. Zakelijke en ernstige discussies over de strijdmiddelen van het socialisme. De daadwerkelijke strijd tegen de oorlog werd actueel. *De* JG sloot aan bij de opvattingen van de JVA. De bewondering voor Gandhi hadden zij gemeen. De idee van „burgerlijke ongehoorzaamheid" inspireerde Chris Blom al eerder tot het plan om door op massale wijze het kampeerverbod te overtreden, intrekking hiervan af te dwingen, maar het kwam nog niet tot een begin van uitvoering[1693]. De „pacifistische volksverdediging" waaraan dezelfde gedachte ten grondslag lag, vond meer weerklank. Wij brengen dit bij de JVA ter sprake (zie blz. 348).

Vanuit het antimilitarisme, waaraan *De* JG onvoorwaardelijk vasthoudt[1694], wordt ook het rode militarisme veroordeeld, maar men vergeet dan toch niet er weer aan toe te voegen:

Of we Rusland dan weerloosheid en boycot van Duitsland willen voorschrijven? Neen WIJ hebben niets voor te schrijven aan Rusland, waar aan het begin van het Russische experiment het verraad staat van het Westeuropese proletariaat in de naoorlogsjaren... Al doende leren zij, al latende verloren wij[1695].

Bij het denken aan de Russische jeugd slaakt *De* JG de verzuchting:

Hoe benijden we op 't ogenblik de Russische jeugd, die mee kan helpen opbouwen, doel ziet, weet waarvoor ze werkt en in een groeiend maatschappelijk geheel is opgenomen. Wij zitten hier voorlopig met een maatschappelijke ruïne[1696].

Het laatste nummer van *De* JG is gedateerd 18 januari 1934 en gemerkt met een zwart kruis. Een geheel nieuwe redactie zet het blad onder de naam *Fundament* voort. Het richt zich tot de niet-dogmatische oudere en jongere socialisten en daarmee werd de laatste formele band met de jeugdbeweging doorgesneden. Tot slot een passage uit het afscheidswoord:

Terwijl de grote socialistische partijen wankelen of verstarren, komen wij tot nieuwe werkzaamheid... Voor het eerst wordt ons erfgenamen der naoorlogse jeugdbeweging, een eigen maatschappelijke taak toegewezen. Wij willen niets meer of minder dan mede het fundament te leggen voor de socialistische opbouw, die onontkoombaar komt na de vernielzuchtige roes, die de vertwijfelde, om zich heen tastende arbeidersmassa's, dreigt te bevangen... Wij weten dat niet wij deze vernieuwing zullen brengen, maar een grote volksbeweging, waarvan wij met vele andere groepen, over de hele wereld verspreid, pioniers willen zijn[1697].

PAR. 2. RADICALISERING VAN HET JONGEREN-PACIFISME

Hoe ontwikkelde zich de JVA na Ommen? De nauwe binding die er een tijdlang tussen de JVA en *De Jonge Gids* bestond en die onder meer tot uitdrukking kwam in de plaatsruimte die *De* JG voor de JVA beschikbaar stelde, werd begin 1929 losser door het uitgeven van een eigen orgaan *Vredesstrijd* dat 1 januari 1929 voor het eerst verscheen. Tegen het einde van de eerste jaargang lag het aantal lezers tussen de 2200 en 2400[1698]. De naam van het blad markeert de weg die de JVA sedert 1924 heeft afgelegd: van vredeswil tot vredesstrijd.

Voortbouwend op en gestimuleerd door *Ommen*[1699] vond op 30 november en 1 december 1929 het *Ned. Congres van Jongeren voor den Vrede* plaats in het Centraal Gebouw der AMVJ te Amsterdam[1700]. Ondanks de zeer voorzichtige, haast kleurloze inleiding van E. v. Raalte over de volkenbond, was de toon van de discussies fel. Kampvuuridealisme en zwijmelen in fijne stemmingen werd afgewezen[1701]. ACTIE en KENNIS verlangden de jongeren: kennis van de bewapeningstechniek die oorlog tot waanzin maakte, kennis van de manipulaties der wapenindustrie, kennis van de strijd om grondstoffen en van het streven naar vrijheid bij de koloniale volkeren[1702].

Twee concrete gedachten ter bevordering van de vrede, die tot in onze tijd doorwerken, komen naar voren:

De soevereiniteit van de staat, eens heiligste en hoogste bezit, moet plaats maken voor supra-nationale autoriteit, waarvan wij de eerste belichaming zien in de internationale hoven te Den Haag[1702],

maar het recht op nationale onafhankelijkheid dat men voor Europa verouderd acht, wordt voor de koloniën nadrukkelijk erkend:

De jongeren van het Oosten vragen ons: strijdt gij met ons of strijdt gij tegen ons? Als ge niets doet bent ge tegen ons! De jongeren van het Westen hebben nog een kans om het vertrouwen van de oosterse jongeren te winnen, en dat is, wanneer zij wapenbroeders zijn in de geweldige strijd om rechtvaardigheid, vrijheid en vrede[1703].

Kort na dit congres kon de in 1924 opgestelde beginselverklaring onder de druk der radicalisering niet langer standhouden. Op een landelijke bijeenkomst te Bilthoven (15 en 16 november 1930) diende afdeling Alkmaar een motie in om het alleen maar „uitdrukking geven aan de ernstige wil tot vrede" (wat zoals het in de toelichting heette zelfs Mussolini deed!) aan te vullen met „zich tegen iedere voorbereiding tot bewapening en oorlog keren en naar ieders vermogen ten stelligste bestrijden"[1703]. Als motief wordt aangegeven:

vrees voor fascistische elementen, die weleens van de vormloosheid der JVA gebruik konden maken om daarin corrumperend door te dringen.

Een wel wat fantastische en weinig waarschijnlijk klinkende veronderstelling. Hoewel er in de JVA niet over principiële kwesties gestemd mocht worden om minderheden geen geweld aan te doen, besloot men toch tot een proefstemming die tot niets zou verbinden. Met 34 voor, 24 tegen en 2 onthoudingen werd de motie aangenomen. Een voorstel van afdeling Den Haag om de strijdvaardigheid van de JVA te vergroten door het aannemen van principiële beslissingen mogelijk te maken, wanneer driekwart ervoor was, werd verworpen met 30 tegen, 11 voor en 19 onthoudingen. Hierbij kwamen vooral zij in het geweer, die vreesden dat de JVA zich zou gaan vastleggen op het beginsel van nationale ontwapening. Wel kende de JVA een aparte werkgroep voor nationale ontwapening die na een aan dit thema gewijde conferentie (10 en 11 mei 1930) tot stand was gekomen. Deze werkgroep, waarvan nadrukkelijk bepaald was dat het hoofdbestuur der JVA geen verantwoordelijkheid zou dragen voor haar activiteit, gaf een eigen brochure uit[1704]. In deze werkgroep verenigden zich een aantal energieke pacifisten die de verdere JVA lauw en halfslachtig vonden. Maar deze ingewikkelde organisatorische oplossing voorkwam een scheuring over dit strijdpunt. Op een bijeenkomst van een paar maanden later (31 januari en 1 februari 1931) sprak ten slotte de gehele JVA zich tegen iedere oorlogsvoorbereiding uit[1705]. Hiermee was de doelstelling in de zin van de Alkmaarse motie gewijzigd.

Niet alleen bracht een nadere omlijning van het pacifisme de gemoederen in de JVA in beweging, door het wijzigen van de principiële opzet werd ook de organisatorische vorm discutabel. Tot zijn eenvoudigste vorm teruggebracht, was het dilemma waar de JVA voor stond: *studie* of *strijd*:

De strijd met zijn onafscheidelijke inspanning en offers is het die de mensen vormt en de beweging vooruitbrengt. De beste studie is die, welke al strijdende wordt

gemaakt om aan die argumenten gefundeerdheid te verschaffen, omdat dit levende kennis is, die onmiddellijk in praktijk wordt omgezet en aan de praktijk wordt getoetst[1705].

De groeiende strijdbaarheid van de JVA weerspiegelde zich in de aard van de gevoerde acties. Als voorbeeld kiezen we hier de anti-*Rode-Kruis*actie in de jaren 1931-1933. In een voor de verantwoording van het hoofdbestuur der JVA uitgegeven brochure, schrijft Dirk Boer:

De felste veroordeling van het *Rode Kruis* ligt in zijn knechtschap aan het militarisme, WAARDOOR ELK BEGINSEL VAN BARMHARTIGHEID EN MENSENLIEFDE MOET WORDEN OPGEOFFERD AAN DE BELANGEN DER MILITAIRE ACTIE. Daardoor verliest het *Rode Kruis* elke aanspraak op steun van hen, die stelling nemen tegen oorlog en oorlogsvoorbereiding[1706].

En de schrijver besluit met de opmerking dat zij zich zullen verzetten tegen

elke organisatie, die onder de camouflage der nationale barmhartigheid zich voorbereidt tot slavendienst aan het duivelse militarisme[1706].

Het bleef niet bij deze brochure. Tijdens een collecte ten bate van het *Rode Kruis*, ging men tot actie over[1707]. Bij iedere collectant posteerde zich een JVA'er met vlugschriften. Dit lokte debatten uit: drie collectanten lieten zich overtuigen en brachten hun busje terug. 's Middags maakten tachtig man een fietstocht door Amsterdam met borden onder het aanheffen van spreekkoren. Het verslag eindigt met de opmerking: „provocatie van de politie stuitte af op zelfbeheersing der mensen"[1708]. Geheel eensgezind in deze kwestie was de JVA evenwel niet. Op de algemene vergadering in 1933 vond een felle discussie pro en contra het *Rode Kruis* plaats. Vooral de positieve waarde van de tuberculosebestrijding kon moeilijk ontkend worden[1709].

De JVA *en andere vormen van jongeren-pacifisme*

De leden der JVA van wie de sociale herkomst zich liet vaststellen, behoorden allen tot de kleine burgerij en de voorzitters stamden uit de NCSV, VCJC en NBAS. Contact met de jongeren-vredesorganisaties die meer de proletarische elementen omvatte, was er vrijwel niet. Met de anarchistische *Pinkstermobilisaties* ontbrak iedere band, evenals later met de socialistische ISAOL. Van beide wordt nauwelijks melding gemaakt[1710]. Dit laatste is wel het geval met de *Liga tegen imperialisme* van communistischen huize die in 1929 ontstaan was (blz. 225/226): de leden wordt aangeraden zich van iedere medewerking te onthouden. De beschuldiging van het NAJV dat de JVA communistisch zou zijn is te absurd om over te praten[1711]. Terecht wijst *Vredesstrijd*

erop dat haar leuze is: de wapens neer en niet zoals bij de communisten: de wapens hier. En de naar aanleiding van het *Wereldcongres tegen de imperialistische oorlog* door H. Roland Holst geschreven brochure *Vlag en Lading* wordt door de JVA gepropageerd en verkocht[1712].

Wel nauwe verbindingen bestonden er met de door *De Jonge Gids* georganiseerde *Mobilisatie voor de Vrede*. *De* JG besteedde vanaf het eerste nummer aandacht aan de strijd voor de vrede en reeds het vierde nummer was geheel hieraan gewijd. Geen „grienend" maar een actief en strijdbaar pacifisme stond deze aflevering voor[1713]. Chris Blom zocht naar krachtiger en effectiever actievormen dan de JVA hanteerde. Een artikel *Mobilisatie voor de Vrede*[1714], dat alle vredesorganisaties en -tijdschriften in ons land bijeentelde, kwam tot 80.000 georganiseerde pacifisten. Een groot aantal, waar men toch weinig van merkte. De conclusie luidde: de vredespropaganda in ons land dienen we rationeel op te zetten. De schrijver gaf als zijn mening dat in de grote bevolkingscentra comités moesten worden gevormd met leden en donateurs. Eens per maand verspreiden deze een eenvoudig en pakkend vredespamflet, dat reclametechnisch verantwoord is. Het comité verdeelt zijn rayon in wijken en elk lid krijgt een wijk toegewezen om het manifest huis aan huis te verspreiden. In Haarlem en omstreken vonden op deze wijze reeds meer dan een jaar maandelijks 35.000 manifesten hun weg naar de bevolking. Op initiatief van *De* JG was men ook in Alkmaar hiermee begonnen. Dit werk zou in allerlei plaatsen ter hand genomen moeten worden. Naast de 80.000 abonnees op vredestijdschriften kwamen er zo honderdduizenden abonnees op de maandpamfletten bij. Het in bovengenoemd artikel gelanceerde plan vond bijval en de *Mobilisatie voor de Vrede* groeide uit tot een landelijke beweging. De leiding was in handen van een driemanschap dat én maandelijks voor het opstellen, drukken en verzenden van een geschikt manifest én voor de afrekening zorgde[1715]. Geld kwam bijeen door het beleggen van vergaderingen, waar antioorlogsfilms draaiden of een lekespel, zoals het ook in de JVA populaire *Wij willen niet* van H. Roland Holst, opgevoerd werd[1716].

In verschillende opzichten bleek de beweging een succes: de manifesten waren inderdaad pakkend en herinnerden in niets meer aan de zwaarwichtige traktaatjesstijl van het oudere pacifisme, de oplage bedroeg maandelijks een- tot tweehonderdduizend[1717], en bovendien werkten antimilitaristen mee zowel uit het anarchistische als uit het christelijke kamp. Hiermee bracht *De* JG de reeds eerder ter sprake gekomen „nieuwe zakelijkheid" als antwoord op het veldwinnende nationalisme in praktijk (zie blz. 339).

De eerste landelijke bijeenkomst van *Mobilisatie voor de Vrede* vond 28 juni 1931 te Amsterdam plaats. De groepen uit 16 verschillende

plaatsen waren vertegenwoordigd. IAMV, JVA, JVF en JVO gaven van hun belangstelling blijk[1718]. Hoezeer deze beweging inderdaad bestaande scheidingslijnen doorbrak, blijkt bijv. uit de samenstelling van het Alkmaarse comité, dat leden telde die lid waren van IAMV, JVA, NBAS, JGOB en VCJB. Op deze bijeenkomst gaf Chris Blom als doel aan: rationalisatie van de algemene, elementaire vredespropaganda. Het ging erom de mensen wakker te schudden. De volgende stappen: kennis vergroten, inzicht bijbrengen en in de actie betrekken, was dan verder de taak van de bestaande vredesorganisaties.

In de loop van 1932 breidde de beweging zich nog steeds uit: 80 verspreidgroepen bewerkten 150 gemeenten[1719].

Moeilijkheden ontstonden tijdens de dagen na de muiterij op de *Zeven Provinciën*. Naar aanleiding van een ontwerppamflet over deze kwestie, dat, naar *De* JG suggereert, via schending van het briefgeheim in Den Helder door de overheid, bij de politie bekend was geworden, deed deze huiszoeking en nam allerlei administratieve gegevens en materiaal in beslag[1720]. Hoewel de verontwaardiging groot was, werd toch besloten, teneinde de medewerking van de meer gematigde elementen niet te verspelen, om geen „onwettige" acties te ondernemen.

Andere moeilijkheden waren het gevolg van wrijvingen met de JVA waar *Vredesstrijd* reeds 18 februari 1932 melding van maakt. *De* JG wordt verweten tegenleiding te geven. Toen de Duitse troepen in 1936 het Rijnland bezetten, meende de JVA vlug te moeten handelen en kwam met een manifest op een wijze waarvoor Chris Blom de JVA de heftigste verwijten deed[1721]. Er werd zelfs een ereraad gevormd die een rapport over het conflict uitbracht[1722].

Het nationaal-socialistische gevaar bracht ook meningsverschillen in de boezem van het driemanschap dat *Mobilisatie voor de vrede* leidde: voortgaan met tegen ieder militarisme te strijden of zich uitsluitend tegen het fascisme keren[1723]. Hierover werd geen overeenstemming bereikt en de beweging verliep.

De JVA *en het socialisme*

Reeds in Ommen was het verband tussen oorlog en maatschappij nadrukkelijk vastgesteld. Hein v. Wijk trok uit de samenhang tussen deze twee verschijnselen in een rede getiteld *Geen vrede zonder socialisme* (1932) de uiterste consequentie[1724]. Onder invloed van de steeds zichtbaarder uitwerking van de economische crisis ging de altijd al antikapitalistische gezindheid van de JVA steeds nadrukkelijker in de richting van een openlijke sympathie voor het socialisme. In de voorbereiding van een buitengewoon paascongres (1933) waar een voorstel

om de doelstelling in socialistische zin te wijzigen besproken zal worden, schrijft *Vredesstrijd*:

Door de felle nood van het ogenblik is de vraag van het eerste levensonderhoud voor grote massa's dringend geworden. De economische vraagstukken hebben alle andere overwoekerd[1725].

En in het werkprogramma voor 1933 staat, dat het in de strijd tegen de oorlog noodzakelijk is om de grondslagen der huidige maatschappelijke orde aan te tasten[1726]. Te lang heeft de JVA zich met de rol van de oorlogsindustrie, de geheime diplomatie, de koloniale politiek enz. beziggehouden en de wortel zowel van deze verschijnselen als van de oorlog zelf onaangetast gelaten. En als de wortel van de oorlog ziet *Vredesstrijd* nu het kapitalisme zelf[1726]. Voor- en tegenstanders van een wijziging van de doelstelling in socialistische zin komen in het blad aan het woord. Maar het opvallende hierbij is dat de juistheid van de socialistische gedachte hierbij geen moment in het geding wordt gebracht, omdat deze voor allen een vanzelfsprekendheid is. De discussie draait alleen om de vraag of het wel tactisch is om het pacifisme direct te koppelen aan de strijd voor het socialisme. De tegenstanders van een wijziging der doelstelling betogen dat de JVA een leerschool is die wel tot socialistisch denken opleidt maar niet zelf socialistisch is. Zij menen dat men de toelatingseisen niet door die van het eindexamen kan en mag vervangen[1727]. Men krijgt de indruk dat tot de voorstanders vooral oudere leden behoren (leeftijdsgrens 35 jaar!) die, zelf aan de JVA-grondslag ontgroeid, het resultaat van hun eigen evolutie nu algemeenbindend voor de gehele JVA willen maken[1728]. Met grote meerderheid besluit het paascongres 1933 in Bussum zich niet voor het socialisme uit te spreken en de JVA voor alle *radicaal* pacifistische jongeren open te houden[1729]. *De* JG, die meent dat zeker 90% der JVA'ers socialistisch denkt, betreurt dit besluit:

In plaats van te worden tot DE *Socialistische Jongeren Organisatie*, die als voornaamste programmapunt de Vredesactie voert, heeft de JVA deze mogelijkheid voorlopig bewust afgewezen[1730].

Deze strijd om het karakter van de JVA is op een ander plan van dezelfde aard als het conflict tussen de „oude" en „nieuwe richting" in de JGOB (blz. 146). Ook hier gaat het om een groep bewogen jongeren voor wie het vrijwel alleen een vraagstuk van tactiek is of zij zich radicaal pacifistisch dan wel socialistisch noemen; wezenlijk is voor hen het alomvattend karakter van hun sociaal idealisme.

Het nieuwe pacifisme

De term „nieuw pacifisme" werd het eerst door H. Roland Holst

in 1934 gelanceerd[1731]. Hein v. Wijk stelde oktober 1934 vast dat zich in de antimilitaristische beweging een duidelijk verschil aftekende tussen de opvattingen van de oudere en jongere generatie. In tegenstelling met de ouderen plaatsten de jongeren de socialistische machtsvorming en het voeren van de klassenstrijd wel op de agenda[1732]. Daar zij niet bang waren de grenzen van de huidige maatschappelijke orde te overschrijden, noemde hij de jongeren de verkondigers van het „nieuwe pacifisme"[1733]. Een in 1935 verschenen brochure omschrijft deze term als volgt:

Radicale activiteit, moed en karakter zijn de onmisbare voorwaarden, wil de vredesactie iets bereiken. Door deze opvatting onderscheiden zij zich van de velen, die dadenloos in Volkenbondswerk en Internationale Gerechtshoven geloven, en intussen vergeten zelf de daartoe nodige goede krachten op te wekken. De scheidingslijn tussen deze beide pacifistische opvattingen, valt, globaal gezien, samen met de scheiding tussen twee generaties. Het *nieuwe*, het jonge *pacifisme* is tevens het pacifisme der jongeren[1734].

Hoezeer het de JVA ernst was met de afwijzing van het socialisme als enige basis voor het pacifisme, blijkt uit de nadrukkelijke verklaring dat zij uit drie bronnen wil blijven putten:

ons pacifisme is onvoorwaardelijk, zoals het evangelie onvoorwaardelijk is; ons pacifisme is menselijk, zoals het humanisme menselijk is; ons pacifisme is maatschappelijk, zoals het socialisme maatschappelijk is[1735].

In de keuze van de vrijwel jaarlijks wisselende voorzitter kwam eveneens het groeiende radicalisme van de JVA tot uiting. Na de meer gematigde voorzitters Jan de Koning, Wim Noordhoff, Anton Hoytink, Gerrit Oldeman, Puck v.d. Plas, Bas Harmsen en Dirk Boer, werd in 1934 Hein v. Wijk gekozen en het jaar daarop Garmt Stuiveling[1736].

Spanningen in de JVF

Begin 1932 bedroeg het ledental van de JVA bijna 2000 en omvatte de JVF organisaties met een totaal aantal leden van 20.000[1737]. In de verhoudingen van de toenmalige jeugdbeweging geen onbeduidende getallen. De radicalisering van de JVA, *De* JG en de blauwe bonden miste zijn uitwerking op de JVF niet. De *Jong Liberalen* hadden reeds in 1930 geweigerd lid te worden, als de JVF niet nadrukkelijk verklaarde neutraal te zijn en propaganda maakte voor de Volkenbond[1738]. In de loop van 1934 groeide de kloof tussen de christelijke en humanistische bonden doordat de laatsten steeds scherper formuleringen kozen om hun vredeswil uit te drukken. Toch kon een scheuring worden voorkomen, door de christelijke organisaties toe te staan binnen het raam van de JVF een *Nederlands Oecumenisch Jeugd Comité* te vormen dat het recht kreeg zelf landdagen te organiseren

en brochures uit te geven[1739]. Maar weldra bleek dat dit de crisis niet kon bezweren en dat het steeds moeilijker werd de tegenstellingen te overbruggen[1740]. De uit vrijzinnig-christelijke kring voortgekomen antimilitaristische jongerenbeweging ontwikkelde zich onder de druk der politieke gebeurtenissen in een zo extreme richting dat de scheppers zich van haar moesten distantiëren. Blauwe jeugdbewegers namen steeds meer de leiding over. Aan deze innerlijke tegenstellingen bezweek de JVF[1741].

De JVA *en de nationale gedachte*

De genoemde drie bronnen waar de JVA uit putte, deed haar vreemd zo niet afwijzend staan tegenover het veldwinnende nationale besef. Duidelijk blijkt dit bij de Willem van Oranje-herdenking in 1933. De JVA spreekt van nationale zwendel en weigert eraan mee te doen[1742]. Wel zegt de JVA bij deze gelegenheid niet anti-nationaal te zijn. Zij geeft zelfs een speciale brochure over dit onderwerp uit[1743]. Dat de JVA evenals *De* JG veel belangstelling toonde voor de jaarlijkse IJzerkampen waaraan enig nationalisme zeker niet vreemd was, lijkt ons hiermee niet in strijd omdat deze tendens aan de meeste JVA'ers ontging[1744].

Het is begrijpelijk, dat de in de jaren dertig snel groeiende nationalistische jeugdorganisaties zich speciaal tegen de JVA bleven keren. Bij de AJC (blz. 311/312) en de NBAS (blz. 353/354) brengen we de ontvankelijkheid van de middelbare scholieren in deze jaren voor extreem nationalistische stemmingen reeds ter sprake, maar we willen er ook in het verband van de JVA nog eens op wijzen. In *Mededelingen* klaagt het secretariaat der JVF:

> Op de middelbare scholen verliest de jeugdbeweging terrein, wordt ze weggevaagd, is ze niet meer in tel. Er is een nieuwe zg. jeugdbeweging ontstaan, die verderfelijke militaristische en fascistische tendenties vertoont, die zich aanhangers verwerft in een aantal en een tempo, zoals de idealistische jeugdorganisaties te zamen in hun beste perioden nooit beleefd hebben[1745].

Zo'n indruk maakte deze ontwikkeling op de JVA'er. Ging het rond 1920 tegen de sfeer en de geest van de schoolclubs, nu zagen de vrije jeugdbewegers zich tegenover een geheel andere tegenstander geplaatst. En deze tegenstander verzuimde niet zijn „trom" te roeren. Op een Indië-avond van het NAJV sprak M. W. F. Treub over de JVA deze gedenkwaardige woorden:

> De verweeklijkten, beter nog: jonge weekdieren, zouden de arme bruine broeder, die daar in het Oosten vertrapt wordt, wel aan het hart willen drukken. Gelukkig dat er een ander streven is, dat tegen slappelingen ingaat[1746].

Maar al werd de „trom" geroerd tegen de pacifistische weekdieren, de leden van het NAJV waagden zich maar zelden aan discussies met JVA'

ers en het was een uitzondering als zij zich op vergaderingen van de JVA lieten zien. Een uitspraak in *De Trom* als deze kan dan ook niet anders dan als bluf worden aangemerkt:

De JVA heeft het aan den lijve ondervonden, dat van Groningen tot Maastricht het NAJV paraat is en haar man weet te staan, desnoods te midden der branding van het defaitisme[1747].

Zo scherp als het NAJV de JVA, de NBAS en de VCJC[1748] afwees, zo aarzelend was zijn houding ten aanzien van fascistische en nationaal-socialistische jongeren-organisaties. Het oppert bezwaren van formele en uiterlijke aard, maar verklaart nadrukkelijk niet tegen het fascisme gekant te zijn en dat in 1934[1749]!

De pacifistische volksverdediging

Het aan de macht komen van Hitler in Duitsland lokte in de JVA discussies uit over de houdbaarheid van het antimilitarisme. Het loslaten van het beginsel der eenzijdige ontwapening door de SDAP werd afgekeurd[1750]. De leiding bleef vasthouden aan de strijd tegen ieder oorlogsgeweld en iedere oorlogsvoorbereiding. Eind 1933 wordt de leuze aangeheven *Trouw aan het beginsel*[1751]. Op de algemene vergadering woedt een heftige strijd en het principiële antimilitarisme zegeviert wel, maar niet zonder moeite. Het verslag spreekt van de noodzaak strijd te voeren tegen de toenemende „verwarring"[1752]. Het actieprogramma in deze jaren omvat: nationale ontwapening, onvoorwaardelijke ondersteuning van de vrijheidsstrijd der koloniale volkeren, afkeuring van de beknotting van het vrije woord en afwijzing van de luchtbescherming. De moeilijkheden die de JVA ondervindt, spreken duidelijk uit wat in 1935 onder het hoofd *Beginseltrouw* gezegd wordt:

Gezien de wankelmoedigheid en de verstarring, welke momenteel in vele groepen t.a.v. de eisen ener antimilitaristische overtuiging heersen, acht de JVA het voeren van een radicaal-pacifistische propaganda in de jeugdbeweging, de religieuze en de politieke groeperingen dringend nodig[1753].

Het antimilitarisme verliest steeds meer aan invloed in een wereld-deel waarvan land na land een prooi wordt van het fascisme. Met ontwapening en geweldloosheid alleen, begrijpt de JVA, kan het fascisme niet tegemoetgetreden worden.

De JVA voelde sterk behoefte aan een meer actieve en effectieve bestrijdingswijze van de militaire dictatuur onzer oosterburen die ook ons land bedreigde[1754]. Door de geschriften en lezingen van H. Roland Holst en B. de Ligt genoot Gandhi in de jeugdbeweging een grote populariteit[1755]. Zijn opwekking tot burgerlijke ongehoorzaamheid en non-coöperatie inspireerde B. de Ligt en met hem de

JVA in de loop van 1937 tot het beginsel van de *pacifistische volksverdediging*. Wanneer

een vreemde macht ons volk dreigt te onderdrukken en onze cultuur te vernietigen, dan verdedigen we ons met onze eigen en verantwoorde middelen: de weigering van elke medewerking, elke dienst, elke betaling; de zelfstandige organisatie van het materiële en geestelijke volksleven, de boycot van de bezetter in handel en wandel; de beinvloeding door woord en geschrift van soldaten en beambten; de burgerlijke ongehoorzaamheid en lijdelijk verzet[1756].

Iets hiervan vinden we inderdaad in het latere „verzet" terug. De JVA zocht samenwerking met verwante groeperingen en dit leidde eind 1937 tot een fusie van de bladen die ANVA, de *Vrienden van Indië* en JVA uitgaven tot één orgaan: *Vredesdaad* met o.a. H. Roland Holst in de redactie[1757].

PAR. 3. DE VRIJE JEUGDBEWEGING IN DE JAREN VAN WERKLOOSHEID EN OORLOGSDREIGING

Levenshervorming verdrongen door politiek

Na het onderdrukken van de VLK-tendensen, raakt de levenshervorming op de achtergrond. Steeds sterker dringt de strijd voor vrede en socialisme zich aan de NBAS op en de politiek blijkt de leden dermate te beroeren dat de redacteur van *Jonge Kracht* verzucht:

Het maatschappelijke element in NBAS heeft zich zelfstandig gemaakt en op de voorgrond geplaatst, maar waar is de persoonlijke levenshouding gebleven? Wij hebben het geloof verloren, dat alleen persoonlijk zuiver leven een daad zou zijn, die rechtstreeks van belang is voor een nieuwe gemeenschap[1758].

De levenshervormingsidee leeft niet meer voor de generatie die nu in de NBAS aan het woord komt. Onder de rubriek *Spreekzaal* lezen we ontboezemingen die de slotsom van de redactie ongewild bevestigen:

De geijkte NBAS-voorstelling, als „een glaasje drinken is slecht, roken is verkeerd, flirten is doodzonde", het oude hiep-hiep-hoera-idealisme van „wat hebben wij toch een fijne zuivere bond met echte kameraadschap", hangen ons meters de keel uit. Zij hebben hun zin verloren en in de praktijk komt er niets van terecht[1759].

De vrije omgang in het geding

Met het wegebben van het vrije jeugdidealisme werden beginselen problematisch, die sedert de dagen van de kwekelingenbonden als vanzelfsprekend golden. Het *Rein-Leven*ideaal maakte plaats voor gemakzuchtiger en genotzuchtiger opvattingen[1760]. Men kan het symbolisch noemen dat de grote woordvoerders Van Mierop en Van Rees kort tevoren overleden waren. De boeken van de bekende Amerikaanse

kinderrechter Lindsey: *Opstandige jeugd* en *Huwelijk in kameraadschap* vonden steeds meer lezers. De gedachte die eraan ten grondslag lag was, dat er een conflict bestond tussen de liefdeverlangens der mensen en de sociale omstandigheden waaronder zij leefden[1761]. Het echtpaar Wibaut – dat reeds van oudsher banden onderhield met de jeugdbeweging en ook het boek van Ernst Fischer introduceerde in ons land – pleitte voor vrijere liefdesverhoudingen en achtte driehoeksverhoudingen niet ongeoorloofd[1762]. De „Sexualpolitik" die in de Duitse arbeidersbeweging opgang maakte, deed ook in ons land zijn invloed gelden. Een boek van de woordvoerder van deze richting, Wilhelm Reich, werd in het Nederlands vertaald en in de jeugdbeweging besproken[1763]. *De Jonge Gids* stelde vast dat de huidige generatie niet alleen de tirannieke dogma's der voorouders verwierp, maar ook de kille beginselen der *Rein-Leven*-beweging.

In deze situatie wendden enige ouderen in de NBAS zich tot D. L. Daalder met het verzoek over dit onderwerp een brochure te schrijven. Het resultaat was *Het Brandende Braambosch* dat, door het grote gezag van de schrijver, in de NBAS tot algemeen geestelijk bezit van de leden werd. In drie wetten vatte Daalder zijn mening samen:

Gehoorzamen aan seksualiteit is ongeoorloofd, wanneer niet „een huwelijk" twee mensen bindt.
Gehoorzaamheid aan seksualiteit is ongeoorloofd, wanneer ze één der beide partijen „zuwider" is of schade doet aan man of vrouw of mogelijke nakomelingschap.
Gehoorzaamheid aan seksualiteit-in-uiterste-consequentie is ongeoorloofd, wanneer de mogelijkheid van voortplanting is uitgesloten[1764].

Hoewel Daalder zegt het ascetisme af te wijzen en een beheerste overgave voor te staan, neemt hij hier zo'n rigoureus standpunt in, dat men eerder kan spreken van een laatste extreme formulering van het *Rein-Leven*ideaal[1765]. De economische crisis met de werkloosheid zonder uitzicht, ondermijnde de in *Het Brandende Braambosch* neergelegde opvatting. Bij gebrek aan een materiële basis moesten huwelijken in vele gevallen eindeloos uitgesteld worden. In 1933 schreef *De Jonge Gids* over de, dan twee jaar oude, brochure van Daalder dat de kloosterzuiverheid ons wereldvreemd aandoet en een schoonheid geeft die niet meer tot ons spreekt:

We schamen ons voor het feit, dat onze beste woordvoerders niet in staat blijken het leed der massa te vertolken, het onrecht van de zinloze vruchtbaarheid uit te schreeuwen, de verlossing te brengen uit de ellende van stiekemheid en braafheid, van abortus tot promiscuïteit[1766].

Van vrije tot vrijende omgang; invloed van Börger

Bijzonder duidelijk trad de ondermijning van de ascetische grondslag der „vrije omgang" aan den dag bij een jeugdbeweging die in 1934

in de *Dageraads*kring tot stand kwam[1767]. Aanvankelijk bestond er een organisatorische band met *De Dageraad* daar zij een afgevaardigde in het hoofdbestuur der *Vrije Jeugd Organisatie* had. Door toedoen van A. Börger, die veel invloed op deze jongeren had, leidde de toenemende spanning tussen VJO en *De Dageraad* tot een conflict. Alle banden werden verbroken en de persoonlijkheid van Börger drukte in toenemende mate haar stempel op de VJO. Een lid zegt over diens opvattingen:

De hoofdzaak was, dat Börger de vrijheid predikte, het zelfbestemmingsrecht der jongeren en vooral seksuele vrijheid, hoewel niet achterwege mag worden gelaten, dat hij sterk de nadruk legde op het verantwoordelijkheidsbesef. Maar of dit laatste nu net zo diep doordrong in de geest van zijn jonge adepten als de idee der vrijheid, betwijfel ik op grond van enkele duidelijke herinneringen[1768].

Een ander lid plaatst deze nieuwe opvatting in de ontwikkeling van de jeugdbeweging:

De problemen van het jeugdbewegerschap geraakten op de achtergrond en in hoofdzaak hielden wij ons nu bezig met politieke en seksuele aangelegenheden en soms leek het er op, of ook de politieke vraagstukken slechts op seksuologische wijze konden worden opgelost... Reich was in dit opzicht onze grote man[1769].

Wat dit alles nu voor deze jongeren concreet inhield, viel niet te achterhalen. Voor ons typeert echter de VJO, meer dan welke andere bond ook, de verandering van het ideologische klimaat na 1930.

De vrije jeugdbeweging en het socialisme

Het verschil in sociale samenstelling tussen NBAS en JGOB maakt dat het ideaal van het socialisme dat zich steeds nadrukkelijker aandient, na 1930 de JGOB sterker in beroering brengt dan de NBAS. Alles wat naar concrete actie voor dit ideaal zweemt, tracht de NBAS te weren, teneinde de organisatie van de zoekende jeugd te kunnen blijven[1770]. Als een echo uit een voorbij tijdperk klinken in 1935 de woorden:

Onze grootste bijdrage voor een betere maatschappij is op het ogenblik de opvoeding tot de nieuwe gemeenschap die het leven in de jeugdbeweging vormt... Onze bond is een klein maar vruchtbaar proeftuintje voor gemeenschapsleven[1771].

Hield de NBAS het socialisme buiten de bond, de JGOB lukte dit niet. Wat de „scherpe resolutie" in 1920 verijdeld had, was daarmee wel tijdelijk, maar niet voorgoed van de baan. In een jubileumuitgave van 1927 blijft het maatschappelijke ideaal nog vaag: een nieuwe wereld, een samenleving gegrondvest op Broederschap en Liefde[1772]. Het JGOB-congres van hetzelfde jaar stelde als eerste taak: opvoeden tot gemeenschapsmensen om daardoor een nieuwe gemeenschap mogelijk te maken[1773]. Nu leidt de innerlijke logica van het jeugd-

bondsleven vanzelf tot deze doelstelling. De koesterende warmte van de jeugdgemeenschap doet huiveren voor de „kille wereld", zoals het in een trekkerslied heet. Wat is natuurlijker dan zich de wereld te dromen als een jeugdbondsgemeenschap in het groot en alles wat deze microkosmos biedt over te dragen op de macrokosmos: eenheid en harmonie in plaats van baatzucht, egoïsme en partijstrijd. Schiep dit aan gene zijde van onze oostgrens bij de *Wandervögel* een grote ontvankelijkheid voor het nationaal-socialisme, in ons land voerde dit naar een socialisme waaraan anarchistische trekken niet vreemd waren.

Al verwierp het JGOB-congres in 1929 met 25 tegen 10 stemmen een resolutie van socialistische strekking, waardoor enkele leden overgingen naar de RJB[1774], toch zag men zich ook niet graag buiten de arbeidersbeweging geplaatst. Toen Herman Molendijk in *Het Jonge Volk* over JGOB'ers schreef als „mensen, wier hoogste eer het is met de arbeidersbeweging niets te maken te hebben", tekende *Jonge Strijd* protest aan:

JGOB is een ONDERDEEL van de arbeidersbeweging, maar die arbeidersbeweging dan op z'n ruimst genomen en NIET EEN BEPAALD HOKJE DAARVAN.

En als doel van de JGOB wordt hier aangegeven:

Z'n leden op te voeden tot BEWUSTE strijders in die beweging, hun een inzicht te geven in de GEHELE arbeidersbeweging[1775].

De vrije jeugdbeweging wijst niet alleen de partijpolitiek af, maar meent tevens dat het niet op de weg van de jeugd ligt actief aan de politieke strijd deel te nemen. De jeugd moet er zich alleen op voorbereiden[1775].

De crisis verleent aan het socialistische ideaal een nieuwe actualiteit. Op de vraag, waarom in het kader van de „algemene ontwikkeling" geen andere politieke stromingen dan het socialisme belicht worden, antwoordde *Jonge Strijd* al in 1929:

Wel eenvoudig om die reden, dat geen onzer toch meer heil zal verwachten van liberalisme of rechts georiënteerde groepen[1776].

Door het aannemen van een resolutie ingediend door het bondsbestuur, sprak de JGOB zich op haar jubileumcongres in 1932 te Arnhem in socialistische zin uit:

JGOB behoort te worden gezien als onafhankelijk zelf-opvoedingsinstituut opvoedende tot bewuste strijders voor een socialistische samenleving[1777].

Blijkens de toelichting vloeiden hier noodzakelijk twee dingen uit voort: geheelonthouding – omdat met alchol geen gelukkige maatschappij denkbaar was – en antimilitarisme – omdat geen mens zedelijk

het recht had over het leven van een medemens te beschikken[1778].

In een uitvoerig vlugschrift dat in het voorjaar van 1933 verscheen, pleitte Jan Zwagerman voor een terugkeer tot de oude doelstelling. De strijd tussen de „oude" en „nieuwe richting" werd op het congres in 1933 in het voordeel van de eerste beslist. Op voorstel van het hoofdbestuur besloot het congres met 22 tegen 2 stemmen zich niet voor het socialisme uit te spreken. Een aantal leden trad uit en van 1933 tot 1935 daalde het ledental van 450 tot 250.

Hiermee was de rust nog niet weergekeerd. In 1934 hervatte de nieuwe richting haar offensief. Hoewel het hoofdbestuur meende dat hiermee slechts „een bestaande mentaliteit" vastgelegd zou worden, leidde angst voor partijpolitiek tot intrekking van het voorstel, nadat een van de bestrijders had gezegd:

als JGOB blijft zoals zij is, blijft zij even socialistisch. We behoeven niet te proberen JGOB socialistisch te maken, daar ze al socialistisch is[1779].

De vrije jeugdbeweging en de nationale gedachte

In de kelder waar de VJO haar bijeenkomsten belegde, verkondigden spandoeken dat er maar één land was: de aarde en maar één volk: de mensheid[1780]. Het vrije jeugdidealisme, zo diep in kosmopolitische en humanistische tradities geworteld, wist met het in de dertiger jaren sterk opkomende nationale saamhorigheidsbesef niet goed raad en liet het bij een negatieve houding.

De NBAS werd praktisch met dit probleem geconfronteerd door de snelle uitbreiding van het *Nationaal Jongeren Verbond*. In enkele jaren telde dit verbond (zie voor oprichting en beginsel blz. 260/261) 1300 leden. De NBAS meende dat het NAJV hierbij van de beginselcrisis in de NBAS had geprofiteerd[1781]. Maar het NAJV breidde zich tussen 1930 en 1940 ononderbroken uit van 1300 tot 7750 leden. Op de middelbare scholen, waar de ontvankelijkheid voor de meest extreme vormen van nationalisme tot fascisme toe niet ontbrak[1782] (blz. 311/312), werd de NBAS in het defensief gedrongen:

Langzamerhand zijn we in het stadium gekomen, waarin 2 verenigingen strijden om de middelbare scholieren. Het zijn de NBAS en het NAJV.

In hetzelfde manifest „NBAS of NJV?" wordt van het laatste gezegd

De jongeren worden opgeroepen om het vaderland te dienen, geschaard om de troon en het geweer bij de voet.

Na er eerst – gezien de neutraliteit van de NBAS – wat omheen gedraaid te hebben met opmerkingen als: „wij zijn nog te jong om te kunnen beoordelen of dit een juist ideaal is", gaat het geschrift verder:

Wij weten wel... dat een maatschappij niet goed kan zijn, waarin enkele mensen baden in weelde en andere sterven van honger... wij weten dat rechtsvragen nooit door geweld kunnen worden opgelost: de sterkste heeft lang niet altijd gelijk.

Door deze uitspraak bekende de NBAS wel degelijk kleur. De leden van het NAJV worden gekarakteriseerd als:

Zij handelen zonder uitzondering onder suggestie... Het is de kuddegeest, die hen bezielt en het beroep op hun primitieve instincten, dat zij hebben gehoorzaamd.

Het manifest kwam zelfs in de Tweede Kamer ter sprake. Zijlstra, afgevaardigde van de antirevolutionaire partij, meende dat het opstandige taal bevatte en de jeugd van de wijs bracht. Hij wenste dat de onderwijsinspectie ertegen zou optreden. De communistische afgevaardigde Wijnkoop verwarde de NBAS, die hij blijkbaar helemaal niet kende, met een organisatie van jonge werklozen, waarvan de naam ongeveer dezelfde afkorting opleverde. Hij achtte het daarom heel begrijpelijk dat deze jongelui opstandig waren. De minister, die nóch van de ene nóch van de andere organisatie iets afwist, werd hierdoor ongerust. De kwestie was veel ernstiger dan het aanvankelijk leek, zei hij, en derhalve zou hij een onderzoek laten instellen[1783]. De oudere geestverwanten van het NAJV richtten zich in een scherp rondschrijven tot de onderwijsautoriteiten en verzochten daarin, na een reeks „opruiende" uitspraken van Jan Brandt Corstius aangehaald te hebben, om de NBAS te bestrijden[1784]. Met recht kon bij de congresvoorbereiding in 1934 derhalve gezegd worden:

de omstandigheden, waaronder wij werkten, waren moeilijker dan tevoren; de vloedgolf van reactie welke zich over de gehele wereld heeft voortgezet, heeft ook op de NBAS haar invloed doen gelden... De herhaalde onredelijke en unfaire aanvallen op NBAS gedaan, vroegen van onze kant een onverflauwde, actieve verdediging van de idee der jeugdbeweging, terwijl de slappe en weinig zelfbewuste houding van een aantal afdelingen juist het tegendeel bewerkstelligde[1785].

Deze aanvallen kwamen niet alleen van rechts, maar ook van blauwe zusterorganisaties. De JGOB verweet de NBAS een standsorganisatie te zijn en de JVO sloot zich hierbij aan:

M.i. heeft NBAS geen bestaansrecht. Door haar aanwezigheid verhindert zij nog, dat de proletarische jeugdbeweging sneller doordringt tot de scholen, dan tot nu toe mogelijk is[1786].

Het ledenverlies van de blauwe bonden leidt enerzijds tot fusiebesprekingen, anderzijds tot concurrentie bij de ledenwerving.

Ideologische verstarring

Het in de Eerste Wereldoorlog geboren jongeren-antimilitarisme begon zichzelf door het aan de macht komen van het nationaal-

socialisme in Duitsland te overleven en zijn aantrekkingskracht op idealistische jongeren te verliezen:

Geleidelijk groeide de overtuiging dat men bereid en in staat moest zijn om terug te slaan als een bepaalde fase van de eeuwige bevrijdingsbeweging door aanhangers van een vervallen en minder plezierig regime in gevaar werd gebracht met een gewapende aanval. Hoewel ik dus enkele jaren op de volle borst een gebroken geweertje had gedragen begon ik toch, vooral onder de invloed van de Spaanse strijd mijn denkbeelden te veranderen[1787].

In de JGOB bleef een abstract pacifisme zich onverzwakt handhaven, zij het onder een snel afnemend aantal leden. De JGOB leverde meer dienstweigeraars dan de NBAS, JVO en OVJT samen. In de periode van 1927 tot 1937 waren het er 44. Voor het merendeel beriepen dezen zich uit anarchistische overwegingen niet op de dienstweigeringswet van 1923[1788].

Hoezeer het pacifisme de JGOB beheerst, valt op te maken uit het slotwoord van de leider van het bondscongres in 1934. Hij herinnert eraan dat de bondsvoorzitter Jan Zwagerman in Leeuwarden is opgepakt na op een IAMV-meeting gesproken te hebben:

Hij doet een opwekking om veel post te sturen. Hij brengt een woord van dank aan allen die hem post stuurden tijdens zijn 2 maanden gevangenschap. In de stenen rotzooi moeten we Jan gedenken en ook de dienstweigeraars[1789].

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog blijkt het pacifisme de JGOB zozeer verstrikt te hebben, dat het bestuur niet opriep de ook ons land bedreigende overval te helpen weerstaan[1790]. In een rondschrijven aan de leden zegt het te hopen „dat jullie ondanks alles, getrouw zult blijven aan de bond" en over de politieke situatie wordt gesproken als „de chaos in deze wereld" die „zijn hoogtepunt bereikt schijnt te hebben"[1791].

Naast de hier aangetoonde verstarring voltrok zich in de NBAS een voor de jeugdbeweging merkwaardige ideologische omkering, die we trouwens bij de AJC op een minder spontane wijze ook al constateerden: de drang tot radicale vernieuwing van cultuur en maatschappij die de jeugd na 1918 bezielde, maakt nu plaats voor een toenemende belangstelling jegens de bedreigde, oude humanistische cultuurwaarden en voor de bereidheid alles te verdedigen wat zijn waarde nog niet verloren heeft[1792].

De NJN *in een uitzonderingspositie*

Werden de blauwe bonden gehalveerd en gevierendeeld tussen 1930 en 1940, de *Ned. Jeugdbond voor Natuurstudie* bracht haar ledental van 1200 op 1840. Hiermee vormt zij een geheel op zichzelf staand verschijnsel in de ontwikkeling van de vrije jeugdbeweging. Het is van belang de oorzaken hiervan na te gaan.

In de eerste plaats had de NJN zich geen ethisch ideaal gesteld. Hierdoor kon de bond niet gemakkelijk verouderen of zichzelf overleven. Niet alleen ging het ontbreken van een ethische doelstelling ontbinding tegen, maar ook worden de leden minder streng geselecteerd. Hoe sterk de NJN ook een tijdlang onder invloed van het algemene jeugdidealisme stond (geheelonthouding was vanzelfsprekend, vegetarisme verbreid enz.), in de statuten was er niets van vastgelegd, zodat toen het getij verliep dit uit de bond kon verdwijnen (wat het trouwens nooit geheel deed) zonder dat dit de grondslag of de kracht van de bond aantastte.

In de tweede plaats was het naar buiten trekken voor de NJN iets anders dan voor de andere bonden, al kenden ook de laatste het kamperen en, zij het met mate, gemeenschappelijke wandeltochten door de vrije natuur. Vol afkeer spraken de NJN'ers van natuurminstrelen. Een sentimentele natuurliefde en een arcadische gestemdheid was hun vreemd. Op zware, ruige tochten, vol ontberingen, trachtten de NJN'ers de natuur haar geheimen te ontfutselen. Het zwerven was voor bepaalde NJN'ers belangrijker dan het beleven van de jeugdgemeenschap. Zij gingen niet zelden alleen weg en zwermden uit tot ver over de landsgrenzen. Bij hen leefde de behoefte aan eenzaamheid en avontuur en zij kenden de ware zwerversliefde. Hun stijl naderde dicht die van de eerste *Wandervögel*: uiterste primitiviteit, verregaande verwaarlozing van uiterlijk, kleding en hygiëne, „pour épater le bourgeois"[1793]. In weer en wind, gehuld in anorakken of oliejassen en met laarzen aan, struinden zij door slikken en moerassen, langs stranden en door uiterwaarden. Een groep jongeren die op deze wijze haar afkeer van het comfort der grotestadsbeschaving demonstreert, is een veel duurzamer verschijnsel dan de idealistische vrije jeugdbeweger.

Door het slechts zwak aanwezige sociaal-idealisme bleef de afkeer van de moderne maatschappij zich overwegend uiten in de vorm van een vlucht en bleef de verstarring achterwege, die andere bonden overmeesterde. Door noch in idealistische noch in natuurwetenschappelijke richting blijvend te verzanden, overleefde de NJN de ondergang van de vrije jeugdbeweging en biedt ook nu nog een levenskrachtige aanblik[1794].

Dank zij de vele wijzen waarop de natuurstudie bedreven kan worden, missen we de bij andere bonden optredende spanning en vervreemding tussen de verschillende leeftijdsgroepen. Wel kent de NJN het probleem van de dakloze oud-jeugdbeweger. Minder dan wie ook pasten de ras-NJN'ers later in de geordende samenleving: een onstilbaar heimwee naar het zwerversbestaan bleef knagen. In de zo andere sfeer van de Ned. Natuurhistorische Ver. voelden de

oud-NJN'ers zich niet thuis en zij blijven dakloos tot er binnen het NNV-verband tijdelijk een jongerengroep gevormd werd, die in hoofdzaak oud-NJN'ers omvatte.

De reactie op het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog

a. NBAS: Aan de vooravond van de oorlog roeit een handvol tegen de stroom op en steeds kleiner wordt het aantal

diergenen... die meenden ook, of liever juist, in die moeilijke tijd te moeten volhouden, te moeten doorgaan met het uitdragen van de eeuwige idealen van Liefde, Vertrouwen en Kameraadschap, van Vrede en Rechtvaardigheid[1795].

De oorlog vindt de NBAS weerloos. Het antigeweldstandpunt bewijst zijn praktische onhoudbaarheid. Alleen met geweld zullen de vijanden van beschaving en menselijkheid te keren blijken. In de NBAS gingen stemmen op zich terug te trekken op de „blauwe zandbank" om daar te overwinteren tot een nieuwe lente aanbrak. In de *spreekzaal* bepleitte Marcus Bakker een meer actieve strijd voor de geheelonthouding, die teveel op de achtergrond geraakt zou zijn:

Het is een vaststaand feit, dat NBAS een evolutie doormaakt, die haar langzamerhand steeds verder van de drankbestrijding afbrengt. Echter is het niet zo, dat we hier reeds volkomen naast zijn komen te staan... Onverminderd, ja wellicht nog in sterker mate dan we vorige jaren deden, zullen we moeten samenwerken met plaatselijke drankweercomités en, wanneer hiertoe gelegenheid bestaat, zullen we goed doen contact te zoeken met andere blauwe bonden[1796].

Maar zelfs als de NBAS deze weg had willen gaan, dan zou de gelegenheid daarvoor ontbroken hebben. Het strekt de NBAS tot eer, dat toen de bezetter de bond wilde dwingen zich aan bepaalde maatregelen te onderwerpen, zij zichzelf ophief. Vele leden, waaronder ook de bovengenoemde pleiter voor meer geheelonthoudingspropaganda, vonden hun weg naar het verzet.
b. JGOB: Ook de JGOB slaagde er niet in op de dreiging van fascisme en oorlog een antwoord te vinden, dat de jeugd kon pakken.
Nog in 1939 schreef Frans Luurtsema in een officiële bondsbrochure dat de jeugdbeweging de leden opvoedt tot „schoonheidszoekers". En hij wist geen andere leuze dan: breek met de sleur en durf te leven[1797].

In de oorlog bleef de JGOB voortbestaan, zelfs zonder van de oude vertrouwde weg af te wijken:

Toen de storm ietwat was geluwd en wij weer opnieuw ons konden oriënteren, was het ieder weer duidelijk geworden, dat de plichten tegenover de bond ons opnieuw riepen[1798].

Het ledental dat in 1940 zijn dieptepunt bereikte[1799], liep weer op. Tegen het einde van de oorlog bedroeg het circa 600, bij het begin nog geen 200. Twee omstandigheden bevorderden deze groei. Ten eerste de opheffing van andere bonden, zoals de NBAS en de OVJT. Vooral de ontbinding van de OVJT met Pasen 1941 zorgde voor ledenaanwas[1800]. Leden van de AJC, die eveneens van het toneel verdween (zie blz. 313), doken bij voorkeur onder in de stamverwante JVO, maar enkelen trokken naar de JGOB. Ten tweede was de behoefte aan een vluchthaven in deze sombere oorlogsjaren groot. Dit alles leidde evenwel niet tot een merkbare verandering in de sociale samenstelling[1801].

De JGOB'ers gingen voort op weekends het mooie van de kameraadschap en van het samen buiten zijn te beleven. Zozeer absorbeerde het bondsleven de leden dat zij nauwelijks beseften dat er een oorlog gaande was. Dit gold niet alleen voor de JGOB, maar ook voor bonden als de JVO en NJN, die eveneens de gehele oorlog konden blijven voortbestaan door zich aan de maatregelen van de bezetter (zoals het uitsluiten van de joodse leden) te onderwerpen. Voor deze jeugdbewegers speelde de grote maatschappij een ondergeschikte rol en het eigenlijke verzet ging aan hen voorbij[1802]. Het ideaal was zich niets van de maatschappij aan te trekken en deze zo mogelijk te ontvluchten[1803].

c. NJN: de jeugdbeweging had altijd al iets van een koesteringsinstituut, maar in deze rauwe tijd was zij dit alleen nog. Hoezeer de jeugdbeweging zich niet alleen overleefd had, doch zelfs in haar tegendeel verkeerde, leert ons een uitspraak van de NJN-voorzitter Wim Klinkenberg, die, zich verwerend tegen de leden bij wie de strijd voor de bevrijding weerklank vond, schreef:

> Iedere week dompelden wij ons onder in de golven van het werkelijke leven, dat los van de mensenrealiteit zijn cyclus volbracht[1804].

En uit de verdere beschouwing blijkt, hoe hij voor de vrije jeugdbewegers nog altijd de rol van avant-garde reserveert:

> Doordat wij hebben gedaan, wat wij als goed en noodzakelijk voelden, en in ons hart ook als dusdanig wisten, zijn wij steeds meer geworden een avant-garde, een strijdbare voorhoede in het Nederlandse volk en in de massajeugd[1805].

Maar het progressief humanistische karakter dat het jeugdbewegingsidealisme aanvankelijk bezat, verandert hier in het tegenovergestelde. De voorhoede is achterhoede geworden[1806].

Bijlage VII. Tabel van ledenverloop, afdelingenaantal en congresbezoek van de JGOB (1912-1947)

Tijdstip:	*Ledental:*	*Aantal afdelingen:*	*Congresbezoek:*
1912 - december	160	4	—
1913 - augustus	700	11	—
1914 - zomer	1000	25	300
1915 - zomer	850	35	—
1916 - zomer	850	36	—
1917 - juli	1340	48	300
1918 - april	1626	51	—
1919 - april	(1626)	58	550
1920 - april	1491	63	600
1921 - april	951	39	200
1922 - april	995	42	260
1923 -	986	45	160
1927	500	—	200
1928	—	—	210
1929	650	—	—
1930 - april	528	—	—
1931 - april	506	—	—
1932	528	—	—
1933	450	—	—
1935	250	—	—
1937 - april	201	—	150
1938 - april	201	—	—
1939 - april	178	—	85
1940 - april	192	—	—
1941 - april	259	—	85
1942 - april	459	—	235
1943 - april	570	11	—
1944	(600)	—	—
1945 - december	361	—	—
1946 - april	326	—	—
1947 - april	220	—	—

De tabel werd samengesteld uit de vermelde aantallen in het *Gedenkboek – 5 jaar* JGOB, *Gedenkboek – 10 jaar* JGOB, *Jonge Strijd*, *Jaarverslagen*, *Ledenblad*, *De Jonge Gids* en op grond van een mondelinge mededeling.

SAMENVATTING, BESCHOUWINGEN EN CONCLUSIES

Nu deze beschrijving van de voornaamste gebeurtenissen en verschijnselen, die zich tijdens de ontwikkeling van de Nederlandse vrije en linkse jeugdbeweging hebben voorgedaan, gevorderd is tot het tijdstip dat de Tweede Wereldoorlog zich ook over ons land uitbreidde, sluiten wij deze, overeenkomstig de gestelde begrenzing in de tijd (zie blz. 5) af. Bevat het voorgaande een descriptie van het feitelijke verloop van afzonderlijke bonden, stromingen en periodieken voor zover dit van wezenlijk belang scheen, nu willen we het verschijnsel van de jeugdbeweging als totaliteit aan een nader onderzoek onderwerpen.

Deze slotbeschouwing groepeert zich om de volgende punten:

a. een recapitulatie van de historische ontwikkeling,
b. een algemene typering van de Nederlandse vrije jeugdbeweging,
c. de verhouding, verschillen en overeenkomsten tussen de blauwe en rode jeugdbeweging,
d. een vergelijking met de buitenlandse jeugdbeweging – met name de Duitse en Engelse – om het karakter van onze jeugdbeweging duidelijker te doen uitkomen,
e. een aanduiding van de wijze waarop de jeugdbeweging doorwerkt in de verschillende sectoren van het maatschappelijke leven.

De herkomst van de Nederlandse jeugdbeweging

Verschillende malen kwamen, in Engeland en Duitsland reeds bestaande, jeugdorganisaties ter sprake die inspirerend en bevruchtend werkten op de ontwikkeling in Nederland: YMCA, *Scout Movement* en PIA in Engeland en SAJ in Duitsland. Doch bij het ontstaan van SJB en kwekelingenbonden, d.w.z. aan de oorsprong van linkse en vrije jeugdbeweging stelden wij vast dat het hier een spontaan opgroeiend gewas van eigen bodem betrof. Later ging het besef hiervan verloren en namen zelfs jeugdbewegers aan dat we in Nederland te doen hebben met een Duitse imitatie[1807]. Duitse historici gaan nog een stap verder en met de *Wandervogel* voor ogen vraagt Lütkens zich af:

wieso aus der Jugend anderer Länder, die wirtschaftlich und kulturell in dem gleichen historischen Moment stehen, solche Jugendbewegung nicht hervorging[1808].

Zij meent dat buiten Duitsland hoogstens van navolging sprake is. De Nederlandse jeugdbeweging geldt zelfs als het voorbeeld van een dergelijke imitatie, waarbij de schrijfster zich baseert op een uitspraak van J. Voogd[1809]. Het is natuurlijk mogelijk het begrip jeugdbeweging zo te definiëren, dat het alleen de *Wandervogel* omvat[1810]. Stelt men het specifiek Duitse *wandern* centraal, dan wordt alleen daardoor al een jeugdbeweging onder de fietsende Nederlanders uitgesloten[1811]. Het *wandern* is echter slechts één van de ontdekkingen der jeugd bij het ontvluchten der sofacultuur aan het begin van deze eeuw. Maar zelfs hiervan troffen we in Nederland sporen aan[1812]. Een zo uiterlijk aspect mag echter niet beslissend zijn bij het bepalen van het wezen der jeugdbeweging. Essentieel is wel het innerlijke streven zoals dit, wat Duitsland betreft, tijdens de legendarische bijeenkomst op de Hohe Meissner in 1913 geformuleerd werd[1813]. Uitgaande van de voorlopige definitie op blz. 2/3 en de hierbij aansluitende Meissnerformule geven wij eerst de plaats aan van de Nederlandse jeugdbeweging in een ruimer Europees verband.

De sociale achtergrond van Scoutbeweging en „Wandervogel"

De scoutbeweging in Engeland en de *Wandervogel* in Duitsland, bij alle verwantschap toch ook elkaars antipoden, zijn de twee klassieke en in oorsprong spontane uitingen van jeugdorganisatie die, beide hun aanhang uit de gegoede middenstand rekruterend, aan het begin van deze eeuw zich snel uitbreidden. Verschillen in structuur, ideologie en sociale functie laten zich ongedwongen in verband brengen met de zo uiteenlopende geschiedenis van de Engelse en de Duitse staat[1814]. Interessant is nu na te gaan of de Nederlandse jeugdbeweging met een van beide grondtypen verwant is en zo ja, met welke. Echter de vraag naar herkomst en verwantschap wijkt terug voor de vraag naar overeenkomst en verschillen in de staatkundige en sociaal-economische situatie die de mogelijkheid, zij het niet de noodzakelijkheid schept voor een bepaald type jeugdbeweging.

De Nederlandse staat was in zoverre met de Engelse verwant, dat zij zich gedragen wist door een oude gevestigde handels- en geldbourgeoisie die, steunend op een uitgebreid koloniaal bezit en levend vanuit een liberaal-democratisch besef, actief aan de politiek deelnam. In Duitsland daarentegen steunde de staat op een beambtenkaste waarvan de leden uit dezelfde autocratisch gezinde jonkerkringen voortkwamen als de leden van het officierscorps. De burgerij had geen deel aan het scheppen van de Wilhelminische keizersstaat en werd geweerd uit het politiek-staatkundige leven.

Vertoonde Nederland staatkundig meer overeenkomst met Enge-

land dan met Duitsland, er waren punten waarop het van beide verschilde. Vóór onze – reeds in de 16e en 17e eeuw bevochten – nationale onafhankelijkheid na 1933 ernstig gevaar liep, was het gevoel van nationale saamhorigheid en het besef van nationale eigenwaarde slechts zwak bij de massa van ons volk aanwezig. Als klein handelsland bezit Nederland – door zijn ligging te midden van machtige en grote buurlanden – een sterke kosmopolitische en neutralistische gezindheid. Superioriteitsgevoelens ten opzichte van de aangrenzende volkeren ontbraken, evenmin was de zin voor het militaire wijd verbreid, waarvan het grote succes dat A. M. de Jongs roman *Frank van Wezels roemruchte jaren* ten deel viel, getuigt. In mindere mate nog dan de gegoede stand, leverde de kleine burgerij en de arbeidersklasse een voedingsbodem voor het kweken van een geprononceerd nationalisme en militarisme.

De geschetste verwantschap tussen de Nederlandse en Engelse gegoede burgerij maakte dat de padvinderij, door Baden Powell in 1908 in een landelijke organisatie omgezet, ook in ons land spoedig ingang vond. De middelbare scholieren begonnen in 1910[1815] op eigen houtje te padvinderen en te kamperen in de vrije natuur (zie blz. 228/229). Met de Engelse scoutbeweging – die voortkwam uit het onbehagen en de afkeer bij de jeugd van een te comfortabel leven en een te verintellectualiseerde opvoeding – voor ogen, kostte het de Nederlandse autoriteiten weinig moeite, deze spontane beweging op te vangen in de ideologisch het meest aan de staat gebonden vorm van jeugdzorg: de *Nederlandsche Padvinders Vereeniging*[1816]. Maar de Nederlandse situatie en traditie drukten toch hun stempel op de padvinderij en hierdoor was het niet mogelijk op de wijze van Baden Powell zo nadrukkelijk op de voorgrond te stellen dat het doel was: het aankweken van de bereidheid om te vechten voor het behoud van het imperium[1817]. In de strijd om de formulering van de belofte – de invloed van het vrijdenkende deel der burgerij – en in de elkaar bevechtende leidersgroepen verloochent de padvinderij haar nationale karakter evenmin.

Kwam Nederland staatkundig in verschillende opzichten met Engeland overeen, sociaal-economisch was dit niet het geval. De snelle uitbreiding van handel, verkeer en nijverheid die – na een lange periode van stagnatie – in 1870 inzette, deed meer denken aan de Duitse ontwikkeling. De kleinburgerlijke levenssfeer werd hierdoor aangetast en het proces van verproletarisering van zelfstandige handwerkers en middenstanders zette in. Laat en geforceerd werden de kleine luyden en het proletariaat – relatief nog zwak en verbrokkeld – in het politieke leven betrokken. Later zelfs dan in Duitsland. Door het tempo waarin en het tijdstip waarop de sociale veranderingen

zich voltrokken, kwam de arbeidersbeweging laat tot stand en in dit opzicht onderscheidde de Nederlandse situatie zich van de Duitse. Deze factor lijkt ons beslissend voor het feit dat er wel – door de genoemde overeenkomsten tussen de sociaal-economische ontwikkeling in Duitsland en Nederland – een vrije jeugdbeweging ontstond, maar dat deze toch duidelijk van de Duitse verschilt.

Het ontstaan der vrije jeugdbeweging

De maatschappelijke vernieuwing die Nederland vooral na 1870 doormaakte, leidde in de jaren negentig tot een ideologische crisis. Door verschillende sociale en geografische omstandigheden was de scheidingslijn tussen arbeidersklasse en kleine burgerij onduidelijk en vaag en hierdoor kreeg de geestelijke crisis een bijzonder gecompliceerd karakter. De zwakte van de arbeidersbeweging die zich onder meer uitte in een relatief sterk anarchisme, leidde tijdelijk tot een radicaal calvinisme, waarvan A. Kuyper de woordvoerder was. Het artistieke symbolisme – in andere landen een antisocialistische stroming – vervlocht zich in ons land ook met anarchisme en socialisme en versterkte hierin de humanitair-ethische tendens.

Genoemde eigenaardigheden schiepen in Nederland de voorwaarden onder de jeugd uit de volksklasse voor een jeugdbeweging, verwant aan de Duitse *Wandervogel*, die juist zijn leden uit de gegoede burgerij rekruteerde.

Natuurlijk kon de ideologische crisis van de jaren negentig op zichzelf het ontstaan van een jeugdbeweging niet bewerkstelligen, maar deze wel na haar geboorte een snelle verbreiding bezorgen. Pas waar de breuk met het verleden, de innerlijke onzekerheid, de vervreemding van het ouderlijk milieu en de hieruit resulterende vereenzaming een emotionele crisis verwekten – zoals op de rijkskweekscholen – kon de wending naar het spirituele in de jaren negentig een aaneensluiting bevorderen die de vorm aannam van een vrije jeugdbeweging: KB en KGOB. En dit in tegenstelling met de ontwikkeling in Duitsland zonder directe hulp of invloed van volwassenen[1818]. Eenmaal ontstaan in dit milieu van begaafde jongens die de sfeer van de kweekschool als vijandig ondergingen en daarbij over de voor dit type jeugdbeweging nodige vrije tijd beschikten, kon de beweging zich uitbreiden onder de arbeidersjeugd, waar de genoemde factoren niet allemaal of althans niet in zo extreme vorm bestonden. Maar al waren de omstandigheden waaronder de arbeidersjeugd leefde niet van dien aard, dat een jeugdbeweging in deze kring zonder het voorbeeld en de invloed van de KGOB spontaan had kunnen ontstaan, wel waren deze zodanig dat de JGOB er een relatief grote

weerklank vond in zeer korte tijd, groter zelfs dan zijn socialistische tijdgenoot *De Zaaier*.

De invloed van de Eerste Wereldoorlog en zijn gevolgen

De Eerste Wereldoorlog en de hierbij aansluitende revoluties hebben een niet gemakkelijk te overschatten invloed op de ontwikkeling van de jeugdbeweging gehad, al was deze in Duitsland uiteraard groter dan in ons land. Immers de Weimar-republiek betrok voor het eerst het Duitse volk in het staatkundig politieke leven en luidde voor de jeugdbeweging de politieke fase in [1819]. In Nederland was de breuk die de oorlog veroorzaakte niet zo duidelijk en totaal dat van een nieuwe periode gesproken kan worden, maar toch deden zich een reeks nieuwe verschijnselen voor, die zich in zes punten laten samenvatten:

1. De generatiespanning die aanvankelijk het duidelijkst in de blauwe jeugdbeweging aan den dag trad – door het optreden der volwassenen vloeide hier tot driemaal toe een conflict uit voort – maakte zich nu door bepaalde materiële verbeteringen in de toestand van de arbeidersklasse en een daaruit voortvloeiende neiging tot aanpassing aan de burgerlijke levensstijl, ook in de rode jeugdbeweging merkbaar. Spanningen treden op tussen AJC en NVV, VJV en NSV, CJB en CPH.

2a. De blauwe jeugdbeweging kwam door de revolutionaire gebeurtenissen in Europa in heftige beroering; een grote groep die zich van de JGOB afscheidde, ging voor een deel over naar *De Zaaier*, maar het overige en over het algemeen jongere deel schiep zich in het VJV een eigen rode jeugdbeweging met een duidelijk anarchistische inslag. Oud-KGOB'ers vonden een werkterrein voor hun braakliggende opvoedingsdrang in de AJC.

2b. Tegelijk met deze ontwikkeling van blauw naar rood voltrekt zich het omgekeerde, zodat in het algemeen gesproken kan worden van een zekere toenadering tussen de vrije en de linkse jeugdbeweging. Als reactie en bedoeld als antwoord op de verburgerlijking van de arbeidersbeweging nemen AJC en VJV de stijl van de vrije jeugdbeweging over.

3. Ook de jeugd uit de gegoede stand wordt na 1918 gegrepen door de drang zich op idealistische grondslag aaneen te sluiten. Na een vluchtige neiging hiertoe in de jaren negentig – leidend tot de SDSV, NCSV en Toynbeewerk – zagen nu VCSB, NBAS en PIA het licht. Vooral de PIA vormt een merkwaardig verschijnsel en doet in verschillende opzichten aan een spirituele padvinderij denken én door de Engelse oorsprong, én door het leidersbeginsel én door de persoonlijke contacten met de padvinderij. De naoorlogse vloedgolf van

jeugdidealisme bestreek zo'n brede baan dat zelfs de padvinderij er niet aan ontkwam.

4a. Onberoerd door het sociale idealisme bleven de orthodox calvinistische jeugdorganisaties, die juist de ideologische tegenpool van de vrije en linkse jeugdbeweging vormden en waar soms latere jeugdbewegers zich zelf eerst aan ontworstelen moesten (zie blz. 33/34 en 103). Voor zover men in minder orthodoxe kring althans op de blauwe jeugdbeweging reageerde gebeurde dit voorzichtig, op kleine schaal en met grote vertraging[1820].

4b. De tweede lege plaats in het koor van de vrije jeugdbewegers was die van de katholieke jeugd. Verschillende omstandigheden kunnen deze passiviteit in de hand gewerkt hebben: het geestelijke isolement waarin het katholieke volksdeel leefde en een ook in eigen kring geconstateerde neiging tot volgzaamheid en conformisme[1821]. Alleen *Heemvaart*, in 1923 gesticht, omvat een klein groepje katholieke jongeren die met het geloof ernst willen maken en daarbij de beginselen van abstinentie en coëducatie aanvaarden[1822]. Misschien laat het feit, dat katholieke landen de vrije jeugdbeweging in onze zin nauwelijks kennen, zich verklaren uit het formeel anticalvinistische maar in feite gesecularizeerd calvinistische karakter van de vrije jeugdbeweging[1823]. Zie hiervoor blz. 375.

5. De jeugdbeweging heeft na 1918 zozeer terrein gewonnen dat ook de jeugdzorg zich jeugdbeweging gaat noemen[1824]. Ouderen proberen het leiding geven aan en het indoctrineren van de jeugd te combineren met stijl en beginsel van de in deze jaren tijdelijk zegevierende vrije jeugdbeweging. Er ontstaan geleide jeugdorganisaties die uitgaan van de eigen verantwoordelijkheid en zelfwerkzaamheid van de jeugd: AJC, JVO en VCJB[1825].

6. De aanvankelijk schaarse buitenlandse contacten worden nu zo talrijk en intensief – speciaal met de Duitse jeugdbeweging – dat stijl en uitingsvormen er steeds meer de sporen van gaan vertonen. Het voorbeeld van een directe en consequente imitatie is de AJC.

Afsplitsing van een jongerenbeweging

Omstreeks 1927 maakt de jeugdbeweging een groeicrisis door. De eerste generatie van naoorlogse jeugdbewegers ontwast de sfeer en de doelstelling van de bonden waar zij toe behoren. Na het ontvluchten van de wereld, d.w.z. van de kleinburgerlijke levenssfeer en na bekoeld te zijn van de later nagestreefde levenshervorming, wordt nu gezocht naar een concreter idealisme dat beter aansluit bij de sociale realiteit. De overgang naar de wereld der volwassenen vindt niet meer – zoals in de begintijd van de jeugdbeweging – zonder moeite plaats. De tot jongeren geworden jeugd probeert deze over-

gang uit te stellen. Enkele nieuwe verschijnselen zijn hiervan het gevolg:

1. De nog steeds bewogen jongeren proberen tot meer organisatorische eenheid te komen in de jeugdbeweging en tevens de vele jongeren te bereiken die geen deel uitmaken van de eigen kleine jeugdbondskring. Dit leidt tot het ontstaan van *De Jonge Gids*, NJHC en ANKV.

2. Maar niet alleen worden wegen gezocht om het humanitaire idealisme uit te dragen, dit idealisme zelf maakt een ontwikkeling door en neemt een politieke gedaante aan. De JVA en de pogingen om te komen tot groepen van *Jong-Socialisten* zijn hier het resultaat van. Hiermee is de organisatorische splitsing tussen jeugd- en jongerenbeweging een feit.

3. In de bonden met een structuur die het midden houdt tussen jeugdzorg en jeugdbeweging – zoals AJC en VCJB – wordt het steeds moeilijker de eenheid tussen de oudere en jongere leden te bewaren nu het elan van het naoorlogse idealisme uitgewerkt raakt; door het aanvaarden van de padvindersmethodiek voltrekt zich de organisatorische afsplitsing van de 12- tot 16-jarigen.

Het nieuwe generatiebesef

Als de grote economische crisis zich na 1930 ook in ons land laat gelden, zet de eigenlijke crisis van de jeugdbeweging in. De verlammende invloed van de massale en niet eindigende werkloosheid en de enige jaren later opkomende dreiging van het nationaal-socialisme, zijn omstandigheden die zo diep in het gemoedsleven van de jeugd ingrijpen, dat een nieuw generatiebesef wakker wordt en de spanning tussen jongeren en volwassenen weer toeneemt. Leuzen als „het front van de jonge generatie" en „het socialisme voor onze generatie" verraden alleen al door de woordkeuze, dat het hier een kwalitatief ander generatiebesef geldt, waarvan we kunnen verwachten dat het in andere vormen uitkristalliseert dan in die van de vrije en linkse jeugdbeweging. Na 1930 doen zich de volgende verschijnselen voor:

1. Een afnemende drang naar ascese en een afbraak van de stijl der vrije jeugdbeweging. De harde en schijnbaar uitzichtloze realiteit dwingt tot nuchterheid en zakelijkheid. De *Rein-Leven*gedachte wordt ondermijnd door theorieën die een zich-maar-laten-gaan bepleiten. Naast de nieuwe mentaliteit doen ook niet langer te weren toepassingen van techniek en vormen van vermaak hun invloed gelden: jazz, radio, film, fiets en kano (zie blz. 299/300).

2. In jeugd- en jongerenbeweging gaat de discussie over het socialisme de centrale plaats innemen: JGOB, JVA en *De Jonge Gids* koersen steeds sterker in socialistische richting.

3. Veel typerender voor het generatiebewustzijn van deze jaren is echter de grote omvang die een paramilitaire organisatie als de ISAOL in enkele jaren krijgt.

4. De jeugdbeweging loopt – met uitzondering van de NJN – over de gehele linie terug. Zelfs nieuw opgerichte rode bonden als SJV en LJG slagen er ondanks hun radicalisme niet in het verloren terrein te herwinnen. Alleen de CJB aanvaardt de consequentie van het verval der jeugdbeweging door zichzelf op te heffen en te herrijzen in de vorm van dansclubs die snel in omvang groeien, maar die met een jeugdbeweging in de door ons bedoelde zin niets meer uitstaande hebben.

5. Steeds meer trekt de jeugd er individueel of in losse groepjes op uit: het aantal kampeerders neemt toe en het aantal overnachtingen in jeugdherbergen groeit snel.

6. Kenmerkend is het veldwinnend nationalisme voor de jaren dertig en de uitbreiding van de geleide, politiek conservatieve jeugdorganisaties. Was het Dietse en Grootnederlandse denken – voor zover het de jeugd betrof – aanvankelijk voornamelijk een studentenaangelegenheid, nu breidde vooral onder de middelbare scholieren de padvinderij zich sterk uit en wierven later ook het *Nationaal Jongeren Verbond* en de *Nationale Jeugdstorm* onder hen hun leden. Van een tegenbeweging was nauwelijks sprake: alleen de *Jeugdbond voor Socialistische Studie* en de *Studenten Vredes Actie* deden een poging.

Het einde der vrije jeugdbeweging

Geconfronteerd met het bovengenoemde verschijnsel van de zich naar rechts ontwikkelende en zich hechter organiserende jeugd uit de gegoede stand en de naar moedeloosheid en individualisme neigende jeugd uit de kleine burgerij en arbeidersklasse, bleken de vrije en linkse jeugd- en jongerenbeweging in het algemeen niet tot zelfvernieuwing in staat. Op de eisen die het politieke gebeuren stelde: het formeren van een massale antifascistische beweging, het scheppen van een zo hecht mogelijke nationale eenheid en het verhogen van de militaire weerbaarheid, wist zij geen positief en bezielend antwoord te geven. Het pacifisme bleef onverzwakt gehandhaafd. Ideologisch verstarde de jeugdbeweging en nam steeds meer een defensieve houding aan. Zij voelde zich niet meer de draagster en brengster van een nieuwe wereld en zag soms terecht in dat het er nu om ging de oude humanistische cultuurwaarden te verdedigen (NBAS).

Nu zij eenmaal bestond, volhardde de jeugdbeweging in haar bestaan. Door de werking der sociale traagheid en een relatieve zelfstandigheid ten opzichte van het historische gebeuren in zijn geheel, ging het jeugdbondsleven door, zij het in een steeds slinkende omvang. Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog maakte aan het

organisatorische bestaan van de belangrijkste bonden een einde. Enkele, zoals NJN en JGOB die, door zich aan bepaalde organisatorische en principiële maatregelen van de bezetters te onderwerpen, konden blijven voortbestaan, verkeerden in het tegendeel van wat zij aanvankelijk met enig recht pretendeerden te zijn: van voorhoede werden zij achterhoede[1826].

De verschillen tussen de vrije en linkse jeugdbeweging

Na deze korte samenvatting van de geschiedenis der vrije en linkse jeugdbeweging, willen we proberen het verschil tussen beide en daardoor ook het wezen duidelijker in het licht te stellen. Jousselin is van mening dat de vrije jeugdbeweging rond 1900 ontstond maar de politieke jeugdbeweging daarentegen pas na de Eerste Wereldoorlog[1827]. Historisch gezien echter, ging in Nederland de socialistische jeugdbeweging aan de vrije vooraf. Wel vormde de socialistische ideologie – hier althans – niet zelden het sluitstuk van het zich evoluerende vrije jeugdidealisme. Het, gezien vanuit de vrije jeugdbeweger latere, was niettemin het historisch vroegere. Hoewel de rechtstreeks uit de JGOB voortgekomen rode jeugdbeweging van na de Eerste Wereldoorlog dateert, heeft Nederland vanaf 1885 ononderbroken socialistische jeugdbonden gekend.

Welke andere en meer fundamentele verschillen zijn er tussen de vrije en linkse jeugdbeweging? Uit het feit dat ze onafhankelijk van elkaar ontstaan zijn en voor de Eerste Wereldoorlog nauwelijks enig contact met elkaar gehad hebben, zou men kunnen afleiden dat het onderscheid groot moet zijn. Volgens Engelhardt[1828] ligt de oorsprong van de vrije jeugdbeweging in de *geestelijke* nood van de *middenstands*jeugd en die van de socialistische jeugdbeweging in de *materiële* nood van de *arbeiders*jeugd. Een scherper en groter onderscheid, dat daarbij zeer aannemelijk klinkt, valt moeilijk te maken. Alleen: het gaat in Nederland niet op, door omstandigheden die wij reeds aanstipten (blz. 362/363). Wel bestaat ook bij ons de rode jeugdbeweging overwegend uit arbeidersjeugd, maar een uitgesproken vrije jeugdbond als de JGOB evenzeer en wat te meer klemt: de JGOB is zelfs enige malen groter dan zijn rode tijdgenoot *De Zaaier*. En op een ander plan en in een andere periode geldt voor de AJC en de JVO hetzelfde[1829].

Toch zijn er wel duidelijke verschillen tussen de vrije en linkse jeugdbeweging aanwijsbaar. Al treffen we bij beide een geestelijk bewogen jeugd aan, bij de rode jeugdbonders is geen sprake van zoekende jeugd. In hun vastomlijnde opvattingen ligt het onderscheid. Natuurlijk is dit het gevolg van de ideologische gebondenheid der

rode bonden – met uitzondering van het VJV – aan een bepaalde politieke partij.

Een tweede verschil ligt in de verhouding tegenover de maatschappij. Gaat het de vrije jeugdbeweging meer om de innerlijke vernieuwing van de mens als voorwaarde voor een betere wereld, de rode jeugdbeweging ziet een nieuwe maatschappij als de noodzakelijke voorwaarde voor betere mensen en vooral voor betere betrekkingen tussen de mensen onderling. Het uitgangspunt van de vrije jeugdbeweging is subjectief, dat van de rode objectief. Rode jeugdbonden die ideologisch een overgang vormen naar de vrije jeugdbeweging, blijven hier natuurlijk buiten beschouwing. Kan bij de meeste vrije jeugdbonden gesproken worden van een ontvluchten der kapitalistische maatschappij, de eigenlijke rode jeugdbonden zoeken de maatschappij juist op om er hun politiek te bedrijven.

Uit de beide voorgaande verschillen vloeit een onderscheid in omvang en samenstelling voort. De zelfstandige rode bonden bereiken een maximaal ledental van 500 à 700 en geen van alle komen zij op hun hoogtepunt erboven noch blijven zij eronder. En toch vallen deze hoogtepunten in de tijd ver uiteen. Bij de vrije jeugdbonden ligt dit aantal tussen de 1500 en 2000 (zie n. 1860). Bovendien telden de rode bonden viermaal zoveel jongens als meisjes, terwijl dit bij de vrije bonden ongeveer gelijke aantallen waren.

Een typologie van de rode bonden

De vraag of de rode jeugdbeweging een historische ontwikkeling kent is moeilijk te beantwoorden. In ieder geval in veel mindere mate dan de vrije jeugdbeweging. Maar dientengevolge kan men ook niet zeggen dat zij zichzelve overleefd heeft op de wijze van de vrije jeugdbeweging. En doordat de rode jeugdbeweging directer met de politieke ontwikkeling der maatschappij verbonden is, heeft zij toch een geschiedenis in zoverre zij voortdurend reageert op het politieke gebeuren.

Vruchtbaarder dan het speuren naar een evolutie in de rode jeugdbeweging is het onderscheiden van verschillende typen.

1. Het oudste type – SJB en *De Zaaier* – is de zelfstandige, aan een bepaalde politieke partij gebonden organisatie. Dit type dankte zijn ontstaan voornamelijk aan het feit dat men 18 jaar moest zijn om lid van de politieke partij – SDB en SDAP – te kunnen worden. De gemiddelde leeftijd lag derhalve laag, want de leden gingen zo snel mogelijk over naar de partij. Een tegenstelling tussen ouderen en jeugd in het algemeen laat zich niet vaststellen en is ook niet te verwachten.

2. Het tweede type – JO der SDAP en in zekere zin ook de syndica-

listische SAJO – is de uitsluitend door volwassenen geleide en dus organisatorisch niet zelfstandige bond. Dit type bleek geen succes.

3. Het type van de niet alleen organisatorisch zelfstandige maar ook politiek onafhankelijke bond is zeldzaam. Het enige en tegelijk zeer zuivere voorbeeld is het VJV (*De Moker* en *Branding*).

4. Tot slot het type dat duidelijk de invloed van de vrije jeugdbeweging en het humanitaire idealisme verraadt. De SJB in zijn anarchistische fase na 1900 is hiervan het oudste voorbeeld. Maar pas na 1918 komt dit type duidelijker naar voren: VJV, SJV en LJG.

Een enkele maal kan men een zelfde bond bij verschillende typen indelen. Zo is de AJC in verschillende opzichten een overgangsvorm, nl. tussen de geleide en de zelfstandige jeugdorganisatie, maar ook tussen de rode en de vrije jeugdbond: het karakter van vluchtbeweging, de stijl van het bondsleven en de gelijke aantallen jongens en meisjes wijzen in de richting van de vrije jeugdbeweging en dit krijgt des te meer accent omdat op de vastomlijnde politieke opvattingen in het bondsleven zelf weinig nadruk viel.

Er is een duidelijk verband tussen type en politieke richting. De gematigde sociaal-democraat zag uit wantrouwen tegen de jeugdige neiging tot radicalisme liefst helemaal geen jeugdbeweging, maar als er toch een zijn moest dan een geleide. De revolutionair-socialistische en communistische voormannen wierpen zich op tot voorvechters van een organisatorisch zelfstandige jeugdbeweging die echter de politieke parolen van de partij in hun geest diende te volgen. De anarchistische jeugdbeweging liet zich nóch organisatorisch nóch politiek binden en benaderde hierdoor zeer dicht de vrije jeugdbeweging, waaruit zij ook voortkwam. Bij deze opmerkingen over de rode jeugdbeweging laten wij het en onderwerpen nu de vrije jeugdbeweging aan een nader onderzoek.

De ontwikkelingswet van de vrije jeugdbeweging

Wanneer we het geschetste verloop van de jeugdbeweging analyseren, dan kunnen we een bepaalde regelmaat vaststellen in de ideologische ontwikkeling zowel van de uitgesproken jeugdbewegers ieder afzonderlijk, als van de bonden zelf en ten slotte ook – zij het moeilijker vaststelbaar – van de jeugdbeweging in haar geheel. Deze zich op drie verschillende niveaus herhalende ontwikkeling doorloopt drie fasen:

1. De vlucht uit de wereld der volwassenen; het beleven van het samen-jong-zijn in een zelfgeschapen jeugdgemeenschap, waarbij zich soms neigingen tot vagebonderen vertonen.

2. Het streven naar innerlijke verdieping; het aanvaarden van het

beginsel der levenshervorming met abstinentie en vrije omgang als kernpunten.

3. Het vrije jeugdidealisme evolueert tot radicaal pacifisme en socialisme dat zich tegen partijpolitiek en materialisme kant; hier raken blauwe en rode jeugdbeweging elkaar, omdat de eerste in dit stadium uitloopt op datgene, waarvan de laatste een scherp omlijnde en heldere voorstelling meent te hebben.

Men zou dit de wetmatigheid van het interne leven der vrije jeugdbeweging kunnen noemen. Zelfs vertegenwoordigers van de laatste jaargangen jeugdbewegers maakten deze ontwikkeling individueel door. Bij de zelfstandige blauwe bonden, die de vrije jeugdbeweging in haar optimale vorm representeren, kunnen we deze wetmatigheid het zuiverst en duidelijkst waarnemen.

Overal waar na 1918 blauw in rood omsloeg bleef het blauw in het rood nawerken. Hierdoor is een belangrijk deel van de linkse jeugdbeweging sterker verwant met de vrije jeugdbeweging dan men zo zou denken. Deze verwantschap wordt nog versterkt door de allesoverheersende indruk die de Eerste Wereldoorlog op beide maakte: de ruggegraat zowel van het blauwe als van het rode jeugdidealisme vormde de afschuw van het oorlogsgeweld. De uit de vrije jeugdbeweging voortgekomen of er door beïnvloede jonge socialist werd geen politicus in hart en nieren. Het werk voor partij en vakbeweging onder de massa vond bij hem zelden weerklank. Hij droomde van een ideale maatschappij en schuwde het concrete werk in de bestaande maatschappij. De hang naar het absolute en de neiging tot radicalisme, die deze jeugdbewegers eigen was, wijst door de ermee gepaard gaande afkeer van schipperen en tactiek in dezelfde richting[1830]. Naar aanleiding van het verband tussen de blauwe en rode jeugdbeweging nog enkele opmerkingen over de ontwikkeling in Duitsland.

De uitsluitende ontwikkeling naar links

Toen het Duitse vrije jeugdidealisme na 1918 zijn derde en politieke fase doorliep, kwam het door de bijzondere historische traditie en situatie aan een tweesprong. Het verlangen naar een nieuwe maatschappij was algemeen, maar bij een deel (*Freideutsche Jugend*) omvatte deze de gehele mensheid en bij een ander deel (*Jungdeutsche Jugend*) beperkte deze zich tot het eigen volk dat boven alle andere gesteld werd. Tussen 1916 en 1919 voltrok zich de scheiding tussen hen die links en hen die rechts afsloegen, tussen socialisten en nationalisten[1831]. Hoe het met de omvang van beide gesteld was, laat zich niet gemakkelijk vaststellen. Wel kunnen we zeggen dat de oude *Wandervogel*traditie de ontwikkeling naar rechts meer bevorderde dan die

naar links. De pionier Karl Fischer „im Grunde eine konservative Natur"[1832] introduceerde niet alleen een romantisch antikapitalisme in de *Wandervogel* – dat aansloot bij de romantiek van landlopers, rondtrekkende studenten en gezellen, deels voor Duitsland nog nauwelijks verleden – maar knoopte hier een Germaanse en in zijn consequenties antisemitische wereldbeschouwing aan vast[1833]. Door het identificeren van de jeugdgemeenschap met de vurig verwachte Grootduitse volksgemeenschap, stond de *Wandervogel* en vooral de *Bündische Jugend* weerloos tegenover de demagogie van het nationaal-socialisme[1834].

Naar zijn immanente mogelijkheden kon het vrije jeugdidealisme in zijn politieke fase zowel naar links als naar rechts evolueren. Ging de voorkeur in Duitsland waarschijnlijk uit naar rechts[1835], in ons land genoot links vrijwel uitsluitend de voorkeur. Maar de lotgevallen van de NBAS leren ons duidelijk dat beide mogelijkheden ook in Nederland in principe aanwezig waren: enerzijds een steeds radicalere doorvoering der levenshervorming: vanuit de verheerlijking en verhevenheid van het eigen lichaam aansluiten bij de rassentheorie: dwepen met de Germaanse levens- en wereldbeschouwing: en als uiterste consequentie het aanvaarden van het fascisme; anderzijds het kritiseren van alle misstanden die de verwezenlijking en verbreiding van de levenshervormingsgedachte in de weg staan: het zoeken naar de maatschappelijke wortels van instellingen die het scheppen van zuiverder verhoudingen tussen de mensen onderling beletten: en als uiterste consequentie het aanvaarden van het socialisme. Verschillende factoren bepalen welke weg gegaan wordt: de geestelijke tradities van een volk, de sociaal-economische omstandigheden in een land en tot slot de sociale samenstelling van de jeugdbeweging.

Als we deze drie factoren voor ons land nagaan, blijkt duidelijk waarom de vrije en linkse jeugdbeweging hand in hand gingen[1836]: het humanitaire idealisme dat in ons land zo'n sterke invloed op de jeugdbeweging had, wortelde in de kosmopolitische, humanistische en pacifistische tradities die hier diep verankerd waren (blz. 3/4); bovendien kende Nederland niet de economische ontwrichting en ellende die Duitsland na 1918 teisterde; en tot slot stamden de jeugdbewegers hier overwegend uit de arme kleine burgerij en de arbeidersklasse.

Alleen de NBAS die haar leden tevens uit de meer gegoede stand rekruteerde, maakte op de Nederlandse regel korte tijd – in de dagen van de VLK – een uitzondering. Deze slotsom rechtvaardigt de gemeenschappelijke behandeling van de vrije en linkse jeugdbeweging met uitsluiting van de andere stromingen.

Verdere verschillen tussen Nederlandse en Duitse jeugdbeweging

Niet alleen in ideologisch opzicht verschillen de Nederlandse en Duitse jeugdbeweging. Dit is ook het geval met de sociale herkomst, wanneer men althans afgaat op de algemene aanduidingen van de Duitse auteurs. Lütkens meent dat de jeugdbewegers voortkwamen uit de „städtische Intellektuellenschicht" maar Blüher, Schomburg en Jungmann zijn het hierin niet geheel met haar eens[1837]. In ons land stamden niet alleen de pioniers uit de arme kleine burgerij en arbeidersklasse, maar bovendien leverden niet de grote steden, doch de kleine provinciestadjes het grootste contingent leden. Amsterdam en Rotterdam bleven op niet te miskennen wijze achter. Dit geldt niet alleen voor de vrije jeugdbeweging, maar ook voor verschillende rode bonden. De sterk verspreide ligging van de Nederlandse industrie, het vrijwel ontbreken van een eigenlijke zware industrie en de grote plaats die handel en transport in de Nederlandse economie innemen, hebben dit in de hand gewerkt.

In tegenstelling met Duitsland waar meisjes pas laat in de jeugdbeweging opgenomen en in bepaalde bonden ook later nog geweerd werden[1838], waren in ons land alleen SJB en KB korte tijd een jongensaangelegenheid. De coëducatie deed snel haar intrede en ontwikkelde zich alras tot een integrerend bestanddeel van het jeugdidealisme. De „vrije omgang" werd ook later nimmer meer aangevochten. Op hoe weinig weerstanden de coëducatie bij de jeugd zelf stuitte bewijst wel het feit dat het padvinderen aanvankelijk een „gemengde" zaak was. Hieraan kwam pas een einde toen deze spontane beweging haar uiteindelijke organisatorische vorm kreeg[1839]. Opvattingen als „wo Mädchen sind, dort fühlt man sich zufrieden, nicht revolutionär" en het verheerlijken van de „Jungenstaat", bleven het privilege van de Duitse jeugdbeweging[1840]. Het is in verband met de situatie in ons land van belang te vermelden dat Blüher meent dat verschijnselen als abstinentie, „Jugendkultur", coëducatie enz. die na 1907 sterk op de voorgrond kwamen een zaak waren van de Zuidduitse kleine steden en dat het primitieve zwerven van alleen jongens een grotestadsaangelegenheid was[1841].

Een structureel verschil toont de verhouding leiders en aanhangers. De leider – aan wie de volgelingen trouw zwoeren[1842] – gaf aan de *Wandervogel* een persoonlijk en aristocratisch karakter. De jeugdbonden in ons land waren van meet af aan democratisch opgebouwd, hoe groot het gezag van bepaalde leiders ook geweest is. Alleen de PIA maakte op deze regel een uitzondering en gezien de contacten

met de padvinderij en de sociale samenstelling niet toevallig, naar wij menen[1843].
Tot slot was er een verschil in stijl en belevingsintensiteit. Zoals de Friese jeugdbewegers altijd sceptisch bleven staan tegenover kleding, dans en spel van hun Hollandse collega's, zo voelde de Nederlandse jeugdbeweger zich in aanwezigheid van Duitsers akelig nuchter. Vooral bij ontmoetingen bleek hoeveel romantischer de Duitse jeugdbewegers zich gedroegen en hoeveel sterker zij neigden tot „Schwärmen"[1844].

De nationale jeugdbeweging als het normale type

Bij nadere beschouwing blijkt de vrije jeugdbeweging zoals wij die in Nederland en Duitsland gekend hebben, elders weinig of niet voor te komen. Maar ook uit de jeugd zelf voortgekomen politiek conservatieve en chauvinistische stromingen als de padvinderij in Engeland en de *Action Française*[1845] in Frankrijk, treft men elders niet aan. Want de zich wel verbreidende padvinderij wordt niet alleen van bovenaf georganiseerd, maar neemt bovendien, vooral buiten Europa, andere ideologische vormen aan[1816].

Wel komen in de geschiedenis van een aantal landen, die hun nationale onafhankelijkheid nog niet verworven hadden, of waar achtergestelde minderheden woonden, of waar van andere vormen van onderdrukking sprake was, spontane jeugdbewegingen voor, die zich inzetten voor hun volk. In Rusland, het klassieke land van de tegenstelling tussen „Vaders en Zonen", bestonden de illegale kringen overwegend uit jeugdigen en zeer jeugdigen. Het door deze kringen gevoerde verzet nam direct een politieke vorm aan en richtte zich tegen lijfeigenschap en despotie[1846]. De Tsjechen, die als onderdrukt volk deel uitmaakten van de Habsburgse dubbelmonarchie, brachten de *Sokol*-beweging voort die in 1862 haar zegetocht begon en kort na de eeuwwisseling reeds 50.000 leden telde[1847]. De *Sokols* beoefenden de gymnastiek in de geest van de *Turnvereine* van vader Jahn. Verder herinneren we hier aan de *Blauwvoeterie* die door een impuls van Albrecht Rodenbach in 1872 op het College van Roeselaere ontstond als „reactie tegen de opgelegde, volksvreemde levenswijze"[1848]. Hun liefde voor de Vlaamse taal en levensstijl droegen zij via het lied en het toneel onder het volk uit.

Ook buiten Europa vinden we voorbeelden van nationale jeugdbewegingen. In het voormalige Nederlands-Indië besloten de leerlingen der *School tot Opleiding van Inlandse Artsen* te Weltevreden op 20 mei 1908 tot het oprichten van de vereniging *Boedi Oetomo* met het doel de Javanen uit hun slaap te wekken. Een sterke opleving van het

nationale gevoel was het gevolg[1849]. In China was het in 1919 de *Vier-mei-beweging* van studenten die hielp „to mobilise the Chinese people for the fight against the reactionary northern militarists"[1850]. En deze jeugdrevolte bracht ook de boeren en arbeiders in beweging[1851]. Terecht noemt Pluvier de jeugdbeweging in deze landen geen aanhangsel maar voorhoede van de actie der ouderen[1852].

Samenvattend kunnen we derhalve zeggen dat de Duits-Nederlandse jeugdbeweging met haar aanvankelijk romantisch antikapitalistische vluchtkarakter en later humanitair-idealistische inslag een kortstondig en geografisch beperkt fenomeen is geweest. Verbreider, duurzamer en in dien zin normaler, was de jeugdbeweging die zich nationale taken stelde.

Nadere definitie van jeugdbeweging

Onze aanvankelijke definitie (blz. 2/3) willen we nu historisch verdiepen door de jeugdbeweging te plaatsen in het kader van onderling nauw verwante strevingen en ontwikkelingstendensen:

1. De jeugdbeweging is een schakel in het democratiseringsproces dat zich over de tweede helft van de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw uitstrekt. In de loop van dit proces schuiven verschillende emancipatiestrevingen naar voren waarvan die van de arbeidersklasse de belangrijkste, meest omvattende en verststrekkende is. Maar daarnaast en daardoor gestimuleerd strijden jeugd en vrouwen voor een gelijkberechtigde positie. Zowel in hun emotionaliteit, onherhaalbaarheid, tijdelijkheid en uitwassen zijn jeugd- en vrouwenbeweging onderling nauw verwant. Voor de jeugd hield democratisering in: erkenning van het eigen karakter van de jeugdfase en de speciale eisen die deze stelde[1853]. Door het ontvluchten van en soms ook noodgedwongen, door zich te verzetten tegen de autoritaire gezins- en schoolsfeer wist de jeugd eigen erkenning te bereiken.

2. Door het vormen van een jeugdbeweging zet de jeugd de eerste stappen op de weg naar het weer „natuurlijk" worden en in deze zin krijgt het opzoeken van de natuur een symbolische betekenis. Ideologisch wortelend in de spirituele wending van de jaren negentig maakt de jeugdbeweging evenals het artistieke en literaire symbolisme[1854] deel uit van de reactie op de calvinistische kleinburgerlijke levenssfeer. Echter niet door het werkelijk verwerpen van het calvinisme – alleen uiterlijk, niet in wezen – juist door het in een geseculariseerde vorm op de spits te drijven werd met het zich ontworstelen aan deze geestelijke sfeer een begin gemaakt. De radicale doorvoering van het ziel-lichaam-dualisme bij symbolisten en jeugdbewegers bewijst dit[1855]. De hieruit resulterende levenshervormingsbeweging

kan zich in allerlei vormen en gradaties voordoen maar de gemeenschappelijke kern blijft abstinentie en „vrije omgang". De volgende stap op de weg naar het weer „natuurlijk" worden bestaat in het loskomen van het humanitaire idealisme, d.w.z. in de zelfnegatie van het jeugdidealisme en daarmee van de vrije jeugdbeweging.

3. De jeugdbeweging is een eerste reactie op een maatschappij die ten gevolge van een toenemende industrialisatie, urbanisatie, technificatie en afbraak van patriarchale verhoudingen in gezin en bedrijf een geheel ander karakter krijgt. Deze eerste reactie is een zeer gecompliceerde en het is niet zonder meer waar, dat de jeugdbeweging uiting geeft aan de afkeer van en het verzet tegen het industriële kapitalisme. Het in de vorige punten genoemde verzet tegen het autoritaire gezag in school en gezin en de kleinburgerlijke levensstijl richt zich op verschijnselen die juist door het industriële kapitalisme ondermijnd en aangetast worden. In dit opzicht is het verzet van de jeugdbewegers wel pas door de ontwikkeling van het industriële kapitalisme mogelijk, maar het verzet zelf richt zich op de genoemde punten juist tegen prekapitalistische verschijnselen.

Wat de industriële samenleving zelf betreft, kan men zeggen dat de jeugdbeweger – meer emotioneel dan rationeel ingesteld – niet op de maatschappelijke structuur als zodanig reageert, maar op uiterlijke en zich aan de oppervlakte van het maatschappelijke leven voordoende verschijnselen zoals: de jacht op zinnelijk genot, verlangen naar banaal amusement, conformisme en onechtheid, egoïsme en verkleefdheid aan de materie enz. (zie blz. 264 e.v.). Hiermee ontkennen we niet dat deze oppervlakteverschijnselen verband houden met de grondstructuur van deze maatschappij[1856]. Toch vertoont de jeugdbeweging aspecten die op een verzet tegen de industriële samenleving als zodanig wijzen: het vluchten in de eigen geschapen jeugdgemeenschap; de voorkeur voor het ambachtelijk vervaardigde produkt zoals handgeweven stoffen; en de liefde voor folkloristische gebruiken[1857]. Het vluchtkarakter leidt zelfs tot een omkering der levenswaarden: de jeugdbeweging is geen vrijetijdsbesteding, maar het ware leven (zie blz. 233).

Het ideaaltype van de vrije jeugdbeweging

Wanneer we afzien van de verschillen tussen de diverse vrije jeugdbonden en eveneens toevalligheden en onvolkomenheden elimineren, komen we tot een ideaaltype[1858], dat er als volgt uitziet:

De vrije jeugdbond omvat zowel jongens als meisjes in ongeveer gelijke aantallen[1859]. De leeftijd varieert van 14 tot 23 jaar, maar de grootste activiteit ontplooien leden van 17 tot 20 jaar (zie blz. 60).

De oudere leden voeden de jongere op en de leeftijdsverschillen scheppen zelden problemen. Met 1500 tot 2000 leden bereikt de bond zijn maximale omvang[1860]. De bond is opgebouwd uit een relatief vaste kern die 5 tot 7 jaar lid blijft, een grotere groep waarvan de leden zich met enorme energie en laaiend enthousiasme een jaar aan het plaatselijke bestuurswerk wijden om dan weldra passief te worden of helemaal te verdwijnen, en de grote meerderheid, die – zonder innerlijk gedreven te zijn – de bond ziet als een aardige vrijetijdsbesteding. Deze drie categorieën bepalen te zamen het bondsleven. De massa der leden blijft minder dan een jaar lid en daar het ledental desondanks niet sterk afneemt, betekent dit dat de bond in sterke mate een doorgangshuis is[1861]. Ledenwerving vindt niet georganiseerd en systematisch plaats, behalve op spaarzame voor dit doel belegde propaganda-avonden. De meesten melden zich via persoonlijke contacten – kennissen, collega's, medeleerlingen of familieleden die reeds aangesloten zijn – aan als lid. Naar een zo groot mogelijk ledental streeft de bond niet, uit beduchtheid voor het verloren gaan van de sfeer. Pas wanneer het ledental te veel terugloopt, komt ledenwerving ter sprake. Overigens wordt meer moeite besteed om niet in de sfeer van de bond passende leden te laten verdwijnen, dan aan het opvoeren van het ledental. Contacten met andere bonden blijven spaarzaam en oppervlakkig en slechts weinig leden zijn uit andere bonden afkomstig en omgekeerd verwisselen ook weinig leden de eigen bond voor een andere[1862].

Volwassenen weert de bond zoveel mogelijk. Alleen als de bond er, om de kritiek van de ouders te kunnen weerstaan, helemaal niet van buiten kan – zoals bij het organiseren van zomerkampen en congressen – worden formeel die volwassenen met de leiding belast van wie de jeugd verwacht dat zij zich zomin mogelijk met de gang van zaken zullen bemoeien[1863]. De jeugd wil zelf doen en onder elkaar zijn. Maar van de oprichting der bond af zijn er volwassenen die moreel en materieel steun verlenen. De ouders staan in het algemeen wel niet echt vijandig, maar toch ook niet positief tegenover de bond. Wel zijn er een paar typische bondsfamilies waar altijd meegegeten en geslapen kan worden. Deze families vormen belangrijke organisatorische steunpunten voor de bond die over slechts geringe financiële middelen beschikt. Door het toedoen van de geestverwante ouderenorganisatie leeft de bond hiermee op gespannen voet. Aanleiding tot een conflict is de strijd over de organisatorische zelfstandigheid en de leeftijdsgrens. De bond heeft deze op 23 jaar gesteld, maar de volwassenenorganisatie wenst een maximumleeftijd van 18 of 21 jaar. Door het ontbreken van volwassenen kenmerkt het bondsleven zich door een zekere onevenwichtigheid en heftigheid waarbij

ontsporingen niet uitblijven. Oppositievorming op persoonlijke gronden en bestuurswisselingen doen zich veelvuldig voor.

Het beperkte beginselprogramma van de bond legt allerminst de vele idealen vast die de leden erop nahouden: geheelonthouding is vanzelfsprekend, er zijn niet-rokers en vegetariërs, antimilitarisme en dienstweigering behoren tot de goede toon. Essentieel zijn eindeloze en liefst nachtelijke gesprekken over wereldverbetering, de zin van het bestaan, godsdienst enz. Maar noch van deze ideologische omzwervingen der leden noch van het interne bondsleven vindt men veel terug in het permanent met gebrek aan geld en kopij kampende bondsorgaan. Het blad is bestemd voor de buitenwacht en houdt zich streng aan de officiële doelstelling[1864]. Door hun hoog-idealistische instelling kunnen organisaties die de dagelijkse strijd voor politieke en economische belangen voeren – zoals partijen en vakorganisaties – in de ogen der leden geen genade vinden.

Het bondsleven is bijzonder intensief. Dit blijkt op de hoogtepunten van het bondsleven: op congressen en in zomerkampen treffen we vaak meer dan een kwart van de leden aan. De leden van de bond trekken naar buiten, zwerven door de vrije natuur, kamperen groepsgewijs, zingen en musiceren, grijpen terug op oude en geïmporteerde vormen van volkscultuur als de volksdans en het volkslied of beoefenen het lekespel dat hun heftige en ongenuanceerde gevoelens het meest adequaat tot uitdrukking brengt. Comfort, techniek, mode en verfijning worden afgewezen. Pas door soberheid en ascese kan men zichzelf zijn en loskomen van de slavernij aan deze wereld. Tegenover de sport staan de leden onverschillig, soms zelfs afwijzend.

De algemene geestelijke habitus van de leden wordt bepaald door een sterk elitebesef. Zij voelen zich ver boven de massamens en zijn vermaaksvormen verheven. De artistieke activiteit en belangstelling vloeit bij de meeste leden en vooral de leidende figuren voort uit ethische en religieuze impulsen. De jeugdbeweger mist de eigenlijke zin voor het esthetische en is in wezen amusisch. Waar het kritiek op zijn idealen geldt is het gemiddelde bondslid humorloos. De wijze van natuurbeleving en de kampvuurlyriek toont hoe de leden voor alles stemming en wijding zoeken.

Het bondsleven wordt door verschillende spanningen beheerst. Steeds weer breekt de strijd uit tussen een deel der oudere leden die de doelstelling van de bond proberen te verruimen en een ander deel der oudere, die samen met de jonge leden deze in zijn bestaande vorm willen handhaven. Door de leeftijdsgrens lost dit conflict zich vanzelf op, want vóór de oudere leden hun doel bereikt hebben verdwijnen zij van het toneel. De leeftijdsgrens veroorzaakt een permanente doorstroming die verstarring voorkomt. Steeds weer bepalen

de nieuwe jaargangen hun eigen stijl en krijgen deze niet dwingend voorgeschreven. Buiten de bond vormen de oud-leden een jongerenbeweging met een ruimere en meer op de maatschappij gerichte doelstelling. De strijd tussen de oudere leden en de rest van de bond om de doelstelling, wordt doorkruist door het eveneens permanente conflict tussen de hogen en de lagen, d.w.z. tussen de kern van extreme jeugdbewegers en de meerderheid van de leden behorend tot de eerdergenoemde derde categorie, die alleen maar wat gewone gezelligheid zoekt en een remmende en matigende invloed uitoefent op de fanatici en de doordrijvers[1865]. De evolutie verloopt langs de eerder aangegeven weg (zie blz. 370).

De intensiteit waarmee de leden het „Bunderlebnis" ondergaan, maakt hen huiverig voor de „kille" maatschappij. Oud-leden missen niet zelden de aansluiting bij het leven in de verwante volwassenenorganisatie. Zij voelen er zich niet thuis en het probleem van de dakloze oud-jeugdbeweger doemt op[1866]. Groeperingen van oudleden ontstaan, maar deze kunnen het probleem slechts verschuiven[1867].

Doorwerking van de jeugdbeweging in de maatschappij

Hoewel het niet tot ons eigenlijke onderwerp behoort en een afzonderlijk onderzoek zou vereisen, willen we toch kort aanduiden hoe de jeugdbeweging in het maatschappelijke leven doorwerkte. Deze invloed dienen we niet af te meten aan het aantal jeugdbewegers op vooraanstaande posten in het politieke en maatschappelijke leven. Want de vraag of de jeugdbeweging procentsgewijs een groter aantal leidende figuren heeft geleverd dan de niet of anders georganiseerde jeugd uit dezelfde periode, laat zich niet beantwoorden. Goedbedoelde pogingen in die richting kunnen de toets der wetenschappelijke kritiek niet doorstaan[1868]. Maar over de wijze waarop de vrije jeugdbeweging invloed uitoefende op ideologie en levensstijl is het wel mogelijk iets te zeggen.

Deze beïnvloeding was veelal een geheel andere dan de jeugdbeweging zelf verwacht had. De leuze: jeugd is identiek met vernieuwing en de maatschappelijke vooruitgang het werk van de jonge generatie, bleek in haar algemeenheid onhoudbaar[1869]. Jaspers wees hier in 1931 reeds nadrukkelijk op [1870] en Litt wijdde aangrijpende woorden aan de wijze waarop oudere hoogleraren in Duitsland de menselijke waardigheid verdedigden tegen een jeugd die zich liet meeslepen door de „konservative Revolution"[1871]. En in de Spaanse burgeroorlog liep de scheidingslijn niet tussen jong en oud, maar tussen de agres-

soren van een feodaal fascisme en de verdedigers van een burgerlijke democratie[1872]. Wat in de vitalistische en biologische terminologie van bepaalde politici een *generatieconflict* heette, was in de grond van de zaak een stuk klassenstrijd. Hierbij was het niet zeldzaam in de jaren dertig dat de toekomst door ouderen en het verleden, als revolutie vermomd, door jongeren verdedigd werd. Hoe belangrijk de sociologische consequenties van de opeenvolging der generaties ook zijn, wij knopen er niet de hooggespannen verwachtingen aan vast die in de periode van de jeugdbeweging opgeld deden.

Er vond ongetwijfeld een nuttige en vruchtbare wisselwerking plaats tussen pedagogiek en jeugdbeweging[1873], maar dit wil niet zeggen dat de laatste een nieuwe gedachte bijdroeg. Noch de opvatting dat de jeugd een waarde in zichzelf vertegenwoordigt en niet zonder meer een „Vorstufe" der volwassenheid is, noch de opvatting dat jongeren niet automatisch opvolgers en voortzetters van het werk der vaderen zijn, kwamen uit de jeugd zelf op:

Schon um 1890 diskutierten bürgerliche Schriftsteller, wie Usener und Schurtz, den Eigenwert der Jugend unter dem Gesichtspunkt des Sozialdarwinismus[1874].

De pretenties die het door Wyneken uitgewerkte begrip „Jugendkultur" impliceerde, doen ons achteraf grotesk en onbegrijpelijk aan[1875]. En als Lütkens spreekt van „die erst in den Jahren nach Entstehung der Jugendbewegung geschaffene Ideologie eines Jugendbegriffes"[1876], kunnen we dit nu niet anders opvatten dan als een blijk van ideologische bevangenheid die haar zelfs blind maakte voor de feiten. Immers aan het ontstaan van de *Wandervogel* op het Steglitzer Gymnasium ging het optreden van Ludwig Gurlitt als pedagoog en leraar aan dezelfde school vooraf[1877]. De Landerziehungsheime – herhaaldelijk voorgesteld als de pedagogische verwerking van de jeugdbewegingsidee – leerde Herman Lietz in 1898 in Engeland kennen[1878].

Voor zover wij konden nagaan verrichtte de jeugdbeweging geen intellectueel en cultureel scheppend werk, maar zij gaf blijk van een grote gevoeligheid en ontvankelijkheid voor het nieuwe waar het zich nog maar net kenbaar maakte[1879]. Daardoor speelt de jeugdbeweging wel een rol bij het overdragen en verbreiden van denkbeelden en idealen.

Groter is de betekenis van de jeugdbeweging voor het verspreiden van een nieuwe vorm van vrijetijdsbesteding: het naar buiten trekken en kamperen. Zij oefende invloed uit op een gemakkelijker wijze van kleden, de wooncultuur, de omgangsvormen en de verhouding tussen jongens en meisjes[1880]. Deze doorwerking voltrok zich in twee fasen: eerst namen de jeugdzorgers na 1918 de stijl van de vrije jeugdbeweging over en na verloop van tijd gingen ook grotere groepen volwas-

senen aan het trekken en kamperen. Op al deze gebieden waren de jeugdbewegers zeker niet de enige pioniers, maar in dit boek blijven de anderen buiten beschouwing. De oorspronkelijke vormen die de jeugdbeweging op al deze terreinen aangaf, hebben zich sterk gewijzigd. En dat wat aanvankelijk de uitdrukking was van een bepaalde ideologie, verloor iedere herinnering aan zijn ascetische herkomst. De primitieve en ruige kampeerder maakte plaats voor de van camping naar camping trekkende autotoerist, voorzien van alle comfort die de volledig – ook aan dit doel – dienstbaar gemaakte techniek vermag te bieden.

Belangrijker is natuurlijk de ideologische doorwerking van de jeugdbeweging in het maatschappelijke leven. En hierbij kan het niet gaan, zoals wij boven aantoonden, om uit de jeugdbeweging voortgekomen nieuwe gedachten op welk gebied dan ook, maar wel om het verbreiden en uitdragen van idealen en nieuwe inzichten. Zo heeft de jeugdbeweger zeker het zijne bijgedragen tot het doorbreken van de scheidingslijnen op politiek, cultureel en godsdienstig gebied[1881]. Ruitenbeek wijst bij het ontstaan van de doorbraakgedachte die aan de PVDA ten grondslag ligt, op de invloed van AJC, NCSV, VDJO en katholieke jongerengroepen als *De Gemeenschap* en *Roeping*[1882]. En gezien het radicaal pacifisme van de jeugdbeweger is het begrijpelijk dat zijn politieke voorkeur niet alleen naar de PVDA maar nu vooral ook naar de PSP uitgaat[1883]. De zeker niet atheïstische instelling van de jeugdbeweger maakt dat we hem slechts zelden bij *De Dageraad* aantreffen, maar wel bij het *Humanistisch Verbond* dat meer bij zijn behoefte aan wijding aansluit. Omgekeerd belijden slechts weinigen een dogmatisch christendom. Des te vaker – mede door hun sterk sociaal gevoel – vonden zij de weg naar een godsdienstige stroming als de *Barchembeweging*[1884]. De jeugdbeweger wenst zich de wereld – en vergeet vaak dat zij van een geheel andere structuur is – gelijk de jeugdgemeenschap was in haar beste ogenblikken. Lütkens spreekt in dit verband van „das Erwachen des organischen Gedankens"[1885].

Prognose

Uit alles wat wij gezegd hebben, zal de lezer gebleken zijn dat wij geen herleving van de vrije jeugdbeweging verwachten, juist omdat zij naar ons inzicht een eerste schakel was in het aanpassingsproces van de jeugd aan de huidige maatschappij. De huidige generatie heeft een eigen geestelijke signatuur, gevormd onder de indruk van de zg. welfare state, technische vooruitgang, nieuwe communicatie- en vervoersmiddelen en de dreiging van een atoomoorlog. Wij zouden niet, zoals Schelsky, van een sceptische generatie willen spreken[1886].

Zij is vaak verbluffend goed aangepast aan de eisen die de maatschappij stelt en hanteert de techniek zonder aarzeling of voorbehoud. In studies die de mentaliteit der naoorlogse jeugd tot onderwerp hebben[1887], worden als eigenschappen van deze generatie opgegeven: de wil volwassen te zijn, afkeer van organisatie, geen geloof in abstracte idealen en conformistisch. Voor de weerstanden die de jeugdbeweging in het leven riepen, ziet zij zich niet meer gesteld. Is de vrije jeugdbeweging derhalve een anachronisme, met de linkse jeugdbeweging ligt dit wellicht anders – het probleem van het behoud der wereldvrede is niet minder actueel dan het voor de oorlog was – maar ook voor haar hebben de vooroorlogse vormen hun betekenis verloren.

NOTEN

1 Plessner, H. – *Het probleem der generaties beschouwd als algemeen sociologisch vraagstuk.* In: *Sociologisch Jaarboek*, III, 1949, blz. 23.

2 Voor een algemene behandeling van de generatieproblematiek voorzien van een literatuuroverzicht, verwijzen wij naar: Mannheim, K. – *Das Problem der Generationen.* In: *Kölner Vierteljahreshefte für Soziologie*, VII, 1928; recenter en daardoor aanvullend het in n. 1 genoemde werk en verder: Litt, Th. - *Das Verhältnis der Generationen ehedem und heute*, Wiesbaden, 1947; Romein-Verschoor, A. - *Jeugd en ouderdom.* In: *Sociologisch Jaarboek*, VIII, 1954.

3 In de reeds eerder optredende beweging van Tachtig uitte het generatieconflict zich op een andere en in zekere zin de traditionele artistieke wijze.

4 Knoppers, B. A. - *Jeugd en Jeugdbeweging*, Wageningen 1932, deel I, blz. 15.

5 In het bijzonder geldt dit voor de *Bündische Jugend.*

6 Deelen, H. L. F. J. - *Enige opbouwelementen van een jeugdbeweging* (*Conclusies uit een historische en psychologische studie over de padvinderij*); dissertatie - Gent 1935. Niet gepubliceerd. Doorslag van het manuscript o.a. in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam.

7 Schelsky, H. - *Die skeptische Generation. Eine Soziologie der deutschen Jugend*, Düsseldorf/Köln 1958², blz. 84 e.v.; zie verder dit boek blz. 376.

8 In Duitsland is *Jugendkunde* een reeds lang bestaande wetenschap. Muchow, H. H. - *Sexualreife und Sozialstruktur der Jugend*, Hamburg 1959, een van de laatste publikaties op dit gebied, gaat uitvoerig in op het gedragspatroon en de belevingswereld van de Duitse jeugd aan het begin van deze eeuw.

9 Immers dan eerst kan blijken wat typisch was voor de jeugdbeweger en wat hij met al zijn generatiegenoten van dezelfde sociale klasse gemeen had, hoezeer dit ons nu ook als bijzonder voorkomt. Een beperkt beeld zou men zich hiervan kunnen vormen door middel van een enquête onder oud-leerlingen van kweekscholen. Door hier zo veel mogelijk jaargangen in te betrekken komen we niet alleen tot een bepaald inzicht aangaande de mentaliteit van de tijdgenoten der kwekelingenbonders, maar ook van de voorgangers. De kosten hebben ons tot dusverre nog van een dergelijk onderzoek doen afzien.

10 Bij het onderzoek werden ons steeds weer dezelfde figuren aangewezen die in staat waren geweest het *Bunderlebnis* onder woorden te brengen, omdat klaarblijkelijk maar enkelen deze gave bleken te bezitten: G. J. Zwertbroek in de JGOB, K. Vorrink in de KGOB en AJC en J. Brandt Corstius in de NBAS.

11 Jungmann, Fr. - *Autorität und Sexualmoral in der freien bürgerlichen Jugendbewegung.* In: *Studien über Autorität und Familie*, Paris 1936.

12 Blüher, H. - *Wandervogel, Geschichte einer Jugendbewegung*, Berlin 1912, 2 delen.

13 Dit is de reden waarom wij bijv. de neutrale blauwe bonden wél en de christelijke zusterorganisaties niet behandelen, daar de laatste, in alle drie gevallen (nl. KGOB 1906 - CKGOB 1912, JGOB 1912 - JCGOB 1915, NBAS 1919 - CSGOB

1927), een aantal jaren later ontstonden en verder een verwante ontwikkeling doormaakten.

14 Zie blz. 360 waar wij dit aantonen voor een overigens uitstekend werk als dat van Lütkens, Ch. - *Die deutsche Jugendbewegung, ein soziologischer Versuch*, Frankfurt am Main, 1925; verder herinneren we aan de althans voor ons land onbruikbare drie-perioden-theorie van Jousselin, H. - *The history and sociology of the youth movement*, in: *The new era in home and school*, XXXV, 9 (nov. 1954); J. laat in 1850 de christelijke jeugdbeweging beginnen, in 1900 een terug naar de natuurbeweging en in 1918 de politieke jeugdbeweging. Een op het eerste gezicht plausibel en aanlokkelijk schema, maar bij toetsing niet houdbaar.

15 Hartmann, H. - *De jonge generatie in Europa*, Utrecht 1932. H. was een Duitse predikant met sterk linkse sympathieën; verg. *De* JG - VI, 1 (5 juli 1932).

16 In: *Klassenstrijd* (2e jrg. 1927). Later ook als afzonderlijke brochure van de RJB (okt. 1928) verschenen. De bij: Roland Holst, H. - *Kapitaal en Arbeid in Nederland*, Rotterdam 1932, deel II, vermelde gegevens zijn aan de brochure van Boersma (pseud. voor J. Engels) ontleend. Overigens wordt slechts zelden in een werk over sociale geschiedenis melding gemaakt van de jeugdbeweging in ons land. Een andere gunstige uitzondering is de kroniek van Bymholt, B. - *Geschiedenis der arbeidersbeweging in Nederland*, Amsterdam 1894. In de *Historische W.P. Encyclopedie*, Amsterdam/Brussel 1957, ontbreekt het trefwoord jeugdbeweging. En daar wel een overzicht van een verwant emancipatieverschijnsel als de vrouwenbeweging gegeven wordt, had dit toch voor de hand gelegen.

17 Zie n. 349; zoals velen die op dit gebied werkzaam waren schijnt H. beter bekend met de Duitse dan met de Nederlandse literatuur.

18 Peters, K. J. L. M. - *Jeugdbeweging in Nederland*, in: *Katholieke encyclopaedie voor opvoeding en onderwijs*, Den Haag 1952, deel II, blz. 390. Dezelfde gedachte in Peters - *Honderd jaar Katholiek jeugdwerk*. In: *Dux*, 1952, blz. 354/378.

19 Engelhardt, V. - *Die deutsche Jugendbewegung als kulturhistorisches Phänomen*, Berlin 1923, blz. 118/119; op hetzelfde probleem wijst Blüher (n. 12), deel I, blz. 61.

20 Het gebrek aan bereidheid van padvinderszijde bij het verschaffen van historische gegevens dat wij moesten vaststellen, hangt waarschijnlijk samen met de autocratische structuur, die afkerig maakt van opening van zaken.

21 Bij het interviewen hadden wij bijzonder veel aan de waardevolle aanwijzingen die de heer B. A. Sijes ons gaf. De vragenlijst omvatte: personalia, eigen beroep en dat van de vader, genoten onderwijs, beroepen van medeleden, verhouding met de ouders en andere volwassenen, verhouding tussen jongens en meisjes en opvattingen hieromtrent, schatting ledental en verloop hiervan, vormen van activiteit (colportage, demonstratie, meeting, discussie op straat en in bedrijf, plakken en kalken), vormen van ontspanning (gezellige avonden, toneel, ballet, dans, volksdans, muziek, zang, sport, wandeltochten, weekends, kampen, cursussen), kleding en andere onderscheidingsmiddelen (kamerinrichting), levenshervorming (roken, geheelonthouding, vegetarisme), houding tegenover de militaire dienst en eventueel in diensttijd opgedane ervaringen, interesse voor boeken, films en kunst, houding tegenover andere jeugdorganisaties, houding tegenover de maatschappij.

22 Uiteraard blijven de verslagen van de ondervragingen bewaard. Zij worden te zijner tijd afgestaan aan het ISG te Amsterdam.

23 We beschikten over 1000 adressen van oud-JGOB'ers en ontvingen tot dusverre ruim 200 formulieren terug die een reeks interessante gevolgtrekkingen mogelijk maken.

24 *De Vader der* CJMV'*s. Het leven van George Williams*. Naar het Fransch van Th. Geisendorf. Voor Nederland bewerkt door H. Gordeau. *Bij gelegenheid van het 75-jarig bestaan van den Wereldbond*, Amsterdam z.j., blz. 26.

25 Van hiermee verwante protestvormen zegt Wertheim, W. F. - *De generatiestrijd buiten de westerse cultuurkring*. In: *De wereld der mensen. Sociaal wetenschappelijke opstellen aangeboden aan Prof. Dr. J. J. Fahrenfort*, Groningen/Djakarta 1955, blz. 176: „De institutionalisering van deze protestvormen in de samenleving heeft steeds mede tot strekking de contrapuntische motieven in de samenleving in te kapselen en op deze wijze het protest binnen beperkte grenzen te houden."

26 Klikspaan - *Studentenleven* (aug. 1841-febr. 1844), Leiden 1844, blz. 7; Zie ook *Studenten-typen* (dec. 1839-mei 1841), Leiden 1863, blz. 86: „Daarenboven is de Student van de maatschappij afkerig; voor hem is de maatschappij het donkere hol, waar ook hij in zal moeten rondgrabbelen tot hij een rijke buit in de vorm van een post of een vrouw bij de vodden zal hebben gepakt en waarvan hij zolang mogelijk de ogen afgewend houdt."

27 *Geschiedenis van het Amsterdamsch Studentenleven* 1632-1932, Amsterdam 1932, blz. 565 over 1848: „De Berlijnse en Weense studenten strijden schouder aan schouder met de oproerlingen op de barricaden! – de Nederlandse studenten vormen burgerwachten om mogelijke oploopjes te bedwingen."

28 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 33, Eernstman, (blz. 11), blz. 20, *Gedenkboek - 100 j.* CJMV, Amsterdam 1953, blz. 7.

29 Westendorp Boerma, J. J. - *Een geestdriftig Nederlander Johannes van den Bosch*, Amsterdam 1950, blz. 23.

30 Oosterwijk Bruijn, W. v. - *Uit de dagen van het Reveil*, Rotterdam 1900, blz. 3, zie ook de definitie van: Pierson, A. - *Oudere Tijdgenoten*, Amsterdam 1922[3] blz. 36, en: Reitsma, J./Lindeboom J. - *Gesch. van de Hervorming en de Hervormde Kerk der Nederlanden*, 's-Gravenhage 1949[5], blz. 460.

31 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 21.

32 Idem, blz. 20.

33 Alleen de drie studentjes van Piet Paaltjens vormen hier een zwakke ironische echo van. Verg. Paaltjens, P. - *Snikken en Grimlachjes, Academische poëzie*, Amsterdam 1953, blz. 70.

34 Romein, J. en A. - *De lage landen bij de zee. Geïllustreerde geschiedenis van het Nederlandse volk van Duinkerken tot Delfzijl*, Utrecht 1940[2], blz. 553.

35 *O Neêrland, waak 't Geldt Uwe zaak. Gedenkboekje op den 60sten Bondsdag, 1 mei 1913 te Amsterdam*. Uitg. NJV. Amsterdam 1913, blz. 25 e.v.
De Vader der CJMV*'s* (n. 24), blz. 26 noemt verschillende oudere pogingen en verenigingen bijv. de *Jünglingsvereine* in Bazel van 1787 en in Barmen van 1835. Of het hier om ouderen ging die speciaal onder jongeren evangelisatiewerk deden in deze vorm of om een initiatief van jongeren, is ons niet bekend.

36 Hodder Williams, J. E. - *Het leven van George Williams*, Nijkerk, z.j. In 1844 sticht Grundtvig de eerste *volkshogeschool* in Denemarken.

37 *De Vader der* CJMV*'s* (n. 24), blz. 31: G. Williams was op zakenreis in 1851 in Parijs en stimuleerde daar de oprichting van een „CJMV". Hierbij was W. v. Oosterwijk Bruijn aanwezig en vatte vol geestdrift bij zijn terugkomst het plan op voor het NJV.

38 *O Neêrland waak* (n. 35), blz. 7.

39 Idem, blz. 8.

40 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 35.

41 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 7.

42 Quack, H. P. G. - *Herinneringen*, Amsterdam 1913, blz. 31. *Geschiedenis van het Amsterdamsch Studentenleven, 1632-1932*, Amsterdam 1932, blz. 183 en blz. 572.

43 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 28/29: „We moeten eerlijk bekennen, dat het tot nog toe eigenlijk nooit gelukt is, ... om ook de jonge mannen uit de meer gegoede standen voor de zaak der CJMV te winnen."
Jousselin (n. 14), blz. 171: „It is a significant fact, however, that most of the

young people who belonged to these groups had so far as can be ascertained been torn from their accustomed surroundings. They had come from the country to the town to work in the new industrial or commercial undertakings." Wij beschikken over geen enkele aanwijzing dat deze overwegend Angelsaksische ervaring ook voor ons land geldt.

44 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 22.

45 Van Oosterwijk Bruijn (n. 30), blz. 24.

46 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 23.

47 Jousselin (n. 14), blz. 171 bevestigt dit: „They joined forces so effectively in pursuit of their ambitions for a new way of life that they soon became one of the most active forces in the Revival, and therefore in the struggle against the conformist attitude and stability of the Protestant churches."

48 *O Neêrland, waak* (n. 35), blz. 10: „Veel christenen zagen vanuit de hoogte op haar (het NJV) neer en het kerkisme deed het Verbond in de ban."
CJMV - *Excelsior, 1851-1931*, Amsterdam 1931, blz. 3: „De smaad waarmee men in die dagen het christelijk werk onder de jongeren kwistig overtoog, kennen wij in onze dagen nagenoeg niet meer, en de gedachte aan de veerkracht, waarmee men tegen alle openlijke en heimelijke tegenstand optornde, is alleen reeds in staat om ons met eerbied en dankbaarheid jegens onze voortrekkers te vervullen." Door de kerkelijke geschiedschrijving wordt het NJV genegeerd: *Gedenkboek* (n. 28), blz. 5. In een boek als van Reitsma/Lindeboom (n. 4) wordt het NJV zelfs niet genoemd.
Kluit, M. E. - *Het Reveil in Nederland. 1817-1854*, 1936, blz. 299: „Tal van gebieden van maatschappelijk werk werden nog ontgonnen: jongelingsverenigingen, evangelisatie onder de zeelieden, bestrijding van het misbruik van sterke drank enz. enz." Alleen op deze plaats wordt het woord „jongelingsverenigingen" genoemd, maar komt verder in dit standaardwerk niet voor.

49 Eernstman (blz. 11), blz. 23.

50 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 102/103.

51 Eernstman (blz. 11), blz. 26, Knoppers (n. 4), deel II, blz. 42.

52 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 29.

53 Sinds 1857 gaf het NJV als bondsorgaan *De Jongelingsbode* uit. In 1888 werd het land in Verbondsringen ingedeeld. In Friesland (1865) en Zeeland (1872) ontstonden zelfstandige provinciale bonden, die later met het NJV fuseerden. Verg. *O Neêrland, waak* (n. 35), blz. 11.

54 *O Neêrland, waak* (n. 35), blz. 17.

55 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 70/71.

56 A. Kuyper hield zijn beroemde rede over *Het sociale vraagstuk en de christelijke religie* op het Sociaal Congres in 1891. De encycliek *Rerum novarum* is eveneens van 1891. - Overigens reikten de initiatieven van de leden niet verder dan tot het werken onder de soldaten. In 1870 wilden leden als vrijwilligers met de *Rode-Kruis*ambulance naar het oorlogstoneel en in 1903 hielden zij zich bezig met de geestelijke verzorging van de naar Amsterdam gedirigeerde troepen. Verg. *O Neêrland, waak* (n. 35), blz. 15.

57 Bijv. de oprichting van het AMVJ. Knoppers (n. 4), deel II, blz. 482.

58 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 109 e.v.
Voor een beschrijving van het bondsleven zie: Buskes, J. J. - *Hoera voor het leven*, Amsterdam 1960, blz. 11 e.v.

58a *Gedenkboek uitgegeven ter herinnering aan het 40-jarig bestaan van den Nederlandschen Bond van Jongelingsvereenigingen op Gereformeerden grondslag. 1888-1928.* Kampen 1928, blz. 2.

58b *Gedenkboek* (n. 58a), blz. 278.
In 1902 kwam een soort akkoord tussen beide bonden tot stand (zie blz. 279).

58c *Gedenkboek* (n. 58a), blz. 16.
59 Van Oosterwijk Bruijn (n. 30), blz. 147.
60 *Zur Geschichte der Arbeiterjugendbewegung in Deutschland, eine Auswahl von Materialien und Dokumenten aus den Jahren 1904-1946*, Berlin 1956, blz. 17 e.v.; *Deutschlands Junge Garde, 50 Jahre Arbeiterjugendbewegung*, Berlin 1955, blz. 7; Pieck, W. - *Arbeiterbewegung und Jugend*, In: *Reden und Aufsätze*, Berlin 1950, deel II, blz. 69.
61 Münzenberg, W. - *Die sozialistischen Jugendorganisationen vor und während des Krieges*, Berlin 1919, blz. 12.
62 Een samenvattend overzicht o.a. bij: Münzenberg (n. 61), blz. 22 e.v.
63 Op het congres van de Belgische Socialistische Partij in 1880 te Leuven werd het besluit genomen om voor dit doel speciale jeugdorganisaties in het leven te roepen.
63a Lehouck, F. - *Het antimilitarisme in België*, 1830-1914, Antwerpen enz. 1958, blz. 116.
63b Idem, blz. 110: „Het paard van Troje werd ten slotte binnen de vesting gekregen: in de kazerne zelf verklaarden lotelingen geen schot meer te zullen lossen op de stakers... in sommige centra dienden troepen wegens onbetrouwbaarheid weggetrokken."
64 Ook Lenin wijdde veel aandacht aan *De Jonge Garde*. Verg. Lenin, W. I. - *Sotsjinenija*, 4e druk, deel 15 (1947), blz. 168.
65 Bymholt (n. 16), blz. 539: W. K. de Swart richtte met steun van de afd. der SDB een SJB op.
66 Vliegen, W. H. - *De dageraad der volksbevrijding. Schetsen en tafreelen uit de socialistische beweging in Nederland*, Amsterdam 1905, deel II, blz. 199 en Bymholt (n. 16), blz. 601: J. K. v.d. Veer richtte in 1886 op 19-jarige leeftijd samen met 5 vrienden een SJB op. De plaatselijke afd. van de SDB bestond toen al niet meer en kan hierbij dus geen rol gespeeld hebben. Interessant voor de organisatorisch vloeiende grenzen van die dagen is, dat de SJB in 1888 in een afd. van de SDB werd omgezet.
Vliegen, deel II, blz. 210 zegt van J. G. Jansonius, dat hij, 17 jaar oud in 1887 met enige vrienden in Drachten een SJB oprichtte.
67 Bymholt (n. 16), blz. 343/4.
68 *Recht voor Allen* - 16 sept. 1885.
69 Blijkens een advertentie in *Recht voor Allen* van 2 juli 1888 ging het initiatief voor een landelijke bond uit van de jongelingsbond in Rotterdam. Het stichtingscongres vond plaats in *Het Volkspark*. In het nummer van 17 aug. 1888 levert Schotting een nabeschouwing en motiveert het doel van de bond met: „oproerlingen willen wij maken tegen 't door de geldgod verordineerd gezag der minderheid". Op 24 sept. 1888 meldt R.v.A. dat de bond zich bij de sociaaldemocratische partij heeft aangesloten. Men krijgt uit dit alles niet de indruk dat de partij haar wil aan de jeugdbeweging oplegde.
70 Dit blijkt bijv. uit het feit, dat het congres in 1889 in Den Haag werd gehouden en Rotterdam als zetel van het hoofdbestuur aangewezen. In 1890, toen het congres weer in Den Haag plaatsvond, werd Amsterdam als zetel voor het hoofdbestuur aangewezen. Afstanden en reisgelden maakten het lange tijd nodig, dat het hoofdbestuur in één plaats woonde. Alleen een sterke en bloeiende afdeling kon een hoofdbestuur „leveren". Verg. Bymholt (n. 16), blz. 612.
71 Bymholt (n. 16), blz. 684; volgens Lindeyer, G. F. - *Uit de geschiedenis der eerste socialistische jongelieden-beweging*. 1888-1900. In: *De Socialistische Gids* - jan. 1927, blz. 66, was het 14 juli.
72 Sneller, Z. W. - *Geschiedenis van de Nederlandse Landbouw 1795-1940*, 2e dr., Groningen 1951, blz. 82/83: schrijft de bijzondere hevigheid van de agrarische

crisis van 1878-1895 toe aan het samenvallen van een cyclische met een structurele crisis.

73 Uit de tabel (blz. 42/43) krijgen we een overzicht van de groei van het aantal afdelingen en hun geografische verspreiding. Het zwaartepunt ligt in de grote steden van Holland tijdens de industriële crisis van 1885 en verplaatst zich vrij plotseling na 1890 naar Friesland.

74 Ook deze snelle daling na 1893 kunnen we uit de tabel aflezen.

75 In 1892 had de SDJB nog eensgezind aan de kiesrechtdemonstratie in Den Haag deelgenomen: Lindeyer (n. 71), blz. 68. Het in 1893 gehouden congres betuigde zijn instemming met de motie van Domela Nieuwenhuis op het kerstcongres van de SDB te Zwolle. Verg. Lindeyer (n. 71), blz. 68. Maar na 1893 ontstonden ook in de SDJB verschillende stromingen waarbij de antiparlementairen het wonnen. En kan het ons verbazen, dat de revolutionaire romantiek de jeugd meer trok dan het nuchterder parlementaire werk?

76 Lindeyer (n. 71), blz. 70.

77 Worms, H. - *De Intern. Social. Jong. Organisatie*. In: *De Nieuwe Tijd*, 1908, blz. 318.

78 Polak, H. - *Uit de oertijd*. In: *Gedenkboek 10 j.* SDAP, 1904, blz. 10.

79 Er waren echter ook afdelingen, die niet ten onder gingen maar zich afscheidden en omzetten in een „vrije groep". Hierin weerspiegelt zich de toenemende invloed van de anarchistische organisatiebeginselen. Toch werden in 1894 in Zwolle en in 1895 in Heerenveen nog congressen gehouden. Verg. Lindeyer (n. 71), blz. 70.

80 Lindeyer (n. 71), blz. 71.

81 Idem, blz. 73.

82 Idem, blz. 74.

83 Idem, blz. 74.

84 Brugmans, I. J. - *De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw (1813-1870)*, 's-Gravenhage 1925, blz. 87. De auteur spreekt tot 16 jaar toe van kinderen. Verg. Vleggeert, J. C. - *De kinderarbeid. De geschiedenis van haar beperking door de kinderwet van Mr. S. v. Houten*, Amsterdam 1951, blz. 10.

85 *Enquête betreffende werking en uitbreiding der wet van 19 sept. 1874 (Staatsblad no. 130) en naar den toestand van fabrieken en werkplaatsen*, Sneek 1887.

86 Gegevens bij Bymholt en Vliegen, die een aantal biografieën van leden der SJB opnamen en verder mond. med.

87 Bymholt (n. 16), blz. 518.

88 Idem, blz. 519; *Recht voor Allen* - 15 okt. 1888.

89 Vliegen (n. 66), deel II, blz. 72/73; Bymholt (n. 16), blz. 548/549.

90 *Socialistische Jeugdorganisatie in Nederland*, Amsterdam 1947, blz. 33.

91 Vliegen (n. 66), deel II, blz. 379. J. H. A. Schaper stond bij het behangerswerk urenlang oude kranten te lezen die hij tegen de muur moest plakken. Verg. Vliegen, deel II, blz. 282.

92 Bymholt (n. 16), blz. 601. Zie ook blz. 70 en 71 van dit boek.

93 Vliegen (n. 66), deel II, blz. 212.

94 Mond. med.

95 Brief van A. B. Soep van 15 juni 1956.

96 Schaper, J. H. A. - *Een halve eeuw van strijd. Herinneringen*, Groningen 1933, deel I, blz. 16/17.

97 Schaper (n. 96), blz. 16.

98 Travailleur - *Mijn diensttijd als milicien, episoden uit het Hollands soldatenleven*, Wolvega 1890.

99 Lindeyer (n. 71), blz. 66.

100 Idem, blz. 70.

101 Idem, blz. 69.

102 Bymholt (n. 16), blz. 539.
103 Vliegen, W. H. - *Die onze kracht ontwaken deed. Geschiedenis der* SDAP *in Nederland gedurende de eerste 25 jaren van haar bestaan*, Amsterdam z.j., deel I, blz. 579.
104 Schaper (n. 96), blz. 18.
105 Lindeyer (n. 71), blz. 76.
106 *Aan de lotelingen* en *Aan de Nederlandsche jongelingen* in: Domela Nieuwenhuis, F. - *Mijn 25-jarige veldtocht*, Monnikendam z.j. (2e dr.) deel II. In 1893 hield D. N. een rede voor de *Soc. dem. militairenbond* onder de titel *Wat betekent de militaire dienstweigering?* Later als brochure uitgegeven (Leeuwarden 1918).
107 *Aan de Ned. Jongelingen* (1892), blz. 104 (zie n. 106).
108 Bymholt (n. 16), blz. 462.
109 Idem, blz. 463.
110 Denken we slechts aan de affiches van Albert Hahn.
111 *De* JS van okt. 1892 heeft op de voorpagina een tekening, die de resolutie van het *Internationale Socialistische Congres* van 1891 te Brussel uitbeeldt. In deze resolutie werd het volk opgeroepen om bij het uitbreken van een oorlog dienst te weigeren en een internationale staking in de oorlogsindustrie te proclameren.
112 *Soc. Jeugdorg.* (n. 90), blz. 34.
113 Lindeyer (n. 71), blz. 65/66.
114 Dit blijkt o.m. uit de toespraak die Domela Nieuwenhuis voor deze organisatie hield (n. 106) en uit een bewaard gebleven nummer van het maandblad van deze bond *Oorlog of Vrede* (no. 4 - 15 dec. 1894). Lindeyer wekt abusievelijk de indruk, dat het hier om een *algemene* vereniging van militairen gaat, die zich uitsluitend met strijd tegen het militarisme bezighield.
115 Lindeyer (n. 71), blz. 65.
116 Idem, blz. 67.
Idem, blz. 69. Dat het besluit niet uitgevoerd is, blijkt uit het nummer van *Oorlog en Vrede* uit 1894 (n. 114).
117 Hiervan hebben wij geen enkel ex. kunnen achterhalen. Het blad *De Loteling* kwam jaarlijks in de plaats van het okt.nummer van *De* JS en was speciaal aan de remplaçantenwet gewijd. Over de oplage moet men niet gering denken. Uit een besluit, genomen op een op 14 aug. 1894 gehouden vergadering, blijkt dat de oplage die keer 10.000 ex. bedroeg (Lindeyer, blz. 70).
118 Later journalist van het *Alg. Handelsblad*. Hij was voor onderwijzer opgeleid.
119 Bymholt (n. 16), blz. 541.
120 Giesen, J. - *Nieuwe Geschiedenis. Het antimilitarisme van de daad in Nederland*, Rotterdam 1923, blz. XLVI.
121 Bymholt (n. 16), blz. 673.
122 Idem, blz. 471.
123 Lindeyer (n. 71), blz. 68.
124 Vliegen (n. 66), deel I, blz. 365.
In Amsterdam en Rotterdam waren in 1887 schermclubs.
125 Schaper (n. 96), blz. 40.
126 Onder de naam Travailleur schreef hij stukjes over het soldatenleven. Een samenvatting hiervan geeft zijn boekje *Mijn diensttijd als milicien* (n. 98).
127 Vliegen (n. 66), deel II, blz. 199.
128 Bymholt (n. 16), blz. 601. Het boekje van J. K. v. d. Veer *Schetsen uit het militaire leven* kon nog niet worden achterhaald.
129 Bymholt (n. 16), blz. 539: De Swart kwam in aug. 1889 in de gevangenis te Alkmaar en verbleef hier tot 13 febr. 1890. De vochtige cel schaadde zijn gezondheid en hij werd ziek. Na zijn herstel richtte hij met Van der Veer, Kat en anderen *De Voorpost* op. Om gevangenisstraf wegens insubordinatie te ontgaan, week hij naar België uit.

130 Vliegen (n. 66), deel II, blz. 282.
Vliegen (n. 103), deel I, blz. 373.

131 Schaper (n. 96), blz. 49. Wel schreef Schaper een door zijn diensttijd geïnspireerd lied: *Protest van een loteling*. Zie Haan, Tj. W. R. de - *Straatmadelieven. Een bundel met oude en nieuwe voor het merendeel nog niet in boekvorm gepubliceerde volks- en straatliederen*, Utrecht z.j., blz. 37.

132 Idem, blz. 61.

133 Vliegen (n. 66), deel I, blz. 365; uit het jaarverslag van Croll over het werk van de SDB in 1887 blijkt dit.

134 Schaper (n. 96), blz. 38.

135 De activiteit van E. Heimans en Jac. P. Thijsse zet 1894 in. Maart 1896 verschijnt het eerste nummer van *De Levende Natuur*. Zie blz. 236.

136 *De* JS - aug. 1898.

137 Lindeyer (n. 71), blz. 65.

138 Schaper (n. 96), blz. 13; De Haan (n. 131), blz. 140: vergeet, o neen, vergeet de arme werkman niet.

139 Lindeyer (n. 71), blz. 63.

140 Bymholt (n. 16), blz. 598.

141 Idem, blz. 668/669.

142 Voogd, P. - *Arbeiders- en jeugdbeweging*. In: *Gedenkboek 25 jaar* SDAP, Amsterdam 1919, blz. 182. Mond. bevestigd.

143 Schaper (n. 96), blz. 39.

144 Op het congres te Lemmer (juni 1891) was tot uitgave van het blad *De Jonge Socialist* besloten. Onder red. v. C. Giezen uit Wolvega verscheen 1 okt. 1891 het eerste nummer. Voordien nl. vanaf 15 jan. 1891 werd gecolporteerd met het Vlaamse blad *De Jonge Wacht*, dat toen in Antwerpen begon te verschijnen. Hiervan werden 1000 ex. afgenomen. In april hield het blad echter op te bestaan (Bymholt (n. 16), blz. 684/5, Lindeyer (n. 71), blz. 66). *De* JS werd gesticht in de periode dat de SDJB zijn grootste omvang bereikte, nl. 44 afd. met 792 leden (1 mei 1891/30 april 1892). De geciteerde motie werd op 9 aug. 1894 aangenomen (Lindeyer, blz. 70). Volgens Vrankrijker, A. C. J. - *Het wervende woord. Geschiedenis der socialistische week- en dagbladpers in Nederland*, Amsterdam 1950, blz. 114 – zou het blad in 1894 teniet gegaan zijn. Dit lijkt niet waarschijnlijk. Wel blijkt uit een brief van 14 aug. 1896 aan de afd. Heerenveen, die naar het blad vraagt, dat het toen niet meer uitgegeven werd (Lindeyer, blz. 71). Op 1 mei 1898 kwam het weer opnieuw uit als blad van de SJB. Het bleef tot okt. 1900 verschijnen (Lindeyer, blz. 75).
In het ISG bevinden zich: *De* JS, orgaan SDJB, I, 8 en II, 1. *De* JS, orgaan SJB in Ned., I, 4, 5, 7 en II, 1, 4.

145 Lindeyer, blz. 74.

146 *Socialistische jeugdorganisatie in Nederland*. Samengesteld door B. Drukker, Amsterdam 1947, blz. 35: „In het begin van deze eeuw verdween ook de Amsterdamse afdeling ongemerkt." Dat de schrijver, Ed. Polak, dit als voorzitter van *De Zaaier* graag gewild had, is begrijpelijk.

147 Schaper (n. 96), blz. 39.

148 Door zijn toedoen kwam veel belangwekkend materiaal over de SJB's in het archief van de KJI in Moskou. Het was ons niet mogelijk dit te raadplegen.

149 Lindeyer, blz. 76.

150 J. K. v. d. Veer, Th. Luitjes, en G. F. Lindeyer werden anarchist en tolstojaan. De laatste keerde naar de SDAP terug. H. Spiekman bleef lange tijd voorstander van het NAS. A. B. Soep, J. Visscher en B. Luteraan werden communist. J. Brautigam keerde na een anarchistische periode in 1910 naar de SDAP terug. Uit de 4 andere biografieën blijkt: één naar het buitenland vertrokken, één

in 1894 antiparlementair, één onbekend en alleen Schaper volbloed SDAP'er. In dat opzicht stond hij inderdaad alleen.

151 *De Jonge Werker*, no. 6 (febr. 1904).

152 Idem, no. 3 (sept./okt. 1903).

153 Overst, H. - *Uit de „oude" jongeliedenbeweging*, In: HJV - 1922 (24 febr., 24 maart, 7 april en 21 april). Reeds eerder had dezelfde schrijver zijn herinneringen in een andere versie gepubliceerd in *De Jonge Garde, correspondentieblaadje van de* AJO (I, 3 - dec. 1913).

154 *De Jonge Werker* - sept. 1903.

155 Idem - febr. 1904.

156 Mond. med.; *De Wapens Neder* - maart 1902 (dit nummer dat slechts eenmaal onder deze naam uitkwam niet te verwarren met het gelijknamige orgaan van de IAMV).

157 Deze brochure verscheen voor het eerst in 1885 bij Liebers en Co. te Den Haag onder de titel *Woorden voor jongelieden*, door Domela Nieuwenhuis van een biografische inleiding voorzien. Zie verder blz. 28. Het gold als de meest vertaalde en verbreide brochure van Kropotkin.

158 Mond. med.; verg. *Verbonden Schakels, Verzamelde opstellen uit het maandblad der Vereeniging „Gemeenschappelijk Grondbezit" - uitgegeven bij het 30-jarig bestaan van de* GGB *in 1932*, blz. 7: tegen het begin dezer eeuw o.a. in Nederland een vrij sterke beweging voor communistische gemeenschappen, binnenlandse kolonisatie, produktieve associaties enz.

159 *De Jonge Werker* - juli 1903.

160 F. Ortt in *Voorwaarts* - febr. 1902; Van Mierop over *Rein Leven* in *De Jonge Werker* - sept./okt. 1903.

161 *De Jonge Werker* - juli 1903.

162 Idem - okt. 1903 (lotelingsnummer); overigens blijkt hieruit, dat de plaatselijke afdelingen van de SJB volkomen zelfstandig optraden en zelfs hun eigen doelstelling formuleerden.

163 *De Jonge Werker* - juli 1903.

164 Idem - febr. 1904; Sam de Wolff leidde verschillende lees- en debatingsclubs van de SJB; uit het feit dat in 1902 een cursus over de geschiedenis van het socialisme in een kloppartij eindigde, doordat de revolutionairen over de tafel klommen om een opmerking van de parlementairen dat Domela Nieuwenhuis in zijn boek over de geschiedenis van het socialisme plagiaat zou hebben gepleegd, recht te zetten, kan men afleiden dat inderdaad de verschillende stromingen in de arbeidersbeweging ook toen nog in de SJB vertegenwoordigd waren.

165 Mond. med.

166 Ankersmit, J. F. - *Arbeiderslevens*, Amsterdam z.j., blz. 36.

167 *De Jonge Werker* - no. 2 (1 mei 1908).

168 Idem - sept. 1903.

169 Overst (n. 153).

170 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 35.

171 Overst (n. 153).

172 Mond. med.; J. Sterringa schreef de brochure: *Het militarisme, het recht op leven*, Amsterdam 1900. Hiermee werd door de SJB gecolporteerd.

173 Mond. med.

174 Van aug. 1901 tot maart 1902 (mogelijk nog langer) verscheen *De Voorwaarts* als orgaan van de *Socialistische Jongelieden in Nederland*. Het laatste nummer was getiteld *De Wapens Neder*. De bij het ISG aanwezige nummers waren onvindbaar. Dan is er in de jaren 1903/1904 *De Jonge Werker* geweest, eerst als orgaan van de SJB en later van de *Federatie van Socialistische Jongelieden Vereenigingen*. In 1907

gaven de SJV in Amsterdam en Zaandam *De Jonge Socialist* uit. Eveneens op het ISG aanwezig, maar nog niet gevonden. Het laatste achterhaalde gedrukte spoor vormt *De Jonge Werker*, uitgegeven door de SJV in Zaandam, Amsterdam en Haarlem in 1908. Het eerste nummer heette *De Jonge Strijder*, maar deze naam liet men vallen, omdat er al een orgaan van die naam bestond.

175 Bijv. de in noot 172 genoemde brochure.

176 Liebknecht, K. - *Militarismus und Anti-militarismus unter besonderer Berücksichtigung der internationalen Jugendbewegung*, Berlin 1919, blz. 92 noemt Wink en het blad *De Jonge Werker* in één adem.

177 *De Jonge Werker* - juli 1903.

178 Idem - sept. 1903.

179 Idem - mei 1908.

180 *Die internationale Organisation der sozialistischen Jugend. Bericht des Sekretariats der internationalen Verbindung der sozialistischen Jugend-Organisationen* (August 1907), Leipzig, blz. 48; Boersma (n. 16), blz. 6; Liebknecht (n. 176), blz. 92.

181 Jong, A. de - *Het revolutionaire anti-militarisme in Nederland*. In: *Handboek voor de vredesbeweging (De radikaal-pacifistische stromingen)*, Den Haag 1954, blz. 207.

182 Overst (n. 153).

183 Danneberg, R. - *Die Rekrutenschulen der internationalen Sozial-demokratie*, Wien 1914, blz. 125.

184 Passage uit *Kalendar*, vertaling van Hans ter Laan.

185 Tschitscherin, G. - *Skizzen aus der Geschichte der Jugend-Internationale*. Aus dem Russ. übersetzt von Hans Ruoff München, Berlin, 1919, blz. 36: in geen land is het anarchisme zo sterk als aan het einde der 19e eeuw in Nederland: „Der äusserste Opportunismus, der sich daraufhin der holländischen Arbeiterbewegung bemächtigte, war nach diesem Kampfe gegen alles irgendwie mit Anarchismus in Verbindung stehende äusserst misstrauisch und der Gegenstand seines grössten Mistrauens war die Jugendbewegung."
Verder: *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 37: „De meer bezadigde elementen voelden er eigenlijk helemaal niets voor de jeugd afzonderlijk samen te brengen, vrezende dat zij een partijtje in de partij zouden gaan vormen."
Roland Holst (n. 16), deel II, blz. 100: „De houding die de partij t.a.v. de jeugdbeweging innam laat zich voor een deel verklaren uit de ervaring, dat in een zelfstandige (althans in naam zelfstandige) proletarische jeugdbeweging, een onrijp woordradicalisme zeer licht de overhand kreeg. De anarchistische jeugdclubs waren in vele opzichten de karikatuur geweest ener jeugdbeweging. De herinnering daaraan leefde nog bij vele oudere SDAP-leden voort."

186 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 36. Met 18 jaar konden jongeren lid worden van de SDAP en uit de biografische gegevens, die Vliegen verschaft, blijkt dat dit ook vaak gebeurde. Zelfs de oprichters van de SDAP waren nog betrekkelijk jong nl. 20, 26, 26, 32, 34, 35, 39, 42 en 44 jaar. Toch dient men wel te bedenken, dat de leeftijdswaardering in 1900 een andere was dan nu. Men gold eerder volwassen in arbeiderskringen en met 18 jaar voelde men zich vaak al te oud voor de jeugdbeweging.

187 Roland Holst (n. 16) deel I, blz. 123: „Geen wonder dat dit deel van de Hilversumse bevolking stationair bleef; de gemiddelde levensduur van de wever bedroeg er 15½ jaar, tegen die van de burger 32, van de boer uit de omtrek 50 jaar." Deze cijfers uit 1863 laten zich met soortgelijke cijfers uit andere plaatsen en andere beroepen uitbreiden.

188 Dit bleek ons uit mond. med. Zie Vliegen (n. 103), deel III, blz. 187/8: A. W. Michels, geboren in 1880, nam met 14 jaar dienst bij de Marine. In 1900 lid van de Matrozenbond, in 1902 afdelingsbestuurder, in 1903 hoofdbestuurder. Met 28 jaar verliet hij de Marine. Zijn loopbaan is exemplarisch.

189 Voor dit aangrijpende stuk sociale geschiedenis verwijzen we naar het: *Gedenkboek ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Algemeene Bond van Nederlandsche Marinematrozen 1897-1907*, (1907) en Meyer, B. - *Voorwaarts en niet vergeten*, Amsterdam 1958, blz. 26 e.v.

190 *Compte Rendu sténographique non officiel de la version française du V-ième* CONGRÈS SOCIALISTE INTERNATIONAL, *tenu à Paris du 23 au 27 septembre 1900*, blz. 186/187.

191 Wijnkoop, D. J. - *Organisatie van jonge arbeiders*, In: *De Nieuwe Tijd*, 1905, blz. 57: meent dat het voorstel door de aandrang der Belgen en vooral van Volckaert aangenomen is.

192 *Compte Rendu* (n. 190), blz. 188.

193 Idem, blz. 189.

194 *Verslag 7e congres* SDAP *in 1901 te Utrecht*, blz. 35.

195 Idem, blz. 13.

196 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 37.

197 *Verslag* (n. 194), blz. 13.

198 De feitelijke gegevens die op *De Zaaier* betrekking hebben vinden we bij: Münzenberg (n. 61); Roland Holst (n. 16); Boersma (n. 16); *Soc. Jeugdorg.* (n. 146).
Deze overzichten munten niet uit door nauwkeurigheid. Voor de beginjaren maakten we daarom liever gebruik van: *Bericht 1907* (n. 180).
Voor de leden der commissie, zie *Bericht 1907*, (n. 180). S. H. Stoffel was een Delftse student die reeds van zich had doen spreken door het vormen van een *Anti-Militaristische Propaganda Vereeniging*. Zie de door hem uitgegeven brochure *Kazerne Toestanden* (1901/1902).

199 Münzenberg (n. 61), blz. 81. Volgens Proost, K. F. - *Henriëtte Roland Holst in strijd om gemeenschap*, Arnhem 1937, blz. 18, heeft zij verschillende dingen marxistischer geformuleerd dan in het SDAP-programma het geval was. Worms (n. 77), blz. 319 vermeldt dat het beginselprogramma in de pers derhalve druk besproken werd en zelfs door Kuyper bij de staatsbegroting van 1901. Zie ook het artikel van H. Roland Holst *Een verbeeldingsbrug afgebroken* in *De Kroniek* (30 nov. 1901).
In de strijd die na 1900 tussen marxisme en revisionisme theoretisch en praktisch wordt uitgevochten, heeft de proletarische jeugdbeweging een eigen rol. Zij vormt de natuurlijke (d.w.z. door de psychische behoeften van de jeugd in de puberteitsperiode) klankbodem en het organisatorische steunpunt van de linkervleugel in de arbeidersbeweging. Om dezelfde reden wordt door de rechterzijde tegen een zelfstandige jeugdbeweging bezwaar gemaakt.

200 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 37/38 noemt 15 dec. 1901; *Die Jugend der Revolution - Drei Jahre proletarische Jugendbewegung* (1918-1920), Berlin z.j., blz. 397 vermeldt 10 mei 1901. *Verslag van het Kongres van de Communistische Jeugdbond De Zaaier gehouden in De Korenbeurs te Utrecht op 23 en 24 mei 1920*, blz. 14.

201 *Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 397.

202 *Bericht* (n. 180), blz. 48; *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 38; Roland Holst (n. 16), II, blz. 100/101.

203 De broer van Henri Polak. Later wethouder van Amsterdam.

204 Heertje, H. - *De diamantbewerkers van Amsterdam*, Amsterdam 1936, blz. 160: schat op gezag van Ed. Polak het aantal jonge diamantbewerkers onder de *Zaaier*-leden op 130 van de 400. Dit getal is uiterst onwaarschijnlijk. Het aantal leden van de afdeling Amsterdam van de oude *Zaaier* kwam volgens *Bericht 1907* (n. 180), blz. 49, niet boven de 40. Dit komt overeen met de door andere bronnen en personen genoemde getallen.

205 Mond. med.; *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 38. De kantoorbediende was Jo Sternheim, die zijn eerste voordrachten in *De Zaaier* hield! Wanneer we de

opgegeven beroepen vergelijken met die van SJB'ers dan blijkt er niet veel verschil te zijn, alleen de bouwvakkers en gemeentearbeiders schijnen bij *De Zaaier* te ontbreken. Dit kan een toeval zijn - de gegevens zijn zeer onvolledig en de aantallen waar het om gaat te klein – maar kan ook samenhangen met de anarchistische gezindheid van deze groepen arbeiders.

206 Korn, Karl - *Die Arbeiterjugendbewegung. Einführung in ihre Geschichte*, Deel I, blz. 22: „Und doch sind die ersten Versuche, die deutsche Arbeiterjugend organisatorisch zusammenfassen, gerade aus den Reihen der Handwerkslehrlinge hervorgegangen."

206a Stenhuis schreef later (HJV - 2/3 '28): „van *De Zaaier* is veel kwaad verteld; ik geloof veel te veel kwaad. Menige tegenwoordige voorman onzer arbeidersbeweging heeft in en door *De Zaaier* de weg naar harde arbeid in onze socialistische arbeidersbeweging gevonden."

207 Vliegen (n. 103), deel III, blz. 466.

208 Vliegen (n. 103), deel II, blz. 564.

209 Mond. med.

210 Artikelen van H. Worms, Ed. Polak, Coen, C. Pryes e.a.

211 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 42 e.v.

212 Idem, blz. 39.

213 *Bericht 1907* (n. 180), blz. 49. Ed. Polak spreekt van invloed in de Zaanstreek, maar nadere aanwijzingen hiervoor ontbreken. Zie: *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 45.

214 Meyer (n. 189), blz. 53 e.v. vermeldt dat ook de in Amsterdam gestationeerde marine-eenheden paraat werden gehouden. Zijn uiteenzettingen over het algemene verloop van de spoorwegstakingen bevatten nogal wat onnauwkeurigheden.

215 Coen - *Anti-militaristische Propaganda* - In: *De Nieuwe Tijd*, 1902, blz. 798/799.

216 Idem, blz. 797. Zie ook Coen - *Het leger als klasse-instrument*. In: *De Nieuwe Tijd*, 1902, blz. 580 e.v. Hierin vinden we een nadere motivering van het antimilitarisme van *De Zaaier*.

217 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 41. Dit is ook de strekking van Coens artikel.

218 Mond. med.

219 *Bericht 1907* (n. 180), blz. 49.

220 *Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 397.

221 Idem, blz. 397; zie blz. 49: De SJB verdubbelde zijn ledental.

222 Datum o.a. vermeld in: *Statuten en reglement van De Zaaier*.

223 Deze overwinning van de tegenstanders ener politieke en zelfstandige jeugdbeweging werd in Duitsland in de hand gewerkt door de uitvaardiging van de *Reichsvereinsgesetz*. Voor verdere bijzonderheden zie blz. 66, n. 282. Binnen de perken van de wet, was er geen andere mogelijkheid dan van de jeugdbeweging een instituut voor algemene ontwikkeling te maken. Alleen K. Liebknecht hield aan de grondgedachte van de Parijse resolutie vast, zoals in 1907 te Stuttgart zou blijken (zie blz. 61 e.v.).

224 Wijnkoop (n. 191), blz. 58.

225 In het raam van de strijd tussen de aanhangers van Bernstein en de marxisten, kan dit gezien worden als een kiezen voor het revisionisme. In het licht van de latere politieke ontwikkeling van Wijnkoop doet deze stellingname, die hem ook tegenover Karl Liebknecht plaatste, merkwaardig aan.

226 Wijnkoop (n. 191), blz. 59.

227 Idem, blz. 62.

228 Idem, blz. 62.

229 Idem, blz. 57.

230 *De Jonge Garde* - 1 nov. 1908; men ziet: de *Zaaiers* waren met de beste bedoelingen bezield, maar het liep anders.

231 Liebknecht (n. 176), blz. 91: „Vorher bezog der Bund längere Zeit den belgisch-vlämischen Zaaier als offizielles Organ." Wij kunnen deze mededeling niet bevestigen, al bestond er inderdaad een blad *De Zaaier, maandelijks orgaan van de Belgische Federatie der socialistische Jonge Wachten*, uitgegeven door de socialistische *Jonge Wacht* van Antwerpen. Het ISG beschikt over de nummers van jan. 1903 tot zomer 1904.

232 *Bericht 1907* (n. 180), blz. 50: de oplage van het blad bedroeg weldra 1500. *De Zaaier* van 1 mei 1908 meldde 950 abonnees en 350 los verkochte nummers. Het blad verscheen van 1 aug. 1906 tot en met 1 juli 1908. Het nummer van 1 sept. 1908 heette *De Jonge Garde* en stond onder redactie van Wijnkoop.

233 *De Zaaier* - I, 3.

234 *Bericht 1907* (n. 180), blz. 49; Statuten (n. 222), blz. 1.

235 *De Zaaier* - 1 april 1907.

236 *De Zaaier* - 1 maart 1907.

237 *De Zaaier* - 1 juni 1907.

238 *Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 398.

239 *De Zaaier* - 1 juli 1907. Het gebrek aan belangstelling bij de bezadigde socialisten is opvallend. Vliegen wijdt in zijn eindeloze geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging 6 regels aan de oprichting van *De Zaaier*. Verg. Vliegen (n. 103), deel I, blz. 483.

240 *De Zaaier* - 1 juni 1908. Verg. conflict KGOB/NOPC (blz. 92/93), JGOB/NV (blz. 105/106) en NJN/NNV (blz. 237/238). Voogd - *Fakkelloop*, blz. 11: *De Zaaier* groeide door het ontbreken van een leeftijdsgrens uit tot een oppositionele socialistische partij of vertoonde althans symptomen die in die richting wezen. „Getrouwde mannen met snorren en baarden, vaders van kinderen zijn en blijven leden der jeugdorganisatie". Gezien de leeftijdsopbouw (n. 241) een weinig geloofwaardig beeld.

241 *Bericht* (n. 180), blz. 50. *De Zaaier* - 1 juli 1907/1 juli 1908: de gegevens uit deze nummers combinerend krijgen we de volgende leeftijdsopbouw:

15 j.	—	8	22 j.	14	24
16 j.	27	36	23 j.	10	11
17 j.	50	65	24 j.	7	9
18 j.	64	66	25 j.	3	2
19 j.	56	59	26 j.	4	3
20 j.	35	53	27 j.	—	1
21 j.	19	28	28 j.	1	—

We voegen hier nog enkele sociale en statistische gegevens aan toe. De leden behoorden uitsluitend tot de arbeidersjeugd. Slechts 50 meisjes waren lid (*Bericht 1907* (n. 180). blz. 50.). Met 537 bereikt het ledental in 1908 zijn maximum. Maar de SDJB bracht het in 1892 tot 692 leden! (zie blz. 42 en 43). Vergeleken met de buitenlandse zusterorganisaties springt duidelijk in het oog hoe uiterst gering dit ledental is: België 10.000, Zweden 18.000, Duitsland 6.000, totaal bij het *Intern. Jeugdbureau* aangesloten leden 60.000. Zie H. Roland Holst - *De socialistische opvoeding der jeugd*, Rotterdam 1907; *Bericht* (n. 180), blz. 3: België - 13.000, Zweden - 17.000, Duitsland - 6.800.

242 *De Zaaier* - 1 juli 1908.

243 In het begin van de jaren twintig, toen dit jeugdradicalisme leidde tot kritiek op de politieke lijn van de *Komintern* werd door de communisten strijd gevoerd voor het beginsel dat de revolutionaire jeugdbeweging de parolen van de *Komintern* d.w.z. van de ouderen diende te volgen. Zie blz. 216-217. Voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog diende het jeugdradicalisme de marxistische stroming in de arbeidersjeugdbeweging, in de jaren twintig richtte het zich ten dele tegen haar.

244 De geschiedenis van deze conferentie vinden we beschreven in: *Bericht über die erste intern. Konf. der soz. Jugendorg. abgehalten zu Stuttgart vom 24. bis 26. August 1907*, Stuttgart (1907). Münzenberg (n. 61), blz. 48/54. *Deutschlands Junge Garde* (n. 60), blz. 35 t/m 38.
Reeds op de intern. socialistische congressen van 1900 (Parijs) en 1904 (Amsterdam) was moeite gedaan een intern. contact tussen de social. jeugdorg. tot stand te brengen. Op het congres van de Zuidduitse jeugdbeweging in Mannheim (30 sept. 1906) werd opnieuw een voorstel hiertoe gedaan. Maart 1907 kwam een voorlopig intern. bureau tot stand, bestaande uit H. de Man, K. Liebknecht en L. Frank. Dit bureau riep de conferentie in Stuttgart bijeen. Er werd besloten tot het vormen van een *Intern. Jeugdbureau*, dat in Wenen zou zetelen. Het bestond uit 5 leden onder wie K. Liebknecht, H. de Man en H. Roland Holst. Het was meer een centraal punt voor internationaal contact dan een hechte organisatie. Ook was het organisatorisch niet zelfstandig maar maakte deel uit van het bureau der Tweede Intern. Hierin weerspiegelt zich de overwinning van de rechtervleugel. De betekenis van Stuttgart lag dan ook niet op organisatorisch gebied maar in het opstellen van een actie-programma.

245 Hoe minachtend laat hij zich later uit over de internationale jeugdbeweging rond 1907. Man, H. de - *Gegen den Strom. Memoiren eines europäischen Sozialisten*, Stuttgart 1953, blz. 79.

246 Speciaal in Karl Liebknecht belichaamt zich de band tussen de linkervleugel en de proletarische jeugdbeweging. In steeds toenemende mate werd hij de held van de revolutionair gezinde arbeidersjeugd en deze verering groeide nog door de beestachtige wijze waarop hij vermoord werd.

247 Hetzelfde referaat had Liebknecht ook uitgesproken op het genoemde jeugdcongres in Mannheim (n. 56). Korn (n. 206), deel I, blz. 92: toen Liebknecht de rede in druk liet verschijnen „wurde sofort das schwerste Geschütz der Staatsjustiz gegen ihn aufgefahren; er wurde des Hochverrats angeklagt, entging zwar damals noch der Zuchthausstrafe, wurde aber zu längerer Festungshaft verurteilt und seine Schrift wurde eingezogen." Zie ook Münzenberg (n. 61), blz. 53.

248 Roland Holst (n. 241), blz. 30. Zie Münzenberg (n. 61), blz. 52. In de Duitse tekst zijn het slechts 5 stellingen, maar in de Nederlandse vertaling is de laatste stelling in twee delen gesplitst, zodat het er 6 werden.

249 *Bericht* (n. 244).

250 Voor de gang van zaken op het Deventer Congres zie: *Verslag van het Buitengewoon Congres der SDAP, gehouden op 13 en 14 februari 1909 te Deventer*, Amsterdam (z.j.). Door hun royement waren de *Tribunisten* politiek geïsoleerd.

251 Congresverslag: *De Jonge Garde* - juli 1909.

252 *De Jonge Garde* - IV, 2 (september 1909).

253 Voogd - *Fakkelloop. Herdenkingsrede bij het 10-jarig bestaan der AJC*, Amsterdam 1928, blz. 12. Enige vrienden van *De Zaaier* – leden der SDAP – sturen aan op een buitengewoon congres. „Maar deze poging werd verijdeld door Wijnkoop, die de zelfstandigheid van *De Zaaier* demonstreerde door het buitengewoon congres waartoe reeds was besloten onmogelijk te maken."

254 *De Jonge Garde* - IV, 3 (oktober/november 1909): afdeling Enschede scheidt zich af en zegt dit te doen op advies van de secretaris der SDAP, Van Kuijkhof.

255 *De Jonge Garde* - juni/juli 1910.

256 Danneberg, R. - *Die Jugendbewegung der sozial. Intern. Bericht über den Stand der Jugendbewegung 1907-1909*, Wien 1910, blz. 59.

257 *De Jonge Garde* - maart 1910.

258 Idem - maart 1910. „Bericht. Vanaf heden hebben wij op verzoek van de red. mede benoemd tot redactrice van De Jonge Garde H. Roland Holst. Het verzoek

werd gedaan en het besluit genomen om in de red. van ons orgaan even goed als in *De Zaaier* zelf, de bestaande socialistische partijen te erkennen. Het hoofdbestuur."

259 *De Jonge Garde* - juni/juli 1910.

260 Idem - V, 1/2 (maart 1911).

261 Danneberg (n. 183), blz. 113.

262 Idem - V, 4/5 (mei 1911). Wijnkoop schrijft hierin het art. *Standhouden*. De jeugdbeweging moet zelfstandig zijn, politiek bedrijven en actie voeren!

263 *De Jonge Socialist* - VIII, 1 (jan. 1915).

264 Münzenberg (n. 61), blz. 100.

265 Van Amstel, pseudoniem voor Andries van Gool, geboren in 1882, was lid van de SDP, die hem aanwees als gedelegeerde bij *De Zaaier*. Stamde uit een familie van behangers en stoffeerders. Zijn vader had een eigen zaakje, maar hij wilde dit niet overnemen. Uit principiële overwegingen gaf hij er de voorkeur aan zelf bij een baas te werken. Van Amstel was een levenslustige man vol ideeën en initiatieven. Onverwoestbaar optimist. Over zijn politieke denkbeelden komen wij nog te spreken.

266 Mei 1912 - Verg. *De Jonge Socialist* - jan. 1915. Mond. med.

267 Mevr. J. Wijnkoop-Van Rees was zo vriendelijk 90 brieven ter beschikking te stellen, die Van Amstel in de jaren 1913-1919 aan Wijnkoop schreef. De antwoorden van Wijnkoop zijn helaas verloren gegaan. Deze brieven worden verder geciteerd als: Van Amstel + datum.

268 Van Amstel - 14 febr. 1913; Amstel, A. v. - *Een Nieuw Tijdperk der revolutionaire jeugdbeweging* (*Referaat gehouden op het congres van De Zaaier*), oct. 1917, blz. 9.

269 Van Amstel – 26 maart 1913; Van Amstel (n. 268), blz. 10.

270 Van Amstel - 10 maart 1914. Van A. beklaagt er zich bij Wijnkoop over, dat hij bij de bestuursverkiezing in Amsterdam „tegen de handigheid dier jongelui van jouw, op dat gebied zeker bevoorrecht ras niet opgewassen" is, zodat de anti-SDP-elementen zegevieren.
Het hoofdbestuur zegt over een stuk van Van A. dat het „schadelijk voor het standpunt der neutraliteit wat *De Zaaier* toch behoort in te nemen" is. Van A. antwoordt „dat die vrees om die neutraliteit t.o.v. de SDAP te schenden dwaas is. De SDAP heeft toch werkelijk jullie willen afmaken, durf je dat niet te zeggen of mag je dat niet zeggen?"

271 Münzenberg (n. 61), blz. 81: „Organisatorisch errang die „*De Zaaier*-Gruppe" vor dem Kriege keine allzu grosse Erfolge und zählte 1913 kaum über 100 Mitglieder."

272 Voogd (n. 253), blz. 12 over het partijbestuur der SDAP: „Ze dacht er voorlopig niet aan zich weer die last op de hals te halen."

273 Voogd (n. 253), blz. 12.

274 HJV - 8 februari 1924; Voogd (n. 253), blz. 13.

275 Zie blz. 60 en 61; Danneberg (n. 183), blz. 114/115.

276 *Het Volk* - 18 oktober 1911 motiveert het beginsel van een geleide jeugdorganisatie met de slechte ervaringen die met *De Zaaier* opgedaan zijn.

277 Boersma (n. 16), blz. 8.

278 HJV - 2 maart 1928. Herinneringen van Gé v. Amerongen.

279 *Die Arbeiter-Jugend-Internationale, Werdegang und Ziele*, Berlin 1925 - blz. 7/8: „Es gab in ihr eigene Vorstände der Jugendlichen, daneben Ausschüsse aus Erwachsenen, so dass zwei Kompetenzen existierten, wodurch Reibungen hervorgerufen wurden."

280 Voogd, P. - *Ontwikkeling en organisatie der jonge arbeiders* - In: *De Soc. Gids*, 1916, blz. 808. Voogd hield de leiding van het jeugdwerk tot 1920. Voor biografische gegevens: Vliegen (n. 103), Deel II, blz. 562: „In 1909 behoorde Voogd tot

degenen, die omdat zij zich niet konden verenigen met het royement van Wijnkoop c.s., de SDAP verlieten om mee te doen aan de stichting van de SDP. Het duurde maar kort. Nog in hetzelfde jaar keerde Voogd tot de SDAP terug." Geboren in 1873, behaalde hij in 1892 zijn onderwijzersakte. Hij behoorde in 1911 dus niet bepaald tot de jongeren!

281 Voogd (n. 253), blz. 13. In Duitsland bestonden jeugdcommissies van volwassenen, die de abonnees van het jeugdorgaan telkens voor verschillende soorten van jeugdbijeenkomsten bijeenriepen.

282 Het *Reichsvereinsgesetz* van 19 april 1908 (Münzenberg, W. - *Die dritte Front, Aufzeichnungen aus 15 Jahren proletarischer Jugendbewegung*, Berlin 1930, blz. 28: noemt abusievelijk 15 mei 1908 als datum) bepaalde: „Personen, die das achtzehnte Lebensjahr noch nicht vollendet haben, dürfen nicht Mitglieder von politischen Vereinen sein und weder in den Versammlungen solcher Vereine, sofern es sich nicht um Veranstaltungen zu geselligen Zwecken handelt, noch in öffentlichen politischen Versammlungen anwesend sein." In: *Geschichte der Arbeiterjugendbewegung* (n. 60), blz. 36.

283 Voor een beschrijving van het afdelingsleven zie: Sluyzer, M. - *Als de dag van gisteren...*, z.j., blz. 149 e.v.

284 *Het Volk* - 30 aug. 1910: Twee dagen later drukte dit blad al een voorstel af van afd. Amsterdam III der SDAP: „Door het Federatiebestuur wordt de afdelingen opgedragen clubjes van jongelieden te vormen met wie eenvoudige onderwerpen worden behandeld, zoveel mogelijk onder leiding van krachten uit eigen kring."

285 Protest van H. Worms in *Het Volk* begin sept. 1910, geciteerd in *Rode Jeugd* - I,1 (14 juli 1932).

286 Mond. med.

287 Boersma (n. 16), blz. 9. Het lid in Amsterdam was H. Hartog, later federatievoorzitter van de SDAP, die in *Het Volk* van 1 en 5 nov. 1913 twee artikelen schreef. In Rotterdam konden de opposanten door de steun van Spiekman in *Het Volksweekblad* van 8 nov. 1913 een artikel geplaatst krijgen. Mond. med.

288 In het verslag zijn alle voorstellen afgedrukt, die de verschillende afdelingen der SDAP deden.

289 Danneberg (n. 183), blz. 114.

290 Voogd (n. 253), blz. 14/15.

291 Heertje (n. 204), blz. 159: de typografenbond gaf in 1911 een blad uit voor de aspirantleden.

292 Idem, blz. 157: lonen van 30 tot 50 gulden brachten de jongeren thuis!

293 Jong Edz., Fr. de - *Van ruw tot geslepen. De culturele betekenis van de ANDB in de geschiedenis van Amsterdam*, Amsterdam 1955, blz. 21: de leiding typeert de „jonge garde" als „onwaardige egoisten, belachelijke parvenuutjes, misselijke kleinburgers"; Heertje (n. 204), blz. 157 maakt melding van de bezoeken die de jongeren aan „donker Amsterdam" brachten.

294 Velde, C. A. van der - *De ANDB. Een overzicht van zijn ontstaan, zijn ontwikkeling en zijne beteekenis*, Amsterdam 1925, blz. 498.

295 Bij het doorbladeren van de jaargangen ontmoeten we de namen van Jac. P. Thijsse, Kees v. Bruggen, Carry v. Bruggen, Willem Pijper, Sem Dresden, A. Pit, R. N. Roland Holst, S. R. de Miranda, J. W. Albarda en vele anderen.

296 Velde (n. 294), blz. 498.

297 Heertje (n. 204), blz. 159: „In de eerste plaats hebben de ouderen voor het blad veel meer belangstelling gehad dan de jongeren, waarvan slechts een minderheid het buitengewoon goed verzorgde tijdschrift op prijs stelt"; De Jong, (n. 293), blz. 21 zegt dat het blad wel bestemd was voor de jeugd, maar ook veel aftrek vond bij de ouderen.

298 Velde (n. 294), blz. 499; Heertje (n. 204), blz. 159 meent ten onrechte, dat het blad in juli 1914 definitief verdween.

299 In Amsterdam bestond reeds voordien *De Jonge Garde*, dat van okt. 1913 tot dec. 1913 verscheen.

300 HJV - 8 febr. 1924.

301 Voogd (n. 280); *Die Arb. Jug. Int.* (n. 279), blz. 7/8: „Es muss gesagt werden, dasz die neue Organisation wenig Anklang bei der Jugend fand"; Danneberg (n. 183), blz. 114: ledenstand maart 1913 600, mei 1914 1200, van dit laatste aantal telde (blz. 115) Amsterdam er 460. Hiervan waren 28% meisjes, 144 waren diamantbewerker; Heertje is met zijn schatting van 125 diamantbewerkers op de 400 Amsterdamse leden dus niet ver mis (blz. 160). Het joodse element was in Amsterdam evenals bij *De Zaaier* (blz. 54, n. 204) sterk vertegenwoordigd.

302 Zie blz. 31; een groot aantal biografieën en autobiografieën vinden we bij: Bymholt (n. 16); Vliegen (n. 66 en 103); Ankersmit (n. 166).

303 Banning, W. - *Terugblik op leven en strijd van althans een deel der generatie die idealistisch-jong was aan het begin der 20e eeuw toegelicht aan de ontwikkelingsgang van één hunner*, Amsterdam 1958, blz. 10.

304 Prakke (blz. 12), blz. 21; Goede, B. de - *Willem Paap. Het paard van Troje*, Utrecht 1946, blz. 9: Ook hier wordt gezegd, dat studeren in dit milieu (broodbakker) onvermijdelijk wil zeggen onderwijzer worden.

305 Daalder (n. 307), blz. 159: zelfs een zo begaafde figuur als W. Banning zakte de eerste keer voor het toelatingsexamen.

306 Zie blz. 30. Verder mond. med.

307 Bij Daalder, D. L. - *Schimmenspel*, Zeist z.j., blz. 151 lezen we dat de financiële omstandigheden van een onderwijzer niet toelieten zijn kinderen naar een middelbare school te sturen: „'t Spreekt vanzelf, dat ik onderwijzer word: Vader is 't immers ook! En moeder heeft me duidelijk gemaakt, dat er geen andere mogelijkheid is dan deze. Als we rijk waren net als Willem Klaassen zou ik ergens naar een HBS kunnen gaan... Maar rijk zijn we niet: schoolmeesters verdienen maar weinig en dus moeten hun kinderen ook schoolmeester worden... dat is een wet van Meden en Perzen."
Hammacher, A. M. - *De levenstijd van A. der Kinderen*, Amsterdam 1952, blz. 3: Der Kinderen ging naar de rijkskweekschool „krachtens de financiële gezinsomstandigheden die geen andere dan deze kosteloze opleiding toelieten". En dat terwijl zijn vader goudsmid was!

308 Te grote betekenis hieraan hechtten: Prakke (blz. 12), blz. 21, Romein-Verschoor (n. 2), blz. 81: schrijfster noemt de kwekelingen rond 1900 „toen meer dan nu de room van het proletarische en kleinburgerlijke intellect"; Banning, W. - *De achtergrond der jeugdbeweging*, z.j. (1e uitg. overdruk uit *Leidersblad* van de JVO, 2e uitg. aparte brochure van de JVO), blz. 4.

309 Mond. med. van oud-leerlingen der Haarlemse Rijkskweekschool. Tot hetzelfde resultaat komen we wanneer we de ruim 150 biografieën nagaan, die Vliegen (n. 66 en n. 103) geeft: bij 5 wordt gezegd, dat zij onderwijzer hadden willen worden of het althans niet volbrachten (van 3 wordt het beroep van de vader vermeld: politieagent, slager, kleine handelaar), 21 zijn onderwijzer geworden; bij de helft hiervan wordt het beroep van de vader genoemd, nl. zeeman, veehouder, boer, kleermaker, schoenmaker, klerk, bedrijfsleider, koperslagersbaas, timmerman en letterzetter, welke twee laatsten misschien als loonarbeiders kunnen gelden.

310 Het kwekelingschap als enige studiemogelijkheid waar de financiële middelen ontbreken, heeft een parallel in de gratis opleiding voor militaire artsen na het midden der 19e eeuw. Verg. *Gesch. Stud. leven* (n. 27), blz. 589: „de medische

studie in militair verband... werd meestal verkozen door hen, die niet in staat waren de studie te bekostigen". Hun vereniging *Mavors Medicator* is progressiever dan het rechten- en theologie-studenten uit de patriciërskringen omvattende corps. De eerste ongecensureerde almanak van 1870 laat een antimilitaristisch geluid horen en geeft blijk van sympathie voor de strijd der arbeiders. Wel een bewijs dat zij het leger niet uit vrije wil hadden gekozen.

311 Verg. adressenlijst in: *Gedenkboek Rijkskweekschool Haarlem 1862-1952*, Groningen 1952.

312 Jong Edz., Fr. de - *J. Saks literator en marxist. Een politieke biografie*, Amsterdam 1954, blz. 14; De beurs bedroeg 300 gulden per jaar.

313 Daalder (n. 307), blz. 168: kosthuismisère, zure mensen die het voor de verdienste doen, karige kost, kale kamers, geen liefde en zorgende hartelijkheid. „Voor jongens tussen 14 en 18 is dit milieu verkeerd. We snakken naar jolijt en gezelligheid - we krijgen noch het een noch het ander." Pleysier, Arie - *Leen Wouters op de kweekschool*, Amsterdam 1929, blz. 12 geeft een nog veel somberder beeld; er zijn ook gunstiger voorbeelden. Mond. med.

314 *Kweekelingen-Almanak 1907*, blz. 19 e.v.: Groningen 7 uur, Maastricht en Nijmegen 8 à 9 uur, Haarlem 10 uur; Prakke (blz. 12), blz. 23.

315 Mond. med. Hierdoor nam Ella v. Duinen (pseudoniem van Clara Brandon) ook pas na de kweekschooljaren aan de jeugdbeweging deel. Zie n. 370.

316 Mond. med.

317 *Baknieuws, Weekblad voor den Nederlandschen Kweekeling, 1897-1900*, no. 14.

318 Mond. med.

319 *Baknieuws, 2e reeks 1899*, blz. 64: in totaal waren er 8008 kwekelingen, van wie 507 op de rijkskweekscholen.

320 Mond. med. Hoezeer de middelbare scholieren het beneden hun waardigheid achtten met kwekelingen om te gaan, bleek op kwetsende wijze bij sportbeoefening en schaatsenrijden. Vrijwel alle ondervraagden hadden deze ervaringen.

321 Banning (n. 308), blz. 4, geeft als kenmerken - 1. het leven weg van thuis in een kosthuis, 2. een werkkring, die het besef met zich meebracht een sociale missie te vervullen, 3. de herkomst van de leerlingen uit de kringen van arbeiders, onderwijzers en kleine burgers „waar een zeker sociaal-idealisme leefde". Onze analyse sluit meer aan bij Prakke (blz. 12), blz. 24, die spreekt van „een groep intellectuelen boven het eigen milieu uitgetilden, daarbij min-of-meer ontwortelden, - met een sterk saamhorigheidsbesef".

322 Het Toynbeewerk leidde tot de stichting van *Ons Huis* en in arbeiderskringen tevens tot de tegenbeweging van het Speeltuinwerk waar de naam van vader Klaren onverbrekelijk mee verbonden is.

323 Saks, J. - *Uit vroeger dagen* (1904). In: *Socialistische Opstellen* (*Tweede bundel*), Rotterdam 1923.

324 De NCSV organiseerde in 1899 de eerste jongenskampen in ons land. Verg. *Verslag van de Staatscommissie tot onderzoek naar de ontwikkeling der jeugdige personen van 13-18 jaar, ingesteld bij* K.B. *van 18 juni 1917* (*no. 58*), (1919), blz. 117: „uiteraard strekt deze arbeid zich uit tot jeugdigen van enige maatschappelijke welstand."

325 De schrijfster was Cornelie Huygens, lid van de SDAP.

326 *Gesch. Stud. leven* (n. 27), blz. 616 e.v. In 1902 houdt namelijk het *Socialistische Leesgezelschap* op te bestaan, waaruit vooraanstaande socialistische intellectuelen zijn voortgekomen.

327 Idem, blz. 543.

328 Idem, blz. 628 en 631.

329 Idem, blz. 629.

330 Vliegen (n. 103), deel III, blz. 519: Thijssen geboren in 1879 stamde uit een

schoenmakersgezin. Zijn vader sympathiseerde met Domela Nieuwenhuis. Zijn moeder, die in 1890 weduwe werd, bleef „rood".

331 Bij meer dan 30 abonnees op een school had men recht op een redacteur. Hierdoor was het toch niet zonder meer een blad met abonnees, maar kreeg het reeds direct het karakter van een zeer losse organisatie.

332 Voor uitvoerige gegevens over de kwekelingenbeweging zie Prakke (blz. 12).

333 De termen *Bund* en *Bunderlebnis* stammen uit de Duitse literatuur over de *Wandervogel* en duiden moeilijk te omschrijven en te classificeren vormen van groepsleven en groepsbelevingen aan.

334 Prakke (blz. 12), blz. 16; Fetter, J. C. A. - *Herinneringen*, Arnhem 1958, blz. 15/16 over *Nuntius Gymnasiorum*, dat door de leerlingen uit de gegoede stand werd uitgegeven en waar het mindere soort Amsterdammers, joden en jongens van buiten niet in werden toegelaten. Een tegenorgaan van de laatste categorie was het gevolg.

335 Prakke (blz. 12), blz. 17.

336 Idem, blz. 18.

337 *De Bakmars* komt voor in de *Kweekelingen-Almanak 1899* en vermeldt als geestelijke vader „André", een pseudoniem voor W. C. Meijer Drees. Naar de heer P. J. Tiggers meedeelde waren het veel meer de woorden dan de melodie, die zo aanspraken.

338 *Baknieuws* - no. 1.

339 Idem - no. 2.

340 Idem - 2e reeks, 1899, blz. 178. Er zijn ook uitspraken aan te wijzen, waar de stellingname tegen de ouderen ontbreekt en alleen de nadruk wordt gelegd op de onderlinge aaneensluiting bijv. *Baknieuws - 2e reeks*, blz. 85.

341 *Baknieuws* - no. 14, 15 en 17.

342 Idem - no. 24.

343 Prakke (blz. 12), blz. 30. 1.200 abonnees betekende dat de krant tot ver buiten de rijkskweekscholen verspreid werd en dat gerekend op een totaal van 8000 kwekelingen 15% abonnee op het blad was, als tenminste alle abonnees kwekelingen waren.

343a Deze term impliceert niet dat de generaties gesloten tegenover elkaar stonden. Een deel der jongeren volgde gespannen de discussies tussen de volwassenen die het onderling oneens waren (liberalen en calvinisten contra socialisten en humanitairen). Zie Blüher (n. 12) deel I, blz. 48: „Unter diesen Kämpfen der Väter wuchs eine Jugend auf, die alles neugierig miterlebte."

344 Van der L. was als natuurkunde- en later als biologieleraar van 1881 af aan de Rijkskweekschool verbonden, in 1888 werd hij directeur en bleef dit tot 1921. Verg. *Gedenkboek 50 jaar Rijkskweekschool Haarlem*, Amsterdam 1912, blz. 140.

345 Mond. med.

346 Mond. med.; Daalder (n. 307), blz. 188.

347 Mond. med.

348 In feite draait het conflict tussen Barthold Meryan en zijn vader om hetzelfde; verg. n. 20.

349 Hartgerink (blz. 12, n. 17), blz. 27: „Wat wij in ons eigen land aan jeugdbeweging meegemaakt hebben is uit Engeland en Duitsland beide tot ons gekomen." Deze zonder een spoor van bewijs geponeerde stelling wordt door ons onderzoek volkomen gelogenstraft. Pas in 1908 is er een vluchtig contact met de Zweedse geheelonthoudersjeugd en wordt een groet van Belgische geestverwanten ontvangen (24 april 1908); Verg. Duinen, E. v. - *Als 't hart nog jong is*, 1908. Fallada, Hans - *Damals bei uns daheim, Erlebtes, Erfahrenes und Erfundenes*, Stuttgart 1956: spreekt van een Hollandfahrt die hij met de *Wandervogel* op 13- à 14-jarige

leeftijd, d.w.z. in 1906/7 maakte. Er is niets dat erop wijst dat hiervan enige invloed op de kwekelingenbeweging is uitgegaan.

350 *Baknieuws* - no. 1; Prakke, (blz. 12) blz. 31.

351 *Baknieuws* - no. 7.

352 Herman Poort introduceerde de *Tachtigers* op de scholen; Verg. Prakke (blz. 12), blz. 69 e.v.; ook Van der Ley was bijzonder tegen de *Tachtigers* gekant. Mond. med.

353 Gunning, Wzn., J. H. - *De studie der paedagogiek in Nederland 1898-1938*, Amsterdam 1938: noemt juist het jaar 1898 als een keerpunt in de gesch. van de pedagogiek. Bij de kwekelingen bestond grote bewondering voor Jan Ligthart, die omgekeerd zelf de jeugdbeweging een goed hart toedroeg. Een dochter van hem was lid van de KB.

354 *Baknieuws, 2e reeks*, 1899, blz. 164.

355 *Baknieuws* - no. 28; Prakke (blz. 12), blz. 29.

356 *Baknieuws* - no. 15: A. Don, onderwijzer in Rotterdam en alg. secr. van de NOPC had in Nijmegen een groep v. 20 kwekelingen op basis van geheelonthouding weten te vormen. „Goddank! de kreet „Sluit Schiedam!" wordt door velen mijner medeleerlingen alhier niet meer beschouwd als de fanatieke uitroep van belachelijke dwepers, maar als de wapenkreet van hen, die willen meehelpen de mensheid uit de ellende van het alcoholisme op te heffen"; Verg. *Baknieuws*, no. 4 en 13.

357 Idem, 2e reeks, 1899, blz. 146.

358 Prakke (blz. 12), blz. 38.

359 Data zijn ontleend aan: *Kweekelingen-Almanak 1909*, zie ook *Kweekelingen-Almanak 1907*, blz. 11.

360 KB - no. 32 (18 mei 1904).

361 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 20.

362 KB - no. 35.

363 De *Kweekelingen-Bode* werd tegelijk als een bond aangevoeld en aangeduid met *Kah-Beh*, de lezers derhalve met KB'ers.

364 KB - no. 72 (31 maart 1905).

365 *Kweek. Alm. 1907*, blz. 12: dit gebeurt op 14 okt. 1904.

366 KB - no. 102 (1 dec. 1905).

367 KB - no. 104.

368 *Kweek. Alm. 1909*: gegevens over de algemene vergadering.

369 KB - no. 107.

370 *Kweek. Alm. 1907*, blz. 12: Later bij een hernieuwd optreden in de KB, maakte zij een rondreis, waarbij zij enkele lezingen hield. Deze lezing werkte zij om tot een brochure (n. 349); Verg. *Kweek. Alm. 1909* - 1 okt. 1908.

371 Van Duinen, blz. 7.

372 Idem, blz. 12.

373 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 22/23.

374 *De Levende Natuur* (1902) bevat een verslag, dat in de *Kampeerkampioen*, XV,6 - 1955 herdrukt is.

375 KB - no. 63/75.

376 KB - no. 134 e.v.

377 Mond. med.

378 Gegevens over al deze tochten in: *Kweek. Alm. 1909*.

379 De verwantschap met het Duitse *wandern* is onmiskenbaar zonder dat er van contact met *Wandervögel* sprake is geweest.

380 De tweede algemene vergadering werd in sept. 1906 in Deventer gehouden.

381 KB - no. 188.

382 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 56.

383 Idem, blz. 58.
384 Prakke (blz. 12), blz. 44.
385 Mond. med.
386 KB - no. 184.
387 12 febr. 1908.
388 *Kweek. Alm. 1910*, blz. 9.
389 Prakke (blz. 12), blz. 45.
390 Idem, blz. 43.
391 *Kweek. Alm. 1910*, blz. 10.
392 *Gedenkboek* KGOB *1916*, blz. 18: „Toen waren al de stormen om het nieuw-ervarene van vriendschap en samen jong-zijn in zoverre uitgewoed, dat men die kameraadschap, dat gemeenschappelijk leven niet langer voelen kon als een openbaring."
393 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 105; *Gedenkboek* KGOB, blz. 18.
394 *Kweek. Alm. 1910*, blz. 12.
395 *Kweek. Alm. 1911*, blz. 21.
396 Deze strijd speelde zich niet alleen in de KB maar ook in de KGOB af. Op het KGOB-congres in 1910 beschouwden de „hogen" de geheelonthouding als uiting van de ontwaking der jongeren tot „ware menselijkheid", de bron waaruit alle andere stromingen ontstonden. Daarom wilden zij opvoeden tot dat ontwakingsbesef. De „lagen" zagen in de KGOB de vereniging die uitsluitend ten doel moest hebben goede drankbestrijders te vormen. Verg. *Kweek. Alm. 1911*, blz. 21 en KB 305.
397 Prakke (blz. 12), blz. 40: meent dat het karakteristieke verschil tussen *Baknieuws* en KB schuilt in het feit, dat bij de eerste wel en bij de tweede aanvankelijk geen generatiespanning valt aan te wijzen.
398 *Kweek. Alm. 1911*, blz. 72.
399 Idem, blz. 79.
400 *Gedenkboek* KGOB, blz. 51; in 1908 was er al veel weerstand in de KB tegen de geheelonthouding.
401 *Gedenkboek* KGOB, blz. 51.
402 De clubliederen in de *Kweek. Alm. 1909* bezingen voornamelijk de vriendschap en het samen een-zijn.
403 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 39 e.v.
404 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 71/72; *Kweek. Alm. 1908*, blz. 39.
405/6 *Kweek. Alm. 1907*, blz. 28.
407 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 15/16.
408 Een aantal interviews leverde een minder somber beeld op, hoewel ook: De Jong (n. 312), blz. 14, spreekt van een oranjefeest, waarbij leerlingen en leraren dronken door Haarlem tolden!
409 Misschien speelde onbewust ook de behoefte een rol de onderduiktijd in de KB te verdringen, die achteraf niet door de feiten gerechtvaardigd scheen (blz. 87).
410 *Jonge Kracht* - aug. 1911; KGOB-*Alm. 1912*, blz. 13/14.
411 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 64/65; Daalder (n. 307), blz. 185: beschrijft een propaganda-vergadering van de KGOB in de muziekzaal van de kweekschool. Banning is voorzitter. „Toot spreekt. Hij heeft, trouw aan zijn gewoonte, zijn betoog gestyleerd. In fijne zinnen vol literair effect verkondigt hij het evangelie der abstinentie onder het motto: de matigen zijn de verleiders. Met een zwierige tirade besluit hij zijn klemmende voordracht, beloond met een matig applaus. Het is nog maar een klein hoopje, die Gideonsbende van de KGOB." Deze kijk van de buitenstaander die D. is, kan ons helpen het beeld dat Banning, Vorrink en Toot oproepen te corrigeren.
412 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 64 e.v.

413 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 17.
414 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 18: dit wordt geweten aan het ontbreken van het levende woord. Er werd alleen met propagandablaadjes gewerkt.
415 Uitspraak van Vorrink. Inderdaad ontstond hierdoor een begin van saamhorigheid, een begin van BUND-vorming.
416 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 67 e.v. vinden we een congresverslag.
417 *Kweek. Alm. 1911*, blz. 51: in 1910 was de brochure uitverkocht.
418 *Kweek. Alm. 1909*, blz. 78 e.v.
419 Daalder (n. 307), blz. 186 vertelt hoe hij na een propaganda-speech van Toot in discussie ging en zei „Alcoholisme ontstaat niet door zwakheid maar door slechte woningtoestanden en andere sociale uitwassen... verder werd mijn bestrijding van de KGOB een wild pleidooi voor een socialisme, dat de mensheid zal redden uit het moeras..." Fel applaus; Sluit aan bij n. 411.
420 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 71.
421 Een probleem van algemene aard in de jeugdbeweging. De ouderenorganisaties kunnen in de jeugdbeweging niets anders zien dan een voorportaal voor hun organisatie en willen de leeftijdsgrens zo laag mogelijk vastgesteld zien. De jongeren willen in de jeugdbeweging blijven zolang zij er zich thuisvoelen. Een te lage leeftijdsgrens berooft bovendien de jeugdbeweging te snel van haar kader, een te hoge werkt verstarring in de hand en verhindert de doorstroming.
422 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 28.
423 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 32/33. Dezelfde organisatorische figuur gold al voor de plaatselijke afdelingen.
424 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 30 e.v.
425 *Kweek. Alm. 1910*, blz. 55 e.v.: J. H. Varekamp Jzn. werd in sept. 1909 door de NOPC tot adviseur benoemd; zie *Gedenkboek 10-jarig bestaan* KGOB, blz. 30.
426 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 30.
427 *Gedenkboek* KGOB, blz. 19.
428 *Gedenkboek* KGOB, blz. 19 en 30.
429 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 38 e.v.
430 Vorrink werkte in de KGOB onder de naam van Jan Kraal. Vanwege het verbod op de Haarlemse Rijkskweekschool om lid te zijn van de KGOB heerste daar de opwindende romantiek van de illegaliteit.
431 Later klaagde de NOPC: waar blijven de oud-KGOB'ers. De verwachting van de NOPC binnen enkele jaren zichzelf veroverd te zien door jongeren uit de KGOB werd niet bewaarheid. De onderwijzersdrankbestrijding won in deze jaren niet merkbaar aan kracht. Het geldt hier een jeugdbewegingsprobleem van algemene aard. De sfeer en stijl van de ouderenorganisatie is zo geheel anders, dat de ex-jeugdbeweger vol heimwee dakloos blijft rondzwerven. Zie blz. 245/246; *Gedenkboek* KGOB, blz. 40.
432 KGOB-*Alm. 1912*, blz. 34 e.v.
433 Idem, blz. 49 e.v.
434 Idem, blz. 51.
435 Voor verloop van het ledental zie statistiek blz. 101.
436 KGOB-*Alm. 1913*, blz. 19.
437 *Gedenkboek* KGOB, blz. 21; Mond. med. Bij de ontwikkeling van de JGOB en de NJGOB komen we op dit probleem nog terug. Zie blz. 135.
438 *Gedenkboek* KGOB, blz. 20.
439 KGOB-*Alm. 1913*, blz. 23: aug. 1912.
440 KGOB-*Alm. 1914*, blz. 40.
441 Mond. med.
441a KGOB-*Almanak 1912*, blz. 52: de 5e Alg. Vergadering in aug. 1911 besloot de algemeenwording uit te stellen en eerst nader te bestuderen. De resultaten van

deze studie werden samengevat in de brochure *Uitbreidingsplannen* (n. 442).

442 *Uitbreidingsplannen van de* KGOB. *Uitgave* KGOB (1912), blz. 32 onderschrift. Dit waren de NV, ANGOB en NOPC (zie n. 478).

443 *Uitbreidingsplannen*, blz. 32: Dit was o.a. de mening van Van Rees. De zg. „hoge" kringen waren niet van kwekelingen gediend. Ook F. U. Schmidt (NV) meende dat een *Bond der Jongeren* op standsverschillen afstuitte (blz. 48).

444 *Uitbreidingsplannen*, blz. 54.

445 Idem, blz. 60.

446 Idem, blz. 8.

447 Idem, blz. 77.

448 Idem, blz. 76: In ons land is nog altijd een standsverschil. Een doorsnee HBS'er acht zich heel wat beter dan een doorsnee kwekeling, terwijl laatstgenoemde zich de meerdere waant van de „arbeider". Vooral het laatste speelde een grote rol voor de kwekelingen die, voortgekomen uit de kleine arme burgerij, omhoogstreefden en er tijdens dit emancipatieproces niet voor voelden zich met wat „beneden" hen stond organisatorisch te verbinden.

449 HJV - 7 nov. 1930: Klaas Toornstra kreeg in 1913 de leiding van de KGOB na het vertrek van K. Vorrink, P. Lansen en P. Schuhmacher.

450 Multatuli - *Volledige Werken*, deel III, Amsterdam 1951, blz. 254.

451 Pleysier, Arie - *De Speelweide*, Amsterdam 1938, blz. 26/7.

452 Pleysier, blz. 27.

453 *Kernbundel* - uit *Jonge Kracht*, *orgaan van de* KGOB, okt. 1917, blz. 31 (Art. v. D. L. Daalder uit 1907).

454 Jans, R. - *Tolstoj in Nederland*, Bussum 1952, blz. 96: taalgebruik bij de tolstojanen hiermee verwant.

455 *Kernbundel* (n. 453), blz. 7, 8 en 10. Stuk van J. Toot uit 1907.

456 Banning (n. 303), blz. 13 over socialisme: „Toch was deze invloed er meer een die in de lucht zat, dan een in scherpe gestalte voor ons tredende macht, waarmee wij in het reine moesten komen. Voor mij althans bleef socialisme wat vaag en ver, aan de omtrek."

457 *Kernbundel* (n. 453), blz. 33. Artikel uit 1910. Het herdrukken van dit opstel in deze bundel wijst erop dat het niet algemeen afgekeurd werd.

458 Dat velen hun weg later naar de SDAP vonden is hier niet mee in strijd. Uit mond. med. blijkt, dat vooral N. J. C. Schermerhorn en Domela Nieuwenhuis tot de verbeelding spraken, maar dat Troelstra voor hen niets betekende.

459 Banning (n. 308), blz. 11.

460 *Kweek. Alm. 1911*, blz. 42: Koos Vorrink las op KGOB-bijeenkomsten stukjes voor van Tolstoj en verklaarde deze (13 okt. 1910).

461 Jans (n. 454), blz. 50: Tolstoj zelf was geen voorstander van kolonies! In ons land hadden deze kolonies *Walden* tot voorbeeld, dat door de jeugdbewegers geregeld bezocht werd. Johan Toot gaf in 1909 les op de Hum. school; D. Daalder was hier in 1907 reeds werkzaam. Verder was de kolonie in Nieuwe Niedorp van betekenis voor de jeugdbeweging (sterke invloed ging hier uit van N. J. C. Schermerhorn) en later de anarchistische kolonie in Best, waar de weverij *De Ploeg* uit voortkwam.

462 *Ontwaking*, *Orgaan van de Bond der Jongeren*, Blaricum 1910, redactie J. Terwey: Malte Ehrbecker, lid van het eerste hoofdbestuur van de KGOB, wordt genoemd als spreker op een bijeenkomst van de afdeling Amsterdam, waar 22 leden en een aantal buitenstaanders luisterden. Als doel stelden zij zich: methodische vorming van het karakter, waar meer behoefte aan was dan aan intellect. De grondslagen van het karakter waren: waarheidszin, moed, zelfbeheersing en verantwoordelijkheidsgevoel. Tolstoj wordt hierbij aangehaald.

463 Jans (n. 454), blz. 76: noemt hem een mensenvriend, maar niet zonder antipathieën en heersersneigingen.

464 Salomons, A. - *Herinneringen uit den ouden tijd*, Den Haag 1957, blz. 119: was zelf gymnasiaste toen deze roman uitkwam en zegt ervan „Dit is het boek van onze generatie . . . "

465 Lütkens (n. 14), blz. 35, 61 en 81: spreekt van „unbestreitbaren geschmacklichen Hemmungen durch die Herkunft aus einer kulturell wenig gehobenen Schicht".

466 KGOB-*Alm. 1915*, blz. 72/73.

467 Zie blz. 228 e.v. en verder *Uitbreidingsplannen* (n. 442).

468 JGOB-*gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van zijn vijfjarig bestaan 1912 - 20 dec. 1917*, blz. 6;
Proost, K. F. - *Weg en werk. Een eeuw drankbestrijding*, Utrecht 1941, blz. 105, 106 en 107.

468a Zie blz. 94 e.v. en ook *Gedenkboek* (n. 468), blz. 7.

469 De gegevens omtrent de Haagse club zijn ontleend aan mondelinge en schriftelijke mededelingen; zie ook *Gedenkboek* (n. 468), blz. 8.

470 Bij navraag bleken (voor zover bekend) 12 leden kantoorbediende, 2 kwekeling, 1 smid, 2 stoffeerdersleerling en 1 winkelbediende.

471 Schriftelijke mededeling; zie n. 4.

472 Van *Jong Leven* zijn ons twee nummers bekend, nl. van april en mei 1912.

473 Gerrit Zwertbroek, een kantoorbediende, was de grote man in Haarlem; zie *Gedenkboek* (n. 468), blz. 7.

474 Banning (n. 303), blz. 16, die van 1907-1909 in Hoorn was, zegt: „Er ontstond in Hoorn uit leerlingen van normaalschool en HBS ‚*Jong Leven*'."

475 KGOB-*Almanak 1912*, blz. 48.

476 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 9.

477 Cl. Meyer-Wichmann - *De ouderen en de jongeren* (1911). In bundel essays: *Bevrijding*, Arnhem 1924, blz. 7.

478 *Jaarboekje voor Onthouding 1912*: naast de christelijke kende ons land de volgende neutrale geheelonthoudersorganisaties:

de NV (1842 opgericht)	circa 10.000 l.
de NOPC (1893 opgericht)	circa 1.000 l.
de ANGOB (1897 op initiatief van Van Rees opgericht)	circa 1.700 l.
de *Loge van Goede Tempelieren* (1908 eveneens door toedoen van Van Rees opgericht)	gering ledental.

479 *Jonge Strijd* - I, 1.

480 *De Blauwe Vaan* - IX, 42 (19 juli 1912).

481 *De Blauwe Vaan* - IX, 29 (19 april 1912).

482 KGOB-*Almanak 1912*, blz. 48: de circ. was gedateerd 25 maart 1912.

483 *De Blauwe Vaan* - X, 13 (27 dec. 1912).

484 *De Blauwe Vaan* - X, 14 (3 jan. 1913): het artikel was getekend door F. U. Schmidt.

485 Vermoedelijk slaat dit op de opmerking in *De Blauwe Vaan* - IX, 42 (19 juli 1912): „ons is dat vergaderingsgedoe van kinderen bar onsympathiek".

486 *Jonge Strijd* - I, 1. In *Onze Gids* motiveerde F. U. Schmidt zijn mening: „De vorming van onze jongelieden geheel aan hen zelf overlaten is even dwaas, als maar laten groeien wat er groeit. Een verstandig tuinman snoeit en bindt op, aardt aan, ent, kweekt, sproeit en schut – zo moet ook onze jeugd, ook in hare organisaties worden geleid en ... in vrijheid gedresseerd. Voor die centra van jongelui, waar ongebreideld invloed wordt uitgeoefend door allerlei karakters op allerlei karakters, dikwijls door 17-18 jarigen op jongens en meisjes van 14 en 15 jaar, en waar geen de minste controle of invloed van ouderen geduld wordt,

voor zulke centra zijn wij bang... Wij willen daarom geen zelfstandige jeugdorganisatie. Dit is voor ons een contradictio in terminis." Zie: Proost(n. 468), blz. 107.

487 Proost (n. 468), blz. 51, 78 en 87. In 1919 bleken van de geheelonthouders, die zitting hadden in gemeenteraden 337 lid van de SDAP, 5 van de Vrijz. Dem. Bond, 3 van de CPH, tegen 3 Lib., 3 Christ.Hist. en 6 zonder richting.

488 Eeden, F. v., *Vrije Jeugd*, blz. 32.

489 Idem, blz. 5.

490 Idem, blz. 7; ook geciteerd bij Prakke, H. J. - *Educatie in drukinkt. Memoirettes van een drentse boekdrukker*. Assen 1958, blz. 20.

491 *Jonge Strijd* - I,6.

492 *Prof. Dr. J. van Rees - dankbaar herdacht*, Assen 1929, blz. 101.

493 *Gedenkboek - 5 jaar* JGOB, blz. 12.

494 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 11; KGOB-*Almanak 1914*, blz. 39.

495 Mond. med. Jo Meyer stelde als zijn mening hiertegenover, dat juist de financiële onafhankelijkheid van de arbeidersjeugd hen geschikter maakte voor een zelfstandige jeugdbeweging dan de financieel afhankelijke studenten en scholieren. Zie Jousselin (n. 14), blz. 170: „A young apprentice of fifteen or seventeen will have a greater sense of responsibility and of common interests with his fellows than a secondary schoolboy of the same age. He will be more mature even if he has less knowledge."

496 *Gedenkboek* (n. 392), blz. 27.

497 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 12.

498 *Jonge Strijd*, I, 6.

499 Uit mondelinge mededelingen blijkt bijv. dat Jan Mourits, Marie v.d. Es, Marie Brugmans, Berrie IJzerdraad, Elie Denneboom, Wiebe Everaarts bij het onderwijs werkzaam waren; Gerrit Zwertbroek en Jacq Engels werkten op kantoor, Jo Meyer en Henk Prakke hadden de middelbare school doorlopen. Alleen Wim Keizer was aanvankelijk leerling bij een stoffeerder, maar kwam later ook op kantoor.

500 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 12.

501 Voor 1919: *Gedenkboek uitgegeven door de* JGOB *ter gelegenheid van zijn tienjarig bestaan: 1912 - 20 dec. - 1922*, blz. 78.
Voor 1921: Idem, blz. 98. Voor 1923: *Jonge Strijd* - X,7.

502 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 5/6.

503 *Jonge Strijd* - I,5.

504 Idem - I, 1.

505 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 14.

506 *Jonge Strijd* - I, 3.

507 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 9.

508 Idem, blz. 10.

509 *Jonge Strijd* - II,1.

510 Idem - II,1 e.v. nummers.

511 Zwertbroek, G. J. - *Jeugd*, Haarlem z.j., blz. 25.

512 *Jonge Strijd* - 1,11.

513 Idem - I,7.

514 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 32.

515 Idem, blz. 33. Geheel in humanitaire geest is ook de weigering van de red. van *Jonge Strijd* om tabaksadvertenties op te nemen (*Gedenkboek* (n. 468), blz. 14), het lesgeven van een lid van het hoofdbestuur op de *Engendaal*-school in Soest (*Gedenkboek* (n. 468), blz. 17) en van een andere bestuurder op de humanitaire school (*Stem der Jongeren* - 1 dec. 1918) en het zich aansluiten bij de

Broederschapsfederatie zoals de JGOB in 1918 zal doen (*Gedenkboek* (n. 501), blz. 33).

516 *Jonge Strijd* - I, 3.

517 Idem - VI, 8.

518 Leidende figuren als J. Engels, J. Mourits, J. Meijer, G. Zwertbroek en later H. Prakke waren en bleven religieus voelend.

519 Zwertbroek (n. 511), blz. 36 e.v. In *Jonge Strijd* - XII, 1 - wordt *De Moker* vooral veroordeeld om zijn aanval op het kerstfeest!

520 *Jonge Strijd* - IX, 9.

521 Idem - II, 7.

522 Brochure geschreven door Kees Sikma, z.j.

523 *Jonge Strijd*- X, 6.

523a De afstand tussen KB en JGOB moet reeds groot geweest zijn. Zie *Jonge Strijd III*, 5: Jan Mourits over de eerste jaargang van de KB: „prulblad waarin maar héél, héél zelden iets dragelijks stond". Hij vond de inhoud flauw, onbenullig en banaal en meende dat er te veel instond van verliefde jongens.

524 Verwante verschijnselen zijn hier slechts kort of helemaal niet genoemd. Voor een uitvoeriger behandeling verwijzen wij naar de uiteenzetting over de KGOB-ideologie blz. 96 e.v.

525 Door de bewaard gebleven programma's krijgt men hiervan een goed beeld.

526 Deelen (n. 6), blz. 120 e.v.

527 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 22.

528 Idem, blz. 20; *Gedenkboek* (n. 501), blz. 28.

529 De aanvankelijke houding van de KGOB bewijst dit. Een lid dat van 1905-1909 de Rijkskweekschool in Haarlem bezocht was met vele andere KGOB'ers lid van de voetbalclub *Nieuw Kinheim*. Maar een KGOB'er die in de hierop aansluitende jaren zich bij een voetbalclub aansloot stuitte op fel verzet, zodat het een punt werd op de congresagenda. Tot een besluit kwam het niet, het bleef bij algemene afkeuring. Mond. med.

530 *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 679/680.

531 Banning (n. 303), blz. 22.

532 *De Padvinder* - 4 sept. 1914.

533 Eernstman (blz. 13), blz. 36.

534 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 96.

535 Idem, blz. 97.

536 De hier bedoelde resoluties werden op de internationale socialistische congressen in Stuttgart (1907), Kopenhagen (1910) en Basel (1912) aangenomen. Voor de teksten zie: Beer, M. - *Algemeene geschiedenis van het socialisme*, Amsterdam 1927, blz. 629 e.v.

537 Tot hen behoren Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg in Duitsland, W. I. Lenin en G. Zinowjew in Rusland en in ons eigen land H. Gorter, A. Pannekoek, H. Roland Holst en D. J. Wijnkoop.

538 Münzenberg (n. 61), blz. 204. Verg. Lenin, W. I. - *Sotsjinenia*, 4e druk, deel 23, blz. 153: „Bij een zodanige stand van zaken in Europa valt aan het Verbond van socialistische jeugdorganisaties de geweldige, dankbare – maar daarbij ook zware – taak te beurt van te strijden vóór het ware socialisme tegen het heersende naar het kamp van de imperialistische bourgeoisie overgelopen opportunisme."

539 Verg. Troelstra, P. J. - *Gedenkschriften*, Amsterdam 1950, deel III, blz. 319: „Zo zou men met enig recht kunnen zeggen, dat het feit dat de afsplitsing der uiterste elementen van de grote partij in Nederland reeds in 1909 had plaatsgehad, heeft veroorzaakt, dat aan de Ned. soc. dem. die splitsing is bespaard, die schier alle buitenlandse partijen in of kort na de oorlog hebben ondergaan."

540 Van Amstel - 9 aug. 1917: klaagt dat Gerard van het Reve, Alex Wins e.a.

direct door de SDP in beslag genomen worden ondanks hun jeugdige leeftijd. „Deze en dgl. jongemannen zijn in andere landen de krachten der jeugdbeweging. Zelfs Liebknecht was dit in Duitsland nog steeds en Hoeglund in Zweden, Münzenberg in Zwitserland, Saborit in Spanje enz. enz. In Holland weten ze geen maat te houden en achten zich direct te groot voor de jeugdbeweging."

541 Münzenberg (n. 61), blz. 153. In een brief deelde het hoofdbestuur van *De Zaaier* mede dat hun politieke mening dezelfde was als die van *De Tribune* en dat zij zich speciaal steunde op de brochure van H. Gorter - *Het imperialisme, de wereldoorlog en de sociaal-democratie.*

542 De socialistische jeugdbeweging in Scandinavië kwam op voor ontwapening en vond op dit punt in Bern *De Zaaier* tegenover zich. Zie blz. 121/122. In het Zwitserse socialistische jeugdblad *La Voix des Jeunes* werd gepleit voor individuele dienstweigering. Juist door de grotere politieke vaagheid en een rijkere schakering aan politieke meningen weerspiegelden deze organisaties meer de stemmingen van de radicaal gezinde jeugd en wonnen daardoor in deze jaren aan invloed.

543 *De Jonge Socialist* - VII,1, (jan. 1915). Verg. Man, H. de - *Gegen den Strom. Memoiren eines europäischen Sozialisten*, Stuttgart 1953, blz. 117/118: „Für die belgischen Sozialisten konnte kein Zweifel darüber bestehen, dass Belgien angegriffen worden war. Es war also sozialistische Pflicht, an der Landesverteidigung teilzunehmen... Aus dieser Stimmung heraus meldete ich mich am 4. August als freiwilliger Soldat bei einem Antwerpener Infanterieregiment."

544 *De* JS - VII,1 (jan. 1915). In de herfst van 1914 was reeds een oorlogsnummer verschenen met artikelen van Pannekoek, Wijnkoop, Van Amstel e.a. (*Jugend der Rev.* (n. 200), blz. 400).
De Jonge Socialist werd uitgegeven met financiële steun o.a. van H. Roland Holst (Van Amstel - 15 nov. 1914). Merkwaardigerwijze wilde zij tegelijkertijd niet voor *De Zaaier* spreken en wel voor de JO der SDAP (Van Amstel - 18 dec. 1914). Pas in een brief van 1 febr. 1916 zegt Van Amstel dat H. Roland Holst ook verder toenadering toont.

545 *Voor Vrijheid en Socialisme* (n. 1626), blz. 85: Willem F. Dolleman, geb. 1894 kwam op heel jeugdige leeftijd via de geheelonthoudersbeweging met het socialisme in aanraking. Voerde jarenlang de red. van *De Jonge Socialist*. Van Amstel - 1 febr. 1916: „W. F. Dolleman, waarvan je reeds 't een en ander zult hebben gelezen in De J.S., is een buitengewoon schrandere jonge arbeider. Hij houdt zich dikwijls wat te veel achteraf en is wat dat betreft het tegendeel van K. en S., welke beide zichzelf zo belangrijk vinden. Dolleman is bakker, heeft nachtarbeid en verschrompelt bij de oven. Wij moeten hem daarvan redden."
In 1942 werd D. wegens illegale revolutionaire activiteit gefusilleerd.

546 Van Amstel - 17 april 1914.

547 Münzenberg (n. 282), blz. 119.

548 Idem, blz. 153: „Danneberg machte sich den Grundsatz Kautskys zu eigen: „Die Internationale ist nur für die Zeit des Friedens... geeignet".

549 *Sie ist nicht tot! Bericht über die internat. Konferenz der sozialist. Jugendorganisationen. Abgehalten zu Bern am 4., 5. und 6. April 1915.* - Zürich 1915, blz. 4.

550 Idem, blz. 5 en 6.

551 *Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 400; Van Amstel - 18 dec. 1914: het is noodzakelijk, dat de geestverwanten van Karl Liebknecht een nieuwe intern. vormen. De naam van Lenin in verband met de Nederl. jeugdbeweging treffen wij voor het eerst aan in een brief van 26 dec. 1915 van Van Amstel over een nummer van de *Jug. Int.* waar artikelen van Radek en Lenin in stonden. Het

artikel van Lenin laat Van Amstel speciaal vertalen. In *De* JS vonden wij de naam in de ons ter beschikking staande nummers voor het eerst in juli 1919 (XI,7). Uit alles blijkt dat in de jaren van oorlog en revolutie alleen de naam van Karl Liebknecht een levend begrip is, ook buiten *De Zaaier* zoals bij de JGOB.

552 Van Amstel - 8 jan. en 8 febr. 1915. In de laatste: „Ik ontving zaterdagavond een afschrift van een dgl. voorstel uit Zweden namens een conferentie, die gehouden is door de Scandinavische landen. Ik heb nu toch mijn voorstellen maar weggezonden, doch heb aan Zweden een extra brief erbij gedaan."

553 *Bericht* (n. 549), blz. 15. De tekst van de circ. luidt: „Kameraden! Infolge des Weltkrieges ist auch unsere Jugend-Internationale gesprengt worden. Die Konferenz in Wien (August 1914) wurde nicht abgehalten. Seit Kriegsausbruch ist uns vom Sekretariat (Danneberg, Wien) kein Lebenszeichen mehr zugekommen. Der Vorsitzende, H. de Man, ist Freiwilliger fürs Belgische Vaterland. Und doch sind wir der Meinung zugetan, dass es notwendig ist, dass wir unsere intern. Verbindungen fortsetzen, soweit das möglich ist. Erstens zur Erhaltung unserer Organisationen. Zweitens im Interesse der antimilit. Propaganda, welche jetzt mehr als je notwendig ist, und zwar INTERNATIONAL notwendig".

554 *Bericht* (n. 549), blz. 14: in de begeleidende brief wordt onder meer gezegd dat *De Zaaier* Wijnkoop lid zou willen zien van een verplaatst jeugdbureau. Verder volgt nog een nadere politieke standpuntsbepaling.

555 De uitnodiging kwam eerst verkeerd terecht, nl. bij P. Voogd van de JO der SDAP. Voogd deed alsof de uitnodiging inderdaad voor hem bestemd was en gezien de stemming onder de aan zijn hoede toevertrouwde jongeren wekte hij de schijn de uitnodiging nog in beraad te houden. Verg. Van Amstel - 31 febr. 1915 en 7 maart 1915. *De* JS - mei 1915.

556 Van Amstel - 14 maart 1915.

557 We herinneren in dit verband aan de weigering van Wijnkoop om de conferentie van Zimmerwald bij te wonen, waarover Lenin Wijnkoop schreef. In „*De* JS" - VIII, 8 (aug. 1916): „De Holl. SDP heeft omdat zij weinig goeds van deze samenkomst verwachtte zelfs niet meegedaan. Toch is er, dank zij de ontwikkeling der maatschappij, die in de richting gaat die de revolutie gelijk geeft, meer goeds uit de Zimmerwalder Conferentie voortgekomen dan werd verwacht."

558 Van Amstel - 18 maart 1915. Uit deze keuze blijkt, dat Wijnkoop niet veel betekenis hechtte aan de conf. in Bern. Immers Luteraan was „nooit tot de kleine vriendschapskring der redactie van *De Tribune* doorgedrongen." (Ravesteyn, W. v. - *De wording van het communisme in Nederland* (1907-1925), Amsterdam 1948, blz. 161/162); Van Amstel - 27 april 1915: Hier wordt Luteraan verweten, dat hij in Bern niet actief genoeg geweest is en de Russen niet had moeten loslaten enz. Later komt het tot een conflict tussen Wijnkoop en Luteraan bij het beoordelen van het karakter van de wereldoorlog. Merkwaardig is wel dat niemand er zelfs maar aan schijnt te denken een jongere naar deze jeugdconferentie af te vaardigen!

559 *Bericht* (n. 549), blz. 21.

560 *Bericht* (n. 549), blz. 21; Pianzola, M. - *Lenin in der Schweiz*, Berlin 1956, blz. 88: Het feit dat de conferentie in Bern plaatsvond was van grote invloed. Deze stad vormde een centrum van politieke emigranten. „Lenin hält sich die ganze Zeit über im Restaurant des Volkshauses auf und unterstützt die Delegierten, mit denen er freundschaftlich verbunden ist, durch seine Ratschläge."

561 Bericht (n. 549), blz. 26/27.

562 Idem, blz. 31/32.

563 Idem, blz. 34.

564 Idem, blz. 34/35.

565 Van Amstel - 24 aug. 1915.

566 Schoenhaar, Eugen - *Der Internationale Jugendtag*, Berlin z.j.

567 Van het blad „*Jugend-Internationale*", dat 1 sept. 1915 begon te verschijnen, kwamen in de loop van de oorlog 10 nummers uit. Het werd in Zwitserland gedrukt, waar het 1 mei 1918 verboden werd. Münzenberg verzocht toen *De Zaaier* het drukken te verzorgen - Van Amstel. 23 april 1918. Door allerlei omstandigheden kwam hier niets van. Circa 300.000 ex. zijn van het blad verspreid, overwegend in het Duits. De gevaarlijke illegale verspreiding van het blad in de oorlogvoerende landen vormt een bewogen hoofdstuk in de geschiedenis van de Europese arbeidersjeugdbeweging. Bij het doorkijken van de inhoud valt op hoezeer het blad aan de revolutionair gezinde socialisten de gelegenheid bood hun stem onder de socialistische jeugd te doen horen. Er komen artikelen in voor van H. Roland Holst, L. Trotzki, K. Radek, W.I. Lenin, G. Zinowjew, K. Liebknecht en vele anderen. Vanuit zijn opvattingen kon Lenin dan ook terecht schrijven: „In de *Jugend-Internationale* zijn een reeks goede artikelen ter verdediging van het revolutionaire internationalisme verschenen. Geheel het tijdschrift is doortrokken van een voortreffelijke geest van brandende haat tegen de verraders van het socialisme, de „vaderlandsverdedigers" in de huidige oorlog, van het meest oprechte streven de intern. arbeidersbeweging van de kanker van het chauvinisme en opportunisme te reinigen. Het spreekt vanzelf, dat in het orgaan van de jeugd de theoretische klaarheid en vastheid nog ontbreken en misschien wel altijd zullen ontbreken, juist omdat dit het orgaan is van de bruisende, stormende, zoekende jeugd." (Lenin (n. 538), deel 23, blz. 153).

568 *Jug. Int.* - no. 2 (1 dec. 1915). Voor de voorgeschiedenis van het artikel, dat Van Amstel door Gorter of Wijnkoop had willen laten schrijven om pas in laatste instantie de pen zelf ter hand te nemen, zie de brieven van 27 juli, 24 aug. en 26 dec. 1915.

569 *De* JS - VIII, 9 (sept. 1916).

570 Struik, D. J. - *Andries van Gool*, In: *Nieuwe Tijd* XXIV, 21 (1919), blz. 685 e.v.; *Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 404, noemen Van Amstel grondlegger van de KJI. De correspondentie hierover met Münzenberg en anderen bevindt zich in Moskou.

571 Van Amstel - 28 febr. 1917.

572 *Jugend der Rev.* (n. 200), blz. 402.

573 Eerste uitgave in ons land over Russische revolutie is de door *De Zaaier* uitgegeven en door D. J. Struik bewerkte brochure *De overwinning der Bolsjewiki* (1918).

574 *Jugend der Rev.* (n. 200), blz. 403.

575 Gegevens ontleend aan *De* JS resp. VII,2, VII,2, VIII,4, IX,9, —, XI,7, XII,3.

576 Ravesteyn (n. 558), blz. 163/164.

577 *Jugend der Rev.* (n. 200), blz. 403. Pas door de fusie met de RSV in 1916 liep het ledental op tot 700. Zie Ravesteyn (n. 558), blz. 159.

578 *Stromingen in de Ned. Vakbeweging*, z.j., blz. 124; Jong Edz., Fr. de - *Om de plaats van de arbeid - Een geschiedkundig overzicht van ontstaan en ontwikkeling van het* NVV, Amsterdam 1956, blz. 136.

579 Münzenberg (n. 61), blz. 212.

580 Mond. med.

581 Amstel (n. 286), blz. 15.

582 *De* JS - mei 1915.

583 Roland Holst (n. 241) ook geciteerd door Proost (n. 199), blz. 18.

583a *De Zaaier* wekte de indruk een *programma* belangrijker te achten dan een *beweging*. H. Roland Holst was het hier niet mee eens: Van Amstel - 3 nov 1917 schrijft: H. Roland Holst zegt het emotionele ontbreekt en dat kan er alleen door persoonlijke dienstweigering in worden gebracht. Verg. Roland Holst,

H. - *Waarom ook sociaal-democraten het manifest der dienstweigeraars onderteekenden*, Drachten, 1915.

584 D. J. Struik in *De* JS - VIII, 1.

585 Mond. med. Verschillenden schilderden hoe ellendig zij zich voelden toen zij bij hun lid-worden van *De Zaaier* in strijd met hun aanvankelijk plan om dienst te weigeren zich toch lieten overhalen het soldatenpak aan te trekken.

586 *De* JS - XII, 3 (1919).

587 Van Amstel in *De* JS - X, 5 (mei 1918).

588 Van dit blad hebben wij geen enkel ex. kunnen achterhalen. Het is circa 10 × verschenen in een oplage van 5000 ex. Een afbeelding van dit blad vinden we in: Wiersma, Rinko - *Het verhaal der Vaderlandse Geschiedenis*, Amsterdam 1948, blz. 711.

589 Mond. med.

590 Mond. med.; Vliegen (n. 103), deel III, blz. 392, maakt melding van soldatenraden in okt. 1918, maar de *Bond van Nederlandsche Dienstplichtigen* stond hier vijandig tegenover; Vliegen (n. 103), deel III, blz. 418: „Hier en daar waren ‚soldatenraden' gesticht, die wel uit zeer weinige mensen bestonden, maar die als centra van het ‚gekanker' toch een zekere invloed oefenden." Roland Holst, H. - *Soldatenplicht*, Amsterdam 1918[2]: Richt overal teneinde dat verzet tegen militarisme en kapitalisme voor te bereiden, in navolging van wat in Rusland geschiedde, soldatenraden op. Zie Knuttel, J. A. N. - *De geschiedenis der* CPH (manuscript), blz. 8: over de invloed van de Russische revolutie: „Een van haar belangrijkste vruchten was de oprichting van de soldatenraden onder de door de eindeloze mobilisatie op het kookpunt gekomen militairen. Gemakkelijk was het werk niet; verklikkers waren moeilijk te weren, de SDAPsche mobilisatieclubs (namelijk de *Bond van Nederlandsche Dienstplichtigen* - G. H.) werkten met alle kracht tegen. Aan de andere kant was de verbittering zo algemeen, dat de militaire overheden niet doortastend durfden optreden. De discipline was vrijwel zoek."

591 De rede werd later in brochurevorm uitgegeven, maar dit had heel wat voeten in de aarde. Van Amstel voelde heel goed, dat een *Zaaier*-brochure geen open oor vond en een introductie nodig had om in andere kringen door te kunnen dringen. Achtereenvolgens werden Siebelink en H. Roland Holst benaderd (brief 8 dec. 1917). Maar beiden weigeren.

592 Van Amstel (n. 268), blz. 13.

593 Idem, blz. 14.

594 *De* JS - IX, 10.

595 Van Amstel - 12 aug. 1919.

596 *Jonge Strijd* - II, 17.

597 *De Stem der J.* - april 1919; *De* JS - XI, 7.

598 Over Dirk Struik zie: Van Amstel - 12 aug. 1919. Van Ravesteyn (n. 558), blz. 201. „D. J. Struik, een talentvol jong mathematicus - later man van internationale vermaardheid in zijn vak en hoogleraar in de Ver. Staten."

599 *De* JS - XII, 3.

600 Mond. med.: Hoe sektarisch *De Zaaier* was, blijkt bijv. uit de consternatie die ontstond toen afd. Wormerveer van de JGOB, die zich voor een deel omzette in een *Zaaier*-afdeling, meteen 1000 kranten bestelde van *De Jonge Socialist* zoals voordien van *Jonge Strijd*. De hele oplage bedroeg 1500 exemplaren. De ontwikkeling in de Zwitserse socialistische jeugdbeweging biedt een parallel: *Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 402; Egger, H. - *Die Entstehung der kommunistischen Partei und des kommunistischen Jugendverbandes der Schweiz*, Zürich 1952, blz. 165.

601 *Jonge Strijd* - VII,5; ook Vorrink reageerde met een artikel in *De Daad* - maart 1920 en sprak van „christelijke isoleringsdrift".
602 Amstel, A. v. - *Onze taak t.o.v. het jonge geslacht.* In: *De Nieuwe Tijd* - XXIV, 19 (1919), blz. 619.
603 Struik, D. J. - *Het kommunisme en het opkomende geslacht.* In: *De Nieuwe Tijd* - XXIV,18 (1919), blz. 601. Reeds eerder was er in ons land van dit werk melding gemaakt zonder dat dit enige weerklank had gevonden. Verg. Worms (n. 77), blz. 313.
604 Van Amstel - 12 aug. 1919.
605 Van Amstel (n. 602), blz. 618.
606 Idem, blz. 623.
607 Idem, blz. 624.
608 Amstel, A. v. - *De proletarische opvoeding.* In: *De Nieuwe Tijd* - XXIV, 20, blz. 650.
609 Struik (n. 603), blz. 602.
610 Van Amstel (n. 608), blz. 655/656.
611 Idem, blz. 656.
612 De kindergroepenbeweging moest toen nog een duidelijke organisatorische vorm krijgen. Hiertoe werd eerst 28 dec. een conferentie belegd en daarna weer in het voorjaar. Verg. *De JS* - XII,3 (maart 1920); *De Daad* (maart 1920).
613 Het kinderwerk ontmoette vooral bij niet- en anticommunisten fel verzet. In een brochure: D.K.W. - *De communistische propaganda onder de kinderen*, Rotterdam 1923, meende de schrijver dat de aangeboren zachtheid en goedheid van het kinderlijke gemoed onherstelbaar verwoest werd. De zondagsscholen die een meer stichtelijk dan strijdbaar karakter hadden, konden ook bij de *Communistische Jeugdinternationale* geen genade vinden. De zaak werd omgebouwd tot een strijdorganisatie met schoolcellen als organisatorische eenheid. Het blad *De Jonge Kameraad* geeft een indruk van de vaak knappe wijze waarop een onkinderlijk gegeven als de politieke strijd voor kinderen toegankelijk gemaakt wordt. De opzet van dit boek laat niet toe hier verder op in te gaan.
614 Zie voor de betekenis van Van Amstel: Struik (n. 570), blz. 685 t/m 689. Hoewel sterk dogmatisch ingesteld en met een optreden dat aan dat van de ouderwetse dominee deed denken, bleek hij in de praktijk vaak heel soepel uit de overtuiging dat zijn beginsel toch zou zegevieren. Daarbij had hij de voor een oudere jeugdleider zeldzame eigenschap noch zichzelf te zoeken noch te willen domineren. Hierdoor wist hij kader te vormen en onder zijn leiding kwamen opmerkelijke figuren naar voren zoals Dirk Struik, Willem Dolleman, Brecht Takes, Leen de Jong e.a.
615 Mond. med. Het was een prent in een spotblad dat tijdens een SDAP-congres uitkwam.
616 Zie blz. 123 en 124 van dit hoofdstuk o.a. voor de ledentallen.
617 *De JS* - IX,5 (mei 1917).
618 Tschitscherin (n. 185), blz. 36.
619 Kurella, A. - *Geschichte der KJI. Gruendung und Aufbau der Komm. Jugend Internationale*, Berlin 1929, blz. 148/149.
620 Art. van D. J. Struik in *De JS* - VIII,1 (jan. 1916).
621 *De JS* - IX,10 (okt. 1917).
622 Nijnatten, A. A. v. - *De revolutionnaire propaganda gaat door – ook in Nederland!* Uitg. v.d. *Ned. Bond v. Vrijwillige Burgerwachten*, Amsterdam z.j., blz. 14.
623 Van Amstel - 25 juni 1919.
624 Idem - 3 nov. 1917.
625 Verg. de opvatting van Tschitscherin, zie blz. 130. Verg. ook voor de jaren twintig de positie van het VJV met die van *De Zaaier*.
626 Troelstra (n. 539), deel III, blz. 301.

627 Voogd (n. 280), blz. 800 e.v.

628 Voogd (n. 253), blz. 18; *Gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan der* SDAP *in Nederland*, Amsterdam 1919, blz. 183: „Met de oorlog treedt ook de verzwakking der jeugdbeweging op. De onenigheid in partijkringen over de militaire noodzakelijkheden vindt haar weerspiegeling in de strubbelingen der Amsterdamse jeugdorganisatie."

629 Voogd (n. 280), blz. 809.

630 HJV - 8 febr. 1924.

631 Boersma (n. 16), blz. 10. Uit n. 636 blijkt dat met 890 leden het dieptepunt nog niet bereikt was.

632 Boersma, blz. 10/11 spreekt van een groep uitgetreden leden in 1919 te Amsterdam die de *Algemene Jeugd Organisatie* vormden, ieder contact me De Zaaier. en andere jeugdorganisaties weigerden en na een kortstondig bestaant verdween Het gaat hier óf om een andere zaak óf de schrijver vergist zich.

633 *Jonge Strijd* - III,8 (1916), en III,12 (1916).

634 *De Jonge Socialist* - VIII,6 (juni 1916). Het bestuur van de Amsterdamse *Zaaier* trad in zijn geheel af om een nieuwe verkiezing mogelijk te maken.

635 Voogd, P. - *Onze Socialistische Jeugdinternationale. Schets van haar ontstaan, samenstelling en ontwikkelingsgang*, Amsterdam 1926, blz. 27: In 1914 telde de Duitse org. 837 jeugdcommissies en 108.000 abonnees en dit liep terug tot 200 jeugdcommissies en 28.000 abonnees; Münzenberg (n. 61), blz. 119: „Am 1. August 1914 besass die *Arbeiterjugend* 108.077 Abonnenten, im September 1915 nur noch 63.000 und ein Jahr später nicht mehr wie 30.000 Abnehmer. Einen solchen Niedergang hat keine Jugendorganisation eines anderen Landes erlebt. Es war der völlige Zusammenbruch der deutschen Jugendpflegermethode." Nu hoeft deze teruggang niet alleen de pacifistische gezindheid van de jeugd tot oorzaak te hebben. Voogd wijst op het gebrek aan leiders door de mobilisatie en gebrek aan geld. Tevens is het waarschijnlijk dat de interesse van de jeugd zich in deze oorlogsjaren sterk wijzigde.

636 Voogd (n. 253), blz. 16: in 1916 809 leden en 4000 abonnees, in 1917 1200 leden en 6000 ab., in 1918 1600 leden en 8500 ab.

637 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 14.

639 Idem, blz. 15.

639 *Jonge Strijd* - I,12.

640 Idem - I,12, aangevuld met mond. med. Deze gegevens ontbreken in het *Gedenkboek* (n. 468). Zwertbroek, die het historisch overzicht schreef, had geen sympathie voor dit protest tegen de oorlog! Berrie IJzerdraad reageerde niet alleen in de Eerste Wereldoorlog fel en direct; ook bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog deed hij dit en gaf reeds op 15 mei 1940 het illegale blad *Geuzenactie* uit. Op 13 maart 1941 werd hij gefusilleerd. Zie: Winkel, L. E. - *De Ondergrondse Pers 1940-1945*, 's-Gravenhage 1954, blz. 124.

641 *Jonge Strijd* - I,12. Verg. deze ethisch-humanistische reactie met de heel anders gefundeerde houding van *De Zaaier*, blz. 118/119.

642 *Gedenkboek* KGOB (n. 392), blz. 26.

643 Idem, blz. 26; Prakke (n. 490), blz. 21/22.

644 Voor ledenverloop JGOB zie bijlage blz. 359. In het Gedenkboek *Bart de Ligt 1883-1938*, blz. 200/201 wordt over het verschil tussen KGOB en JGOB gezegd: de KGOB'ers waren reformisten, bezaten respectabele cultuuridealen, maar misten de politieke belangstelling en vooral het politieke besef: tijdens de oorlog bevond zich bijna het gehele hoofdbestuur van de KGOB onder de wapenen en dienstweigering was niet aan de orde; in de JGOB ging het niet om het zoeken van een collectieve levensstijl, maar om persoonlijke vrijheid; hierdoor kwam het vraagstuk van de dienstweigering centraal te staan. Tot zover het gedenk-

boek. Ongetwijfeld wordt de tegenstelling hier te scherp geschetst maar onjuist aangegeven is deze niet.

645 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 20.

646 Verg. Voogd (n. 280) blz. 809: de JO der SDAP had in Friesland geen jeugdgroepen, zelfs niet in Leeuwarden.

647 Mond. med.

648 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 24.

649 De brochure van H. Meijer kwam uit in dec. 1916 (Leeuwarden).

650 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 24.

651 Idem, blz. 25.

652 Idem, blz. 26 e.v.

653 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 27.

654 Idem, blz. 41.

655 *Gedachten over de* JGOB *en „de nieuwe richting"* - ondertekend met Herman, Haarlem, 27 juni.

656 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 28.

657 Idem, blz. 99.

658 *Jonge Strijd* - III,20 (1916).

659 *Jonge Strijd* - V,8. Ook in *Jeugd-Almanak voor 1919*, blz. 58/59.

660 Jo Meijer was reeds in 1916 bekend met de *Freideutsche Jugend* en herinnerde zich, toen artikelen van Gustav Wyneken gelezen te hebben. In: *Jonge Strijd* - III,11, blijkt hij ook het „wandern" te kennen. Bij het doorbladeren van *Jonge Strijd* ontmoeten we in de *Wandervogel* bekende auteurs als F. Förster (JS - II,17), H. Popert, schrijver van *Helmut Harringa* (JS - III,4) en G. Prellwitz, schrijfster van *Drude* (JS - X,6). Zie over uitbreidingsplannen van de KGOB: HJV - 7 nov. 1930: In 1912 blijkt hieruit, had de KGOB contact met Zweedse, Finse, Zwitserse geheelonthoudings-jeugdbeweging en met het *Internationale Bureau voor studerende jeugd* in Zürich.

661 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 26.

662 *Jonge Strijd* - II,17; Proost (n. 468), blz. 105/106:

Het ledental van de NV steeg van	2.100 in 1900	
tot	10.000 in 1910	
en tot	19.157 in 1914;	
het aantal aspirant-leden (15-18 j.) was in	1907	252,
in	1912	1459
in	1915	900
en in	1916	1500.

Gezien het aantal volwassen leden en de hulpmiddelen van de organisatie, geen verbluffend resultaat vergeleken met het ledental van de JGOB die onder veel moeilijker omstandigheden moest werken. Zie ook Blüher (n. 12) II, blz. 18/19 over *Wandervogel e.V.* waar „es wimmelte von Oberlehrern" en die alles had: „Reichtum, Titel, Würden" maar „er hatte Eines nicht verstanden: Die Romantik als Empörer", zodat de *Alt-wandervogel* zonder steun toch bloeide!!

663 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 32; *Gedenkboek* (n. 501), blz. 28.

664 De *Orde van Jonge Tempelieren* (OVJT) werd 25 dec. 1917 opgericht: De JG - I,14; voerde actieve drankbestrijding door dronkaards op beter pad te helpen, huldigde het idee van algemene broederschap, wijdde de leden plechtig in en hield wekelijkse bijeenkomsten, waarbij de aanwezigheid van buitenstaanders als storend werd gevoeld. Verder: Knoppers (n. 4) deel II, blz. 388. Ook hier had Van Rees de hand weer in: Vleeming, T. - *De geschiedenis der Goede Tempelieren Orde*. In: *Mededelingenblad* (1943) - I,15: „het is vooral ten gevolge van het niet te keren drijven van Van Rees geweest, dat de jeugdorganisaties voor de rijpere jeugd vrij werden, ten slotte zo vrij, dat de IOGT de dun ge-

worden draad, die haar nog met deze verbond, wel voor eigen prestige verplicht was geheel door te snijden."

665 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 30.

666 *Orgaan van de Nederlandsche Bond van Jongere Vredesvrienden* - no. 8 (jan. 1915): Hierin komt een verslag voor van een gecombineerde hoofdbestuursvergadering waar het besluit genomen werd om zoveel mogelijk samen te werken.

667 Dit blijkt uit mond. med. Voor het citaat zie: De Ligt (n. 644), blz. 200. Verder: Jans (n. 454), blz. 112. Giesen (n. 120), blz. 125 spreekt van lezingen voor de JGOB over het antimilitarisme.

668 De Ligt (n. 644), blz. 9.

669 Jans (n. 454), blz. 112; Simons, W. J. - *De invloed van Tolstoj en Gandhi op de Nederlandse Vredesgedachte*. In: *Handboek* (n. 181): noemt het de laatste opleving van het tolstojanisme.

670 Jo Meijer, Mart Stam, Piet Oosterbroek, Henk de Weerdt e.a. Verg. Giesen (n. 120), blz. 125: „Uit deze kring (nl. de JGOB) zijn heel wat dienstweigeraars voortgekomen."

671 *Jonge Strijd* - dec. 1918: geeft de namen van 19 dienstweigeraars.
Idem - febr. 1919: de namen en adressen van 35 gemobiliseerden.
Idem - V,7: de namen en adressen van 27 gemobiliseerden.
Idem - IX,7: de adressen van 23 dienstweigeraars met een opwekking hun in de gevangenis te schrijven.

672 *Jonge Strijd* - V,11. Blijkens mond. med. werd ook K. Vorrink, die in officiersuniform op geheelonthoudersbijeenkomsten kwam, uitgejouwd.

673 Mond. med.

674 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 48.

675 Idem, blz. 102; *Jonge Strijd* - IX,10; De koninklijke goedkeuring was 27 dec. 1915 afgekomen (*Staatsblad* - no. 18). Zie: *Gedenkboek*, (n. 468), blz. 21. De subsidie werd voor het eerst in 1920 verleend en bedroeg toen f 1352,80.

676 Schrift. med.

677 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 50; *Jonge Strijd* - juni 1919.

678 Banning, W. - *Het communisme als politiek-sociale wereldreligie*, Arnhem 1951, blz. 186; Romein Verschoor, A. - *Twee Generaties op zoek naar de waarheid*. In: *De Nieuwe Stem* - XIV 8/9 (1959), blz. 472: „De Russische revolutie wekte grote verwachtingen onder de Europese jeugd."

679 Een rondschrijven van 7 november 1919 is o.a. getekend door: W. Banning, L. v. Mierop, K. F. Proost, Enka en Bart de Ligt. Bij het doorbladeren van de jaargangen van *De Nieuwe Tijd* uit deze periode ontmoet men de namen van C. J. Kelk, H. P. Berlage, Aug. de Wit, Cl. Wichmann, B. de Ligt, Hildo Krop e.a. Ook verzen van Slauerhoff werden hierin gepubliceerd.

680 *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 674/675: De *Anfang*-groepen van Wyneken versmolten zogoed als geheel met de proletarische (communistische) jeugdbeweging.

681 Zie blz. 359, bijlage.

682 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 45.

683 *Gedenkboek* (n. 468), blz. 6.

684 Idem, blz. 34.

685 *Jonge Strijd* - II,4.

686 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 34; Boersma (n. 16), blz. 17; mond. med.

687 Mond. med.; Egger (n. 600), blz. 293 vermeldt als titel: *La Voix des Jeunes, Organe de propagande et d'éducation des jeunes socialistes suisses.* - Verscheen van dec. 1914 tot sept. 1918. Het blad was ook in *De Zaaier* bekend (Van Amstel - 15 nov. 1916).

688 J. Engels correspondeerde namens de JGOB met de Zwitserse *Wandervogel*.

689 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 34.

690 Idem, blz. 35.
691 *De Stem der Jongeren* - 1 nov. 1918.
692 Idem - I,3.
693 Idem - I,3, blz. 32.
694 Het *Walden*-ideaal leefde trouwens in de gehele vrije jeugdbeweging. Mochten de socialisten Van Eeden bespotten omdat hij in plaats van de wereld om te wentelen alleen een stukje Bussumse hei omwentelde (Saks n. 323), de jeugdbewegers dweepten met hem. Meesterlijk tekent Nescio in *Titaantjes* de confrontatie van dit *Walden*-ideaal met de realiteit: „We wilden op de heide ergens gaan wonen en van de grond leven: In de kolonie van Van Eeden hadden we misschien kunnen gaan, maar toen we op een zondag erheen waren gelopen, vier uur gaans, toen liep daar een heer, in een boerenkiel, met dure gele schoenen, kolombijntjes te eten uit een papieren zak, blootshoofds, in innige aanraking met de natuur, zoals dat toen genoemd werd, en z'n baard vol kruimels. Toen dorsten we niet verder en liepen maar weer naar Amsterdam terug..." (Nescio - *De Uitvreter*, *Titaantjes enz.*, Den Haag z.j., 4e dr., blz. 52). Hoezeer Van Eeden zijn eigen kolonisatiepoging kritisch wist te bezien bewijst zijn toneelstuk *De Idealisten of Het beloofde land*, Amsterdam 1909, waarin uitlatingen voorkomen als (blz. 178): „Ge wilt te veel, Heer Idse, en lacht te weinig. Gij kent de zegen van den humor niet."
695 *De Stem der Jongeren* - I,8, blz. 89.
696 Idem - I,3, blz. 32.
697 Idem - I,8, blz. 93. Het *Verbond* voelde zich heen en weer geslingerd tussen *De Zaaier* en het *Vrije Mensen Verbond*, een nieuwe formatie van tolstojanen. Zie beginselverklaring in *De Vrije Mens* - XV,1 (1919).
698 *De Stem der Jongeren* - II (okt. 1918).
699 Idem - II (nov. 1918).
700 Idem - II (nov. 1918).
701 Boersma (n. 16), blz. 18.
702 Wij citeren uit het originele manifest; zie *Gedenkboek* (n. 501), blz. 48/49; Boersma (n. 16), blz. 18/19.
703 *De Stem der Jongeren* - dec. 1917.
704 Zie blz. 122.
705 *De Stem der Jongeren* - nov. 1918.
De Jonge Socialist - IX,10 (okt. 1917): 1105 deelnemers.
De Jonge Socialist - X,11 (nov. 1918): 1100 deelnemers.
Maar in 1917 werden de bijeenkomsten met de hulp van SDP en NAS georganiseerd. In 1918 deed de jeugd het alleen.
706 *De Jonge Socialist* - X,2.
707 *De Stem der Jongeren* - 1 mei 1919.
708 *De Jonge Socialist* - maart 1919; *De Stem der Jongeren* - maart 1919.
709 *De Stem der Jongeren* - II, 12 (1 sept. 1919).
Zie voor de ontwikkeling in Zwitserland: Egger (n. 600), blz. 165. Hier ging de religieus-pacifistische en socialistische jeugdbeweging een fusie aan met de Duits-Zwitserse socialistische jeugdbeweging, die een marxistische grondslag had.
710 *De Stem der Jongeren* - II, 10 (1 juli 1919). De motivering is van Jacq Engels. Zie verder blz. 159.
711 Een merkwaardige bijzonderheid is, dat de beide redacteuren lid waren van *De Zaaier*.
712 *De Stormklok* - nov. 1919.
713 Idem - dec. 1919.
714 Idem - dec. 1919.

715 *Jonge Strijd* - VII, 1.
716 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 37; Engels, J. - *Strijdbare Jongeren, Een episode uit de geschiedenis van de zelfstandige jeugdbeweging.* In: *Socialisme en Democratie* (1959), blz. 239 t/m 246.
717 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 39.
718 *Jonge Strijd* - VII, 1.
719 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 53. Het congres van de „nieuwe richting" was te Utrecht op 25 mei 1919.
720 Beide blaadjes verschenen waarschijnlijk driemaal. Het laatste stond onder red. van Mart Stam e.a.
721 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 53/54.
722 Bij navraag bleek dit van beide kanten ook zo gevoeld te worden. De oudere generatie typeerde de nieuwe als verwaten burgermannetjes, die in de maatschappij wilde slagen. Eén van hen zei, dat deze jongeren sociaal-democraten werden in een tijd toen een „fatsoenlijk" mens communist was! De mening van de jongeren over de ouderen blijkt afdoende uit het citaat van Henk Prakke.
723 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 54. Bedoeld wordt: ruk in!
724 Verg. *Gedenkboek* (n. 501), blz. 57.
725 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 59. De „nieuwe richting" is vertegenwoordigd door handarbeiders, de „oude" door hoofdarbeiders.
726 Door de aanwezigheid van het „puntredacteurtje" van de *Nieuwe Arnhemse Courant* waarvan J. Greshoff hoofdredacteur was, beschikken we over de visie van een geërgerde buitenstaander: „Tegen mensen, die van het zaligmakend communisme spreken en die verheerlijkt wijzen op Sowjetrusland, waar zij alles schoon van vinden, kan men geen bezwaar hebben. Zij mogen dwalen, doch zij spreken hun overtuiging uit. Doch wanneer men dergelijke woorden hoort van *kinderen*, wordt de zaak geheel anders. En dit was het geval. De vergadering bestond voor verreweg het grootste deel uit kinderen en halfvolwassenen, nog nauwelijks de kinderschoenen ontgroeid. En zo ziet men dan het fraaie schouwspel, dat een 16-jarige jongeling half huilend verzekert, dat de revolutie toch heus zo mooi is. Men ziet daar zenuw-vertrokken gezichten, wilde gebaren; hoort er daverende woorden in dolle opwinding gesproken, daar lopen veertienjarigen met bladen als de *Vrije Communist*. Dit nu is een vreemd en droevigstemmend schouwspel". Uit: *Nw. Arnh. Crt.* van 3 aug. 1920. Het art. werd overgenomen door *De Geheelonthouder*, het orgaan van de ANGOB in XX, 3. De JGOB protesteerde tegen een aantal onjuistheden en verdachtmakingen in het verdere artikel. Zonder resultaat voor zover het de *Nw. Arnh. Crt.* betreft. De schrijver was net 20 jaar en een in de jeugdbeweging teleurgesteld jongmens.
727 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 59.
728 *Jonge Strijd* - VII, 9; *Gedenkboek* (n. 501), blz. 59.
729 Oud-JGOB'ers, die lid geworden waren van *De Zaaier* wierven in de JGOB. Het grootste deel van de leden van afdeling Wormerveer van de JGOB volgde Kees Kuiper naar *De Zaaier*. Omgekeerd sloten ook leden van *De Zaaier* zich aan bij de JGOB, maar dan toch alleen met het doel hen voor het communisme te winnen (werken onder de „massa"). Mond. med.
730 Zo ging afdeling Nieuwe Niedorp als afdeling over naar het VJV, maar later keerden vele leden weer terug naar de JGOB. Schrift. med.
De invloed van de anarchistische oud-predikant N. J. C. Schermerhorn kan hierbij een rol gespeeld hebben. Verg. Jans (n. 454), blz. 76.
731 *Jonge Strijd* - VII, 9 en VII, 11. Verder afdeling Delft, Leiden en Eindhoven.
732 Circulaire van het Bondsbestuur van 16 sept. 1920; *Jonge Strijd*- VII, 9.
733 *Jonge Strijd* - VII, 9 en VII, 11; *Gedenkboek* (n. 501), blz. 70/71.

734 *Jonge Strijd* - VIII,2.
735 Vorrink, K. - *Doel en wezen van de arbeidersjeugdbeweging*, Amsterdam 1929, blz. 9; *Verslag van de Staatscommissie* (n. 324), blz. 14.
736 *Jaarboekje* CPH, 1921.
737 Mond. med.
738 Ferrer (1859-1909), Spaans anarchist, vrijdenker en onderwijshervormer. Ten onrechte van medeplichtigheid aan een volksopstand beticht, ter dood veroordeeld en terechtgesteld.
739 *Die Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 401.
740 Boersma (n. 16), blz. 14: in Amsterdam waren in 1918 - 1.000 leden en in 1919 - 1.500.
741 *De Jeugdige Werker*, IX,7.
742 *Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 401.
743 Onder red. v. H. Canne-Meyer, later van A. Rosseau. De administratie berustte bij D. Goulooze.
744 *De Jeugdige Werker*, sept. 1922: staking scheepswerf Zaandam; nov. 1922: nageljongens Scheepsbouw; jan. 1923: blikfabrieken Krommenie; maart 1923: weer jeugdstaking bij Scheepsbouw, die door ouderen overgenomen werd en 11 weken duurde, enz.
745 Een verschijnsel dat zich ook bij de CJB in de jaren dertig voordoet, zie blz. 324.
746 *De Jeugdige Werker* - nov. 1923.
747 Idem - febr. 1924.
748/749 Bij *De Jonge Gids* (blz. 336) en bij het SJV (blz. 316).
750 Mond med. Verschillende leidende figuren in de CJB na 1925 behoorden oorspronkelijk tot de synd. jeugd, zoals W. v. Exter, D. Goulooze, H. Gortzak e.a.
751 Rosseau, A. - *Fed. v. Synd. Arb. jeugdorg.*, Amsterdam, z.j., maar zeker van na de scheuring.
752 *De Jeugdige Werker* - juli 1925.
753 Idem - IX,7. Het laatste ons bekende nummer is van 1928 (XI,6).
754 Nl. in Enschede, mond. med.
755 Religieus-socialisme, christen-socialisme en christen-anarchisme, stromingen die in ons land niet zonder betekenis zijn geweest, hebben geen jeugdbeweging kunnen inspireren. Gezien de religieuze achtergrond van de vrije jeugdbeweging een merkwaardig verschijnsel. De vrije socialistische jeugdbeweging, hoewel voor een deel voortgekomen uit de JGOB, was uitgesproken atheïstisch ondanks de grote plaats, die het blad *Bevrijding*, waar Bart de Ligt zijn stempel op drukte, hier innam.
756 *Soc. Almanak 1917*, Uitg. v.d. soc. ver. en anarch. groepen in Ned., Amsterdam 1916: als secr. van de SAJO wordt G. Beekman genoemd.
757 Afgeleid uit mond. med., daar wij geen ex. van het blad hebben kunnen achterhalen. *De Zaaier* meende, dat de inhoud van het blad rustig in het orgaan van *De Zaaier* had kunnen worden overgenomen. Verg. *Die Jugend der Revolution* (n. 200), blz. 408.
758 Mond. med.
759 A. L. Constandse voerde de redactie en D. Goulooze de administratie. De oplage bedroeg circa 1.000 ex. Het is nog niet gelukt een ex. van dit blad te achterhalen.
760 *De Daad*, aug. 1920: bespreekt no. 2 (juni 1920). Het blad zal dus in mei 1920 of iets eerder voor het eerst verschenen zijn: *Jaarboekje 1921* (n. 736).
761 *Djasip*, no. 2, febr. 1922, kolom 69 t/m 72.
762 *Alarm* - okt. 1923. Het eerste nummer is van mei 1922.
763 Enthoven, F. B. - *Studie over het anarchisme van de daad*, Amsterdam 1901.

764 Mond. med., voor het verslag van één der betrokkenen nl. A. Mel zie *Parool* - 9 juli 1960.

765 Voor de Herman Groenendaal-actie zie: *De Wapens Neder* - XVII, 8 (aug. 1921); Giesen (n. 120), blz. 212 e.v.; *Het handboek voor de vredesbeweging* (n. 181), blz. 216 e.v.

766 Zijn optreden en de beroering die dit wekte, leidde mede tot de dienstweigeringswet van 1923, waarop overigens zijn geestverwanten zich nimmer beriepen, wel de gematigde pacifisten, die zich verder loyaal tegenover de staat betoonden.

767 Hoezeer het begrip „bom" zelf romantisch geladen was, blijkt wel uit het feit, dat men er niet aan dacht de zoveel simpeler weg van de vuurwapens te bewandelen.

768 Kooyman, P. A./Linde, L. v.d./Haas, Jo de - *De revolutionnaire daad*, Amsterdam 1922. Uitg. Agitatie-Commissie: Weg met de Partijen, de Vakorganisaties en de Bonzen.

769 P. A. Kooyman bleef het anarchisme trouw en schreef 1936 een brochure *Heden, Verleden en Toekomst in Zakformaat over mensch en maatschappij*, uitgegeven door de *Alarmisten*, Jo de Haas kwam later geheel op het standpunt van de geweldloosheid en werd voor zijn geestelijk verzet gearresteerd en gefusilleerd in april 1945 te Assen. Verg. Haas, Jo de - *Geest contra Geweld. Uit de geestelijke nalatenschap van een diepbewogen mensenleven*, 's-Graveland 1948.

770 Niettemin vormden leden van IAMV, Fed. v. Soc. Anarch., SAA en SAJO een comité, die als geestverwanten het publiek willen voorlichten. Verg. *De Wapens Neder* - jan. 1922.

771 *Alarm* - mrt./april 1923. Verg. n. 761.

772 Mond. med. Verg. *De Wapens Neder* - okt. 1920: vermeldt de ontspanningsschool *Hoop der Toekomst*.

773 *Alarm* - okt. 1922.

774 *Socialistische Almanak voor het jaar 1920*, uitg. van de *Sociaal-Anarchistische Actie in Nederland*.

775 Mond. med.

776 Mond. med.

777 *Alarm* - sept. 1923, volgens mond. med. liep het ledental daardoor terug van 30 op 20.

778 *Alarm* - mei 1924: *Alarm*groep Amsterdam, in 1919 opgerichte Haagse SAJO, die ook op standpunt van *Alarm* stond en heropgerichte SAJO in Delft.

779 Mond. med. *Socialistische Almanak 1923*, uitg. der Land. Fed. v. Sociaal-Anarch. in Ned., blz. 28 geeft als adres van Amsterdamse SAJO dat van Wim Wessels, later een belangrijke figuur in de *Moker*groep.

780 Mond. med.

781 Niet van buitenaf, maar via de JGOB in het VJV gekomen zijn bijv. Herman Groenendaal, Herman Schuurman, Wim Koppen, Joop v.d. Eynde, Gebr. Oversteegen, Gebr. Blaauw, Ru Mulder, Michiel Gaarkeuken e.a.

782 Mond. med.

783 Bij het vergelijken van de red. van *De Stormklok* met die van *Vrije Jeugd* blijkt direct dat het hier om een nieuwe groep gaat.

784 De Fam. Luiting in Amersfoort en de fam. Blaauw in Haarlem/Hilversum zijn hiervan voorbeelden. In alle vrije jeugdbewegingen speelden dergelijke gezinnen een organisatorische rol vooral ook door de zwakke financiële positie van de bonden en de leden. Zie blz. 205.

785 Naar schatting 5 jongens op 1 meisje. In de JGOB was dit 1 op 1.

786 Mond. med.

787 *De Daad* - juli 1920: het blad voorspelde het VJV een bestaan van niet langer dan 3 à 4 maanden.

788 De overgenomen formulering ontlenen we aan *De Daad* van 13 mei 1921. Een iets afwijkende formulering in: Schuurman, H. J. - *De Moord*, Uitg. VJV, Utrecht 1921.
789 *De Daad* - 13 mei 1921.
790 Schuurman (n. 788).
791 *Jonge Strijd* - IX,5 (1922): al was de verslaggever geen vriend van het VJV toch is er geen reden aan de juistheid van de mededelingen te twijfelen.
792 Wij leiden dit af uit mededelingen in andere jeugdbladen. *Jonge Strijd* - VIII,4 - (1921): bevat een advertentie die het verschijnen van *Vrije Jeugd* aankondigt. *De Daad* - 13 mei 1921: maakt melding van het eerste nummer.
793 *Vrije Jeugd* - *1923*, no. 4, 5 en 6.
794 Idem - juni 1923.
795 Idem - juni 1923, artikel *De Jeugd en het fascisme*. Verg. hiermee de sympathie van het Ned. literaire vitalisme voor het fascisme: Lehning, A. - *De vriend van mijn jeugd*, 's-Gravenhage 1954, blz. 121-123.
796 *Vrije Jeugd* - sept. 1923.
797 Gegevens ontleend aan gehectografeerde circulaire gericht aan de lezers van *Vrije Jeugd* namens de red. van *De Kreet der Jongeren*.
798 *De Wapens Neder* - okt. 1920: „Wij willen de arbeidersjeugd ons niet laten ontfutselen, doch die aan ons houden, indachtig aan het aloude woord: „Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst"."
799 *De Kreet der Jongeren* - II,1 (1925).
800 Idem - I,9 (1924).
801 Idem - I,1 (febr. 1924).
802 Idem - I,3 (april 1924).
803 Idem - II,2 (1925).
804 *De Branding* - febr. 1926.
805 Mond. med.
806 Mond. med. Tussen al deze anarchistische groeperingen met een korter of langer bestaan, vormde de IAMV de stabiele factor, het bindende element. Zie *Handboek* (n. 181), blz. 216 e.v.
807 Uit een groot aantal mond. med. gedestilleerd.
808 *De Moker* - 10 febr. 1924.
809 Mond. med. Een type, dat er echt op uit was meisjes te verleiden stootte de groep uit. De stilzwijgend gestelde norm van eerbied voor de vrouw mocht niet overtreden worden.
810 Schuurman, H. J. - *Werken is misdaad*, Utrecht 1924, blz. 6.
811 Idem, blz. 5.
812 *Alarm, Anarch. maandblad* - aug./sept. 1924.
813 Zie blz. 154: de bestrijding door de synd. jeugdorg.
814 Lafargue, P. - *Het recht op luiheid*, Amsterdam 1916. Vertaald door J. de Wachter. Laf. schreef dit werkje onder de titel *Le droit à la paresse* in 1880.
815 Schuurman (n. 810), blz. 7.
816 Een verslag van een lezing van Herm Sch. over dit onderwerp vinden we in HJV - 1924, blz. 313.
817 *De Pook, onderling orgaan van het* VJV, 1927, no. 1: zegt „dat hij (nl. H. Sch.) op diverse prop. middelen geld verdient, het doet voorkomen, dat ook *De Moker* bij een gunstige verkoop voordeel zal hebben waardoor ook anderen met dat materiaal zijn gaan werken en tot nu toe, ondanks het feit, dat de verdienste op die middelen tamelijk goed liep, heeft *De Moker* er nog geen cent van gehad."
818 *De Moker*, no. 9.
819 Mond. med. Het lijkt ons beter de meest extreme staaltjes hier onvermeld te laten.

820 De kern was ook daarom zo gesloten, omdat er altijd wel iets te verbergen viel voor buitenstaanders en politie. Dat de kern goed was, bewijst de latere loopbaan van de *Moker*jongeren, zie blz. 165.

821 *De Moker*, no. 5.

822 *Handboek* (n. 181), blz. 91: spreekt van „een generatie jongeren voor wie de weg naar het socialisme ging via het antimilitarisme en niet omgekeerd".

823 Dit in overeenstemming met het standpunt van de IAMV die slechts korte tijd, nl. gedurende de interventieoorlogen en kort daarna het rode militarisme uitzonderde van de antimil. strijd. Kerstcongres IAMV 1922. *Handboek* (n. 181), blz. 91.

824 Een speciaal comité dat geld inzamelde organiseerde de PM's. Iedereen gaf wat hij missen kon en deelde daarvoor gelijkelijk mee. Op deze wijze werd het verschil tussen de minder en beter bedeelden uitgewist. Verg. *De Moker* - 13 nov. 1926. Een ploeg vrijwilligers ging het kamp opbouwen. Alles was „vrijwillig" maar „uitkijkers" kregen hun trekken heus wel thuis! De PM werd vijfmaal gehouden nl. in: 1924 te Amersfoort, 1925 te Soest, 1926 te Soest, 1927 te Enschede, 1928 te Huizen. Dit blijkt uit mond. med. en aankondigingen in *De Moker*. In 1926 waren er in Soest 250 Nederlandse en 200 Duitse en andere buitenlandse jongeren. Dit hield ook verband met de internat. socialistische jeugdbijeenkomst in Amsterdam, zie blz. 172.

825 Evenmin trouwens als de IAMV, waardoor spanningen tussen BRAC en SAA niet uitbleven.

826 *Soldaten-Almanak* 1925, uitg. van de IAMV, sectie Nederland, blz. 56/57; Oosten, V. - *Klaas Blaauw*.

827 Mond. med.

828 Oversteegen, J. C. - *Vrije Jeugd*, Santpoort 1924, blz. 13; *De Moker* - no. 8 (1924); *De Kreet der Jongeren* -no. 12 (1925).

829 Mond. med; *De Moker* - no. 10, 1924.

830 Mond. med.; *De Branding* - no. 2 (sept. 1925).

831 *De Moker* - no. 6.

832 Tot de artistiek begaafden behoorden de dichter Jacq Krul, de tekenaar en schilder Melle Oldeboerrigter, de tekenaar en graficus H. Schuurman, W. Wessels, L. Kisjes e.a. Zie verder blz. 170 over de uitvoering van het blad *De Moker*.

833 *De Branding* - III, 10.

834 Mond. med. Van de Duitse schrijvers en dichters werden o.a. genoemd: Ernst Toller, Erich Mühsam, Oskar Kanehl; verder Pierre Ramus, de Ned. anarch. dichter Henk Eikeboom en het artistieke werk van K. Kollwitz, G. Grosz en Fidus.

835 *Anarchistisch Jaarboekje*, Uitg. van het Noordelijk Sociaal-Anarch. Prop. Comité, 1931: Wessels, T. - *De Taak der Jongeren*.

836 Na de PM 1926 waar de VJV'ers met de Duitse anarch. jongeren kennis maakten, die hier zwervend heengekomen waren, verkochten verschillende leden alles wat ze hadden, schaften zich een trekkersuitrusting aan en trokken weg. Mond. med. Zie noot 824 en 856.

837 *De Branding* - no. 10 (juni 1926).

838 Mond. med. PM Soest 1926.

839 *Intern Anti-mil. Jaarboek*, Uitg. IAMV, 1928, blz. 21.

840 Mond. med.

841 Dit betrof Rinus v.d. Brink: *De Moker* - no. 8 (1924).

842 Dit betrof Jo de Haas: *De Moker* - juni 1925.

843 *De Vrije Socialist* - 9 mei 1925.

844 *De Branding* - aug. 1925. Dit was het eerste nummer. Wim Koppen en Odo Witsen van de *Kr. d. J.* en R. v.d. Brink en Jac Knap van *De Moker* maakten de gemeenschappelijke redactie uit.

845 *De Pook, Onderling orgaan van het* VJV, 1927, no. 1. De betreffende *Moker*-redacteuren bleven *De Branding* trouw en werden leidende figuren in het *Verb. v. Opst. Jeugd.* In alle opzichten waren zij meer *Branding*- dan *Moker*typen.
846 Op het kerstcongres 1925 van het VJV in Bloemendaal was de scheuring een feit: *De Branding* - febr. 1926. Voor oprichting *Verb. v. Opst. Jeugd*: *De Branding* - april 1926.
847 *De Branding* - nov. 1926.
848 *De Branding* - III,1 (1927): de oplage daalt tot 2000 ex.
849 Stevens, M., in: *Jaarboek* (n. 839), blz. 21.
850 *De Branding* - III,9 (juni 1927).
851 *De Branding* - III,1.
852 In beide gevallen was Jacq Engels de contactman. *De Branding* - III,9 en III,1.
853 Laatste ons bekende nummer van *De Branding* is van okt. 1927. Uit een klacht in Br. - III,10 dat na heruitgave van *De Moker* de Noordelijke groepen met *De Moker* gingen werken blijkt, dat het *Verbond* mensen verloor aan *De Moker*. Nog in *De* JG - 1931 is sprake van *De Branding*.
854 *De Moker* - 28 jan. 1928.
855 *De Moker* - 1928, no. 3.
856 *De Wapens Neder* - juni 1926: Ondanks tegenwerking van de regering waren 150 Duitse jongeren in Soest. Verder Belgen, Fransen, Zwitsers en Engelsen. De Duitsers die voor een deel de toegang tot ons land geweigerd werd, wisten toch illegaal de grens over te komen en Soest te bereiken. *De Branding*-juni 1926.
857 Stevens, M. - *Intern. Jeugdbeweging*. In: *Jaarboek* (n. 839). Beginselverklaring AJI gelijk aan die van VJV.
858 *De Pook*, no. 3; verslag VJV-congres van 5 febr. 1928.
859 *Anarch. Jaarboekje* (n. 835), 1931: Anarch. Jongeren Verbond. *Anarch. Jaarboekje 1932*. Uitg. van het *Noordelijk Sociaal-anarch. Prop. comité en Revol. anti-milit. Prop. comité Friesland*: *Noord. Mokerjongeren*, J. A. V., en *Land. Verbond v. Alarmgroepen*.
860 De meeste *Moker*jongeren waren in 1902/1903 geboren, een enkele in 1906/1907. D.w.z. dat de *Alarmisten* rond de dertig waren.
861 Het gehele Ned. anarchisme verloor tegen 1930 aan invloed. De IAMV telde in 1918 3200 leden, in 1922 1250 en in 1928 630. *Handboek* (n. 181), blz. 215.
862 HJV - 7 nov. 1930, wijdt een beschouwing aan *De Nieuwe Stem* en citeert deze uitspraken.
863 *De Nieuwe Stem* - nov. 1918.
864 Het oudste nummer in de verzameling van het ISG is van febr. 1920 (I,2).
865 *De Daad* - febr. 1920.
866 Idem - febr. 1920, art. *De ouden en de jongen*. Verg. toelichting op de naam van het blad *De Branding*, blz. 171.
867 Idem - jan. 1921, art. *Bij het nieuwe jaar*.
868 Idem - juli 1920.
869 Idem - jan. 1921, meldt zelfs ver boven de 1.000 ab., terwijl in het nummer van juni 1920 gesproken wordt over een oplage van het meinummer van 19.000 ex.
870 *De Daad* - jan. 1921.
871 Tegenover de AJC moest *De Daad* zijn plaats afgrenzen, te meer daar zich in plaatsen als Rotterdam, Den Haag en Haarlem clubs rond het blad hadden gevormd. De AJC omvatte de jeugd van 14-18 j. en *De Daad* was voor de jongeren boven de 18 j. Verg. *De Daad* - febr. 1920. Het laatste ons bekende nummer is van 25 juni 1921.
872 Oudegeest, J. - *De geschiedenis der zelfstandige vakbeweging in Nederland*, deel II, Amsterdam 1932, blz. 382. De Jong (n. 578), blz. 140: „Was het wel juist,

zo vroegen de bestuurders zich af, om de opstandige en licht tot extremisme neigende elementen, als jongeren veelal zijn, binnen de eigen rijen te halen? Men had met het radicalisme van vroegere jeugdgroepen geen al te beste ervaring opgedaan en was tot snelle groei gekomen door het principieel afwijzen van het anarchisme."

873 Idem, blz. 383. Het aantal asp.-leden bedroeg op 1 jan. 1916-2972, en op 1 jan. 1917-4731 (zonder ANDB).

874 Idem, blz. 382.

875 De Jong (n. 578), blz. 140.

876 Oudegeest (n. 872), blz. 384.

877 Idem, blz. 385. Verg. *Vakbeweging* - 5 april 1918.

878 Voogd (n. 253), blz. 18.

879 Idem, blz. 17.

880 De Jong (n. 578), blz. 140.

881 Voogd (n. 253), blz. 20.

882 Hoe groot deze kloof was bleek op iedere bijeenkomst. Bestuurders of sprekers werden als „meesters" gezien, die men als het enigszins kon het leven onmogelijk maakte. Het was een sport om de wanorde zo op te voeren, dat een spreker zijn betoog niet ten einde kon brengen. Mond. med.

883 Verg. de weergave van zijn rede bij de overdracht van *De Paasheuvel* in HJV - 8 febr. 1924.

884 De Jong (n. 578), blz. 140, later *Arbeiders Jeugd Centrale.*

885 Voogd (n. 253), blz. 21.

886 HJV - 2 maart 1928.

887 *Die Arbeiter-Jugend-Internationale* (n. 279), blz. 9, 12 en 19.

888 Idem, blz. 12: „Die Brüsseler und die Flämische Zentrale haben uns kürzlich verlassen um sich der KJI anzuschliessen." Verder o.a. Finland.

889 Idem, blz. 11, zie ook blz. 21: „Voogd erläutert die Prinzipienerklärung. Im Gegensatz zur kommunistischen Jugendinternationale proklamiert unsere Prinzipienerklärung ebenso wie die Wiener das Selbstbestimmungsrecht der angeschlossenen Verbände."

890 Idem, blz. 17. *De Rode Jeugd van Europa* (*Haar doel, organisatie en werkzaamheid*), Amsterdam 1932, blz. 7. Voogd (n. 635), blz. 9.

891 Idem, blz. 18. Voogd zegt over zijn missie naar Wenen, die geen resultaat opleverde: „Er bedauert die Wiener Sondergründung. Sie sei hauptsächlich wohl die Folge zweier Umstände: nämlich der Uneinigkeit der politischen Arbeiterparteien und des Druckes der kommunistischen Propaganda unter der Jugend in den zentristischen Verbänden."

892 *Rode Jeugd* (n. 890), blz. 7/8. De nieuwe internationale acht zich evenals de KJI de erfgenaam van „Stuttgart 1907". Volkomen was de versmelting niet. Ook later trad nog meermalen het verschil in inzicht, t.a.v. dat wat de socialistische jeugdbeweging zijn moest, aan den dag: cultuurbeweging zoals de Amsterdamse Internationale meende, of strijd- en opvoedingsgemeenschap zoals de Weense Internationale dacht.

893 Voogd was secretaris, en Vorrink 2e secretaris. Verg. *Arb. Jug. Int.* (n. 279), blz. 14.

894 Opmerkelijk is hierbij, hoezeer omstandigheden, die de KJI gunstig acht voor het versterken van de organisaties, hier als ongunstig worden aangemerkt. Verg. *Arg. Jug. Int.* (n. 279), blz. 19: Trotzdem auch in Dänemark Arbeitslosigkeit und Streiks die Arbeit erschweren, hoffen wir doch auf eine günstige Entwicklung. Unsere Hauptagitation wird sich gegen die Kommunisten zu richten haben."

895 Uitspraak van Voogd, die zijn eigen werk steeds meer in de schaduw van Vorrink zag verdwijnen. HJV - 2 maart 1928.

896 HJV - 7 nov. 1930: artikel van Piet Schuhmacher.

897 Voogd (n. 253), blz. 21.

898 HJV - 7 nov. 1930; verg. Voogd (n. 253), blz. 22, waar de schrijver zich wat lyrischer uit: „In dit overgangstijdperk tussen individualisme en socialisme is hij (nl. Vorrink) door het lot op de plaats gebracht, waar in ons land de arbeidende jeugd, op de roepstem die na de grote oorlog over heel de wereld het jonge proletariaat" wekte enz.

898a Buskes (n. 58), blz. 36: „De leiding van K. Vorrink (namelijk van de SDAP en later van de PVDA - G. H.), die een bekwaam man was, is niet zonder meer een zegen geweest. In de tijd van zijn voorzitterschap behoorden wezenlijke kritiek en serieuze discussie tot de onmogelijkheden. Wie het waagde over belangrijke vragen anders te denken dan Vorrink en daaraan uiting gaf werd door de voorzitter van de partij afgeblaft."

899 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 51: oud-KGOB'ers waren Piet Schuhmacher, Klaas Toornstra, Herman Molendijk, Henk v. Dijk, Piet Tiggers e.a.; „ook in de afdelingen in het land doken spoedig oud-KGOB'ers op".

900 HJV - 11 nov. 1920.

901 Oudegeest (n. 872), blz. 385.

902 HJV - 7 jan. 1924.

903 *Internationale Sozialistische Jugendarbeit, Die Tätigkeit der SJI und der ihr angeschlossenen Jugendverbände in den Jahren 1923 bis 1925*, Berlin 1926, blz. 84 e.v.

904 Max Adler wijdde in zijn boek *Neue Menschen, Gedanken über sozialistische Erziehung*, Berlin 1926 (zweite Aufl.) - twee opstellen aan Gustav Wyneken, d.w.z. aan de ideologie der *Freideutsche Jugend*.

905 Engelhardt (n. 19), blz. 103. SAJ en AJC identificeerden weldra het *Bunderlebnis* met socialistisch gemeenschapsbesef en Vorrink zegt in *Doel en wezen* (n. 735), blz. 16: „In haar wezen is elke jeugdbeweging dan ook revolutionair."

906 Engelhardt (n. 19), blz. 103; uit de discussiegrondslag van de bijeenkomst der *Jongsocialisten* in Bielefeld 1921.

907 De Man (n. 245), blz. 192.

908 *Das Weimar der arbeitenden jugend*, blz. 50/55, geciteerd bij: De Man (n. 245), blz. 180.

909 Idem, blz. 180.

910 Uitgegeven door het toen nog door Erich Ollenhauer geleide *Arbeiterjugend-Verlag*; Verg. De Man, blz. 196.

911 Man, H. de - *Het socialisme als Kultuurbeweging*, Amsterdam 1928, blz. 5.

912 Idem, blz. 6.

913 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 326: uitlatingen van P. Schuchmacher in een gesprek met Knoppers.

914 Als n. 911, blz. 35/39.

915 Vorrink K. - *Een nieuwe jeugd, een nieuwe taak*, Amsterdam z.j., blz. 15.

916 HJV - 22 aug. 1924: Hoofdartikel.

917 Schelsky, H. (Red.) - *Arbeiterjugend gestern und heute, sozialwissenschaftliche Untersuchungen*, Heidelberg, 1955; zie samenvatting op blz. 171 e.v.

918 HJV - 8 febr. 1924; een artikel van Voogd in: HJV - 22 febr. 1924 - heet *Een les in klassenstrijd*.

919 HJV - 2 maart 1928: Vorrink bij het tienjarig bestaan.

920 *Verslag van de Jeugdleidersconferentie belegd door de Jeugdraad van het NVV op 10/11 sept. 1932 op het Troelstra-oord te Beekbergen*, (uitg. 1932), blz. 48: stellingen over puberteit.

921 HJV - 15 febr. 1929.

922 HJV - 8 nov. 1929.
923 HJV - 1933, blz. 65.
924 HJV - 1933, blz. 38 e.v.
925 HJV - 1934, blz. 2; en blz. 20 een artikel van A. Pleysier *Vette jaren voor de wapenfabrikanten*, de enige industrie die het goed gaat.
926 HJV - 1933, blz. 131. Verg. HJV - 16 maart 1928, heftige verontwaardiging over een groep Katwijkers, die in „oranjelol"-stemming een groep AJC'ers aanviel.
927 HJV - 1933, blz. 131.
928 HJV - 19 aug. 1920, Voogd (n. 253), blz. 23.
929 Voogd (n. 253), blz. 24.
930 HJV - 24 maart 1921.
931 Voogd (n. 253), blz. 24. Verg. Voogd (n. 635), blz. 34.
932 HJV - 11 aug. 1921.
933 Mond. med. Verg. *Soc. Jeugdzorg.* (n. 146), blz. 149.
934 HJV - 1 okt. 1926.
935 Molendijk, H. - *De eerste plichten*, Amsterdam z.j., blz. 6: „Je krijgt nog niet veel zakgeld. Dat is ook niet nodig als je het weinige, dat je ontvangt, dan ook maar goed besteedt. Breek met de snoepgewoonte!"
936 HJV - 24 febr. 1921.
937 Toch was niet-roken geen vastgelegd beginsel, maar een ongeschreven wet. Verg. Molendijk, H. - *De eerste plichten*, blz. 7: „Mag je in de AJC niet roken? Mogen ... We doen het niet... Het staat niet: zo iets als een botboer met een plechtige hoge hoed op."
938 HJV - 24 maart 1922; HJV - 26 jan. 1923; HJV - 19 okt. 1923 wijdt hier nogmaals een artikel aan. Verg. Molendijk (n. 935), blz. 6.
939 HJV - 11 jan. 1924. De subsidie van het NVV werd verminderd met 3000 gulden, die van de regering met 2000.
940 HJV - 20 jan. 1922.
941 HJV - 12 jan. 1923.
942 HJV - 6 aug. 1926. In het hoofdart. heet het: „apenootjesdoppen en zilverpapier, herrie in de tent en rumoer in de slaapschuur, lebberende ijscozuigers, balletjes sabbelende snoepers – dat alles past niet bij ons... Het past niet bij de nieuwe jeugd."
943 HJV - 20 maart 1925.
944 HJV - 20 jan. 1922.
945 Bij de JVO is dit in eveneens toenemende mate het geval, doordat de volwassen leiders uit de oud-JVO'ers voortkomen.
946 *De Kern* - mei 1929, een uitvoerige bespreking van de grief, dat de AJC geen tijd laat voor vakstudie.
947 Molendijk, H. - *Het AJC-leven in woord en beeld*, Amsterdam z.j., somt alle uitingen op.
948 Brouwer, F. I. - *Leven en werken van E. Heimans en de opbloei der natuurstudie in Nederland in het begin van de twintigste eeuw*, Groningen 1958, blz. 273/274 wijst op het enge verband tussen de trek naar buiten en de opkomst van de arbeidersbeweging. De vakbonden stelden zich vanaf het prille begin tot taak: „de weg te wijzen van rokerige werkplaatsen, fabrieken, benauwde kantoren, bedompte woningen en duffe café's naar veld en beemd, berg en bos, naar de vrije natuur."
949 Jan Stoovelaar was de man van de kampeertechniek, Henk v. Laar van de natuurstudie. Er werd een tijdlang een apart orgaan voor natuurstudie uitgegeven: *De Meidoorn*.
950 HJV - 7 maart 1924.
951 Pleysier, A. - *De Speelweide*, Amsterdam 1938, blz. 83.
952 Idem, blz. 85.

953 Hieraan zijn de namen van Piet Tiggers, Line Tiggers, Ben Groeneveld e.a. verbonden.

954 HJV - 31 mei 1929.

955 HJV - 18 maart 1927.

956 Molendijk (n. 947), blz. 10: noemt kampen „scholen voor het komende gemeenschapsleven".

957 De zomerkampen groeiden van 50 tot 1500 deelnemers per jaar. Zie blz. 197.

958 Pleysier (n. 951), blz. 124; hoezeer de politieke strijd in de AJC als een wezensvreemd element aandeed, blijkt uit een beschrijving van Ed. v. Cleeff, een AMVJ'er die als gast een pinksterkamp bijwoonde. Over de hier uitgesproken politieke rede zegt hij: „Het was of er in eens een vreemd element kwam binnenvallen, iets uit een andere sfeer." In: *De* JG - IV, 2 (15 juli 1930).

959 HJV - 1 juni 1923.

960 Bonger, W. A. - *Over een paladijn en over nog meer. Een repliek.* In: *De Soc. Gids*, XI, 1926, blz. 378.

961 *De Kern* - febr. 1923. Uitspraak in een discussie met C. P. Gunning over „opvoeden in klassenhaat".

962 Voogd (n. 635), blz. 19.

963 *De Kern* - mei 1929.

964 Mond. med.; Tiggers heeft met zijn pogingen weinig succes gehad. De voorkeur bleef naar Duitse liederen uitgaan. Bij de volksdans werd in later jaren steeds meer op de Engelse reidansen overgeschakeld daar deze een minder erotisch karakter hadden. Op zichzelf tekenend voor de sfeer in de jeugdbeweging.

965 *De Kern* - XXVII,2 (april 1957), blz. 20/21. Beschouwing van de voorzitter M. v. Haalen.

966 *De Kern* - april 1929.

967 *Soc. jeugdorg.* (n. 146), blz. 177.

968 Vos, M. W. - *Goudvreugde's ontwaken, Verbeeldingsspel in zes bedrijven*, Amsterdam 1924, blz. 3.

969 Vorrink in HJV - 20 dec. 1929; Verg. HJV - 11 dec. 1925.

970 HJV - 13 jan. 1928: H. Molendijk over de Winter-zonnewendeviering.

971 HJV - 31 mei 1929.

971a HJV - 23 aug. 1929, blz. 202; Molendijk (n. 947), blz. 3: „De uren in het stro luisterend naar de hartslag van Moeder Aarde". Let op de hoofdletters; op blz. 7 ook Natuur met een hoofdletter.

972 In christelijke kringen werd de AJC op dit punt gekritiseerd. B. A. Knoppers beschuldigde in het *Gereformeerd Jongelingsblad* - 9 aug. 1929, de AJC ervan een Ersatzreligie te brengen. In HJV - 3 jan. 1930 verweert Vorrink zich hiertegen en wijst verder het christendom af om de steun die het aan het kapitalisme verleent, maar verwerpt daarom nog niet de religie als zodanig. Knoppers is bij zijn mening gebleven blijkens zijn opmerkingen in *Jeugd en Jeugdbew.* (n. 4), deel II, blz. 339/340.

973 *De Kern* - april 1937, blz. 54.

974 *De Kern* - april 1938.

975 HJV - 1 dec. 1922.

976 Pleysier (n. 951), blz. 137.

977 Omgekeerd acht Piet Schuhmacher, sprekend over wat hij aanduidt als opgeschoten jongens met grote dekselpetten en een onmogelijk grote sigaar in hun mond, hen niet rijp voor de nieuwe cultuur. Zie: *De* JG - I,2 (6 juli 1927).

978 *De Stormvogel* - 11 april 1940. De fusiepoging tussen AJC en vakbondsjeugd vormde de aanleiding tot deze memoires.

979 *Int. Sozial. Jugendarbeit* (n. 903), blz. 120: 1 jan. 1923 - 2691 asp.-vakbonds-

leden lid van AJC, 1 jan. 1924 - 1771, 1 jan. 1925 - 1538, 1 jan. 1926 - 1389. Een scherpe daling dus. Zie ook blz. 200, noot 1000 en 1001.

980 HJV - 8 jan. 1926.

981 Ledental, ontleend aan: *De Kern* - maart/april 1932; *Beknopt statistisch overzicht van de vrije jeugdvorming 1946*, 's-Gravenhage 1946, blz. 37.

982 Percentage meisjesleden, ontleend aan: Danneberg (n. 183), blz. 115; *De Kern* - maart/april 1932.

983 Aantal deelnemers aan het jaarlijkse pinksterfeest, dat vanaf 1924, met uitzondering van 1926 toen het in verband met het internationaal karakter in Amsterdam plaatsvond, altijd op *De Paasheuvel* gehouden werd. Gegevens ontleend aan: HJV -2 maart 1928; *De* JG, IV/2 (15 juli 1930); *Intern. Sozial. Jugendarbeit* (n. 903), blz. 121. Bij verschillende opgave het afwijkende getal tussen haakjes.

984 Aantal deelnemers aan de zomerkampen, ontleend aan: Toornstra, Kl. - *Het lichtend verschiet*, Amsterdam z.j., blz. 3; Idem - *In vrije vlucht, een pleidooi voor de vakantie-eis*, Amsterdam 1930, blz. 15. In 1929 voor het eerst 219 *Rode Valken*.

985 *De Kern* - maart 1938. Bij navraag bleek, dat van de 1836 die de vraag of ze vakantie hadden, beantwoordden, er 203 schoolgaand en 210 werkloos waren. Van de 1423 loontrekkenden bleek 24% *helemaal geen vakantie* te hebben, en verder:
168 minder dan een week,
569 slechts een week,
210 twee weken,
22 drie weken,
27 vier weken en
32 onbekend.

986 *Verslag van de Jeugdleidersconferentie belegd door de jeugdraad van het* NVV *op 10 en 11 sept. 1932 op het Troelstra-oord te Beekbergen*, Amsterdam 1932, blz. 17: „De AJC'ers nemen t.a.v. het vakbondsjeugdwerk een eigenaardige houding aan. Zij vinden het vakbondsjeugdwerk eigenlijk een beetje minderwaardig..."

987 Danneberg (n. 183), blz. 115. Beroepen van de leden der Amsterdamse afdeling. 28% meisjesleden.

988 HJV - 28 nov. 1924. Deelnemers aan de 6 zomerweekkampen op *De Paasheuvel*. 147 meisjes. We hebben hier ongetwijfeld met volbloed AJC'ers te maken. 185 waren uit Amsterdam afkomstig.

989 *De Kern* - okt. 1928. Deelnemers aan de leiderscursus op *De Paasheuvel*. Leeftijd tussen 18 en 24 jaar. 15 meisjes.

990 *De Kern* - juli/aug. 1932. Deelnemers aan een groot conferentiekamp, overwegend tussen de 18 en 24 jaar. 113 meisjes.

991 *De Kern* - maart. 1938. Resultaat van een enquête onder 3732 leden boven 16 jaar, waarvan 2057 het formulier ingevuld instuurden. Overwegend 16 en 17 jaar, 1082 jongens. De 44 gehuwde meisjes zijn niet in de tabel opgenomen.

992 Wibaut, F. M. - *Levensbouw, Memoires*, Amsterdam 1936, blz. 417: „Het was helemaal niet zo dat het werk van de partijgenoten die het initiatief namen voor de oprichting der AJC, terstond in de partij veel instemming vond. Men zag erin een daad van exclusivisme."

993 HJV - 30 mei 1924; zie Voogd (n. 235), blz. 30, waar gesproken wordt (1928!) van een afzwakken van het generatieconflict.

994 HJV - 16 jan. 1925: Ook de arbeidersklasse kijkt op tegen een betere positie en klinkende namen. Het egoïsme is ook hier doorgedrongen.

995 HJV - 15 aug. 1930.

996 Mond. med. Men moet bedenken, dat de AJC'ers lange tijd intensief met kampzegels hadden gewerkt en nu met een gevoel van spijt zagen hoe op deze wijze

ander geld zo gemakkelijk werd uitgegeven. De tegenstelling met de AJC-stijl was te groot dan dat de aanwezige leden dit konden verteren. Vorrink liet hen nog groeien in hun gevoel van uitverkoren zijn door hen gelijk te geven en te zeggen dat zij ten slotte de toekomst hadden. Vorrink (n. 735), blz. 31: „De volwassenen zitten in het algemeen reeds zodanig vastgeroest in hun levensgewoonten, zijn zo vergroeid met allerlei kapitalistische en individualistische opvattingen, dat ze daaruit met geen preken en geestdriftige redevoeringen zijn los te maken. Anders is het met de jeugd..."

997 HJV - 22 juni 1928.

998 De Jong (n. 578), blz. 226. Daarbij was een zekere afkeer van de ouderen bij de oud-KGOB'ers stellig aanwezig. Verg. Vorrink (n. 735), blz. 17.

999 De Jong (n. 578), blz. 226.

1000 Verg. n. 979. Niet alleen in absolute zin daalde dit aantal, maar ook gerekend naar het percentage van het totale aantal vakbondsleden. Verg. *De Kern* - jan. 1934:

			% ledental NVV			% ledental NVV
jan.	1919	9115	4,6	1927	2121	1,1
	1920	11828	4,6	1928	2920	1,4
	1921	8739	3,9	1929	3380	1,5
	1922	6470	2,9	1930	4104	1,6
	1923	4325	2,2	1931	4947	1,9
	1924	2964	1,6	1932	5398	1,7
	1925	2519	1,3	1933	3938	1,2
	1926	2736	1,4	1 aug. 1933	3028	0,9

(asp.-leden: 14-21 jarigen).

Verg. HJV - 5 febr. 1926; Voogd (n. 253), blz. 27: „Vele aspiranten zijn met de grote ebbe, die op de vloed volgde, welke onmiddellijk na de oorlog als gevolg der revolutionaire spanning omhoogsteeg, weer weggevloeid."

1001 Oudegeest, deel II, blz. 385/6: in 1929 waren van de 3380 asp.-leden 766 lid van de AJC. Omgekeerd bleek bij een later onderzoek in de AJC slechts 49% van de hiervoor in aanmerking komende leden lid te zijn van het NVV. Verg. *De Kern* - maart 1938. Zie n. 979 en blz. 197 e.v.

1002 Oudegeest (n. 872), deel II, blz. 386; Verg. Kupers, E. - *Onze AJC en haar onbillijke Critici*. In: *De Vakbeweging*, 1926, blz. 34: „Een aantal jaren terug heeft onze vakbeweging zich van haar eigen jeugdwerk teruggetrokken en dit aan de AJC overgelaten. Men dacht, dat het de AJC wel zou gelukken om grote massa's arbeidersjongens en -meisjes tot onze arbeidersbeweging te brengen. Deze verwachting is niet uitgekomen. In plaats van vooruitgang is er een zeer sterke achteruitgang in het aantal aspirantleden der vakbonden te constateren."

1003 *Verslag jeugdleidersconf.* (n. 920), blz. 27: „Op het congres van het NVV... heb ik mij destijds heel erg hulpeloos gevoeld. Ik had daar het gevoel te spreken tegen mensen, die mij niet konden verstaan."

1004 Lindeman, H. - *De AJC en de jonge arbeiders (sters)*, In: *De Vakbeweging*, VII, 1927, blz. 22. Dit artikel vormt slechts een schakel uit een hele discussie die in 1926 en 1927 in dit blad over de AJC werd gevoerd door H. Albers, J. A. Bergmeijer, E. Kupers en H. Lindeman.

1005 *Verslag jeugdleidersconf.* (n. 920), blz. 6. Volgens Noordhoff vond de AJC later meer waardering bij het NVV en in 1929 werd dit door de voorzitter op het NVV-congres ook gezegd. NVV-*verslag van de 14e Algemene Vergadering op 9-12 sept. 1929 te Rotterdam*, blz. 49: „De voorzitter verheugt zich erover dat bij deze besprekingen meer waardering voor de AJC gebleken is dan op het congres in Utrecht."

1006 HJV - 14 nov. 1924.
1007 Vorrink, K. - *De komende nieuwe kultuur*, Amsterdam 1925, blz. 10.
1008 Idem, blz. 7.
1009 Idem, blz. 13.
1010 Idem, blz. 16.
1011 Lindeman (n. 1004), blz. 26.
1012 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 66: deze algemene opsomming van oud-AJC'ers die in 1947 leidende posten bekleedden, mist iedere wetenschappelijke waarde.
1013 *De Kern* - dec. 1937.
1014 De Jong (n. 578), blz. 227.
1015 Suurhoff, J. G. - *Doel en methoden van het vakbondsjeugdwerk*, Amsterdam 1934, blz. 30.
1016 *Verslag* (n. 920), blz. 43.
1017 *De Vakbeweging*, VII, 1927, blz. 27.
1018 Mond. med. Er werd in *De Vakbeweging* een oproep geplaatst om tot oprichting te komen.
1019 De Jong (n. 578), blz. 229. Toch krijgt men de indruk, dat de weerstanden ook later niet opgeheven waren. Zo werd ondanks herhaald verzoek geen vertegenwoordiger van de NASB in de Jeugdraad opgenomen. Verg. *Verslag* (n. 920), blz. 8.
1020 Het Volk - 20 juli 1929. Vorrink op het Intern. Jeugdcongres in Wenen juli 1929. Verg. Knoppers (n. 4), deel II, 328.
1021 *De Kern* - mei 1937.
1022 Dommisse, Fré - *Waren wij kinderen?*, Rotterdam 1933, blz. 139 e.v. komt een meisje op een middelbare school voor, die AJC-jurken draagt en lid is van de AJC. Hier vinden we beschreven hoe opvallend haar verschijning daardoor is. Last, Jef - *Provocatie*. In: *Links Richten*, mei 1933, blz. 22. Jef Last, overigens zelf een oud-AJC'er, laat een nageljongen in dit verhaal zeggen: „Stel je even een nageljongen voor, met zijn meid in de ronde draaiend onder het zingen van: „ik heb rozen op mijn hoed", of „ik heb een brilletje al voor mijn ogen"! Nee laat de AJC'ers zich honderdmaal „moreel" en „cultureel" boven hun verheven voelen... de jongens van Feijenoord stoppen een extra pruim achter hun kiezen en spugen kunstig het tabakssap in een verachtelijke straal voor zich uit op de keien, als de meisjes in dirndlkleding en de jongens met hun bonte kielen, op de maat van mandolines en occarino's voorbijtrekken. „Aan mijn lijf geen polonaise"."
1023 HJV - 29 aug. 1930. Een Janus voelde ik me in dienst!
1024 HJV - 22 aug. 1924.
1025 *De Kern* - maart 1937.
1026 Stufkens, N. - *Het evangelie in de jongerenwereld*. Geciteerd in: *De Kern* - maart 1937. Veel waardering vond de AJC bij: Eernstman (blz. 11), blz. 95 e.v., Kohlbrugge (blz. 12), blz. 147 e.v.; Knoppers (n. 4) heeft enige bedenkingen, verg. blz. 194 n. 972.
1027 HJV - 26 okt. 1928. Deze 12.500 abonnees werden gevormd door 8000 leden, 2000 NVV'ers, 1000 losse ab., en 1500 donateurs.
1028 HJV - 10 mei 1929. Voor de JGOB-colportage zie blz. 111 en 140.
1029 Bonger (n. 964), blz. 380.
1030 HJV - 17 nov. 1922.
1031 HJV - 9 juli 1926. Deze „Tippelbrüder", door de SJI in Amsterdam niet toegelaten, kwamen voor een deel terecht in het VJV-kamp, zie blz. 168, n. 824.
1032 Mond. med.
1033 HJV - 2 juni 1933.
1034 HJV - 1934, blz. 259.

1035 HJV - 22 aug. 1924.
1036 HJV - 3 okt. 1924.
1037 HJV - 30 mei 1924. Uiteenzetting van Vorrink.
1038 *De* JG - IV,1 (1 juli 1930): 129 afdelingen, waarvan de helft in Friesland.
1039 *De* JG - IV,1: Leden JVO waren voor 60% handarbeiders (huiselijke diensten inbegrepen) 15% hoofdarbeiders (winkelpersoneel inbegrepen) 25% op school of zonder beroep. Voor het sociaal-democratische karakter der NV zie blz. 106, n. 487.
1040 HJV - 26 dec. 1924: Grouw „veroverd", de 10e afd. in Friesland. Verg.: HJV - 9 febr. 1923.
1041 HJV - 24 juli 1925. Zelfde argumentatie in HJV - 1 maart 1929.
1042 HJV - 9 febr. 1923.
1043 HJV - 27 juni 1924 n.a.v. een artikel in *De Blauwe Vaan* en *De Jonge Onthouder*.
1044 *De* JG, III,11 (15 maart 1930): zonder vrijgestelde bestuurders tegen de AJC negen!
1045 HJV - 30 okt. 1925. Dit argument wordt geregeld herhaald. Verg. HJV - 15 febr. 1929, in een discussie met Garmt Stuiveling wordt gezegd dat de JVO in het kielzog van de AJC vaart.
1046 HJV - 1 maart 1929.
1047 HJV - 1935, een zich over het hele jaar voortslepende discussie met Garmt Stuiveling over diens brochure voor de JVO: *Kultuur of Barbarisme?*, Baarn 1934.
1048 HJV - 9 febr. 1923 , JS - X,4, X,7, X,8.
1049 HJV - 7 aug. 1925.
1050 HJV - 21 juni 1929: de JGOB omvat mensen wier hoogste eer het is met de arbeidersbeweging niets te maken te hebben; HJV - 18 juli 1930: Herman Molendijk over de neutraliteit van de JGOB.
1051 HJV - 1 febr. 1929.
1052 HJV - 8 aug. 1924.
1053 HJV - 27 juni 1924, 21 juni 1929, en 26 juli 1929.
1054 HJV - 5 sept. 1924.
1055 HJV - 14 okt. 1932, spreekt over de „ontgroeningsschandalen" van „de jeugd der betere standen".
1056 HJV - 16 jan. 1925.
1057 HJV - 4 juli 1930. Vorrink maakt hier voor het eerst melding van *De* JG en schrijft dat er „meermalen lezenswaardige en behartenswaardige artikelen" instonden.
1058 Verslag congres der SDAP 1924, blz. 14.
1059 Mond. med.
1060 HJV - 22 aug. 1924.
1061 HJV - 21 aug. 1931; het betrof een brochure van Dirk Boer: *Oorlog? Neen!*
1062 HJV - 27 nov. 1931; voor een 22 nov. gehouden conferentie.
1063 HJV - 18 maart 1932.
1064 HJV - 16 okt. 1925.
1065 Hetzelfde probleem, dat we ook bij andere jeugdbonden tegenkwamen, hield zelfs het NVV bezig. Verg. *Verslag* (n. 920), blz. 13/15. Er blijkt een rapport te zijn uitgebracht *Van het overbruggingsvraagstuk*; „Waar blijven de jeugdige vakbondsleden, wanneer zij de leeftijd bereikt hebben, waarop zij de Jeugdgroep moeten verlaten?" De NV uitte een soortgelijke klacht t.o.v. de JVO. De oud-JVO'ers vormden een eigen verbond, dat 17 juli 1927 zijn eerste algemene vergadering in Utrecht hield (*De* JG - I,4).
1066 De Man (n. 245), blz. 192.
1067 HJV - 19 aug. 1932.

1068 *Rapport, uitgebracht door de commissie ingesteld door* SDAP *en* NVV *inzake het vraagstuk der arbeidersontwikkeling in Nederland*, Amsterdam 1924.
1069 De Jong (n. 578), blz. 228. Op 1 dec. 1929 ving dit instituut zijn werkzaamheden aan en telde in 1933 reeds 123 afd. en 30.000 leden.
1070 Bonger (n. 960), blz. 375: „het instituut is nu een verlengstuk van de AJC".
1071 De Jong (n. 578), blz. 230; Pleysier (n. 951), blz. 137.
1072 *De* JG - V,7 (20 okt. 1931): *De Jonge Socialist*, uitgave van een groep jongeren in Arnhem, die tot de aanhangers van de verdwenen *Socialist* hadden behoord; wijst op een artikel van Garmt Stuiveling over de 3e generatie dat een plaats in *De* JG waard zou zijn.
1073 HJV - 4 maart 1932, de Rotterdamse groep had een blaadje *Beweging*. *De* JG - VII,5 (8 juni 1930) herinnert aan *Beweging*.
1074 HJV - april 1933, blz. 122.
1075 HJV - 1934, blz. 262.
1076 HJV - 3 dec. 1937: „T.a.v. *Jongsocialistenwerk* staat de partij op het standpunt dat dit werk door de partij verricht moet worden."
1077 *Het Signaal* - febr. 1937.
1078 *Dux* - april 1928, vat de discussie in katholieke kring samen.
1079 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 116/117: Vorrink over de term „militaristisch".
1080 Danneberg (n. 183), blz. 125.
1081 *De Kern* - dec. 1928.
1082 *Het Signaal* - febr. 1937; de grondlegger was Anton Tesarek. Tevens vinden we hier de anekdote over het ontstaan van de naam *Rode Valken*. Waarschijnlijker is echter dat de Tsjechische *Sokols* peet zijn geweest (zie blz. 374). Verg. Knoppers (n. 4), deel II, blz. 348.
1083 Kroepskaja, N. K. - *O joenych pionerach*, Moskwa 1957, blz. 5 t/m 8.
1084 Hoernle, E. - *Grundfragen der proletarischen Erziehung*, Berlin 1929, blz. 132.
1085 *Het Signaal* - febr. 1937; *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 116.
1086 *Ruimte! een nieuwe werkvorm? diskussiebasis.* Gestenc. uitg. AJC (1958), blz. 39.
1086a *Wat De Zaaier wil.* Brochure (1919).
1087 *Verslag* (n. 200), blz. 3 en 1.
1088 *De* JS - XI,7 (juli 1919).
1089 *De* JS - XI,6 (juni 1919).
1090 *Zehn Jahre* KJI. *Kurzer Abriss der Geschichte der* KJI, Berlin z.j., blz. 11 en 10. Voor zover wij weten is door niet-communistische historici nog geen aandacht besteed aan de KJI.
1091 Idem, blz. 11.
1092 Idem, blz. 15 en 16.
1092a *Verslag* (n. 200), blz. 11.
1093 *De Comm. Internationale. Stellingen van het Derde Wereldcongres in Moskou 1921.* Ned. uitgave, vertaling G. Vanter, blz. 60.
1094 Idem, blz. 61.
1095 Idem, blz. 60. Het is interessant deze formuleringen te vergelijken met die van W. I. Lenin: „Het komt niet zelden voor, dat de vertegenwoordigers van het geslacht der bejaarden en ouden zich niet zoals het behoort tot de jeugd weten te richten, die noodzakelijkerwijs langs andere wegen het socialisme moet naderen, niet langs dezelfde weg, niet in dezelfde vorm, niet in dezelfde situatie als hun vaders. Daarom moeten wij onder andere onvoorwaardelijk voor de organisatorische zelfstandigheid van de jeugdbond opkomen en niet alleen, omdat de opportunisten deze zelfstandigheid vrezen, maar ook overeenkomstig het wezen van de zaak. Want zonder volledige zelfstandigheid kan de jeugd uit zichzelf geen goede socialisten voortbrengen, noch zich voorbereiden op de taak het socialisme vooruit te brengen. Voor de volledige zelfstandigheid van

de jeugdorganisaties, maar ook voor de volledige vrijheid van kameraadschappelijke kritiek op hun fouten! Vleien mogen wij de jeugd niet!" (Lenin (n. 64), deel 23, blz. 154).

1096 *Verslag* (n. 200), blz. 10.

1097 *De Jonge Kommunist* - juli 1920. Eist „Zelfstandigheid tegenover de beweging der ouderen om kritiek te oefenen." Verg. *Verslag* (n. 200).

1098 *10 Jahre*(n. 1090), blz. 16.

1099 *De Jonge Communist* - XII,11 (nov. 1920).

1100 Mond. med. De laatste, geboren in 1890, kon in 1922 moeilijk tot de jeugd gerekend worden.

1101 *Verslag* (n. 200), blz. 13.

1102 *De* JS - mei 1920.

1103 *De* JS - juni 1920.

1104 Knuttel (n. 590), blz. 14.

1105 Idem, blz. 15.

1106 Mond. med. Hoe groot aanvankelijk het JGOB-element vooral ook in de CPH was blijkt daaruit, dat op het congres in 1919 naar schatting 20% van de afgevaardigden oud-JGOB'ers waren.

1107 Zo verklaarde Piet Metscher dat hij aanvankelijk tegen Wijnkoop stelling had genomen, maar na een vergadering waar Wijnkoop het woord geweigerd werd, voor hem koos.

1108 Mond. med.

1109 Knuttel (n. 590), blz. 16 en 17.

1110 Mond. med.

1111 *Verslag van het* NAS *over de jaren 1925, 1926, 1927 (en het eerste kwartaal van 1928)*, blz. 80.

1112 Idem, blz. 81 en mond. med.

1113 Idem, blz. 82/83.

1114 *De Vonk* - IV,3. Voor de invloed van Gandhi op de Ned. jeugdbeweging zie blz. 339 en 348.

1115 *Manifest tegen de doodstraf in Ned. Indië.*

1116 *De Vonk* - IV, 2 en 3. Verder mond. med. De RJB telde een paar honderd leden en de oplage van *De Vonk* bedroeg 1000 ex. De stijl van de RJB stond aanvankelijk in sterke mate onder invloed van de AJC. Dit blijkt onder meer uit het ideaalbeeld dat *De Vonk* - IV,1 van de socialistische jeugdbeweger tekent.

1117 *10 Jahre* (n. 1090), blz. 19.

1118 Mond. med.; *Gesch. Stud.leven* (n. 27), blz. 654: 19 okt. 1919 te Utrecht gesticht. Telde 40 communistische, anarchistische en christelijke leden, waaronder: A. S. de Leeuw, J. Romein, J. Suys, A. C. Bakels, D. J. Struik, J. Valkhoff en P. v. Hoorn. Dec. 1919 besloot het congres te Genève zich bij het standpunt van de *Komintern* aan te sluiten. Verg. Plisnier, Ch. - *Faux Passeports*, Paris 1927.

1119 *De* JS - XII,6. De opheffing was 18 april 1920; mond. med. De arbeidersleden stonden afwijzend tegenover deze studenten. „Ze kwamen alleen maar om zich in het spreken te oefenen en verdwenen dan weer."

1120 *Vom III. zum IV. Weltkongress der* KJI. *Bericht des Exekutiv-Komitees über seine Tätigkeit und die Lage und Entwicklung der* KJI, Berlin (1924) blz. 47.

1121 B(euzemaker), K. - *Jeugdbeweging*. In: *De Comm. Gids* 1924, blz. 431.

1122 Idem, blz. 423.

1123 Mond. med.

1124 *Vom IV. zum V. Weltkongress der* KJI. *Bericht des Exekutiv-Komitees über Kampf und Arbeit der* KJI Berlin 1928, blz. 181.

1125 *Protokoll des 5. Weltkongresses der* KJI *(20. August bis 18. September 1928 in Moskau.)*

Berlin 1929, blz. 148 e.v.; Deze gegevens in het KJI-materiaal zijn in het algemeen niet betrouwbaar. Zowel de bondssecretaris als de instructeur der KJI, die de bond soms voor enige tijd ter zijde stond stelden de zaak rooskleuriger voor dan deze was om het gebrek aan resultaat van hun werk te bemantelen. Mond. med.

1126 *De Jonge Communist* - XIV, 1 (jan. 1922).

1127 HJV - 6 aug. 1926 meldt *De Jonge Arbeider* - no. 1 (juli 1926).

1128 Ook in andere jeugdbewegingen vond deze mogelijkheid om jeugddelegaties te zenden weerklank. Zie JK - 3 maart 1926: Leo Meilink verdedigt het besluit zitting te nemen in de jeugddelegatie naar de Sowjetunie; HJV - 3 sept. 1926 doet een felle aanval op de jeugddelegatie naar de Sowjetunie, waar een AJC'er uit Leiden en een oud-bestuurder van de AJC uit Amsterdam deel van uitmaakten, maar het bevestigt daarmee eveneens het bovenstaande.

1129 Deze reis was door Kees Kuiper in 1925 al in Moskou voorbereid. Merkwaardig voor het gebrek aan scrupules dat de sektestrijd met zich mee schijnt te brengen, is wel dat Piet Metscher zich niet ontzag de leden van de jeugddelegatie, die vreemden waren in het Jeruzalem van de communistische fractiestrijd, een verklaring te laten tekenen dat men in de Sowjetunie de politiek van Wijnkoop voor de juiste hield en deze publiceerde! Mond. med.

1130 Mond. med.

1131 De werkwijze blijft dezelfde als bij de Belgische *Jonge Garde* (blz. 26) en de oude *Zaaier* (blz. 55/56).

1132 Zie verder *Het Pantser*, niet gedateerd nummer.

1133 *Het Leven* - 27 april 1929, blz. 544/545: het Militair zakboekje voor de milicien Jan Zonderland werd in enveloppen met als afzender een gefingeerde Haagse kleermaker aan de stations verspreid. HJV - 31 mei 1929: drukt een brief van een soldaat af die spreekt over een inspectie van alle kasten en kisten in de kazernes n.a.v. „communistisch propaganda materiaal verspreid in de vorm van een parodie op het militair zakboekje".

1134 *Materiaal en Resoluties v.h. Congres der* CJB, *Sectie der* KJI, *gehouden 9 en 10 juni 1928 te Amsterdam*, blz. 18.

1135 Idem, blz. 19; Dat de antimil. activiteit van de CJB inderdaad niet veel met pacifisme uitstaande had leert een uitspraak als: „Onze propaganda zal er niet op gericht zijn hen afkerig te maken van de militaire opvoeding. Onze actie is geen pacifistisch dominees-gekwebbel. Onze actie is ingesteld op de vernietiging van de heersende klassen, en de overwinning van het proletariaat. En in deze strijd zal de arbeidersjeugd vooral, als militair geschoolde groep, voor het proletariaat van onmisbare betekenis zijn." In: *De Jonge Arbeider* - III, 2 (febr. 1929).

1136 *De Jonge Arb.* - III, 1 (jan. 1929).

1137 *De Tribune* - XXII, 214 (1929), bijblad *De Jonge Bolsjewiek*; *Vredesstrijd* - I, 15 (1 aug. 1929).

1138 *De Jonge Arb.* - III, 2 (febr. 1929).

1139 Mond. med.; *De Tribune* - 27 aug. 1928.

1140 Slauerhoff, J. - *Verzamelde gedichten*, 's-Gravenhage 1947, deel I, blz. 22.

1141 Vletter, A. de - *Zonder U? Oproep tot de jonge mannen en jonge vrouwen uit de gegoede kringen van Nederland*, Groningen 1918, blz. 36. Aanvankelijk verschenen als artikel in *School en leven*; Verg. Vletter, A. de - *Na lange marsch... omkijken*, (Haarlem 1955), blz. 170; *Eerste Bondsboek van den* NBAS *1922*, blz. 28.

1142 Voor oorsprong en ideologische achtergrond van de padvinderij zie: Deelen (n. 6). Baden Powell die in 1907 de padvindersbeweging in Engeland organiseerde „to be a feeder for the army" ontleende het verkennersspel aan een door Seton gestichte Amerikaanse jeugdbeweging en diens boek *The Birch Bark Roll of the Woodcraft Indians*. Later werd deze ontlening geheel vergeten en kreeg

Baden Powell alle eer. Zelfs als B.P. na een hierover ontbrande strijd 23 okt. 1927 erkent dat Seton de geestelijke vader is van het verkennersspel, heeft dit op de officiële geschiedschrijving der padvinderij geen invloed meer. Het uitwissen van Setons rol is een merkwaardig voorbeeld van recente mythevorming. In tegenstelling met Seton gaf B.P. aan zijn padvinderij een christelijk, nationalistisch, autocratisch, en paramilitair karakter. Vooral in het begin was B.P. in dit opzicht verbluffend openhartig en hield de jeugd een uitgesproken imperialistisch ideaal voor ogen. Na 1918 wordt het oorspronkelijke beginsel anders geïnterpreteerd onder invloed van het veldwinnende jeugdidealisme. Verg. *Het Leidersblad* van 1 okt. 1920: scouting is voorbereiding voor de nieuwe tijd, scouting geeft aan de mens Het Leven terug en voert hem in de sfeer van het Hoge Reine.

1142a *De Padvinder* - 5 okt. 1912: het gaat er om de jeugd weg te leiden uit de omgeving der ontevredenen; *De Padvinder* - juni 1916: het gaat er om de jeugd te waarschuwen voor de socialisten en de godloochenaars.

1143 De gevoelens die de vrije jeugdbeweger jegens de padvinder bezielen vertolkt F. v. Eeden in zijn *Open brief aan de padvinders* van 1911. Ook *De Stem der Jongeren* wendde zich in een speciaal vlugschrift tot de padvinders. Zie ook blz. 213.

1144 *Verslag staatscommissie* (n. 324), blz. 141: „Hoewel tot nog toe veelal jeugdigen van enigszins gegoede stand zich bij de padvindersorganisatie hebben aangesloten, is toch de bedoeling dat de jeugdigen van elke stand er een plaats zullen kunnen vinden."

1145 Mond. med.: reeds tijdens de oorlog sluiten zich leerlingen van een klas, een school of een plaats aaneen. Een concreet ideaal zit hierbij aanvankelijk niet voor. Pas geleidelijk door zelf gezocht schriftelijk en mondeling contact met Van Eeden en Van Rees krijgt dit scholierenidealisme vorm. In een enkel geval zoals bijv. bij de scholierenvereniging PAN in Zierikzee laat zich de invloed van de KGOB aantonen. Verg. Prakke (n. 490), blz. 20 e.v.

1146 De Vletter (n. 1141), blz. 4.

1147 Idem, blz. 35.

1148 Harmsen, Bas - *Waar gaan we heen?*, 1928, blz. 1.

1149 Bartels, A. - *75 jaar Middelbaar Onderwijs 1863-1938*, Groningen 1947, blz. 67: Speciaal de absolute en relatieve toename van het leerlingental tussen 1910 en 1920 volgt uit de hier gegeven percentages van de totale, eveneens toenemende bevolking:

1870/71	0,67%	1910/11	1,86%
1880/81	0,90%	1920/21	3,09%
1890/91	1,05%	1930/31	3,59%
1900/01	1,45%		

1150 *Bondsboek* (n. 1141), blz. 28.

1151 *Orgaan* GGOB - II, 18.

1152 *Orgaan* GGOB, jan. 1919 maakt melding van een felle debatvergadering op 15 dec. 1918.

1153 NBAS, *orgaan van de* NBAS - 15 juni 1920.

1154 *Bondsboek* (n. 1141), blz. 33 e.v. Uit „NBAS" - 14 mei 1920, blijkt dat de NV van de NBAS voor de toekomst jong kader verwachtte.

1155 *Bondsboek* (n. 1141), blz. 28; De Vletter - *Na lange marsch* (n. 1141), blz. 31.

1156 *Jonge Kracht* - mei 1921.

1157 NBAS - 15 juni 1920.

1158 NBAS - 4 mei 1920 .

1159 JK - 20 jan. 1921; *Bondsboek* (n. 1141), blz. 16 e.v. De IGOB is nooit tot echte bloei gekomen, maar ook niet verdwenen. Nog in 1930 is er sprake van de IGOB in NBAS-correspondenties.

1160 JK - 18 nov. 1920.
1161 JK - 16 dec. 1920.
1162 JK - 15 sept. 1921; JK - 16 juni 1921: in de KGOB was het fusievoorstel ten slotte aangenomen met 92 tegen 15 stemmen. Sterk bleek de stroming die aansluiting bij de JGOB of JVO wilde dus niet, zeker niet wanneer men van de tegenstemmers nog diegenen aftrekt, die de KGOB wilden laten zoals hij was.
1162a HJV - 25 aug. 1921: Vorrink neemt stelling tegen de NBAS en stelt haar de KGOB ten voorbeeld! Alleen door de protesten van een deel der congresgangers kon het draaien van een propagandafilm voor het leger niet door gaan. Vorrink blijkt kort van memorie.
1163 JK - 15 dec. 1921. Dit verschil laat zich verklaren uit het wegvallen van hen, die de fusie afwezen en doordat een aantal van beide organisaties lid was.
1164 15 sept. 1922 - 1637, 1 sept. 1923 - 1683. Dit constant blijven van het ledental, een verschijnsel dat ook bij de NJN optreedt, vloeit voornamelijk voort uit de angst voor verwatering bij een te grote toevloed van leden. Verg. Harmsen (n. 1148), blz. 10.
1165 JK - 15 sept. 1922.
1166 JK - 10 febr. 1924.
1167 1921 - 150 deelnemers,
1922 - 350 „
1923 - 300 „
1924 - 350 „
1168 JK - 20 jan. 1921.
1169 Uit activiteiten als het vormen van een voetbalelftal en een cricketploeg blijkt dit eveneens. Verg. *Orgaan van de* GGOB - jan. 1919.
1170 NBAS - 4 mei 1920. Verg. stemming en inhoud van de *Bakmars* en motto blz. 227.
1171 JK - 26 juni 1922. Hein Willemse beklaagt zich erover, dat hoewel de leden politiek geïnteresseerd zijn, politiek en godsdienst in de NBAS geweerd worden en dat men zelfs een alinea over een grote rode betoging schrapte. Verg. *De Blauwe Vaan* - 3 okt. 1924.
1172 JK - 15 nov. 1921, JK - 1 maart 1922. Zie blz. 243.
1173 JK - 15 sept. 1922.
1174 JK - 1 jan. 1922.
1175 JK - 15 okt. 1922.
1176 JK - 1 okt. 1923.
1177 JK - 15 sept. 1924. Een tegenoffensief van de alleen maar geheelonthouders om modern dansen toe te laten, werd afgeslagen met 343 tegen 21 stemmen!
1178 JK - 15 mei 1924.
1179 JK - 10 febr. 1924. De ledenwerving gebeurt door het leggen van persoonlijke contacten. Meer dan 50% wordt lid door aanraking in de kennissen of familiekring met NBAS'ers.
1180 JK - 15 okt. 1925.
1181 JK - 15 sept. 1922. Jarenlang vormen deze wijdingsavonden een punt van discussie.
1182 JK - 10 febr. 1924: 4% van de leden heeft geen godsdienstige overtuiging.
1183 JK - 15 mei 1922; Thomassen, W./Tiel, W. v. - *Branding*, blz. 22: „Door de aard van onze opleiding, door de dosis algemene ontwikkeling die we geheel los van de jeugdbeweging gekregen hebben, vervallen de meeste praktische bezwaren."
1184 Harmsen (n. 1148), blz. 10. Sterk spreekt het elitebesef uit een passage als: „Hij (nl. het NBAS-lid) had toch meer dan de niet studerende jeugd de... zelfbewustheid, die de durf gaf het helemaal zelf te doen.
1185 JK - V,8 (1 febr. 1926); zie blz. 137.

1186 JK - 10 febr. 1924. Uit een enquête blijkt dat het aandeel van de leerlingen der verschillende scholen in de NBAS als volgt is:

HBS en gymnasium	33%
Kwekelingen	22%
Studenten	5%
MULO	20%
Kantoor	20%.

1187 JK - 15 maart 1924.

1188 NBAS-*congresgids 1937*, blz. 2; JK - XVII,1 (okt. 1937).

1189 JK - 15 maart 1924.

1190 JK - 1 mei 1924.

1191 JK - 15 sept. 1924; In JK - 15 dec. 1923 komt een bespreking van de JGOB voor, die strikt vriendschappelijk en zakelijk is.

1192 *De Brug* - no. 2 (2 febr. 1925).

1193 Brouwer (n. 948), blz. 273.

1194 Idem, blz. 43, 98, 145, 167 en 171.

1195 Idem, blz. 277.

1196 Mond. med. Verder: Tjallingii, F. - *Iets over de* NJN. In: *De* JG - IV, 12 (15 dec. 1930) en IV,21 (15 mei 1931). Thijsse, Jac. P. - *Natuurbescherming en landschapsverzorging in Nederland*, Amsterdam 1946, blz. 92-95.

1197 Mond. med.; de leden die tot dit deel behoorden onderhielden contact met of waren zelfs lid van de NBAS.

1198 Brouwer (n. 948), blz. 277; Thijsse (n. 1196), blz. 92/93.

1199 Uit een artikel in *De Levende Natuur* - (mei 1920) van J. Heimans, toen leraar aan het Amsterdams Lyceum, blijkt dat hem de adressen van 12 jeugdclubs bekend waren, waarvan 6 in Den Haag en 3 in Groningen.

1200 Boetje-Van Ruyven, M. R. S. - *Van Natuur en Jeugd. Jeugdbondleven in Nederland*, Assen 1930, blz. 8 e.v. Ook de *Bond van Haagsche Natuurhistorische Schoolclubs* had het plan opgevat om een zomerkamp te houden.

1201 Tjallingii (n. 1196); Brouwer (n. 948), blz. 277.

1202 Boetje (n. 1200), blz. 22.

1203 Idem, blz. 28 e.v. Later werd de leeftijdsgrens net als in de NBAS 23 jaar. NNV en NJN deden ook pogingen tot wederzijdse vertegenwoordiging in de besturen. Slechts weinig leden bleven tot hun 23e jaar in de NJN; blijkens een enquête (*Amoeba*, 1928, blz. 118) is de leeftijdsopbouw van de bond, uitgedrukt in procenten als volgt:

12 jaar	5	17 jaar	9
13 jaar	9	18 jaar	7
14 jaar	19	19 jaar	6
15 jaar	20	20 jaar	4
16 jaar	18	ouder	3

1204 Boetje (n. 1200), blz. 27 - „Die samenwerking met de NNV is altijd een lijdensgeschiedenis geweest: goede trouw aan de kant van de NJN, concurrentievrees aan de kant van de NNV." De NNV deed slinkse pogingen tot annexatie. De leeftijdsgrens van 23 j. bleek ten slotte het struikelblok. Op 13 dec. 1924 werden de banden verbroken.

1204a *Amoeba*, 1930, blz. 169: pas nu is er sprake van „meer wederzijdse erkenning en waardering dan vroeger" (C. Sipkes - *De* NJN *na 10 jaar*).

1205 Boetje (n. 1200), blz. 41. Dozy, J. - *Amoeba*, juni 1926, blz. 133.

1206 Amoeba - okt. 1923.

1207 Tjallingii (n. 1196).

1208 Bij de in 1928 gehouden enquête (*Amoeba*, 1928, blz. 118) bleek slechts een kwart der leden zich te wijden aan een speciaal onderdeel der biologie, de

helft voelde hoofdzakelijk voor de natuur in haar geheel en een kwart genoot uitsluitend van het landschap.

1209 Dit leidde later tot het vormen van een speciale jongerengroep in de NNV.

1210/1211 Het blad heette aanvankelijk (maart 1919-dec. 1919) *Praktisch-idealisme.*

1212 Leeuw, J. J. van der - *De jongeren aan den opbouw*, Den Haag (1923), blz. 3.

1213 Ook waardering voor de Russische Revolutie ontbrak niet. Verg. *Regeneratie* - maart 1924: een van bewondering en eerbied getuigend artikel over Lenin, geschreven door Bram Meerloo in dit nummer.

1214 Leeuw (n. 1212), blz. 11.

1215 Leeuw, J. J. van der - *Historisch-idealistiese politiek* (dissertatie), Amsterdam 1920, blz. 9/10. Van marxistische zijde werd het boek fel aangevallen: Giltay, H. - *Het ware socialisme van den Heer van der Leeuw*. In: *De Nieuwe Tijd* - XXVI, 7/8 (1921), blz. 247-255.

1216 *Orde voor Levenden Arbeid*, z.j. Folder.

1217 Idem, blz. 13.

1218 Idem, blz. 17.

1219 *Regeneratie* - sept./okt. 1923 en jan. 1924: Verslag van de Meissner-Tagung 1923.

1220 Idem, blz. 21.

1221 *Regeneratie* - 15 juli 1922.

1222 Leeuw (n. 1212), blz. 22.

1223 Idem, blz. 23.

1224 Mond. med.

1225 Viruly was hier een tijdlang secretaris van.

1226 Van Palland en Van der Leeuw waren lid van de padvinderij. De gebruikelijke aversie van de vrije jeugdbeweger tegen de padvinderij deelde de PIA niet. Misschien valt dit te verklaren uit het gemeenschappelijke milieu waaruit zowel de PIA als de padvinderij voortkwamen. Bovendien liet het naoorlogse idealisme ook de padvinderij niet onberoerd. Van der Leeuw hield lezingen voor de padvinderij (*De Padvinder* - 1919, blz. 1875) over het praktisch idealisme en „vond krachtige instemming bij de aanwezigen." Verg. *De Padvinder* - 1919, blz. 1753: padvinderij is „een streven om door innerlijke vernieuwing ... te komen tot een betere samenleving, die gegrondvest is op samenwerking en op broederschap". Dergelijke uitlatingen laten zien hoe sterk het jeugdidealisme doorwerkte zelfs in een beweging als de padvinderij.

1227 Bij navraag kregen wij de indruk, dat de levenshervorming hoofdzaak was en dat de politieke en sociale problemen langs velen heengingen.

1228 Ook veel buitenlanders bezochten deze kampen. En het feit dat zo vlak na de oorlog Belgen, Fransen, Duitsers en Oostenrijkers elkaar hier ontmoetten, maakte diep indruk.

1229 *Regeneratie* - mei 1924. Tevens wordt in dit nummer melding gemaakt van een poging van P. Vrijlandt, conrector aan het gymnasium in Alkmaar een soortgelijke beweging te scheppen. Vr. verklaarde daarbij de oorlog aan alle wereldburgers en soortgelijke landverraders.

1230 *Gesch. Studentenleven* (n. 27), blz. 668: het blad *Kentering* verscheen n.a.v. de anti-vlootwet-actie.

1231 Viruly was namelijk toen officier-vlieger. Later ontwikkelde hij zich tot antimilitarist.

1232 Wanneer de PIA opgehouden heeft te bestaan, liet zich nog niet achterhalen. De laatste bekende jaargang van *Regeneratie* is van 1931. In de periodieken van andere jeugdbonden wordt de PIA daarna evenmin nog vermeld.

1233 JS - IX, 6: meldt een opbrengst van f 221,99; *Gedenkboek* (n. 501), blz. 95.

1234 Zie voor het optreden van Herman Groenendaal blz. 157: *Gedenkboek* (n. 501), blz. 94.

1235 Proost (n. 468), blz. 106, 107 en 131; JS - IX, 5; De JVO, in 1919 ontstaan uit een fusie van de jeugdgroepen van NV en NOPC, telde weldra tussen de vier- en vijfduizend leden. In de jaren dertig liep het ledental terug en bedroeg in 1940 1150. Met 18 jaar waren de leden verplicht lid te worden van de NV. In elk bestuur (plaatselijk, gewestelijk en landelijk) had een oudere zitting. O.a. gaven oud KGOB'ers als Piet Lansen en Piet Simonis leiding.

1236 *De Brug* - no. 2 (febr. 1925): op de Algemene Vergadering van 2 en 3 aug. 1924 te Hilversum.

1237 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 94; JS - VIII,3.

1238 De fusie van JVO en AJC na de Tweede Wereldoorlog bewijst de politieke verwantschap afdoende. Onder n. 487 maakten we reeds van de sociaal-democratische gezindheid der NV melding.

1239 *De Brug* - no. 3, blz. 13 e.v.

1240 JS - 15 sept. 1927.

1241 *Jaarverslag* JGOB *1931/32*: het voorstel tot voortzetting van de samenwerking kreeg in de JGOB 149 stemmen voor, 26 tegen en 63 blanco, in de OVJT 104 voor, 153 tegen en 59 blanco.

1242 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 31.

1243 *Strijdersstemmen* - JGOB *25* jaar, dec. 1937, blz. 5.

1244 *Kweek. Alm. 1909* (n. 359), blz. 19.

1245 *De Blauwe Vaan* - XXII,19 (9 mei 1924); JS - sept. 1924.

1246 *De Blauwe Vaan* - XXII,9 (29 febr. 1924); Prakke (n. 490), blz. 32 e.v.

1247 JS - VII,12; Henk Prakke en Kees Kool zaten in de redactie van *De Droge Kroeg*, het weekblad van de vereniging *Nieuw Leven*, die een consultatiebureau voor drankzuchtigen steunde en een gebouwtje had in de Kostergang te Groningen met lokalen voor vergaderingen, clubwerk, toneel, biljart en opnamemogelijkheid voor drankzuchtigen.

1248 Romein Verschoor, A. - *Spelen met de tijd*, Amsterdam 1957, blz. 72.

1249 Mond. med.

1250 Typerend is dat deze protesten juist van de pioniersgeneratie kwamen; uit het reeds eerder genoemde artikel in de *Nieuwe Arnhemsche Courant* citeren we: „Vreemde pakken, schillerkragen, sandalen, blote voeten waren de algemene kentekenen, terwijl de meisjes zich veelal door korte, de jongens door lange haren kenmerkten."

1251 Mond. med.

1252 De eerste kampen van AJC en NJN waren in 1920.

1253 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 41 e.v.; Mooyman, P. - *Onze kampeerweek*, z.j.

1254 JS - april 1924: alleen in 1924 besloot men geen kampeerweek te houden: „we willen niet, dat het wordt 'n gezellig samenzijn voor de beter-gesitueerden in de bond". In plaats daarvan werd een zwerftocht van en naar het congres gemaakt.

1255 *Nw. Arnh. Crt.* - 3 aug. 1920.

1256 JS - VI,9.

1257 Indenhooghe, S. - *Kampherinneringen. Kampeerweek 1919*, Hilversum, z.j., blz. 31.

1258 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 74: aangenomen met 61 tegen 44 stemmen en 2 onthoudingen. Verg. blz. 232, n. 1173.

1259 JS - VIII,6.

1260 Reeds in 1844 ontstond in Denemarken de *Volkshogeschool*beweging.

1261 JS - III,22/23 (1916).

1262 Brouwer, J. - *Verzamelen*, z.j., blz. 6; JS - X,1.

1263 JS - X,1.

1264 *Gedenkboek* (n. 501), blz. 76.

1265 Mannheim (n. 2), blz. 180.

1266 Dit slaat natuurlijk niet op een reeds voor 1914 bestaande bond als de JGOB. Zie blz. 138.
1267 Eernstman (blz. 11), blz. 42.
1268 Fetter (n. 334), blz. 30: in 1907 was de tijd nog niet rijp voor een VCSB. Ten slotte ging een circulaire uit, getekend door J. Lindeboom, J. L. v. Tricht en J. C. A. Fetter. Twee hoogleraren verleenden steun. In Leiden waren een kleine 100 leden, van wie de helft meisjes.
1269 Eernstman (blz. 11), blz. 42 en 43.
1270 Idem, blz. 63.
1271 *Jong-Modernisme*, uitg. VCJB (1922), blz. 3.
1272 Knoppers (n. 4), deel I, blz. 396. Geciteerd uit *Nieuwe Courant* - 30 nov. 1922.
1273 *Derde Lustrum*, 1915-1930, uitg. VCSB, blz. 18.
1274 *Jong-Modernisme* (n. 1271), blz. 30 en 31. Zie blz. 194!
1275 *Derde Lustrum* (n. 1273), blz. 65. Voor dit lustrum schreef H. Roland Holst *Kinderen van deze tijd* - „Zestig jaar oud moest ik worden eer ik deze vreugde leerde kennen: als dichter een doordachte, vastomlijnde opdracht te ontvangen." De persoonlijkheid en het werk van deze dichteres is nauw verweven met de vrijzinnig-christelijke jeugdbeweging. Maar ook daarbuiten bij *De* JG en NBAS had haar woord groot gezag.
1276 *Derde Lustrum* (n. 1273), blz. 19/20.
1277 Idem, blz. 45: R. stond wel niet ver van de sociaal-democratische opvatting over hoe de maatschappij ingericht moest worden, maar de gedachte van de klassenstrijd verwierp hij volledig .
1278 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 238: over VCJB - „Het vredesvraagpunt is in deze bond dan ook een van de belangrijkste problemen geworden."
1279 *Pinksterboek*, Uitg. VCJB, Utrecht 1938, blz. 14.
1280 Vergelijk: *Report of the World Youth Peace Congress 1928*, Bilthoven z.j. (Report), blz. 8, waar van een Nederlands initiatief gesproken wordt. *Vredesstrijd* - I, 15 (1 aug. 1929) vermeldt echter dat W. Noordhoff de idee voor een speciale week gewijd aan de vrede uit Amerika meebracht, en dat J. de Koning in het najaar van 1922 al het plan voor een JVA ter tafel bracht.
1281 Eernstman (blz. 11), blz. 117; een circulaire voor het *Ned. Congres van Jongeren voor den Vrede* noemt maar 50 meetings.
1282 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 421. De vergaderingen werden aangekondigd door affiches, waarvan een deel Nederlandse opschriften droeg en een ander deel Engelse.
1283 Eernstman (blz. 11), blz. 117.
1284 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 238.
1285 Deze beginselverklaring vinden we voor of achterin de door de JVA uitgegeven brochures afgedrukt. Verg. Knoppers (n. 4), deel II, blz. 421.
1286 Eernstman (blz. 11), blz. 118: de grote betekenis, die Bart de Ligt tijdens de oorlogsjaren en kort daarna, voor de vrije jeugdbewegers heeft gehad, werkte in de JVA nauwelijks nog door. Verg. De Ligt (n. 644), blz. 203.
1287 Mond. med. Vooraanstaande JVA-NBAS'ers waren o.a. Hein Vrind, Bas Harmsen, Jan Brandt Corstius. De vaak geuite veronderstelling dat JGOB'ers zich meer thuis voelden bij de IAMV dan bij de JVA wordt niet door het resultaat van een enquête onder oud-JGOB'ers bevestigd. Evenveel verklaarden lid te zijn geweest van de IAMV als van de JVA.
1288 *Report* (n. 1280), blz. 95.
1289 Idem, blz. 8.
1290 Idem, blz. 10; *Vredesstrijd* - I,15 (1 aug. 1929).
1291 Idem, blz. 7.
1292 Hoytink, A. - *Wereldcongres van jongeren voor de vrede, 17-26 aug. 1928 Eerde,*

bij Ommen, Indrukken, blz. 3. Hoytink was bezoldigd secretaris van de JVA. Het bleek de JVA niet zwaar te vallen hiervoor het benodigde geld bijeen te krijgen. Verg. *De* JG - I,10 (1 dec. 1927).

1293 *De* JG - I,13 (1 febr. 1928); Hoytink (n. 1292), blz. 4; *Report* (n. 1280), blz. 10.

1294 *De* JG - II,2 (1 aug. 1928).

1295 Voor een levendig verslag van deze moeilijkheden vol kleurrijke details zie: *De* JG - II,6 (15 nov. 1928); verder Hoytink (n. 1292), blz. 5; *Report* (n. 1280), blz. 3 spreekt van 450 deelnemers.

1296 In het *Report* (n. 1280) is een volledige lijst met de leiders en gedelegeerden afgedrukt.

1297 Aldus *Dux*, geciteerd door *De* JG - II,9 (1 jan. 1929).

1298 Hoytink (n. 1292), blz. 6.

1299 *Report* (n. 1280), blz. 4.

1300 *Hoytink* (n. 1292), blz. 6/7.

1301 *Report* (n. 1280), blz. 51 en 89. Beide zonden een boodschap aan het congres die werd voorgelezen. Niet alleen door de visaweigering was de communistische delegatie niet op zijn sterkst vertegenwoordigd, maar ook doordat tegelijk in Moskou (20 aug. - 18 sept. 1928) het congres van de KJI plaatsvond. Tot de Duitse delegatie behoorde de toen als communist bekende Karl A. Wittvogel!

1302 Hoytink (n. 1292), blz. 7.

1302a *De* JG - I,13 (1 febr. 1928) noteert de communistische uitspraak: „zij zijn allen betaald door de imperialistische machten om een blok te vormen tegen Sowjet-Rusland". Met „zij" werden de niet-communistische congresgedelegeerden bedoeld. Uit mond. med. blijkt dat het inderdaad de bedoeling was het congres te laten „springen".

1303 Knoppers (n. 4), deel I, blz. 278/279.

1304 Uit het verslag van het congres in *De Gezindheid*, het propagandablad van de afd. Amsterdam der JVA, blijkt dat het congres allerminst afwijzend stond ten opzichte van samenwerking met de communisten. „De niet al te welwillende houding van de communisten" wordt niet alleen betreurd omdat deze de voortgang van het congres bemoeilijkte, maar ook omdat „hun kritiek alle reden van bestaan had". In de religieuze sectie noemde men de communisten zelfs ons „lebendiges Gewissen" (nummers van 15 sept. en 15 okt. 1928).

1305 *De Jonge Arb.* - III,1 (jan. 1929); de door K. hieraan toegevoegde uitspraak: „Zo is er dan een einde gekomen aan de vredeskomedie, die een tiental dagen in Ommen is opgevoerd. Duidelijk en klaar is de vredeszwendel door de communistische jeugd ontmaskerd. De sociaal-democratie, daar aanwezig, heeft zijn lakeiendienst als trouwe knecht van de bourgeoisie glansrijk verricht." kan natuurlijk niet uit *De Tribune* van 2 aug. stammen zoals Knoppers zegt, daar het congres toen nog beginnen moest. In de nummers van *De Tribune* van na het congres hebben wij de uitspraak, overigens geen onwaarschijnlijke, niet kunnen vinden, maar in de verzameling van het ISG ontbrak 28 aug. 1928.

1306 *Report* (n. 1280), blz. 5.

1307 Idem, blz. 4, 51; Hoytink (n. 1292), blz. 7.

1308 *Report* (n. 1280), blz. 53.

1309 Hoytink (n. 1292), blz. 8.

1310 *Report* (n. 1280), blz. 51.

1311 Hoytink (n. 1292), blz. 7.

1312 *Report* (n. 1280), blz. 14.

1313 *De* JG - III, 9 (1 febr. 1930): tot de oprichting van de JVF werd besloten daar de JVA ondanks jarenlange arbeid „toch eigenlijk niet de krachtige greep op de jongeren heeft kunnen krijgen als zij wel had gewild".

1314 Blijkt onder meer uit mond. med. en correspondenties van het hoofdbestuur der NBAS over deze kwestie.

1315 De groep in Amersfoort was een voortzetting van de in 1919 opgerichte *Groene Patrouille* (later *De Trekvogels*). Jan Houtman, lid van de IAMV, was er de geestelijke vader van. In Ammerstol ligt het voor de hand te speuren naar de invloed van Hugenholtz (*Kerk en Vrede*). In Rotterdam kwam H. v. Sijn, zoon van de uit de PIA voortgekomen antimilitaristisch gezinde uitgever, op voor een nieuwe koers in de NPV. Mond. med.

1316 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 368.

1317 *Gedenkboek* (n. 28), blz. 112; *De* JG - III,2 (1 sept. 1929): de Commissie werkte op de basis van de beginselen van *Kerk en Vrede*. Alleen het *Gereformeerd Jongelings Verbond* was principieel tegen het vredeswerk. Het was van mening (Knoppers (n. 4), deel I, blz. 280) „dat ook de onvrede en de krijg tussen de volkeren hun oorzaak hebben in de zonde en in de ongehoorzaamheid aan de ordinantiën Gods". „De vredesbeweging... leeft uit de geest der revolutie en dient daardoor onrecht en geweld."

1318 *Gesch. Amst. Stud.* (n. 27), blz. 549; het pacifisme vond in deze zelfde jaren nauwelijks weerklank. Pas in 1931 zou het studenten-antimilitarisme een eigen organisatorische vorm krijgen in de *Studenten Vredes Actie* met als promotors: Hein Willemse, Garmt Stuiveling, Fedde Schurer, Henk Brugmans en H. J. Mispelblom Beyer. (Idem, blz. 662/663). *Vredesstrijd* - V,5 (9 maart 1933): de SVA telt 300 leden. B. de Ligt voert op het congres het woord.

1319 Idem, blz. 656.

1320 Idem, blz. 651/654.

1321 Idem, blz. 675.

1322 We denken hierbij aan het optreden van Erich Wichmann, de fascistische sympathieën bij bepaalde medewerkers van het katholieke blad *De Gemeenschap*, de opvattingen van Marsman in een bepaalde periode van zijn leven enz. Allemaal verschijnselen uit de jaren twintig.

1323 Misschien kan men wel van enige sympathie voor het Friese nationalisme bij bepaalde jeugdbewegers spreken. Zo bijv. voor het in 1915 opgerichte *Jong-fryske Mienskip* dat zich voor het eerst principieel op nationalistisch Grootfries standpunt stelde. In *Jonge Strijd* werd over deze beweging uitvoerig van gedachten gewisseld.

1324 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 426.

1325 Idem, blz. 426/427.

1326 *De* JG - IV (5 febr. 1933). In een speciaal tegen *Mobilisatie voor de Vrede* gericht manifest, werd de stijl ervan geheel geïmiteerd. Ondermeer lezen we hierin: „lidmaatschap van een der vele zg. vredesbewegingen (is) een kleine maar belangrijke schakel in een opvoeding tot revolutie, de massale krankzinnigheid van deze tijd..."

1327 *De* JG - IV,19, verder IV, 21 enz.

1328 *Djasip* - No. 1 (dec. 1921).

1329 Hendrik de Vries was redacteur van de literaire rubriek en daardoor doet zich het unieke verschijnsel voor, dat de literaire avant-garde en de idealistische zich in dit blad verenigen. Zie blz. 99.

1330 Mond. med. Het laatste nummer is van april 1922. Verg. JS - X,1: door persoonlijke moeilijkheden werd de uitgave gestaakt. Het blad telde toen 600 abonnees.

1331 Van Rees (n. 492), blz. 70-72: nam in 1916 het initiatief tot een tiendaagse gemeenschappelijke actie tussen Hemelvaartsdag en Tweede Pinksterdag.

1332 No. 2 had een oplage van 2000, no. 3 van 1500.
Van dit aantal nam de NBAS met 1600 leden - 600 ex.

de JGOB	met 1000 leden	- 450 ex.	
de JVO	„ 4000 „	- 100 "	
de OVJT	„ 370 „	- 100 "	
de CKGOB	„ 250 „	- 100 "	

De belangstelling bij de JVO is dus niet groot of althans niet bij de leiding.

1333 No. 2 - febr. 1925; no. 3 - mei 1925. Verdere nummers zijn niet bekend.

1334 *De Brug* - no. 1.

1335 Idem, no. 2.

1336 *De Blauwe Vaan* - 9 mei 1924.
Mond. med. Verschillende oud-JGOB'ers gingen over naar de PIA. Zie ook blz. 245.

1337 *Regeneratie* - sept./okt. 1923.

1338 Idem - nov. 1925.

1339 *De* JG - 1 juli 1927, 15 sept. 1927, en 1 juni 1928: Aanvankelijk werden de kampen in Ommen gehouden, de laatste twee jaar in Huizen op het terrein van een humanitair gezinde anarchist. Hierin weerspiegelt zich de geestelijke evolutie van de PIA.
Slechts de AJC viel deze kampen fel aan, zie blz. 209.

1340 JK - 1 okt. 1924: kondigt de verschijning van *De Ploeg* aan; JK - 1 mei 1925: meldt dat het blad in JK is opgegaan.

1341 Het woord „spreekzaal" stamt waarschijnlijk uit het arsenaal van de Duitse jeugdbeweging. Verg. *Autorität und Familie* (n. 11), blz. 672. Rond het blad *Der Anfang*, dat mei 1913 begon te verschijnen, vormden zich *Sprechsäle*. Verg. Wyneken, G. - *Die Neue Jugend, ihr Kampf um Freiheit und Wahrheit in Schule und Elternhaus, in Religion und Erotik*, München (4. Aufl.), 1919, blz. 30: „Die Sprechsäle sind ein Analogon zum *Wandervogel*: sie wollen ein gemeinsames Wandern der Jugend auf geistigem Gebiet. Und wie den *Wandervogel*, so soll man auch sie unbehelligt lassen, sich nicht eindrängen und auch nicht den neuen Wein in alte Schläuche füllen; das neue Leben muss sich selbst seine Formen finden."

1342 JK - maart 1926.

1343 De NJCD organiseerde in juni 1923 het eerste algemene jeugdcongres over de betekenis van de jeugdbeweging in Soesterberg. Verg. JK - 1 maart 1924, en *De Brug*-no. 1.

1344 Een tijdschrift van dezelfde naam verscheen van 1897-1901 onder redactie van Herman Heyermans Jr.

1345 *De* JG - I,16 (1 april 1928) meldt het uittreden van Martien Beversluis omdat hij zich met het gevolgde beleid niet langer kon verenigen.

1346 *De* JG - I,1 (1 juni 1927).

1347 *De* JG - I,5 (1 sept. 1927); *De* JG - I,12 (20 jan. 1928): Het blad stabiliseert zich op een basis van 800 abonnees en daarna treedt stilstand in. Verg. *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 672: *Der Anfang* telde eveneens nooit meer dan 800 abonnees (zie n. 1341) en dat nog wel in een zoveel groter land.

1348 Ook het eerste nummer bevatte een bijdrage van zijn hand.

1349 *De* JG - I,14 (20 febr. 1928). Tevens vond in *De* JG een langdurige gedachtenwisseling plaats over het probleem *De leiding in de jeugdbeweging*. D. Valkema (AJC), Jan Vonk (JGOB), Jo Benders (NBAS), A. R. de Jong, J. H. Gunning Wzn, e.a. namen er aan deel. In het algemeen dus voorstanders van de zelfstandigheid. Alleen Leo Hartveld schrijft, dat de jaren die hij in de zelfstandige jeugdbeweging heeft doorgebracht hem ervan hebben overtuigd dat de meeste jongeren te onbekwaam zijn en te weinig onderwijs hebben genoten om zichzelf te kunnen leiden. Maar de toon van de gehele discussie wordt meer aangegeven door de opmerking van Karel Sanders: „De jeugd wordt ten slotte gebruikt

voor het beperkte doel der ouderen, wier bedoelingen onder zang- en snarenspel verscholen liggen. *De* JG - I,13 (1 febr. 1928) en I,15 (15 maart 1928).

1350 De bestuurders van het NJI C. P. Gunning en H. L. F. J. Deelen waren leidende figuren in de padvinderij.

1351 *De* JG - I,14 (20 febr. 1928).

1352 *De* JG - I,7 (1 okt. 1927).

1353 *De* JG - II,6 (15 nov. 1928).

1354 In 1928 in Amsterdam verschenen.

1355 *De* JG - I,11 (24 dec. 1927).

1356 *De* JG - I,2 (6 juli 1927). Het ontwikkelen van de jeugdbewegingsstijl staat en valt met een vakantie voor de werkende jeugd. Hier ligt dus inderdaad een gemeenschappelijk belang van alle jeugdbonden op basis waarvan een gemeenschappelijke actie denkbaar geweest zou zijn. De RJB onderneemt een poging. Verg. *De* JG - I,4 (1 aug. 1927).

1357 *De* JG - II,7 (1 dec. 1928).

1358 In de eerste plaats wordt propaganda gemaakt voor de Pionierskampen van de PIA (zie blz. 263).
De JG - I,2 (6 juli 1927): in Haarlem komt een „Federatie tot stand van Jeugdwerkbesturen" uit AJC, Padvinderij, Christ. en RK jeugdorganisaties, JVO en NBAS.
De JG - I,18 (1 mei 1928). Verg. ook I,20 en II,4: in Utrecht vormen 12 plaatselijke afdelingen een jeugdcentrale.
De JG - II,14 (15 maart 1929): In de Zaanstreek wordt een jeugdfederatie gesticht op basis van de vredesgedachte.

1359 *De* JG - I,19 (15 mei 1928).

1360 *De Jeugdleider* - II,5 (mei 1929) geeft een samenvatting van de discussie.

1361 HJV - 21 juni 1929.

1362 *De* JG - II,16 (1 mei 1929); *De* JG - V,10 (5 dec. 1931); *De* JG - I,10, 12, 13 (1928): een heftige discussie over „Beroep en idealisme" d.w.z. over werken onder kapitalistische verhoudingen, laat ons iets voelen van de geestelijke nood van deze jonge idealisten, die graag opbouwend werk zouden doen, maar menen onder deze sociale verhoudingen dit niet te mogen doen. Zij zien geen oplossing: „Steeds zullen wij worden gedwongen dingen te doen die beneden ons zijn of te verkommeren. Alleen wanneer de opstand der verdrukten ons rechtvaardige verhoudingen brengt, zullen we de oplossing bereikt hebben."

1363 *De Jeugdleider* - II,5 (mei 1929): Jan Brandt Corstius in JK.

1364 *De* JG - II,17 (15 mei 1929).

1365 *De* JG - II,9 (jan. 1929). Wim Thomassen vertolkt deze gedachte.

1366 *De* JG - III,2 (1 sept. 1929).

1367 Uitspraak van Jan Br. C. geciteerd door HJV (21 juni 1929) en *De Jeugdleider* - II,5 (mei 1929). De dakloze jeugdbeweger komt elders uitvoeriger ter sprake.

1368 *De* JG - III,1 (aug. 1929): meende dat de geestelijk geblesseerden begonnen te overheersen.

1369 Op een hoofdbestuursvergadering die 16/17 nov. 1929 plaatsvond.

1370 Het officiële verslag van het congres. Geen genummerde paginering.

1371 Deze gegevens ontlenen wij aan een getikt ex. van de rede van Jan Br. C.

1372 *De* JG - IV,18 (15 maart 1931). Een passage uit een brief.

1373 *De* JG - I,1 (1 juni 1927). Leerlingen van Schirrmann raakten door dagtochten oververmoeid. Deze wandeltochten werden toen van hogerhand verboden. Hierdoor kwam Sch. op de idee van de jeugdherberg.

1374 *Een kwart eeuw jeugdherbergen 1929-1954. Gedenkboek uitgegeven door de* NJHC *bij het 25-jarig bestaan*, onder redactie van: Joh. Bolman, L. Meilink en M. G. Warffemius, blz. 51.

1375 Idem, blz. 52.
1376 Idem, blz. 55.
1377 Idem, blz. 60.
1378 Mond. med.: vooraanstaande NBAS'ers ondernamen een 12-daagse trektocht naar het Teutoburgerwoud in 1928. Ook *Moker*-jongeren maakten in Duitsland kennis met de jeugdherberg. Herman Schuurman sloeg zelfs aan het organiseren: *De* JG - I,8 (1 nov. 1927). Verg. *Amoeba* (april 1928), blz. 105.
1379 *Een kwart eeuw* (n. 1374), blz. 61.
1380 Idem, blz. 60.
1381 Idem, blz. 61.
1382 *De* JG - I,4 (1 aug. 1927). Het ging hier ongetwijfeld om anarchistische jeugdbewegers. In hetzelfde nummer wordt bericht, dat in Den Haag het clubhuis voor jongens in de Bleekerslaan als jeugdherberg is opengesteld.
1383 *Gedenkboek samengesteld en aangeboden door de Ned. Jeugdherbergen ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de* NJHC *- 5 april 1939*, blz. 21.
1384 Idem, blz. 23: In het vroege voorjaar van 1929 organiseerde afd. Amersfoort van de NBAS een fancy-fair ten bate van de bouw van een nieuw bondshuis. Ten slotte werd het batig saldo à f 200,— bestemd voor een Amersfoortse JH; Idem, blz. 47: over de Gooise JH-ver. die 21 dec. 1928 opgericht werd: „Aanvankelijk werd het jeugdherbergwerk vnl. gedragen door enthousiaste jongeren uit verschillende jeugdbonden; in het Gooi vooral uit de NBAS."
1385 Idem, blz. 33.
1386 *Ons Bondshuis - 1930*, Uitg. Stichting NBAS-Bondshuis, blz. 6.
1387 Idem, blz. 7.
1388 *Gedenkboek* (n. 1383), blz. 57: „Misschien gaat de geschiedenis van het NBAS-bondshuis wel verder in de geschiedenis terug dan die van enige andere JH. Het was nl. reeds in het jaar 1925 dat onder de leden van de NBAS het tweevoudige plan rees om een huis te bouwen, dat zowel een eigen bondshuis voor leden der vereniging, als een verblijf voor de gehele jeugd in de zin der Duitse *Jugendherbergen* zou zijn."
NBAS-*congresgids - 1929*: „Door alles loopt de grote lijn van het Bondshuis en nauw daarmee verbonden het Jeugdherbergenwerk. Dit was het nieuwe, versterkende element, omdat hierdoor de schakel werd gelegd tussen ons en de massa, tussen de jeugdbeweging en hen die straks onze levenssfeer in die herbergen zullen leren kennen. In de organisatie, ook die van de landelijke centrale, had de bond zijn aandeel. Jammer dat dit mooie jeugdwerk door politiek zo stelselmatig verknoeid moest worden. Toch zal NBAS, eenmaal de strijd begonnen zijnde voor een goede en zuivere opzet van het Jeugdherbergenwerk, niet gauw opgeven."
1389 *Gedenkboek* (n. 1383), blz. 57: „Op het metselwerk na werd het gebouw geheel door NBAS'ers gebouwd."
1390 *De* JG - IV,1 (1 juli 1930).
1391 *Gedenkboek* (n. 1383), blz. 63; *De* JG - IV,3 (1 aug. 1930). Verg. hiermee het groepsegoïsme van de AJC, zie blz. 206.
1392 *De* JG - I,6 (15 sept. 1927).
1393 *De* JG - I,8 (1 nov. 1927).
1394 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 17.
1395 *Dux* - febr. 1929, geciteerd in *De* JG - II,14 (15 maart 1929). Verg. Knoppers (n. 4), deel I, blz. 473.
1396 *Ger. Jongelingsblad* - 29 maart 1929. Ten dele geciteerd in *De* JG - II,15. In *De* JG - III,4 (1 okt. 1929) wordt uit het *Ger. Jongelingsblad* van 23 aug. 1929 een artikel geresumeerd, dat na het opsommen van allerlei redenen eindigt

met de zin: „Daarom doet onze Bond niet mede als centraal lichaam aan de *Centrale voor Jeugdherbergen.*"

1397 Knoppers (n. 4), deel I, blz. 475. Verg. *Luctor et Emergo* - 2 mei 1929.

1398 *De Jongeman* - no. 10 (7 maart 1929). Geciteerd in *De* JG - II, 14 (15 maart 1929).

1399 Ittmann, G. P. - *Jeugd en jongerenbeweging van wereldoorlog tot wereldoorlog*, 1943 (gehectografeerde uitgave). Verder mond. med. Zie voor de houding van de AJC ook blz. 206.
N.a.v. alle tegenwerking die de jeugdherberg van de zijde van de AJC ondervond, schreef *De* JG (II, 19) „als eens de geschiedenis over het jeugdherbergwerk in Holland geschreven zal worden, kan de schrijver zich verdienstelijk maken door over de houding van de AJC te zwijgen". Voor wat het 25-jarig Gedenkboek betreft is dit ook inderdaad gebeurd!

1400 *Gedenkboek* (n. 1374), blz. 64.

1401 *Verslag inzake de ontwikkeling van het Nederlands jeugdherbergwerk door het* NJI *uitgebracht aan den* CJR, Amsterdam 1 nov. 1929 (gestencilde uitgave), blz. 2. Het NJI, een particuliere instelling, die zich zelf in het leven geroepen had, moest zich onmisbaar proberen te maken en zag in een jeugdherbergcentrale zijn grote kans. Zie Gunning, C. P. - *Onze jeugdherbergen*. Overdruk *Volksontwikkeling*, juli 1931, blz. 3: „Het NJI trad daarbij leidend en organiserend op waarbij nadrukkelijk werd uitgesproken dat het dit deed omdat hier een zware verantwoordelijkheid gedragen moest worden die men onmogelijk aan anderen kon overlaten, een verantwoordelijkheid zowel tegenover de jeugd zelve als tegenover haar ouders en verzorgers."

1402 *Verslag* (n. 1401), blz. 3.

1403 *De* JG - I, 12 (20 jan. 1928).

1404 *De* JG - I, 8 (1 nov. 1927).

1405 *Verslag* (n. 1401), blz. 4 „Het NJI zag zich door interne moeilijkheden genoodzaakt de actie omtrent het op- en inrichten van Jeugdherbergen te staken."

1406 *Verslag* (n. 1401), blz. 4 maakt melding van vier initiatieven tot oprichting van een centrale, die onafhankelijk van elkaar genomen werden.

1407/8 *Gedenkboek* (n. 1374), blz. 65.

1409 Idem, blz. 68.

1410 *De* JG - II, 4 (1 okt. 1928).

1411 *Gedenkboek* (n. 1374), blz. 69 e.v.

1412 De jeugdherbergbeweging groeide verder voorspoedig. Eind 1930 waren reeds 23 jeugdherbergen bij de NJHC ingeschreven en het aantal overnachtingen bedroeg 22.000. In 1939 waren het er 63 met 200.000 overnachtingen. Verg. *Gedenkboek* n. 1374, blz. 91 en 93.

1413 *De* JG - IV, 18 (15 maart 1931).

1414 *De* JG - III, 7 (15 dec. 1929): op 23 nov. vergaderden met de NJHC vertegenwoordigers van de *Ver. voor* JH *in Gooi en Eemland*, de *Zaanse Ver. voor* JH, de *Amsterd. Ver. voor* JH, de *Ver. voor* JH *in Oost-N.Br.*, de *Zuid-Holl. Ver. voor* JH, de JH *Jong Amersfoort*, de JH *De Zevensprong*, de JH *De Lijsterbes.*

1415 *De* JG - III, 7 (15 dec. 1929); *Gedenkboek* (n. 1383), blz. 49; *Verslag* (n. 1401), blz. 11.

1416 *De* JG - IV, 1 (1 juli 1930).

1417 *Gids van de* NJHC *1929*, blz. 7.

1418 *De* JG - V, 6 (1 okt. 1931).

1419 *De* JG - IV, 5 (1 sept. 1930).

1420 *De* JG - IV, 18 (15 maart 1931).

1421 Gunning (n. 1401), blz. 11.

1422 *De* JG - IV, 15 (1 febr. 1931). Soortgelijke geluiden in de AJC. Verg. blz. 300.

1423 *De* JG - VI, 8 (5 nov. 1932): de NTB die in 1931 met een klein groepje startte,

telt nu 850 leden, maar „de eindindruk is, dat het besef als jeugdbeweger een taak te hebben onder de trekkers, hier... niet in voldoende mate aanwezig was".

1424 *De* JG (15 april 1928).

1425 Thomassen, W./Tiel, W. v. - *Branding*, Uitg. NBAS, 1929, blz. 12.

1426 NBAS-*congresgids 1929*.

1427 Schrift. med.

1428 Februari 1930 werd een grote studieconferentie belegd om de „nieuwe stijl" te demonstreren.

1429 Bondsrondschrijven van Wim Wiese van 31 oktober 1929. De ideologie van de NBAS vertoonde een religieuze inslag. Dit blijkt bijv. uit een convocatie van 26 september 1929: vanwege het congres van het *Religieus-Socialistisch Verbond* wordt een eigen bijeenkomst afgelast „om de velen, die het hele congres willen meemaken" hiervoor in de gelegenheid te stellen.

1430 Mond. med.; schriftelijke enquête oud-JGOB'ers.

1431 *Regeneratie* - V,5 (mei 1924).

1432 *De* JG - I,10 (1 dec. 1927): bevat een instemmende recensie.

1433 De *Drude*-cultus ging gepaard met een Fidus-cultus. Er werden tentoonstellingen aan Fidus' werk gewijd en menige kamer was versierd met zijn tempel- en naaktvoorstellingen. Vooral „Lichtgebet" een vrouwengestalte die de handen uitstrekt naar het licht, was bijzonder geliefd. Zelfs nu na circa 30 jaar hangt bij oud-jeugdbewegers het Lichtgebet nog op een ereplaats. Fidus vertegenwoordigde een bepaald aspect van het symbolisme of de *Jugendstil*, die ook voor de grafische produkten van de Nederlandse jeugdbeweging zo kenmerkend is (zie blz. 99 en 194). Fidus is het pseudoniem van de in 1868 geboren schilder Hugo Höppener. Zie Pevsner, N. - *Pioneers of the modern movement from W. Morris to W. Gropius*, 1936, blz. 91: „His style is equally linear, and though not dependent on Hodler, he has a similar predilection for young and not yet fully developed bodies, and for allegorical subjects. His part in the history of the movement is that he links it up with the beginnings of Nudism in Germany – which is another aspect of the universal Youth movement."

1434 Het gaat hier om de Odenwaldschule. In deze *Landerziehungsheime* vinden we de sfeer van de *Wandervogel* terug. De eerste was naar Engels voorbeeld in 1898 gesticht.

1434a Behalve met Fidus vertoont de vader van *Drude* ook grote overeenkomst met Fidus' leermeester, de schilder en natuurprofeet Karl Wilhelm Diefenbach (geb. 1851), die het kunstenaarschap in Nazareense zin priesterlijk opvatte. Diefenbach bewoonde in het Isardal een verlaten steengroevehut, hij liep op sandalen, blootshoofds, droeg golvende gewaden en predikte het zonnemensendom en vegetarisme. Zijn kinderen: Helios, Lucidus en Stella speelden naakt in de tuin, waar Fidus hen uittekende. Na twee jaar ging deze echter toch naar de Münchener academie, waarbij hij onder invloed van de rationele composities van Toorop zijn frisheid verloor. Seling, H. (Red.) - *Jugendstil der Weg ins 20. Jahrhundert*, Heidelberg/München 1959, blz. 148/149.

1435 De smakeloze aankleding en de geëxalteerde schrijfwijze hebben de verspreiding van het boek niet in het minst belemmerd. Hoe slecht het boek geschreven was, drong pas tot de lezers door na de ontnuchtering. Korte tijd verdreef *Drude* zelfs *het* boek van de jeugdbewegers *De Kleine Johannes*, maar 14 april 1930 schrijft Eli Prins in *De* JG: „Er is even een concurrent geweest. „Drude" kwam over de grenzen. Maar de gedegen Hollandse Geest heeft de schijn onderscheiden van de werkelijkheid, het ware van het gewilde. Er is geen verhouding geweest tussen *Johannes* en *Drude*, want ze was beneden zijn geestelijke stand. We hebben *Drude* teruggestuurd naar haar sentimentele familie in Duitsland, waar ze mag zitten naast Lorelei." Het wel goedgeschreven boek, dat in Duitsland zo mogelijk

nog meer opgang maakte, nl. *Demian, die Geschichte von Emil Sinclairs Jugend* (1925) van Hermann Hesse, ging praktisch aan de Ned. jeugdbeweging voorbij (alleen in de VCJB werd er een paar keer een lezing over gehouden). Het harde Nietzscheaanse vitalisme vond hier geen weerklank.

1436 Op dit punt wijkt *Demian* van *Drude* af. Het eerste ademt een duidelijk „heidense" geest en werd ook om die reden in ons land genegeerd. Op dezelfde grond wees L. v. Mierop in 1906 de seksuele opvattingen van de sterk door Nietzsche beïnvloede Ellen Key, schrijfster van *De eeuw van het kind* af. Verg. Mierop, L. v. - *Geestelijk en Maatschappelijk Leven*, 1909, blz. 226.

1437 Verg. opzet en grondgedachte van de PIA.

1438 *De* JG - I,10 (1 dec. 1927).

1439 *Int. Leven* - III,3 (1931), blz. 68: in tien plaatsen. *De* JG - IV,19 (1 april 1931), citeert de recensent uit een werk over Fidus: „Wij behoeven tempels, in welke de tijdsgeest inkeer vindt, wijdingsfeesten kan vieren, zijn schoonheid beleven, en boven zichzelven uitgroeien kan in het Eeuwige. Dat gebeurt niet langer door praten, uitvinden en ontdekken, wij hebben daad en leven nodig."

1440 Mond. med. Het blad van de VLK heette: *Integraal Leven.*

1441 Op de omslag van *Int. Leven* is het programma van de VLK afgedrukt.

1442 *Int. L.* - III,2 (1931), blz. 37 vinden we artikelen van de hand van G. v. Prellwitz. *Int. L.*, III,3 (1931), blz. 69 brengt een verslag van een bezoek van G. v. Pr. aan een VLK-bijeenkomst: „Groot is onze blijdschap de reeds 63-jarige schrijfster nog eens in ons midden te hebben gehad. Op haar eigen pittige wijze heeft zij zoveel verteld over de groepen der innerlijke VLK-beweging, *Wandervogel*tijd, herleving der Wuotanmysteriën, Teutslands nood en de zegen daarvan voor het gehele Germaanse ras... dan nog werd besproken de komende tijd met de overal geboorte nemende *Lichtgeborenen* wat eigenlijk een betere naam is dan *Lichtvrienden*, waar deze naam reeds zo banaal gebruikt wordt door zongenieters, die menen dat uiterlijke omstandigheden de mens maken."

1443 *Int. Leven* - II,3 (mei/juni 1930), blz. 33/34.

1444 Idem - II,3, blz. 35.

1445 De strijd voor de vrede noemt de VLK speculeren op angst en lafheid. *Int. L.* - II,3, blz. 45: „De JVA en JVF helpen een handje om alles te verpolitiseren en gaan door met het verfijnen van oude machteloos gebleken methodes."

1446 Brief van W. v. Tiel bij het overdragen van het bondsvoorzitterschap aan Jan Brandt Corstius, begin sept. 1929.

1447 Jo Benders in *Prekenbundel*, uitg. NBAS, (1930).

1448 *Int. L.* - II,4 (1931), blz. 53.

1449 *Int. L.* - II,5, blz. 70.

1450 Mond. med. Dit leidde zelfs tot de poging van Michiel Gaarkeuken een proletarische VLK in het leven te roepen, die ook joodse jongeren toeliet. Zie M. G. - *De psychologische fouten in onze jeugdbeweging*, *Proletarisch masculinistische vlugschriften*, no. 1, Haarlem 1930: Dit geschrift was tevens de schrijnende klacht van een arbeidersjongen die uiteindelijk niet geaccepteerd werd in een organisatie van studerende jeugd uit de gegoede middenstand; het meisje waar je zo fijn mee kan praten, neemt als je het serieus gaat menen, toch iemand van haar eigen stand!

Int. L. - III, 1 (1931), blz. 4 geeft hierop als commentaar: „In de bekende socialistisch-communistische „makker"-taal schreef M. G. enige strijdbrochures met een mengsel van oppervlakkige Duitse naaktboekjes en proletarische literatuur."

1451 In de jaren 1905/1906 trad in de *Wandervogel* een soortgelijke tendens aan den dag door het optreden van Wilhelm Jansen, een man van in de veertig. Zie Blüher (n. 12) II, blz. 50, 108/109: De *Körper-Kultur-Bewegung* wilde preuts-

heid en heimelijkheid overwinnen en „die edle Offenheit des Nackten wieder aufleben lassen".

1452 *De* JG - III,11 (15 maart 1930); *De* JG - III,12 (1 april 1930); *De* JG - IV,1 (1 juli 1930).

1453 *De* JG - III,11.

1454 *De* JG - III,12.

1455 *De* JG - IV,16. Mond. med. Hier woonden o.a. Mien Bonte en Wim Thomassen een tijdlang.

1456 *De* JG - IV,18 (1931).

1457 Zelfde brief als in n. 1446. *Branding* (n. 1425), blz. 12 en 21.

1458 Brief van Wim v. Tiel aan Jan Br. C. op 19 sept. 1929.

1459 Blijkt uit een aantal verontwaardigde brieven van leden aan het hoofdbestuur.

1460 Circulaire-pinksterkamp.

1461 Brief van stichtingsbestuur aan Wim Wiese (14 mei 1930).

1462 Brief van afd. Zaandam aan Jan Br. C. (18 mei 1930).

1463 Brief v. afd. Hengelo aan afd. Zaandam (19 mei 1930).

1464 „De leden lijden aan ongezonde associaties" heet het in een brief van Wim Wiese aan Jan Br. C. (19 mei 1930).

1465 Rondschrijven getekend door Wim W. en Jan Br. C. van 5 juli 1930.

1466 *De* JG - IV,20 (15 april 1931); zie ook blz. 337.

1467 *De* JG - V,10.

1468 *De* JG - V,11 (20 dec. 1931). Invloed van de economische crisis is hier niet vreemd aan.

1470 *Vormingsbladen der Germaanse SS*, III, 6 (zomermaand 1943), blz. 191.

1471 *De* JG - IV,9 (1 nov. 1930).

1472 E. Vermeer in een brief aan Jan Br. C. (30 april 1930).

1473 Het zou onjuist zijn wanneer men de indruk kreeg, dat de strijd om de doelstelling in het jaar 1929/1930 alle aandacht van de bond opeiste. In hetzelfde jaar verzetten de leden bergen werk voor het bondshuis. Verder had de bond een actief aandeel in de jeugdherbergbeweging en organiseerde een JG-congres. Zie blz. 275 en 270; verg. NBAS-*congresgids 1930*.

1474 *De* JG - IV,9 (1 nov. 1930).

1475 *De* JG - IV,10.

1476 Geert v. Oorschot in *De* JG - IV,10.

1477 *De* JG - IV,19 (1 april 1931).

1478 Hein Vrind, kwam via de NBAS tot het antimilitarisme, verwierp het beroep op de dienstweigeringswet van 1923 en bracht 3 mnd. in Veenhuizen door. Was later zeer actief in de JVA. Op 16 okt. 1942 als gijzelaar gefusilleerd. Verg. *Gedenkboek - Gijzelaarskamp Haaren*, 's-Gravenhage 1947, blz. 39/40.

1479 NBAS-*congresgids 1931*, blz. 14/15.

1480 Wilde, Jan de - *De Bond door de eeuwen. Aan de hand van de geschiedkundige feiten samengesteld*. (Gestencilde uitgave van de NJN) 1938, blz. 6.

1481 Dozy, J. - *Over de* NJN-*geest*, In: *Amoeba* (juni 1926).

1482 Tinbergen, Nico - *Amoeba* (nov. 1926), blz. 42.

1483 Adriani, M. J. - *Amoeba* (febr. 1929), blz. 88.

1484 Tjallingii, Frans - *Rust een weinig*. In: *Amoeba* (juli 1930), blz. 170 e.v.

1485 Verschillende oud-NJN'ers gingen zich wijden aan het natuurbeschermingswerk (Vechtplassencommissie!).

1486 Pleysier (n. 951), blz. 40, 64.

1487 Idem, blz. 155.

1488 *De Kern* - juli/aug. 1936.

1489 HJV - 13 jan. 1933. Uit een rede van K. Vorrink.

1490 HJV - 4 jan. 1935. De teruggang van het ledental vindt mede zijn oorzaak in de stijl van de AJC, die zijn aantrekkingskracht gaat verliezen.
1491 *De Kern* - jan. 1933.
1492 Idem - maart 1934. Een artikel van Jan Peters.
1493 Idem - juli/aug. 1935.
1494 Idem - april 1936.
1495 Idem - jan. 1936.
1496 Idem - okt. 1935.
1497 Idem - jan. 1936. Verg. *De Bijl* - mei 1932. Artikel *Beweging en organisatie*. In de kern van de zaak geldt dit ook voor JGOB en NBAS.
1498 HJV - 3 dec. 1937.
1499 Zie blz. 201. Ervaringen van de Deense socialistische jeugdbeweging.
1500 *De Kern* - maart/april 1936.
1501 HJV - 1 mei 1936.
1502 De AJC had zich bepaald tot het opstellen van een jeugdprogramma in 1921.
1503 Reeds op 7 jan. 1931 ging een circ. uit naar de afd. besturen inzake *Onderling Hulpbetoon*. Verder opperde dit rondschrijven de mogelijkheid cursussen en ontspanning voor jonge werklozen binnen en buiten de AJC te organiseren. Hiervoor werd een beroep gedaan op de overheid om financiële hulp. *Werkloze Jeugd, Bemoeiingen en ervaringen*, I, Uitg. AJC, Amsterdam 1931, blz. 6/7.
1504 *Werkloze Jeugd, Bemoeiingen en ervaringen*, III, Amsterdam 1932, blz. 5.
1505 *Werkloze Jeugd*, I, blz. 9.
1506 Idem, I, blz. 12, mededeling van afd. Groningen.
1507 Idem, I, blz. 16.
1508 Suurhoff (n. 1015), blz. 8/9.
1509 De Jong (n. 578), blz. 227.
1510 *Werkloze Jeugd*, I, blz. 23.
1511 *Werkloze Jeugd*, III, blz. 6/7.
1512 *Werkloze Jeugd*, I, blz. 23. *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 200/201.
1513 *Werkloze Jeugd*, III, blz. 10: Van de in 1932 benodigde 14.000 gulden, werd 4.000 gulden gedekt door het *Nationaal Crisis Comité*. De materiaalkosten bedroegen dit jaar 1.900 gulden. Een relatief gering bedrag dus.
1514 *Werkloze Jeugd*, IV, blz. 8.
1515 De Jong (n. 578), blz. 227 noemt voor 1934 160.000 jonge werklozen. *De Kern* - maart/april 1936: sinds 1932 121 kampen van 8 en 14 dagen en 5 van 6 weken met meer dan 6000 deelnemers, van wie tenminste 2000 niet-AJC'ers; HJV - 5 maart 1937: in het afgelopen jaar 626 deelnemers, die 8 weken bleven. In totaal zijn nu 6000 jonge werklozen in Vierhouten geweest.
1516 *Werkloze Jeugd*, IV, blz. 10.
1517 Idem, III, blz. 27/28. Verslag van H. Molendijk; Verg. blz. 35/36: verslag van K. Toornstra: „Sommige van onze vrienden kunnen niet de energie opbrengen, die nodig is om in deze kring met genoegen te verblijven."
1518 *Werkloze Jeugd*, IV, blz. 9/10.
1519 *De Kern* - okt. en dec. 1935. Discussie n.a.v. een art. in *De Jonge Fabrieksarbeider* 15 sept. 1925.
1520 Dit in scherpe tegenstelling met de *Sociaal-Democratische Studenten-Clubs* die zelf politiek bedreven en in eigen rijen de strijd kenden tussen religieuze socialisten en marxisten. Verg. het blad *Kentering* dat okt. 1924 begon te verschijnen. De meeste SDSC'ers waren geen lid van de AJC, daarvoor was het standsverschil te groot. Mond. med.
1521 HJV - 29 mei 1925.
1522 Vorrink (n. 735), blz. 21. Van deze brochure bestaan onderling afwijkende drukken.

1523 Idem, blz. 23.
1524 HJV - 6 febr. 1931. Nadrukkelijk wordt hier gezegd, dat dienstweigeraars nooit geroyeerd zijn of zullen worden.
1525 HJV - 11 nov. 1927 en 17 febr. 1928.
1526 Gezien de communistische kijk op de AJC in deze jaren. Verg. *De Tribune* van 7 april 1930 n.a.v. het AJC-congres: „Op dit congres is de doorvretende burgerlijke degeneratie van het sociaal-fascisme weer eens duidelijk tot uiting gekomen in de lijn die zij t.o.v. de jeugd volgt."
1527 HJV - 1 febr. 1929.
1528 Door latere SJV'ers wordt Vorrink verweten, dat in de AJC alleen sprekers, die in de SDAP als rechts bekend stonden, voorlichting over politieke vraagstukken gaven. Wordt V. dus in het begin van de jaren dertig gezien als een rechtse socialist, in het begin van de jaren twintig gold hij algemeen als „links". Mond. med.
1529 *De Kern* - jan/febr. 1930.
1530 Mond. med.
1531 HJV - 5 febr. 1932.
1532 *De Bijl* (n. 1595), I,1 (mei 1932).
1533 HJV - 5 febr. 1932 en 4 maart 1932.
1534 HJV - 9 jan. 1931: een recensie van F. Gladkow - *Cement*, via de verkoopcentrale te krijgen; HJV - 19 aug. 1932: een zeer prijzende recensie van M. Hindus - *Ontredderde wereld*; HJV - 1933: recensies van N. Bogdanow - *Het eerste meisje* (blz. 244), M. Hindus - *Rood Koren* (blz. 105), Makarenko - *De weg naar het Leven* (en de hiervan vervaardigde film van N. Ekk) blz. 300. Alle met sympathie en instemming; Vorrink, K. - *Om de vrije mens der nieuwe gemeenschap, opvoeding tot het demokratiese socialisme*; *Handboek ten dienste van de vrije jeugdvorming*, Amsterdam 1933, blz. 258 beveelt eveneens verschillende Sowjet-russische romans aan.
1535 HJV - 30 okt. 1931.
1536 *De Fakkel* - 29 april 1932; *Rode Jeugd* - 14 juli 1932: brengt de haast in verband met het AJC-congres, dat al in juli had moeten plaatsvinden, maar ten slotte tot 1 en 2 okt. werd uitgesteld. Verg. Koomen, J. - *Arbeidersjeugd met ons ten Strijd*, Amsterdam 1932, blz. 5.
1537 HJV - 29 april 1932.
1538 Vorrink (n. 735), blz. 4, geciteerd door Koomen (n. 1536): Deze uitspraak ontbreekt in de geheel herziene uitgave van 1929.
1539 HJV - 27 mei 1932.
1540 HJV - 13 mei 1932. Voor de verdere lotgevallen van de uitgetreden OSP-gezinde AJC'ers zie blz. 314 e.v.
1541 Pas in 1936 werd de leden met Jan Peters' brochure *De Jeugd voor het plan* een nieuw uitzicht geboden.
1542 *Rode jeugd* (n. 890), z.j., blz. 21: de socialistische jeugd moet men lichamelijk trainen „en alle technische bekwaamheden bijbrengen die nodig zijn om het fascisme overal waar het van zijn grootsprakerige beloften tot gewelddaden overgaat energiek af te wijzen".
1543 *Neen* - sept. 1933. De volledige titel van het blad der ISAOL luidde: *Oorlog? Fascisme? NEEN! Vrede, Vrijheid, Socialisme, Orgaan van de* ISAOL, Antwerpen/Gent.
1544 *Neen* - april 1933.
1545 Mond. med.
1546/7 *Liga-signaal* - 25 jan. 1935.
1548 *Neen* - juli 1933; *Neen* - nov. 1932 meldt 6 afd., april 1933 20 afd.; *Neen* - jan. 1934 spreekt van 11.000 leden en 40.000 lezers.
1549 *Neen* - sept. 1932. Waarschijnlijk het eerste nummer van *Neen*!, zodat de fusie in de zomer van 1932 zijn beslag heeft gekregen.

1550 *Neen* - nov. 1933.
1551 *Neen* - nov. 1932.
1551a *Vredesstrijd* - V,21 (16 nov. 1933): ISAOL 22 okt. 1933 door SDAP erkend.
1552 *Neen* - dec. 1933.
1553 *Liga-Signaal* - 25 jan. 1935; zie ook *Neen* - mei 1934.
1554 *Liga-Signaal* - 11 jan. 1935; de *Liga* was natuurlijk in feite een antimilitaristische organisatie en had als zodanig stelling genomen (*Liga-Signaal* - juli 1933) tegen de brochure van Duys. In een geval van dienstweigering van een lid getuigde zij van haar eerbied voor deze moedige daad (*Liga-Signaal* - nov. 1933) en in febr. 1934 werd het blad van de Liga voor soldaten verboden.
1555 In de jaargang van 1935 vinden we artikelen en gedichten van H. Eikeboom, Jo de Haas, Ernst Toller, Kanehl e.a.
1556 *Liga-Signaal* - 27 okt. 1934.
1557 *Neen* - april 1934.
1558 Mond. med.
1559 Kleerekoper, A. B. - *Het jeugdparool van deze tijd*, Amsterdam 1934. Een speciaal voor de AJC geschreven brochure.
1560 HJV - 1934, blz. 72.
1561 HJV - 4 sept. 1936.
1562 HJV - 1 april 1938.
1563 HJV - 15 juni 1938.
1564 Vorrink, Koos - *Het Vuur dat niet wordt geblust. Afscheidsrede op het Pinksterfeest* 1934, Amsterdam 1934, blz. 6.
1565 Vorrink in HJV - 1933, blz. 140 over leerlingen van middelbare scholen: de praktijk leert hun ontvankelijkheid voor het fascisme; Pleysier (n. 951), blz. 199 noemt het fascisme op midd. scholen een aanbeden modeartikel; Koomen (n. 1536), blz. 11 spreekt eveneens van „een heel grote invloed op de jeugd van de midd. scholen". Verder mond. med.
1566 HJV - 1933, blz. 140 e.v.
1567 HJV - 1933, blz. 221; HJV - 1934, blz. 260 noemt voor april 1934 reeds een aantal van 300.
1568 HJV - 1934, blz. 88.
1569 *Sozialistische Jugend im Sturm der Zeit, Arbeitsbericht der* SJI *für die Jahre 1932-1934*, blz. 25 e.v.: de SJI nam zelf geen standpunt in maar keurde samengaan niet af blijkens de resolutie die aug. 1934 op een zitting in Luik werd aangenomen.
1570 HJV - 1934, blz. 404 maakt melding van een discussie over een eenheidsfront met de communisten, dat de leiding verwierp. Wiardi Beckman motiveerde dit besluit. Op het congres van de AJC in 1934 verzoekt een delegatie van de CJB toegelaten te worden tot de zittingen. Met algemene stemmen wijzen de gedelegeerden dit af.
1571 HJV - 1934, blz. 262.
1572 De AJC en zeker de leiding had het felle antimilitarisme nooit beleden. De ontwapeningsgedachte was er echter populair geweest. De wending komt nu duidelijk tot uiting in de aanvallen op het abstracte antimilitarisme waar bonden als de JVO aan vasthouden. De JVO protesteert bijv. tegen de luchtbescherming en krijgt hierover een vermaning van de AJC (HJV - 1 mei 1936).
1573 HJV - 3 dec. 1937. In 1934 had Vorrink nog verklaard (*In de Storm van de Tijd. De jeugd en de crisis*, Amsterdam 1934, blz. 15) „NJV'ers en andere zich op hun nationaal gevoel verheffende jongeren mogen erover nadenken, wanneer wij hier verklaren, dat onze liefde voor ons land en ons volk, te zamen met onze liefde voor de mensheid haar hoogste uitdrukking vindt in dat lied: *De Internationale.*"
1574 HJV - 7 febr. 1936.

1575 HJV - 3 dec. 1937.
1576 HJV - 5 aug. 1938.
1577 HJV - 3 maart 1939. Een weekend in Kortehemmen.
1578 HJV - 4 maart 1938.
1579 HJV - 8 maart 1940.
1580 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 68.
1581 Idem, blz. 70/71.
1582 Koomen (n. 1536), blz. 5.
1583 Toen Van der Goes in een vergadering van OSP-gezinden het had over onze kameraden van de rechtervleugel keken de jongeren verbaasd op en drong het in eens tot hen door dat ook dezen deel uitmaakten van de socialistische beweging. Dit is de onontkoombare logica van de fractiestrijd (Mond. med.).
1584 Mond. med.; *Rode Jeugd* - I,1: De oprichting vond plaats op 7 mei 1932; de vereniging telde 65 leden en had de beschikking over een eigen jeugdgebouw.
1585 Mond. med. De voorzitter bleef zijn revolutionaire opvattingen trouw, ging als vrijwilliger naar Spanje en kwam in de afgelopen oorlog om in een Duits concentratiekamp. De secretaris emigreerde later en de redacteur is nu perschef van de VARA. Het blad verscheen in een oplage van 2000 en aan dit aantal werd tot het einde toe vastgehouden. Alleen kwam het met ingang van de 2e jaargang niet meer tweemaal per maand uit, maar eenmaal.
1586 Mond. med. Verg. *Rode Jeugd* - 6 okt. 1932: de opgave op het AJC-congres, dat 223 AJC'ers de bond verlaten hadden, lijkt aan de lage kant en diende om de zaak te bagatelliseren. Immers exodus en royementsbijl wekten beroering en verschillende sprekers op het congres betoogden, dat het hoofdbestuur te snel te werk was gegaan en ook onnodig mensen buiten de deur had gezet, die geen propaganda voor de OSP hadden gemaakt. De afdelingen van het SJV telden 15 tot 30 leden, alleen Amsterdam had er 50 tot 60; Enschede met zijn 80 leden vormde een uitzondering!
1587 De bestuurders waren schilder, stoker en journalist van beroep.
1588 Koomen (n. 1536), blz. 14.
1588a Mond. med. De in 1933 uitgetreden groep JGOB'ers kwam in contact met de SAJ, waarin Jan Holierook, Gerda Brautigam en Mien Leemans een rol speelden.
1589 HJV - 28 okt. 1932.
1590 *Rode Jeugd* - I,3. Van het blad *Stormtij* hebben wij geen enkel ex. kunnen bemachtigen. Eerst bezweek de Haagse afdeling en eind 1934 ook de Rotterdamse. Verg. *Fusie*, uitg. van het SJV, maart 1935.
1591 Mond. med.
1592 *Rode Jeugd* - I,1; Koomen (n. 1536), blz. 14; Roland Holst (n. 16), deel II, blz. 272/273 ziet het extreme radicalisme van het SJV juist als een gevolg van het even extreem apolitieke karakter der AJC.
1593 *Rode Jeugd* - I,9 (17 nov. 1932).
1594 Voogd (n. 253) verwachtte in 1928 reeds een nieuwe periode in de jeugdbeweging, die als grondkenmerk het wegvallen van de generatietegenstelling had. Banning (n. 308) over het generatieconflict: „Maar het feit, dat de ouderen de behoefte der jeugd aan zelfbepaling in eigen jeugdverbanden hebben erkend; verder het feit, dat jongeren en ouderen weten te behoren tot een zelfde grote volksbeweging, dat zij een gemeenschappelijk ideaal op eigen wijze belijden en dienen, is oorzaak van een verzwakking der tegenstelling."
1595 *De Bijl, Maandblad voor Zelfstandig-Revolutionair-Socialistische-Jongeren* - I,1 (mei 1932). Alle redactieleden wonen in Amsterdam. Het gaat hier duidelijk om een groep uitgetreden AJC'ers.
1596 Speciaal het verschijnen van het boek van Fischer gold als een gebeurtenis.
1597 *Rode Jeugd* - I,8; artikel van Jan Koomen.

1598 Idem - II, 7.

1599 Toen *De Jonge Arbeider* Jan Koomen een keer uitmaakte voor een bons, terwijl hij n.b. al jaren in armoede leefde ter wille van zijn ideaal, kan men zich voorstellen hoe hem dit griefde.

1600 *Rode Jeugd* - II,6 (juni 1933). Hier vinden we ook de eisen waarvoor gedemonstreerd zou worden.

1601 *Rode Jeugd* - (juni 1933): De CJB ging op eigen houtje aan het werk terwijl de besprekingen nog gaande waren; *De Tribune* - 20 mei 1933: rechtvaardigde dit met „daarom juist moeten alle krachten worden ingespannen om ONDER DE LEDEN VAN DE AJC, SJV en RJB thans als jonge communisten VOOR EEN WERKELIJKE STRIJDDEMONSTRATIE te strijden."

1602 *Rode Jeugd* - okt. 1933. Ook de ISAOL nam aan deze actie deel.

1603 Op deze vervolgconferentie in Rijssel werd aan het slot een resolutie aangenomen, die later de grondslag vormde van de fusiebesprekingen tussen SJV en RJB.

1604 De verontwaardiging in de arbeidersbeweging was algemeen. Ook Vorrink protesteerde tegen de uitlevering. HJV - 1934, blz. 104.

1605 Liepmann, Heinz e.a. - *Een kreet om asylrecht*, Amsterdam (nov. 1934). Met een voorwoord van H. Roland Holst, blz. 5. Bobzien was lid van het *Sozialistische Jugendverband Deutschland*, dat nauw verbonden was met de aan de OSP verwante *Sozialistische Arbeiter-Partei*. Zijn ook door het SJV verspreide brochure *Die internationale Situation der Proletarierjugend nach der deutschen Niederlage*, Oslo 1934, maakte veel indruk.

1606 *Rode Jeugd* - april 1934.

1607 Wolff, S. de - *Voor het land van belofte, een terugblik op mijn leven*, Bussum 1954, blz. 192; Rode Jeugd - 15 sept. 1934; De Kadt en Tas rechtvaardigden hun optreden in de brochure *Politiek of romantiek, open brief aan de leden der* OSP. Als argument gold dat de elite de plicht had zichzelf in dergelijke gevallen veilig te stellen.

1608 Het contact met de CJB bestond in een gemeenschappelijk belegde debatvergadering over *De Sowjetunie in de Volkenbond* met als sprekers Henk Sterringa en Jan Molenaar. Zie *Rode Jeugd* - III (dec. 1934).

1609 Mond. med.; *Rode Jeugd* - febr. 1935. Het ledental van de OSP liep eveneens terug van 7200 in 1932 tot (samen met dat van de RSP) 4500 in 1935.

1610 *Rode Jeugd* - april 1935. Het blad van het SJV werd na de fusie het blad van het RSJV, alleen met een nieuwe nummering.

1611 In het SJV was deze opvatting al voor de fusie verbreid. In de broch. *'t* SJV *maant: Nog is het tijd!* heet de SJI een reformistisch produkt met de houding en de mentaliteit uit de hoogconjunctuur en de KJI wordt dadenloosheid en hol gebluf verweten.

1612 *Rode Jeugd* - april 1935.

1613 De circulaire was getekend door Wim Andriessen, Theo v. Driesten, P. J. Schmidt en H. Sneevliet. Verg. *Rode Jeugd* - nov. 1935.

1614 *Rode Jeugd* - nov. 1935.

1615 *De Rood Gardist, orgaan van de* LJG - okt./nov. 1935. Hierin vinden we ook de volledige tekst van de bedoelde brief.

1616 Het betrof 1200 leden. Bij de ouderen dus een omgekeerde gang van zaken als bij de jongeren. Deze groep gaf opnieuw *De Socialist* uit.

1617 Het is een gestencilde uitgave, waarin het overlopen van Louis Kloet naar de CJB wordt gemeld, die in *De Tribune* van 6 april schreef over de jammerlijke toestand waarin het RSJV zich bevond.

1618 *Paraat* - I,1 en 2 (nov. en dec. 1938), uitgegeven door de groep Amsterdam van het comité van actie en propaganda ter formering van een onafhankelijke socialistische jeugdbeweging. Een derde nummer van 1 maart 1939 noemt zich *Uitg.*

Landelijk Comité OSJV en spreekt van een georganiseerde groep in Rotterdam, die een jaar bestaat.

1619 Op aanwijzing van H. Sneevliet.

1620 *De Rood-Gardist, org. v.d.* LJG - okt/nov. 1935; *De Rood-Gardist* verscheen van okt. 1935 tot dec. 1936, daarna heette het *Arbeidersjeugd*. Het laatste ons bekende nummer is gedateerd febr. 1940; Hoezeer het standpunt van LJG en CJB ten aanzien van het generatieprobleem uiteenging bewijst een in *De Rood Gardist* van maart 1936 aangehaalde uitspraak van Annie Klein, hoofdbestuurster van de CJB: „Spraken we vroeger slechts van klasseproblemen, er is nu een jeugdprobleem gekomen", die scherp werd afgekeurd.

1621 *Alarm*, uitg. LJG - april 1936, een uitlating van 7 nov. 1935.

1622 *De Jonge Leninist* - okt. 1937 (II,8).

1623 Mond. med. Hoe moeilijk het is van de ledentallen betrouwbare cijfers te krijgen, blijkt ook hier weer. *De Statistiek van de Vrije Jeugdvorming* van 1938 vermeldt voor de LJG 670 leden, die van 1939 349 leden. *Gardenieuws* - 14 jan. 1938 spreekt van 250 leden tegen 1800 RSAP'ers.

1624 *De Jonge Leninist* - okt. 1938. In *Arbeidersjeugd*-jan./febr. 1940 wordt de discussie over dit punt heropend en daarom tijdelijk geen standpunt ingenomen.

1625 *Arbeidersjeugd* - nov. 1939.

1626 *Voor Vrijheid en Socialisme, Gedenkboek van het Sneevlietherdenkingscomité*, Rotterdam 1953, blz. 20/21.

1627 *De Communist* - no. 16 (mei 1930), blz. 483/484: Politieke resolutie van het paascongres der Communistische jeugd.

1628 Voor een literaire beschrijving van een dergelijke jeugdactie, nl. een staking van nageljongens zie: Last (n. 1022).

1629 *De weg naar de overwinning; besluiten van het Eerste Congres der Roode Vakbewegings-Oppositie*, z.j., blz. 14. De praktijk van de *Jeugd*-RVO roept herinneringen op aan de destijds gewraakte *brugorganisaties* (zie blz. 222) en houdt een erkenning en tegelijk een versterking van het sektekarakter der CJB in.

1630 Loen, Is. v. - *Ervaringen in het leiden van jeugdstakingen*. In: *De Communist* - sept./okt. 1932, blz. 259 e.v.

1631 Mond. med.; *De Jeugd en de verkiezingen*, Amsterdam 1933, blz. 4/5.

1632 HJV - 2 febr. 1934, blz. 61: Op de door de *Jeugdstrijdbond tegen oorlog en fascisme* belegde avond treden op RSE-acrobaten, Roodhemden, Agitprop. enz.

1633 Deze propaganda bestond in het schilderen van „godsdienst is opium voor het volk" op kerkmuren, en bij de pioniers in het zingen van toepasselijke liedjes bij het passeren van een kerkgebouw.

1634 *Filter* - I,1 (okt. 1938).

1635 Hoe sterk centraal de KJI de beweging leidde, blijkt onder meer uit de telegrammen die de landelijke secties kregen met de opdracht voor dit of dat consulaat krachtig te demonstreren tegen een of andere aanslag op de rechten van de arbeidersbeweging. De laconieke formule luidde dan „Scheiben kaputt machen" en meestal werd dit letterlijk uitgevoerd.

1636 Van de werkelijke omvang der CJB is het niet gemakkelijk zich een juiste voorstelling te vormen. Men is aangewezen op schattingen van oud-leden die bij een toevallige controlemogelijkheid altijd aan de hoge kant waren. Het laatste officiële ledental is dat van 1928 en bedroeg 500. Uit *De Jonge Arbeider* - febr. 1929 blijkt dat er in 2 jaar 11.000 bedrijfskranten verspreid zijn, een zeer bescheiden aantal, wanneer we dit zowel door het aantal verschillende bedrijfskranten als door het aantal nummers dat van iedere krant verscheen, delen. De laatste maanden kwamen er 14 bedrijfskranten uit met een oplage van 4000 te zamen. De *Jonge Arbeider* streeft zelf naar een totale oplage van 3000. Van afdeling Rotterdam heet het, dat zij de 50 leden hoopt te halen. Uit 7

plaatsen moeten afdelingsverslagen binnenkomen. Al met al een bescheiden zaak.

1637 Zelfs bij het kinderwerk ontmoeten we termen als: schoolcellen, voorhoede, hulporganisaties enz. Verg. *De Communist* - sept. 1930, blz. 574, waar dit door A. J. Koejemans gelaakt wordt.

1638 *De Communist* - sept. 1933, blz. 140.

1639 Tegenover deze idealisering van de arbeidersjeugd staat de laatdunkende mening die de AJC er bij monde van Vorrink op nahield. Zie blz. 200/201.

1640 *De Communist* - nov. 1929, blz. 335.

1641 Wat de strijd van het *Kommunistische Jugendverband Deutschland* (KJVD) tegen het fascisme en in het bijzonder de *Hitlerjugend* (HJ) betreft vermeldt Kloenne, Arno - *Hitlerjugend. Die Jugend und ihre Organisation im dritten Reich*, Hannover-Frankfurt/M. 1956, blz. 44/45 dat voor 1933 „ein solcher Wechsel der Mitgliedschaft vom KJVD zur HJ - sofern er tatsächlich stattgefunden hat – nicht jene Breite und Representanz besessen haben kann, die ihm gelegentlich zugesprochen wird; es wäre sonst kaum erklärbar, dass in den höheren Führungspositionen der HJ... sich kein ehemaliges Mitglied der KJVD befand". Veelzeggend is dat de HJ-publicistiek geen overlopers meldt. Na 1933 vond toenadering plaats tussen leden van de KJVD en die van de katholieke en socialistische jeugdbeweging. Verg. *Deutschlands Junge Garde* (n. 60), blz. 249 over KJVD in de zomer van 1934: „Wir organisierten eine Konferenz für die Gebiete Nieder- und Mittelrhein. Es wäre sehr schwierig und gefährlich gewesen, diese Konferenz im Rheinland durchzuführen. Katholische Freunde brachten unsere Delegierten ohne Dokumente als Wallfahrer nach Holland, und in einem holländischen Stift stellten sie unsere Genossen als deutsche Katholiken vor, die das dringende Bedürfnis hätten, sich ungestört zu unterhalten."

1642 Toen tijdens de bezetting de Nederlandse communisten tot de illegale strijd overgingen, bleken in sommige plaatsen de betrouwbare onderduikadressen voor een deel verbruikt bij het onderbrengen van Duitse emigranten. Mond. med.

1643 Mond. med.

1644 De aanstichter van de Rijksdagbrand M. v.d. Lubbe was lid geweest van de Leidse afdeling der CJB. Verschillenden herinnerden zich M. v.d. Lubbe van bijeenkomsten van commun. militairen. Vlak na de arrestatie van M. v.d. Lubbe en een dag voor de arrestatie van G. Dimitrof die illegaal in Berlijn vertoefde, had een hoofdbestuurder van de CJB op het achterbalkon van de tram een gesprek met Dimitrof. Deze informeerde uitvoerig naar het leven en het karakter van M. v.d. Lubbe. Voor dit laatste leze men: Last, Jef - *Kruisgang der Jeugd. Roman.* In samenwerking met Harry Wilde, Rotterdam 1939. Hieruit krijgt men ook een indruk van het afdelingsleven der CJB.

1645 *Compte rendu abrégé. VIIe congrès de l'internationale communiste*, Moscou 1939, blz. 158/159.

1646 De rede was getiteld: *Le mouvement des jeunes et la lutte contre le fascisme et le danger de guerre.* Zie *Compte rendu*, blz. 438.

1647 Sterringa, H. - *Nieuwe wegen voor de strijd van de jeugd.* In: *Kommunisme* (dec. 1935), blz. 426.

1648 *Compte rendu*, blz. 443.

1649 *Compte rendu*, blz. 441.

1649a De Ned. afgevaardigde liet geen eigen geluid horen en bepaalde zich tot nietszeggende frases. Zie: *Rundschau über Politik, Wirtschaft und Arbeiterbewegung*, Basel, IV - 55, blz. 2301.

1650 *De Jonge Arbeider* - febr. 1929.

1651 *De Arbeidersjeugd in de strijd tegen de oorlog.* (AJC'*ers welke weg kiest gij?*) z.j. blz. 16. De omslag met een foto van een Duitse demonstratie van jonge *Rood Front*

Strijders laat duidelijk zien hoe weinig de CJB een nationaal gezicht had en naar een eigen karakter streefde.

1652 *De Jonge Arbeider* - aug. 1932.

1653 *Verslag van het* NAS *over de periode 1 juli 1931-31 dec. 1933.*

1654 Sterringa (n. 1647), blz. 427; eveneens in een brochure van de hand van H. Sterringa - *Voorwaarts jongeren; naar geluk en het leven*, Amsterdam 1936 - is de communistische jeugdpolitiek door een antifascistische vervangen en wordt veel meer dan voorheen begrip getoond voor het jeugdleven in al zijn aspecten. H. Sterringa was tevens redacteur van het maandblad *Jeugd* dat in 1936 de plaats van *De Jonge Arbeider* innam.

1655 Sterringa (n. 1647), blz. 427/428.

1656 Drie van de vier stamden uit een niet-communistisch milieu en waren dus bijzonder geschikt voor het doorvoeren van de nieuwe lijn. Mond. med.

1657 Mond. med.

1658 Mond. med.

1659 Mond. med.

1660 *Filter* - I,1 (okt. 1938), blz. 5/6.

1661 *Statistiek van de vrije jeugdvorming van 1939.* Uitg. CBS, blz. 98/99.

1662 In plaatsen waar van een CJB-afdeling nauwelijks sprake was geweest, vormde zich een homogenere groep. De Haarlemse *Tempo*-ver. ging in haar geheel kamperen: een stel armoedige tentjes aan het Bloemendaalse strand demonstreerde op schrijnende wijze dat onder de armste lagen van de jeugd geworven werd, waar de jeugdbeweging aan voorbij gegaan was. Mond. med.

1663 Mond. med.: derhalve ging de communistische jeugd niet op in wat zij zelf als „dansjeugd" aanduidde.

1664 Ook geciteerd door *Filter* - 15 jan. 1939, blz. 6.

1665 Mond. med.

1666 *Statistiek van de vrije jeugdvorming van 1939.* Uitg. CBS, blz. 91/92.

1667 Officieel onderhield de NJF geen contact met de KJI, maar nog in 1939 woonden 2 hoofdbestuurders een KJI-conferentie in Frankrijk bij. Mond. med.

1668 Mond. med.

1669 *Statistiek* (n. 1666), blz. 62.

1670 Idem; *De Stormvogel* - II,39 (28 maart 1940).

1671 Mond. med.

1672 *Rood Gardist* - dec. 1936: publiceert een brief van een in Spanje strijdende LJG'er. Uit het SJV ging de reeds genoemde Jan Molenaar en uit de AJC o.a. Noortje Diamant en Krijn Breurs. De laatste nam het na zijn terugkeer weldra tegen de Duitse bezetter op en werd op 4 febr. 1943 gefusilleerd. Uit de JGOB ging Henk v.d. Ploeg naar Spanje en sneuvelde daar (schrift. med.).

1673 Er bestaat voor zover ons bekend nog geen samenvattende literatuur over het aandeel van ons volk in de gewapende strijd tegen Franco.

1674 Mond. med. Dit gebeurde in juli/aug. 1940 op een bijeenkomst in Loosdrecht door Dick Lammes, die zelf in het verzet omkwam.

1675 Mond. med.

1676/7 Cijfers ontleend aan Knoppers (n. 4), deel II, *Centraal Bureau van de Statistiek* en mondelinge mededelingen.

1678 *De* JG - IV,23 (1 juni 1931): 1000 ex. verkocht.

1679 *De* JG - V,2 (15 juli 1931).

1680 Het Duitse *Jungsozialismus* vertoonde dezelfde tendens.

1681 Jacq Engels, oud-JGOB'er, oud-voorzitter van de RJB (zie blz. 221) en religieus-socialist, maakte eveneens deel uit van de redactie van *De* JG.

1682 Mond. med. *De* JG - V,3 (15 aug. 1931).

1683 *De* JG - V,5 (15 sept. 1931). Hierin een opmerking dat de AJC *De* JG te radicaal vond.

1684 *De* JG - V,3 (15 aug. 1931): openingsrede van Chris Blom; Hij zei o.m.: „Wij zullen deze machten, oorzaken van oorlog, armoede en werkloosheid, moeten kennen en daarnaast de tegenkrachten die nu werken naar omhoog, waarvan de jeugdbeweging zich een deel weet. Zo tot een strijdbare houding komen, zo verburgerlijking en levensontvluchting in eigen rijen tegen gaan."

1685 Ittmann (n. 1399).

1686 *De* JG - V,5 (15 sept. 1931).

1687 Daalder die een samenvattend referaat hield over de jeugd en de moeilijke problemen van onze tijd, deed dit op basis van het religieus-socialisme. Het RSV was, evenals in de NBAS, bij de JG-lezers populair.

1688 *De* JG - V,10 (5 dec. 1931).

1689 *De* JG - VI,12 (5 jan. 1933).

1690 *De* JG - V,10 (5 dec. 1931).

1691 *De* JG - IV,15 (1 febr. 1931).

1692 *De* JG - VII,1 (6 april 1933).

1693 *De* JG - V,21 (20 mei 1932).

1694 Dit is waarschijnlijk de reden dat Jacq Engels uit de red. trad. *De* JG - VII,8 (20 juli 1933). *De* JG - VII,9 (7 sept 1933): Hein v. Wijk - *Oorlog tegen Hitler*? Geweld ook als het tegen het fascisme gaat, ook in de sociale revolutie wordt verworpen. Bij het ingaan van de laatste jaargang breidt de red. zich uit met een paar militante pacifisten. Verg. *De* JG - VII,1 (6 april 1933).

1695 *De* JG - VII,12 (20 okt. 1933). Redactioneel artikel.

1696 *De* JG - VI,14 (5 febr. 1933).

1697 *De* JG - VII,16 (18 jan. 1934).

1698 *Vredesstrijd* - I,21 (15 nov. 1929).

1699 *Vredesstrijd* - IV,22 (15 dec. 1932) noemt 1928 het keerpunt in de ontwikkeling van de JVA: van antioorlogspropaganda naar vredesstrijd.

1700 Zowel IAMV als *Kerk en Vrede* waren vertegenwoordigd.

1701 *De* JG - I,13 (1 febr. 1928): „Tegenover een dergelijke staalharde muur is het vurig-laaiende-kampvuur-idealisme een hopeloos-vergeefs gebaar, te vergelijken met een woedende vuistslag op een kil-harde pantserplaat."

1702 *De* JG - III,9 (1 febr. 1930).

1703 *De* JG - IV,11 (1 dec. 1930).

1704 Knoppers (n. 4), deel II, blz. 423.

1705 *De* JG - IV,16 (15 febr. 1931).

1706 Dirk Boer - *De Waarheid over het Rode Kruis*, blz. 11.

1707 *Vredesstrijd* - III,17 (17 sept. 1931).

1708 *De* JG - VI,7 (20 okt. 1932).

1709 *Vredesstrijd* - V,4 (23 febr. 1933).

1710 *Vredesstrijd* - V,21 (16 nov. 1933) maakt van de erkenning der ISAOL door de SDAP op 22 okt. 1933 melding en grenst er zich tegelijk van af.

1711 *Vredesstrijd* - IV,2 (21 jan. 1932); Verg. IV,21 (24 nov. 1932) waarin de leden iedere medewerking aan en aansluiting bij de *Antifa* (een door de communisten geïnspireerd strijdcomité tegen het fascisme) ontraden wordt.

1712 *Vredesstrijd* - IV, 19 (20 okt. 1932) geeft indrukken van dit congres en zegt onder meer dat het zich richtte tegen het pacifisme en opriep tot verdediging van de Sowjetunie.

1713 *De* JG - I,4 (1 aug. 1927). We vinden in dit nummer artikelen van Albarda, Jan Molenaar (standpunt AJC), L. v. Mierop en J. v.d. Eijnde (standpunt IAMV).

1714 *De* JG - IV,16 (15 febr. 1931).

1715 Mond. en schrift. med.: Ali Tijsen die de Jonge Mennonieten in Ommen ver-

tegenwoordigd had, voerde de administratie en beheerde de penningen, Chris Blom verzorgde het manifest en als derde man fungeerde een tijdlang Piet Felkers.

1716 Mond. med.; *Vredesstrijd* - IV,1 (jan. 1932) onderschrijft de strekking van „Wij willen niet" in een hoofdartikel geheel.

1717 *De* JG - V,22 (5 juni 1932) spreekt van 200.000; *De* JG - VI,1 (5 juli 1932) geeft een statistiek met aantallen die variëren van 88.000 tot 183.350.

1718 *De* JG -V,2 (15 juli 1931); *Mededelingen* JVF (10 juli 1931) verklaart zich achter *Mob. voor de Vrede* te scharen.

1719 *De* JG - V,22 (5 juni 1932).

1720 *De* JG - VI,16 (5 maart 1933).

1721 *Vredesstrijd* - VIII,8 (24 april 1936): G. Stuiveling zegt ervan dat er inderdaad door de haast dubbel werk werd gedaan.

1722 *Vredesstrijd* - VIII,12 (20 juni 1936): het rapport verscheen in *Wij seinen*.

1723 Mond. en schrift. med. die het standpunt van Chris Blom verschillend weergeven.

1724 *Vredesstrijd* - IV, 17 (15 sept. 1932).

1725 *Vredesstrijd* - IV,21 (24 nov. 1932).

1726 *Vredesstrijd* - V,1 (jan. 1932).

1727 *Vredesstrijd* - V,3 (9 febr. 1933).

1728 *Vredesstrijd* - V,4 (23 febr. 1933).

1729 *Vredesstrijd* - V,8 (27 april 1933): wel een „zich gezamenlijk rekenschap geven van de weg naar een op gerechtigheid en vrede gerichte maatschappelijke orde."

1730 *De* JG - VII,3 (4 mei 1933).

1731 *Vredesstrijd* 1934, blz. 187.

1732 *Vredesstrijd* - IV,1 (okt. 1934).

1733 *Mededelingen* JVF - IV,3 (1 febr. 1935).

1734 *De* JVA, *wat zij is, wat zij doet*, 1935, blz. 2.

1735 Idem, blz. 10. *Mededelingen* JVF - IV,3 (1 febr. 1935): H.v. Wijk spreekt van evangelie, humanisme en marxisme. *Mededelingen* JVF - IV,4 (1 mei 1935): John Pront maakt bezwaar en wil marxisme vervangen door socialisme.

1736 *Vredesstrijd* - VI,2 (26 jan. 1934).

1737 *Vredesstrijd* - IV,1 (jan. 1932).

1738 *De Jeugdleider* - III,12 (dec. 1930).

1739 *Mededelingen* JVF - III,3 (1 mei 1934).

1740 *Mededelingen* JVF - IV,2 (dec. 1934).

1741 *Mededelingen* JVF - V,3 (1 juli 1936) is het laatste nummer van de in het ISG aanwezige serie.

1742 *Vredesstrijd* - V,3 (9 febr. 1933); wel verdedigt dit nummer het Wilhelmus als nationaal lied.

1743 *Vredesstrijd* - V,4 (23 febr. 1933) vermeldt speciaal aan het vraagstuk van het nationalisme gewijde conferenties: *Vredesstrijd* - V,11 (8 juni 1933) bespreekt de brochure *Jeugd en Nationalisme* die Jan Brandt Corstius voor de JVA schreef.

1744 *Vredesstrijd* - IV,1 (jan. 1932): een poging van afd. Winschoten om naar aanleiding van de jaarlijkse IJzerbedevaart naar Dixmuiden dit te doen onder de leuze van het Dietse Vlaanderen tegen het Waals-Franse-imperialisme wordt door het hoofdbestuur afgewezen; *Mededelingen* JVF - II,2 (1 sept 1932) klaagt dat de Dietse fascisten in Dixmuiden uit de toon vielen. Wel stemt dit artikel in met de Grootnederlandse gedachte en met de noodzaak de Nederlandse beschaving voor Vlaanderen te redden.

1745 *Mededelingen* JVF - II,1 (juli/aug. 1932).

1746 *Vredesstrijd* - III,9 (7 mei 1931).

1747 *De Trom* - 20 nov. 1931.

1748 *De Jeugdleider* - VI,12 (dec. 1933); de voorzitter van het NAJV over de VCJC: „slappe anti-nationale, quasi ethische geestesgesteldheid".

1749 *De Jeugdleider* - VII,1 (jan. 1934): het NAJV wil alleen dat de *Fascistische Jongeren Bond* zich voor de monarchie uitspreekt en afziet van „etatisme". Van de NSB heet het dat het Nederlandse karakter nog niet voor 100% vaststaat!

1750 *Vredesstrijd* - juli 1933.

1751 *Vredesstrijd* - V,23 (21 dec. 1933).

1752 *Vredesstrijd* - VI,1 (11 jan. 1934).

1753 *De* JVA, *wat zij is, wat zij doet*, 1935, (2e dr.), blz. 19.

1754 *Vredesstrijd* - V,21 (16 nov. 1933) probeert zich af te grenzen van de ISAOL waar veel aantrekkingskracht van uitgaat: de JVA geeft voorlichting over de oorlog, de ISAOL stelt zich de daadwerkelijke verhindering van de oorlog ten doel.

1755 Reeds in 1928 was moeite gedaan om Gandhi naar Ommen te krijgen, maar zijn gezondheid liet het niet toe en zijn innerlijke stem noopte hem niet te gaan. Wel schreef hij: „Ik kan slechts dit tot de jeugd zeggen, dat zij haar geweldige energie heeft te wijden aan een geheiligde dienst en niet alle krachten moet verspillen aan alleen maar spreken en schrijven e.d. een activiteit, die in onze dagen zozeer in zwang is."

1756 *Pacifistische volksverdediging*, JVA, (1938), blz. 16/17; *Vredesstrijd* - IX,12 (11 sept. 1937) meldt dat met de propaganda voor de pacifistische volksverdediging begonnen zal worden.

1757 *Vredesstrijd* - IX,17 (23 dec. 1937): het laatste nummer.

1758 JK - sept. 1935.

1759 JK - april 1936.

1760 In zoverre de „vrije omgang" opkwam voor gelijkheid van de seksen en zich keerde tegen de dubbele moraal, zien wij dit beginsel als een positieve kracht. Andere vooral later evenmin te loochenen meer negatieve aspecten stelt Jungmann (*Autorität und Familie* (n. 11), blz. 686) voorop: „Die freie bürgerliche Jugendbewegung war eben nichts weniger als eine Avantgarde der Sexualbefreiung. Vielmehr wies sie mit gleichem Entsetzen die alte wie die entstehende neue Sexualmoral von sich, sie war die spezifische Gemeinschaft der neurotischen Flüchtlinge vor dem Sexualleben."

1761 *De* JG - III,12 (1 april 1930).
De JG IV,20 (15 april 1931).

1762 Wibaut, F. M. en Wibaut-Berdenis-van Berlikom, M. - *Wordend Huwelijk*, Haarlem 1932.

1763 Reich, W. - *Sexualiteit en nieuwe cultuur, bijdrage tot de socialistische omvorming van den mens*, Amsterdam 1939.

1764 *Het Brandende Braambosch*, Zeist z.j., blz. 24, 26 en 27. Uit de brieven die de schr. ontving, blijkt hoezeer zij die dit standpunt aanvaardden, niet zelden in onoplosbare spanningen leefden.

1765 *Verzameling* (n. 324), blz. 532 geeft de definitie die de *Rein Leven Beweging* zelf in de zomer van 1901 heeft opgesteld: „Geslachtsgemeenschap is alleen dan volkomen rein, wanneer die plaatsvindt in hoogste liefdeseenheid, in huwelijk tussen man en vrouw, en wanneer in de bedoeling der beide personen de mogelijkheid van voortplanting niet is buitengesloten."

1766 *De* JG - VII,2 (20 april 1933).

1767 Mond. med. Verder: Jacobs, P. - *Het geluk van jong te zijn* (*Geschiedenis van de Vrije Jeugd-Organisatie*) in: *De Vrijdenker* - 14 sept. 1957 en 21 sept. 1957; Anonieme *Herinneringen* in *De Vrijdenker* van 5, 12, 19, 26 okt. en 2 nov. 1957. Het was een jeugdbeweging die enkele honderden leden telde en die van 1935 tot 1940 bestond. Hoewel de leden uiteenlopende overtuigingen hadden, waren vooral in de latere jaren de anarchistische sympathieën sterk. Dit blijkt uit het

feit dat het blad *Vrije Jeugd* later uitkwam als bijblad van *De Arbeider*, geredigeerd door Henk Eikeboom, al oefende de laatste formeel geen enkele invloed op het bijblad uit.

1768 *De Vrijdenker* - 5 okt. 1957.

1769 *De Vrijdenker* - 14 sept. 1957.

1770 JK - mei 1935.
De NBAS ging zich vanaf 1931 steeds meer toeleggen op culturele en vooral muzikale activiteit. Het congres van 1931 stond geheel in het teken van de muziek. De Duitse jeugdbeweging en het rode muzikantengilde van de AJC dienden hierbij als voorbeeld. In later jaren werden zelfs hele opera's ingestudeerd.

1771 JK - juli 1935.

1772 Vonk, J. - *Herinneringen, Jubileumuitgave 15-jarig bestaan* JGOB, 1927, blz. 2.

1773 *De* JG - I,6 (15 sept. 1927).

1774 O.a. Theo v. Driesten, zie blz. 221.

1775 *Wim van Meekeren in* JS (ongedateerd nummer, waarschijnlijk juli 1929).

1776 *De* JG - II,12 (15 febr. 1929).

1777 Hessels, B. - JGOB-*Historie 1928-1934* (getikt manuscript) febr. 1959.

1778 B. Hessels deelt mee dat JS om die reden in 1932 door minister Deckers voor militairen verboden werd.

1779 *Notulen van de 29ste Algemene Vergadering der* JGOB (1937). Hoe weinig neutraal de JGOB was, blijkt ook wel uit de lijst van sprekers die de JGOB-Kongres-Kampgidsen (1933 en 1934) vermelden: N. J. C. Schermerhorn, H. v. Wijk, J. de Haas, W. L. v. Warmelo, en A. de Jong, allen van antimilitaristische en anarchistische huize. Als linkse socialisten spraken S. Tas en J. Brandt Corstius.

1780 *De Vrijdenker* - 5 okt. 1957.

1781 JK - XIV,12 (juli 1935).

1782 Het NAJV bestreed de NJS fel, maar toch was er blijkbaar wel zoveel waarin zij overeenstemden, dat bij de Willem van Oranje-herdenking samenwerking mogelijk was. Klönne (n. 1641), blz. 52 wijst op een soortgelijk verschijnsel.

1783 *De* JG - IV,14 (5 febr. 1933).

1784 Niet gedateerd rondschrijven van het *Centraal Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige ontwapening* en gericht aan de *Rectoren en Directeuren van scholen van Voorbereidend Hoger en Middelbaar Onderwijs*.

1785 NBAS-*congresgids* 1934, blz. 12.

1786 *De* JG - IV,21 (15 mei 1931); Uit *De* JG - IV,22 blijkt dat de JVO zelfs een aparte brochure uitgaf voor middelbare scholieren en de werving onder deze categorie ter hand nam.

1787 *De Vrijdenker* - 2 nov. 1957.

1788 Hessels (n. 1777): zaten allen 10 maanden. Meer dan de helft kwam uit N. Holland.

1789 *Notulen van de 29ste Algemene Vergadering der* JGOB (1937), blz. 9.
Ook stelde Michiel Gaarkeuken als oud-lid voor, een kaart te sturen aan P. J. Schmidt, die op dat moment gevangen zat.

1790 Onder de oud-JGOB'ers zagen verschillenden eveneens de noodzaak van verzet tegen het fascisme in. In een discussie met andere oud-JGOB'ers sprak Jan Mourits als zijn overtuiging uit dat het fascisme de grote vijand was en zo nodig met geweld bestreden moest worden: *Verbondenheid* - no. 3 (juli 1939). Onder de gefusilleerde verzetslieden treffen we verschillende oud-JGOB'ers aan zoals Berrie IJzerdraad, Ab Menist en Ko Beuzemaker.

1791 Rondschrijven van 25 aug. 1939.

1792 JK - dec. 1937. Verg. Romein-Verschoor (n. 678), blz. 481: De gebeurtenissen in Duitsland van 1933 brachten een eerherstel voor de rede. Kunnen we in

1918 van een idealisme spreken dat het maximum eiste, in 1933 ging het om de verdediging van een minimum.

1793 Hans Blüher - *Wandervogel, Geschichte einer Bewegung*, Jena 1912, deel I, blz. 129/130. De onderscheiding Bachanten-Füchse doet denken aan die van vakluiklunzen, waarop de informele structuur der NJN gebaseerd is.

1794 Wel verdween het vrije jeugdidealisme nagenoeg en wijzigde zich de sociale samenstelling. Voor de oorlog een scholieren- en studentenbeweging die hoogstens één procent handarbeiders telde, was de NJN van na de oorlog veel meer een bond die haar leden uit alle lagen van de bevolking rekruteerde.

1795 JK - XIX,3 (1939).

1796 JK - XX,2 (1 okt. 1940).

1797 Frans Luurtsema - *Jeugd in de Branding*, jan. 1939.

1798 *Jaarverslag* JGOB *1940/1941*.

1799 *Jaarverslag* JGOB *1938/1939*.

1800 JS - XXVIII,3 (1942); Uit de *Notulen der Alg. Verg. van aug. 1938 te Beekbergen* blijkt dat het plan bestond voor een fusie met JVO, NBAS en OVJT. Maar het „hele plan bleek een grote mislukking". Hessels (n. 1777) geeft bijzonderheden over het contact met de OVJT. Dit bestond van 1927 tot 1931 in de vorm van een gemeenschappelijk ledenblad en een contactcommissie. Op het OVJT-congres in 1931 te Amersfoort werd besloten dit contact te verbreken. Afdeling Amersfoort o.l.v. Jaap Agenant e.a. ging in haar geheel over naar de JGOB.

1801 JS - XIV,1 (jan. 1927): 3% middelbare school of kweekschool, 8% mulo of vakschool, 14% kantoor, 10% fabriek, 25% werkplaats, 40% thuis, als dienstbode of in de landbouw werkzaam. Bij de tellingen van 1917, 1920 en 1922 (zie blz. 109) waren resp. 21, 23 en 20% der leden op school of als hoofdarbeider werkzaam en resp. 58, 69 en 63% als handarbeider. De telling van 1927 stemt hiermee overeen. Blijkens mond. med. waren de beroepen van de leden in de jaren 1943-1945 vnl. fabrieksarbeider, ateliermeisje, loopjongen, kantoorbediende, en kwekeling. Onze zegsman vormde zelf hierop als middelbare scholier een uitzondering.

1802 Mond. med.

1803 Aan hen die de jeugdbeweging als dekking gebruikten voor illegale activiteit, gaan wij hier voorbij.

1804 *De Libertijn*, nov. 1944, blz. 38; in een artikel getiteld *De* NJN*'er en het probleem van oorlog en vrede in 1944* en met als motto „Het hemd is nader dan de rok"!

1805 *De Libertijn*, nov. 1944, blz. 37.

1806 Uit een manifest dat als antwoord op het artikel van W. Klinkenberg bedoeld is, lezen we: „Laten we dankbaar zijn dat er in deze jaren mensen zijn geweest die zich het lot van ons volk op andere wijze aangetrokken hebben als de NJN'er ‚die zich onderdompelde in de golven van het werkelijke leven'. Deze mensen die zoveel moed en vastberadenheid getoond hebben willen wij een eresaluut brengen en onszelf bij hen heel kleintjes voelen." Dat een aantal NJN'ers in het verzet hun leven lieten, verandert aan de algemene tendens in de bond niets.

1807 Dit blijkt bijv. uit wat C. C. Lopes de Leao Laguna schrijft in *Regeneratie* 1931/6. Van Hartgerinks opvatting maakten we reeds melding (n. 349).

1808 Lütkens (n. 14), blz. 22; op blz. 14 stelt de schr. zich de vraag „warum nirgends jenseits deutscher Grenzen?"; en op blz. 101 stelt zij vast „es gibt bis jetzt nur eine deutsche Jugendbewegung". En dan geldt dit werk nog als het relatief beste. Schelsky (n. 7), blz. 500: „von den älteren, noch aus der Zeit der Jugendbewegung stammenden Selbstdarstellungen scheint mir soziologisch das Buch von Ch. Lütkens das gültigste auszusagen". Verder *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 669: „Das Phänomen findet sich ausschliesslich im deutschen Sprachgebiet, auch hier im wesentlichen mit Ausschluss der Schweiz." en Herrle, Th. -

Zur Psychologie der Jugendbewegung. In: *Zt. f. päd. Psych.* XXVIII (1927), blz. 259: „Jugendbewegung war nur in Deutschland möglich".

1809 Lütkens (n. 14), blz. 153. Voor de AJC gaat dit inderdaad op, maar zoals wij hebben laten zien, is deze het enige voorbeeld van een zo directe Duitse imitatie.

1810 Blüher (n. 12), I, blz. 120: „Der *Wandervogel* von echtem romantischem Blute ist eine Mischung aus einem deutschen Schüler, einem Kunden, und einem fahrenden Scholasten aus dem Mittelalter." Idealen waren hem vreemd.

1811 Lütkens (n. 14), blz. 108.

1812 In verschillende opzichten bestaat er verwantschap tussen de trektochten die de kwekelingen ondernamen en het *wandern*. Zie blz. 82/83.

1813 Becker, H. - *Vom Barette schwankt die Feder, die Geschichte der deutschen Jugendbewegung*, Wiesbaden 1949, blz. 112: de van Gustav Wyneken stammende formule luidde: „Die Freideutsche Jugend will aus eigener Bestimmung, vor eigener Verantwortung, mit innerer Wahrhaftigkeit ihr Leben gestalten. Für diese innere Freiheit tritt sie unter allen Umständen geschlossen ein." De verdere lotgevallen van deze oorspronkelijke formule laten wij hier verder rusten.

1814 Lütkens (n. 14), blz. 104 e.v.

1815 Deelen (n. 6), blz. 109.

1816 Blumberger, J. Th. P. - *De nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië*, Haarlem 1931, blz. 177/179: al vormde het uitgangspunt van de Engelse padvinderij oorspronkelijk de verdediging van het Engelse imperium, daarom hoeft dit voor de latere Engelse padvinderij niet in dezelfde mate te gelden en zeker niet voor de padvinderij in andere landen. De in 1912 in Ned.-Indië geïntroduceerde padvinderij verbond zich onder invloed van de koloniale situatie ook met extreem linkse ideologieën. Er vormde zich een met de PKI verbonden rode padvinderij die *De Internationale* als clublied had.

1817 Deelen (n. 6), blz. 109.

1818 Blüher (n. 12), I, blz. VII: „Eine Bewegung... ganz und gar aus der Jugend selber geboren." Maar de feiten die Bl. zelf brengt zijn met deze bewering in strijd. Want op blz. 63 spreekt hij uitvoerig over de stenografie-leraar Hoffmann „ein Mensch, der den Zug ins Weite hatte" en die een scholierenclubje vormde waarmee hij een tocht naar Bohemen maakte. Dit was het begin van de *Wandervogel*.

1819 Herrle (n. 1808), blz. 264: „Dass die eigentliche Jugendbewegung 1920 zu Ende war, lässt sich mit Sicherheit feststellen". *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 669: de jeugdbeweging „ist 1921 bereits in völligem Zerfall und heute so gut wie verschwunden".

1820 Zie blz. 7 en n. 13 waar wij dit nagaan voor de neutrale en christelijke blauwe bonden.

1821 Rogier, L. J. - *Het verschijnsel der culturele inertie bij de Nederlandse Katholieken*, Amsterdam 1958, blz. 25 e.v.

1822 Hartmann (n. 15), blz. 114/115: *Heemvaart* bestond uit studenten en begon in Delft als drankbestrijdingsorganisatie. *Kath. Enc. voor Opvoeding en Onderwijs*, Den Haag 1952, blz. 393: onderging invloed van *Quickborn* en andere Duitse jeugdorganisaties waarmee zij in contact stond.

1823 Blüher (n. 12), II, blz. 93: „Der *Wandervogel* ist ja ein Märkisches Kind." Bl. doelt hiermee zowel op de protestantse mentaliteit als op het trieste, grauwe en toch weidse landschap. Ook in Duitsland is nauwelijks van een katholieke vrije jeugdbeweging sprake. Van de omstreeks 1909 opgerichte *Quickborn* zegt Engelhardt (n. 19), blz. 98: „Das trefflichste Beispiel für das Verfliessen von Jugendbewegung und Pflege steht vor unserem Auge; es ist aber eine Synthese, welche die Blicke nach rückwärts gewandt hat, und der darum keine vorwärtstreibenden Kräfte entspringen." In *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 722 zegt

Marie Jahoda van de katholieke jeugdzorg dat „eine ganze Reihe von katholischen Jugendorganisationen erst in Abwehr der sozialdemokratischen und, was ihre äussere Form betrifft, in Anlehnung an diese, begründet worden sind". Ook deze schrijvers maken alleen melding van jeugdzorg en dan nog alleen als navolging en afweer.

1824 Knoppers (n. 4), I, blz. 15: „Wil men nu het begrip „jeugdbeweging" gebruiken in de pregnante zin van het woord, dan moet de conclusie wezen, dat in ons land jeugdbeweging bijna niet bestaat, omdat bijna alles jeugdzorg is." En om deze logisch niet zeer dwingende reden laat Kn. ook de jeugdzorg onder jeugdbeweging vallen.

1825 Hoezeer het beginsel van de vrije jeugdbeweging in deze jaren triomfeert blijkt uit een opmerking in het *Verslag van de Staatscommissie* (n. 234), blz. 162: „Meer of minder zelfbestuur, zelfwerkzaamheid, karaktervorming en vooral ontwikkeling en vorming in vrijwillige samenwerking verkregen, kenmerken de jeugdorganisatie tot een opvoedkundig instituut waarmede meer en meer rekening zal moeten worden gehouden." Men vergelijke deze opmerking met die van de leiders der NV en SDAP aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog (zie blz. 66 en 105).

1826 De JGOB bestond ook na de oorlog nog voort. Bij de fusie van de JVO met de AJC (door de AJC reeds voor 1940 begeerd) scheidde een groep JVO'ers zich af. De door hen in Noordholland gevormde vrije jeugdgroepen die het blad *Vrije Jeugd* (vanaf dec. 1946) uitgaven richtten in febr. 1947 de *Vrije Jeugd Bond* op. Groepen in Friesland en Groningen sloten zich hierbij aan. De VJB kreeg contact met de JGOB en op het kerstcongres 1950 ging de JGOB in de VJB op. Het bijzondere van de VJB is wel gelegen in de *Raad van Advies*, die uiteraard uit ouderen bestaat!! Mond. med. Zie ook *Vrije Jeugd* - II,8 en III,2 (febr. 1951).

1827 Jousselin. Zie aanhaling in n. 14. In deze vorm onjuist. Wel eindigde in Duitsland de vrije jeugdbeweging in de klassieke vorm. Zie n. 1819.

1828 Engelhardt (n. 19), blz. 42.

1829 Na 1918 verkondigt Vorrink (blz. 207/208) dat de blauwe jeugdbeweging haar betekenis voor de arbeidersjeugd verloren heeft. De middenstandsjeugd kan zich eventueel nog in blauwe bonden verenigen, de arbeidersjeugd hoort echter in de rode bonden thuis. Maar de historische realiteit in Nederland trok zich van deze wellicht op de Duitse ontwikkeling geïnspireerde theorie niets aan en de JVO bloeide.

1830 Schelsky (n. 7), blz. 74 die de politieke jeugdbewegers naar onze mening ten onrechte als een homogene groep opvat zegt: „die Reformen, die Massnahmen der Erwachsenen waren ihr zu kompromisshaft, zu experimentierend, zu langsam und zaghaft; nur in der grösstmöglichsten Radikalität der Umwälzung des Ganzen schien ihr der Erfolg einer endgültigen Stabilisierung, einer harmonischen Ordnung der Welt zu liegen... Daher sind die radikalsten und revolutionärsten Positionen jeweils auch die für diese Generationsgestalt typischsten."

1831 Engelhardt (n. 19), blz. 75/76: *Menschheitler* und *Völkischen*.

1832 Blüher (n. 12), I, blz. 101.

1833 Lütkens (n. 14), blz. 35; Blüher (n. 12), I, blz. 101/102: noemt F. geen antisemiet; „Er verlangte von den Juden dass sie sich zu einer semitischen Kultur verstünden, wie er zu einer germanischen; dann wolle er sie achten."

1834 Plessner (n. 1), blz. 12/13 over de tactiek van het fascisme tegenover de jeugd: „In plaats van de verouderde verdeling der maatschappij in de twee kampen van de bezittende en de bezitloze klasse kwam een nieuwe verdeling van de ouden en de jongen, de niet en wel generatiebewuste groepen, in het teken van de synthese tussen staat en jeugd en onder de klanken van de Giovanezza en het Horst Wessel-lied."

Hoezeer de nationaal-socialisten zichzelf als de voortzetters van de *Wandervogel*-traditie zagen leert ons: Bielefeld, H. - *Jugendbewegung als Tat und Vollendung*. In: *Reichszeitung der deutschen Erzieher; National-sozialistische Lehrerzeitung* (1934), afl. 5, blz. 9: „Jugendbewegung als Tat - das war der *Wandervogel*-sturmtrupp des Weltkrieges und des freiwilligen Arbeiterdienstes, der Zelt- und Wehrsportlager, der Grossfahrten ins Grenzland zu den vom Reich getrennten Volksgenossen. Es gab wenige Prediger in der Bewegung und noch weniger Redner. Das überragende Beispiel, das Vorbild wirkte alles. In Sprache und Schrift, in Kleidung und Gebärde, in Tanz und Gesang, in der Art des Schreitens und in dem Druck der Hand - immer war es die gleiche Haltung. Die Menschen, die 4 und 6 Wochen Grossfahrt in Wäldern und Gebirgen erlebt hatten, waren schweigsam geworden und sprachen nur noch Wesentliches."

1835 Becker (n. 1813), blz. 115: „Ein volles Drittel der Jugendbewegung wandte sich offen gegen alles, was sie für jüdischen Rationalismus, Internationalismus, Geldgier, Machtstreben und den Mangel echt deutschen Wesens hielt."

1836 Bij een schriftelijke enquête onder oud-JGOB'ers gaven van de 217 97 op dat zij PVDA stemden, 54 PSP, 7 CPN, en 2 VVD. Van 2 ging de sympathie uit naar de *Vrije Socialisten* en 55 hebben deze vraag óf niet beantwoord óf geschreven dat geen enkele partij hun kon bekoren.

1837 Lütkens (n. 14), blz. 20; Blüher (n. 12), I, blz. 106 zegt dat *Wandervögel* uit gezinnen van burgers en ambtenaren kwamen; niet uit die van de „Halbadel"; Schomburg, H. E., blz. 48 meent dat het ging om kinderen van kleine burgers en lagere beambten en dat „fast nicht vorhanden waren die Söhne des Reichtums"; *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 669 spreekt van afkomstig uit „der (im weitesten Sinn verstandenen) bürgerlichen Schichten".

1838 Blüher (n. 12), II, blz. 137 spreekt zich tegen het „Mädchenwandern" uit: „Vielleicht war gerade noch die Abstinenzbewegung zu ertragen und konnte noch fruchtbar sein, das Mädchenwandern aber schon nicht mehr"; Lütkens constateert na 1918 een tendens bij verschillende bonden om meisjes te weren. Deze verschijnselen brachten Blüher ertoe in 1912 de stelling te poneren dat de homoseksualiteit de drijfkracht van de *Wandervogel* was. *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 676: „Das die Homosexualität eine Reihe von Jahren lang im *Wandervogel* eine erhebliche Rolle gespielt hat, ist unbestreitbar." De vele leiders die in 1910 overgingen naar de *Jungwandervogel* bewijzen dit. Maar al is dit zo, daarom kan de homoseksualiteit nog niet in de sociologische zin een drijfkracht worden genoemd.

1839 Mond. med.; *Nieuwe Rott. Crt.* van 16 juli 1960: mededelingen van mevr. E. den Haan-Groen in *Padvinderij wil een „derde milieu zijn."*

1840 *Die Zerstörung der deutschen Politik, Dokumente 1871-1933*. Herausgegeben und kommentiert von Harry Pross, Hamburg 1959, blz. 151.

1841 Blüher (n. 12), II, blz. 142 en *Aut. und Fam.* (n. 11), blz. 664 en 670: Hans Breuer met zijn bundel volksliederen *Zupfgeigenhansl* was een vooraanstaande leider van de *Deutscher Bund* en voorvechter van de *Jugendkultur*-stroming.

1842 Blüher (n. 12), I, blz. 133.

1843 Een kortstondige poging van een groepje Gooise NBAS'ers in het begin van de jaren twintig het elitebeginsel in de bond te introduceren en de democratische structuur aan te tasten werd snel onderdrukt. Mond. med.

1844 Zo bezochten Duitse jeugdbewegers kampen van NBAS, AJC en VJV. De jongens voelden zich dan houterig en akelig nuchter en de meisjes geraakten in trance of zwommen weg in tranen van ontroering. Mond. med.

1845 Mannheim (n. 2), blz. 162 zegt van Frankrijk hoe dit „unmittelbar Zeuge war, wie die liberal-kosmopolitische Welle plötzlich verschüttet wurde durch das Aufsteigen einer nationalistischen Jugend".

1846 In de gedenkschriften van A. Herzen en de beschouwingen van Toergenjew over Bjelinski vinden we beschrijvingen van deze kringen. Dit jeugdverzet loopt vanaf de geheime genootschappen der Dekabristen ononderbroken voort tot de Russische revolutie van 1917. Verg. Constandse, A. L. - *Michael Bakoenin Russisch rebel*, Amsterdam 1948, blz. 31/32.

1847 *Lví Silou, Posta a dík sokolstvu*, Praha 1948, blz. 84/85.

1848 *Kath. Enc.* (n. 18), II, blz. 381.

1849 *Soembangsih, Gedenkboek Boedi Oetomo*, Amsterdam 1918, blz. 13; Blumberger (n. 1816), blz. 19 e.v.

1850 Lang, O. - *Chinese family and society*, London 1946, blz. 280.

1851 Idem, blz. 227.

1852 Pluvier, J. M. - *Overzicht van de ontwikkeling der nationalistische bewegung in Indonesië in de jaren 1930-1942*, 's-Gravenhage/Bandung 1953, blz. 20/21 noemt oprichting van *Boedi Oetomo* het begin van de nationale beweging en zegt op blz. 154: „In vele gevallen namen de jongeren het initiatief en stimuleerden zij de actie der ouderen."

1853 Lütkens (n. 14), blz. 138 noemt als „eine Aufgabe der Jugendbewegung die Anerkennung des Eigenwertes der Jugend".

1854 Haftmann, W. - *Malerei im 20. Jahrhundert*, München 1957², blz. 77: De *Jugendstil* „verband sich wieder mit deutschem „Idealismus" und trat demgemäss auch im Stilkleid mit Weltanschauung und möglichst priesterlich auf, trieb übrigens auch die Jugendbewegung aus sich heraus". Ook H. legt dus verband tussen *Jugendstil* – zo genoemd naar het blad *Jugend* dat in 1896 begon te verschijnen – en de jeugdbeweging. Het modewoord van die tijd was „Aufbruch der Jugend".

1855 Verg. de grondgedachte van F. v. Eeden - *Johannes Viator* en werk van J. Toorop als *De drie bruiden*.

1856 Uit allerlei uitingen van jeugdbewegers blijkt dat zij zich dit verband althans niet bewust waren. Als C. D. Lopes de Leao Laguna het begrip jeugdbeweging omschrijft maakt hij noch van kapitalisme en uitbuiting noch van industrie en techniek melding, hij spreekt slechts van de strijd tegen de buitenwereld en de nedertrekkende krachten in de mens zelf. De leegte en vervelende doodse burgerlijkheid ziet hij als de belagers van het jeugdidealisme. Verg. *Regeneratie*, 1931 (6).

1857 Riesman, D. e.a. - *The lonely crowd, a study of the changing American character*, (abridged by the authors), New York (1950), blz. 332 e.v. Blz. 336: „the vogue of the folk dancer is real testimony to people's search for meaningful, creative leisure, as is, too, the revival of craftsmanship. The folk dancer wants something better but does not know where to look for it. He abandons the utopian possibilities of the future because, in his hatred of the American present, as he interprets it, he is driven to fall back on the vain effort to resuscitate the European or American past as a model for play." Deze lijn laat zich doortrekken naar de jeugdbeweging.

1858 Ruitenberg, L. H. - *De klassieke jeugdbeweging*. In: *Wending* XI,4 (juni 1956). Een poging in dezelfde richting maar niet vrij van feitelijke onjuistheden en onvoorzichtige veralgemeningen. Daar komt nog de typische bevangenheid van de oud-jeugdbeweger bij.

1859 Voor de vrije jeugdbonden gaat dit op, maar voor de rode bonden zie blz. 369. De overgang van de AJC van politieke naar idealistische jeugdbeweging demonstreerde zich juist in de stijging van het percentage meisjesleden tot 50. Zie blz. 197.

1860 Het maximum werd bereikt voor de KGOB in 1913 met 1400, voor de JGOB in 1918/1919 met 1626, voor de NBAS in 1923 met 1683 en voor de NJN rond

1940 met ruim 1800. Alleen de bonden met volwassen en meestal gesalarieerde bestuurders die een tussenpositie innamen, brachten het tot 4000 á 8000 leden (JVO, VCJB en AJC).

1861 Jan de Wilde ging dit na voor de NJN en deelde dit op een congres mede; JS - XIV, 1 (jan. 1927) vermeldt dat het lidmaatschap gemiddeld 8 maanden duurde; JGOB-*jaarverslagen 1930/31 en 1931/32* berichten dat op een ledental van 500 jaarlijks ruim 300 leden afgeschreven en een soortgelijk aantal nieuw ingeschreven werd.

1862 JS - XIV, 1 (jan. 1927) geeft op dat 9% van de nieuwe leden uit andere bonden afkomstig is, waarvan een derde uit de AJC.

1863 Blüher (n. 12), I, blz. 59: een ouderraad presenteerde de *Wandervogel* naar buiten. „Ganz getrennt davon bestand die eigentliche Jugendverbindung mit ihren Führern; es wurde dafür gesorgt, dass der Ausschuss möglichst wenig damit zu tun hatte, nur Geld und Namen hergab und, wie gesagt, der Öffentlichkeit gegenüber ‚bürgte'."

1864 Idem, I, blz. 153.

1865 Dit bleek bijv. bij de weerstand tegen de VLK in de NBAS (blz. 290 e.v.) die vooral van de gewone leden uitging, die hierbij niet op beginselen steunden maar zich lieten leiden door vooroordelen en angst voor de publieke opinie.

1866 Lütkens (n. 14), blz. 143: „Alle Jugendgruppen haben sich zu ihrer Zeit mit dieser „Älterenfrage" mühsam herumgeschlagen."

1867 We noemen het *Verbond van Oud-*JVO*'ers*, de *Oud-Leden-Organisatie van de* VCJC, de *Jongerengroep* in de NNV en de pogingen om tot een *Jongsocialisten*organisatie naast de AJC te komen. Bovendien vingen PIA en VCJB door hun hogere leeftijdsgrens oud-leden uit de blauwe bonden op. En dan was er nog de eigenlijke jongerenbeweging: JVA, *De Jonge Gids* enz.

1868 *Soc. Jeugdorg.* (n. 146), blz. 67 e.v.

1869 Mannheim (n. 2), blz. 162 spreekt over de onhoudbaar geworden opvatting dat de generatieproblematiek een bewijs zou leveren voor de rechtlijnige vooruitgangsconceptie. Blz. 180: jong en oud is niet identiek met progressief-conservatief. „Jede unvermittelte Gleichsetzung oder Verknüpfung biologischer Data mit geistigen Erscheinungen führt zu einem quidproquo, das nur Verwirrung stiftet."

1870 Jaspers, K. - *Die geistige Situation der Zeit (1931)*, Berlin 1949, blz. 27 formuleert waar het hier om gaat als „Das nur Neue wird das Wahre, die Jugend Wirklichkeit der Zeit."

1871 Litt (n. 2), blz. 46/47.

1872 In zekere zin maakt reeds Blüher (n. 12), II, blz. 35 melding van dit verschijnsel: „das widersprechende Schauspiel, dass ein radikalistischer Pädagoge an der Spitze eines sehr gesitteten Jugendbundes stand, der stets die Erzieherhand der Oberlehrer über sich zu fühlen hatte, und dagegen ein sehr treuer und konservativer Oberbachant der Führer einer romantischen Jugendbewegung war, über die man eigentlich so gut wie gar keine Aufsicht hatte".

1873 *De Kern* - jan. 1928: op het eerste *Nederlandsche Paedagogische Congres* stond „De culturele betekenis der jeugdbeweging" in het middelpunt der belangstelling. Wieke Ploegsma en Koos Vorrink formuleerden over dit thema 12 stellingen.

1874 Pross (n. 1840), blz. 146.

1875 Verg. Wyneken, G. - *Was ist Jugendkultur*, 1914 en *Schule und Jugendkultur*, Jena 1919.

1876 Lütkens (n. 14), blz. 22.

1877 Blüher (n. 12), I, blz. 22 e.v.

1878 Weimer, H. - Geschichte der Pädagogik, Berlin 1956[12], blz. 153.

1879 Prakke, H. J. - *De „Seismograaf-functie" der jongere generatie*, Amsterdam 1959.

1880 Lütkens (n. 14), blz. 144/145.

1881 Prakke, H. J. - *Pers en politieke elite*, Assen 1954, blz. 82.

1882 Ruitenbeek, H. M. - *Het ontstaan van de Partij van de Arbeid*, Amsterdam 1955, blz. 29: „Vorrink had zich door zijn activiteiten in de jeugdbeweging een ondogmatische denkwijze verworven en legde sterk de nadruk op het menselijk-maatschappelijke." Banning (n. 303), blz. 65: „heel velen hebben aan de totstandkoming meegewerkt; men zal nochthans begrijpen, wanneer ik de PVDA zie als eindelijk gerijpte vrucht van een geestelijk-maatschappelijk proces, waarin ik zelf ben gevormd."

1883 Het voor de jeugdbeweging zo wezenlijke antimilitarisme vond onder de druk van een dreigende atoomoorlog in de PSP opnieuw een politieke vorm. De sympathie bleek bij ondervraging groot. Zie ook n. 1836.

1884 Lindeboom, J. - *Geschiedenis van de Barchem-beweging. 1908-1958*, z.p., 1958, blz. 21 e.v.: sociale belangstelling kenmerkte de beweging van het begin af; blz. 101: Banning is de personificatie van het samengaan van het vrije protestantisme en het socialisme.

1885 Lütkens (n. 14), blz. 30; Blüher (n. 12), II, blz. 9: over de jeugdbeweging: „hier wuchs organisches Leben".

1886 Hoezeer de term waarmee Schelsky de Duitse jeugd aanduidt, betrekking heeft op een beperkt fenomeen, blijkt uit de ook letterlijk zo genoemde „skeptische generatie" van de jaren tachtig in Rusland. Verg. Michailowski, N.K. - *Literatoerno-krititsjeskije statjie*, Moskwa 1957, blz. 594.

1887 Behalve de reeds genoemde Schelsky (n. 7) en Muchow (n. 8), in Nederland Romein-Verschoor (n. 678) en verder: Vries Reilingh, H. D. de - *De mentaliteit van de Nederlandse jeugd na de Tweede Wereldoorlog*. In: *Sociologisch Jaarboek, III*, Leiden 1949; Saal, C. D. - *Hoe leeft en denkt onze jeugd?*, Utrecht 1950; Goudsblom, J. - *De nieuwe volwassenen, een enquête onder jongeren van 18 tot 30 jaar*, Amsterdam 1959.

STELLINGEN

I

De Duitse en Nederlandse vrije jeugdbewegingen met hun aanvankelijk romantisch anti-kapitalistische vluchtkarakter en later deels humanitair-idealistische inslag zijn van kortstondige en geografisch beperkte aard geweest. Verbreider, duurzamer en derhalve normaler was de jeugdbeweging die zich nationale taken stelde.

II

De „klassieke" vrije jeugdbeweging in ons land gaf aan de generatietegenstelling rond de eeuwwisseling een tijdelijke en onherhaalbare vorm, alleen passend in de toenmalige historische situatie die reeds in 1930 tot het verleden behoorde.

III

De mening van M. J. Hartgerink dat de Nederlandse jeugdbeweging een imitatie van de Duitse is, wordt door het historisch onderzoek geenszins bevestigd.

(M. J. Hartgerink - Jeugdbeweging, Assen 1946, blz. 27).

IV

Hoewel uit de jeugdbeweging zeker een aanzienlijk aantal politiek leidinggevende figuren is voortgekomen, overschat H. J. Prakke de betekenis van de jeugdbeweging „in het groeiproces ener nieuwe intelligentsia".

(H. J. Prakke - De groepskrantjes der opkomende voorhoede, Assen 1956, blz. 52).

V

Ten onrechte wekt H. Schelsky bij het aanduiden van de naoorlogse Duitse jeugd als „die skeptische Generation" de indruk, dat het hier een nieuw verschijnsel betreft. De jongeren in Rusland rond 1890 werden niet alleen eveneens letterlijk de „skeptische generatie" genoemd, doch zij zouden tevens de door Schelsky vermelde eigenschappen bezeten hebben.

(H. Schelsky - Die skeptische Generation. Eine Soziologie der deutschen Jugend, Düsseldorf/Köln 1958[2];
N. K. Michajlovskij - Sočinenija, S-Pb. 1897, t. 6, blz. 771 e.v.;
N. V. Šelgunov - Očerki russkoj žizni. In: Russkaja mysl' - mart 1890, blz. 190 e.v.).

VI

Aan de contemporaine sociale geschiedschrijving kan bezwaarlijk de eis gesteld worden melding te maken van alle mondelinge bronnen; dit zou in bepaalde gevallen de betrokkenen maatschappelijk kunnen schaden.

VII

De door J. Huizinga gehanteerde onderscheiding tussen doelmatige en ondoelmatige oorlogen is niet houdbaar.

(J. Huizinga - In de schaduwen van morgen, Haarlem 1935[4], blz. 176 e.v.).

VIII

Aan de invloed van de door Marx geconcipieerde geschiedbeschouwing is geen historicus van enige betekenis in onze tijd geheel ontkomen.

IX

De veronderstelling dat de leer van de zgn. dubbele waarheid niet als zodanig bestaan heeft, omdat een expliciete formulering in de scholastieke geschriften ontbreekt, is aangetast door de ontdekking van het Boëthius de Daciër toegeschreven manuscript „De mundi aeternitate" waarin formuleringen voorkomen die van deze opvatting

blijk geven. Deze leer van de zgn. dubbele waarheid in de kring der Averroïsten moet als de embryonale vorm van de humanistische wereldbeschouwing gezien worden.

(Géza Sajó - Un traité récemment découvert de Boèce de Dacie «De mundi aeternitate», Budapest 1954).

X

De essayistische vorm die H. J. Pos aan zijn latere wijsgerige werk gegeven heeft, vloeide voort uit zijn overtuiging dat hij niet leefde in een tijd van synthetisch, maar van kritisch-analytisch denken.

XI

De zowel na als naast elkaar optredende verschillen in de Spinoza-interpretatie moeten gezien worden als een weerslag van sociale ontwikkelingen en spanningen.

XII

De christelijke en klassieke levensvisie zijn in wezen onverenigbaar. Een christelijk gymnasium is derhalve een tegenstrijdigheid.

XIII

De neiging om bij het geschiedenisonderwijs op de middelbare school het accent te verleggen naar cultuur- en ideeëngeschiedenis ten koste van de politieke en sociaal-economische geschiedenis, verdient geen ondersteuning, én omdat de laatste de omlijsting voor de eerste levert, én omdat de ontvankelijkheid en het begripsvermogen voor de eerste op de middelbare schoolleeftijd pas in de hogere klassen in voldoende mate aanwezig kunnen zijn.

XIV

Bij de beperking van de leerstof voor het geschiedenisonderwijs dient als richtsnoer genomen te worden dat allereerst datgene voor behandeling in aanmerking komt, wat kan bijdragen tot het begrijpen van de eigen tijd en de eigen historische situatie.

Stellingen behorende bij G. J. Harmsen

Blauwe en rode jeugd

Amsterdam 1961

PERSONENREGISTER

Adama v. Scheltema, C. S. 194, 234
Adler, M. 425
Adriani, M. J. 295, 449
Agenant, J. 245, 462
Agter, B. 284, 288
Ailly, A. J. d' 241
Albarda, J. W. 398, 458
Albers, H. 429
Albert, 46
Amerongen, G. v. 397
Amstel, A. v. zie Gool, A. v. —
Anderson, T. 128, 129
André zie Meijer Drees, W. C. —
Andriessen, W. 314, 454
Ankersmit, J. F. 309, 391, 399

Bakels, A. C. 433
Bakker, M. 357
Bakker, P. 175, 194
Bakoenin, M. A. 218
Banning, W. 11, 84, 86, 89, 90, 92, 93, 98, 117, 140, 234, 399, 400, 403, 405, 406, 408, 416, 453, 468
Barmes,, Fl. 300, 435
Becker, H. 463, 465
Becker, P. 160, 161
Beekman, G. 419
Beer, M. 408
Beets, N. 80
Benders, J. 264, 285, 443, 448
Bennink, G. 30
Besant, A. 242
Bergh, H. v.d. 227
Bergmeijer, J. A. 429
Berlage, H. P. 194, 416
Bernstein, E. 394
Besant, A. 242
Beversluis, M. 194, 241, 264, 330, 443
Beuzemaker, K. 219, 433, 461
Bielefeld, H. 465
Bjelinski, W. G. 466
Blaauw, Fam. 420
Blaauw, K. 422
Blom, Ch. 264, 268, 269, 274, 276, 280, 281, 283, 285, 293, 335, 337, 339, 343, 344, 458, 459
Blüher, H. 7, 373, 383, 384, 401, 415, 448, 462, 465, 467, 468
Blumberger, J. Th. P. 463, 466
Bobzien, Fr. 318, 454
Boer, D. 342, 346, 431, 458
Börger, A. 350, 351
Boersma, J. zie Engels, J. —
Boetje, J. 300, 313
Boetje-Van Ruyven, M. R. S. 437
Bogdanow, N. 451
Bolman, J. 444
Bonger, W. A. 191, 427, 430, 432
Bonn, S. 194
Bonte, M. 287, 449
Bos, K. A. 36
Bosch, J. v.d. 17, 385
Boutens, P. C. 80
Brailsford, H. N. 316
Brandon, C. 81, 84, 400-402
Brandt Corstius, J. 268, 271, 282, 291, 292, 336, 337, 354, 383, 440, 444, 448, 449, 459, 461
Brautigam, G. 453
Brautigam, J. 390,
Breuer, H. 465
Breurs, K. 457
Brinckman, 30
Brink, R. v.d. 422
Brouwer, F. I. 235, 426, 437
Brouwer, J. 149, 439
Bruggen, C. v. 398
Bruggen, K. v. 398
Brugmans, H. 442
Brugmans, I. J. 30, 388

Brugmans, M. 407
Bruin, D. de 47
Buck, P. 194
Büchner, L. 31, 32
Buskes, J. J. 386, 425
Bymholt, B. 28, 36, 39, 40, 43, 384, 387-390, 399

Campert, J. 241
Canne-Meyer, H. 419
Čapek, K. 50
Casimir, R. 76, 78, 230, 234
Ceton, J. 130
Cleeff, Ed. v. 12, 427
Cochius, P. M. 241, 242
Coen, 394
Coenraads, Ed. 169
Cohen, F. 195
Collem, A. v. 194, 234
Colthof, S. 33
Constandse, A. L. 145, 155-157, 218, 419, 466
Corelli, M. 234
Costa, I. da 20
Coster, D. (schr.) 227
Coster, D. (latere fysicus) 90
Couperus, L. M. A. 100
Croll, C. 390

Daalder, D. L. 234, 264, 350, 399, 400, 401, 403-405, 458
Daalder, M. 292
Danneberg, R. 50, 120, 121, 213, 392, 396-399, 409, 428, 432
Darwin, Ch. 32
Deckers, 185, 461
Deelen, H. L. F. J. 4, 12, 281, 282, 383, 408, 434, 444, 463
Dekker, M. 174, 194
Denig, C. 280, 284
Denneboom, E. 407
Diamant, N. 457
Diefenbach, K. W. 447
Dimitrof, G. 326, 456
Dolleman, W. F. 119, 127, 214, 409, 413
Domela Nieuwenhuis, F. 28, 32-34, 37, 39, 41, 46, 58, 218, 388, 389, 391, 401, 405
Dommisse, F. 430
Don, A. 91, 402
Donkersloot, N. A. 241
Doorenbos, C. 202
Dostojewski, F. M. 227
Dozy, J. 295, 437, 449
Dresden, S. 398
Driesten, Th. v. 221, 320, 321, 454, 461
Drukker, B. 390
Duinen, E. v. zie Brandon, C. —
Duys, J. E. W. 452
Dijk, H. v. 425

Eckehard, 242
Eeden, F. v. 46, 99, 100, 106, 113, 242, 407, 417, 435, 466
Eernstman, J. P. A. 11, 21, 385, 386, 408, 430, 440
Eggenhuizen, A. 289
Egger, H. 412, 416, 417
Ehrbecker, M. 90, 405
Ehrhardt, 316
Eikeboom, H. 145, 171, 422, 452, 461
Ekk, N. 451
Engelhardt, V. 13, 368, 384, 425, 463, 464
Enka, 416
Engels, J. 12, 141, 143, 145, 146, 148, 149, 220, 221, 317, 337, 339, 384, 392, 393, 397, 398, 407, 408, 414, 416, 417, 418, 419, 423, 457, 458
Enthoven, F. B. 419
Es, M. v.d. 407
Everaarts, W. 140, 147, 148, 407
Exter, W. v. 219, 220, 419
Eyl, I. 439
Eynde, J. v.d. 420, 458

Fallada, H. 401
Fahrenfort, J.J. 385
Felkers, P. 459
Fels, C. 330
Ferrer, F. 151, 419
Fetter, J. C. A. 401, 440
Fidus zie Höppener, H. —
Fischer, E. 298, 316, 350, 453
Fischer, K. 372
Flameling, J. 321
Foerster, F. 234, 415
Forrer, D. 174
Fortuyn, J. A. 53
Franco, F. 332, 457
Frank, L. 396
Frapié, L. 194

Gaarkeuken, M. 420, 448, 461
Gandhi, M. 221, 254, 339, 348, 433, 460

Geelen, K. v. 125, 145
Geisendorf, Th. 384
Gerhard, A. H. 32, 177
Gerretsen, F. C. 243
Gezelle, G. 194
Giesen, J. 145, 389, 416, 420
Giezen, C. 390
Giltay, H. 438
Gladkow, F. 451
Goede, B. de 399
Goekoop-de Jong van Beek en Donk, C. 100
Goes, F. v.d. 453
Goes-Van Naters, M. v.d. 209, 241, 243, 263
Gogh, V. v. 99, 195
Gool, A. v. 64, 120-124, 126-130, 152, 214-216, 397, 408-413, 416
Gordeau, H. 384
Gorki, M. 332
Gorter, H. 80, 194, 217, 408, 409, 411
Gortzak, H. 219, 419
Goudsblom, J. 468
Goulooze, D. 219, 220, 224, 226, 256, 419
Graaf, H. T. de 251
Grelinger, H. 19
Greshoff, J. 418
Grewel, F. 218
Grimm, R. 121
Groenendaal, H. 148, 157, 159, 160, 243, 250, 420, 438
Groeneveld, B. 427
Groen van Prinsterer, G. 18, 23
Gropius, W. 447
Grosz, G. 422
Grundtvig, N. F. S. 385
Gunning, C. P. 234, 276, 283, 427, 444, 446
Gunning Wzn, J. H. 402, 443
Gurlitt, L. 380
Gyptner, R. 257

Haalen, M. v. 427
Haan, J. de 422
Haan, W. R. 390
Haan-Groen, E. den 465
Haas, J. de 152, 170, 420, 452, 461
Haeckel, E. 32
Haftmann, W. 466
Hahn, A. 194, 389
Hammacher, A. M. 399
Harmsen, B. 346, 435, 436, 440
Harrison, Th. Q. 254, 255
Hartgerink, M. J. 12, 401, 462
Hartmann, H. 12, 384, 463
Hartog, 219
Hartog, H. 398
Harttorff, 28
Hartveld, L. 443
Hasebroek, J. P. 19
Havelaar, J. 227
Heertje, H. 393, 398, 399
Heimans, E. 77, 236, 390
Heimans, J. 237, 437
Heldring, O. G. 17
Herrle, Th. 462
Herzen, A. I. 466
Hesse, H. 448
Hessels, Br. 461, 462
Heyermans, H. 234, 443
Hindus, M. 451
Hitler, A. 326, 348
Hoboken, P. v. 241
Hodder Williams, J. E. 385
Hodler, F. 447
Höglund, Z. 409
Hölz, 157
Höppener, H. 234, 286, 287, 442, 447, 448
Hoernle, E. 432
Hoeven, M. des Amorie van der 19
Hoffmann, H. 463
Hogerhuis, Gebr. 48
Holierook, J. 212, 453
Holk, L. J. v. 251
Holthaus, W. 156
Hoogenbirk, A. J. 23
Hoorn, P. v. 433
Houten, S. v. 388
Houtman, J. 442
Hoytink, A. 346, 440, 441
Huch, R. 234
Hugenholtz 53, 442
Huygens, C. 100, 400

Iependaal, W. v. 194
Indenhooghe, S. zie Eyl, I. —
Ittmann, G. P. 278, 280, 458

Jacobs, J. W. 194
Jacobs, P. 460
Jahn, J. F. L. C. 374
Jahoda-Lazarsfeld, M. 464
Jans, R. 405, 406, 416, 418
Jansen, W. 448

Jansonius, J. G. 387
Janssen, H. 277
Jaspers, K. 379, 467
Jong, A. de 146, 157, 392, 461
Jong, A. M. de 174, 179, 194, 362
Jong, A. R. de 443
Jong Edz, F. de 398, 400, 403, 411, 423, 424, 429, 430, 432, 450
Jong, L. de 127, 413
Jonge, J. de 238
Jonker, 237
Jordaan, L. J. 194
Jousselin, J. 17, 368, 384-386, 407, 464
Jungmann, Fr. 6, 373, 383, 460

Kadt, J. de 219, 315, 318, 454
Kanehl, O. 422, 452
Kappetein, M. B. 79
Kat, 37, 389
Keizer, W. 145, 407
Kelk, C. J. 416
Kerenski, A. F. 153
Key, E. 448
Kiès, P. 309
Kinderen, A. der 399
Kirk, H. 194
Kisjes, L. 422
Kitsz, C. 125
Klaren, U. J. 400
Kleerekoper, A. B. 452
Klein, A. (Averink, A.) 455
Kleuver, J. 330, 331
Klikspaan 385
Klinkenberg, W. 358, 462
Kloenne, A. 456, 461
Kloet, L. 454
Klunder, B. 140
Kluit, M. E. 386
Knap, J. 422
Knoppers, B. A. 2, 12, 383, 385, 386, 415, 425, 427, 430, 432, 440-442, 445, 446, 457, 458, 464
Knuttel, J. A. N. 412, 433
Koejemans, A. J. 456
Koene, A. 218
Kohlbrugge, J. H. F. 12, 430
Kok, N. 275, 287
Kol, H. H. v. 33
Kollwitz, K. 195, 422
Koning, J. de 346, 440
Kooiman, W. 41
Kool, K. 439
Koomen, J. 314, 451-454
Kooyman, P. A. 157, 420
Koppen, W. 171, 420, 422
Korn, K. 394, 396
Koster, F. 236, 237
Kraal, J. zie Vorrink, K. —
Krisjnamurti, 242
Kroepskaja, N. 213, 432
Krop, H. 416
Kropotkin, P. 28, 32, 46, 391
Krul, J. 422
Kruyt, J. W. 145
Kuiper, K. 148, 219, 220, 418, 434
Kupers, E. 54, 429
Kurella, A. 413
Kuusinen, O. 327
Kuykhof, J. G. v. 53, 60, 396
Kuyper, A. 55, 363, 386, 393

Laan, H. ter 392
Laar, H. v. 426
Lafargue, P. 167, 421
Lakerveld, L. 219
Lambeck, 41
Lammes, D. 457
Lang, O. 466
Langeveld, M. J. 231, 235
Lansen, P. 405, 439
Last, J. 194, 212, 305, 317, 328, 430, 455, 546
Leemans, M. 453
Leeuw, A. S. de 433
Leeuw, J. J. v.d. 239-241, 243, 337, 438
Leeuwen, F. v. 194
Lehning, A. 138, 421
Lehouck, F. 387
Lenin, W. I. 153, 214, 217, 319, 387, 408-411, 432, 438
Ley, P. H. v.d. 77, 83, 84, 91, 402
Liebknecht, K. 61, 119, 122, 127, 148, 392, 394-396, 408-411
Liepmann, H. 454
Liefde, J. de 19
Lietz, H. 380
Ligt, B. de 99, 138, 139, 157, 348, 414, 416, 419, 440
Ligthart, J. 174, 402
Linde, L. v.d. 157, 420
Lindeboom, J. 385, 386, 440, 468
Lindeman, H. 201, 202, 429, 430
Lindeyer, G. F. 39, 40, 41, 43, 387-390
Lindsey, B. B. 350
Litt, Th. 379, 383, 467

Loen, Is. v. 455
Lopes de Leao Laguna, C. D. 462, 466
Lubbe, M. v.d. 456
Lütkens, Ch. 360, 373, 380, 381, 384, 406, 462-468
Luiting, Fam. 420
Luitjes, Th. 32, 36, 39, 41, 388-390
Luteraan, B. 32, 121, 390, 410
Luurtsema, Fr. 357, 462
Luxemburg, R. 52, 148, 408

Machno 157
Mähring, P. 25
Makarenko, A. S. 336, 451
Man, H. de 61, 119, 182, 211, 337, 396, 409, 410, 425, 431
Mannheim, K. 249, 383, 439, 465, 467
Marmelstein, J. Ph. 22
Marsman, H. 227, 442
Marx, K. 18, 319
Masereel, Fr. 195, 234
Matzke, Fr. 298
Meekeren, W. v. 461
Meer, Br. v.d. 262
Meerloo, A. 241, 438
Mehnert, K. 316
Meilink, L. 434, 444
Mendels, M. 53, 54
Menist, A. 148, 219, 320, 461
Metscher, P. 220, 433, 434
Meyboom, M. 241, 242, 286
Meyer, B. 393, 394
Meijer, H. 136, 415
Meijer, J. 113, 137, 141, 234, 256, 407, 408, 415, 416
Meijer Drees, W. C. 401
Meijer-Wichmann, Cl. 105, 406
Michailowski, N. K. 468
Michels, A. W. 392
Mierop, L. v. 46, 99, 107, 139, 266, 349, 391, 416, 448, 458
Miranda, S. R. de 398
Mispelblom Beyer, H. J. 442
Mobach, Tj. 232
Mol, H. 64
Molenaar, D. 81
Molenaar, J. 314, 320, 454, 457, 458
Molenaar, H. 141, 431
Molendijk, H. 268, 303, 352, 425-427, 450
Mooyman, P. 439
Morris, W. 447
Mourits, J. 112, 138, 139, 141-143, 145, 148, 245, 407, 408, 461
Muchow, H. H. 383, 468
Mühsam, E. 218, 422
Münzenberg, W. 122, 130, 215, 387, 393, 396-398, 408, 409, 411, 414
Mulder, R. 420
Multatuli, 31-33, 96, 234, 405
Mussolini, B. 341

Nab, H. 219
Nadort, C. 275
Nagel, J. 220
Nahon, A. 194
Nescio, 417
Nietzsche, F. 448
Nispen tot Zevenaer, 318
Noordhoff, W. 346, 429, 440
Noort, v. 117
Nijnatten, A. A. v. 131, 413

Olaussen 122,
Oldeboerrigter, Melle 422
Oldeman, G. 346
Ollenhauer, E. 425
Onderdijk, J. 41
Oorschot, G. v. 449
Oosterbroek, P. 416
Oosterwijk Bruyn, W. v. 18-20, 23, 385-387
Ortt, F. 46, 391
Oudegeest, J. 33, 176, 309, 423-425, 429
Overst, H. 391, 392
Oversteegen, G. 420, 422

Paaltjens, P. 385
Paap, W. 399
Palland, v. 438
Pannekoek, A. 217, 408, 409
Penning, 48
Peters, J. 206, 450, 451
Peters, K. J. L. M. 12, 384
Pevsner, N. 447
Pianzola, M. 410
Pieck, W. 387
Pierson, A. 385
Pit, A. 398

Plas, P. v.d. 346
Plessner, H. 1, 383, 464
Pleysier, A. 194, 400, 405, 426, 427, 432, 449

Plisnier, Ch. 433
Ploegsma, W. 467
Ploeg, H. v.d. 457
Pluvier, J. M. 375, 466
Poelje, G. A. v. 281, 282
Polak, Ed. 48, 53, 54, 390, 393, 394
Polak, H. 29, 68, 388, 393
Ponzen, 48
Poort, H. 80, 81, 402
Popert, H. 234, 415
Powell, B. 213, 259, 362, 434, 435
Prakke, H. J. 12, 147-149, 246, 261, 399-403, 407, 408, 414, 418, 435, 439, 467, 468
Prellwitz, G. 285, 288, 415
Prins, E. 447
Pront, J. 459
Proost, K. F. 393, 406, 407, 411, 415, 416, 439
Pross, H. 465, 467
Proudhon, P. J. 167
Pryes, C. 54, 394
Puttelaar, J. B. v.d. 19
Pijper, W. 398

Quack, H. P. G. 19, 385

Raalte, E. v. 340
Radbruch, G. 181, 182
Radek, K. 409, 411
Ramus, P. 422
Rathenau, W. 252
Ravesteyn, W. v. 410-412
Rees, J. v. 99, 105-107, 114, 131, 139, 229, 231, 240, 242, 247, 349, 405-407, 415, 435, 442
Reich, W. 350, 351, 460
Reitsma, J. 385, 386
Reve, G. v.h. 125, 408, 432
Reijndorp, B. 31
Riesman, D. 466
Rode, A. de 145
Rodenbach, A. 374
Roessingh, K. H. 251
Rogge, E. 41
Rogier, L. J. 463
Roland Holst, H. 53-55, 57-59, 62-64, 80, 120, 124, 131, 139, 194, 219, 221, 234, 267, 272, 297, 343, 345, 348, 349, 384, 392, 393, 395, 396, 408, 409, 411, 412, 440, 453, 454
Roland Holst, R. N. 194, 398
Romein, J. M. 385, 433
Romein-Verschoor, A. 246, 383, 385, 399, 416, 439, 461, 468
Rosseau, A. 126, 151-154, 419
Rost van Tonningen, M. M. 313
Ruitenbeek, H.M . 381, 468
Ruitenberg, L. H. 466
Ruskin, J. 242
Ruusbroek, J. v. 242
Rijnders, G. 170
Rijsdorp, W. 107

Saal, C. D. 468
Saborit 409
Sacco, 172, 305
Saint Simon, C. H. de 17
Saks, J. 400
Salomons, A. 406
Sanders, K. 443
Schaap, J. 284
Schaper, J. H. A. 32, 36-41, 53, 388-391
Schelsky, H. 381, 383, 425, 462, 464, 468
Schermerhorn, N. J. C. 405, 418, 461
Schirrmann, R. 273, 274, 444
Schmidt, F. U. 89, 105, 106, 138, 405, 406
Schmidt, P. J. 454, 461
Schönhaar, E. 411
Schönlank, B. 211
Schönstedt, W. 298
Schomburg, H. E. 373, 465
Schoonenberg, F. 330, 331
Schotting, L. 35, 41, 387
Schuhmacher, P. 174, 182, 405, 425, 427
Schurer, F. 442
Schuurman, H. 148, 166, 167, 274, 279, 420-422, 445
Seling, H. 447
Seton, E. Th. 259, 434, 435
Siebelink, C. 126, 151, 152, 412
Sikma, K. 408
Sillem-Gaymans, 117
Silone, I. 194
Simonis, P. 175, 439
Simons, W. J. 416
Sinowjew, G. zie Zinowjew, G.
Sipkes, C. 237, 241, 280, 437
Slauerhoff, J. 140, 227, 416, 434
Sleef, J. W. 60
Sloff, J. C. 284
Sluyzer, M. 398
Smit, W. A. P. 241

Sneevliet, H. 220, 221, 454, 455
Sneller, Z. W. 387
Soep, A. B. 32, 388, 390
Spelberg, E. D. 251
Spiekman, H. 31, 41, 53, 390, 398
Stam, M. 416, 418
Stenhuis, R. 54, 137, 177, 180, 394
Sternheim, A. 174
Sternheim, J. 393
Sterringa, H. 327, 329, 331, 454, 456, 457
Sterringa, J. 48, 391
Stevens, M. 226, 256, 423
Stoffel, S. H. 53, 393
Stoovelaar, J. 206, 284, 426
Struik, D. J. 127, 129, 411-413, 433
Stufkens, N. 209, 430
Stuiveling, G. 194, 346, 431, 432, 442, 459
Suchtelen, N. v. 100, 169
Suurhoff, J. G. 202, 301, 430, 450
Suys, J. 433
Swart, W. K. de 37, 387, 389
Sijes, B. A. 384
Sijn, H. v. 442
Sijn, J. A. v. 241

Tabak, 117
Tagore, R. 234, 242
Takes, B. 130, 413
Tas, S. 315, 318, 454, 461
Tasman, K. 230
Terwey, J. 47, 405
Tesarek, A. 432
Thomassen, W. 298, 436, 444, 447, 449
Thijsse, J. P. 77, 236, 237, 390, 398, 437
Thijssen, Th. 68, 75, 77, 78, 400
Tiel, W. v. 285, 287, 288, 290-292, 294, 337, 436, 447-449
Tieleman, C. G. 36
Tiggers, L. 427
Tiggers, P. J. 174, 192, 401, 425, 427
Till, F. v. 289
Tinbergen, N. 295, 449
Tjallingii, Fr. 295, 296, 437, 449
Toergenjew, I. S. 466
Tol, H. v.d. 136, 141
Toller, E. 422, 452
Tolstoj, L. N. 99, 257, 405
Toornstra, K. 255, 299, 306, 405, 425, 428, 450
Toorop, J. 99, 194, 234, 447, 466
Toot, J. 80, 89, 90, 403-405
Travailleur, zie Luitjes, Th. —
Traven, B. 194
Treub, M. W. F. 347
Trevar, J. 74
Tricht, J. L. v. 440
Troelstra, P. J. 46, 59, 61, 118, 132, 174, 221, 405, 408, 413
Trotski, L. 320, 321, 411
Tsjitsjerin, G. W. 130, 392, 413
Tulp, D. 80, 84, 90
Twisk, J. H. v. 274, 280
Tijsen, A. 458

Valkema, D. 443
Valkhoff, J. 433
Vanter, G. zie Reve, G. v.h. —
Vanzetti 172, 305
Varekamp Jr., J.H. 91-93, 404
Veer, W. 287
Veer, J. K. v.d. 37, 38, 387-389, 390
Velde, C. A. v.d. 398, 399
Veldman, A. 331
Verduin, B. 217, 218
Verhulst, C. 241
Vermeer, E. 449
Viruly, A. 241, 243, 438
Visscher, J. 39-41, 390
Visser, L. de 125
Vleeming, T. 415
Vleggeert, J. C. 388
Vletter, A. de 229, 230, 434, 435
Vliegen, W. H. 31, 37, 43, 60, 318, 387-390, 392, 394, 395, 397, 399, 400, 412
Volckaert 27, 52, 393
Vollenhoven, v. 19
Vonk, J. 443, 461
Voogd, J. 361
Voogd, P. 66, 68, 69, 121, 133, 177-179, 185, 361, 390, 395-399, 410, 414, 415, 424-428, 453
Vorrink, K. 86, 89, 92, 95, 103, 108, 174, 175, 179-180, 182-188, 190, 194, 195, 199-201, 205-212, 278, 281, 304-307, 311, 312, 314, 329, 383, 403-405, 413, 416, 419, 424, 425, 427, 429-432, 436, 449-452, 454, 456, 464, 467, 468
Vos, Margot 174, 194, 315
Vos, M. W. 174, 193, 194, 427
Vrankrijker, A. C. J. 390

Vries, A. de 194
Vries, H. de 442
Vries, Th. de 332
Vries Reilingh, H. D. de 468
Vrind, H. 294, 440, 449
Vrijlandt, P. 438

Waalwijk, v. 30
Wachter, J. de 421
Warffemius, M. G. 444
Warmelo, W. L. v. 461
Weerdt, H. de 145, 416
Wegerif, T. 133
Weimer, H. 467
Welzen, H. v. 119
Wertheim, W. F. 385
Wessels, T. 422
Wessels, W. 422
Westendorp Boerma, J. J. 385
Wiardi Beckman, 243, 452
Wibaut, F. M. 297, 350, 428, 460
Wichmann, Cl. zie Meyer-Wichmann, Cl.
Wichmann, E. 442
Wiese, W. 275, 291, 447, 449
Wiersma, R. zie Reve, G. v.h. —
Wilde, H. 456
Wilde, J. de 449,
Wildeboer, 19
Willemse, H. 230, 233, 263, 284, 442
Williams, G. 16, 19, 384, 385
Wink, P. M. 46, 49, 392
Winkel, L. E. 414
Winkelman, L. 245, 246
Winkler, J. 194
Wins, A. 408
Wirth, 242
Wit, A. de 416
Witsen, O. 422
Witte, H. 140, 148, 149
Wittvogel, K. A. 441
Wolff, W. A. 309
Wolff, S. de 318, 391, 454
Worms, H. 388, 394, 398, 413
Woudenberg, C. 54
Wijck, B. H. E. K. v.d. 38
Wijk, H. v. 226, 256, 344, 346, 458, 461
Wijk, W. E. v. 200
Wijle, F. C. 19
Wyneken, G. 380, 415, 416, 425, 443, 463, 467
Wijnkoop, D. J. 57-59, 61, 62, 120-123, 128, 152, 198, 218-220, 224, 354, 393-397, 408-411, 433, 434

IJzerdraat, B. 104, 105, 134, 145, 407, 414, 461

Zeeuw, St. de 307, 314, 315
Zinowjew, G. 408, 411
Zutphen, J. v. 40
Zwagerman, J. 353, 355
Zwertbroek, G. J. 112, 113, 115, 136, 139-141, 174, 175, 245, 383, 406-408, 414
Zijlstra, K. 264, 274, 285
Zijlstra, 354

REGISTER VAN ORGANISATIES, PERIODIEKEN EN TITELS

Abstinentia 45, 102
Action Française 374
Afscheiding 17
AJC 14, 101, 136, 154, 163, 175, 176, 177, 180, 181, 182, 183-192, 194-214, 244, 246, 248, 253, 255, 256, 264, 268, 269, 270, 278, 284, 285, 294, 298-315, 319-323, 325, 327, 328, 329, 332, 334, 335, 337, 347, 355, 358, 364, 365, 366, 368, 370, 381, 383, 396, 423, 424-434, 439, 443, 444, 446, 450, 451, 452-454, 456, 457, 458, 461, 463, 464, 465, 466, 467
AJGOV 111
AJI 172, 256, 270
AJO 133, 391, 414
Alarm (Anarchistisch maandblad) 156, 158, 166, 419, 420, 421
Alarm (Uitgave van Alarmgroepen) 172
Alarm (Orgaan LJG) 455
Algemeen Handelsblad 389
Algemeen Nederlandsch Verbond 260
Algemeene Bond van Nederlandsche Marinematrozen 51, 52, 55, 393
Allen Eén (Naaistersvereniging) 54
Amoeba (Orgaan NJN) 238, 437, 445, 449
Amsterdamsche Studenten Geheelonthouders Vereeniging 74
Amsterdamsche Studenten Vereeniging „Rein Leven" 74
AMVJ 340, 386, 427
ANDB 68, 150, 398, 424
Der Anfang 443
ANGOB 96, 106, 405, 406, 418
ANKV 272, 284, 366
Anti-militairistische Propaganda Vereeniging 393
ANVA 349
De Arbeid 221
De Arbeider 461
Arbeidersjeugd 455
Arbeiders Jeugd Internationale 178
Arbeiderspers 212
De Arend 200

De Baanbreker 218
Baknieuws 72, 74-80, 85, 86, 87, 90, 400, 401, 402, 403
Barchembeweging 381, 468
Belgische Werkliedenpartij 64
Bevrijding (Orgaan BRAC) 163, 250, 419
Beweging (Orgaan v. Jongsocialisten) 432
Bezinning 260
BHNS 236
BKSP 219
De Blauwe Vaan 105, 246, 406, 431, 436, 439, 443
Blauwvoeterie 374
Boedi Oetomo 374
Bond der Jongeren 99
Bond van Christelijk Gereformeerde Jongelingsvereenigingen 270, 277
Bond van Christen Socialisten 114, 145
Bond van Lichtvrienden 337
Bond van Revolutionair Socialistische Intellectuelen 129, 140
Bond van Revolutionair Socialisten 320
BRAC 163, 250, 254, 256, 422
De Branding 163, 165, 171, 172, 175, 221, 370, 421, 422, 423, 436, 447
Brieven aan een Jeugdvriend 322
De Brug (Orgaan NJCD) 262, 263, 437, 439, 443
Bündische Jugend 6, 372
Burgerwacht 260
De Bijl 316, 450, 451, 453

Centraal Komitee voor Jeugdorganisatie 67

Centrale van Arbeidersjeugdvereenigingen 177
Centrale voor Jeugdontwikkeling 176, 177
Centrale Jeugd Raad 277
Christelijke Jongelingsvereenigingen onder de Handwerkstand 19
CJB 14, 153, 198, 200, 202, 208, 210, 214, 215-217, 219-226, 256, 301, 312, 315, 316, 317, 322-332, 336, 337, 364, 419, 434, 452, 454, 455, 456, 457
CJMV zie NJV
De Communist 455, 456
Communistische Gids 433
Communistische Jeugd Organisatie 335
Communistische Onderwijzersbond 129
CPH 145, 148, 153, 156, 216, 217, 219, 224, 322, 324, 328, 330, 331, 332, 336, 364, 407, 412, 419, 433, 465
CSGOB 383

De Daad 155, 159, 174, 175, 413, 419, 420, 421, 423
De Dageraad 31, 97, 351, 381
Dekabristen 466
Derde Internationale zie Komintern
Diets Studenten Verbond 260
Dietse Trekvogels 242
DJASIP 246, 261, 262, 419, 442
Doopsgezind Jongelingsverbond 270
De Droge Kroeg 246, 439
Dux 277, 432, 441, 445

De Fakkel 306, 451
Fascistische Jongerenbond 460
Federatie van Metaalbewerkers 151
Filosofische Studenten Vereeniging 74
Het Filter 455, 457
Freideutsche Jugend 181, 240, 371, 425
Freie Jugend 160
Fundament 340
Fusie (Uitg. van het SJV) 453

Gardenieuws (Orgaan LJG) 455
De Geheelonthouder 418
De Gemeenschap 381, 442
Het Gereformeerd Jongelingsblad 277, 427, 442
Geuzenactie 414
De Gezindheid (Orgaan JVA, Afdeling Amsterdam) 441
GGOB 230, 435, 436
Goede Tempelieren zie IOGT
Groene Patrouille 442

Haagsche Kweekelingen Geheelonthouders Club 103, 104
HBS (Landelijk orgaan van middelbare scholieren) 75
HBS-GOB 230
Heemvaart 365, 463
Hitlerjugend 456
Humanistisch Verbond 381

IAMB 249
IAMV 49, 157, 158, 164, 172, 173, 210, 249, 250, 254, 256, 310, 344, 391, 420, 421, 422, 423, 440, 442, 458
IGOB 231, 270, 435
Instituut voor Arbeidersontwikkeling 212
Integraal Leven 288, 448
Internationaal Socialistisch Jeugdbureau 60-65, 120, 128, 215, 395, 396
Internationaal Verbond van Vakvereenigingen 249
Internationale Arbeidsgemeenschap van Socialistische Jeugdorganisaties 178
IOGT 106, 138, 406, 415
ISAOL 203, 225, 226, 308, 309, 310, 311, 330, 334, 342, 451, 452, 454, 458, 460
ISG 384, 390, 391, 392, 459

JCGOB 383
Jeugdige Plicht 105
De Jeugdige Werker 126, 152, 153, 154, 419
De Jeugdleider 266, 268, 444, 460
Jeugdorganisatie der SDAP 65-69, 118, 132, 133, 137, 174, 176, 177, 188, 369, 409, 410, 415
JGOB 95, 99, 102, 104-116, 118, 123, 125, 127, 129, 133, 134-143, 146-149, 157-159, 162, 163, 164, 172, 174, 175, 180, 181, 202, 204, 206, 208, 210, 219, 220, 227, 228, 230, 233, 235, 243, 244-248, 252, 261, 262, 263, 264, 266, 285, 294, 300, 313, 335, 344, 345, 351, 352, 353, 354, 355, 357, 358, 359, 363, 366, 368, 383, 384, 395, 404, 406, 407, 408, 410, 412, 414, 415, 416, 418, 419, 420, 430, 431, 433, 436, 437, 438, 439, 440, 443, 447, 450, 453, 457, 461, 462, 464, 465, 466, 467

JGOV 104
Jong-Conservatieven 260
Jong Leven (Orgaan VOG) 103
Jong Leven (voorloper JGOB) 104
Jong Leven (Bond v. Jonge metaalarbeiders) 126
Jong Liberalen 346
Jong Theosofen 270
De Jonge Arbeider 223, 225, 226, 257, 434, 441, 454, 455, 456, 457
De Jonge Bolsjewiek 434
De Jonge Communist, zie De Jonge Kommunist
De Jonge Fabrieksarbeider 450
De Jonge Garde (Orgaan van De Zaaier) 26, 27, 35, 52, 54, 56, 62, 63, 64, 394, 395, 396, 397, 399
De Jonge Garde (Orgaan van de AJO) 391
De Jonge Garde (Jeugdorgaan in België) 434
De Jonge Gids 172, 209, 221, 243, 261, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 274-276, 279, 281, 283, 284, 285, 287, 289, 292, 296, 317, 330, 334, 336-340, 343, 344-347, 350, 359, 366, 384, 419, 423, 427, 428, 431, 432, 437, 440, 441-449, 457, 458, 459, 460, 461, 467
De Jonge Kameraad 413
De Jonge Kommunist 215, 217, 220, 223, 433, 434
Jonge Kracht 89, 91, 92, 101, 111, 135, 230, 234, 235, 264, 268, 275, 349, 403, 434, 435, 436, 437, 443, 444, 460, 461, 462
De Jonge Leninist 455
Het Jonge Leven 68, 176, 406
De Jonge Onthouder 431
De Jonge Socialist (Orgaan der SDJB en SJB) 28, 32-35, 38, 40, 41, 43, 389, 390, 392
De Jonge Socialist (Orgaan van De Zaaier) 124, 125, 127, 131, 146, 216, 397, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 417, 433
De Jonge Socialist (Orgaan van Jongsocialisten) 432
Jonge Strijd 109, 111, 113, 114, 127, 128, 133, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 146, 208, 235, 245, 352, 359, 406, 407, 408, 412, 413, 414, 415, 416, 418, 419, 421, 431, 438, 439, 442, 462, 467
De Jonge Strijder 392
Het Jonge Volk 64, 67, 68, 133, 162, 163, 179, 184, 194, 195, 204, 207, 208, 209, 211, 306, 307, 310, 352, 391, 394, 397, 399, 405, 414, 415, 421, 424, 425, 426, 427, 428-432, 434, 444, 449, 450, 451-455
De Jonge Wacht 390, 395
De Jonge Werker 46, 49, 391, 392
Jonge Werklozen Strijd Comités 323
De Jongelingsbode 386
De Jongeman 446
Jongerenbond tegen Eenzijdige Ontwapening 261
Jongfryske Mienskip 442
JSS 312, 367
Jugend-Internationale 122, 130, 411
Jungdeutsche Jugend 371
JVA 210, 224, 225, 226, 243, 250, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 261, 264, 270, 293, 311, 317, 334, 335, 338, 339, 340-349, 366, 440, 441, 448, 449, 458, 459, 460, 467
JVF 210, 259, 260, 296, 344, 346, 347, 448, 459
JVO 106, 136, 207, 208, 230, 234, 244, 245, 263, 269, 270, 276, 294, 313, 335, 344, 354, 355, 358, 365, 368, 399, 426, 431, 436, 439, 443, 444, 452, 461, 462, 464, 467

KAJ 217, 218
Kameraadschap 309
Kampeerkampioen 402
KAP 217
Kentering 438, 450
Kerk en Vrede 253, 442, 458
De Kern 426, 427-430, 432, 449, 450, 451, 467
KGOB 75, 86, 87-95, 98, 99-102, 104, 105, 107, 108, 109, 112, 113, 115, 118, 135, 136, 137, 159, 174, 179, 180, 182, 183, 186, 188, 196, 202, 208, 210, 211, 227, 228, 230, 231, 232, 246, 248, 294, 363, 364, 383, 395, 403, 404-408, 414, 415, 425, 429, 435, 436, 439, 466
KJI 123, 160, 178, 215, 216, 217, 218, 222, 223, 257, 319, 324, 326, 327, 328, 390, 411, 413, 424, 432, 433, 434, 441, 454, 455, 457
KJVD 326, 456

Komintern 215, 216, 217, 319, 321, 325, 326, 328, 329, 395, 433
Kommunistenbond 49
Het Kompas 322
Komsomol 213, 215, 216, 225, 336
Korrespondentieblad 149
De Kreet der Jongeren 162, 163, 421, 422
De Kroniek 393
De Kweekelingen-Bode 75, 79-82, 83-88, 90, 92, 93, 98, 99, 100, 101, 113, 114, 115, 363, 373, 402, 403, 408
Kweekelingenbond 72

Labour Church 74
Landelijk Verbond van Alarmgroepen 172
Landelijk Verbond van Jonge Syndicalisten 126
Het Leidersblad (Orgaan van de NPV) 435
Het Leven 224, 434
De Levende Natuur 235, 236, 390, 402, 437
Levensverdieping 147
De Libertijn 462
Liga zie ISAOL
Liga-Signaal 310, 451, 452
Liga tegen Imperialisme en Koloniale Onderdrukking 342
LJG 320, 321, 322, 334, 367, 370, 454, 455, 457
De Loteling 27, 35, 389
Luctor et Emergo 446

Marx-Lenin-Luxemburg-Front 322
Marxistisch Jeugd Comité 322
Mavors Medicator 400
Mededelingenblad (Orgaan IOGT) 415
De Meidoorn 426
Missionsjünglingsvereine 19
Mobilisatie voor de Vrede 343, 344, 442, 459
De Moker 143, 162, 163, 164, 165-173, 208, 370, 408, 421, 422, 423, 445

NAJV 260, 261, 312, 335, 342, 347, 348, 353, 354, 367, 452, 460, 461
NAS 49, 125, 127, 151, 152, 153, 155, 156, 219, 220, 221, 222, 317, 328, 417, 433, 457
NASB 202, 203, 308, 309, 313, 328, 430
Nationale Bond tegen Revolutie 131
Nationale Jeugdstorm 312, 313, 332, 367, 461
Nationale Crisis Comité 302
Natura 237
NBAS 95, 100, 115, 172, 202, 206, 229-235, 237, 238, 242, 244, 245, 248, 259, 261-264, 266, 268, 270, 274, 275, 276, 279, 282, 284, 285, 287, 288-294, 300, 311, 313, 335, 337, 342, 344, 348, 349, 350, 351, 353, 354, 355, 357, 358, 364, 367, 372, 383, 434, 436, 437, 440, 442-445, 447, 449, 450, 458, 461, 462, 465, 466, 467
NBAS (Orgaan van de NBAS) 435
NCSV 74, 117, 209, 247, 250, 259, 270, 342, 364, 381, 400
Nederlandsche Bond van Jongere Vredesvrienden 138, 416
Nederlandsche Bond voor Jongeliedenvereenigingen op gereformeerde grondslag 22, 445
Nederlandsche Studenten Geheelonthouders Vereeniging 228
Nederlandsche Theosofische Vereeniging 242
Nederlandsch Luthers Jongelingsverbond 270
Nederlandse Arbeiders Vredeswacht 309
Nederlandse Reisvereniging 274, 283
Nederlandse Toeristen Kampeerclub zie NTKC
Nederlands Oecumenisch Jeugd Comité 346
Neen! Oorlog? Fascisme? 309, 451, 452
Nieuwe Arnhemse Courant 418, 439
De Nieuwe Stem 174, 175, 179, 423
De Nieuwe Stem (voortzetting van De Stem) 416
De Nieuwe Tijd 54, 393, 394, 411, 413, 416, 438
Nieuw Leven 439
NJCD 262, 443
NJF 331, 332, 333
NJGOB 136, 207, 404
NJHC 206, 276, 281, 282, 334, 335, 366, 444, 445, 446
NJI 205, 207, 266, 276, 278, 279, 280, 281, 328, 444, 446, 457
NJN 8, 235, 237, 238, 239, 274, 295, 296, 335, 337, 355, 356-358, 367, 368, 395, 436, 437, 439, 449, 462, 466, 467
NJV zie NAJV

NJV 4, 16-23, 73, 117, 250, 259, 260, 278, 385, 386
NNV (KNNV) 235, 236, 237, 239, 357, 395, 437, 438, 467
Nooit-meer-oorlog-federatie 253
NOPC 79, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 96, 99, 105, 106, 229, 395, 402, 404, 405, 406, 439,
NPV 259, 284, 335, 362, 442
NSB 313, 360
NSV 152, 153, 364
NTB 284, 337
NTKC 228
Nuntius Gymnasiorum 75
NVV 69, 137, 152, 156, 176, 177, 180, 187, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 207, 210, 212, 220, 244, 249, 301, 302, 304, 309, 316, 323, 328, 364, 411, 425, 426, 428, 429, 430, 431, 432
NV 96, 102, 104, 105, 106, 110, 137, 138, 207, 230, 244, 276, 395, 405, 406, 415, 431, 439, 464

Onafhankelijke Socialistische Jeugdbeweging 320
Ons Blad 104, 105
Ons Huis 74, 364, 400
Ontwaking 405
Onze Gids 406
Onze Vloot 140
Oorlog of Vrede 389
De Opstandeling 155, 156
Orgaan van de GGOB 435, 436
OSP 307, 308, 310, 311, 314, 315, 318, 328, 453, 454
OVJT 245, 259, 263, 270, 355, 358, 415, 439, 443, 462

PAN 435
De Padvinder 228, 408, 435, 438
Het Pantser 224, 434
Paraat 320, 454
PIA 99, 100, 209, 239-243, 246, 263, 270, 286, 330, 360, 364, 373, 438, 442, 443, 444, 448, 467
Pinkstermobilisatie 152, 168, 170, 172, 250, 342, 422
PKI 463
De Ploeg (Orgaan NBAS, afdeling Alkmaar) 264, 443
Poëzie 81
De Pook 421, 423
Propagandablad 151
Propria Cures 74, 260
PSP 381, 465, 468
PVDA 381, 425, 465, 468

Quickborn 463

Recht voor Allen 27, 28, 30, 36, 387, 388
The Red Dawn 128
Regeneratie 239, 241, 242, 286, 438, 443, 447, 462, 466
Rein Leven Beweging 82, 98, 114, 115, 286, 350, 460
Religieus-Socialistisch Verbond 447, 458
Revolutionair Socialistische Jongelieden Club 45
Revolutionair Socialistische Studenten Bond 129, 222
Revolutionair Socialistisch Jeugd Comité 126, 127, 142, 144, 152
Revolutionaire Vrouwen Bond 129
Ridders van de Geest 19
RJB 172, 215, 220, 221, 267, 270, 316, 317-320, 328, 330, 352, 433, 444, 454, 457
Rode Jeugd 314, 315, 320, 398, 451, 453, 454
Rode Kruis 342
Rode Sport Eenheden 226, 324, 455
Rode Valken 184, 213, 214, 298, 428, 432
Roeping 381
Rood Frontstrijders Bond 226, 324, 456, 457
De Rood Gardist 455, 457
RSAP 318-321, 455
RSJV 318-321, 454
RSP 317, 318, 454
RSV 458
RVO 323, 324, 325, 455

SAA 420, 422
SAJ (Duitse organisatie) 185, 191, 201, 205, 211, 360, 425
SAJ (Rotterdamse organisatie) 315, 453
SAJO (anarchistisch) 123, 154-158, 162, 164, 175, 218, 419, 420
SAJO (syndicalistisch) 123, 132, 144, 153, 214, 370
Scout Movement 360
SDAP 28, 41, 44, 45, 49-54, 57, 59, 60, 62-65, 67, 69, 97, 106, 118, 119, 127, 132, 137, 150, 156, 173, 174-178, 180, 182, 183, 191, 203, 207,

210, 212, 244, 249, 297, 301, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 316, 336, 337, 348, 369, 388, 390, 392, 393, 396, 397, 398, 400, 405, 407, 412, 413, 414, 431, 432, 451, 452, 458, 464
SDB 28, 30, 40, 45, 369, 387, 388, 390
SDJB 24-44, 73, 388, 390, 395
SDJB zie AJO
SDP 63, 64, 65, 118, 119, 123, 125-128, 218, 397, 398, 410, 417
SDSV 74, 364
Het Signaal 432
SJB 24, 26-30, 34, 40, 41, 45-51, 54, 55, 57, 65, 88, 98, 154, 210, 369, 370, 373, 387, 388, 390, 391, 392, 394
SJI 124, 177, 178, 256, 425, 430, 452, 454
SJV 314-320, 326, 328, 334, 336, 367, 370, 419, 451, 453, 454, 457
SJV zie SJB
Sociaal-Democratische Militairen Bond 35, 389
De Socialist 305, 306, 432, 454
Socialistenbond 45
De Socialistische Gids 397, 427
Socialistische Jongedochters Vereeniging 38
Socialistisch Leesgezelschap 400
Sokols 374, 432
De Soldaten-Tribune 125
De Stem der Jongeren 141, 142, 144, 145, 149, 261, 407, 417, 435
De Stormklok 145, 147, 417, 420
Stormtij 315, 453
De Stormvogel 332, 427, 457
Studenten Vredes Actie 367, 442

Technische Noodhulp 260
Tempoverenigingen 330, 331, 457
De Toekomst 154, 155
Toynbeewerk zie Ons Huis
De Trekvogels 442
De Tribune 61, 62, 64, 65, 118, 218, 257, 303, 396, 409, 410, 434, 441, 451, 454
De Trom 348, 459
Turnvereine 374
Tweede Internationale 52, 61, 118, 120, 143, 319, 321, 396

VARA 212, 453
VCJB 209, 243, 250, 251, 252, 253, 259, 269, 313, 334, 335, 344, 365, 366, 440, 448, 467
VCJC 342, 348, 460, 467
VCSB 117, 250, 251, 252, 253, 259, 296, 364, 440
VDJO 259, 270, 339, 381
Vegetariërsbond 114
Verbetering zij ons doel 126
Verbond van Jonge Anarchisten 172
Het Verbond van Opstandige Jeugd 171, 172, 423
Verbond van Revolutionair Socialistische Jongeren 125, 127, 128, 132, 142, 143, 144, 145, 181, 214, 218, 219, 220, 224, 417
Verbondenheid 461
Verein der Lehrlinge und jugendliche Arbeiter Berlins 25
Vereeniging van Nederlandsche Kweekelingen en Oud-Kweekelingen 75, 84, 85
Vier mei Beweging 375
Vierde Internationale 320
VJO 351, 353, 460
VJV 148, 157, 158, 159-165, 168, 171, 172, 175, 198, 206, 208, 210, 266, 268, 274, 364, 369, 370, 418, 420, 421, 422, 423, 430, 465
VLK 166, 266, 270, 287-294, 337, 349, 372, 448, 467
VOG 103, 104
La Voix des Jeunes 141, 409, 416
Het Volk 46, 54, 67, 313, 397, 398, 430
Het Volksweekblad 398
De Vonk 220, 221, 433
De Voorpost 389
Voorwaarts 391
Vredesdaad 349
Vredesscouts 259
Vredesstrijd 340, 342, 344, 345, 434, 440, 442, 452, 458, 459, 460
Vrienden van Indië 349
Vrije Jeugdbond 464
De Vrijdenker 460, 461
Vrije Communist 418
De Vrije Jeugd (orgaan anarch. SAJO) 155
Vrije Jeugd (VJV) 161, 162, 420, 421
Vrije Jeugd (VJO) 461
Vrije Jeugd (Vrije Jeugdbond) 464
De Vrije Mensch 417

Vrije Menschen Verbond 417
De Vrije Socialist 49, 154, 155, 422, 465
Vrijwillige Burgerwachten 131
Vrijzinnig Democratische Bond 407
VVD 465

Wandervogel 3, 6, 96, 100, 191, 273, 352, 356, 360, 361, 363, 371, 372, 373, 380, 383, 401, 402, 415, 416, 443, 447, 448, 462, 463, 465, 467
De Wapens Neder 49, 139, 250, 391, 420, 421, 423
War Resisters International 249
Wending 466
Weltjugendliga 254
Wereldbond van Christelijke Jongemannen Vereenigingen 19

Young Men's Christian Association 19, 360
IJzerkampen 347

De Zaaier 45, 46-65, 67, 69, 106, 117-120, 123-128, 130-133, 142-145, 149-153, 160, 161, 163, 175, 177, 186, 210, 214, 215, 218, 219, 220, 222, 305, 328, 364, 368-369, 390, 393, 394-397, 399, 409-412, 414, 416-419, 434
Zwijndrechtse Broederschap 17

ZAKENREGISTER

abstinentie zie geheelonthouding
achteruitgang 5, 33, 41, 50, 57, 123, 130, 160, 172, 243 e.v.
afstanden (als organisatorisch probleem) 90, 387
algemeenwording zie algemene of standsorganisatie
algemene ontwikkeling 112, 113, 136, 233
Algemene Vergadering zie congres
algemene of standsorganisatie 94, 95, 104, 135
amusische instelling 99, 100, 378
anarchisme 15, 28, 29, 39, 41, 45, 49, 50, 118, 129, 131, 145, 148, 152, 154 t/m 173, 175, 206, 218, 219, 221, 233, 249, 256, 263, 279, 310, 315, 335, 337, 338, 342, 343, 352, 355, 363, 364, 370, 388, 390, 392, 405, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 460
antroposofie 227, 241, 242, 458
anticommunisme 18, 146, 148, 153, 155, 158, 177, 178, 179, 208, 302, 307, 319
antikapitalisme 22, 145, 152, 155, 159, 161, 163, 166, 171, 301, 315, 322, 336, 344, 375
antikerks 98, 252
antiliberalisme 17, 18, 22, 73, 250
antimilitarisme 3, 25, 26, 27, 34, 46, 47, 52, 55, 56, 57, 61, 62, 99, 132, 134, 150, 152, 155, 159, 161, 168, 209, 212, 225, 249 e.v., 266, 284, 289, 293, 296, 308-310, 315, 334, 336, 337, 339-349, 352, 354, 357, 367, 371, 372, 378, 381, 387, 400, 414, 416, 422, 434, 436, 438, 440, 441, 442, 449, 452, 453, 458, 461, 468
antisemitisme 103, 288, 289, 337, 372 464, 465
antistaat 168, 169
antisocialisme 22, 37, 288, 363
antivakbeweging 378
arbeidsdienst 465
artistiek niveau 96, 99, 100, 169, 194, 234, 242, 406, 422, 442
ascese 21, 32, 186, 187, 195, 238, 242, 273, 276, 282, 286, 300, 335, 350, 356, 366, 378, 380, 426
asylrecht 317, 318, 326
atheïsme 32, 33, 47, 97, 98, 151, 351, 362, 381, 408, 419, 455
autocratische structuur 6, 228, 240, 241, 243, 279-282, 364, 373, 384, 465
autokamperen 381
avant-garde zie voorhoede

Bakmars 76, 94, 140, 401, 436
bedrijfskranten 223, 455
beginselprogramma, beginselverklaring zie doelstelling
Bekenntnis zum Volkstum 273
Belgische invloed 26, 27, 52, 64, 395
beroepen zie sociale herkomst
bewustwording 33, 300
bezadigdheid der ouderen 154, 176, 309, 310, 316, 370, 375, 395
bioscoop 126, 186, 196, 222, 232, 282, 284, 299, 366
blauw-of-rood-probleem 134, 141, 146, 207, 208, 244, 264, 345, 351, 352, 353, 371
bloeiperiode 28, 77, 94
bond-of-vereniging 84, 88
bondshuizen 193, 206, 275, 276, 278, 291, 302, 306, 329, 332, 445, 449
boyscouting zie padvinderij
bronnenmateriaal 13

brugorganisaties (tussen kern en massa) 222, 323, 324, 455
buitenlandse inspiratie (zie ook Belgische, Duitse en Engelse invloed) 141, 166, 167, 212, 215, 248, 253, 254, 324, 325, 365, 401, 409, 416, 440, 455
Bunderlebnis 75, 93, 245, 379, 380, 401, 425
burgerlijke ongehoorzaamheid zie *Pacifistische Volksverdediging*

calvinisme 87, 363, 365, 375
cellenbouw 315, 327
centralisatie zie federatie
christelijke jeugdbeweging 12, 19, 33, 117, 209, 277, 278, 337, 343
christelijke symboliek 18, 20, 35, 193, 346
christen-anarchisme zie tolstojanisme
coëducatie 21, 38, 39, 72, 81, 82, 103, 114, 166, 196, 232, 286, 365, 371, 373, 376, 380, 460, 465
colportage 38, 39, 48, 49, 111, 115, 116, 135, 139, 140, 143, 158, 170, 204, 286, 365, 371, 373, 376, 380, 460, 465
comitévorming 48, 126, 142, 172, 225, 253, 255, 280, 312, 343, 357, 454
commissie 53, 139, 220, 230, 260, 270, 271, 294
communisme 18, 143, 145, 206, 233, 256, 257, 267, 342, 390, 395, 418, 441
communistische obstructie 303, 304, 305, 306, 327, 441
conflict (intern) 13, 67, 132, 133, 146 t/m 149, 219, 224, 290-294, 305, 330, 331, 344, 362, 378, 414, 458
conflict met politie 39, 47
conflicten met ouders, leraren en overheid zie generatieconflict
congres 28, 32, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 80, 83, 90, 91, 93, 95, 102, 104, 105, 108, 112, 115, 118, 126, 134, 136, 142, 147, 148, 149, 155, 159, 160, 171, 179, 210, 214, 215, 220, 222, 230, 231, 235, 253, 254 t/m 258, 270, 293, 294, 307, 310, 312, 314, 320, 326, 329, 331, 336, 337, 339, 340, 341, 343, 344, 350, 351, 352, 355, 377, 378, 387, 388, 390, 396, 408, 418, 436, 439, 443, 451, 452, 453, 455, 461
cosmopolitisme zie mensheidsideaal
Crisis-comité 302, 306, 346, 450
crisis (economische) 28, 217, 271, 297, 298, 299, 301, 311, 315, 316, 337, 344, 350, 366, 449
crisis(symptomen) 8, 64, 106, 205, 269, 284-296, 322, 334, 353, 365, 366
cultuurbeweging 134, 174, 182, 183, 189, 190, 212, 298, 330, 414, 432, 465
cultuurhonger 31, 32, 55, 165, 169
cursussen 47, 54, 58, 66, 151, 301, 450

dadendrang 39, 224, 225, 308-310, 334, 339, 340
daklozenprobleem zie oud-jeugdbewegers
dansclubs zie modern dansen
debat (bijeenkomsten) 29, 38, 83, 88, 154, 155, 206, 220, 256, 305, 338, 454
demonstreren 39, 94, 170, 173, 189, 203, 249, 308, 317, 342, 454
diamantbewerkers 54, 68, 193, 399
diefstal (uit beginsel) 167, 170, 305
dienstweigering 47, 57, 99, 115, 118, 119, 124, 125, 131, 138, 139, 140, 142, 157, 159, 168, 172, 210, 221, 250, 254, 259, 264, 337, 355, 378, 412
doelstelling 21, 29, 53, 59, 62, 85, 136, 146, 155, 156, 159, 160, 162, 165, 171, 240, 254, 255, 261, 265, 293, 294, 309, 315, 331, 345, 351, 352, 353, 356, 365, 378, 391, 393, 409, 411, 414, 416, 420, 449, 451, 452
Doleantie 22
doorstroming 173, 261, 294, 296, 378, 404
Duitse invloed 19, 78, 137, 160, 169, 185, 186, 191, 192, 217, 226, 240, 272, 285, 286, 287, 298, 315, 324, 350, 360, 361, 365, 387, 415, 427, 447, 448, 461, 463
Duitse jeugdbeweging 5, 19, 66, 120, 160, 181, 182, 226, 326, 360, 361, 363, 364, 371, 372, 373, 380, 385, 394, 401, 416, 422, 443, 448, 449, 456, 462, 465
Duitse stijl zie Duitse invloed

drankellende 33, 55, 88, 89, 403, 415
Drude-cultus 248, 285-287, 447, 448

eenheidsfront 312, 328, 329, 452
eenheidsstreven 136, 144, 171, 230, 231, 235, 244, 245, 262, 265, 267, 268, 276, 313, 317, 318, 329, 343, 344, 349, 354, 427, 444, 452, 462, 464
eigendom is diefstal zie diefstal
elite(besef) 65, 100, 101, 108, 119, 131, 135, 195, 200, 201, 221, 234, 266, 283, 286, 290, 294, 317, 330, 354, 378, 429, 436, 454, 465
emancipatie 20, 97, 108, 375, 384, 405
emotionele beleving 6, 17, 75, 76, 80, 82, 106, 115, 119, 131, 159, 163, 185, 186, 202, 232, 233, 314, 334, 374, 375, 411, 412
Engelse invloed 19, 128, 239, 360, 361
enquête 14, 15, 30, 109, 198, 231, 383, 428, 437, 465
eschatologische verwachting 21, 227, 322
evangelisatie 20

fascisme 161, 181, 183, 208, 242, 260, 287, 288-293, 302, 308, 310, 311, 312, 315, 320, 326, 331, 332, 333, 337, 339, 341, 344, 347, 348, 352, 353, 357, 366, 367, 372, 380, 421, 438, 442, 451, 452, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 464
federatie of centralisatie 29, 178, 237
feesten 190, 193
fietsen 75, 83, 116, 124, 228, 299, 330, 342, 361, 366
film zie bioscoop
financiële perikelen 46, 79, 114, 170, 187, 222, 275, 279, 298, 301, 302, 343, 378, 399, 409, 441
flirten zie ook coëducatie 126, 286, 349
fraseologie 222, 300, 317, 328, 338, 348
Fries karakter, Fries separatisme 94, 111, 135, 136, 207, 230, 244, 294, 374, 415, 431, 442
fusiepogingen zie ook eenheidsstreven 309, 312, 332, 354, 436, 451, 454, 464

gedragspatroon 1, 5
geestelijk klimaat 5, 73, 88, 136, 169, 177, 182, 227, 245, 253, 254, 283, 301, 315, 351
geestelijke ommekeer 5, 73, 299, 311, 334, 349, 350, 351, 354, 363, 375
gegoede burgerij 16, 20, 100, 102, 116, 228, 229, 232, 239, 240, 361, 363, 364, 372, 385, 401, 431, 435, 448, 465
geheelonthouding 4, 32, 33, 45, 55, 79, 87, 88, 89, 96, 103, 112, 127, 135, 142, 160, 163, 165, 228, 282, 283, 285, 287, 290, 293, 349, 352, 356, 357, 365, 373, 376, 378, 402, 415, 465
generatiebesef, generatiebewustzijn 5, 17, 79, 85, 150, 199, 298, 316, 334, 366, 367, 383
generatieconflict 1, 16, 47, 77, 100, 106, 138, 198, 237, 278-282, 346, 351, 364, 377, 383, 385, 398, 428, 429
generatieconflict of klassenstrijd 321, 379, 380, 455, 464
generatiespanning 1, 2, 49, 51, 57, 59, 68, 76, 85, 90, 163, 182, 216, 217, 231, 240, 259, 338-340, 364, 369, 374, 377, 383, 401, 403, 424, 453, 467
generatiewisseling 1, 3, 11, 383
geografische verspreiding 28, 42, 43, 49, 55, 88, 90, 111, 159, 165, 343, 388
gerechtelijke vervolgingen zie processen
Germaanse cultuurelementen 115, 192, 193, 287, 288, 289, 337, 372, 448
gevangenisstraffen zie processen
gewelddadig optreden 145, 156, 157, 168, 391, 420, 434
gezin (als steunpunt jeugdbond) 87, 159, 377, 420
gezin (vervreemding) 47, 71, 73, 100, 363
grafische kunst (verzorging) 170, 195, 335

heldenverering 20, 33
heroïsche begintijd 20, 89
historisch-idealisme 239, 337
historisch materialisme 22, 184, 239
hogen en lagen 80, 85, 233, 287, 379, 403
honken 48, 276, 298
hoofdbestuurszetel in één plaats 90, 119, 387
Hulp aan Hongerend Rusland 223, 232, 243
hulp van ouderen 27, 46, 49, 83, 88,

90, 99, 106, 107, 170, 229, 230, 236, 237, 280, 350, 363, 377, 415, 440, 463, 467
humanisme 3, 227, 292, 346, 353, 355, 358, 367, 372, 381, 459
humanitairen zie tolstojanisme
humorloosheid 32, 378, 417

ideaaltype 8, 376-379, 466
idealisme zie sociaal-idealisme
ideologie 7, 65, 78, 96, 153, 166, 175, 181, 228, 255, 290, 298, 355, 361, 362, 368, 379
ideologische bevangenheid 9, 380, 462
illegale activiteit 26, 27, 36, 37, 56, 77, 224, 313, 318, 322, 326, 333, 344, 349, 357, 374, 404, 409, 411, 414, 420, 449, 453, 456, 457, 461, 462, 466
imperialisme 118, 127, 256, 257, 258, 321, 342, 362
Indonesische jeugd en jeugdbeweging 374, 375
industrialisatie 1, 24, 191, 376
informele organisatie 76, 224, 462
institutionalisatie 8, 385
intensiteit bondsleven 231, 378
internationale banden 61, 62, 118, 119 e.v., 172, 178, 179, 203, 205, 212, 215, 225, 253, 254, 317, 318, 319, 320, 324, 325, 326, 327, 396, 409, 410, 411, 415, 423, 424, 428, 438, 455, 456, 457
Internationale Jeugddag 120, 122, 126, 131, 144, 185, 417
interview (gericht) 14, 15, 384
inzinking in bondsleven 213, 295, 299

jazz-bestrijding 299, 366
jeugdbeweging (definitie) 2, 3
jeugdeisen 143, 144, 304, 315, 450
jeugdherberg(en) 205, 206, 209, 243, 265, 268, 270, 272-284, 302, 334, 335, 337, 367, 445, 446
jeugdidealisme zie sociaal idealisme
jeugdstakingen 152, 222, 223, 301, 323, 324, 327, 419, 455
jeugdwerkloosheid 5, 300-304, 306, 322, 328, 450
jeugdzorg 2, 176, 200, 268, 269, 365, 380, 463, 464
jongeren(beweging) 3, 176, 268, 269, 284, 294, 296, 334, 338, 348, 366, 378, 405, 467
Jong-modernisme 251
Jong-socialisme 181, 182, 212, 338, 345, 366, 425, 432, 457
Jugendstil 99, 166, 194, 195, 286, 335, 375, 447, 448, 466

kalken en plakken 47, 304
kamerinrichting 96, 189, 380
kamperen 5, 17, 55, 94, 116, 166, 170, 189, 190, 191, 205, 206, 228, 247, 248, 265, 269, 272, 284, 325, 327, 330, 332, 339, 362, 367, 378, 380, 400, 426, 439, 452
kampvuur(romantiek) 170, 247, 256, 282, 340, 378, 458
katholicisme 277, 281
katholieke jeugdbeweging zie ontbreken kath. jeugdbeweging
kennishonger zie ook cultuurhonger 340
kerkelijke tegenwerking 21, 386
de „kille" maatschappij 352, 379
kinderarbeid 5, 24, 25, 30, 31, 52, 388
kitsch 195
kinderwerk 128, 129, 130, 413, 456
klassenstrijd 115, 121, 152, 182, 183, 186, 209, 263, 272, 315, 346, 408, 427, 440
kleding 17, 48, 96, 166, 186, 187, 188, 196, 202, 208, 247, 269, 284, 290, 300, 309, 325, 356, 380, 417, 430, 439, 447
kleine burgerij 20, 21, 71, 73, 100, 101, 228, 362, 365, 372, 373, 375, 376, 399, 465
kleinstedelijk stempel 100, 111, 273
kolonievorming zie produktieve associatie
kweekschoolmilieu 70, 73
kwekelingen 102, 103, 110, 135, 230, 231, 235, 399, 439, 463

Landerziehungsheim 286, 380, 447
latere loopbaan 41, 44, 71, 165
lectuur 15, 31, 32, 74, 100, 169, 187, 194, 234, 296, 297, 298, 316, 350, 415, 447, 448, 451
ledencategorieën 21, 325, 330, 377, 467
ledentallen 28, 42, 43, 48, 54, 57, 63, 65, 69, 88, 90, 91, 94, 101, 113, 123, 124, 133, 136, 140, 151, 159, 163, 178, 196, 197, 203, 205, 215,

228, 231, 240, 242, 243, 252, 254, 273, 284, 298, 309, 312, 314, 321, 324, 332, 343, 344, 346, 369, 374, 377, 390, 393, 394, 395, 399, 411, 414, 415, 423, 424, 429, 432, 433, 439, 440, 442, 443, 446, 447, 451, 453, 454, 455, 460, 466, 467
ledenverloop 49, 110, 329, 335, 353, 355, 358, 359
ledenwerving 93, 354, 377, 418, 436
leeftijd(sgrens) 2, 29, 60, 61, 63, 65, 66, 91, 105, 110, 133, 142, 165, 173 176, 177, 180, 212, 241, 244, 252, 254, 261, 294, 296, 315, 345, 369, 376, 377, 378, 392, 395, 397, 404, 409, 423, 437
leerlingenuitbuiting zie kinderarbeid
leger (ondermijning) 25, 26, 27, 36, 37, 38, 56, 224, 225
leiderschap 6, 10, 179, 180, 243, 329, 330, 331, 413, 424, 425
leidersverering 135, 218, 373
lekespel 189, 192, 211, 343, 378, 440
levenshervorming 98, 106, 165, 233, 252, 269, 285, 299, 315, 378, 390, 403, 427, 459, 463, 464, 465
liberalisme 17, 97
lidmaatschapsduur 467
liederen 39, 129, 185, 189, 248, 252, 256, 285-292, 349, 365, 371, 372, 375, 438
lotelingen 35

marine 51, 52, 394
marxisme 132, 181, 182, 218, 313, 331, 332, 338, 393, 394, 417, 450, 459
massa 143, 144, 292, 337, 358, 430
massa (afkeer van) 200, 201, 248, 268, 303, 329, 371, 378, 427, 456
massa (niet te organiseren) 200, 201
massa (idealisering) 325, 456
massa (winnen van) 205, 222, 266, 268, 272, 275, 276, 317, 329, 418, 457
materialisme 32, 142, 143, 145, 196, 197, 264, 286, 316, 336, 371
meisjesleden (percentage) 21, 38, 39, 103, 104, 159, 165, 369, 370, 373, 376, 395, 399, 420, 428, 440, 466
Meissner-formule 240, 293, 361, 463
mensheidsideaal 3, 353, 362, 371, 372, 465
mentaliteit 383, 468
messianisme zie eschatologische verwachting
methodologie 9
middenstandsjeugd 209, 368, 464
middelbare scholieren 22, 23, 75, 95, 100, 102, 228, 229, 234, 261, 294, 311, 312, 347, 353, 354, 362, 367, 400, 401, 435, 452, 461
militaire bonden 27, 35, 55, 412
militarisme 55, 347, 362
modern dansen 75, 186, 202, 232, 248, 288, 294, 330, 332, 335, 367, 436
Modernisme 17, 250
modeslavernij 186, 282, 378
monarchale gezindheid 161, 184, 185, 312, 347, 426, 460
moties 29, 49, 58, 63, 91, 93, 147, 160, 243, 244, 280, 291, 305, 306, 341
muziekbeoefening 22, 83, 115, 169, 186 208, 231, 273, 325, 330, 378, 430, 467
mystiek 19, 20, 192, 227, 286, 289, 427
„Nachwuchs" 28, 91, 102, 394, 464
nationaal-socialisme zie fascisme
nationalisme 3, 4, 118, 132, 181, 228, 260, 308, 334, 335, 347, 353, 362, 367, 371, 374, 442, 459, 465, 466
natuur(liefde) 38, 81, 153, 189, 235-239, 252, 273, 282, 356, 358, 362, 375, 378, 426, 437, 438
natuurstudie 77, 82, 235-239, 295, 296, 356, 437, 438
neergang(sverschijnselen) 5, 33, 41, 50, 57, 63, 64, 123, 130, 160, 172, 243 e.v., 334, 335, 344, 347, 355, 367, 463
neutraliteit 62, 63, 64, 141, 163, 208, 232, 244, 252, 293, 295, 397
nieuwe en oude richting-strijd zie blauw-of-rood-conflict
Nieuw Pacifisme 345, 346
nudisme 166, 194, 195, 286-292, 337, 447, 448

Ommen zie *Wereldjeugdvredescongres*
onderwijzers 19, 55, 67, 70, 273
onderwijzerschap 31, 70, 78, 87, 399, 407
onderwijsvernieuwing 7, 77, 99, 106, 380, 401, 405, 407, 419, 467
ongeorganiseerde jeugd 6
ongeschreven wetten 299

ontbreken katholieke jeugdbeweging 365, 463, 464
ontmoetingsplaatsen zie honken
ontspanning of strijd 124, 126
ontwapening 121, 122, 260, 261, 306, 310, 341, 348, 349, 409
ontwikkelingswet van de jeugdbeweging 370, 371, 379
opheffing 313, 330, 333, 357, 358, 368
oplagecijfer 77, 80, 81, 84, 90, 91, 142, 143, 170, 175, 204, 205, 218, 240, 262, 264, 266, 336, 338, 340, 389, 395, 411, 412, 414, 419, 423, 430, 433, 442, 451, 453, 455, 459
opvoeding 7, 25, 78, 128, 129, 304, 364, 406, 407, 464
organisatorische structuur 21, 22, 28, 29, 65, 66, 76, 94, 159, 164, 168, 177, 188, 215, 224, 236, 237, 240, 241, 253, 259, 278-282, 309, 323, 324, 325, 341, 343, 361, 366, 391, 397, 401, 459
organisch denken 381, 468
oudere generatie 229, 380
oude richting zie nieuwe en oude richting-strijd
oud-jeugdbewegers 211, 212, 238, 239, 245, 246, 270, 356, 357, 379, 404, 431
oud-jeugdbewegers (organisaties van) 357, 379, 431, 438, 467
overheidsbemoeienis 354

pacifisme zie antimilitarisme
Pacifistische Volksverdediging 339, 348, 349
padvinderij 4, 12, 116, 117, 124, 213, 214, 228, 255, 259, 260, 334, 360, 361, 362, 364, 366, 367, 373, 374, 383, 384, 432, 434, 435, 438, 442, 444, 463
pantheïsme 192, 193, 240, 252, 286, 289, 427
partijbinding 14, 45, 46, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 210, 216, 307, 308, 314, 315, 319, 320, 324, 325, 331, 369, 387
partijpolitiek (afkeer van) 168, 295, 336, 338, 340, 352, 353, 371, 378
periodisering 17, 368, 384
pionierwerk zie padvinderij
pioniersgeneratie 102, 233, 261, 268, 284, 334, 365, 372, 439
pioniersgeest 20, 265, 269, 299, 300, 340
Pionierskampen 209, 263, 264, 444
Plaatselijke jeugdcentrales zie eenheidsstreven
Plan van de Arbeid 203, 451
Polarerlebnis 173, 249, 334, 371
politiek als contrabande 66, 78, 91, 141, 180, 183, 244, 304, 436
politieke partij zie partijbinding
processen 27, 34, 35, 36, 37, 47, 52, 61, 82, 83, 139, 156, 157, 161, 169, 170, 171, 317, 318, 326, 327, 344, 355, 389, 396
proletariaat (proletarische afkomst) 31, 71, 73, 88, 95, 100, 102, 105, 107, 108, 135, 158, 163, 164, 175, 182, 198, 207, 209, 222, 228, 229, 230, 234, 244, 252, 283, 315, 319, 323, 325, 329, 331, 333, 339, 342, 354, 362, 363, 368, 372, 373, 375, 396, 399, 409, 431, 434
produktieve associatie 46, 54, 74, 99, 125, 142, 178, 274, 391, 405, 417

radicalisme 61, 63, 105, 107, 115, 118, 119, 133, 138, 167, 174, 176, 217, 218, 257, 267, 297, 301, 302, 305, 308-310, 334, 338, 339, 340, 346, 367, 371, 395, 424, 451, 453, 464
reacties buitenstaanders 69, 105, 291, 292, 403, 418
redactiebeleid 28, 29, 49, 62, 64, 68, 75, 78, 83, 133, 136, 170, 171, 195, 204, 247, 332, 396, 397, 398, 423, 443, 458
referendum 29, 149
reformkleding zie kleding
reglement zie doelstelling
Reichsvereinsgesetz 66, 394, 398
religieuze gezindheid 15, 27, 28, 115, 142, 143, 193, 234, 239, 240, 252, 285, 312, 338, 378, 408, 417, 427, 436, 447, 450, 457, 458, 459
remplaçantenwet 34, 389
reorganisatie 29, 57, 138, 278, 330, 331, 338, 340
resoluties zie ook moties 52, 53, 57, 118, 121, 147, 149, 197, 257, 318, 352, 389, 394, 408, 454, 455
Reveil 16, 17, 23, 385
revolutieromantiek 39, 40, 47, 48, 146, 147, 218, 388

revolutionaire gezindheid 160, 171, 322, 338, 364, 416, 418
roken 46, 126, 135, 142, 166, 186, 187, 196, 199, 204, 231, 233, 282, 283, 288, 290, 294, 299, 300, 349, 378, 407, 426, 430
royementen 55, 210, 217, 219, 305, 308, 309, 314, 319, 320, 397, 451, 453
Russische revolutie zie Sowjetunie

sabotage 167, 168, 221, 337
schermclubs 34, 36, 47, 389
scherpe resolutie 149, 233, 243, 351
scheuring 22, 23, 45, 49, 63, 67, 146-149, 153, 162, 171, 172, 217, 219, 220, 244, 297, 307, 314, 320, 328, 346, 347, 352, 364, 408, 464
scholierenorganen 75
schoolsfeer 71, 83, 84, 375
scholing of strijd 29, 47, 57, 60, 66, 190, 315, 341
schoolverenigingen (strijd tegen) 264, 347
sektarisme 22, 23, 35, 95, 108, 121, 130, 188, 195, 204, 214, 221, 232, 278, 294, 301, 306, 317, 321, 323, 327, 329, 410, 412
secularisatie 365, 375
seksuele problemen 36, 37, 46, 72, 81, 82, 114, 186, 221, 232, 315, 350, 351, 366, 421, 427, 448, 460, 465
snoepen 186, 187, 199, 204, 299, 426
sociaal-democratie 25, 28, 29, 45, 174, 256, 267, 335, 336, 342, 439
sociaal-economische verbeteringen (gevolgen) 68, 150, 165, 180, 199, 364, 398
sociaal-fascisme 317, 451
sociaal-idealisme 135, 136, 233, 238, 269, 284, 292, 349, 356, 365, 366, 400, 462
sociale aanpassing 165, 365, 381, 382, 418, 444
sociale functie jeugdbeweging 20, 21, 361
sociale herkomst (samenstelling) 5, 15, 19, 30, 54, 71, 103, 108, 109, 165, 198, 232, 240, 314, 323, 342, 358, 372, 373, 374, 393, 394, 399, 406, 407, 418, 431, 435, 453, 462
socialisme 3, 4, 18, 22, 325, 336, 337, 338, 344, 351, 352, 366, 368, 372, 405
socialisme en christendom 22, 386
socialistische bewustwording 25, 32
sofacultuur 273, 283, 361
soldatenkranten 26, 27, 224, 412
soldatenleven 36, 37, 117, 125, 140, 204, 225
soldatenstuiver 26
solidariteit met Indonesië 226, 267, 347
Sowjetunie 123, 125, 128, 140, 141, 143, 145, 146, 150, 154, 155, 160, 173, 175, 213, 224, 226, 239, 256, 257, 307, 316, 317, 321, 322, 331, 336, 339, 411, 416, 418, 434, 438, 451, 454, 458
spaarfonds 187
Spanjevrijwilligers 168, 332, 333, 453, 457
spreekzaal 264, 349, 357, 443
speeltuinwerk 364, 400
spoorwegstaking 1903 47, 57
sport 5, 15, 22, 75, 77, 88, 116, 124, 166, 202, 203, 222, 226, 248, 288, 290, 327, 374, 378, 400, 408, 436, 455
staking 26, 184, 298, 306, 337, 389
standsvooroordelen 19, 94, 95, 108, 230, 245, 354, 400, 405, 436, 450
statuten zie doelstelling
studenten 16, 19, 38, 73, 74, 100, 102, 209, 228, 229, 231, 240-243, 260, 311, 385, 393, 399, 400, 433, 442, 450, 463
stijging op de maatschappelijke ladder 15, 165, 430
stijl 7, 38, 39, 40, 47, 48, 96, 115, 186, 187, 201, 208, 212, 244, 247, 269, 283, 284, 285, 299, 315, 321, 325, 335, 349, 364, 365, 366, 370, 374, 379, 426, 430, 433, 444
subsidie 140, 177, 187, 244, 283, 302, 426, 450
symbolisme 99, 194, 363, 375, 447, 448 466
sympathiserende ouderen 247
syndicalisme 44, 118, 126, 150, 151, 152, 153, 154, 218, 219, 369, 370, 419

taalgebruik 10, 97, 115, 144, 146, 160, 161, 165, 174, 183, 328, 366, 441
Tachtigers 78, 80, 86, 100, 383, 402

tegenwerking leraren 77, 91, 94, 231, 312
tegenwerking ouders 47, 199, 231
tegenwerking volwassenen 102, 105, 106, 277, 278, 354, 406, 428, 437, 461
terminologie zie taalgebruik
theosofie 227, 241, 242
tolstojanisme 41, 44, 46, 47, 74, 86, 97, 98, 99, 106, 113, 210, 245, 266, 286, 335, 349, 363, 370, 372, 390, 405, 407, 417, 419
toneelopvoeringen 55, 83, 88, 115, 231, 325
traditie 3, 7, 16, 295, 361, 362, 372
traditieoverdracht zie enculturatie
trefpunten zie honken
trekkersliedjes zie liedjes
trektochten 17, 82, 83, 169, 172, 205, 206, 228, 273, 274, 277, 299, 356, 367, 378, 430, 439, 445, 463, 465
trotskisme 221, 317-322, 325
trouw aan (jeugd)ideaal 41, 348
tweedracht zie conflict (intern)
typografie en kennishonger 31, 70

uitbreidingsplannen zie: algemeneo standsorganisatie
uloleerlingen 234, 235
urbanisatie 1, 376

vakantie 55, 228, 267, 292, 304, 428, 444
vaderlandsliefde 36, 276, 312, 313, 319, 347, 353, 362, 367, 374, 375, 434, 452
vaderlandsverdediging 36, 118, 132, 226, 312, 348, 349, 409, 410
vagebondsideaal 356, 372, 373
vakbeweging 152, 155, 176, 177, 180, 198, 199, 200, 301, 302, 304, 323, 371, 424, 429
vakbewegingsjeugd 151, 177, 196, 197, 202, 220, 221, 304, 313, 323, 427, 428, 429, 455
vakliteratuuropgave 11, 12
vegetarisme 165, 231, 233, 257, 283, 356, 378, 447
vergaderpunten zie honken
verkennersspel zie padvinderij
veroudering(jeugdbonden) 79, 110, 172, 173, 320, 334, 338, 340, 356
verspreidingswerk 38, 343, 344
verstarring 23, 131, 132, 300, 337, 338, 348, 354, 355, 357, 358, 367, 378, 404
verzamelpunten zie honken
verzet (afwijzing) 358, 462
vitalisme 160, 161, 380, 421, 448
vluchtkarakter 113, 185, 190, 273, 352, 357, 358, 370, 374, 376, 458
volksdansen 17, 153, 170, 185, 187, 189, 192, 196, 208, 247, 248. 252, 256, 269, 273, 285, 378, 427, 430, 466
Volkshogeschool 209, 272, 385, 439
volksliedjes zie liedjes
volwassenen zie oudere generatie
volwassen leiding 3, 21, 66, 90, 95, 108, 137, 208, 244, 261, 266, 277, 377, 443, 444
volwassenenvoogdij 90, 91, 92, 153, 236, 237, 351
voorhoede 20, 39, 106, 123, 131, 214, 234, 358
vooruitgangsgeloof 298
vriendschappen 18, 82, 87, 403
vrije groepen 149, 156, 158, 388
vrije omgang zie coëducatie
vrijetijdsbesteding 150, 151, 180, 380, 381
vrijzinnig-christendom 4, 117, 229, 250 e.v., 337, 347, 440

Walden-ideaal zie produktieve associatie
wandeltochten 81, 82, 83, 104, 115, 207, 231, 247, 299, 325, 444
wandern zie trekken
weerorganisatie 203, 226, 308-310, 367, 451
wereldbroederschap zie mensheidsideaal
Wereldjeugdvredescongres 210, 256, 257, 258, 340, 344, 460
*werken-is-misdaad*theorie 143, 154, 166, 167, 168
werkkampen 299, 302-304, 306, 322, 327, 450
werkloosheid 173, 297, 315, 316, 334, 349, 350, 366, 458
werklozenverzet Amsterdam
woongemeenschappen 286, 290
*Wij-jongeren*mythe 75, 85, 86, 89, 175, 216, 429

zandbank(theorie) 239, 244, 294, 296, 357

zang 22, 55, 83, 88
zangkoren 29
zelfstandigheid 58, 64, 90, 91, 92, 93, 100, 102, 133, 136, 137, 163, 178, 214, 216, 234, 236, 237, 244, 245, 266, 269, 293, 315, 319, 320, 370, 394, 397, 407, 415, 416, 432, 443, 444, 464, 467
De *Zeven-Provinciën*muiterij 184, 344
(zomer)kampen 187, 197, 242, 247, 252, 263, 299, 377, 378, 427, 428, 465
zondagsscholen 22, 128, 151, 158
Het Zwarte Boek 83, 84
zwerftochten zie trekken

LIJST VAN AFKORTINGEN

AJC	*Arbeiders Jeugd Centrale*, jeugdorganisatie van de SDAP.
AJGOV	*Arnhemsche Jongelieden Geheelonthouders Vereeniging*, bestond reeds bij de oprichting van de JGOB en sloot zich hier bij aan.
AJI	*Anarchistische Jeugd Internationale.*
AJO	*Amsterdamsche Jeugd Organisatie*; de JO der SDAP in Amsterdam die zich tijdens de Eerste Wereldoorlog afscheidde; verg. SDJB.
AMVJ	*Amsterdamsche Maatschappij voor Jongemannen*, verbonden met CJMV.
ANDB	*Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkersbond*
ANGOB	*Algemeene Nederlandsche Geheelonthouders Bond*; humanitaire en anarchistische inslag; in 1897 door Van Rees gesticht.
ANKV	*Algemeene Nederlandsche Kampeer Vereeniging*; in 1928 opgericht ter verbreiding van het kamperen in brede kring, tegenhanger van NTKC.
ANVA	*Algemene Nederlandse Vredes Actie.*
BHNS	*Bond van Haagsche Natuurhistorische Schoolclubs*, voorloper van de NJN.
BKSP	*Bond van Kommunistische en Socialistische Propagandaclubs*, gesticht door een groep uitgetreden leden van de CPH.
BRAC	*Bond van Religieuze Anarcho-Communisten*; leidende figuur: Bart de Ligt. Heette later: BAS – *Bond van Anarcho-Socialisten.*
CJB	*Communistische Jeugdbond*, voortzetting van *De Zaaier.*
CJMV	*Christelijk Jongemannen Verbond*; latere benaming van NJV.
CJR	*Centrale Jeugd Raad*, in 1920 door de regering ingesteld.
CKGOB	*Christelijke* KGOB, in 1912 opgericht.
CPH	*Communistische Partij Holland*, voortzetting van de SDP, na 1935: CPN – *Communistische Partij Nederland.*
CSGOB	*Christelijke Studeerenden Geheelonthoudersbond*, opgericht in 1927 en voortgekomen uit CKGOB.
DJASIP	*Der Jongeren Arbeid Studie Idealen Problemen*, jongerenorgaan onder redactie van Henk Prakke.
GGOB	*Gymnasiasten Geheelonthoudersbond*, fuseerde met HBS-GOB.
HBS-GOB	HBS-*Geheelonthoudersbond*, fuseerde met GGOB tot NBAS.
HJ	*Hitlerjugend.*
HJV	*Het Jonge Volk*, aanvankelijk orgaan van de JO der SDAP, later van de AJC.
IAMB	*Internationaal Anti-Militaristisch Bureau*, verbonden met IAMV.
IAMV	*Internationale Anti-Militaristische Vereeniging*, in 1904 opgericht; anarchistisch gezind.
IGOB	*Interacademiale Geheelonthouders Bond*, verbonden met NBAS.
IOGT	*Internationale Orde van Goede Tempelieren*; drankbestrijdingsorganisatie; in 1908 door Van Rees gesticht.
ISAOL	*Internationale Socialistische Anti-Oorlogs Liga*, van sociaal-democratischen huize, later anarchistisch gezind. Ook wel kortweg aangeduid als: Liga.

ISG	*Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis* te Amsterdam.
IVAO	*Instituut voor Arbeiders Ontwikkeling*; gesticht door de SDAP en gedragen door oud-AJC-ers.
JCGOB	*Jongelieden Christelijke Geheelonthouders Bond*, opgericht in 1915.
De JG	*De Jonge Gids*, jeugd- en later jongerenblad onder redactie van Chris Blom e.a.: in 1927 uit de NBAS-kring voortgekomen.
JGOB	*Jongelieden Geheelonthouders Bond*, later sterk anti-militaristisch en vaag anarchistisch gezind.
JGOV	*Jongelieden Geheelonthouders Vereeniging*; plaatselijke club in Haarlem, voorloper van JGOB.
JH	*Jeugdherberg*.
JK	*Jonge Kracht*, orgaan van de KGOB, later van de NBAS.
JO der SDAP	*Jeugdorganisatie* der SDAP, in 1911 opgericht; had volledig het karakter van jeugdzorg.
De JS	*De Jonge Socialist*, orgaan van SDJB, SJB, SJV, en De Zaaier.
JS	*Jonge Strijd*, orgaan van de JGOB.
JSS	*Jeugdbond voor Socialistische Studie*, later *Jeugdgroep voor Socialistische Scholieren*, aangesloten bij de AJC.
JVA	*Jongeren Vredes Actie*, op initiatief van vrijzinnig-christelijke jongeren tot stand gekomen, later meer gedragen door oud-NBAS'ers.
JVF	*Jongeren Vredes Federatie*, verbonden met JVA.
JVO	*Jeugdbond voor Onthouding*, verbonden met NV, sociaal-democratische inslag en daardoor de concurrent van de AJC.
KAJ	*Kommunistische Arbeiders Jeugd*, door scheuring in *De Zaaier* in 1920 ontstaan; verbonden met KAP.
KAP	*Kommunistische Arbeiders Partij*, groepering van uitgetreden radicale leden der CPH.
KB	*Kweekelingen-Bode*, ook wel: de groep lezers rond dit blad, die zich leden van een formeel niet bestaande bond gevoelden, later: *Vereeniging van Nederlandsche Kweekelingen en Oud-Kweekelingen*.
KGOB	*Kweekelingen Geheelonthouders Bond*.
KJI	*Communistische Jeugd Internationale*, in 1919 opgericht en verbonden met de Komintern.
KJVD	*Kommunistische Jugend Verband Deutschland*, Duitse zusterorganisatie van de CJB.
Komintern	*Derde of Communistische Internationale*; werd in 1918 opgericht.
Komsomol	*Communistische Jeugdverbond*, zusterorganisatie van de CJB in de Sowjet-Unie.
Kr.d.J.	*Kreet der Jongeren*, orgaan van een groep VJV'ers.
LIGA	zie ISAOL.
LJG	*Leninistische Jeugd Garde*, verbonden met de RSAP.
NaJV	*Nationaal Jongeren Verbond*, richtte zich in zijn propaganda tegen JVA en NBAS.
NAS	*Nationaal Arbeids Secretariaat*, in 1893 opgerichte vakbeweging met aanvankelijk syndicalistische, later communistische en na 1927 trotskistische gezindheid.
NASB	*Nederlandsche Arbeiders Sport Bond*, verbonden met NVV en SDAP.
NBAS	*Nederlandsche Bond van Abstinent Studeerenden*.
NCSV	*Nederlandsche Christelijke Studenten Vereeniging*, gesticht in 1896.
NJCD	*Nederlandsche Jeugd Centrale voor Drankbestrijding*, overkoepelende organisatie, waarin de blauwe jeugdbonden samenwerkten.
NJF	*Nederlandse Jeugd Federatie*, in feite voortzetting van de CJB.
NJGOB	*Noordelijke* JGOB, opgegaan in de JGOB.

NJHC *Nederlandse Jeugdherberg Centrale.*

NJI *Nederlandsch Jeugdleiders Instituut*, in 1921 op initiatief van Deelen tot standgekomen. Leefde op gespannen voet met de vrije en linkse jeugdbeweging.

NJN *Nederlandsche Jeugdbond voor Natuurstudie.*

NJS *Nationale Jeugd Storm*, jeugdorganisatie van de NSB.

NJV zie NAJV.

NJV *Nederlandsch Jongelings Verbond*, later CJMV.

NNV *Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging*, opgericht in 1901, nu *Koninklijke* NNV.

NOPC *Nederlandsche Onderwijzers Propaganda Club*, in 1893 opgerichte drankbestrijdingsorganisatie, nauw verbonden met de NV.

NPV *Nederlandsche Padvinders Vereeniging*; officieel geheten: *Vereeniging „De Nederlandsche Padvinders"*, door fusie in 1915 ontstaan.

NSB *Nationaal Socialistische Beweging.*

NSV *Nederlandsch Syndicalistisch Vakverbond*, afsplitsing van het NAS.

NTB *Nederlandse Trekkers Bond*, in 1931 opgericht.

NTKC *Nederlandsche Toeristen Kampeer Club*, in 1912 gevormd ter bevordering van het kamperen in kleine kring.

NVV *Nederlandsch Verbond van Vakvereenigingen*, verbonden met de SDAP en de AJC.

NV *Nederlandsche Vereeniging tot Afschaffing van Alcoholhoudende dranken*, in 1842 gesticht, had aanvankelijk een christelijke later een sociaaldemocratische inslag.

OSP *Onafhankelijke Socialistische Partij*, in 1932 door uitgetreden of geroyeerde linkse SDAP'ers gevormd.

OVJT *Orde van Jonge Tempelieren*, in 1917 ontstane geheelonthoudersjeugdbond, aanvankelijk verbonden met en onder leiding van de IOGT, later geheel zelfstandig.

PAN Club van middelbare scholieren in Zierikzee tijdens de Eerste Wereldoorlog, die later in de JGOB opging.

PIA *Prakties Idealisten Associatie.*

PKI *Partai Kommunis Indonesia.*

PM *Pinkstermobilisatie*, anti-militaristische jeugdmeeting van overwegend anarchistisch gezinden, die in de jaren 1924-1928 plaatsvond.

PSP *Pacifistisch Socialistische Partij.*

RJB *Revolutionaire Jeugd Bond*, verbonden met NAS en RSP.

RSAP *Revolutionair Socialistische Arbeiders Partij*, in 1935 door fusie van RSP en OSP ontstaan; leider Sneevliet.

RSJV *Revolutionair Socialistisch Jeugd Verbond*, door fusie ontstaan uit SJV en RJB, verbonden met RSAP.

RSP *Revolutionair Socialistische Partij*, na 1927 onder leiding van Sneevliet gevormde kiesvereniging van het NAS.

RV *Rode Valken*: kindergroepen van de AJC, op basis van het verkennersspel.

RVO *Rode Vakbewegings Oppositie*: een communistische organisatie die na 1930 in de bestaande vakbonden oppositie voerde, maar ook zelfstandig stakingen organiseerde.

SAA *Sociaal-Anarchistische Actie.*

SAJ *Socialistische Arbeiders Jeugd*, groep van uitgetreden AJC'ers in Rotterdam en later ook in Den Haag.

SAJ *Sozialistische Arbeiter Jugend*, Duitse zusterorganisatie van de AJC.

SAJO *Syndicalistische Arbeiders Jeugd Organisatie.*

SAJO *Sociaal-Anarchistische Jeugd Organisatie.*

SDAP — *Sociaal-Democratische Arbeiders Partij*, in 1894 opgericht als parlementaire tegenhanger van de toen meer anarchistisch gezinde SDB.

SDB — *Sociaal-Democratische Bond*, in 1878 opgericht; na korte tijd werd F. Domela Nieuwenhuis de onbetwiste leider.

SDJB — zie AJO

SDJB — *Sociaal-Democratische Jongelieden Bond*, in 1888 opgericht.

SDP — *Sociaal-Democratische Partij*, opgericht door de in 1909 uit de SDAP geroyeerde Tribunisten; leider Wijnkoop; na de Eerste Wereldoorlog omgezet in CPH.

SDSC — *Sociaal-Democratische Studenten Clubs*, in 1923 opgericht en verbonden met de SDAP.

SDSV — *Sociaal-Democratische Studenten Vereeniging*, in 1892 opgericht.

SJB — *Socialistische Jongelieden Bond*, door reorganisatie in 1896 uit SDJB ontstaan; ook algemene aanduiding van plaatselijke socialistische en na 1896 anarchistische jeugdclubs.

SJI — *Socialistische Jeugd Internationale*, waar de AJC bij aangesloten was.

SJV — *Socialistische Jongelieden Vereeniging*, andere benaming voor SJB.

SJV — *Socialistisch Jeugd Verbond*, verbonden met OSP en door linkse uitgetreden AJC'ers gevormd.

VCJB — *Vrijzinnig Christelijke Jongeren Bond.*

VCJC — *Vrijzinnig Christelijke Jeugd Centrale*, omvatte onder meer VCSB en VCJB.

VCSB — *Vrijzinnig Christelijke Studenten Bond.*

VDJO — *Vrijzinnig Democratische Jongeren Organisatie*, in 1924 opgericht.

Verbond — *Verbond van Revolutionair Socialistische Jongeren*, opgericht door groep linkse en oudere JGOB'ers; ging later op in *De Zaaier.*

VJB — *Vrije Jeugd Bond*, na de Tweede Wereldoorlog door JVO'ers gesticht die niet wensten te fuseren met de AJC; fuseerde later met JGOB.

VJO — *Vrije Jeugd Organisatie*, in 1934 opgericht; aanvankelijk organisatorisch gebonden aan „*De Dageraad*", maar later geheel zelfstandig.

VJV — *Vrije Jeugd Verbond*, gesticht door in 1920 uitgetreden JGOB'ers; anarchistische inslag.

VLK — *Vrije Lichaams Kultuur*; nudistische en fascistische grondslag.

VOG — *Vriendschap, Ontwikkeling, Genoegen*, jeugdclub in Den Haag, die in de JGOB opging.

WV — *Wandervogel*, in 1896 ontstaan, eerste Duitse vrije jeugdbeweging, geldt als prototype van jeugdbeweging.

VOL GOEDE COURAGIE
V G
C